MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Viktorija Budreckienė

TEISMINĖS KOMERCINIŲ SUTARČIŲ TURINIO KONTROLĖS RIBOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2016

Daktaro disertacija rengta 2012-2016 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:
prof. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

ISBN 978-9955-19-821-5 (internete)
ISBN 978-9955-19-820-8 (spausdintas)

© Mykolo Romerio universitetas, 2016

VARTOJAMŲ SĄVOKŲ IR SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

Angl. – angliškai.

Bendrija arba Sąjunga – Europos Sąjunga.

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.

CESL – 2011 m. spalio mėn. paskelbtas pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės.

CISG konvencija – 980 m. Jungtinių Tautų konvencija „Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių".

DCFR – Bendros pagrindų sistemos projektas.

Konvencijos projektas – Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl sutarčių sąlygų, numatančių sutartimi suderintą sumą, mokėtiną neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo, projektas.

Liet. – lietuviškai.

Lot. – lotyniškai.

Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva – Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB direktyva dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004.

Nr. – numeris.

PECL – Europos Sutarčių teisės principai.

Pranc. – prancūziškai.

Psl. – puslapis.

Rezoliucija (78) 3 – 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje Nr. (78) 3.

Šalis – Sutarties šalis.

UNCITRAL komisija – Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisija.

UNIDROIT Principai – UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai.

Vieningos taisyklės – Vieningos taisyklės, taikytinos sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo.

Vok. – vokiškai.

TURINYS

ĮVADAS 6
TYRIMŲ APŽVALGA 20
DARBO METODOLOGIJA 26
1. KOMERCINIŲ SUTARTINIŲ SANTYKIŲ YPATUMAI 29
1.1. Komercinių sutartinių santykių samprata 29
1.2. Komercinės veiklos požymiai 33
1.3. Komercinės teisės ypatumai monistinėse ir dualistinėse privatinės teisės sistemose 35
1.4. Vertybiniai kriterijai, kuriais grindžiama teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė 40
1.4.1. Konceptualieji teisminės intervencijos į sutartinius santykius pagrindai ir ribos sutarčių teisės teorijose 41
1.4.1.1. Klasikinė sutarčių teisės teorija 41
1.4.1.2. Sąryšingoji sutarčių teisės teorija 49
1.4.1.3. Socialinė sutarčių teisės doktrina 54
1.4.1.4. Modernioji sutarčių teisės teorija 56
1.4.2. Šalių autonomija ir nuspėjamumas bei sąžiningumo reikalavimas kaip esminės vertybės komerciniuose sutartiniuose santykiuose 64
1.4.2.1. Šalių autonomija komerciniuose santykiuose ir galimybė juos prognozuoti (nuspėjamumas) 65
1.4.2.2. Sąžiningumas, taikomas komerciniuose sutartiniuose santykiuose. 68
1.4.2.2.1. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktikaUNIDROIT Principuose 73
1.4.2.2.2. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika komerciniuose sutartiniuose santykiuose pagal Europos Sąjungos teisę ir Sąjungos institucijų iniciatyva parengtus soft law dokumentus ... 75
1.4.2.2.3. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika Lietuvoje 78
1.4.2.2.4. Sąžiningumo principo komerciniuose sutartiniuose santykiuose ypatumų ir aikymo ribų identifikavimo poreikis.. 82
2. TEISMINĖ KOMERCINIŲ SUTARČIŲ KONTROLĖ, VYKDOMA SILPNOSIOS SUTARTIES ŠALIES INTERESŲ APSAUGOS TIKSLAIS 86
2.1. Komercinio sutartinio santykio subjekto samprata 86
2.2. Silpnosios sutarties šalies komerciniuose sutartiniuose 96
santykiuose pripažinimas 96
2.3. Konceptualieji vartotojo teisių apsaugos pagrindai 99
2.4. Doktrinoje išskiriamų vartotojų teisės apsaugą legitimuojančių kriterijų pritaikymo komerciniams santykiams pagrįstumas 101
2.4.1. Derybinės galios asimetrija 102
2.4.2. Informacijos ir specialiųjų žinių asimetrija 104
2.4.3. Būtinumas vartoti 105
2.4.4. Negalėjimas objektyviai įvertinti savo poreikių dėl verslininkų vykdomos reklamos 105
2.4.5. Pelno siekimo kriterijaus nebuvimas 106
2.5. Silpnosios komercinės sutarties šalies nustatymo problema 108
2.6. Informavimas kaip silpnosios komercinės sutarties šalies interesų apsaugos priemonė 111
2.6.1. Informavimo pareigos komerciniuose sutartiniuose santykiuose, numatytos Lietuvos sutarčių teisėje ir Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose 113

2.6.2. Informavimo kaip silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos priemonės efektyvumo ribotumas ... 121
3. ATSKIROS TEISMO VYKDOMOS KOMERCINĖS SUTARTIES SĄLYGŲ KONTROLĖS PRIEMONĖS: NETESYBŲ MAŽINIMAS, SUTARTIES PAKEITIMAS AR ATSISAKYMAS DĖL ESMINĖS NELYGYBĖS IR NESĄŽININGŲ VERSLO SUTARČIŲ SĄLYGŲ TESTAS ... 124
3.1. Netesybų, numatytų komercinėse sutartyse, mažinimas ... 124
3.1.1. Sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, samprata ir jų atliekamų funkcijų reikšmė teismo vykdomam tokių sumų mažinimui ... 124
3.1.2. Sutartinių baudų mažinimas, remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl sutarčių sąlygų, numatančių sutartimi suderintą sumą, mokėtiną neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo, projektu ... 129
3.1.3. Sutartinių baudų mažinimas, remiantis 1983 m. Vieningomis taisyklėmis, taikytinomis sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo ... 131
3.1.4. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai, numatyti UNIDROIT Principuose ... 132
3.1.5. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtoje rezoliucijoje Nr. (78) 3 dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje ... 134
3.1.6. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai pagal PECL ir DCFR ... 135
3.1.7. Netesybų, numatytų komercinėje sutartyje, mažinimas Lietuvos sutarčių teisėje ... 137
3.1.7.1. Netesybų mažinimo pagrindai ... 137
3.1.7.2. Komercinio sutarties pobūdžio reikšmė sprendžiant netesybų mažinimo klausimą ... 139
3.2. Esminė nelygybė kaip pagrindas vienašališkai pakeisti komercinę sutartį ar jos atsisakyti ... 150
3.2.1. Sutarties šalių įsipareigojimų pusiausvyros ir esminės ... 150
nelygybės samprata ... 150
3.2.2. Esminė nelygybė pagal UNIDROIT Principus ... 154
3.2.3. Nesąžiningas pasinaudojimas Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose (PECL, DCFR) ir CESL ... 160
3.2.4. Esminė nelygybė, kylanti komercinės sutarties pagrindu, Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje ... 167
3.3. Nesąžiningos komercinių sutarčių sąlygos ... 178
3.3.1. Konceptualieji nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolės pagrindai ... 178
3.3.2. Teisminė nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolė Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose (DCFR ir PECL) bei CESL ... 186
3.3.3. Teisminė nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolė Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje ... 198
IŠVADOS ... 208
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI ... 212
LITERATŪROS SĄRAŠAS ... 214
SANTRAUKA ... 234
SUMMARY ... 262

ĮVADAS

Tyrimo problematika. Pusiausvyros tarp asmens autonomijos ir solidarumo principų paieškos yra vienas aktualiausių sutarčių teisės klausimų. Šiandien yra pakankamai plačiai pripažįstama, jog sutarčių teisė geriausiai suprantama kaip pagrįsta šiomis fundamentaliomis, tačiau ir konkuruojančiomis idėjomis[1]. Jų konkurencija yra itin aktuali ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, nors tradiciškai jie siejami su klasikiniam sutarčių teisės laikotarpiui būdinga mažiausiai apribota sutarčių laisve. Vis dėlto, sąryšingosios[2] ir socialinės sutarčių teisės teorijų poveikis verslo sutartiniams santykiams yra nepaneigiamas, todėl asmens autonomiškumas privalo būti derinamas su minėtų koncepcijų vertybiniais pagrindais.

Kaip nurodo, A. S. Smith, remiantis turiningojo teisingumo (angl. „*substantive fairness*“) idėja, prekė ar paslauga turi būti parduodama sąžininga kaina (rinkos kaina) ir tik toks sandoris nepažeidžia sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros. Tačiau, pasak šio autoriaus, pati „sąžiningos kainos“ koncepcija yra bereikšmė rinkos ekonomikoje, nes vertė yra subjektyvi, o esminio teisingumo arba sąžiningumo principas yra sunkiai suderinamas su sutarčių laisve, reiškiančia, kad asmuo gali laisvai rinktis sudaryti ar nesudaryti sutartį ir kokiomis sąlygomis ją sudaryti.[3] R. Murray atkreipia dėmesį į klasikinėje sutarčių teisės teorijoje dominavusią idėją, remiantis kuria asmuo niekada nesutiktų su sau nepalankiomis sąlygomis[4]. Taigi, pats sutarties sudarymo faktas turėtų liudyti, jog šalis įvertino sutarties sąlygas ir su jomis sutiko. Šie argumentai ypatingai svariais laikomi komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kuriuose preziumuojama, jog jų dalyviai yra pakankamai savarankiški, atidūs ir rūpestingi, kad įvertintų sutartimis prisiimamų įsipareigojimų naudą. Vis dėlto, minėtai pozicijai prieštarauja kognityvinės psichologijos atstovai, atmetantys racionalių žmogaus sprendimų idėją ir teigiantys, kad sprendimus priimantys asmenys vadovaujasi euristika ir dažnai padaro sistemines klaidas[5]. Pasak E. Baffi, šį požiūrį gerai iliustruoja Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika iš anksto aptartų nuostolių (angl. „*liquidated damages*“) taikymo bylose, kuriose teismai yra pasisakę, jog sutartinių santykių šalys dažnai vadovaujasi iliuzijomis ar viltimis, kad viskas pasiseks, ir dėl savo optimizmo jos netinkamai derasi dėl sutarties sąlygų, reglamentuojančių sutartinę atsakomybę[6]. Kaip nurodo L. di Matteo, atsižvelgiant į nepakankamos informacijos ar jos pertekliaus sukuriamas problemas, asmenų emocijų poveikį, kognityvinį šališkumą ir klaidas, asmens racionalumo prezumpcija grindžiama sutarčių teisės sistema turėtų būti kvestionuojama[7]. Be to, atsakymas į klausimą, kaip turi būti sprendžiama asmens autonomijos ir socialinių sutarčių teisės tikslų konkurencijos keliama

1 Hesselink, M. W. *The new European Private Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p.187.

2 Angliškos sąvokos „*relational*“ vertimas „sąryšingumo“ arba „sąryšingoji“ sutarčių teisė yra vartojamas remiantis E. Klimo ir V. Jurgaičio publikacija: Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.

3 Smith, S. A. *Contract Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 354.

4 Murray, R. *Contract Law. The Fundamentals*. London: Sweet & Maxwell, 2008, p. 6.

5 Baffi, E. Efficient Penalty Clauses with Debiasing: Lessons from Cognitive Psychology. *Valparaiso University Law Review*. 2013, 47(4): 996.

6 Baffi, E., *supra* note 5, p. 993-994.

7 Di Matteo, L. A. Penalties as Rational Response to Bargaining Irrationality. *Michigan State Law Review*. 2006, (4): 917.

problematika, neabejotinai priklauso nuo visuomenėje vyraujančios ideologijos. Liberaliojo (klasikinio) laikotarpio sutarčių teisės nuostatos jau kurį laiką konkuruoja su sąryšingajai ir socialinei sutarčių teisės teorijoms būdingomis vertybinėmis nuostatomis, tad teisinės politikos krypties pasirinkimas visais atvejais yra susijęs su jų pusiausvyros paieškomis. Visa tai patvirtina, kad sutarčių laisvės principo ribojimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose klausimas buvo ir, tikėtina, išliks aktualiu mokslinio diskurso objektu.

Nacionalinėse įvairių valstybių teisės sistemose numatyti specifiniai sutarties šalies teisių gynimo būdai, sudarantys prielaidas teisminei komercinių sutarčių turinio kontrolei, t. y. suteikiantys teismui, sprendžiančiam tokiuose santykiuose kilusį ginčą, galimybę nukrypti nuo sulygtų sutarties sąlygų. Jei teisminės verslo[8] sutarčių turinio kontrolės dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms legitimumas neturėtų kelti abejonių, tokios intervencijos, vykdomos dėl sutarties pagrindu kylančių teisių ir pareigų pusiausvyros nebuvimo (t. y. šalių interesų disbalanso), kelia daug probleminių klausimų. Viena vertus, minėtos pusiausvyros ir sąžiningų pasekmių, kylančių sutarčių pagrindu, užtikrinimas yra demokratinėje valstybėje funkcionuojančios teisinės sistemos tikslas. Todėl, tais atvejais, kai net ir egzistuojant akivaizdžiam sutartimi nustatytų teisių ir pareigų disbalansui, *pacta sunt servanda* principui suteikiamas prioritetas, nukenčia silpnesni komercinės apyvartos dalyviai, sudarę sutartis nepalankiomis sau sąlygomis. Tokių asmenų teisių ir teisėtų interesų apsauga yra visuotinai pripažinta valstybių pareiga. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad teisė nepateikia aiškių ir konceptualiai pagrįstų kriterijų, kuriais remiantis turėtų būti vertinama iš komercinės sutarties kylančių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyra, tais atvejais, kai minėtos priemonės taikomos nesant teisėto pagrindo, nukenčia asmenys, prieš kuriuos naudojamasi šiais teisių gynybos būdais. To rezultatas – nepasitikėjimas civiline apyvarta, stabilumo joje trūkumas ir civilinės apyvartos lėtėjimas. Todėl neabejotina, kad turi būti keliamas klausimas, kokiais kriterijais remdamiesi teisinių santykių dalyviai ir jų ginčus sprendžiantys teismai turi vertinti įsipareigojimų pusiausvyrą verslo sutartiniuose santykiuose. Kaip turi būti sprendžiami iš komercinių sutarčių kylantys ginčai, kai viena šalis sudarytos sutarties pagrindu gavo akivaizdžiai mažesnę ekonominę naudą nei kontrahentas? Kokiose situacijose reikėtų daryti išvadą, kad egzistuoja esminė komercinės sutarties pagrindu kilusių teisių ir įsipareigojimų nelygybė arba susitarta dėl nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų ir yra pagrindas teisminei tokios sutarties turinio kontrolei (intervencijai)? Atsakymų į šiuos klausimus paieškose ypatingai reikšmingu aspektu tampa silpnosios komercinės sutarties šalies samprata ir tokią šalį identifikuojantys teisiniai kriterijai.

Komercinius sutartinius santykius reglamentuojančių teisės normų turinį, šių normų aiškinimo ir taikymo specifiškumą nulemia šių santykių dalyvių poreikiai, o pačios komercinės teisės tikslu laikomas siekis palengvinti verslo šalių sandorių sudarymo ir vykdymo procesą[9].

8 Atsižvelgdama į tai, kad sąvoka „komercinės sutartys“ dažnai aiškinama tiesiog apibūdinant jas „verslo sutartimis“ (pavyzdžiui, Grosheide, W. The Duty to Deal Fairly in Commercial Contracts. *General Clauses and Standards in European Contract Law. Comparative Law, EC Law and Contract Law Codification.* Kluver Law International: Hague, 2006, p. 197) ir sutikdama su tokios terminijos vartojimu, šiame disertaciniame darbe autorė „komercinė (- is) sutartis (sandoris)“ bei „verslo sutartis (sandoris)“ vartos kaip sinonimus.

9 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 9.

Tokio santykio šalys, vertindamos savo įsipareigojimų ir teisių apimtis bei naudą, įskaitant iš šių santykių kylančių ginčų tikėtinas baigtis, esminiu kriterijumi laiko sudarytos sutarties turinį. Tad dėl teismo galimybės nukrypti nuo komercinės sutarties turinio kylančios praktinės problemos, pirmiausia, susijusios su tuo, kad šiomis priemonėmis siekiama pakeisti sukurtą teisinį santykį ir po jo sukūrimo tarp šalių nusistovėjusią teisinę tvarką. Dėl šios priežasties tie atvejai, kai ginčas sprendžiamas nukrypstant nuo sulygtos sutarties sąlygų, gali daryti neigiamą poveikį komercinių sutartinių santykių stabilumui ir nuspėjamumui juose. Remiantis teisinio tikrumo idėja - pamatine komercinių sutartinių teisinių santykių vertybe, reikalaujama teisinius santykius reglamentuoti tokiu būdu, kuris neskatintų piktnaudžiauti teise ir neribotų kitų asmenų veikimo laisvės, kai tokiam ribojimui nėra teisinio pagrindo. Priešingu atveju susiduriama su komercinių sutartinių santykių šalių, prieš kurias tokios teismo intervencijos į sutartinius santykius priemonės taikomos, nepasitikėjimu komercine apyvarta ir tokio nepasitikėjimo įtaka jų sprendimams, lėtinantiems verslo santykių dinamiką bei mažinantiems sandorių skaičių, taip prisidedant ir prie valstybės ekonomikos lėtėjimo. Pavyzdžiui, Lietuvos teisėje teismui suteikta teisė sumažinti sutartimi sulygtas netesybas *ex officio*, tačiau kartu pripažįstama, kad pagrindas netesybų mažinimui yra tik *akivaizdus* jų neprotingumas ar perdėtas dydis. Todėl tie atvejai, kai teismas baudos sumą ar delspinigių dydį laiko akivaizdžiai neprotingai dideliu ir sumažina, nesant ginčo šalies reikalavimo, sukelia reikšmingą teisinį netikrumą civilinėje apyvartoje, nes šios sutartimi sulygtos netesybų sumos neadekvatumas konstatuojamas net ir tuo atveju, kai skolininkas nemano, kad ji yra per didelė. Tai ženkliai sumažina komercinių sutartinių santykių dalyvių galimybę prognozuoti kontrahento įvykdyto sutarties pažeidimo atveju jam kilsiančias neigiamas pasekmes (tuo pačiu ir sutarties pažeidimų tikimybę), todėl verčia nepasitikėti teisine sistema. Kita vertus, per griežtas požiūris į teismo galimybę vertinti komercinės sutarties pagrindu kylančių jos šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyrą ir, priimant sprendimą, nukrypti nuo sulygtos sutarties sąlygų gali nulemti dalies rinkos dalyvių piktnaudžiavimą teise ir nesąžiningų bei vienai iš šalių perdėtai nenaudingų pasekmių, kylančių iš sutarties, egzistavimą. Dėl šių priežasčių teisei keliama ypatingai sudėtinga užduotis - rasti tinkamiausias ir efektyviausias, komercinių santykių specifiškumo nepaneigiančias, visų komercinės apyvartos dalyvių interesų derinimo priemones, užtikrinančias šių interesų pusiausvyrą. Šios priemonės, savo ruožtu, privalo atspindėti visuomenės poreikius bei užtikrinti skaidrią ir prognozuojamą teismų praktiką ginčuose, kylančiuose iš komercinių sutartinių santykių.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, formuluojama pagrindinė ***tyrimo mokslinė problema*** – kokiais atvejais teismas, siekiantis užtikrinti komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyrą, turi teisę nukrypti nuo tokios sutarties sąlygų jas keisdamas arba jų netaikydamas.

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl tos priežasties, jog tyrimo objektu pasirinkti visuomeniniai santykiai, susiklostantys teismui dėl jos šalių interesų disbalanso kontroliuojant ir keičiant jau *sudarytos* sutarties turinį, šiuo darbu bus analizuojama sutartinių teisinių santykių stadija, tuo tarpu ikisutartiniai santykiai tyrime bus aptariami ir tiriami tik ta apimtimi, kuria bus siekiama ištirti ir įvertinti alternatyvius sprendimus sudarant prielaidas išvengti teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės prisiimtų įsipareigojimų bei gaunamos naudos pusiausvyros aspektu, taip pat ta apimtimi, kiek asmens elgesys ar egzistuojančios aplinkybės ikisutartinėje stadijoje gali daryti įtaką vėlesnei teismo vykdomai komercinių sutarčių turinio kontrolei.

Kitais aspektais ikisutartiniai verslininkų santykiai laikytini esančiais už tyrimo ribų. Taip pat turi būti paminėta tai, kad, nors disertaciniame darbe tiriami *komercinių* sutarčių turinio kontrolę ribojantys veiksniai, atsižvelgiant į tai, kad net ir verslo sutartinių santykių reglamentavimui, tokių teisės normų taikymui ir aiškinimui vartotojų teisių apsaugai skirtos nuostatos daro neabejotiną poveikį, atskirose disertacinio darbo dalyse paminimi vartojimo sutartiniai santykiai bei juos reglamentuojančios teisės normos ir jų taikymo praktika[10].

Darbo aktualumas ir naujumas. Lietuvos Respublikoje pasirinkta monistinė privatinės teisės sistema, tad komercinių sutartinių santykių sritis reglamentuojama tomis pačiomis nuostatomis, kurios yra skirtos ir kitų rūšių sutartiniams santykiams, ir tik retais atvejais verslininkų sudarytiems sandoriams taikomos specialiai jiems kurtos teisės normos. Didžioji dalis teisės normų, kurių pagrindu vykdoma teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo, yra skirtos visų rūšių sutartiniams santykiams. Vis dėlto, komerciniai sutartiniai santykiai turi tik jiems būdingų ypatumų ir šį jų specifiškumą nulemia daugybė veiksnių – tokių santykių dalyvių profesionalumas, jiems keliami aukščiausi atidumo ir rūpestingumo standartai, viena vertus, reiškia sąlyginį jų autonomiškumą – gebėjimą tinkamai pasirūpinti savo interesais, kita vertus, jie suponuoja ir kitokias atsakomybės nuostatas – pareigų nevykdymo pasekmes. Nors šie ypatumai Lietuvos teisėje yra neabejotinai pripažįstami, Lietuvos teisės moksle komercinių sutartinių santykių sričiai skirta itin mažai dėmesio, o verslininkų sudarytos sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų pusiausvyros užtikrinimo problemos nagrinėjamos tik netiesiogiai (konkretūs komercinės teisės šaltiniai bei teisės mokslo darbai, kuriuose analizuojami atskiri su disertacinio darbo tema susiję aspektai, aptarti darbo dalyje „Tyrimų apžvalga“). Be to, priklausomai nuo taikomos sutarčių teisės koncepcijos, aktualieji teismo intervencijos į sutartinius santykius klausimai gali būti sprendžiami visiškai skirtingais būdais – vyraujant liberaliajam požiūriui toks teismo įsikišimas bus labiausiai ribotas, o dominuojant solidarumu grindžiamoms teorijoms, teismo diskrecija kontroliuoti sutarties pagrindu kylančių pasekmių sąžiningumą gali būti itin plati. Disertacinio darbo autorės žiniomis, iki šiol Lietuvos ir užsienio teisės moksle nebuvo atliktas kompleksinis mokslinis tyrimas, kuriame teismo intervencija į verslininkų sutartinius santykius būtų analizuota tiek aptariant komercinių sutartinių santykių sampratą, atskleidžiant jos specifiškumą nulemiančius veiksnius, įskaitant silpnosios sutarties šalies sampratą, tiek per atskirų sutarčių teisės doktrinų prizmę pristatant besiskiriantį požiūrį į sutarties laisvės principo ribojimus, tiek analizuojant pasirinktų teisėje numatytų konkrečių sutarties turinio kontrolės priemonių taikymo komerciniuose santykiuose ypatumus. Tai leidžia daryti išvadą apie mokslinės analizės būtinumą šioje srityje tiek globaliąja, tiek nacionaline prasme. Taigi, šio disertacinio darbo *aktualumą* patvirtina tai, kad juo siekiama užpildyti spragas, egzistuojančias teisės doktrinoje teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės, vykdomos dėl jos šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros nebuvimo, tema.

Vertinant lyginamuoju aspektu teisės mokslo atstovų atliktą Lietuvos Respublikos ir kitų teisės sistemų (užsienio ar Europos Sąjungos) analizę, paminėtina V. Mikelėno lyginamoji

10 Disertacinio darbo autorė, nekvestionuodama tos aplinkybės, kad vartotojų teisių apsauga yra itin plataus turinio valstybės socialinės bei ekonomikos politikos dalis, šiame disertaciniame darbe paminės tik vartojimo sutartinius santykius reglamentuojančias teisės normas bei jų taikymo praktiką.

studija sutarčių teisės klausimais[11]. Vis dėlto ši studija paskelbta 1996 metais (dar nepriėmus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[12] ir prieš Lietuvos Respublikai įstojant į Europos Sąjungą). Taip pat reikia paminėti, jog šioje V. Mikelėno studijoje daugiausia dėmesio skiriama atskirų užsienio valstybių tam tikrų sutarčių teisės normų pristatymui, o pateikta Lietuvos Respublikos galiojusių teisės aktų normų analizė yra pakankamai ribota[13]. Taip pat reikia paminėti S. Drazdausko 2008 m. daktaro disertaciją tema „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei"[14], kurioje Lietuvos sutarčių teisės normos analizuojamos per UNIDROIT Principų prizmę, kartu atsižvelgiant ir PECL poveikį. Tačiau po šios daktaro disertacijos parengimo paskelbtas DCFR ir kiti sutarčių teisės vienodinimui regione skirti teisės aktai ar jų projektai yra neabejotinai itin reikšmingi visai Europos Sąjungai, tad ir kiekvienai valstybei narei, todėl Lietuvos Respublikoje galiojanti sutarčių teisės sistema turi būti toliau tiriama ir aiškinama, atsižvelgiant į regiono teisėje vykstančius pokyčius ir Europos Sąjungos institucijų iniciatyvas vienodinti valstybių narių sutarčių teisę. Taip pat paminėtinas mokslininkų grupės atliktas mokslinis tyrimas „Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste"[15], kurio metu Lietuvos sutarčių teisės nuostatos buvo analizuojamos ir lyginamos su kitų Europos valstybių nacionalinės teisės sistemų nuostatomis bei įvertinamos tarptautinio pobūdžio neprivalomųjų dokumentų fone. Vienas šio tyrimo ypatumų buvo per pastaruosius dešimtį CK galiojimo metų susiformavusios teismų praktikos sutarčių teisės srityje analizė, leidusi įvertinti naujojo teisinio reglamentavimo gyvybingumą, atitikimą šiuolaikinės teisės raidos tendencijoms, taip pat sudariusi pagrindą tolimesnės Lietuvos sutarčių teisės raidos gairių nubrėžimui. Tačiau net ir minėtas tyrimas pagal savo apimtį neatsakė į visus klausimus, į kuriuos dar reikia rasti atsakymą šiandienos Lietuvos teisinėje sistemoje. Atkreiptinas dėmesys, kad visuose šiuose darbuose teismo intervencijos į sutartinius santykius (juolab, komercinius sutartinius santykius) klausimai nebuvo pagrindiniu analizės objektu. Taigi, vertintina, kad nuoseklus mokslinis tyrimas disertacinio darbo tema nėra atliktas. Disertacijos *naujumą* patvirtina tai, kad šis darbas yra pirmasis, kuriame, lyginant Lietuvos Respublikos sutarčių teisės, Europos Sąjungos teisės bei Europos Sąjungos institucijų iniciatyva parengtų ir kitų negriežtosios teisės dokumentų nuostatas, nuosekliai aptariamos teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės priemones reglamentuojančios teisės normos ir teismų praktikoje suformuluotos taisyklės, atskleidžiamos jų taikymo problemos ir siūlomi šių problemų sprendimo būdai.

---

11 Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

12 Nors studijoje analizuojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektas, tačiau studijos rengimo metu minėtas dokumentas nebuvo galutinės redakcijos ir 2001 m. įsigaliojo ne visiškai identiškas dokumentas tam, kuris buvo analizuojamas studijoje.

13 Tai, be abejo, nulėmė objektyvi aplinkybė, jog naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įsigaliojo tik 2001 m., o iki jo priėmimo galiojusiame Lietuvos TSR civiliniame kodekse sutarčių teisei nebuvo skiriama tiek dėmesio.

14 Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.

15 Mokslinių tyrimų projektas „Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste" (LYGSUTĖ) Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-35/2010). Projekto trukmė: 2010 m. liepos 1 d. – 2011 m. gruodžio 31 d.

Tyrimo tikslas - nustatyti teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės, vykdomos siekiant užtikrinti jos šalių interesų pusiausvyrą, ribas.

Tikslui pasiekti keliami šie ***uždaviniai***:

1. Atskleisti komercinių sutartinių santykių sampratą, šių teisinių santykių reglamentavimo ypatumus pagrindžiančius veiksnius ir tokiuose santykiuose dominuojančius vertybinius kriterijus, nulemiančius teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribojimą.
2. Atskleisti teisminės komercinės sutarties turinio kontrolės, vykdomos dėl silpnosios tokios sutarties šalies interesų gynimo, pagrindus.
3. Nustatyti netesybų, esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų testo teisinio reglamentavimo bei teismų praktikos atvejus, kai komerciniuose sutartiniuose santykiuose neužtikrinamos teisminės sutarčių turinio kontrolės ribos.

Disertacinio darbo **reikšmę** galima atskleisti įvairiais *praktiniais* aspektais. Visų pirma, tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, kuriančiam sutartinius santykius reglamentuojančias teisės normas: aptartos skirtingos sutarčių teisės doktrinos padės nustatyti gaires, kuriomis remiantis bus vadovaujamasi įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų leidybos veikloje, savo ruožtu, darbe nurodytos rekomendacijos padės pašalinti teisės normų trūkumus. Atsižvelgiant į itin plačią teisminės valdžios diskreciją sutartinių santykių srityje, disertaciniame darbe pateikta analizė, nustatyti trūkumai ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės iš komercinių sutartinių santykių kylančius ginčus sprendžiantiems teisėjams nustatyti teisminę komercinių sutarčių kontrolę bei jos ribas pagrindžiančius kriterijus ir formuoti nuoseklią bei nuspėjamą teismų praktiką, kurioje efektyviai užtikrinama tiek silpnųjų, tiek stipriųjų rinkos dalyvių interesų pusiausvyra. Tokios pasekmės neabejotinai darytų teigiamą įtaką verslo sutartinių santykių dinamikai ir plėtrai. Disertacinis darbas gali turėti pasekmių ir praktinėje teisinėje veikloje, ypač – komercinių sutartinių santykių, kurių šalys, pasitelkusios tyrimo rezultatus, gali pasirinkti sutarčių sąlygas, keliančias mažesnę vėlesnio teismo nukrypimo nuo jų riziką.

Be to, sutartinių santykių dinamika, kurią atspindi mokslo atstovų tyrimų rezultatai bei Europos Sąjungos institucijų ir jų iniciatyva priimti dokumentai. nulemia, jog egzistuoja naujo mokslinio tyrimo poreikis, kuris neabejotinai privalo apimti ir Lietuvos teismų plėtojamą praktiką[16], esančią vienu reikšmingiausių sutarčių teisės šaltiniu. Intensyvėjantys Europos Sąjungos institucijų inicijuojami sutarčių teisės vienodinimo procesai nulemia poreikį analizuoti Lietuvos Respublikos sutarčių teisės sistemą šiam procesui skirtų dokumentų kontekste. Atkreiptinas dėmesys, jog *soft law* dokumentuose bei Europos Sąjungos teisėje siūlomi teisinio reguliavimo modeliai pasirinkti, derinant skirtingų valstybių narių sutarčių teisės normas, tačiau Lietuvos Respublikos sutarčių teisės reguliavimas minėtuose dokumentuose iš esmės nėra atspindėtas (arba nuorodos į tam tikrus Lietuvos nacionalinio teisinio reglamentavimo pavyzdžius daromos tik pavieniais atvejais). Dėl šios priežasties šių dokumentų taikymo Lietuvos Respublikoje ypatumai turi būti detaliai analizuojami, atsižvelgiant į šios konkrečios sutarčių teisės sistemos bruožus. Kartu tyrimas galimai bus naudingas ir Lietuvos Respublikos teisinės sistemos atspindėjimui sutarčių teisės harmonizavimo Europos

16 Tyrime analizuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnės instancijos teismų praktika, paskelbta iki 2016 m. balandžio 30 d.

Sąjungoje procese, nes atkreips dėmesį į sutarčių teisės sistemos teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje.

Taigi, atliktas tyrimas bus naudingas tiek teisės kūrėjams, siekiantiems pašalinti dabartinio teisinio reguliavimo spragas bei trūkumus, tiek teisės taikytojams, siekiantiems išvengti klaidų teismų praktikoje bei ieškantiems sprendimų pozityviosios teisės koregavimui teismų praktikos būdu. Mokslinis darbas taip pat aktualus dėstant civilinės ir sutarčių teisės disciplinas. Dėl tos priežasties, jog komercinių sutartinių santykių šalių interesų pusiausvyros užtikrinimo problematika Lietuvos teisės moksle beveik nebuvo analizuota (išskyrus atskirus aspektus, kurie dažniausiai aptariami netiesiogiai), manytina, kad šis tyrimas iš dalies pašalina Lietuvos Respublikos nacionalinės doktrinos kompleksinių tyrimų šiuo klausimų stoką. Tikimasi, kad disertacinis darbas kvies jurisprudencijos atstovus toliau analizuoti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius sritį ir paskatins tyrimus šioje srityje.

Atsižvelgiant į aukščiau pagrįstą tiriamosios darbo problemos aktualumą, naujumą ir autorės išskirtus reikšmingiausius temos aspektus, formuluojami ***ginamieji disertacijos teiginiai***:

1. Nepaisant solidarumu grindžiamų socialinių sutarčių teisės tikslų pripažinimo, šiuolaikinėje sutarčių teisėje komercinių sutartinių santykių srityje asmens autonomija bei jos esminis principas – sutarčių laisvė, taip pat sutartinių santykių nuspėjamumas ir teisinis tikrumas išlieka dominuojančiomis vertybinėmis idėjomis.
2. Asmens sąžiningumas laikytinas kertiniu jungiančiu teisiniu kriterijumi, užtikrinančiu tiek teismo teisę kontroliuoti komercinės sutarties turinį, tiek pareigą susilaikyti nuo nepagrįsto teismo įsikišimo į šios rūšies sutartinius santykius.
3. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose sutarties šalis silpnąja turėtų būti pripažįstama taikant tokios šalies ir jos kontrahento vykdomos nuolatinės komercinės veiklos požymį, susijusį su disponuojamos informacijos ir specialiųjų žinių suteikiama palankesne padėtimi.
4. Informavimo pareigų ikisutartinėje stadijoje griežtinimas ne visais atvejais gali sumažinti vėlesnės teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės riziką.
5. Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė dėl neprotingo dydžio netesybų, esminės nelygybės ir nesąžiningų sutarčių sąlygų ne visais atvejais yra nuosekli ir konceptualiai pagrįsta aiškiais kriterijais, užtikrinančiais teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis.

Šis tyrimas buvo atliekamas remiantis principiniu išeities tašku – teiginiu, kad komerciniuose sutartiniuose santykiuose, lyginant su kitų rūšių sutartiniais santykiais, dominuoja plačiausios apimties autonomiškumas ir mažiausiai ribota sutarčių laisvė. Nors modernioji sutarčių teisė negali būti tapatinama su klasikiniu laikotarpiu klestėjusia doktrina ir socialinės bei sąryšingosios sutarčių teisės koncepcijų įtaka šiandieniniam reglamentavimui bei teisės taikymo praktikai, išnagrinėta literatūra patvirtino, kad jų poveikis nebuvo toks, kuris paneigtų minėtą principinę idėją. Todėl galima teigti, kad tyrimas buvo atliktas vadovaujantis būtent liberaliosios koncepcijos paradigma.

Dėl tos priežasties, kad komercinės sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros užtikrinimo bei teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribų tema yra itin plati, api-

manti daugybę aspektų, šio darbo objektu yra pasirinkti, autorės subjektyvia nuomone, reikšmingiausi temos klausimai, reikalaujantys nuoseklios ir gilios mokslinės analizės, nulėmę ir ***disertacinio darbo struktūrą***:

Siekiant nuosekliai ištirti kriterijus, kuriais remiantis grindžiama teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius, *pirmoji* disertacinio darbo dalis skirta komercinio sutartinio santykio reglamentavimo specifiškumą lemiantiems veiksniams. Siekiant apsibrėžti tyrimo ribas, jis pradedamas komercinių sutartinių santykių sampratos bei komercinės veiklos požymių identifikavimu ir aptarimu, monistinės bei dualistinės privatinės teisės sistemų skirstymo analize. Atsižvelgiant į tai, kad teisminė verslininkų sudarytos sutarties turinio kontrolė bei jos ribos priklauso nuo teisinės politikos - vertybinių kriterijų, kuriais grindžiama sutarčių teisė, disertaciniame darbe aptariami skirtingi požiūriai, atsispindintys klasikinėje, sąryšingojoje, socialinėje ir moderniojoje sutarčių teisės teorijose. Atskirai aptariami pagrindiniai konkuruojantys principai – asmens autonomijos bei nuspėjamumo ir sąžiningumo, kurių pusiausvyros paieškos ir atspindi teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius ribų nustatymo problemiškumą. Sąžiningumo principui skirta ypatingai daug dėmesio, nes, viena vertus, šis imperatyvas yra vienas iš reikšmingiausių teismo teisės kontroliuoti sutarties turinį pagrindų, kita vertus, jis kartu yra ir ribojantis teismo teisę keisti ar nutraukti sutartinius santykius veiksnys, nes visais atvejais reikalaujama išlaikyti abiejų sutarties šalių interesų pusiausvyrą – pasiekti rezultatą, kuris būtų sąžiningas abiejų sutartinio santykio šalių interesų atžvilgiu.

Antroji disertacinio darbo dalis skiriama silpnosios sutarties šalies verslo sutartiniuose santykiuose nustatymo problematikai. Šioje dalyje aptariama, koks asmuo teisėje pripažįstamas komercinių sutartinių santykių subjektu ir kas patenka į sąvokos „verslininkas“ turinį nacionalinėje Lietuvos teisėje. Toliau analizuotas asmens pripažinimo silpnąja komercinio sutartinio santykio šalimi aspektas, be to, siekiant atskleisti požymius, kuriais remiantis toks šalies statusas gali būti nustatomas komerciniuose sutartiniuose santykiuose, ir, atsižvelgiant į tai, kad būtent vartojimo sutartiniuose santykiuose silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos reglamentavimas yra labiausiai išplėtotas, aptariami vartotojų teisių apsaugos poreikį nulėmę veiksniai bei tiriamas jų pritaikymo verslo sutartiniams santykiams pagrįstumas. Antrojoje disertacinio darbo dalyje taip pat tiriamos problemos, su kuriomis susiduriama nustatant silpnąją komercinės sutarties šalį. Šios dalies pabaigoje aptariamas informavimo ikisutartinėje stadijoje pareigų nustatymas, kaip silpnosios sutarties šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugos priemonė.

Trečioje ir paskutinėje disertacinio darbo dalyje analizuojamos trys pasirinktos teismo vykdomos komercinės sutarties sąlygų kontrolės priemonės, disertacinio darbo autorės laikomos tipinėmis ir geriausiai iliustruojančiomis nagrinėjamą temą: (i) netesybų, numatytų komerciniuose sandoriuose, mažinimo, (ii) komercinės sutarties pakeitimo ar nutraukimo dėl esminės nelygybės ir (iii) nesąžiningų verslo sutarčių sąlygų kontrolės.

Nors teisminė sutarties turinio kontrolė apima ir daugiau priemonių, tačiau ribota disertacinio darbo apimtis bei doktorantūros studijų trukmė nulėmė būtinybę tyrime pasirinkti ir analizuoti, disertacinio darbo autorės subjektyviu vertinimu, aktualiausias tokios kontrolės priemones. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo darbu nesiekiama analizuoti sutarties nutraukimo ar pakeitimo dėl pasikeitusių aplinkybių atvejų, kai teisminė komercinių sutarčių

turinio kontrolė vykdoma egzistuojant sutarties įvykdymo apsunkinimą vienai iš šalių nulemiančioms aplinkybėms, atsiradusioms arba tokiai šaliai tapusioms žinomomis jau po sutarties sudarymo, kai šių aplinkybių šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, kontroliuoti, taip pat kai tokia šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos[17]. Disertacinio darbo autorė siekia nagrinėti būtent tuos atvejus, kai nukrypimas nuo šalių sulygto sutartinio „scenarijaus" (dažniausiai – rašytinės sutarties sąlygų), vykdomas, nesant vėlesnių kardinalių pokyčių, kurių šalys negalėjo numatyti ar daryti įtakos jų atsiradimui. Taip pat itin reikšminga, jog, šia tema yra parengta aktuali daktaro disertacija[18]. Taigi, dėl po sutarties sudarymo momento atsiradusių aplinkybių pasikeitimo vykdomos teisminės sutarčių turinio kontrolės priemonės yra už šio tyrimo ribų. Taip pat reikia paminėti ir tai, kad šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar pašalinimo nebuvo detaliai detalizuoti ir ši teisminės sutarties turinio kontrolės priemonė tik trumpai aptariama disertacinio darbo 3.3. poskyryje, kiek tai yra susiję su nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrole. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar pašalinimo yra neatsiejamai susiję su pačios civilinės atsakomybės institutu ir negali būti analizuojami atskirai, tuo tarpu civilinės atsakomybės klausimai laikytini nepatenkančiais į šio disertacinio darbo objektą. Be to, disertacinio darbo autorės įsitikinimu, į didelę dalį klausimų jau atsakyta R. Lazauskaitės disertacijoje „Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai"[19], ypač atsižvelgiant į šios teisės mokslo atstovės pateiktus Lietuvos Respublikos teismų praktikos pavyzdžius. Dėl šios priežasties detali teismo intervencijos dėl tokių nuostatų nesąžiningumo analizė nebuvo atlikta, laikant, kad šie aspektai yra už disertacinio darbo autorės pasirinktų tyrimo ribų.

Lietuvos Respublikos sutarčių teisės normų bei teismų praktikos analizė Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva rengtų ir kitų negriežtosios teisės dokumentų nuostatų kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad disertaciniame darbe Lietuvos Respublikos sutarčių teisės nuostatos nuosekliai lyginamos ne su užsienio valstybių teisės sistemose galiojančiomis teisės normomis bei formuojama teismų praktika, o su Europos Sąjungos teisės aktų bei Sąjungos institucijų iniciatyva rengtų *soft law* bei kitų dokumentų, taip pat kitų negriežtosios teisės dokumentų, skirtų sutarčių teisės vienodinimui, nuostatomis, tikslinga jau disertacinio darbo įvade aptarti tokios tyrimo krypties pasirinkimo priežastis.

Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, nacionalinė teisė nebegali būti analizuojama neatsižvelgiant į šios Bendrijos institucijų priimtų ir jų iniciatyva sukurtų teisės aktų bei dokumentų turinį. Ši teisinė sistema yra itin aktuali Lietuvos Respublikos nacionalinei teisei, ypač atsižvelgiant į tai, kad dalis teisės aktų pasižymi tiesioginio taikymo pobūdžiu arba buvo perkelti į nacionalinę teisę. Neabejotina, kad Europos Sąjungos teisinė sistema yra itin savita ir reikšmingai skiriasi nuo bet kurios valstybės nacionalinės teisinės sistemos. Ji

17 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalis (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

18 Zapolskis, P. *Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Baltijos kopija, 2012.

19 Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

sricto sensu nėra priskiriama tarptautinės teisės sričiai, o laikoma *sui generis*[20] teisės sistema. Antriniai Europos Sąjungos teisės aktai didžiąja dalimi skiriami ne privatinės teisės santykiams ir ilgą šios valstybių sąjungos gyvavimo laiką šie klausimai buvo reglamentuojami tik itin retais atvejais, pripažįstant, kad ši sritis yra palikta valstybių narių kompetencijai. Vis dėlto, egzistuojantis valstybių narių sutarčių teisės nesuderinamumas ir nevienodumas Europos Sąjungos institucijų buvo ir vis dar yra laikomas viena svarbiausių kliūčių efektyviam Europos Sąjungos vieningos rinkos funkcionavimui[21], todėl jau kurį laiką matomas poreikis kurti vieningas (nors ir nebūtinai privalomas) sutarčių teisės nuostatas. Reikia paminėti, kad sutarčių teisės sistemų harmonizavimo nauda yra pripažįstama ne visų. Pavyzdžiui, F. Chirico pažymi, jog, nors tarpvalstybinių sandorių kaštai teoriškai yra laikomi faktoriumi, skatinančiu harmonizuoti sutarčių teisę, atsižvelgiant į šį konkretų Europos sutarčių teisės atvejį, detalūs tokių kaštų dydžiai nebuvo nustatyti ir abejotina, ar jie galėtų būti tiksliai įvertinti. Be to, pasak šios autorės, efektyvus vidaus rinkos funkcionavimas priklauso ne tik nuo privatinės teisės (įskaitant sutarčių teisę), tačiau ir nuo viešosios teisės normų, reguliuojančių rinkos veikimą[22], tad abejojama, ar potencialus harmonizavimo poveikis nėra pervertintas. Šiame disertaciniame darbe nebus tiriamas Europos Sąjungos iniciatyvų vienodinti sutarčių teisę pagrįstumas ir tokio vienodinimo priemonių reali nauda. Vis dėlto, tyrimas vykdytas remian-

20 Cairns, W. *Introduction to European Union law*. 1997, London; Sydney: Cavendish Publishing, 1997, p. 81. Soloveičikas, D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? *Jurisprudencija*. 2007 4(94): 35, ir kiti. E. Jarašiūnas, analizavęs pačios Europos Sąjungos kvalifikavimo problemiškumą, pabrėžė, kad šios valstybių sąjungos teisė pirmiausia turėtų būti suvokiama kaip integracijos teisė, o integracinis jos pobūdis ir yra esminė jos charakteristika, vienijanti tiek tarpvyriausybiškumą, tiek supranacionalumą, tiek federališkumą. Jarašiūnas. E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011, 18(4): 1343. Europos Sąjungos teisė dažnai tiesiog įvardinama prancūzišku terminu „Acquis“, kuris reškia „<...> Bendrijos normų ir iš jų kylančių teisių bei pareigų visumą. <...> Acquis communautaire yra daugiau nei akademinė sąvoka. Tai normų ir principų visuma, kuri ateityje turi būti išlaikoma ir plėtojama“ (Cairins, W. Europos Sąjugos teisės įvadas. Egrimas: Vilnius, 1999, p. 39-40). Savo ruožtu, Acquis principais vadinami specialiai suburtos mokslininkų grupės, kuriai pavesta atlikti egzistavusios Europos Bendrijos privatinės teisės nuostatas, analizės rezultatai, pirmą kartą paskelbti 2007 m. Ajani, G.; Schulte-Nölke, H. *Contract I: pre-contractual obligations, conclusion of contract, unfair terms*. München: Sellier European Law Publishers, 2007, p. 3.

21 Pripažįstama, jog minėti skirtumai ypatingai veikia ir labiausiai apriboja vartotojus bei mažas ir vidutines įmones – subjektus, kurie laikomi pažeidžiamiausiais rinkos dalyviais. Teigiama, kad vartotojai nepasitiki užsienio valstybių (net jei tai ir Europos Sąjungos valstybės narės) teisinėmis sistemomis, tuo tarpu mažos ir vidutinės įmonės, siekdamos pradėti vykdyti veiklą kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse (net pavienių sandorių atvejais) informacijos apie tose valstybėse galiojančius teisės aktus surinkimui turi patirti itin dideles sąnaudas, kurios galimai viršija planuojamą uždirbti pelną, todėl mažų ir vidutinių įmonių atstovai susilaiko nuo veiklos vykdymo kitose valstybėse narėse. Europos Komisijos komunikatas 2003 m. vasario 12 d. Europos Parlamentui ir Tarybai „Nuoseklesnė Europos sutarčių teisė. Veiksmų planas“. COM(2003) 68 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0068:FIN:EN:PDF>.

22 Chirico, F. The function of European Contract Law: An Economic Analysis. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 29.

tis Europos Sąjungos teisėje pripažįstama pozityvaus tokių procesų poveikio prezumpcija[23], atsispindinčia šiai teisės sistemai priskirtuose šaltiniuose bei *soft law* dokumentuose.

Taigi, atsižvelgdamos į poreikį šalinti kliūtis vieningos rinkos tinkamam funkcionavimui ir siekdamos užtikrinti teisinį tikrumą Bendrijoje, Europos Sąjungos institucijos inicijavo valstybėse narėse galiojančių skirtingų sutarčių teisės sistemų nodinimo procesą[24]. Šių iniciatyvų dėka buvo priimti įvairūs privalomo bei neprivalomo pobūdžio teisės aktai

23 Nors ir sutinkant su tuo, kad visiškai tikslus sutarčių teisės vienodinimo procesų ekonominės naudos įvertinimas yra negalimas, reikia pripažinti, kad harmonizuojant sutarčių teisės nuostatas gali būti daromas teigiamas poveikis vieningos rinkos veikimui, nes sudaromos prielaidos civilinės apyvartos dalyviams naudotis suprantamomis ir vieningai taikomomis sutarčių teisės taisyklėmis. Be to, harmonizuojant sutarčių teisės nuostatas, naudojamasi efektyvių teisinių sistemų patirtimi. Toks vienodinimo procesas taip pat dažnai prisideda ir prie teisinės sistemos modernizavimo, nes, kuriant sutarčių teisės normas, atsižvelgiama į sutartinių santykių dinamiką, pokyčius technologijų srityje ir pan.

24 2001 m. priimtas Europos Komisijos komunikatas dėl Europos sutarčių teisės, kuriuo inicijuotos konsultacijos dėl sutarčių teisės sistemų skirtumų ir neigiamo jų poveikio prekybai tarp valstybių narių. Europos Komisijos 2001 m. liepos 11 d. komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Europos sutarčių teisės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-20]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0398&from=EN>. 2003 m. paskelbtas veiksmų planas, kuriuo iškeltas tikslas siekti Europos Sąjungos valstybėse narėse galiojančių sutarčių teisės sistemų vieningumo, kuriant bendrą principų sistemą, apimančią bendrus principus, terminiją ir pavyzdines normas, skirtus Europos Sąjungos teisės aktų leidėjui. Europos Komisijos komunikatas 2003 m. vasario 12 d. Europos Parlamentui ir Tarybai „Nuoseklesnė Europos sutarčių teisė. Veiksmų planas“. COM(2003) 68 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0068:FIN:EN:PDF>. Europos Komisijos finansuojama tarptautinė mokslininkų grupė atliko parengiamuosius teisinius tyrimus sutarčių teisės klausimais, kurių rezultatas buvo 2009 m. pradžioje paskelbtas apibendrintas dokumentas - Bendros pagrindų sistemos projektas (angl. „*Draft Common Frame of Reference*“). Jame akcentuota, jog akivaizdus būdas, kaip šis projektas gali prisidėti prie Europos Sąjungos piliečių ir įmonių gerovės, yra sklandaus vidaus rinkos funkcionavimo skatinimas, nepaisant to, ar tai bus padaryta gerinant dabartinių ir būsimų Europos Sąjungos teisės aktų kokybę, tad ir jų prieinamumą bei praktiškumą, ar sukuriant vieną ar daugiau neprivalomų instrumentų. Von Bar, C., et al. *Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Outline Edition*. 2008. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-06-20]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf>. 2010 m. kovo 3 d. paskelbtas Europos Komisijos komunikatas „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“, kuriame akcentuojama būtinybė vienodinti sutarčių teisės taisykles Europos Sąjungoje, rengiant pavyzdinių sutarčių sąlygas ir kuriant neprivalomą Europos sutarčių teisę. Europos Komisijos 2010 m. kovo 3 d. komunikatas „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. COM(2010) 2020 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbimai/2020m_europa.pdf>. 2010 m. gegužės mėn. paskelbtoje Europos skaitmeninėje darbotvarkėje taip pat buvo numatyta galimybė neprivalomos Europos sutarčių teisės priemonės pagalba panaikinti sutarčių teisės susiskaidymą. Europos Komisijos 2010 m. gegužės 19 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos skaitmeninė darbotvarkė“. COM(2010) 245 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245&from=LT>. 2010 m. liepos mėn. paskelbta Žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms, kurioje *inter alia* pristatyti skirtingi sutarčių teisės vienodinimo Europos Sąjungoje būdai. Vienas iš tokių pasiūlytų būdų – reglamentu patvirtinta neprivaloma Europos sutarčių teisės sistema, kurios taikymą galėtų savanoriškai pasirinkti sutarties šalys. Europos Komisijos 2010 m. liepos 1 d. Žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms. COM(2010)348 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:en:PDF>. 2011 m. gegužės 3 d. paskelbti Europos sutarčių teisės ekspertų grupės atliktos galimybių studijos, skirtos suinteresuotoms priėmimo variantą. Europos sutarčių teisė vartotojams ir įmonėms: Europos sutarčių teisės

ir dokumentai, skirti ir komercinių sutarčių teisės klausimams. Kaip nurodo C. Quigley, dabartiniame Europos Sąjungos teisės vystymosi etape bendroji sutarčių teisė didžiąja savo dalimi palikta valstybių narių kompetencijai, o apimtis, kuria yra paliečiama komercinių sutarčių sritis yra pakankamai siaura (galima atskirai išskirti pavėluotų mokėjimų ir komercinio atstovavimo klausimus, susilaukusius atskiro reglamentavimo)[25]. Nors didžiausio dėmesio neabejotinai susilaukė vartotojų interesų apsauga, poreikis neapsiriboti tik šių subjektų ratui skirtomis teisės nuostatomis tapo akivaizdus. Labai retais atvejais Europos Sąjungos institucijos priima dokumentus, skirtus išimtinai komerciniams santykiams, pavyzdžiui, 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius[26].

Be to, privatinės teisės moksle ypatingą reikšmę turi negriežtosios teisės dokumentų, skirtų civilinės teisės harmonizavimui, nuostatos, kuriose atskirais (nors ir retais) atvejais numatomos išimtinai verslininkų sutartiniams santykiams reglamentuoti skirtos nuostatos. Reikšmingu minėtų Europos Sąjungos institucijų iniciatyvų harmonizuoti privatinę teisę rezultatu yra ir šiai teisės sričiai skirti *soft law* dokumentai: Europos Sutarčių teisės principai (angl. „*Principles of European Contract Law*", toliau - PECL)[27] bei Bendros pagrindų sistemos projektas (angl. „*Draft Common Frame of Reference*", toliau - DCFR). PECL 1:101 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad šis *soft law* dokumentas yra skirtas būti taikomas

---

24 ekspertų grupės atliktos galimybių studijos, skirtos suinteresuotoms šalims ir teisės praktikams, rezultatai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/feasibility_study_final.pdf>. Reikia atkreipti dėmesį, jog Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija taip pat pateikė oficialią nuomonę, palaikančią tokio neprivalomo instrumento įteisinimą. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuomonė Europos Komisijai Dėl Komisijos Žaliosios knygos dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0052/contributions/228_lt.pdf>. 2011 m. spalio mėn. paskelbtas pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės. Europos Komisijos 2011 m. spalio 11 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės. COM(2011) 635 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-06-30]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0635&from=en>. Vis dėlto, šio projekto vertinimas baigėsi ne jo patvirtinimu, o Europos Parlamento pasiūlymo dėl direktyvos, taikytinos tik tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių vartojimo pardavimo sutarčių, paskelbimu. Europos Parlamento 2015 m. gruodžio 9 d. pasiūlymas dėl dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų. COM(2015) 635 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-23]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52015PC0635>. 25 Quigley, C. *European Community contract law. The Effect of legislation on contractual rights, obligations and remedies.* Volume 1, London; the Hague; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 1997, p. 38.

26 Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. vasario 16 d. direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius [2011] OL L 48/1. Ši direktyva pakeitė iki jos įsigaliojimo galiojusią 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose [2011] OL L 48/1.

27 PECL parengti Europos sutarčių teisės komisijos, į kurią įtraukti tuo metu Europos Sąjungai priklausiusių valstybių narių teisės ekspertai (daugiausiai akademikai, iš kurių dalis buvo ir teisininkai praktikai). PECL kurti siekiant išspręsti Europos Sąjungoje galiojančių teisinių sistemų skirtumų sukeliamas problemas, be to, buvo atkreiptas dėmesys ir į teisės studijų, sietų pagrinde su konkrečia nacionaline teisės sistema, skirtumus, kurie taip pat laikyti kliūtimi Bendrijos funkcionavimui. Introduction to the Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-30]. <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomments.html>.

kaip bendrosios sutarčių teisės taisyklės Europos Bendrijose[28]. Tuo tarpu DCFR rengimo procese kompetentingi teisės mokslo atstovai, analizuodami ir lygindami tiek Europos Sąjungos antrinių teisės šaltinių nuostatas, tiek atskirų valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžius, sukūrė itin savitą ir modernų tyrimų rezultatus apibendrinantį negriežtosios teisės dokumentą. Disertaciniame darbe analizuojamas ir 2011 m. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės, toliau – CESL[29]. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad nors šio reglamento projekto rengimo momentu siekta sukurti plačiai sutartinių santykių sričiai taikytiną priemonę, vėlesnis pasiūlymo dėl direktyvos, taikytinos tik tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių vartojimo pardavimo sutarčių[30] paskelbimas leidžia daryti išvadą, kad šiame Sąjungos intergracijos etape net ir neprivalomo pobūdžio pirkimo – pardavimo teisės sistemos sukūrimui dar nėra pasirengta. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad CESL buvo įtrauktos specialiosios taisyklės, taikytinos būtent verslininkų sudarytų sutarčių sričiai, disertacinio darbo autorė tyrime aptarė ir šio pasiūlymo turinį, vertindama jį kaip Europos Sąjungos valstybių narių sutarčių teisės ekspertų darbą, atspindintį tam tikrą jų kompromisą dėl geriausių sprendimų sutarčių teisėje, nors ir nepriimtą planuota teisine forma. Kita vertus, neabejotina, kad šio dokumento analizė ir su juo susijusius išvados turi būti daromos atsižvelgiant į po jo paskelbimo vykusius pokyčius.

Taip pat išskirtini UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai[31] (toliau – UNIDROIT Principai), kurti būtent *verslininkų* sudarytoms sutartims reguliuoti, todėl jų nuostatos bei šių nuostatų oficialiuose ir neoficialiuose komentaruose pateikiami aiškinimai dažnai atspindi komercinių sutartinių santykių reglamentavimo ypatumus ir juos nulėmusias priežastis. Šis *soft law* dokumentas buvo itin reikšmingas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) rengime[32], todėl jo turinio analizė yra labai svarbi ir nagrinėjamos temos kontekste.

Taigi, atliktame tyrime Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės nuostatos analizuojamu klausimu lygintos būtent su pasirinktų *soft law* dokumentų ir Europos Sąjungos teisės sistemos taisyklėmis, o ne konkrečių valstybių nacionaline teise. Tuo tarpu atskirų valstybių narių teisės nuostatos bus paminimos tik siekiant iliustruoti tam tikros teisinės taisyklės pavyzdį, tačiau nemėginant atlikti išsamios šių valstybių pozityviosios teisės, teismų

---

28 Angl. „*Article 1:101 (ex art. 1.101) - Application of the Principles: (1) These Principles are intended to be applied as general rules of contract law in the European Communities*“.

29 Pasak F. Möslein, CESL savo prigimtimi laikytinas direktyvos bei *soft law* dokumento hibridu, nes, jei Europos Sąjungos institucijos jam būtų pritarusios, jis būtų patvirtintas Europos Sąjungos teisės akto forma, tačiau jo nuostatos nebūtų privalomos - sutartinių santykių dalyviams būtų suteikta teisė jas pasirinkti (anglų kalboje vartojama sąvoka „*optional*“) (Purnhagen, K. *Varieties of European economic law and regulation: Liber Amicorum for Hans Micklitz*. Cham: Springer, 2014, p. 79).

30 Europos Parlamento 2015 m. gruodžio 9 d. pasiūlymas dėl direktyvos dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų. COM(2015) 635 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-23]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52015PC0635>.

31 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 108-109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

32 Ypatingai – sutarčių teisės klausimus reglamentuojančių teisės normų kūrime.

praktikos ar teisės doktrinos konkrečiu aspektu analizės[33].

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Šiame disertaciniame darbe visapusiškai analizuota teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl sutarties šalių interesų pusiausvyros nebuvimo tema. Siekiant kuo didesnio tyrimo kompleksiškumo, analizuoti tiek konceptualieji tokios sutarties turinio kontrolės pagrindai, tiek konkrečios tokios kontrolės priemonės: tirtos skirtingos sutarčių teisės teorijos, kuriose siūlomi saviti požiūriai į teisminės komercinių sutarčių kontrolės ribas, taip pat atskleista silpnosios sutarties šalies komerciniuose sutartiniuose santykiuose samprata ir jos skirtumai, lyginant su vartojimo sutartinių santykių srityje taikomais kriterijais. Siekiant nustatyti teismo intervencijos į komercinių sutartinių santykių sritį ypatumus, ištirti pasirinkti konkretūs teisių gynimo būdai, kuriais toks teismo įsikišimas vykdomas – neprotingai didelių netesybų mažinimo, sutarties pakeitimo ar atsisakymo dėl esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonės.

Disertacinio darbo autorė atliko stažuotę Amsterdamo universiteto Europos sutarčių teisės studijų centre, kuriam vadovauja profesorius M. W. Hesselink. Šiame Europos Sąjungos teisės srityje gausiai tyrimus vykdančiame institute buvo surinkti darbui itin reikšminti literatūros šaltiniai. Tyrimų rezultatai skelbti trijose disertacinio darbo autorės publikacijose[34] mokslo recenzuojamame leidinyje „Social transformations in contemporary society" bei pristatyti trijose tarptautinėse mokslinėse konferencijose[35]. Tyrimo metu pasiekti rezultatai taip pat buvo panaudoti vedant „Civilinės teisės bendrosios dalies" seminarus ir vadovaujant „Civilinės teisės" moksliniam būreliui Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatai 2016 m. birželio 15 d. buvo apsvarstyti ir aprobuoti Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto posėdyje.

---

33 Atsižvelgiant į tai, kad Vokietijos ir Prancūzijos privatinėje teisėje yra priimti komerciniai kodeksai (šių valstybių sistemose aiškiai pripažįstamas komercinių sutartinių santykių specifiškumas, atsispindintis net atskiro kodifikuoto teisės akto priėmime) dažniausiai bus paminimi būtent šių valstybių reglamentavimo ar teismų praktikos pavyzdžiai.

34 Budreckienė, V. Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013 (1): 24-33. Budreckienė, V. Good faith and fair dealing in the commercial contract law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2014 (2): 24-32. Budreckienė, V. Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2015 (3): 155-169.

35 Pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2013 m. birželio 5 d., Mykolo Romerio universitete. Pavadinimas „Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position"; pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2014 m. birželio 5 d., Mykolo Romerio universitete. Pavadinimas „Good faith and fair dealing in the commercial contract law", pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2015 m. birželio 4-5 d., Mykolo Romerio universitetas. Pavadinimas: „The legitimacy of judicial intervention in commercial contractual relations in classical, relational and social contract law theories".

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos jurisprudencijoje nebuvo vykdyti tyrimai teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo tema, todėl šis disertacinis darbas yra pirmas toks mokslinis tyrimas, kuriame ši tema buvo analizuota kompleksiškai – tiriant tiek teoriniu lygmeniu identifikuojamus konceptualiuosius tokios teisminės komercinės sutarties turinio kontrolės pagrindus, tiek sąlyginai naują - silpnosios šalies verslo sutartiniuose santykiuose sampratą ir tokio subjekto specifiškumą, tiek ir konkrečius dėl komercinės sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų disbalanso taikomus teisių gynybos būdus (t. y. tokios kontrolės priemones). Be to, teisės moksle Lietuvos nacionalinis reglamentavimas ir teismų praktika minėtu aspektu nebuvo lyginta su Europos Sąjungos teisės šaltiniuose bei negriežtosios teisės dokumentuose pateikiamais verslo sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimo būdais[36]. Atsižvelgiant į intensyvėjančias Europos Sąjungos institucijų vienodinimo iniciatyvas sutartinių santykių srityje, Lietuvos teisėje galiojančių taisyklių atitiktis Europos Sąjungos teisės tendencijoms yra itin aktuali.

Lietuvos teisės moksle komercinių sutarčių temai skirta nedaug dėmesio. Komercinės teisės pagrindai, komercinės veiklos ir komercinio sutartinio santykio subjektų požymiai aptarti R. Stanislovaičio[37] ir J. Šato[38]. Tačiau, reikia paminėti, kad teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius ribų problematika šiuose šaltiniuose nenagrinėta. Kiti Lietuvos jurisprudencijos atstovai yra pasisakę atskirais su nagrinėjama tema susijusiais aspektais. Sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijų esminius aspektus (taip pat sąžiningumo principą) savo publikacijoje trumpai aptarė E. Klimas ir V. Jurgaitis[39], liberalesnių nuostatų taikymas komerciniuose sutartiniuose santykiuose epizodiškai paminimas studijų procesui skirtuose leidiniuose[40], taip pat – CK šeštosios knygos komentare[41]. D. Bublienė yra aptarusi nevienodos derybinės galios koncepciją[42]. Lietuvos teisės moksle nemažai

36 Reikia paminėti, kad Europos regionui priklausančių valstybių nacionalinių teisės sistemų, taip pat *soft law* instrumentų kontekste Lietuvos reglamentavimą analizavo D. Ambrasienė, S. Palevičienė, A. Dambrauskaitė, S. Selelionytė - Drukteinienė, A. Tikniūtė. Ambrasienė, D. *et al*. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia. 2013. Disertacinio darbo temos tyrimui reikšminga šio tyrimo dalis, kurioje atlikta sąžiningumo principo analizė, taip pat trumpas sąryšingumo sutarčių teisės teorijos aptarimas, tačiau teisminės komercinių sutarčių kontrolės priemonės šiame tyrime nebuvo tirtos.

37 Stanislovaitis, B. *Komercinė teisė*. Eugrimas: Vilnius, 2005, Stanislovaitis, B. *Lietuvos komercinė teisė: parengta pagal naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą*. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2003.

38 Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*. Kaunas: Technologija, 1998.

39 Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.

40 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 198.

41 Pavyzdžiui, Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 233. Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 22, 99 ir kt. Tiek CK šeštosios knygos komentaras, tiek antrosios knygos komentaras yra aktualūs verslininko sampratos Lietuvos teisėje atskleidui.

42 Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 35.

dėmesio skirta sąžiningumo principo analizei[43]. Vis dėlto, komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomo sąžiningumo principo specifiškumo analizės pasigendama. Galima pastebėti, kad šio imperatyvo turinio ypatumai Lietuvos doktrinoje buvo tirti tik netiesiogiai – neišskiriant šios rūšies sutartiniams santykiams būdingos specifikos. Paminėtina, kad, nors A. Jakaitės moksliniame straipsnyje aptariami bendrosios sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose turinio ir taikymo ypatumai, šios autorės analizuojami Lietuvos užsienio teismų praktikos pavyzdžiai neabejotinai svarbūs nagrinėjamai temai[44]. Taip pat turi būti paminėta ir S. Arlausko ir R. Jakūbausko publikacija, kurioje autoriai aptaria sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos koncepcijų atskyrimo problemą[45]. Išskirtina S. Drazdausko daktaro disertacija tema „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“ [46], kurioje analizuotas tiek sąžiningumo principo turinys, tiek *laesio enormis* teisių gynybos būdas, tačiau šis mokslinis tyrimas nebuvo skirtas komercinių sutartinių santykių specifiškumo nustatymui, todėl teismo intervencijos į verslininkų sudarytų sutarčių pagrindu kylančius santykius klausimai minimi tik pavieniais atvejais. Esminės nelygybės samprata analizuota T. Chochrin bei R. Lazauskaitės publikacijoje „The doctrine of *laesio enormis* in Lithuanian contract law“[47]. Paminėtina, kad joje autoriai atkreipia dėmesį ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdį, aktualų teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius, temai. Netesybų sampratos ir jų mažinimo klausimais yra pasisakiusios D. Bublienė ir J. Truskaitė – Paškevičienė[48], taip pat E. Meškys[49]. Reikšmingos S. Vitkaus publikacijos, ypatingai tuo aspektu, jog autorius, aiškindamas netesybų mažinimo nuostatas, atkreipia dėmesį ir į verslo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų poreikius[50]. Nesąžiningų sutarties sąlygų aspektu reikšminga R. Lazauskaitės disertacija „Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai“[51].

---

43 Drazdauskas, S. *Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje.* [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-09-10], **<***http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2167795***>;** Norkūnas, A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2003, 42(34): 5–11, Balčikonis, R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33): 164–183; Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011 (79): 76-91; Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (4): 1368-1390; Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 288-297.

44 Jakaitė, A. *supra* note 43, p. 76-91.

45 Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R., *supra* note 43, p. 1368-1390.

46 Drazdauskas, S., *supra* note 14.

47 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R. The doctrine of laesio enormis in Lithuanian contract law. *Jurisprudencija*. 2014, 21 (4): 1165-1166.

48 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*. 2013, 37: 34-45.

49 Meškys, E. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76-99.

50 Vitkus, S. Penalty clauses within different legal systems. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2013 (1), p. 153-162; Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015 (3), p. 99-114.

51 Lazauskaitė, R., *supra* note 19.

Užsienio teisės šaltiniuose randama publikacijų, skirtų būtent komercinių sutartinių santykių specifikai. Daug dėmesio įvairiais su teismo intervencija į tokius santykius susijusiais klausimais yra skyręs M. W. Hesselink, analizavęs tiek sąžiningumo principo turinį[52], tiek verslininko kaip silpnosios sutarties šalies sampratą[53], tiek teisių gynimo būdo, taikomo dėl esminės šalių įsipareigojimų nelygybės (nesąžiningo pasinaudojimo)[54], tiek nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų reglamentavimą[55]. Atkreiptinas dėmesys, kad šio autoriaus tyrimai yra didelė dalimi skirti būtent *soft law* dokumentų ir Europos Sąjungos teisės šaltinių analizei, todėl jie yra ypatingai reikšmingi disertacinio darbo temos kontekste. Dėl tos pačios priežasties svarbus ir H. Schulte-Nölke nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų reglamentavimo tyrimas[56], taip pat - A. de Boeck atlikta informavimo pareigų analizė[57]. Komercinių sutartinių santykių bei tokių santykių dalyvio sampratai reikšmingi M. A. Егорова[58], A. H. Толкачев[59], R. J. A. Hooley bei L. S. Sealy[60], B. Kozolchyk[61], J. H. Dalhuisen[62], R. Good su kitais autoriais parengtas[63], E. L. Dominguez[64], R. Bragdate[65] darbai. Sutarčių teisės teorijas arba atskirus reikšmingus joms aspektus yra aptarę H. G.

52 Hesselink, M. W. CFR & Social justice. A short study for the European Parliament on the values underlying the draft Common Frame of Reference for European private law: what roles for fairness and social justice? Study centre for European Contract Law. *Working Papers Series* Munich: Sellier, 2008.

53 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive. *Centre for the Study of European Contract Law.* Working Paper Series. 2009, 6: 4-41; Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2007, 3: 3-28

54 Hesselink, M. W. Unfair Prices In The Common European Sales Law. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2014 (13): 225-236.

55 Hesselink, M. W. Unfair Terms in Contracts between Businesses. *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper*. 2011, 11:1-16.

56 Schulte-Nölke, H. No Market for Lemons: On the Reasons for a Judicial Unfairness Test for B2B Contracts. *European Review of Private Law.* 2015, 23 (2): 195-216.

57 De Boeck, A. B2B Information Duties in the Feasibility Study: Analysis of Article 23. *European Review of Private Law* 2011, 19(6): 787–797.

58 Егорова, М. А. Коммерческие договоры: учебное пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2011.

59 Толкачев, А. Н. Коммерческое право: учебное пособие. Москва: Перспектива, 2005.

60 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9.

61 Kozolchyk, B. Commercialization of Civil Law and the Civilization of Commercial Law. *Louisiana Law Review* [interaktyvus]. 1979, 40(1): 3-48.

62 Dalhuisen, J. H. *Dalhuisen on transnational and comparative commercial, financial and trade law. 3rd edition*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.

63 Goode, R., *et al. Transnational commercial law: text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

64 Dominguez, E. L.The Interaction of Civil Law and Commercial Law. *Louisiana Law Review*. 1982, 42(5): 1629-1642.

65 Bradgate, R. Commercial law. London: Butterworths: Lexis Nexis™, 2000, p. 4-5.

Beale[66], P. S. Atiyah[67], M. Rosenfeld[68], A. Rosenberg[69], I. R. Macneil[70], M. Chen – Wishart[71], O'Gorman[72], P. Gudel[73], J. M. Feinman[74], R. E. Scott[75], CH. Mak[76], Th. Wilhelmsson[77], S. Grundmann[78], C. Sandgren[79] bei kiti. Sąžiningumo nuostata susilaukė dėmesio ir užsienio teisės mokslo doktrinoje[80], tačiau, kaip ir Lietuvoje, komerciniams sutartiniams santykiams taikomo imperatyvo turinys aptariamas itin retai. Paminėtini E. Ch. Zacharia[81], R. A. Eisenberg[82], C. Twigg-Flessner[83], G. Cordero Moss[84] darbai. Ypatingą reikšmę turi

66 Beale, H. G. *Chitty on contracts. Twenty – ninth edition. Volume I. General principles*. London: Sweet & Maxwell, 2004. p. 1-011.

67 Atiyah, P. S. *An Introduction to the Law of Contract*. Fifth Edition. Clarendon Press: Oxford, 1995.

68 Rosenfeld, M. Contract and Justice: The Relation between Classical Contract Law and Social Contract Theory. *Iowa Law Review*. 1985, 70 (4): 769-900.

69 Rosenberg, A. Contract's Meaning and The Histories Of Classical Contract Law. *McGill Law Journal*. 2013, 59(1): 165-210.

70 Macneil, I. R. Contracts Adjustment of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. *Northwestern University Law Review*. 1977-1978, 72 (6): 854-905.

71 Chen - Wishart, M. *Contract law*. Oxford, New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008, p. 16.

72 O'Gorman, D. P. The Restatement (Second) of Contracts' Reasonably Certain Terms Requirement: A Model of Neoclassical Contract Law and a Model of Confusion and Inconsistency. *University of Hawai'i Law Review*. 2014, 36 (1): 169-270.

73 Gudel, P. J. Relational Contract Theory and the Concept of Exchange. *Buffalo Law Review*. 1998, 46(3):763-798.

74 Feinman, J. M. Relational contract theory in context. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 737-748.

75 Scott, R. E. The Case for Formalism in Relational Contract. *Northwestern University Law Review.* 2000, 94(3): 847-876.

76 Mak, Ch. *Fundamental rights in European contract law: a comparison of the impact of fundamental rights on contractual relationships in Germany, the Netherlands, Italy, and England*. Austin (Tex.): Kluwer Law International, 2008.

77 Wilhelmsson, Th. *Social Contract Law and European Integration*. Dartmouth: Dartmouth Publishing Company Limited, 1995.

78 Grundmann S. *Constitutional Values and European Contract Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008.

79 Sandgren, C. Social Law of Contract. *Scandinavian Studies in Law*. 1993, 37: 157-192.

80 Pavyzdžiui, Zimmermann R., Whittaker S. *Good faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008; Good Faith and Fair Dealing under the UNIDROIT Principles, Relevant International Conventions, and National Laws. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1995, 3: 7-62; Erp S. V. Good faith: A concept „unworkable in practice"? *Tilburg foreign law review*. 1991-1992, 1(3): 215-226; Chirico, F., *supra* note 22, ir kiti.

81 Zaccaria, E. Ch. The Dilemma of Good Faith in International Commercial Trade. *Macquarie Journal of Business Law*. *Macquarie Journal of Business Law*. 2004, 1(101): 101-112.

82 Eisenberg, R. A. Good Faith Under The Uniform Commercial Code—A New Look At An Old Problem. *Marquette Law Review*. 1971, 54(1). 1-18.

83 Twigg-Flessner, C. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

84 Cordero Moss, G. Consumer Protection Except for Commercial Practice: A Satisfactory Regime for Commercial Contracts? *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd Revised Edition.* Munich: Sellier European Law Publishers. 2009.

UNIDROIT Principų[85], PECL[86], DCFR[87], CESL[88] komentarai, kuriuose aptartos tyrimui aktualios šių instrumentų nuostatos. Taip pat paminėtinas Europos komercinio atstovavimo, frančizės ir distribucijos principų komentaras[89], reikšmingas dėl tos priežasties, jog tai yra komercinių sutarčių sričiai skirtas Europos Sąjungos *soft law* dokumentas, todėl jo komentare pateikti aiškinimai atspindi verslo sutartinių santykių specifiką. Be aukščiau paminėtų autorių atskiras teismo intervencijos į sutartinius santykius priemones analizavo ir daugelis kitų autorių: iš anksto sutartų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, temą tyrė P. Hachem[90], Ch. Hoar[91], B. Pasa[92], L. A. Di Matteo[93], F. Faust[94], M. Cannarsa[95] ir kiti autoriai. Esminės nelygybės arba nesąžiningo pasinaudojimo temą analizavo A.

85 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010. [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>, Vogenauer, S. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford; New York (N.Y.): Oxford University Press, 2015.

86 Lando, O. *et al*. *Principles of European contract law. Parts I And II*. Hague; London; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 2000-2002.

87 Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. *Volume I.* Munich: Sellier European Law Publishers, 2009.

88 Shulze, R. Common European Sales Law (CESL): commentary. München; Baden-Baden: C.H. Beck: Hart: Nomos, 2014.

89 Hesselink M. W., *et. al*. *Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC)*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

90 Hachem, P. The Future of Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation. *The European Journal of Law Reform*. 2011, 13 (3 - 4): 629-640.

91 Hoar, Ch. *New developments in liquidated damages*. [interaktyvus]. 2010, [žiūrėta 2016-01-28]. <http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&hitguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&rank=3&spos=3&epos=3&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>, Hoar, Ch. *An update on liquidated damages in construction contracts*. [interaktyvus]. 2012, [žiūrėta 2016-01-28]. <http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&hitguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&rank=9&spos=9&epos=9&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>

92 Pasa, B. The European Law of 'Contractual Penalties'. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 355–383.

93 Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753; Di Matteo, L. A., *supra* note 7, p. 883-924.

94 Faust, F. Contractual Penalties in German Law. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 285–296.

95 Cannarsa, M. Contractual Penalties in French Law. *European Review of Private Law.* 2015, 15 (3): 297–307.

C. Yildrim[96], H. R. Hahlo[97], J. Gordley[98], A. Perrone[99], M J. Bonell[100] ir kiti. Nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolę tyrė P. Nebbia[101], Th. Wilhelmsson[102], H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens[103], B. Kleirsbilck[104], M. B. M. Loos ir H. Schelhaas[105], G. Cordero Moss[106], G. McMeel[107], N. Kornet[108] bei kiti.

96 Yildrim, A. C., Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? *Murdoch University eLaw Journal*. 2008, 15(1): 94-114.

97 Hahlo, H. R. Unfair Contract Terms in Civil Law Systems. *Canadian Business Law Journal*. 1980, 4(4): 429-441.

98 Gordley, J. Equality in Exchange. *California Law Review*. 1981, 69(6): 1587-1656.

99 Perrone, A. The Just Price Doctrine and Contemporary Contract Law: Some Introductory Remarks. *Orizzonti del Diritto Commerciale*. 1981, 3: 1-16.

100 Bonell, M. J. Policing the International Commercial Contract against Unfairness under the UNIDROIT Principles. *Tulane Journal of International and Comparative Law.* 1995, 3: 73-91.

101 Nebbia, P. *Unfair contract terms in European law: a study in comparative and EC law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007, p. 23.

102 Wilhelmsson, Th. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica international*. 2008, XIV: 51-57.

103 Schäfer, H. B.; Leyens, P. Judicial Control of Standard Terms and European Private Law. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 117-118.

104 Keirsbilck, B. Interaction between Consumer Protection Rules on Unfair Contract Terms and Unfair Commercial Practices: Perenicova and Perenic. *Common Market Law Review*. 2013, 50 (1): 247-263.

105 Loos, M. B. M.; Schelhaas, H. Commercial Sales: The Common European Sales Law Compared to the Vienna Sales Convention. *European Review of Private Law*. 2013, 21(1): 105-130.

106 Cordero Moss, G., *supra* note 84.

107 McMeel. G. Unfair Contract Terms Provisions in CESL. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2016-03-16]. <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462448/IPOL-JURI_NT(2012)462448_EN.pdf>.

108 Kornet, N. The Interpretation and Fairness of Standardized Terms: Certainty and Predictability under the CESL and the CISG Compared. *European Business Law Review*. 2013, 24(3): 319-340.

DARBO METODOLOGIJA

Disertacinis darbas rengtas vadovaujantis kokybinės metodologijos požiūriu[109].

Jurisprudencijoje pastebimas ypatingas dėmesys *lyginamajam metodui*[110]. Tam neabejotiną įtaką padarė spartėjanti globalizacija, kuri pagal W. Menski reiškia didėjančią konkrečios vietos bei jos kultūros nulemtais savitumais pasižyminčių formų hibridizaciją[111], vykstančią pasaulinių mastu. Pasak šio autoriaus, dėl tokių procesų teisininkai privalo būti geriau pasirengę suprasti teisinių sistemų, kaip kompleksiškų darinių, įvairovę ir pačią jų daugybę[112]. Lyginamojo metodo naudojimas turi daug privalumų. Visų pirma, jis įgalina tyrėją skirtingose teisinėse sistemose rasti bendrybes, kai siekiama skatinti teisės aktų harmonizavimą, įgyvendinti tam tikrą teisės reformą ar tiesiog patikrinti, ar konkreti teisinė idėja yra laikoma teisinga visose šiose skirtingose teisinėse sistemose, t. y. ji atspindi tam tikrą vieningą požiūrį į elgesio vertinimą, ar, vis dėlto, egzistuoja skirtingas jos vertinimas, reiškiantis jos būdingumą tik konkrečiai sistemai[113]. Kaip teisingai nurodoma S. Selelionytės – Drukteinienės, V. Jurkevičiaus ir Th. G. Kadner publikacijoje, lyginamasis metodas suteikia galimybę pasinaudoti kitų jurisdikcijų patirtimi, ypatingą naudą gaunant tada, kai sprendžiami sudėtingi, itin aktualūs ar visiškai nauji klausimai, į kuriuos jau buvo atsakyta kitose jurisdikcijose[114].

Lyginamojo metodo naudojimo įvairiapusiškumą nulėmė pasirinktos tyrimo kryptys. Pirmiausia, autorė siekė Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje taikomas teisines taisykles, susijusias su teismo vykdomu komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimu, sugretinti su Europos Sąjungos teisine sistema bei *soft law* dokumentuose nurodytomis teisinėmis taisyklėmis. Toks gretinimas nuosekliai atliekamas beveik visame darbe. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės moksle jau nurodomi lyginamojo metodo ypatumai, taikant jį Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės sistemų tyrimuose. Nurodo-

109 Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, p. 32-35.

110 Lyginamosios teisės ir lyginamojo metodo istorinei raidai ypatingą reikšmę turėjo 1900 m. Paryžiuje vykęs kongresas, kuriuo buvo siekta suburti teisės mokslo ir praktinės veiklos atstovus iš viso pasaulio, paskatinant jų apsikeitimą kontaktiniais duomenimis, taip pat sukuti konkretų lyginamosios teisės mokslo modelį ir nustatyti kryptis, kuriomis ji galėtų plėtotis. Munday, R. Accounting for an encounter. *Comparative legal studies: traditions and transitions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 3-4. Mokslinės veiklos, taikant lyginamąjį metodą, etapus bei šio metodo naudą yra aptarę K. Zwigert ir H. Kotz. Zweigert, K. Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 42-55.

111 Globalizaciją, suprantamą kaip hibridizaciją J. N. Pieterse paaiškina kaip struktūrinę hibridizaciją, t. y. naujų mišrių bendradarbiavimo formų atsiradimą. Paminėtina, kad tai nėra vienintelė šio autoriaus minėtai sąvokai priskiriama reikšmė. Pieterse, J. N., Globalization as Hybridisation. *International sociology*. 1994, 9 (2): 161.

112 Menski, W. *Comparative law in a global context: the legal systems of Asia and Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 25.

113 Cryer R., *et. al*. *Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 28.

114 Selelionytė – Drukteinienė, S.; Jurkevičius, V.; Kadner, Th. G., *et. al*. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21(4): 990. Šioje publikacijoje tirtas lyginamojo metodo poveikis Lietuvos privatinei teisei.

ma, kad jei lyginamosios teisės dalykui skirtoje studijų proceso literatūroje dažnai akcentuojamos ribotos skirtingų sistemų atskirų aspektų sulyginimo galimybės, tai Europos Sąjungos lygmeniu (taip pat ir tarptautiniu) šis problematiškumas yra dar akivaizdesnis, ypač atsižvelgiant į šioms teisės sistemoms būdingas savitas institucijas, jų sudarymo bei įgaliojimų skirtumus nuo nacionalinėms sistemoms būdingųjų.[115] Antra, lyginamasis metodas naudotas gretinant vartojimo sutartinius santykius su komerciniais sutartiniais santykiais kriterijų, kuriais doktrinoje grindžiama silpnosios sutarties šalies interesų apsauga, aspektu. Be to, disertacinio darbo autorė tarpusavyje lygino ir atskiras teisines priemones, kuriomis vykdoma teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius dėl jos šalių interesų pusiausvyros disbalanso – perdėtai didelių netesybų mažinimą, sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolę. Visa tai patvirtina, jog lyginamojo metodo naudojimas turėjo tyrimui esminės reikšmės.

Kartu su lyginamuoju metodu naudoti ir kiti itin reikšmingi mokslinio tyrimo metodai. Naudojant *dokumentų analizės* metodą, rinkti ir analizuoti Lietuvos Respublikos bei Europos Sąjungos teisės aktai, Europos Sąjungos institucijų iniciatyva rengti ir kiti negriežtosios teisės dokumentai, skirti sutarčių teisės nuostatų vienodinimui, tarptautiniai sutarčių teisės aktai, taip pat Lietuvos teismų bei Europos Sąjungos teisingumo teismo bylos. Metodas taip pat naudotas ir mokslinių straipsnių, monografijų, studijų procesui skirtų leidinių ir kitų mokslo darbų analizei. Pasitelkus *sisteminę analizę*, įgalinančią nagrinėti tikrovės reiškinius kaip atskirus komponentus ir kaip visumą[116], tirtos Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisei priskirtinos teisės normos, taip pat *soft law* dokumentuose numatytos taisyklės, kurių pagrindu identifikuojami komerciniai sutartiniai santykiai bei vykdoma teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius. Naudojant *abstrakcijos metodą* išskirtos esminės klasikinei, sąryšingajai, socialinei ir moderniajai sutarčių teisės teorijoms būdingos nuostatos. Tai buvo naudinga vėliau šių ideologinių koncepcijų kontekste įvertinti teisės aktuose, *soft law* dokumentuose ir teismų praktikoje suformuluotas taisykles. Naudojantis *analitiniu - kritiniu metodu* pateikta šiandieninio teisinio reguliavimo, remiantis kuriuo teismas turi teisę nukrypti nuo sudarytos komercinės sutarties sąlygų dėl jos šalių įsipareigojimų disbalanso, ir teismų praktikos šiuo aspektu kritika, taip pat aptarti galimi probleminių aspektų sprendimo būdai – pasiūlyti nustatytus trūkumus galimai pašalinsiantys teisės normos, reglamentuojančios sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės, papildymas bei teismų praktikos verslininko sąvokos aiškinimo bei komercinėje sutartyje sulygtų netesybų mažinimo *ex officio* tobulinimas. *Istorinis metodas* pasitelktas siekiant atskleisti XIX a. klestėjusio sutarčių teisės modelio ir jam būdingos sutartinių santykių šalių teisių ir pareigų pusiausvyros turinį ir šios koncepcijos istorinę raidą, jos pokyčius vėliau išplėtotose sąryšingojoje bei socialinėje sutarčių teisės doktrinose. *Teleologinis metodas* buvo naudojamas, siekiant išsiaiškinti perdėtai didelių netesybų mažinimą, sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolę įtvirtinančių teisės normų tikslus. Tai sudarė prielaidas atskleisti tikrąjį šių teismo intervenciją į komercinius sutar-

115 Cryer, R., *et. al*., *supra* note 113, p. 28.

116 Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 192.

tinius santykius dėl šalių teisių ir pareigų pusiausvyros nebuvimo reglamentuojančių teisės normų turinį ir prasmę.

Pritartina R. Tidikio minčiai, kad „metodologijos išeities principas, kuriuo remiasi tyrėjas, yra jo euristinė (pažinties) funkcija. Ji turi prasmę tik tuomet, kai ne tik padeda aprašyti ar paaiškinti kurią nors dalykinę sritį, bet ir tampa naujų žinių, faktų gavimo ir apibendrinimo instrumentu“[117]. Pasirinktų metodų visuma leido disertacinio darbo autorei ne tik nagrinėjamu aspektu tirti komercinius sutartinius santykius reglamentuojančias teises normas, teisines taisykles bei teismų praktiką, tačiau ir identifikuoti probleminius jų aspektus bei pasiūlyti jų sprendimo būdus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad tyrimo metodai pasirinkti ir taikyti tinkamai.

117 Tidikis, R., *supra* note 116, p. 192

1. KOMERCINIŲ SUTARTINIŲ SANTYKIŲ YPATUMAI

Atsižvelgiant į tai, kad šiame disertaciniame darbe analizuojamos teismo, siekiančio užtikrinti komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisės nukrypti nuo tokios sutarties turinio ribos, pirmojoje tyrimo stadijoje būtina identifikuoti, kokie visuomeniniai santykiai šiame tyrime bus laikomi komerciniais sutartiniais ir, atsakius į minėtą klausimą, atskleisti šios rūšies sutartinių santykių specifiškumą pagrindžiančius veiksnius. Šiuo tikslu būtina ištirti komercinių sutartinių santykių sampratą, aptarti vartojamas sąvokas bei komercinės veiklos požymius, taip pat aptarti vertybinius kriterijus, kuriais remiantis kuriamos šiai sutartinių santykių rūšiai taikomos teisės normos bei formuojama teismų praktika tokio pobūdžio ginčuose.

1.1. Komercinių sutartinių santykių samprata

Sąvoka „komerciniai sutartiniai santykiai“ negali būti analizuojama atsietai nuo tokių sąvokų kaip „komercinė teisė“ bei „komerciniai sandoriai“. Tik šių terminų visuma leidžia identifikuoti komercinių sutartinių santykių sritį bei jos ypatumus. Moderniosios komercinės teisės pagrindai perimti iš Viduramžių prekybos teisės - *lex mercatoria* - tarptautinės prekybininkų teisės, grindžiamos papročiais ir tokių asmenų verslo praktika, kurie buvo beveik vienodai aiškinami ir specialiųjų prekybininkų teismų taikomi visoje Europoje, vienomis iš esminių jos nuostatų laikant sutarčių laisvę ir laisvę perleisti nuosavybės teisę į kilnojamąjį turtą[118]. B. Stanislovaitis pastebi, kad „feodalizmo sąlygomis formavosi teisė, įtvirtinanti socialinių sluoksnių ir luomų teises. Komercinė (prekybinė) teisė feodalizmo sąlygomis susiklostė kaip pirklių luomo teisė. Todėl pirmiausia ji buvo vadinama ne prekybine ar komercine teise - *jus merkatorum*, bet pirklių (komersantų) teise - *jus merkaturae*. Tik vekselio išdavimas ir apmokėjimas peržengė luominės teisės ribas ir buvo laikomas komerciniu veiksmu, nesvarbu, kokiam socialiniam sluoksniui ar luomui vekselio davėjas ir gavėjas priklausė”[119].

Lietuvių kalbos žodyne žodis „komercija“ paaiškinamas kaip „1. prekyba; jos operacijos; 2. ek. veikla, kuria siekiama pelno“[120]. Anglų kalbos žodyne žodis „*commerce*“ (liet. „*komercija*“) apibūdinamas kaip veikla, apimanti visų formų prekių bei paslaugų pirkimą – pardavimą[121]. Šis žodis yra kildinamas iš lotynų kalbos, kurioje „*commercium*“ reiškė prekybą[122]. Tuo tarpu sąvoka „verslas“ aiškinama: „kuo verčiamasi, veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno“[123]. Teisės literatūroje komercinė veikla apibūdinama kaip tam tikra verslo veikla, kuri yra vykdoma savarankiškai bei savo rizika fizinio ar juridinio asmens, registruoto verslininku įstatymų nustatyta tvarka, kurio tikslas yra sistemiškai uždirbti pelno, parduodant prekes,

118 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 14.

119 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 13.

120 Bendorienė, A. *et al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 384.

121 Butterfield, J. *Collins English dictionary: complete and unabridged. Enrich your language. 6th ed.* Glasgow: Collins, 2003, p. 340.

122 Istorinė šio žodžio genezė gali būti trumpai pademonstruojama taip: „commercium“ - „commercārī“ – „mercārī“ – „merx“ (pirmieji trys verčiami „prekyba“, tuo tarpu paskutinis – „prekė“). *Ibid*, p. 340.

123 Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-04]. <http://lkz.lt/startas.htm>.

darbus ar paslaugas didmeninėse rinkose, skatinant prekių pardavimą didmeninės rinkos klientams[124]. Savo ruožtu, komercinės teisės reguliavimo objektu А. Н. Толкачев įvardija prekybos veiklą kaip verslo veiklą, kuria civilinių sandorių pagalba skatinama prekyba prekėmis didmeninėje ir mažmeninėje rinkoje[125].

Taigi, vartojama terminija aiškiai atskleidžia, kad komerciniai sutartiniai santykiai tradiciškai siejami su prekybos veikla. Vis dėlto, sąvoka „prekyba" turėtų būti aiškinama plečiamai, neribojant tokių teisinių santykių tik su pirkimo – pardavimo sandorių sudarymu ir įtraukiant gamybos, paslaugų teikimo bei visas kitas verslo sutarčių rūšis. Intensyvus privatinių teisinių santykių vystymasis nulemia poreikį užtikrinti šiuos santykius reglamentuojančių normų galimybę prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų. Dėl šios priežasties dispozityvumo principo vyravimas kaip privatinės teisės metodo ypatybė yra iš esmės reikšmingas komerciniams santykiams, kuriuose minėti pokyčiai yra patys intensyviausi. Tokios greito plėtojimosi sąlygos lemia pačios komercinės veiklos sampratos pokyčius. Komercinės teisės taikymo sritis apima daugybę skirtingos veiklos rūšių, o pateikti išsamų jų sąrašą nėra nei įmanoma, nei norima, nes nuolatinė tokio pobūdžio santykių kaita ir vystymasis, kuris dažnai derinamas su naujų technologijų atsiradimu, nulemia, kad komercinės teisės turinys taip pat kinta, todėl griežtų ribų nustatymas gali tik nepagrįstai suvaržyti šį procesą[126]. Sutinkant su šia mintimi, disertacinio darbo autorės nuomone, tinkamesnis komercinės teisės apibūdinimas, ją tiesiog siejant su sandoriais, kurį sudaro šalys, vykdydamos verslo veiklą[127], nemėginant įvardinti jai priskiriamų sutarčių rūšių. Atsižvelgiant į tai, pritartina Lietuvos teisės doktrinoje nurodomam sąvokos „ūkinė komercinė veikla", apibūdinimui, akcentuojant, kad ji reiškia „nuolatinę savarankišką, t. y. savo rizika plėtojamą asmens veiklą, siekiant pelno, susijusią su daiktų pirkimu-pardavimu ar paslaugų teikimu kitiems asmenims už atlyginimą"[128]. Pastebėtina, kad, nors teisiniai komercinės veiklos požymiai Lietuvos teismų praktikoje neanalizuoti, sprendimuose komerciniu sudarytos sutarties pobūdžiu taip pat remiamasi[129], t. y. komercinių sutarčių kategorija yra išskiriama.

Komercinių sutarčių ir (ar) sandorių sąvokų detalizavimo negriežtosios teisės dokumentuose pasigendama. Nors pats UNIDROIT Principų[130] pavadinimas suponuoja mintį, kad šis *soft law* dokumentas skirtas būtent *komercinėms* sutartims reguliuoti, ir, remiantis šių principų preambule, jie nustato bendrąsias tarptautinių *komercinių* sutarčių teisės taisykles, nei

124 Егорова, М. А., *supra* note 58, p. 4.

125 Толкачев, А. Н., *supra* note 59, p. 8.

126 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 4.

127 *Ibid*.

128 Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 23.

129 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, spręsdamas ginčą, kilusį iš sutartinių santykių, konstatavo, kad kreditas ieškovams buvo suteiktas verslo poreikiams tenkinti, todėl šalių sudaryta sutartis kvalifikuotina kaip ***komercinė*** kreditavimo sutartis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2012, *V. K. ir N. K.* v. *Danske bank A/S*).

130 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994, p. 2 [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>. Ši nuostata nepakito ir vėlesnėse UNIDROIT principų redakcijose UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994, p. 2. [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

komercinės teisės, nei komercinio sandorio, taip pat verslininko, prekybininko sąvokų jame nėra pateikiama. Priešingai - oficialiajame preambulės komentare pabrėžiama, jog žodžiu „komercinė“ nesiekiama diferencijuoti kai kuriose valstybėse įprastų kategorijų *civilinė teisė* ir *komercinė teisė*, t. y. UNIDROIT Principai gali būti taikomi ir tais atvejais, kai šalys nėra prekybininkai (angl. „*merchants*“, pranc. „*commerçants*“, vok. „*Kaufleute*“) arba kai sandoris yra išimtinai komercinio pobūdžio. Nurodoma, kad komercinės sutarties sąvokos vartojimu tiesiog siekiama į taikymo sritį aiškiai neįtraukti vartojimo santykių[131]. Nors šio negriežtosios teisės dokumento nuostatos nepadeda atskleisti sąvokos „komercinė sutartis“ turinio, toks jo autorių - itin kompetentingų sutarčių teisės ekspertų - pasirinktas sąvokos „komercinė“ vartojimas, siekiant išvengti padidintos silpnosios sutarties šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugos, patvirtina, kad komerciniams santykiams tokios prioritetinę silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą užtikrinančios nuostatos yra iš esmės nebūdingos. Vis dėlto, vėlesnėse šio disertacinio darbo dalyse bus aptarta silpnosios komercinės sutarties šalies pripažinimo problematika.

Europos Sąjungos teisėje sąvoka „komerciniai sandoriai“ taip pat neabejotinai žinoma. Ir, kaip minėta, nors šioje teisės sistemoje didžiausias dėmesys skiriamas vartotojų teisių apsaugą užtikrinančioms nuostatoms, atskirais atvejais priimami ir išskirtinai komerciniams sandoriams taikytini teisės aktai. Pavyzdžiui, 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius[132], kurios 2 straipsnio 1 dalyje numatyta komercinių sandorių sąvoka - jais laikomi įmonių sandoriai arba įmonių ir viešosios valdžios institucijų sandoriai, kurių pagrindu už atlygį turi būti perduotos prekės arba suteiktos paslaugos[133]. Tuo tarpu Europos Sąjungos institucijų iniciatyva parengtuose PECL[134] komercinės teisės, komercinio sandorio, verslininko, prekybininko sąvokų nėra. Komercinių sutartinių santykių kontekste reikšmingas PECL 1:101 straipsnio 2 dalies 3 (a) punktas, kuriame numatyta, kad šie principai gali būti taikomi, kai šalys susitaria, kad jų sutartis yra reguliuojama bendrųjų teisės principų, *lex mercatoria*. Tačiau šio straipsnio komentare nurodoma, kad nuoroda į *lex mercatoria* turi būti vertinama tik kaip atspindinti šio *soft law* dokumento įvairiapusiškumą (t. y. nesiekiant apriboti šio *soft law* dokumento taikymo sritį komercinėms sutartims). PECL kūrime remtasi ne tik dalies Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniu reglamentavimu, tačiau ir Jungtinių Amerikos Valstijų vieninguoju komerciniu kodeksu[135], taip pat peržiūrėtu sutarčių teisės sąva-

131 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994, p. 2 [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>.

132 Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. vasario 16 d. direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius [2011] OL L 48/1. Ši direktyva pakeitė iki jos įsigaliojimo galiojusią 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose [2011] OL L 48/1. Nors 2011 m. vasario 16 d. direktyvoje Nr. 2011/7/ES padaryta reglamentavimo pakeitimų, komercinio sandorio ir jo šalių sąvokos nepakeistos.

133 Angl. „‘*commercial transactions’ means transactions between undertakings or between undertakings and public authorities which lead to the delivery of goods or the provision of services for remuneration*“.

134 The Principles Of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>. [2015-04-15]. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>.

135 Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. < https://www.law.cornell.edu/ucc>.

du (angl. „*Restatement of Contract Law*“)[136]. Dėl šių priežasčių šis sutarčių teisės šaltinis yra ypatingai reikšmingas ir naudingas komercinių sutartinių santykių požymių analizei. DCFR taip pat nepateikiamos komercinio sandorio ar komercinės veiklos sąvokos. Vis dėlto, šiame *soft law* dokumente akivaizdžiai pripažįstama komercinių sandorių specifika ir, nors ir retais atvejais, sandoriams, sudarytiems verslininkų, taikomos specialios nuostatos. Pavyzdžiui, DCFR II.-4:210 straipsnyje, II.-9:405 straipsnyje, III.-3:710 straipsnyje. Reikia paminėti, kad tuo pasižymi ir reguliavimas, kuris siūlytas CESL.

Taip pat galima paminėti 1980 m. Jungtinių Tautų konvenciją „Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių“ (toliau - CISG konvencija)[137], kuri yra reikšmingas komercinių sandorių reglamentavimui teisės šaltinis. Šios konvencijos 1 straipsnio 3 dalis numato, kad „nustatant šios konvencijos taikymą, yra neatsižvelgiama nei į šalių nacionalinę priklausomybę, nei į jų civilinį ar komercinį[138] statusą, nei į civilinį ar komercinį[139] sutarties pobūdį“, dėl tos priežasties, kad santykių išskyrimas į komercinius ir civilinius yra pripažįstamas ne kiekvienoje valstybėje, o šios konvencijos nuostatų taikymas neribojamas tik komercinio pobūdžio sutartims[140]. J. M. Bonell pastebi, kad, nepaisant skirtumų UNIDROIT Principų bei CISG konvencijos terminologijoje, pamatinė tokio reglamentavimo idėja yra tapati[141]. UNCITRAL Tarptautinio komercinio arbitražo pavyzdinio įstatymo 1 straipsnyje taip pat vartojama sąvoka „komercinė“[142], pateikiant ir nebaigtinį pavyzdinį komercinių sutarčių sąrašą[143]. Neoficialaus UNIDROIT Principų komentaro autoriai nurodo, tai yra tinkamiausias šaltinis sąvokai „komercinė“ apibrėžti[144]. Taigi, galima vertinti, kad dėl sutartinių santykių globalizacijos sąvokos „komercinė teisė“ dažnai vengiama dėl skirtingo požiūrio į poreikį išskirti komercinę teisę į atskirą teisės šaką (t. y. dėl monistinių ir dualistinių privatinės teisės sistemų nesutapimų).

---

136 Lando, O. *et al*., *supra* note 86, p. xxvi.

137 Jungtinių Tautų konvencija „Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 102-2283.

138 Paryškinta šio disertacinio darbo autorės.

139 Paryškinta šio disertacinio darbo autorės.

140 Kröll, S. *et al. UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*. München: C.H. Beck; Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 25.

141 Bonell, M. J. *An international restatement of contract law: the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.* 3rd edition. Ardsley; New York: Transnational Publishers Inc., 2005, p. 74-75.

142 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad įstatymas taikomas tarptautiniam **komerciniam** arbitražui, egzistuojant galiojančiam susitarimui tarp šios valstybės ar bet kurios kitos valstybės ar valstybių.

143 Nurodoma, kad sąvoka „komercinis“ turėtų būti interpretuojama plačiai, kad apimtų aspektus, kylančius iš visų komercinio pobūdžio santykių, nepriklausomai ar sudaryta sutartis. Komercinio pobūdžio santykiai apima, bet nėra apriboti šiais sandoriais: bet kuris prekybos sandoris, tiekiant ar mainantis prekėmis ar paslaugomis, distribucijos sutartis, komercinis atstovavimas, faktoringas, lizingo sutartis, statybos ranga, konsultavimo sutartis, licencinė sutartis, inžinerinių, investavimo, finansinio konsulatavimo, banko, draudimo paslaugų sutartys, eksploatacijos ar koncesijos sutartys, jungtinės veiklos ar bet kurios formos industrinio ar verslo bendradarbiavimo sutartys, prekių ar asmenų vežimo oru, jūra, bėgiais ar keliais sutartys. Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisijos Tarptautinio komercinio arbitražo pavyzdinis įstatymas (su 2006 metų pakeitimais). [interaktyvus]. 2006, p. 1. [žiūrėta 2016-04-15]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>.

144 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 46.

1.2. Komercinės veiklos požymiai

Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje įvardijami komercinei[145] veiklai būdingi ypatumai: „Pirma, ji pasižymi tęstinumu, nuolatiniu pobūdžiu. Pavyzdžiui, kartą parduoti daiktą (pvz., automobilį) arba vienąsyk iškepti tortą kaimynei nėra ūkinė komercinė veikla. Antra, ūkinei komercinei veiklai būdingas savarankiškumas; t. y. veikimas savo vardu ir savo rizika. Asmuo, pagal darbo sutartį dirbdamas pardavėju, veikia darbdavio, o ne savo vardu. Šiuo atveju ūkine komercine veikla verčiasi darbdavys, o ne darbuotojas. Trečia, ūkinė komercinė veikla pasižymi atlygintinumu, t. y. ja siekiama pelno - šis yra verslininko gyvenimo ir tolesnės verslo plėtros šaltinis. Todėl ūkine komercine nėra laikoma neatlygintinė veikla, pavyzdžiui, labdaros teikimas, dalyvavimas talkoje ir panašiai“[146]. Šio disertacinio darbo autorės nuomone, tokie požymiai laikyti pagrįstais ir efektyviai identifikuojančiais šios rūšies veiklą. Pritarimas minėtai pozicijai grindžiamas principine idėja, kad komerciniai sutartiniai santykiai pasižymi tam tikru specifiškumu, kuris pirmiausia pasireiškia veikimu savo rizika ir taikomais aukštais atidumo bei rūpestingumo standartais. Todėl komercinę veiklą reglamentuojančios teisės normos turi būti laikomos išimtimis iš bendrosios taisyklės – *lex specialis*, savo ruožtu į šių nuostatų taikymo sritį turėtų patekti aiškiai apibrėžti visuomeniniai santykiai. Tam, kad iš asmens būtų galima reikalauti laikytis komercinei veiklai keliamų reikalavimų, pavyzdžiui, geros komercinės praktikos standarto, ši veikla neturi būti atsitiktinė (t. y. pavienės sutarties sudarymas). Šis kriterijus turi būti derinamas su pelno siekimo aspektu, kuris taip pat fundamentaliai pagrindžia priežastis, kuriomis remiantis galima iš asmens reikalauti laikytis griežtesnių nei vidutiniai elgesio standartų. T. y. pelno siekimas yra neatsiejamas nuo tam tikros rizikos, todėl asmenys, vykdantys komercinę veiklą, laikytini susipažinusiais ir sutinkančiais su nenaudingų tokios veiklos rezultatų atsiradimo galimybe. Vis dėlto, turi būti pažymėta, kad Europos Sąjungos teisės aktuose ir neprivalomo pobūdžio dokumentuose, priimtuose Europos Sąjungos institucijų iniciatyva, vartojama itin plati verslininko sąvoka, kurio vykdoma komercinė veikla nėra privalomai siejama su pelno siekimo požymiu. Toks reglamentavimas grindžiamas poreikiu maksimaliai apsaugoti vartotojų interesus, užtikrinant, kad prekes ar paslaugas jiems teikiantys asmenys neturės galimybės išvengti imperatyvių vartotojų teisių apsaugos teisės normų (detalesnis paaiškinimas pateikiamas disertacinio darbo 2.1 poskyryje). Kartu pastebėtina, kad, nors ir itin retais atvejais, verslininkai sudaro ir neatlygintinius sandorius, pavyzdžiui, teikia paramą ar labdarą, ir galėtų būti diskutuojama, ar tokia jų veikla nepriskirtina komercinei, tad atlygintinumas šiais aspektais galėtų būti laikomas ne privalomu, tačiau papildomu komercinės veiklos požymiu.

Paminėtini užsienio teisės literatūroje išskiriami komercinių sandorių ypatumai: 1) didesnis lankstumas ir komercinių sutartinių santykių gebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusių prekybos veiklos sąlygų ir poreikių; 2) prekybos (verslo) papročių laikymasis tokio pobūdžio santykiuose; 3) nesuvaržytos galimybės sudaryti sandorius poreikis; 4) atlygintinumo

145 CK Antrosios knygos komentare vartojama sąvoka „ūkinė komercinė veikla“ (disertacinio darbo išnaša Nr. 129).

146 Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 23.

prezumpcija; 5) griežtesnės atsakomybės sąlygos (atsakomybė be kaltės)[147]. Disertacinio darbo autorės nuomone, šie ypatumai tiksliai iliustruoja komercinės veiklos specifiškumą ir padeda nustatyti komercinės veiklos požymius. Didesnis lankstumas ir komercinių sutartinių santykių gebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusių prekybos veiklos sąlygų ir poreikių yra nulemtas tokio pobūdžio veiklos dinamiškumo ir istorinės raidos (*lex mercatoria*). Prekybos (verslo) papročių reikšmė patvirtina, kad šios rūšies santykius reguliuoja ne tik teisės normos, juolab, kad ir dalis pastarųjų yra atsiradusios būtent iš komerciniuose santykiuose susiformavusių papročių, vėliau patvirtintų įstatymo leidėjo. Nesuvaržytos galimybės sudaryti sandorius poreikis turi būti aiškinamas su atlygintinumo prezumpcija. Šiuo atveju svarbus jau minėtas pelno siekimas – jis uždirbamas sandorių pagalba, todėl iš komercinei veiklai taikytinų teisės nuostatų tikimasi maksimaliai užtikrinti tinkamos šiam tikslui sistemos veikimą. Griežtesnės atsakomybės sąlygos kildinamos iš aukštesnių atidumo ir rūpestingumo standartų, kurie jau buvo aptarti[148].

Remiantis aukščiau nurodytais teisės doktrinoje išplėtotais komercinės veiklos, joje sudaromų sandorių ir jų pagrindu kylančių įsipareigojimų požymiais, darytina išvada, kad tokia veikla yra nuolatinė, vykdoma profesionaliu pagrindu ir siejama su pelno siekimu. Savo ruožtu toks veiklos pobūdis nulemia griežtesnius atidumo bei rūpestingumo reikalavimus ir, atitinkamai, atsakomybės nuostatas[149]. Be to, atsižvelgiant net ir į istorinę tokių santykių reglamentavimo raidą, akivaizdu, kad valstybės vaidmuo juose pagrįstai buvo mažesnis, nes viena vertus, komercinės veiklos subjektų profesionalumas, žinios ir patirtis nulėmė jų gebėjimą savarankiškai (su tam tikromis ribomis) kurti tarpusavio santykius reguliuojančias taisykles, kita vertus, profesionalios veiklos specifiškumas sąlygojo ribotą išorinio subjekto - valstybės valdžios – galimybę kurti tokiems sandoriams skirtas teisės normas. Dėl šios priežasties visais laikais pagrindinis komercinės veiklos vykdytojų tarpusavio santykius reglamentuojantis faktorius buvo sutartis, o jos „šventumas“ – viena esminių tokios verslo veiklos efektyvumo sąlygų.

147 Еоровa, M. A.*, supra* note 58, p. 19.

148 Teisės doktrinoje komercinės veiklos požymiai įvardinami įvairiai, nors pagrindiniai jų aspektai dažniausiai sutampa. Pavyzdžiui, apibendrindama komercinių sutartinių santykių specifiką, M.A Еоровa išskiria šiuos komercinių sutartinių įsipareigojimų ypatumus: 1) šie santykiai atsiranda ypatingoje visuomeninių *santykių* srityje – didmeninėje prekyboje ir yra kryptingi; 2) jie atsiranda tarp profesionalų, į šią subjektų grupę neįtraukiant asmenų, veikiančių ne verslo tikslais; 3) jie pasižymi atlygintinumu ir išskiriančiu ir privalomu požymiu laikomas gaunamas bent vienos iš šalių pelnas; 4) šie santykiai susiklosto prekybos rinkos sąlygomis, kurios nulemia jų organizavimo specifiškumą; 5) jie vystosi specialiomis konkurencijos sąlygomis, kurios turi būti saugomos teisinėmis priemonėmis; 6) jiems būtinas savitas teisinis valstybinės kontrolės režimas. Еоровa, M. A. *supra* note 58, p. 7.

149 Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių pabrėžiama, kad „tuo atveju, kai statybos rangos sutarties šalys yra įmonės, užsiimančios ūkine–komercine veikla ir jų tikslas – pelno siekimas, jos veikia savo rizika ir tokiems ūkio subjektams taikomi griežtesni reikalavimai dėl savo teisių ir pareigų žinojimo, taip pat griežtesni atsakomybės už savo veiklą standartai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013, *UAB „Erdana“* v. *UAB „Pajūrio metalo konstrukcijos*“).

1.3. Komercinės teisės ypatumai monistinėse ir dualistinėse privatinės teisės sistemose

Siekiant komercinių sutartinių santykių ypatumų pagrindimo, tikslinga atskleisti komercinės teisės šakos išskyrimo iš civilinės teisės priežastis, taip pat nustatyti, ar monistinės privatinės teisės pasirinkimas leidžia daryti išvadą apie kitokį požiūrį į komercinių sutartinių santykių specifiškumą (pavyzdžiui, šių teisinių santykių ypatumų mažesnę reikšmę). Taigi, itin plataus pobūdžio privatinės teisės reglamentavimo objektas nulėmė, kad joje egzistuoja atskiros teisės šakos, o šiose, savo ruožtu, taip pat susiformavo atskiros vienarūšius visuomeninius santykius reglamentuojančias teisės normas vienijančios pošakės ir institutai. Civilinės ir komercinės teisės išskyrimas į atskiras teisės šakas priklauso nuo nacionalinio reglamentavimo – pagal tai, ar komercinė teisė priskiriama civilinės teisės sričiai, ar tokio pobūdžio santykiai reglamentuojami atskiros teisės šakos normomis, valstybės skiriamos į monistines ir dualistines[150]. Konceptualieji tokios klasifikacijos pagrindai leidžia atskleisti komercinių sutartinių santykių specifiškumą. Sutartinio santykio (arba sutarties) kvalifikavimas, nustatant jos komercinį ar nekomercinį pobūdį, jau nuo ankstesnių amžių (iki dabar) vykdomas taikant du teisės doktrinoje išskiriamus kriterijus: objektyvųjį ir subjektyvųjį[151]. Objektyvusis kriterijus siejamas su sandorio turiniu, tuo tarpu subjektyvusis – su sandorio šalių statusu. Neabejotina, kad skirtingas valstybių pasirinkimas, komerciniams sandoriams taikytinas teisės normas išskiriant į atskirus teisės aktus, yra grindžiamas šių komercinių santykių ypatumais ir jų skirtumais, lyginant su bendrąja civiline teise. Siekiant identifikuoti konceptualiuosius komercinių sutartinių santykių specifiškumo pagrindus, kyla poreikis nustatyti monistinės ar dualistinės privatinės teisės sistemos skirtumus.

Komercinės teisės išskyrimo iš bendrosios civilinės teisės istorinei raidai reikšmingas Napoleono valdymo laikotarpis, kai, naudojant objektyvųjį kriterijų, komercinės teisės nuostatos kodifikuotos 1807 m. Prancūzijos komerciniame kodekse, o vertinant, kuris teisės aktas turi būti taikomas, buvo sprendžiama pagal šalių sudaryto sandorio turinį, pavyzdžiui, komerciniais sandoriais laikytas prekių įsigijimas, siekiant jas perparduoti ir pan.[152]. Tai reiškė, kad vienais atvejais tų pačių subjektų sudaryta sutartis galėjo būti vertinama kaip komercinio pobūdžio, kitais – nekomercinio. Kaip nurodo B. Kozolchyk, objektyviuoju kriterijumi Prancūzijoje remtasi, siekiant išvengti tam tikro statuso asmenims priskyrimo, taip nesudarant prielaidų privilegijų taikymui, lygybę prieš įstatymą laikant vienu iš revoliucijos esminių vertybių[153]. Objektyvusis kriterijus, taikant kurį pagrindinis dėmesys

150 Galima pastebėti, kad teisės studijų procesui skirtoje literatūroje nurodoma, kad pastaraisiais dešimtmečiais greta sąvokų „civilinė teisė“ ir „komercinė teisė“ vartojamos ir kitos, pavyzdžiui, „verslo teisė“, „biznio teisė“, „ūkinė teisė“, „ekonomikos teisė“ ir pan. Tačiau daroma išvada, kad, atsižvelgiant į tai, kad verslo ir ekonomikos teisės kategorijos nelaikytinos savarankiškomis teisės šakomis, nurodytos sąvokos žymi „tam tikrą kursą, kurį dėstant analizuojama visa, kas susiję su verslu. <...> Todėl minėtos sąvokos yra sąlyginės <...>. Vileita, A. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 87-88.

151 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 149-150.

152 Kozolchyk, B., *supra* note 61, p. 3 – 4.

153 *Ibid,* p. 4.

skiriamas sutarties turiniui, o ne jos šalims, taikomas ne tik Prancūzijoje, tačiau ir Belgijoje, Ispanijoje, Lotynų Amerikos šalyse[154]. Vis dėlto, toks komercinės teisės išskyrimo iš civilinės teisės kriterijus pripažįstamas ne visuotinai. Pavyzdžiui, komercinės teisės atstovas J. H. Dalhuisen nurodo, kad toks Prancūzijoje numatytas komercinių sutarčių sąrašas nėra konceptualiai pagrįstas, t. y. nėra aiškių pagrindų, kuriais remiantis sutarčių rūšys, patekusios į Prancūzijos komercinio kodekso taikymo sritį, skiriamos nuo kitų sutarčių rūšių[155].

Subjektyvusis kriterijus savo ruožtu buvo plėtojamas aštuonioliktojo amžiaus Prūsijos teisės aktuose ir aiškiai įtvirtintas devynioliktojo amžiaus Vokietijos įstatymuose bei 1900 m. Vokietijos komerciniame kodekse, komercinių santykių subjektams priskiriant bankininkus ir prekybininkus, tačiau nepriskiriant gamintojų, agrokultūros ne asmeniniais tikslais veikla užsiimančių asmenų bei kitų profesijų atstovų[156]. Tad, taikant šį kriterijų, sutartis būtų kvalifikuojama kaip komercinė ar nekomercinė, priklausomai nuo ją sudarančių subjektų veiklos. B. Stanislovaitis nurodo, kad subjektyvųjį kriterijų taiko Vokietijos, Lietuvos, Rusijos, Japonijos įstatymų leidėjai[157]. Vis dėlto, J. H. Dalhuisen pastebi, kad, nors Vokietijoje remiamasi prekybininko kriterijumi, į Vokietijos komercinio kodekso taikymo sritį sandoris patenka tik tais atvejais, kai jis kartu patenka ir į šio teisės akto reglamentuojamas sutarčių rūšis, kurių sąrašas ir šioje teisinėje sistemoje vertinamas kaip atsitiktinis. Tad, nustatant sandorio rūšį, komercinių sandorių (vok. „*Handelsgeschäfte*“) kriterijus yra taikomas ir Vokietijoje, o tai kartu reiškia ir kad komercinė teisė šioje valstybėje neapima sandorių tarp prekybininkų, jei šis nepatenka į minėtą sąrašą.[158] Vis dėlto, net ir pripažįstant subjektyviojo kriterijaus ribotumą, jis susilaukia pritarimo net ir tų valstybių, kuriose taikomas objektyvusis kriterijus, atstovų. Pavyzdžiui, remiantis J. H. Dalhuisen, net ir Prancūzijoje subjektyviojo kriterijus taikymas dažnai laikomas racionalesniu sprendimu, nors, kaip paaiškina šis autorius, šioje valstybėje kodifikacijos rengtos XIX a. pradžioje – laikotarpiu, kai manyta, jog neturėtų būti išskiriama kuri nors žmonių klasė – šiuo atveju, verslininkai, net jei šis skirtingas režimas nesuteikė jokių privilegijų ir retais atvejais net reiškė griežtesnio pobūdžio nuostatų taikymą.[159] Atsižvelgiant į tai, kad subjektyvusis ir objektyvusis kriterijai kaip komercinės teisės išskyrimo iš civilinės teisės pagrindai nėra šio disertacinio darbo objektas, išsamesnis jų palyginimas nebus atliekamas.

Tad, net ir pasirinkus dualistinę civilinės teisės sistemą, t. y. komerciniams teisiniams santykiams taikytinas normas numatant atskiruose teisės aktuose, reglamentavimo ypa-

154 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 149-150. Tačiau J. H. Dalnhuisen pastebi, kad ir Prancūzijos komercinei teisei būdingas tam tikras subjektyvusis aspektas – sandoriai, patenka į Prancūzijos komercinio kodekso taikymo sritį patenka tik tuo atveju, jei jie sudaromi verlsininkų. Dalhuisen, J. H. *supra* note 62, p. 27

155 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 25.

156 Kozolchyk, B., *op. cit.*, p. 4.

157 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 150.

158 Autorius tai pat pastebi, kad komercinio pobūdžio sandoriai, sudaromi ne prekybininkų taip pat gali patenkti į Vokietijos komercinio kodekso taikymo sritį, tačiau, kaip jis nurodo, komercine tokia veikla laikoma bendresne ar platesnio turinio prasme. Jis nurodo, kad iš tiesų didelė dalis šio teisės akto nuostatų reglamentuoja specifinių komercinės veiklos aspektų ir vienodai taikomos ir ne prekybininkams. Dalhuisen, J. H. supra note 62, p. 26.

159 *Ibid,* p. 25.

tumai tokiose valstybėse skiriasi ir tokiose privatinės teisės sistemose galimi skirtingi komercinių santykių reglamentavimo modeliai. Vien ta aplinkybė, kad valstybėje priimtas komercinis kodeksas, nereiškia, jog visa teisės šaka reglamentuojama vienu teisės aktu. R. Goode pabrėžia, kad Europos valstybių komercinės teisės kodeksai yra sąlyginai fragmentiški ir apimantys tik nedidelę dalį aspektų, kurie priskiriami komercinės teisės sričiai, tuo tarpu Jungtinių Amerikos Valstijų vieningajame komerciniame kodekse[160] pasirinktas didžiąją dalį nuostatų ir net esmingiausias sandorių rūšis viename teisės akte integruojantis (t. y. viename teisės akte įtvirtintas) modelis[161]. Atskirai paminėtinas Didžiosios Britanijos pavyzdys, nes šioje valstybėje nėra priimtas ne tik komercinis kodeksas, tačiau nekodifikuota net ir pati civilinės teisės šaka. Vis dėlto, R. Goode nuomone, Anglijos privatinė teisė yra priskiriama monistinėms, todėl laikoma, kad komercinė teisė neišskirta iš bendrosios teisės. Kartu šis autorius atkreipia dėmesį, kad nors komercinės teisės sąvoka ir reglamentuojamų santykių savitumas šioje teisinėje sistemoje yra pripažįstami, jos turinys nėra niekur apibrėžtas ir dažnai priklauso nuo subjektyvios nuomonės.[162]

Monistinio modelio pasirinkimas teisės doktrinoje grindžiamas teiginiu, kad komercinių santykių ypatumai nesudaro pagrindo sukurti atskirą teisinio reguliavimo režimą, t. y. komerciniai sutartiniai santykiai turėtų būti vertinami ne kaip atskiros teisės šakos objektas, o kaip specifiški santykiai, kurie priklauso civilinei teisei[163]. Spręsdama klausimą, ar komercinė teisė yra atskira teisės šaka, ar civilinės teisės dalis, kurios normos laikytinos specialiosiomis bendrųjų civilinės teisės normų atžvilgiu, E. L. Dominguez pritaria monistinės privatinės teisės sistemos pasirinkimui ir atkreipia dėmesį, kad, nors neabejotina, jog komercinė teisė turi savo pačios kaip atskiros posistemės egzistavimo priežastis – savitumus, išskiriančius ją iš bendrųjų privatinės teisės santykių, ji yra grindžiama bendraisiais civilinės teisės principais bei normomis ir moksliškai neatsiejama nuo civilinės teisės doktrinos[164]. Vis dėlto, nereikėtų daryti klaidingos išvados, kad monistinės privatinės teisės sistemos pasirinkimu neigiami komercinių teisinių santykių ypatumai, išskiriantys šiuos visuomeninius santykius iš bendrųjų civilinių teisinių santykių. Nediskutuojant dėl monistinio ar dualistinio modelio pasirinkimo pagrįstumo, teisės moksle pabrėžiama, jog, nors ir neabejotina, kad komerciniams sandoriais taikomos bendrosios civilinės teisės normos, o verslo sandorių subjektai laikomi lygiateisiais civilinės apyvartos dalyviais, net ir tais atvejais, kai iš sutartinių ar deliktinių santykių kylančius santykius reglamentuojančiose teisės normose nėra išskiriama pagal subjektų statusą, aplinkybė, kad sandoris yra komercinio pobūdžio gali turėti esminės reikšmės[165], tad sprendimas, priklausomai nuo šios aplinky-

160 Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. <https://www.law.cornell.edu/ucc>.

161 Goode, R., et al., *supra* note 63, p. 10.

162 *Ibid*.

163 Еоровa, M. A., *supra* note 58, p. 19.

164 Dominguez, E. L. The Interaction of Civil Law and Commercial Law. *Louisiana Law Review.* 1982, 42(5): 1631. Tokiai nuomonei pritaria ir J. H. Dalhuisen, teigdamas, jog civilinės teisės sistemose pripažįstamas atskirų privatinės teisės sričių, įskaitant ir komercinę teisę, egzistavimas ir jos laikomos *lex specialis* bendrosios nacionalinės sistemos atžvilgiu ir nelaikomos nepriklausomomis nuo jos. Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 1.

165 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 8.

bės, gali labai skirtis. Lietuvos teisės mokslo atstovai pabrėžia, kad „<...> komercinėje teisėje susiklostė specifiniai principai ir papročiai, kurie turi didesnę ir konkretesnę reikšmę nei bendruosiuose civiliniuose santykiuose. <...> Komersantui (prekybininkui, pramonininkui) taikomas kitas civilinės atsakomybės mastas, suteikiamos verslo garantijos“[166]. Be to, B. Kozolchyk pastebi, kad bendrojoje civilinėje teisėje numatytų teisinių gynybos būdų, taikytinų esminės nelygybės - žymaus perduoto ir mainais gauto objekto vertės disbalanso atvejais, vertinimas skirtųsi, priklausomai nuo to, ar sutartis yra komercinio pobūdžio[167]. Savo ruožtu, teismo intervencijos dėl šalių mainų neproporcingumo legitimumas komerciniuose santykiuose vertinamas daug griežčiau ir tokia intervencija laikoma išimtimi iš bendrosios taisyklės.

Nors dėl teisinių santykių kompleksiškumo skyrimas į komercinius ir civilinius yra sudėtingas, tiek remiantis objektyviuoju, tiek ir subjektyviuoju kriterijumi, šie sunkumai nepanaikina poreikio identifikuoti komercinius visuomeninius santykius ir teisės normas jiems taikyti atsižvelgiant į komercinės teisės ypatumus[168]. B. Stanislovaitis nurodo, kad „prekybinės, arba komercinės sutartys pirmiausia buvo apibrėžtos šalyse, kuriose susiformavo prekybinė teisė ir kuriose įsitvirtinusi dualistinė civilinės teisės sistema. Monistinės teisės sistemos šalyse komercinės sutarties samprata neaktualizuojama, visos sutartys reguliuojamos tomis pačiomis teisės normomis. Tačiau monistinės teisės sistemos šalyse komersanto sudarytos sutartys reguliuojamos specialiomis taisyklėmis“[169]. Taigi, net ir tais atvejais, kai pasirinktas monistinis, o ne dualistinis privatinės teisės reglamentavimo modelis, komercinės teisės terminas nepamirštamas, sandoriai, kurie pagal taikomus kriterijus laikomi komerciniais[170], o toks kvalifikavimas nėra savitikslis ir nulemia teisines pasekmes. Tad, net ir neišskiriant komercinės teisės į atskirą teisės šaką, lyginant komercinius sutartinius santykius su kitų rūšių sutartiniais teisiniais santykiais, negali būti paneigtas komercinių sutartinių santykių specifiškumas. Kita vertus, net ir žinant subjektyviojo ir objektyviojo kriterijų turinį, sutartinių santykių kvalifikavimas, remiantis griežtai tik vienu iš jų, yra sudėtingas. Taip pat nelengva įvertinti, kuris kriterijus atribojant buvo pritaikytas, nes komercinio santykio subjektas dažnai apibūdinamas taikant ir tikslo, dėl kurio jis sudaro sutartį, kriterijų. Todėl reikia pritarti B. Stanislovaičio nuomonei, kad negalima suabsoliutinti objektyviojo ir subjektyviojo kriterijų bei jų tarpusavyje priešinti, nes dažnai apibūdinant prekybinę sutartį, turi būti naudojamasi abiem[171].

Lietuvos Respublikos privatinėje teisėje komercinės teisės sąvoka yra neabejotinai žinoma ir, vietoj specialaus komercinius santykius reglamentuojančio kodifikacijos būdu priimto teisės akto, pasirinktas monistinis modelis. Vis dėlto, paminėtina, kad, rengiant galiojantį CK buvo svarstoma ir komercinio kodekso priėmimo galimybė. Siekdamas Lietuvos teisės sistemos, įskaitant ir civilinių santykių reguliavimo, pertvarkymo, 1993 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą, kuriame šio tikslo įgyvendinimui be kitų

166 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 15.

167 Kozolchyk, B., *supra* note 61, p. 5.

168 *Ibid*.

169 Stanislovaitis, B., *op. cit.*, p. 149.

170 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 8.

171 Stanislovaitis, B., *op. cit.*, p. 150.

priemonių buvo numatyta sukurti civilinės, komercinės ir šeimos teisės sistemos koncepciją bei parengti civilinius, komercinius ir šeimos santykius reguliuojančius susistemintus aktus (kodeksus)[172]. V. Staskonio nuomone, komercinio kodekso priėmimas būtų sudaręs prielaidas tinkamam tokių santykių reguliavimui, t. y. taikymui, atsižvelgiant į jų specifiškumą, taip pat nuosekliam tokių teisės normų taikymui praktikoje[173]. Monistinio modelio pasirinkimas Lietuvoje V. Mikelėno pagrindžiamas dvejomis priežastimis: „pirma, Lietuva neturi dualistinio turtinių santykių reguliavimo patirties. Antra, pasaulinė praktika, ypač, pokarinė, rodo, kad dualistinių turtinių santykių reguliavimas nepasiteisino. Antai, visi civiliniai kodeksai, priimti šiame šimtmetyje (Italijos 1942 m., Olandijos 1989-1990 m. Kanados Kvebeko provincijos 1990 m.), remiasi vieningo Civilinio kodekso idėja. Netgi tų šalių, kurios turi senas dualistinio teisinio reguliavimo tradicijas (Prancūzija, Vokietija), ekspertai tvirtina, kad būtina rengti vieningą Civilinį kodeksą, ir pripažįsta, kad komercinė teisė yra sudėtinė civilinės teisės dalis, t. y. Komercinis kodeksas numato tik išimtis iš bendrų taisyklių, kurias numato Civilinis kodeksas“[174]. Taigi, nors Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje ir nėra atskiro komercinius santykius reglamentuojančio kodekso, komercinių sutarčių kategorija yra pripažįstama ir tokių sandorių specifiškumas neneigiamas. Pavyzdžiui, B. Stanislovaitis pažymi, kad „naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nors ir neišskirdamas prekybinių sutarčių į atskirą rūšį, laikosi principo, kad sutartims, sudaromoms verslininkų, keliami papildomi reikalavimai. Be to, Kodeksas išskiria komercinio atstovavimo institutą. Iš visų sutarčių išskiriamos vartojimo ir verslo sutartys. Taip Kodekse netiesiogiai sudaromas verslo sutarčių, kurios ir yra ne kas kita kaip komercinės, arba prekybinės, sąrašas“[175].

Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos privatinė teisė yra savita ir negali būti vertinama taip pat kaip nacionalinės privatinės teisės sistemos, skyrimas į monistinį bei dualistinį modelius jai negali būti pritaikomi. Vis dėlto, kaip minėta, sąvoka „komerciniai sandoriai“ joje neabejotinai žinoma – pavyzdžiui, ji nurodoma 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius 2 straipsnio 1 dalyje, remiantis kuria jais laikomi įmonių sandoriai arba įmonių ir viešosios valdžios institucijų sandoriai, kurių pagrindu už atlygį turi būti perduotos prekės arba suteiktos paslaugos. Toks reglamentavimas patvirtina, kad komerciniams sandoriams taikytinos taisyklės laikytinos specialiosiomis – skirtomis reglamentuoti tam tikrais ypatumais pasižyminčių visuomeninių santykių sritį.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad monistinės privatinės teisės sistemos pasirinkimas nepaneigia komercinių santykių ypatumų ir nesuteikia pagrindo santykius, kylančius iš komercinės sutarties, vertinti taip pat, kaip yra vertinami bendrosios civilinės teisės sričiai priskiriami sutartiniai santykiai. Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, kad sutarčių

172 Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. I-331 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 70.

173 Staskonis, V. Komercinė teisė civilinės teisės sistemoje. *Lietuvos teisės kūrimo principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Lietuvos teisininkų draugija: Vilnius, 1995, p. 33.

174 Mikelėnas, V. Naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ruošimo pagrindiniai principai. *Lietuvos teisės kūrimo principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Lietuvos teisininkų draugija: Vilnius, 1995, p. 15.

175 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 149.

teisėje, taikant teisės normas bei interpretuojant sutarčių sąlygas, turėtų būti pripažinta bei įvertinta tam tikra „komercinė realybė“, taip pat šis požymis turėtų daryti įtaką numanomoms sutarčių sąlygoms ir atstovavimo nuostatoms, tad sandorio „komercinis“ ar „verslo“ pobūdis tam tikrais atvejais turėtų tiesiogiai nulemti sutarties sukuriamas pasekmes[176]. Todėl komercinius sutartinius santykius reglamentuojančios teisės normos laikytinos lex specialis bendrosios civilinės teisės nuostatų atžvilgiu, o teisminė komercinės sutarties turinio kontrolė privalo būti vykdoma atsižvelgiant į šių specialiųjų nuostatų prasmę ir tikslus.

1.4. Vertybiniai kriterijai, kuriais grindžiama teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė

Neabejotina, kad teisinė sistema yra tam tikras socialinis reiškinys – visuomenės (jos atstovų) sąmoningos kūrybos rezultatas. Tam, kad būtų užtikrintas tinkamas šio reiškinio funkcionavimas, privaloma jį suprasti – t. y. išsiaiškinti fundamentalias vertybes bei pamatines idėjas, kuriomis buvo remiamasi kūrybos procese ir kuriomis privalu vadovautis, taikant teisės normas. Darbo autorės nuomone, teorijos reikšmę puikiai iliustruoja ši Lietuvos teisės mokslo atstovų mintis: „Teorijos apibrėžimai keitėsi bėgant amžiams ir atsižvelgiant į mokslinių tyrimų sritį, tačiau pačia bendriausia prasme mokslininkai sutinka, kad teorijos yra analitiniai įrankiai, skirti analizuojamam reiškiniui suprasti, paaiškinti ir jo raidai prognozuoti. Remdamiesi šia teorijos samprata, formuluokime teorijos tikslą – padėti orientuotis sudėtingame ir dažnai fragmentiškame teisiniame reguliavime. Be abejonės, tokia teorija būtų džiugiai sutikta ne tik teisės teoretikų, tačiau ir praktikų. Bet ar tokia teorija egzistuoja sutarčių teisėje?“[177]. Pasak H. Schulte-Nölke, teismo intervencija į sutartinius santykius gali atspindėti skirtingus ideologinius sutarčių teorijų pagrindus ar valstybės vaidmens ekonomikoje modelius[178]. Kaip nurodo šis autorius, atsižvelgiant į tai, kad teisingumas yra motyvas teisminei intervencijai į sutartinius santykius, reikia prisiminti, jog ši sąvoka turi ganėtinai skirtingas reikšmes. Nesiekdamas detaliai analizuoti ar aptarti filosofines diskusijas, jis išskiria procedūrinį, komutatyvųjį ir distribucinį (arba socialinį)[179] teisingumą, kurių egzistavimas patvirtina, kad teismo intervencija į sutartinius santykius gali būti grindžiama įvairiais siekiais ir negali būti tikimasi, kad konkrečioje teisinėje sistemoje bus vadovaujamasi tik vienu iš nurodytų teisingumo suvokimu. Priešingai – pasak H. Schulte-Nölke, labiau tikėtina, kad bet kuri egzistuojanti teisinė sistema bus pagrįsta šių tikslų mišiniu, nors nepaneigtina, kad galimas vyraujančio tikslo nustatymas, kitus pripažįstant subsidiariais ar net konkrečioje situacijoje neaktualiais.[180]

Pritariant tokioms idėjoms, šioje disertacinio darbo dalyje bus analizuojami koncep-

176 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 8.

177 Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al*., *supra* note 36, p. 25.

178 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 215.

179 Savo ruožtu Th. Wilhelmsson išskiria keturias teisingumo formas: be įvardintų procedūrinio, komutatyvinio, ir distribucinio teisingumo autorius išskiria ir teisingumą, kuriuo grindžiama socialinė politika, tipiniu jos pavyzdžiu nurodydamas nuostatas, draudžiančias rasizmą ar užtikrinančios lyčių lygybę sutartiniuose santykiuose. Wilhelmsson, Th., *supra* note 102, p. 52.

180 Schulte-Nölke, H. *op. cit.*, p. 203-205.

tualieji pagrindai, kuriais grindžiami verslo sutartiniai santykiai ir teisminė komercinių sutarčių kontrolė. Šį poskyrį sudarys dvi dalys: pirmojoje bus aptartos keturios, subjektyvia disertacinio darbo autorės nuomone, nagrinėjamu klausimu reikšmingiausios, skirtingus požiūrius į teismo intervenciją atspindinčios sutarčių teisės teorijos, tuo tarpu antrojoje bus aptarti komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimui didžiausią reikšmę turintys principai – asmens autonomijos, teisinių santykių nuspėjamumo bei sąžiningumo, kurie kartu bus įvertinti ir aptartų teorijų kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad teismo intervencija į verslo sutartinius santykius dėl jų šalių interesų pusiausvyros nebuvimo vykdoma siekiant užtikrinti būtent tokios sutarties pagrindu kylančių pasekmių *sąžiningumą*, šiam teisiniam imperatyvui bus skirta daugiausiai dėmesio.

1.4.1. Konceptualieji teisminės intervencijos į sutartinius santykius pagrindai ir ribos sutarčių teisės teorijose

Komercinė sutarčių teisė plėtojosi kaip civilinės teisės dalis ir jai, autorės žiniomis, istoriškai nebuvo kuriamos atskiros sutarčių teisės teorijos, nors neabejotina, kad komerciniai santykiai turi reikšmingų požymių, skiriančių juos nuo kito tipo sutartinių santykių. Atsižvelgdama į tai, kad skirtingose sutarčių teisės teorijose dominuoja nevienodi vertybiniai kriterijai, kuriais grindžiama arba kuriais remiantis ribojama teismo teisė nukrypti nuo šalių sulygtos sutarties turinio, disertacinio darbo autorė aptars pasirinktas sutarčių teisės teorijas, atkreipdama dėmesį į konceptualiuosius teisminės intervencijos pagrindus. Tad šioje darbo dalyje bus analizuojamos reikšmingos klasikinės, sąryšingosios, socialinės, neoklasikinės ir moderniosios sutarčių teisės teorijų nuostatos, atkreipiant dėmesį į komerciniams santykiams taikomas taisykles, esančias pagrindu teismo intervencijai į komercinius sutartinius santykius.

1.4.1.1. Klasikinė sutarčių teisės teorija

Klasikinės sutarčių teisės klestėjimo laikotarpiu laikoma XIX a. pirmoji pusė. H. G. Beale pastebi, kad šiuo laikotarpiu daugelis filosofų, ekonomistų ir teisėjų sutarčių laisvę laikė tikslu savaime. Filosofiškai ši idėja buvo grindžiama sutarties „valios teorija“, o ekonomikos požiūriu – *laissez-faire* liberalizmu[181]. Fundamentalia sutarčių teisės idėja laikytas ir sutarties šventumas[182] - reikalavimas griežtai laikytis sudarytų sutarčių nuostatų. Sutarčių laisvės principo įsigalėjimas ir juo grindžiamos sutarčių teisės teorijos pripažinimas buvo nulemtas feodalinės santvarkos ir jai būdingos griežtos visuomenės hierarchijos atsisakymo – atmetimo tokioje santvarkoje vyravusio mąstymo, kad asmens galimybių ribos buvo nulemtos jo statuso, reguliuojamo paprotinių taisyklių[183]. Tad egzistavęs poreikis išsivaduoti iš tokios santvarkos reikalavo visiško asmens autonomiškumo pripažinimo, įskaitant

181 Beale, H. G. *Chitty on contracts. Twenty – ninth edition. Volume I. General principles*. London: Sweet & Maxwell, 2004. p. 1-011.

182 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 8.

183 Rosenfeld, M., *supra* note 68, p. 822.

ir ekonominiuose santykiuose bei sutarčių teisėje ir, kaip pastebi A. Rosenberg, šie pokyčiai, buvo nulemti pačios visuomenės individualistinių pažiūrų – jie atspindėjo bendrą visuomenės kultūrą[184].

Klasikinė sutarčių teisės doktrina konceptualiai grįsta asmens (sutarties šalies) savarankiškumo idėja. Kaip nurodo A. Rosenberg, ši teorija sutarties sudarymo procesu laikė atskirų individų, turinčių atskirus interesus, tam tikrą bendro sutarimo tašką, kiekvienam iš jų realizuojant savo valią. Šis autorius paaiškina, kad klasikinėje doktrinoje sutarties šalimi laikytas teorinis ekonomiškai savarankiškas asmuo, sutartį sudarantis vedamas savo asmeninio intereso, kuris nepriklauso nuo socialinio konteksto.[185] Tad buvo preziumuota, kad sutarties šalių derybinė galia yra lygiavertė, o silpnosios sutarties šalies samprata bei tokiai šaliai taikomos jos teisių ir teisėtų interesų apsaugą užtikrinančios teisės normos nebuvo išplėtotos. Tuo pačiu sutarties šalis neprivalėjo domėtis kitos sandorio šalies patirtimi, žiniomis ir tikslais, kurių vedina ji sudaro sutartį. Pasak A. Rosenberg, būdamas ekonomiškai savarankiškas (t. y. galintis patenkinti savo poreikius be visuomenės pagalbos), asmuo geriausiai žinojo savo interesus, o tokia koncepcija vadinta galėjimo patenkinti savo poreikius (angl. „*self sufficiency*“) doktrina. Ji yra glaustai susijusi su idėja, kad asmens interesui prieštarauja visuomenės poreikiai, todėl pati visuomenė laikyta grėsme šių poreikių realizavimui. Tad, jo teigimu, sutarčių teisė iš dalies buvo konstruojama remiantis griežtu privatinės ir viešosios teisės ideologijų atskyrimu, pirmąją laikant sritimi, kurioje dominuoja laisvas ekonominių tikslų siekimas. Pasak šio autoriaus, tokia koncepcija sustiprino bei palaikė ir savireguliuojančios rinkos sampratą – tokią, kurios veikime valstybė nedalyvauja.[186] Tai reiškė, kad patys rinkos dalyviai kūrė jų sutartinius santykius reglamentuojančias taisykles, tuo tarpu valstybės tikslas buvo užtikrinti tinkamą šių taisyklių veikimą ir susilaikyti nuo nepagrįstos intervencijos.

P. S. Atiyah pabrėžia, kad, suklestėjus klasikinio laikotarpio idėjoms - atsisakius paternalizmo ir įsigalint *laissez-faire,* įsivyravo mąstymas, kad sutarčių teisės normos yra skirtos tam, kad būtų užtikrintas privačių susitarimų įgyvendinimas ir priverstinis vykdymas, o, kaip minėta, valdžios įsikišimas į šiuos santykius turėjo būti minimalus. Teisėjai iš esmės nevertindavo sutarčių pagrindu atsirandančių teisinių rezultatų teisingumo ir jų suderinamumo su viešuoju interesu. Nors, kaip atkreipia dėmesį šis autorius, būtų neteisinga teigti, kad to laikmečio teisėjams nerūpėjo teisingumas ar viešasis interesas. Priešingai – teisingumu ir viešuoju interesu laikytas būtent sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų vykdymas, tiksliai laikantis sutarties nuostatų[187]. Todėl iš sutarčių kylančių ginčų sprendimo procesu laikytas ne šių normų taikymas šalių santykiui, o tiesiog pačių šalių sukurtų santykių nustatymas pagal šias normas. Išimtimis (t. y. normomis, kurių turinys jokiais atvejais

184 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 202.

185 A. Rosenberg pabrėžia, kad tokia nepriklausomybės prezumpcija vėliau buvo kritikuojama dėl požiūrio į asmenį kaip galintį patenkinti savo poreikius, nepriklausomai nuo visuomenės. Šis subjekto nepriklausomybės akcentavimas buvo vėliau kritikų neigiamas, keliant klausimą, kaip apskritai autonomiškas, visiškai už save atsakingas individas gali susiformuoti ne visuomenėje. Tačiau, kaip pastebi autorius, tokia subjekto samprata klasikiniu sutarčių teisės laikotarpiu buvo realybė. *Ibid*, p. 179-181.

186 *Ibid*, p. 177-183.

187 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 8-12.

nepriklausė nuo šalių valios) buvo asmenų veiksnumą ar imperatyvioms normoms prieštaraujančių sandorių neteisėtumą reglamentuojančios nuostatos.[188] Minėta išimtis – asmens subjektiškumą reglamentuojančios nuostatos - taip pat atspindi tą pačią asmens savarankiškumo ir nepriklausomumo koncepciją – asmens laisvos valios reikšmę sutarties sudarymo ir jos turinio (taip pat vykdymo) nustatymui. Teisė turėjo užtikrinti, kad sandoriai būtų sudaromi tik tokių asmenų, kurie galėjo laisvai išreikšti savo valią. Pasak J. Gordley, XIX amžiuje vyravo supratimas, kad bendrieji sutarčių teisės principai įpareigoja sutarčių šalis laikytis savo susitarimų, o teismų intervencija, kai vertinamas sandorio protingumas ar pelningumas, tik mažina šalių autonomiją. Šis autorius taip pat atkreipia dėmesį į sutarties sudarymo aspektą ir jo reikšmę šalių autonomijai: kiekviena šalis sutinka sudaryti sutartį, nes jos vertinimu gaus tai, ko vertė bus didesnė, nei to, ką perduos ar atliks, tad, susitariančiojo akimis sandorio sudarymas jam yra naudingesnis nei sandorio nesudarymas. Tačiau J. Gordley pastebi, kad sprendimas – sudaryti ar nesudaryti sutartį, nėra vienintelis, nes asmuo taip pat turi įvertinti, ar jis gali gauti didesnę naudą toliau derėdamasis, laukdamas ar ieškodamas kito kontrahento. Jei sandorio sudarymas gali būti naudingesnis, nei jo nesudarymas, toks sandoris vis tiek bus mažiau naudingas, nei jo sudarymas palankesnėmis sąlygomis.[189] Taigi, sutarties sudarymas savaime reiškė asmens patvirtinimą, kad egzistavusi alternatyva, t. y. iš viso sutarties nesudaryti ar sudaryti su kitu asmeniu, buvo blogesnė, todėl vėlesnė teismo intervencija dėl sutarties šalių interesų pusiausvyros nebuvimo turėjo būti laikoma nepagrįsta – turėjo būti vertinama, kad bet kuriuo atveju šaliai sandoris yra naudingas. Juk ir tuo atveju, kai šalis negauna realios naudos ir net patiria nuostolius, gali būti, kad sutartį sudariusi su kitu asmeniu ir kitomis sąlygomis arba iš viso nesudariusi sutarties ji būtų patyrusi dar didesnius nuostolius. Tad, sutarties pagrindu gaunamos naudos vertinimas bet kuriuo atveju turėtų būti vykdomas ir lyginant su šiomis alternatyvomis (ne tik šalių tarpusavio įsipareigojimų kontekste).

Kiekvienos sutarčių teisės sistemos normų tikslas (arba bent vienas iš tikslų) yra reglamentuoti sutartinius santykius taip, kad būtų užtikrinta pasirinkimo įgyvendinimo laisvė. Tačiau I. R. Macneil[190] pastebi, kad klasikinėje sutarčių teisėje ši norma yra ypatingos reikšmės ir turi net prioritetą santykyje su kitomis normomis. Šioje teorijoje sutarčių sudarymą ir vykdymą reglamentuojančiomis normomis siekiama užtikrinti diskretiškumą ir galimybę jau sutarties sudarymo momentu tiksliai suvokti ir suplanuoti visą sutarties vykdymo procesą, nes buvo laikoma, kad šio proceso neturi paveikti ateityje atsirasiančios aplinkybės.[191] Kaip nurodo šis autorius, klasikinei sutarčių teisei būdinga neaktualia aplinkybe laikyti asmens, sudarančio sutartį, tapatybę, taip pat kiek tik įmanoma nuasmeninamas sutarties objektas ir tik konkrečiai apibrėžti faktoriai laikomi reikšmingais, nustatinėjant sutarties turinį. Be to, sutarties pažeidimo atveju egzistuoja ribotas skaičius teisių gynybos

188 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 8-12.

189 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1617.

190 I. R. Macneil yra teisės mokslo atstovas, suformulavęs kitos reikšmingos – sąryšingosios – sutarčių teisės teorijos pamatines idėjas, kurios taip pat aptariamos šiame disertaciniame darbe. I. R. Macneil, pagrįsdamas savo atstovaujamos sutarčių teisės teorijos esmines idėjas, gausiai komentavo ir klasikinės sutarčių teisės teorijos požymius.

191 Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 862-870.

būdų – sutarties neįvykdymo pasekmės iš anksto yra aiškios. Šiai teorijai būdingos griežtos sutarties sudarymo taisyklės (oferta ir akceptas), kartu vengiama į sutartinių santykių sferą įtraukti trečiuosius asmenis. Šiai koncepcijai nebūdingos nuostatos arba I. R. Macneil vadinami mechanizmai, kurių tikslas – planuoti pasikeitimus, įvyksiančius sutarties vykdymo metu, ir pritaikyti sutartį minėtiems pasikeitimams, t. y. teisės normų tikslas buvo tiesiog *jau sutarties sudarymo metu* kuo tiksliau apibūdinti visą sutarties vykdymo eigą.[192]

Kitu itin svarbiu klasikinės sutarčių teisės teorijos aspektu P. S. Atiyah laiko griežtą sutarties sudarymo ir sutarties vykdymo etapų atskyrimą. Šioje doktrinoje ypatingas dėmesys skirtas sutarties sudarymo momentui. Ieškovas, įrodęs sutarties sudarymo ir pažeidimo faktą, neprivalėjo įrodinėti patirtų nuostolių, nes jo prarasti lūkesčiai buvo ginami remiantis tuo faktu, kad dėl sudarytos sutarties jis tikėjosi uždirbti tam tikrą pelną, kontrahentui įvykdžius savo įsipareigojimus. Nuostoliai jam buvo priteisiami.[193] Analizuodamas minėtą požymį, A. Rosenberg net nurodo, kad sutarties sudarymo momentas buvo laikomas reikšmingiausiu įvykiu, o šalių teisių ir pareigų turinys buvo atskleidžiamas izoliuotai – visiškai neatsižvelgiant į vėliau susiformavusį santykį (ryšį). Tiek šalių teisė pasirinkti, tiek laisva valia sudarytos sutarties pagrindu kylantys įsipareigojimai buvo beveik absoliutūs – nekvestionuojami, tuo tarpu galimybė pritaikyti sutartį pasikeitusioms aplinkybėms buvo minimali.[194] Tai reiškė, kad sudarydamos sutartį šalys privalėjo nustatyti tokių pokyčių tikėtinumą ir aptarti jų teisines pasekmes sutartyje, o to nepadariusios, prisiėmė riziką, kad jų teisiniai santykiai bus vertinami izoliuotai tik pagal sudarytos sutarties turinį, t. y. tas nuostatas, kurios buvo šalių sutartos sutarties sudarymo momentu.

Tad, P. S. Atiyah nurodoma, kad, remiantis klasikine (dar vadinama tradicine ar liberaliąja) samprata, kurioje bendrieji sutarčių teisės principai sutapatinti su rinkos ekonomikos pagrindais, asmenų sutartiniai santykiai buvo grindžiami keliomis esminėmis taisyklėmis: šalys sutartiniuose santykiuose viena su kita vadovavosi „ištiestos rankos“ taisykle, reiškiančia, kad kiekviena šalis pasitiki savo įgūdžiais ir vertinimu bei kad nei viena neturi fiduciarinių įsipareigojimų kitos atžvilgiu. T. y. derybų metu šalys rungėsi dėl kainos ir sandorio sąlygų, ofertos buvo pateikiamos, priimamos, atmetamos arba teikiami kontra–pasiūlymai ir nei vienai iš šalių nekilo pareiga savanoriškai atskleisti informaciją kitai šaliai, taip pat nei viena iš šalių neturėjo teisės pasitikėti kita šalimi, išskyrus itin siauras išimtis. Priešingai – autorius nurodo, kad kiekviena šalis turėjo teisę teirautis ir vertinti informacijos neatskleidimo faktą, analizuoti situaciją, vertinti sutarties objektą, bendrą rinkos situaciją, ateities galimybes ir pasitikėti savo informacijos šaltiniais. Ji turėjo teisę tartis, konsultuotis su ekspertais, įsigyti informaciją atlygintinai iš trečiųjų asmenų, todėl, tuo atveju, jei ji to nepadarydavo, buvo pripažįstama, kad ši šalis veikė savo rizika. Vienintelė P. S. Atiyah nurodoma išimtis - tokiose derybose negalėjo būti apgaulės ir suklaidinimo, tačiau ir šie institutai aiškinti labai siaurai - sutartis turėjo būti sudaryta laisva valia ir be spaudimo, tačiau ir pastarasis institutas aiškintas itin siaurai, nes jis neturėjo prieštarauti rinkos ekonomikos dėsniams, kur tam tikras „neperdėtas“ spaudimas buvo laikomas normaliu reiškiniu. Pasak P. S Atiyah, sutarties turinys, kaina ir objektas buvo laikomi išimtinai sutarties šalių

192 Manneil, I. R., *supra* note 70, p. 862-870.

193 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 8-12.

194 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 179- 181.

susitarimo reikalu ir preziumuota, kad šalys suvokia savo žinių lygį, jos pačios yra geriausi teisėjai, galintys įvertinti savo poreikius, riziką ir ateities sąlygas, kurios yra aktualios, ir kad visa tai apima normalus derybų procesas, savo ruožtu, tokių principinių idėjų vyravimas nulėmė, kad nuo sutarties sudarymo momento šalis nebegalėjo remtis nesąžiningumu, sutarties šalių teisių ir pareigų disbalansu ir per didelė kaina.[195] M. Chen – Wishart pastebi, kad klasikinėje sutarčių teisės teorijoje sutarties pagrindu šalių gaunamos naudos ekvivalentiškumo prezumpcija (neatsižvelgiant į tikrąją objektų vertę) buvo paremta teiginiu, jog teismams yra neįmanoma įvertinti mainų sąžiningumą, nes šalių vertybės yra subjektyvaus pobūdžio – t. y. asmenys objektus vertina skirtingai. Laisva valia sudarytos sutarties nuostatos turi būti laikomos sąžiningomis jau vien dėl sutarties sampratos (pats sutarties sudarymo faktas leido spręsti apie jų sąžiningumą), o teisėjai neturėtų „spėlioti", kokie yra šalių prioritetai, ir leisti nevykdyti sutarčių. Be to, autorė pastebi, kad remiantis socialiniu darvinizmu, ypatingai nelygiaverčiais sandoriais laikyti neprotingumo ir neapdairumo atvejai, dėl kurių šalys neturėtų būti ginamos, nes buvo manoma, kad tai skatintų asmenis būti neapdairiais ir ateityje.[196] Tokio elgesio teisėtumo patvirtinimas, suteikiant šiems asmenims teisę naudotis teisių gynybos būdais, labiausiai prieštarauja komercinių sutartinių santykių srityje taikomiems aukštesniems atidumo ir rūpestingumo reikalavimams bei profesinės kompetencijos prezumpcijai. Taigi, liberaliosios sutarčių teisės koncepcijos kontekste tokia teismo intervencija buvo vertinama turinčia žalingą poveikį teisinei sistemai ir ekonominiams santykiams: viena vertus, ji neskatina asmenų veikti apdairiai ir rūpestingai, kita vertus, tokių asmenų kontrahentai negali prognozuoti sudarytų sutarčių vykdymo eigos ar iš jų kylančių ginčų rezultatų net tada, kai jie patys veikė apdairiai ir protingai.

Vis dėlto, pokyčiai ekonominiame ir socialiniame gyvenime negalėjo nedaryti įtakos ir teisinei aplinkai bei joje dominuojančioms idėjoms. Remiantis B. Lurger, XIX amžiui būdinga sutarčių teisės teorija prarado savo grynąjį pavidalą XX amžiuje, atsiradus „socialinėms apsauginėms" (angl. „*socially protective*") nuostatoms, skirtoms silpnosios sutarties šalies apsaugai. Nors, kaip pastebi ši autorė, liberaliosios koncepcijos šalininkai priešinosi tokios apsaugos plitimui, teigdami, kad tokios normos turi būti laikomas tik reta išimtimi iš bendrosios taisyklės, silpnosios sutarties šalies apsauga pasiekė tokias dimensijas, kad ji nebegalėjo būti laikoma tik reta išimtimi iš bendrosios taisyklės.[197] Kaip nurodo A. C. Yildrim, tarptautiniuose komerciniuose santykiuose silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos nuostatos poreikis iškilo dėl XX amžiuje pasaulyje vykusių politinių pasikeitimų, įskaitant Europos rytinio bloko suirimą 1989-1991, Lotynų Amerikos šalių ekonomikų liberalizavimą, taip pat Kinijos rinkos liberalizavimą. Pasak autoriaus, šie įvykiai nulėmė sparčią globalizaciją, tarptautiniuose sutartiniuose santykiuose atsirandant daugybei naujų neprofesionalių subjektų ir tai pakeitė tarptautinių komercinių santykių aplinką iš esmės.[198]

---

195 Beale, H. G.; Bishop, W. D.; Furmston, M. P. *Contract. Cases & Materials. Fifth Edition.* Oxford: Oxford University Press 2006, p. 47-48.

196 Chen - Wishart, M., *supra* note 71, p. 16.

197 Šie pokyčiai aptariami 1.4.1.4. dalyje. Lurger. B. The Future of European Contract Law between Freedom of Contract, Social Justice and Market Rationality. *European Review of Contract Law*. 2005 (4): 447-448.

198 A. C. Yildrim pamini ir tokius veiksnius kaip interneto naudojimą komerciniais tikslais. Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 107-108.

Būtent šių įvykių kontekste susiformavo socialinės sutarčių teisės teorijos nuostatos, kurios bus aptartos 1.3.1.3 dalyje.

Vis dėlto, nuo 1980 m. P. S. Atiyah pastebi klasikinio laikotarpio idėjų, didesne ar mažesne dalimi praradusių savo dominavimą XX a. pradžioje bei viduryje, svarbos sugrįžimą, atgaivinant laisvo pasirinkimo idėją bei vis labiau tikint ekonominėmis laisvos rinkos idėjomis ir net teisės ir ekonomikos principų sąsajomis (pastaroji ypač būdinga Jungtinių Amerikos Valstijų teisei). Šie procesai nulėmė pakartotinį susidomėjimą koncepcijomis, visam amžiui praradusiomis savo reikšmę. P. S. Atiyah pažymi, kad tam įtakos turėjo pasikeitimai politinėje aplinkoje, sugrąžinus didesnį pasitikėjimą asmens gebėjimais bei pamažu blėstant idėjai, kad valdžia ir jos biurokratinis aparatas gali užtikrinti teisingą sutartinio santykio rezultatą. Sugrįžta ir prie didesnės konkurencijos skatinimo, naudą skiriant tiems, kas sėkmingai veikia rinkoje, o ne tiems, kam to padaryti nepavyksta. Sutarčių laisvė tokiu atveju ir užtikrina asmenų, galinčių sėkmingai panaudoti savo sugebėjimus ir išteklius, kad gautų pelną, veikimo prielaidas.[199] P. S. Atiyah atkreipia dėmesį, kad pasikeitimai įvyko ne tik politinėse vertybėse, tačiau ir ekonomikos bei teisės ryšio sampratoje - vėl sugrįžta prie mąstymo, kad sutarčių laisvės principas yra rinkos efektyvumo pagrindas, o laisvas vartotojų pasirinkimas padiktuos verslui rinkos poreikius, t. y. sutarčių laisvės veikimo sfera vėl gerokai išplėsta. Šis autorius analizavo ir ekonomikos mokslo šaltinius, kuriuose pripažįstama, jog įstatymų leidžiamosios valdžios intervencija į sutarčių laisvės principo veikimo sritį dažnai lemia ypatingą neefektyvumą, kurį net vadina katastrofišku. Be ekonominio neefektyvumo, toks įsikišimas, manoma, gali neigiamai paveikti ir tuos, kurių teisių apsaugai jis dažnai būna skiriamas. Pasak P. S. Atiyah, ekonomistai atkreipia dėmesį, kad dažnai intervencija į sutartinius santykius nulemia ne ką kitą, o objekto kainos pakėlimą (t. y. pabloginus pardavėjui ar paslaugų teikėjui sąlygas, jis šią naštą dažniausiai perkelia pirkėjui ar paslaugų gavėjui). Praktikoje tampa neįmanoma kontroliuoti tokias neigiamas pasekmes, nes įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ar teisminės valdžios poveikis objekto kainai dažniausiai yra itin nepageidaujamas ir retai pateisinamas. Tad P. S. Atiyah pastebi paradoksalią aplinkybę, jog, tikėtina, kad dažnas vartotojas nemanytų, jog tam tikrų jo teisių apsauga yra verta kainos pakėlimo, ir galimai sąmoningai rinktųsi pigesnį objektą, o ne tokią palankią teisinę aplinką.[200] T. y., leidžiant vartotojui pačiam priimti sprendimą dėl teisinės apsaugos netaikymo mažesnės objekto kainos tikslu, labai tikėtina, kad jis pats prioritetą teiktų būtent mažesnei kainai. Tokia aplinkybė verčia suabejoti net vartotojų kaip silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos režimo efektyvumu ir pagrįstumu, o komerciniuose sutartiniuose santykiuose šios abejonės tampa dar aktualesnės.

Kaip ir klasikiniu sutarčių laisvės laikotarpiu, taip ir šių dienų sutarčių teisės teorijoje išsakoma nuomonė, kad pusiausvyros tarp ikisutartinio ar sutartinio santykio šalių derybinės galios nebuvimas ir jo rezultatas – neteisingos (jei galima taip pavadinti) sutarties nuostatos ar jų taikymo pasekmės, nėra ar neturėtų būti sutarčių teisės nuostatomis sprendžiamas klausimas. Ši problema, P. S. Atiyah įvardijama pavojingu įsikišimo į privačius sutartinius santykius pateisinimu. Šio autoriaus nuomone, užtikrinant tinkamą konkurencinę aplinką efektyvioje rinkoje, nelygiavertė derybinė padėtis turėtų būti nedidele pro-

199 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 27-30.

200 *Ibid*.

blema, nes silpnoji sandorio šalis, dažniausiai – vartotojas, visada turi galimybę sudaryti sutartį su kitu asmeniu. Jei asmuo negali derėtis dėl prekių kainos tinklinės mažmeninės prekybos parduotuvėje, jis visuomet gali tiesiog pirkti tas pačias ar analogiškas prekes kitoje parduotuvėje – nepriklausančiam tam tinklui. Tuo tarpu, jei rinka yra monopolizuota, valstybė privalo užtikrinti konkurencijos nuostatų numatymą ir efektyvų veikimą. Tačiau, kaip pastebi P. S. Atiyah, tokios priemonės nėra priskirtinos sutarčių teisės reguliavimo sričiai. Todėl, jo vertinimu, lygiavertės derybinės padėties apsauga grindžiama intervencija yra nepateisinama laisvų derybų metu sudarytų sutarčių atvejais, o dėl efektyvaus rinkos funkcionavimo poreikio asmenys, esantys geresnėje derybinėje padėtyje, turi turėti galimybę ją panaudoti, jei jie rinkoje tiekia tokį objektą, kurio kiti rinkos žaidėjai pasiūlyti neturi galimybės. Ir nors nepaneigiama, kad silpnieji rinkos dalyviai turi teisę į tam tikrą socialinę apsaugą, ypač – finansinę paramą, tokia apsauga ir parama turi būti suteikiama tiesiogiai, o ne redistribuciniais tikslais naudojant sutarčių teisę.[201] Pakankamai pagrįstu atrodo P. S. Atiyah argumentas, kad tais atvejais, kai asmuo teikia paslaugas ar parduoda prekes, kurios vartotojui nėra gyvybiškai svarbios, ir tokios paslaugos ar prekės yra vienetinės/išskirtinės, šis asmuo turi teisėtą pagrindą naudotis savo geresne derybine galia ir reikalauti sutikti su jam palankesnėmis sutarčių sąlygomis, jei tik jos atitinka imperatyvias įstatymo normas. Priešingas reglamentavimas neigtų asmens iniciatyvą kurti išskirtinius civilinių teisių objektus ir ginti tokį išskirtinumą teisinėmis priemonėmis. Juolab tai turi būti taikoma objekto kainai.

Tad, remiantis klasikiniu sutarčių teisės laikotarpiu vyravusiomis idėjomis, teisminė sutarties turinio kontrolė turėtų būti ribota. Remiantis šia doktrina, išskyrus itin retas išimtis, teismui nesuteikta teisė keisti sutartinių santykių turinį, pavyzdžiui, keisti sutartį ar ją nutraukti dėl esminės šalių teisių bei įsipareigojimų nelygybės, taip pat mažinti sutartimi sulygtų netesybų dydį. Šių taisyklių taikymas komerciniuose santykiuose – dar aiškesnis ir paprastesnis, nes verslininkai laikomi geriausiai informuotais ir patirtį turinčiais subjektais, galinčiais ir net privalančiais tinkamai įvertinti prisiimamų įsipareigojimų apimtis bei neigiamas jų nevykdymo pasekmes. Atsižvelgiant į komerciniams santykiams būdingą poreikį užtikrinti kuo didesnį sutartinių santykių stabilumą bei galimybę prognozuoti galimų ginčų rezultatus, teismo intervencija į verslininkų sutartinius santykius pateisinama ribotais (išimtiniais) atvejais.

Galima paminėti, kad XX amžiaus pirmoje pusėje klasikinės sutarčių teisės teorijos kritiką mėginta atremti atsižvelgiant į aktualiausius probleminius aspektus, tačiau išlaikant jos pagrindines idėjas. Šis kiek adaptuotas modelis vadinamas neoklasikine sutarčių teisė. Tad, kaip nurodo D. P. O'Gorman, neoklasikinė sutarčių teisės sistema laikoma atsaku į klasikinės sutarčių teisės teorijos trūkumus[202]. Neoklasikinės sutarčių teisės nuostatomis buvo remiamasi kuriant tiek Jungtinių Amerikos Valstijų Vieningąjį komercinį kodeksą[203] (angl. *Uniform Commercial Code*, trumpinamą U.C.C.), tiek antrąją sutarčių teisės redak-

201 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 30-31.

202 O'Gorman, D. P., *supra* note 72, p. 254-255.

203 Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. <https://www.law.cornell.edu/ucc>.

ciją[204] (angl. *Second Restatement*)[205]. I. R. Macneil neoklasikinei sutarčių teisei priskiria du esminius pokyčius, lyginant su klasikiniu modeliu – tai yra nuosekliai didėjantis detalaus sutarties vykdymo suplanavimo ir besikeičiančių aplinkybių konflikto pripažinimas bei noras šį konfliktą spręsti, taip pat pripažinimas, kad konflikto atveju galima pasiekti kitas pasekmes – ne tik priteisti ar atsisakyti priteisti patirtų nuostolių sumą. Neoklasikinė sutarčių teisė šio autoriaus taip pat laikoma tam tikru mėginimu bent iš dalies išvengti klasikinio modelio nelankstumo. Vis dėlto, nors I. R. Macneil pripažįsta, kad šiuolaikinėje neoklasikinėje sutarčių teisės doktrinoje randamos normos ir sampratos, leidžiančios tam tikrą ribotą prisitaikymą prie aplinkybių ir spragų užpildymą, jis nuosekliai akcentuoja, kad šioje sutarčių teisės teorijoje nebuvo atsisakyta fundamentaliųjų tradicinės sutarčių teisės nuostatų.[206] Šis autorius kritikavo neoklasikinę sutarčių teisės teoriją, teigdamas, kad toks klasikinio laikotarpio paradigma grįstas mąstymas vis dar neatitinka šių laikų poreikių ir realybės: t. y. klasikiniu laikotarpiu sutarčių teisės normos didžiąja dalimi buvo kurtos vienkartinio vykdymo sutartims reguliuoti, todėl jas taikant kitokioms sutartims rezultatas ne visada buvo teisingas. I. R. Macneil nuomone, klasikinė ir neoklasikinė sutarčių teisė grindžiamos fundamentaliu principu, nulemiančiu akivaizdų nenorą versti rinkos dalyvius vykdyti itin abstrakčias sutartis. Autorius pastebi, kad sutikimo (angl. „*consent*“) fikcija realiai išplečia šalių tikruosius ketinimus iki tokių, kurių šalys tikrai neturėjo, ir aiškiu to pavyzdžiu nurodo klasikinėje Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje taikomą objektyviąją sutarties sampratą – sutartis grindžiama ne tikrąją sutarties šalių valia, o jų valios išraiška, kuri gali lemti sutarties nuostatas, apie kurias šalys net nežinojo.[207]

Tad, remiantis neoklasikine sutarčių teisės teorija, teismo galimybė vienašališkai nukrypti nuo komercinės sutarties šalių sudarytos sutarties sąlygų labiau priklausytų nuo po sutarties sudarymo momento atsiradusių aplinkybių. Tačiau, kaip ir nurodo I. R. Macneil, ši teorija ne veltui vadinama naująja klasikine sutarčių teise. Fundamentaliosios nuostatos, kuriomis ji yra grindžiama, išliko, tad turi būti pripažinta, kad, vadovaujantis ja, teisminė sutarties sąlygų kontrolė turėtų būti ribojama – sutarčių laisvės ir *pacta sunt servanda*

---

204 Jungtinių Amerikos Valstijų antroji sutarčių teisės redakcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. <http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_(second)_of_contracts.htm>.

205 O'Gorman, D. P., *supra* note 72, p. 254-255.

206 I. R Macneil nuomone, dėl tos priežasties, kad jos esminės idėjos yra analogiškos, šioje koncepcijoje susiduriama su tomis pačiomis problemomis kaip ir tradiciniame (klasikiniame) modelyje. Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 766, 870-871.

207 Neoklasikinis modelis iš dalies, tačiau ne visiškai, atsisako tokios sampratos. Neoklasikinė sutarčių teisė nėra tokia griežta, todėl, I. R. Macneil nuomone, jos praktinė reikšmė potencialiai gali būti ženkliai didesnė, jei tik būtų atsisakyta iš klasikinio modelio perimtos struktūros – fundamentalių nuostatų, kuriomis jis grindžiamas. Vis dėlto, šis autorius daro išvadą, jog tikėtina, kad neoklasikinė sutarčių teisė nepagrįstai priešinsis pokyčių ir lankstumo poreikiams, nulemtiems pačių teisinių santykių esmės. Tačiau jis kartu ir pripažįsta, kad toks pasipriešinimas neturi stebinti, nes tikrasis konfliktas tarp sutartinių santykių planavimo ir lankstumo poreikio kyla iš pačių ekonominių santykių. Autorius tikėtina laikė galimybę, kad bus pašalinta tik trintis, kylanti dėl to, kad sutarčių teisė, kurta atvejams, grindžiamiems tik sutarties sudarymo metu išreikšta valia, taikoma bet kuriems sutartiniams santykiams - net ir tiems, kuriems ši prezumpcija netinka. Tačiau, kaip pastebi I. R. Macneil, toks pašalinimas galimai panaikintų ir vieną iš paskutinių priežasčių, dėl kurių neoklasikinė sutarčių teisė yra vadinama būtent neo*klasikine. Ibid,* p. 887-889.

principai išlieka vyraujančiais, todėl teismo intervencija laikytina legitimia tik išimtiniais atvejais.

1.4.1.2. Sąryšingoji sutarčių teisės teorija

Kaip minėta, įvairūs pokyčiai visuomenės sąmonėje bei klasikinio sutarčių teisės laikotarpio idėjų kritika nulėmė, kad šios doktrinos dominavimas silpnėjo. Ir, nors autorių pabrėžiamas tam tikras šių vertybių atgimimas, negalima neigti, jog moderniaisiais sutarčių teisės laikais sutarčių teisės nuostatos įgijo kitą prasmę. Šie pokyčiai aptariami ir Lietuvos teisės moksle: „Europoje (pavyzdžiui, Prancūzijoje, Vokietijoje) jau kurį laiką pastebimos tendencijos labiau atsižvelgti į sutarties subjektyviąją pusę, apibūdinamą tokiais požymiais kaip šalių pasitikėjimas, lūkesčiai, priklausomybė. Nustojama vertinti sutartį tik kaip „šaltą“ ir automatišką instrumentą (kainos mokėjimas už sutartą įvykdymą), siekiama atsižvelgti į sutartimi sukurtą socialinę realybę <...> Šis poslinkis nuo objektyvizmo prie subjektyvizmo pastebimas Europos šalių teisėje, ypač ryškus ir Amerikoje, kur XX a. septintojo dešimtmečio viduryje profesoriai Ianas R. Macneilas ir Stewartas Macauly suformulavo ir empiriškai pagrindė sutarties–santykio teoriją (*relational contract theory*). Ianas Macneilas, išskirdamas vienkartinio įvykdymo sutartis ir tęstinio įvykdymo sutartis, teigia, kad pastarosioms būdingi stiprūs ryšiai, susiklostantys tarp šalių, kurios sutarties gyvavimo metu susipažįsta, bendrauja, bendradarbiauja <...> Kiti autoriai teigia, kad apskritai kiekvienoje sutartyje (tiek, kiek ji sukuria prievolę, t. y. tam tikrus ryšius) reikėtų įžvelgti sutartinį santykį ir tuo požiūriu reikalauti iš šalies bent minimalaus tarpusavio bendradarbiavimo <...>“[208]. Taigi, I. R. Macneil ir S. Macauly laikomi sąryšingosios sutarčių teisės pradininkais, kritikavusiais liberaliojo sutarčių teisės laikotarpio idėjas bei pasiūliusiais alternatyvią sampratą.

Visų pirma, I. R. Macneil analizavo chrestomatinį sutarčių teisės diskursą tarp stabilumo ir pokyčių poreikių[209]. Sąryšingumo sutarčių teisės teorija yra grindžiama idėja, kad egzistuoja skirtingi sutarčių tipai – vienkartinio vykdymo, pasižyminčios diskretiškumu, ir tęstinio vykdymo (ilgalaikės), pasižyminčios susiformuojančiais ryšiais tarp šalių. Lietuvos doktrinoje šios dvi sąvokos dar verčiamos kaip „<...> šalių autonomiškumo sutartys (angl. *discrete contracts*), pasižyminčios trumpu įvykdymo terminu, ribotu asmeniniu dalyvavimu, tiksliu šalių įsipareigojimų matuojamumu, minimaliu šalių bendradarbiavimu įgyvendinant sutartį. Antrosios rūšies – šalių sąryšingumo (angl. *relational contracts*) sutartys pasižymi priešingomis savybėmis dėl šių sutarčių kai kurių tęstinio vykdymo aspektų, t. y. integralumo ir santykių išsaugojimo svarba; bendradarbiavimo, sprendžiant ginčus, svarba; vadovavimasis teisingumo ir kitais principais. Būtent šalių sąryšingumo sutarčių išskyrimas padėjo atskleisti, kad tokio pobūdžio sutartys yra specifiškos ir joms yra taikomi specifiniai principai, pradėta akcentuoti pareigos bendradarbiauti principo reikšmė“[210].

Kaip nurodo P. Gudel, kita itin reikšminga sąryšingumo sutarčių teisės teorijos idėja yra sutarties šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) reikalavimas. Pasak šio autoriaus,

208 Cituota pagal: Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al*., *supra* note 36, p. 41-42.

209 Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 854.

210 Klimas, E.; Jurgaitis, V., *supra* note 2, p. 342.

remiantis šia teorija, sutarčių teisės normomis siekiama šalių tarpusavio susitarimais ir kompromisais grindžiamo įsipareigojimų vykdymo bei naudojimosi teisėmis, todėl pabrėžiama nauda nuostatų, reikalaujančių bet kurį ginčą pirmiausia mėginti šalims išspręsti tarpusavyje, nes taip stengiamasi išsaugoti socialinę taiką – sudaryti galimybę šalims išspręsti ginčą kompromisu.[211] Tuo tarpu pagal J. M. Feinman, esminės sąryšingosios sutarčių teisės doktrinos teiginys – idėja, kad sutarties pagrindas yra jos šalių bendradarbiavimu ir kooperavimusi pagrįstas elgesys, bei teiginys, kad sutartys, kurioms būdingi sutarties galiojimo metu susiformavę intensyvūs tarpusavio ryšiai, yra dominuojančios rinkoje. Pasak autoriaus, sutarties nuostatų turinys nustatomas pagal sąryšingąjį metodą – t. y. laikoma, kad įsipareigojimai kyla ne tik sutarties sąlygų pagrindu, o šalių teises ir pareigas nulems ir daugybė išorinių aplinkybių, tad akivaizdu, kad toks mąstymas skiriasi nuo klasikinei sutarčių teisei būdingos idėjos, kad šalių nesaisto neaptarti įsipareigojimai, bei neoklasikinės idėjos, kad asmeninį interesą (angl. „*self interest*“) riboja tik papročiai ir teisinis reguliavimas.[212] Taigi, remiantis sąryšingaja sutarčių teise, teisėjas, sprendžiantis sutarties (taip pat ir komercinės) šalių interesų pusiausvyros buvimo ar nebuvimo klausimą, vertintų daugybę elementų, o sudarytos sutarties tekstas būtų tik vienas iš jų. Tai reiškia, kad aplinkybės, susiformavusios jau po sutarties sudarymo momento arba nuostatos, kurių šalys sutarties sudarymo momentu net neturėjo omenyje, galėtų nulemti teisėjo sprendimą.

Reikia pritarti P. Gudel, teigiančiam, kad pusiausvyros tarp tikrosios sutarties šalies valios nustatymo ir sutarties turinio keitimo paieškos visada buvo sudėtingas procesas. Sąryšingumo sutarčių teisės teorija, jo manymu, grindžiama idėja, kad šalių tikroji valia nėra paprastas ir nekintamas reiškinys ir kad pačios šalys nuolat dalyvauja sutarties turinio keitime, kartu neabejotinai keičiantis ir jų valiai, tuo tarpu mąstymas, kad tikroji šalių valia nustatoma tik pagal sutarties sudarymo momentą, yra nepriimtinas, nes taip ignoruojama išsiplėtojusio santykio realybė.[213] Sąryšingumo sutarčių teisės teorijoje keliamas klausimas, kas yra sutartinių įsipareigojimų šaltinis, t. y., ar galima teigti, kad vien tik šalių valia sutarties sudarymo metu yra pagrindas, kuriuo remiantis teigiame, kad sutarties nuostatų privaloma laikytis? Atsakydamas į šį klausimą, minėtas autorius nurodo, kad tęstinio vykdymo sutarčių galiojimo metu jų pagrindu kylančių įsipareigojimų turinys keičiasi ir jis ne visada gali būti nustatytas vien tik iš šalių valios sutarties sudarymo metu. Toks turinys turi būti nustatomas, vadovaujantis kartu ir kitais faktoriais – ne tik šalių sutartimi aptartomis ar numanomomis (angl. „*implied*“) normomis. Pasak P. Gudel, sąryšingumo sutarčių teisės teorijoje nutolstama nuo itin svarbios pažado teorijos ir akcentuojama, kad lūkesčiai kyla ir remiantis šalių bendradarbiavimu – t. y. besitęsiančiais santykiais, tad šalių santykius reguliuoja ne tik jų sutartis, tačiau ir papročiai, tradicijos ir kitos išorinės aplinkybės.[214] Tokia samprata kategoriškai skiriasi nuo klasikiniam sutarčių teisės laikotarpiui būdingo griežto atomizmo, t. y. A. Rosenberg įvardijamos idėjos, kurią be daugelio kitų anksčiau šiame poskyryje aptartų ypatybių iliustruoja ir tai, kad sutarties šalys neturėjo domėtis kitos šalies tikslais ar vertybėmis, kuriomis ji vadovaujasi. Pasak šio autoriaus, liberaliuoju

211 Gudel, P. J., *supra* note 73, p. 769-792.

212 Feinman, J. M., *supra* note 74, p. 743.

213 Gudel, P. J., *op. cit.*

214 *Ibid.*

laikotarpiu tarpusavio priklausomybė egzistavo tik tarp to, ką vieną šalis perduoda, o kita priima, nepripažįstant moralinės jos pusės.[215] Tuo tarpu, remiantis sąryšingosios sutarčių teisės teorijos idėjomis, ilgalaikis šalių bendradarbiavimas sukuria tam tikrą jų priklausomybę vienai nuo kitos ir šis aspektas svarbus ne tik griežto sutarties sąlygų laikymosi kontekste. Pavyzdžiui, planuojant vienašališkai pakeisti sutarties vykdymo eigą, pagal šią teoriją, egzistuoja pareiga atsižvelgti į kitos sutarties šalies interesus – dėl tokių pokyčių galimai patirsiamas neigiamas pasekmes, net jei tokiu vienašaliu pakeitimu sutarties nuostatos nebūtų pažeistos.

Valios klausimas sąryšingumo sutarčių teisės teorijoje taip pat sprendžiamas kitaip nei klasikinėje sutarčių teisės doktrinoje – pripažįstama, kad, jei šalis sutiko būti susaistyta sutartiniais santykiais su kontrahentu, ji sutiko būti susaistyta ir per tam tikrą sutarties galiojimo laiką susiformavusių bendradarbiavimo taisyklių, net jei jos ir neatitinka tos sutarties šalies valios (sutikimo), kuri egzistavo sutarties sudarymo metu[216]. Tuo tarpu klasikinio laikotarpio sutarčių teisės doktrinoje, atsižvelgiant į esminę sutarties sudarymo momento reikšmę, įsipareigojimų turinys buvo nustatomas išimtinai pagal sutarties sudarymo metu susiformavusią ir išreikštą asmens valią. I. R. Macneil pripažįsta, kad egzistuojančių sutartinių santykių pritaikymas (adaptavimas) realybei yra normalus ir neišvengiamas procesas. Jo žodžiais, pats sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų vykdymas ir yra toks adaptavimas. Autorius neabejoja, kad išorės veiksniai (kaip pokyčiai rinkoje) taip pat daro įtaką sutarties vykdymui, tačiau kartu jis pastebi, kad dažnai sudarytos sutarties pagrindu turėjusį kilti procesą savo valia pakeičia šalys – net ir tais atvejais, kai viena vykdo nesilaikydama sutartyje nustatytų taisyklių, o kita tokį vykdymą priima.[217]

Tačiau, reikia pastebėti, kad ir patys sąryšingumo sutarčių teisės doktrinos šalininkai nėra vieningos nuomonės. Šios teorijos atstovams save priskiriantis R. E. Scott, analizuodamas sutarties interpretavimo metodikas, iškėlė klausimą, ar teisė turėtų užpildyti sutarties spragas be šalių valios ir, jei taip, kokiu išeities tašku remiantis tai turėtų būti daroma. Šis autorius, vis dėlto, palaikė formalistinio sutarčių interpretavimo modelio taikymą, t. y. metodą, remdamiesi kuriuo teismai turėtų tiesiog pažodžiui vertinti nedviprasmiškas sutarties nuostatas, o turiningąjį (funkcinį) interpretavimą taikyti tik tais atvejais, kai sutartyje tam yra sąmoningai palikti šalių signalai, t. y. valia ir sutikimas tokiam agresyvesniam teismo įsikišimui. Tai reiškia, kad šalys, jau sudarydamos sutartį, numato teisę teismui interpretuoti jos sąlygas remiantis ne tik pažodiniu jos tekstu, atsižvelgiant į šalių nurodytas aplinkybes (jų pokyčius). Tokį pasirinkimą R. E. Scott grindė argumentu, kad šis interpretavimo mechanizmas realiausiai gali didinti sutartinių santykių vertę.[218] Šią išvadą jis darė remdamasis empirinės analizės rezultatais, rodžiusiais, kad praktikoje sutartys dažniau yra sudaromos kompetentingų šalių, nei ginčus sprendžia tuo konkrečiu klausimu

215 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 177-183.

216 Gudel, P. J., *supra* note 73, p. 769-792; Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 893-894.

217 Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 873-874. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad toks pakeitimas yra vykdomas abiejų sutarties šalių valia: vienai vykdant, o kitai priimant tokį vykdymą. Jei viena šalis nesilaikytų sutartyje numatytų nuostatų ir antroji tokio vykdymo pagrįstai nepriimtų, pirmoji dažniausiai būtų laikoma pažeidusia sutartį.

218 Scott, R. E., *supra* note 75, p. 849-853.

kompetentingi teisėjai.[219] Tikėtina, kad šis požymis yra ryškiausias būtent komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kurių dalyviai laikomi labiausiai informuotais, atidžiais ir rūpestingais, savo srities profesionalais.

Atsižvelgiant į tai, kad tiek neoklasikinė sutarčių teisės teorija, tiek sąryšingoji koncepcija yra atsakas į doktrinoje akcentuojamus klasikinės sutarčių teisės trūkumus, šių teorijų tarpusavio santykis taip pat yra svarbus klausimas. Pavyzdžiui, J. M. Feinman nuomone, vieno iš sąryšingosios sutarčių teisės teorijos autorių I. R. Macneil atliktas ilgalaikių sutarčių išskyrimas į atskirą kategoriją, kurios tinkamam funkcionavimui reikalingas kiek kitoks reglamentavimas, galėtų būti itin reikšmingas ir neoklasikinei sutarčių teisei. Tuo tarpu, jei neoklasikinės sutarčių teisės teorijos šalininkai pripažįsta, kad tos pačios teisės normos gali būti taikomos nevienodai dėl skirtingų faktinių aplinkybių, sąryšingosios sutarčių teisės doktrinai būdingas vertinimas iš visai kitos perspektyvos – bendrosios sutarčių teisės normos atkreipia mūsų dėmesį į svarbius santykio elementus ir į susiformavusius ryšius tarp šalių. Kaip nurodo autorius, ypatingas dėmesys skiriamas bendram kontekstui. Tad akivaizdu, kad šia teorija pagrįstas reglamentavimas būtų itin nekonkretaus – bendro pobūdžio, suteikiantis galimybę vėliau atsižvelgti į visas tuo konkrečiu metu aktualias aplinkybes, nors faktų reikšmė santykio įvertinimui būtų itin didelė, jie nebūtinai nulemtų sprendimą. Juolab, kad svarbiomis laikomos net visuomenėje vyraujančios vertybės, nors jos ne visada atspindimos konkrečiame sutartiniame santykyje. Be to, svarbūs ir atitinkamai visuomenės daliai, kuriai priklauso sutarties šalys, papročiai.[220] Tad akivaizdu, kad net ir pačios sutarties šalys negalėtų būti visiškai tikros dėl aplinkybių, kurias vertintų teismas, spręsdamas iš sutartinių santykių kilusį ginčą, ir tokių aplinkybių parinkimas net ne visada atitiktų šalių valią. Kita vertus, pasak J. M. Feinman, jei sąryšingumo teorija laikoma reakcija į neoklasikinę sutarčių teisės doktriną, kooperavimas yra tiesiog atsakas į neoklasikinės teorijos išlaikytą asmeninio intereso idėją. Šio autoriaus nuomone, sąryšingoji sutarčių teisės doktrina yra alternatyva neoklasikinei sutarčių teisės doktrinai, tačiau jis pripažįsta, kad ji yra dar bendresnio pobūdžio ir dar labiau fragmentuota nei pastaroji. Remiantis neoklasikiniu požiūriu, akcentuojama valios autonomija ir naudojantis šia autonomija prisiimta atsakomybė – t. y. asmuo yra įpareigotas tik tiek, kiek sutiko būti įpareigotas ir atsakingas sudarydamas sutartį. Dėmesys sukoncentruojamas į sutarties sudarymo momentą, sukuriant įsipareigojimus, o sutarties tekstas naudojamas, kad būtų išsiaiškinta tikroji sutarties šalių valia ir jų teisėti lūkesčiai, savo ruožtu, kontekstas yra aktualus tiek, kiek padeda atskleisti sutarties sąlygų turinį. Tuo tarpu, kaip nurodo J. M. Feinman, sąryšingosios sutarčių teisės doktrinos atstovai pabrėžia asmenų tarpusavio priklausomybę socialiniuose ir ekonominiuose santykiuose, todėl akcentuojamas pasitikėjimo, abipusio atsakingumo ir ryšio būtinumas bei nauda. Autorius daro išvadą, kad, nors ne visi šie elementai turėtų būti teisiškai privalomi, jų pripažinimas, tikėtina, praplėstų sutartinių įsipareigojimų tu-

219 Pasak R. E. Scott, tais atvejais, kai teisės sistema neužtikrina tinkamo kompleksiškos ekonominės realybės reglamentavimo, geresnis instrumentinis sprendimas - numatyti teismams interpretavimo ribojimus, kylančius iš formalistinės sutarčių interpretavimo metodikos: pažodžiui aiškinti bent išoriškai nedviprasmiškas sutarčių nuostatas. Tai ne tik apsaugotų ir užtikrintų tokio pažodinio aiškinimo naudą, tačiau ir sumažintų bylinėjimosi kaštus (pastaroji išvada R. E. Scott daroma remiantis didėjančiu standartinių sutarčių ir nuostatų gausėjimu). Scott, R. E., *supra* note 75, p. 847-876.

220 Feinman, J. M., *supra* note 74, p. 739-748.

rinį.[221] Galima pastebėti, kad I. R. Macneil nuomone, neoklasikinė sutarčių teisė, nors ir grindžiama klasikinio modelio diskretiškumu, yra labiau pritaikyta sąryšingosioms – sudėtingesnėms bei ilgesnio termino sutartims, kurioms būtina tam tikra lankstumo ateityje galimybė. Šis lankstumas gali būti užtikrinamas tiek planavimu ir detalizavimu sutartyse, tiek sąmoningai paliekant neaptartus klausimus, o tai savo esme nebūdinga klasikinėje teorijoje akcentuojamam prezentavimui – kuo tikslesniam sutarties šalių valios nustatymui. Tad, kaip teigia šis autorius, kažkur sutartinių santykių sudėtingėjimo ir ilgėjimo procese, pastangos įvykstančius pokyčius įstatyti į autentiškosios (pradinės) šalių valios rėmus tampa per sunkios ir nevertos tų didelių pastangų, kurių tokiam dirbtiniam pritaikymui reikia. Tokiu būdu, I. R. Macneil nuomone, sutarčių teisė atsisako neoklasikiniam modeliui būdingų savybių, o naujoji sistema yra konstruojama remiantis idėjomis, kad diskretiškumas ir prezentavimas yra tik du iš daugelio svarbių faktorių, į kuriuos atsižvelgiama ginčo atveju nustatant sutarties turinį.[222]

Sąryšingumo sutarčių teisės teorijos poveikis reglamentavimui ir teismų praktikai yra teisės mokslo atstovų diskusijų objektas. D. P. O'Gorman teigimu, priešiningai nei neoklasikinė sutarčių teisė, kuria remiantis buvo kurti esminės reikšmės Jungtinių Amerikos Valstijų sutarčių teisės aktai, sąryšingoji teorija neturėjo įtakos įstatymų leidybai – šiai teorijai būdingos socialinės ir ekonomikos idėjos nebuvo atspindėtos teisės normose, nors tiek neoklasikinis modelis, tiek sąryšingoji sutarčių teisės teorija laikytos atsaku į klasikinės sutarčių teisės nelankstumą[223]. J. M. Feinman, nuomone, nors I. R. Macneil darbai susilaukė itin didelio teisės mokslo atstovų dėmesio, sąryšingumo sutarčių teisės teorijos tiesioginė įtaka teismų praktikoje ar teisėkūroje yra itin ribota. Tačiau poveikis, šio autoriaus nuomone, yra matomas teismų praktikoje silpnosios sutarties šalies teisių gynimo atvejais.[224] P. J. Gudel atkreipia dėmesį, kad, nors teisininkai visuomet jautė antipatiją teismų teisei „perrašyti" sudarytos sutarties turinį ir Jungtinių Amerikos Valstijų senųjų precedentų analizė rodo, kad anksčiau teismai sprendė sutarties diskretiškumo naudai, neabejojama, kad tokių sprendimų šiais laikais jau nesulauktume ir pasekmės būtų visai kitokios, o tokią išvadą jis daro analizuodamas būtent sąryšingumo sutarčių teisės teorijos nuostatas[225].

Remiantis sąryšingosios sutarčių teisės teorijos esminėmis nuostatomis, teismo intervencijos legitimumas priklausytų nuo daugelio aplinkybių, o vertinimas pirmiausia prasidėtų nustatymu, kokio tipo sutartis sudaryta. Vienkartinio vykdymo sutarčių atvejais teismo galimybė keisti sutartinių santykių turinį (nukrypti nuo sudarytos sutarties teksto) būtų labiau ribojama nei tęstinio vykdymo sutarčių. Tačiau ginčuose, kylančiuose dėl pastarojo tipo sutarčių, teismui pripažįstama teisė nekoncentruoti dėmesio į sutarties tekstą, tuo tarpu būtų akcentuojama viso konteksto reikšmė. Ilgalaikiuose verslo santykiuose ypatingai didelę reikšmę įgyja sutarties šalių tinkamas bendradarbiavimo ir kooperavimosi pareigos vykdymas, reiškiantis poreikį atsižvelgti ne tik į savo, tačiau ir į kitos sutarties šalies interesus. Kita vertus, jei sąryšingojoje sutarčių teisės teorijoje pripažįstama, kad su-

221 Feinman, J. M., *supra* note 74, p. 739-748.

222 Macneil, I. R., *supra* note 70, p. 900-901.

223 O'Gorman, D. P., *supra* note 72, p. 254-255.

224 Feinman, J. M., *op. cit.*, p. 737, 746.

225 Gudel, P. J., *supra* note 73, p. 768-769.

tartinis santykis ir iš jo kylančios teisės bei pareigos (taip pat – jų pusiausvyros buvimas ar nebuvimas) turi būti vertinamas, remiantis daugybe faktorių, toks vertinimas turi būti atliekamas ir atsižvelgiant į komercinį sutarties pobūdį, t. y. dėl tokio teisinio statuso kylančias pareigas. Disertacinio darbo autorės nuomone, toks statusas turėtų būti viena iš esminių aplinkybių, kuria remdamasis teismas turėtų spręsti, ar konkrečiu nagrinėjamu atveju egzistuoja pagrindas nukrypti nuo komercinės sutarties sąlygų.

1.4.1.3. Socialinė sutarčių teisės doktrina

Komerciniai teisiniai santykiai, būdami viena iš socialinių santykių rūšių, negali būti atriboti nuo socialinių vertybių. Kaip minėta, šių idėjų poveikis didėjo išryškėjus klasikinio laikotarpio sutarčių teisės koncepcijos trūkumams. Socialinė sutarčių teisės doktrina siejama su reikšmingais pasikeitimais sutarčių teisėje, kurių poreikis, be abejo, taip pat iškilo dėl pasikeitusios aplinkos ir tradicinio požiūrio nepakankamumo šio proceso atspindėjimui. Viena reikšmingiausių socialinės sutarčių teisės kategorijų ir net vienas iš tikslų yra solidarumas sutartiniuose santykiuose, kuris doktrinoje dažniausiai priešinamas asmens autonomiškumui – vertybei, tradiciškai laikomai esminiu sutartinių santykių išeities tašku. Ch. Mak nurodo, kad bendra prasme autonomija gali būti minima, norint akcentuoti individo laisvę ir asmeninę atsakomybę, o solidarumas pabrėžia poreikį aukotis dėl kitų. Pasak autorės, ši dichotomija gali būti naudojama pavaizduoti ir paaiškinti tokius pokyčius kaip sutarčių teisės socializacija ir konstitucionalizacija.[226]

Th. Wilhelmsson pastebi, kad pokyčiai sutarčių teisėje (intensyvėjanti iniciatyva riboti sutarčių laisvę ir teismo intervencijos į sutartinius santykius skatinimas) dažnai aiškinami gerovės valstybės (angl. „*Welfare state*“) kontekste, o pati socialinė sutarčių teisė dažnai laikoma tokios gerovės valstybės sutarčių teisės sistema. Nors šis autorius pripažįsta, kad tokios gerovės valstybės sąvoka ir samprata yra pakankamai abstrakčios ir nekonkrečios, jis neabejoja, kad vienu pagrindiniu jos požymiu yra intervencija į rinkos veiksnius (angl. „*market forces*“), siekiant redistribucinių socialinių tikslų. Gerovės valstybės koncepcija neatsiejama nuo nuolatinės pusiausvyros tarp orientavimosi į rinkos efektyvumą bei solidarumu grindžiamos intervencijos paieškų.[227] Atsižvelgdamas į tai, kad vienu pagrindiniu gerovės valstybės tikslu galima laikyti piliečių teisių apsaugą, jos sutarčių teisės esminiu elementu Th. Wilhelmsson pripažįsta silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą, pabrėžiant net konkretaus individo teisių apsaugą. Ir tokia apsauga, pasak autoriaus, taikoma neapsiribojant vien vartotojais, gyvenamųjų patalpų nuomininkais ar kitais fiziniais asmenimis, veikiančiais ne komerciniais tikslais. Kaip nurodo autorius, vis daugiau diskutuojama, kad sutartinio santykio silpnąja šalimi gali būti ir nedidelis juridinis asmuo ar smulkusis verslininkas. Imperatyvios nuostatos, užtikrinančios silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą, dažniausiai yra privalomo pobūdžio ir neabejotinai atspindi intervencionalistinį gerovės valstybės pobūdį. Pasak šio autoriaus, sutarčių laisvės ribojimai dažnai laikomi esmine gerovės valstybės savybe, o privalomosios nuostatos atspindi vis didėjantį dėmesį sutarties turiniui, savo ruožtu gero-

226 Mak, Ch., *supra* note 76, p. 200.

227 Wilhelmsson, Th., *supra* note 77, p. 31-36.

vės valstybės politiką atspindi ir tokios nuostatos kaip nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolė, reikalavimas elgtis protingai bei sąžiningai sutartiniuose santykiuose ir pan.[228] Socialinė sutarčių teisės teorija yra siejama ir su pagrindinių žmogaus teisių poveikiu sutartiniams santykiams. S. Grundmann nurodo, kad privatinėje teisėje fundamentalios teisės yra aiškioje priešpriešoje su klasikinėmis ekonomikos teorijomis, nes jos įtvirtina vertinimą, individui būnant dėmesio centre. Ji suteikia pirmenybę žmogui kaip gyvai būtybei, o ne jo ekonominiams resursams (turimiems), reikalaudama atsižvelgti į solidarumą bei socialinį teisingumą, ir rodo dėmesį silpniesiems (jauniems ir pagyvenusiems, taip pat ekonomiškai silpnesnei šaliai, kuri galėtų būti vartotojas ar įmonė). Pasak šio autoriaus, paskutiniu metu šis dėmesys, žmogaus teises priešpriešinant individui kaip ekonominiam agentui, nuvedė prie asmens orumo, kaip centrinės koncepcijos, siekiant plėtoti asmens autonomiją.[229]

Lietuvos teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į socialinei sutarčių teisei būdingą pareigą atsižvelgti į kitos sutarties šalies interesus bei poreikius. Nurodoma, jog „socialinėje sutarčių teisės teorijoje teigiama, kad sudarant sutartį turi būti orientuojamasi į konkretų asmenį su konkrečiomis jo charakteristikomis. Vadinasi, būtina ypač skrupulingai įvertinti, su kuo ketinama turėti teisinių reikalų. Socialinė sutarčių teisė pabrėžia galimybę nevykdyti sutarties arba nutraukti sutartį, kai atsiranda tam tikrų socialinių kliūčių, nors jas bent jau teoriškai sutarties šalis privalėjo numatyti sudarydama sutartį. Be to, sudarant sutartį pagal tradicinę sutarčių teisę, pakanka išlaikyti tam tikrus reikalavimus sutarties formai ir pačiai sutarties sudarymo procedūrai. Taip siekiama išvengti suklydimo ir apgaulės. Jeigu laikomasi sutarties formos ir procedūros, o abi šalys susitaria dėl tam tikrų sąlygų, jos ir įsigalioja. Socialinėje sutarčių teisėje dėmesys skiriamas sutarties turiniui – iš esmės negalima susitarti dėl vartotojui nenaudingos sąlygos“[230]. Šiais aspektais socialinė sutarčių teisė iš esmės skiriasi nuo klasikinio sutarčių teisės laikotarpio idėjos – teiginio, kad sutarties šalys yra savarankiškos, geriausiai žinančios savo interesus ir sudarančios tik naudingas sau sutartis. Tokio naudingumo samprata yra subjektyvi – tik konkretus asmuo gali įvertinti, ar sutarties sąlygos jam pakankamai palankios. Todėl pats sutarties sudarymo faktas klasikinėje sutarčių teisės doktrinoje reiškė, kad šalis patvirtino, jog sąlygos ją tenkina, sutiko būti jų saistoma ir įsipareigojo jų laikytis, o socialinis kontekstas laikomas nepatenkančiu į sutarčių teisės sritį.

Tad pripažįstant, kad tradicinis (t. y. klasikinio laikotarpio sutarčių teisės atstovų) požiūris ne visiškai atitiko modernaus pasaulio realijas, pasak C. Sandgren, sutarčių teisėje kilo poreikis užtikrinti ne tik asmens galimybę laisvai spręsti, sudaryti ar nesudaryti sutartį ir kokiomis sąlygomis ją sudaryti. Remiantis šiuo autoriumi, sutarčių teisėje imta skirti dėmesio ne tik sutarties formai, tačiau ir jos turiniui, be to, šalys nebelaikytos individais, turinčiais priešingus interesus, o imta akcentuoti kooperavimosi pareigas. Esminis socialinės sutarčių teisės poveikis tapo akivaizdus būtent silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos atvejais. Kaip nurodo C. Sandgren, socialinės sutarčių teisės atstovų (bent jau didžiosios jų dalies) manymu, sutarčių teisės priemonėmis turėtų būti apsaugomos ar ginamos silpnųjų, dar vadinamų neprivilegijuotaisiais (angl. „*underprivileged*“) teisės, grindžiant idėja, jog naudos paskirstymas yra naudingas visiems rinkos dalyviams. Tad socialinis asmens statusas tapo

228 Wilhelmsson, Th., *supra* note 77, p. 31-36.

229 Grundmann, S., *supra* note 78, p. 161.

230 Klimas, E.; Jurgaitis, V., *supra* note 2, p. 341-342.

reikšmingu sutartinių santykių vertinimo kriterijumi, kas nulėmė net tokių sąvokų kaip *socialiniai sutarčių vykdymo trukdžiai* arba *socialinis force majeure* atsiradimą.[231]

Tačiau C. Sandgren atkreipia dėmesį, kad šis socialinių vertybių skverbimasis į sutarčių teisę kelia ir daug diskusijų, mėginant atsakyti į klausimą, kur ta racionali asmens autonomijos ir solidarumo sutarčių teisėje pusiausvyra – t. y. kiek individualizmo įkvėpta sutarčių teisė gali būti pakeista socialinių vertybių įtakos? Jei pripažintume, jog šios vertybės nuosekliai skverbiasi į sutartinius santykius, keliamas klausimas, ar toks nestabdomas procesas yra pageidaujamas. C. Sandgren nurodo, kad ši apsauga turi ir neigiamą poveikį, o socialinės sutarčių teisės instrumentai turėtų būti vertinami būtent šio galimo poveikio kontekste: visų pirma, aiškiausias solidarumo sutarčių teisėje užtikrinimo rezultatas – mažesnis rinkos stabilumas ir nuspėjamumas, kurie yra laikomi esminėmis dinamiškos rinkos ekonomikos vertybėmis ir toks poveikis yra įrodytas teisiniais – ekonominiais tyrimais. Be to, socialinės sutarčių teisės atstovai dažnai yra įspėjami, kad tokios doktrinos nuostatos paprasčiausiai gali nulemti, jog sutarties šalys stengsis nesudaryti sandorių su asmenimis, papuolančiais į socialinės sutarčių teisės ginamų „silpnųjų“ ratą ir galinčiais vėliau naudotis šios doktrinos suteikiamomis teisinėmis priemonėmis, trukdančiomis prognozuoti sutartinių santykių eigą. C. Sandren atkreipia dėmesį į ekspertų įspėjimus, kad tokių priemonių sukeliami kaštai verslininkų bus perkelti klientams – būtent tiems, kurių teisių apsaugai šios priemonės yra skirtos.[232]

Vis dėlto, pagrindinių socialinei sutarčių teisei būdingų vertybių įtaka ir jų konkurencija su klasikinio laikotarpio idėjomis šiuolaikinėje sutarčių teisėje (taip pat ir komercinių sutartinių santykių srityje) yra nepaneigiama, savo ruožtu, Europos Sąjungos teisėje ir teisės moksle ji ganėtinai akivaizdi. Tai patvirtina ta aplinkybė, jog 2004 m. buvo paskelbtas Socialinio teisingumo Europos privatinėje teisėje manifestas[233], parengtas mokslininkų, susibūrusiu į Socialinio teisingumo Europos privatinėje teisėje studijų grupę.

Taigi, remiantis socialine sutarčių teisės teorija, teismui suteikiama teisė keisti šalių sutartinius santykius, siekiant, teisėjo nuomone, sąžiningo rezultato. Teisėjas laikomas galinčiu tinkamai nuspręsti, ar šalių sutartimi prisiimti įsipareigojimai atitinka teises, t. y. ar išlaikyta jų pusiausvyra net ir komerciniuose santykiuose. Įvertinęs, kad egzistuoja disbalansas, jis turi teisę ir net pareigą priimti sprendimą, užtikrinantį socialinį teisingumą, o ne sutarčių laisvę. Be to, intervenciją legitimuoja ir silpnosios sutarties šalies apsaugą užtikrinančių normų taikymas sutartiniuose, įskaitant verslo, santykiuose.

1.4.1.4. Modernioji sutarčių teisės teorija

Teisės literatūroje vartojamas terminas „modernioji“ sutarčių teisė, bet šis *modernumas* dažnai tėra termino „naujoji“ sinonimas ir išreiškia šios sutarčių teisės sistemos naujumą, lyginant su klasikine XIX a. sutarčių teisės teorija, kuri, kaip minėta, dar vadinama liberaliąja ar tradicine. Pasak M. W. Hesselink, XX amžiuje socialinėmis vertybėmis grindžiamas

231 Sandgren, C., *supra* note 79, p. 162-163.

232 *Ibid*.

233 Hesselink, M. W. *et. al*. Social Justice in European Contract Law: A Manifesto. *European Law Journal*. 2004, 10 (6): 653-674.

susirūpinimas nulėmė privatinės teisės transformaciją: ji valstybėse narėse[234] palaipsniui perėjo iš klasikinės į moderniąją, kurioje formali sutarčių laisvės ir asmens autonomijos koncepcija užleido vietą pripažinimui, kad realybėje daug asmenų nėra visiškai laisvi ir autonomiški, o sutarčių teisėje tai reiškė sutarčių laisvės ribojimus ir naujų pareigų (informuoti, bendradarbiauti, atsižvelgti į kitos sutarties šalies interesus) numatymą, siekiant apsaugoti silpnąsias šalis[235]. T. Wilhemsson labai svarbia konceptualia moderniosios sutarčių teisės tendencija ir itin reikšmingu pokyčiu įvardina norą atsisakyti šalių lygiavertės derybinės padėties, nepriklausančios nuo aplinkybių ir situacijos, prezumpcijos – t. y. idėjos, kad šalys pačios geriausiai žino savo poreikius ir jais vadovaudamosi sudaro sutartis sau naudingomis sąlygomis. Autorius paaiškina, kad, išryškėjus klasikinio laikotarpio sutarčių teisei būdingo mąstymo trūkumams, kilo poreikis ginti silpnosios sutartinio santykio šalies interesus, apsaugant ją nuo neteisingų sutarties rezultatų - šalių padėtis ir kiekvienos iš jų derybinė galia kitos sutarties šalies atžvilgiu pamažu tapo socialinio konkrečios sutarties konteksto dalimi. Jis pastebi, kad teismai pradėjo atsižvelgti ir į aplinkybes, atsiradusias po sutarties sudarymo momento, tad susirūpinimas šalių lygybe ir sutartinio santykio teisingumu sušvelnino sutarčių teisės griežtumą, teisės normos savo ruoštu tapo tinkamesnės teisminiam interpretavimui.[236] Akivaizdu, kad šiais aspektais modernioji sutarčių teisės teorija yra ypatingai panaši į socialinę sutarčių teisės koncepciją. Moderniajai sutarčių teisei būdingas sutarčių interpretavimo metodikas analizavęs J. H. Dalhuisen, nurodo, kad šio laikotarpio sutarčių teisėje taikomi objektyvesni interpretavimo kriterijai bei protingumo koncepcija arba protingo asmens standartas, tuo tarpu tie, kuriems būdingas psichologinis aspektas (valia ir sutikimas) tampa mažiau reikšmingi, nes daugelio sutarčių atveju sunku nustatyti, kokie asmenys buvo įtraukti asmeniškai ir reiškė savo valią. J. H. Dalhuisen įvardina, kad tradicinis požiūris į sutarties sudarymą pamažu kinta į realistiškesnį modernios sutarčių teisės požiūrį.[237] Kitas reikšmingas moderniajai sutarčių teisei būdingas, T. Wilhelmsson nurodomas aspektas - pradėtas ginti ir asmens pasitikėjimas potencialiu kontrahentu ikisutartiniuose santykiuose, taip pat - sušvelnintos bei praplėstos galimybės taikyti išimtis. Tad, pasak šio autoriaus, padidėjo dėmesys galimai prastesnei šalies derybinei padėčiai kitos šalies atžvilgiu, t. y. dėmesys silpnosios santykio šalies teisėms ir teisėtiems interesams reiškė pripažinimą, kad tam tikra tarpusavio priklausomybė tarp šalių egzistuoja. Tačiau pats autorius atkreipia dėmesį ir į teisės istorikų akcentuojamą aplinkybę, kad ta priklausomybė buvo apribota situacijomis, kai viena šalis galėjo paveikti kitą šalį dėl savo

234 Nors autorius vartoja valstybių narių sąvoką, jis patikslina, kad pagrinde remiasi Vakarų Europos pavyzdžiais.

235 Hesselink, M. W., *supra* note 52, p. 13.

236 Wilhelmsson, Th., *supra* note 77, p. 189-191.

237 J. H. Dalhuisen pastebi, kad normatyvinė (t. y. labiau grindžiama objektyviomis nuostatomis, atsisakant su konkrečiu asmenių siejamos valios sampratos) sutarčių interpretavimo technika Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje bei Nyderlanduose artimai susijusi sąžiningumo nuostatos taikymu interpretuojant bei papildant sutarties nuostatas. Kaip nurodo autorius, išimtiniais atvejais ji net gali nulemti sutarties pakeitimą, vadovaujantis tuo, kas laikoma objektyviai sąžininga ir racionalu arba moraliai reikalautina, kaip J. H. Dalhuisen įvardina, pažangioje visuomenėje (tačiau vis dar pripažįstant, kad santykiuose tarp profesionalų – komerciniuose santykiuose – tokių nuostatų taikymas gali ir turi būti vertinamas kitaip). Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 249-252.

geresnės derybinės padėties – tiek iki sutarties sudarymo, tiek po jo, tad moderniosios sutarčių teisės pokyčiu laikytinas sutarčių teisės siekis padaryti sutartį sąžiningai teisingą abiejų šalių atžvilgiu. Vis dėlto, T. Wilhelmsson nurodo, kad pasikeitimai nebuvo esminiai ir sutarties kaip individualaus pasirinkimo rezultato samprata išliko fundamentalia sutarčių teisės idėja, o sutarčių teisės sistema – vis dar „nuasmeninta". Pasak jo, laisvas asmens apsisprendimas, kaip sutarties pagrindas, išliko sutarčių teisės kertine idėja, o silpnosios sutarties šalies apsaugos nuostatos ir buvo skirtos būtent esminių klasikinės sutarčių teisės idėjų – šalių lygiavertės padėties ir galimybės laisvai nuspręsti dėl sutarties sudarymo ir jos turinio – užtikrinimui. Remdamasis šiais sutarčių teisės tyrimo rezultatais, T. Wilhelmsson daro išvadą, kad pačios sutarties sampratoje konceptualių pokyčių neįvyko.[238] Taigi, galima daryti išvadą apie vis dar išlikusią esminių klasikinio (kartu ir neoklasikinio laikotarpio) principinių idėjų reikšmę.

J. H. Dalhuisen teigia, kad svarbus moderniosios sutarčių teisės aspektas – kylantys lūkesčiai ir pasitikėjimas jais. Jo manymu, visiškai aišku, kad būdai ir priemonės, kurias naudodamas asmuo nusprendžia organizuoti ir vykdyti savo veiklą, patys savaime gali sudaryti prielaidas tam tikriems kitų asmenų lūkesčiams ir tokia situacija kelia klausimą: kada šis kitų asmenų pasitikėjimas turi būti laikomas protingu ir įpareigojančiu arba ribojančiu šį asmenį? Atsakymas, šio autoriaus nuomone, neabejotinai priklausys nuo konkretaus sutartinio santykio aplinkybių.[239] Kita J. H. Dalhuisen nurodoma moderniosios sutarčių teisės savybė – šalių išoriškai pademonstruojamo sutarties tikslo reikšmės didėjimas sutartimi sukurtų pasekmių vertinimo procese, kuris gali ir nepriklausyti nuo jų tikrųjų ketinimų. Autoriaus nuomone, negali būti paneigta, kad moderniajai sutarčių teisei būdingos šios objektyvumo didėjimo tendencijos. Jis nurodo, kad centrinė šalių suderėto objekto ar šalių ketinimų reikšmė sutarties pagrindu kilusių teisių ir įsipareigojimų turinio nustatymo procese mažėja. Šių tendencijų pradžia, J. H. Dalhuisen nuomone, sietina su silpnosios sutarties šalies, kaip darbuotojai ar vartotojai, interesų apsauga, tačiau moderniaisiais sutarčių teisės laikais jos veikia bendresne prasme – visoje sutarčių teisėje. Vis dėlto, autorius akcentuoja, kad egzistuoja esminiai skirtumai tarp tų santykių, kurie kyla tarp vartotojų, ir tų, kurie kyla tarp profesionalų.[240] Taigi, šios J. H. Dalhuisen mintys taip pat patvirtina socialinės sutarčių teisės koncepcijos įtaką moderniajai sutarčių teisei. Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į pabrėžiamus vartojimo ir komercinių sutartinių santykių skirtumus. Tai patvirtina išlikusią didesnę liberaliojo laikotarpio idėjų reikšmę sutartiniuose santykiuose tarp verslininkų, be abejo, nepaneigiant ir šios koncepcijos modifikacijų.

Kaip minėta, socialinio faktoriaus atsiradimas sutarčių teisėje lėmė, kad teismai buvo labiau linkę atsižvelgti į sutarties šalies silpnumą, lyginant su kontrahentu. Tačiau ir A. Rosenberg akcentuoja, jog prezumpcija, kad asmuo daugiau ar mažiau sėkmingai įgyvendina savo individualius ir nepriklausomus ekonominius planus, didesne ar mažesne apimtimi pagrįstus asmeniniais interesais, išliko. Pasak šio autoriaus, rinka išliko konceptualiai atskira kategorija, tačiau nebeliko neginčijamo jos idealumo, savo ruožtu pripažinta, kad silpnųjų ir neinformuotų šalių teisių apsaugai reikia išorinės, t. y. valstybės paramos. Vis

238 Wilhelmsson, Th., *supra* note 77, p. 249-252.

239 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 249.

240 *Ibid.*

dėlto, pasak A. Rosenberg, valstybės vaidmuo išliko toks pats ir iš jos buvo tebereikalaujama užtikrinti reglamentavimą, būtiną efektyvios savirealizacijos tikslams pasiekti, t. y., skiriant privačiąją ir viešąją sferas ir atitinkamai valdžios intervencijos nepaliestas ir jos reikalaujančias sritis, prie pastarosios buvo priskiriama ir silpnesnės sutarties šalies teisių apsauga.[241] Remiantis J. H. Dalhuisen, pareiga identifikuoti sutarties šalių statusą moderniojoje sutarčių teisėje išlieka labai svarbi. Manyta, kad profesionalius asmenis sudarytos sutarties sąlygos įpareigoja ir riboja labiau, o šalių valios autonomijos reikšmė tokiuose santykiuose yra didesnė, nors tokiame kontekste šie aspektai neturėtų būti siejami su asmeninėmis nuostatomis ar psichologine valia. Šis autorius nurodo, kad į santykį nukreiptas mąstymas (angl. „*relationship thinking*“) yra svarbus moderniosios sutarčių teisės aspektas ir sprendimas būti bet kurios rūšies santykiuose kartu apima daug aplinkybių, dėl kurių šalys nesidera ir neaptaria iš anksto. J. H. Dalhuisen tokį sutartinių santykių pobūdį vadina dinamiškąja sutarties koncepcija, į kurią įeina ir sutarties samprata, ir sutarties pagrindu kylančių teisių ir įsipareigojimų nustatymas.[242] Galima pastebėti, kad tokia pozicija koresponduoja su sąryšingajai sutarčių teisės teorijai būdingomis nuostatomis.

Moderniajai sutarčių teisei būdingas kiek kitoks požiūris į sutarčių laisvės ir teismo intervencijos į sutartinius santykius, siekiant sąžiningo sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų balanso nustatymo, santykį. Pavyzdžiui, H. Schulte-Nölke nuomone, teisminė sutarties sąlygų kontrolė ir teismo intervencija į sutartinius santykius gali būti aiškinama ir kaip nepažeidžianti sutarčių laisvės principo – kol nepažeidžiamos imperatyvios teisės aktų nuostatos, šalys gali laisvai susitarti dėl bet kokių sąlygų ta apimtimi, kuria nesitiki valstybės pagalbos, dažniausiai, besikreipdamos į teismus. Kaip nurodo šis autorius, teisminės intervencijos atveju sprendžiamas ne klausimas, suteikti laisvę šalims šiuo konkrečiu sutarties sąlygų atžvilgiu ar ne, o daugiau – ar valstybė, dažniausiai atstovaujama teismų, patvirtina šias šalių sutartas sąlygas, priversdama jas vykdyti. Pasak jo, sutarčių laisvė ir galimybė priverstinai vykdyti sutartis apima ir galimybę priverstinai vykdyti sutartis, sudarančias nesąžiningumo įspūdį.[243]

S. Grundmann savo publikacijoje komentuoja sutarčių teisės sistemų, ypač Europoje, ateitį ir, išskiria tam tikrus, jo nuomone, būsimai sistemai būdingus bruožus, tad galima teigti, kad autorius išskiria ir pačios moderniosios teisės plėtojimosi šiame regione tendencijas. Šis autorius nagrinėjo, ar ateities sutarčių teisei būdingas sutarčių laisvės optimizavimas, ar apsauginių standartų griežtinimas, ir priėjo išvados, kad sutarčių teisės tendencija galima laikyti siekį garantuoti didesnę laisvę. Vis dėlto, ir S. Grundmann teigia, kad moderniuoju laikotarpiu ji yra garantuota abiem sutarties šalims, o savo grynąja forma laisvės atsisakoma. Tad jo išvada yra, kad sutarčių laisvė optimizuojama, užtikrinant griežtų

241 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 191-193.

242 J. H. Dalhuisen atkreipia dėmesį ir į tai, kad moderniosios sutarčių teisės tendencijų kontekste analizuojant sutarties šalių prisiimamos rizikos paskirstymo klausimą, įskaitant aplinkybių pasikeitimo rizikos ilgalaikėse sutartyse, šalių valios autonomija išlieka reikšmingu aspektu – pripažįstama, kad šalys išlaiko tam tikrą intuicijos pojūtį ar vaizduotę. Tačiau, vadovaujantis naujausiu požiūriu, kalte grįstas pagrįstų lūkesčių ir įsipareigojimų pažeidimas būtų esminis pagrindas (sąlyga) ieškiniui dėl nuostolių priteisimo ir tuo, J. H. Dalhuisen nuomone, tokie ieškiniai priartėja prie deliktų ir iš dalies nutolsta nuo subjektyvumu grindžiamos tradicinės sutarčių teisės. Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 250.

243 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 202.

apsaugos standartų taikymą, ir tokią išvadą autorius grindžia įvairiais nacionalinio reglamentavimo pavyzdžiais, įskaitant sąžiningumo reikalavimą ir apgaulės bei grasinimų draudimą, kurie laikyti tradiciniais. Tačiau kartu S. Grundmann pastebi, kad teismai ir doktrina taiko dar griežtesnius apsaugos standartus. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje) ši tendencija yra pakankamai ryški, o teisės doktrinoje ji laikoma viena svarbiausių. Dar viena S. Grundmann išskiriama reikšminga ir itin aiškiai matoma tendencija – privalomų informavimo pareigų numatymas, per pastaruosius dešimtmečius tapusi net dominuojančia. Autoriaus nuomone, šiam pokyčiui didelės įtakos turėjo informacijos ekonomikos teorija, su kuria siejami tokie autoriai kaip G. Akerlof, G. Stigler, W. Magat.[244]

Naujajai (arba moderniajai) sutarčių teisei neabejotinai būdingas ir vis gausesnis standartinių sutarčių sąlygų naudojimas. Šiame procese susiduriama su dviem esminėmis problemomis – sąlygos būna parengtos vienos iš šalių, kitai rengime nedalyvaujant, taip pat pastebima tendencija, kad tokios sutartys sąlyginai dažnai sudaromos nesusipažinus su jų sąlygomis (pavyzdžiui, neskaičius tokios rašytinės sutarties teksto). P. S. Atiyah nurodo, kad sprendimo būdas yra atsakymas į du atskirus klausimus: ar asmuo iš tiesų sutiko su tokiomis sutarties sąlygomis ir ar pačios sąlygos savo esme yra teisingos ir protingos. Autorius paaiškina, kad pirmojo klausimo atsakymas yra susijęs su procedūriniu teisingumu, reiškiančiu mechanizmus, kuriais veikia rinka ir kuriais remiantis yra sudaromos sutartys. Tuo tarpu antrasis klausimas ir atsakymas į jį P. S. Atiyah siejamas su turininguoju (substantyviuoju) teisingumu ir reiškia mechanizmus, kuriais remiantis nustatomas sutarties sąlygų sąžiningumas ir teisingumas. Tad, kaip nurodo šis autorius, apsisprendimas, ar antrasis klausimas apskritai turėtų patekti į sutarčių teisės reguliavimo sritį, ir yra itin svarbus teisinės sistemos aspektas. P. S. Atiyah atkreipia dėmesį, jog moderniojoje ekonomikos literatūroje išreiškiama nuomonė, kad minėtas antrasis klausimas neturėtų patekti į teisės sritį ir sutarties sąlygų sąžiningumas bei teisingumas paprasčiausiai bus atspindėtas sutarties objekto kainoje, o šį klausimą atsakyti sau gali tik pačios sutarties šalys.[245] Vis dėlto, reikia pastebėti, kad teisės aktų leidėjų ir neprivalomo pobūdžio kūrėjų jis pakankamai dažnai atsakomas teigiamai - minėtos kontrolės priemonės sutarčių teisėje egzistuoja ir yra taikomos net ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Tai patvirtina III disertacinio darbo skyriuje aptariamos sutarties sąlygų pagrindu kylančių įsipareigojimų pusiausvyros užtikrinimo priemonės.

Kita reikšminga S. Grundmann nurodoma moderniajai sutarčių teisei būdinga kryptis – gausėjimas atvejų, kai galima be priežasties atsisakyti sutarties per tam tikrą laiką, kuris dažniausiai būna reikalingas priimti laisvą (nedarant pašalinės įtakos) sprendimą arba

244 Informavimo pareigų politikos įgyvendinimas yra reikšminga asmens susitarimo kaip sutarties esminio elemento vystymosi tendencija, nes būtent šiomis priemonėmis įstatymų leidėjas siekia užtikrinti realią galimybę veikti turint pakankamai informacijos. Šiuos pokyčius S. Grundmann sieja su itin aktyvėjančia reklamos sektoriaus veikla – dideliu kiekiu ikisutartinės informacijos, suteikiamos pirkėjui ar paslaugų gavėjui. Atsižvelgdamas į tai, kad ši informacija yra itin reikšminga priimamam sprendimui sudaryti sutartį, įstatymų leidėjas privalėjo užtikrinti jos kokybę ir pakankamą kiekį. S. Grundmann nuomone, sutarties privalomumas moderniojoje sutarčių teisėje turi būti grindžiamas jau nebe asmens laisvai išreikšta valia, o atsakomybe ir kitos sutartis šalies sukeltu pasitikėjimu, tad galimybė gauti pakankamai informacijos tokiais atvejais, be abejo, yra esminės svarbos. Grundmann, S., *supra* note 78, p. 520-521.

245 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 32.

gauti papildomą informaciją, tačiau būna ne per ilgas, kad būtų sudaroma kuo mažiau galimybių oportunistiniam elgesiui. Be šių tendencijų autoriaus dar paminimas diskriminacijos sutartiniuose santykiuose draudimas, sutarčių teisėje atsiradęs iš darbo teisės šakos. Tad visi šie pokyčiai didesne ar mažesne apimtimi laikyti sutarčių laisvės principo ribojimais, tačiau, kaip atkreipia dėmesį S. Grundmann, tuo pačiu metu jie gali būti laikomi substantyviosios laisvės užtikrinimo priemonėmis, kurių dėka vienodai laisvomis tampa abi sutarties šalys, vietoj vienos. Autorius išskiria tik informavimo nuostatas, kurios skirtos ne tiesiogiai sutarties turiniui reguliuoti, o tik antrosios sutarties šalies sprendimo pilnavertiškumui užtikrinti, tuo tarpu sutarties atsisakymo teisė, jo vertinimu, užtikrina ne tik galimybę išvengti sutartinių santykių tais atvejais, kai sprendimas sudaryti sutartį buvo skubotas, tačiau ir skatina pateikti tokias sutarties sąlygas, kurių šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, nenorėtų atsisakyti.[246]

Tad neabejotina, kad lyginant moderniojo laikotarpio sutarčių teisę su klasikinio periodo nuostatomis, požiūris į sutarties turinio reglamentavimą yra pakitęs. Kaip pastebi T. Wilhelmsson, jei klasikinio laikotarpio sutarčių teisėje sutarties galiojimo klausimas sprendžiamas nevertinant jos turinio, o atsižvelgiant į sutarties šalių valią, jų pasitikėjimą ir kitus susijusius elementus, moderniosios sutarčių teisės doktrina galiojimo testą praplečia kriterijais, susijusiais su sutarties turiniu, t. y. teisė galiojančiomis pripažįsta tik tokias sutartis, kurios atitinka tam tikrus turinio reikalavimus. Tačiau, šio autoriaus kartu atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad dalis silpnosios sutarties šalies teisių apsaugai skirtų nuostatų gali būti laikomos neutraliomis sutarties turinio atžvilgiu - tokios normos numato mechanizmus, užtikrinančius pilnavertę silpnosios sutarties šalies veikimo galimybę sutarties sudarymo momentu – galėjimą sudaryti interesų pusiausvyrą atitinkančias sutartis.[247] T. Wilhelmsson silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą numatančias nuostatas skirsto į sutarties turinio atžvilgiu neutralias ir į sutarties turinį orientuotas, siejamas su procedūriniu (angl. „*procedural*“) ir turininguoju (angl. „*substantive*“) sąžiningumu. Minėtas skirstymas autoriaus taip pat siejamas su rinkos – racionalumo ir rinkos – taisymo (angl. „*market rectifying*“) koncepcijomis. Jis nurodo, kad vartotojų teisėje rinkos - racionalumo nuostatos siejamos su racionalaus vartotojo teisės priimti teisingą sprendimą užtikrinimu, o dažniausiu pavyzdžiu laikomos informavimo pareigą numatančios normos. Tuo tarpu rinkos - taisymo nuostatomis siekiama bent jau iš dalies pataisyti rinkos veikimo sukeltus trūkumus. Dėl tos priežasties į sutarties turinį orientuotos nuostatos laikomos puikiai iliustruojančiais rinkos – taisymo koncepcijos elementais.[248]

Dar viena tendencija, į kurią atkreipia dėmesį S. Grundmann, yra ilgalaikių paslaugų sutarčių populiarumo didėjimas. Autorius pastebi, kad, jei industrinės visuomenės laikmečiui pačios svarbiausios sutartys buvo vienkartinio vykdymo pirkimo - pardavimo sutartys ir būtent tokioms sutartims buvo pritaikyta didžioji dalis sutarčių teisės normų, ypač tarptautinio ir supranacionalinių harmonizavimo dokumentų, tai šių laikų visuomenėje paslaugoms tampant net svarbesniu objektu nei materialios prekės, turėtų atitinkamai pakisti ir sutarčių reglamentavimas. S. Grundmann akcentuoja, kad dėmesio ilgalaikėms paslaugų

246 Atiyah, P. S., *supra* note 67, p. 500-505.

247 Wilhelmsson, Th., *supra* note 77, p. 126.

248 *Ibid*.

sutartims trūksta ir doktrinoje. Jis atkreipia dėmesį, kad sutarties sudarymo procesas (galimybė prognozuoti tikslią įvykių eigą) skiriasi iš esmės, priklausomai nuo to, ar sudaroma vienkartinio vykdymo sutartis, ar ilgą laiką galiosianti tęstinio vykdymo sutartis. Tuo pačiu skiriasi ir sutartinės atsakomybės klausimai – šaliai pažeidus savo sutartinius įsipareigojimus, kitos sutarties šalies noras reikalauti taikyti sutartinės atsakomybės priemones taip pat iš esmės skiriasi.[249] Ši tendencija neabejotinai susijusi su sąryšingosios sutarčių teisės idėjomis.

Taigi, J. H. Dalhuisen apibendrina, kad moderniajai sutarčių teisei būdinga šių požymių visuma ir kiekvieno iš jų reikšmes sutartiniam santykiui didėjimas: pagrįstas pasitikėjimas (angl. „*justified reliance*“), rūpinimosi ir bendradarbiavimo pareigos (angl. „*care and cooperation*“), taip pat pareiga domėtis, lojalumo pareiga. Autorius taip pat akcentuoja sutarties tikslo svarbos didėjimą sutartiniam santykiui ir visus šiuos aspektus laiko šių laikų sutarties pagrindu kylančių teisių ir įsipareigojimų šaltiniu ir esme. Savo ruožtu, šių teisių ir įsipareigojimų turiniui reikšmingos detalės priklauso nuo sutarties šalių konkrečių planuojamų pasiekti tikslų (nebent jie aiškiai išreiškia valią vadovautis kitokiu – labiau tradiciniu - požiūriu).[250]

Tad moderniosios sutarčių teisės bruožų apžvalga leidžia spėti, kad lyginant su liberaliuoju laikotarpiu, įvyko svarbūs pokyčiai, o naujoji sistema turi itin daug socialinės ir sąryšingosios sutarčių teisės teorijų bruožų. Tačiau A. Rosenberg atkreipia dėmesį, jog negalima daryti išvados, kad moderniajai sutarčių teisei būdingas tik kolektyvizmas. Autorius pastebi, kad kolektyvizmas ir individualizmas tradiciškai pripažįstami dviem sutarčių teisę veikusiomis ideologijomis, o modernioji sutarčių teisė dažnai analizuojama per šių dviejų koncepcijų konkurencijos prizmę. Istoriškai kolektyvizmo tikslas buvo sumažinti nepageidaujamas nevaržomo liberalaus požiūrio pasekmes. Vis dėlto, A. Rosenberg pripažįsta, kad abstraktus prisiimtu pažadu pagrįstas santykis išliko esmine sutarčių teisės idėja sutarčių teisės teorijoje, nors kolektyvizmo koncepcijos apraiškos galėjo būti randamos teismų praktinėje veikloje ir net įstatymų leidyboje (tai buvo daugiau silpnosios sutarties šalies interesų ir teisių apsaugai skirtos normos, kurių šaltiniu buvo laikomos teisės normos, o ne sutartys). Jo nuomone, sutartis išliko jos šalių valios išraiškos rezultatu, analizuotu izoliuotai nuo aplinkos.[251]

J. H. Dalhuisen išskiria dar vieną reikšmingą šiuolaikinės komercinės bruožą – vis didėjančią tarptautinių teisės aktų svarbą šioje privatinės teisės srityje. Jis nurodo, kad bent jau santykiuose tarp verslininkų (kuriuos jis vadina santykiais tarp profesionalų) vis daugiau šios teisės srities aspektų reglamentuojama tarptautinių teisės aktų ir tuo ji iš esmės skiriasi nuo vartotojų teisės, kuri yra labiau nacionalinio pobūdžio ir yra labiau orientuota į apsaugą. Kaip nurodo šis autorius, teisinėmis priemonėmis įgyvendinama apsauga verslo santykiuose gali būti mažiau reikalinga ir net ne tokia tinkama, kaip vartojimo santykiuose, taip pat apsauginių nuostatų taikymas santykiuose tarp profesionalų gali nulemti visiškai

249 Grundmann, S., *supra* note 78, p. 523-524.

250 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 250.

251 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 188-189.

kitokias pasekmes[252][253].

Tad, kaip minėta, moderniojoje sutarčių teisėje neabejotinai derinamos įvairios doktrinos – neabejotinai kinta požiūris ir į teismo galimybę nukrypti nuo šalių sulygtos sutarties turinio, t. y. kinta teisminės intervencijos, siekiant sutarties šalių interesų pusiausvyros, ribos. Modernioji sutarčių teisė yra ir klasikinė, nes joje neatsisakoma sutarčių laisvės, kaip vienos iš esminių įdėjų, ir sąryšinga, nes akcentuojamos be šalių valios kylančios pareigos bendradarbiauti, atsižvelgti į kitos šalies interesus, pareiga laikytis nuostatų, kurių šalys net neaptarė, ir socialinė – nes konkrečios šalies teisinis statusas gali turėti esminės reikšmės, nustatant sutarties pagrindu kylančių teisių ir įsipareigojimų turinį. Vis dėlto, kaip pastebi A. Rosenberg, istorinė apžvalga bent iš dalies atspindi, dėl kokios priežasties klasikinės sutarčių teisės idėjos išlieka dominuojančiu principu ir liberalaus sutarčių teisės formulavimo išeities tašku. Nors negalima paneigti, kad ne visos XIX a. viduryje klestėjusios idėjos turėtų būti taikomos modernioje sampratoje, klausimas, kurie klasikinės sutarčių teisės postulatai turėtų išlikti, o kurie – būti panaikinti ir palikti tik istorijai, vis dar labai aktualus. Šią diskusiją dar aktualesne padaro tendencija asmenims vis dažniau remtis klasikinėmis idėjomis ir besivystančiu kontraktualizmu (angl. „*contractualism*“), nulemtu sandorių tarp privačių asmenų skaičiaus gausėjimu. Tad, pasak autoriaus, individualizmo ir kolektyvizmo konkurencija tampa svarbiu kiekvienos sutarčių teisės teorijos klausimu, o atsakymas – dažnu išeities tašku.[254] Toks kolektyvizmas yra mažiau būdingas komerciniams sutartiniams santykiams, nors ir juose neabejotinai vyksta pokyčiai, nulemiantys naujų sutarties šalių pareigų atsiradimą ir tuo pačiu – teisminę intervenciją į verslo sutartinius santykius. Tad tokiuose santykiuose šalių valios autonomija ir galimybė prognozuoti sutartinių santykių eigą moderniojoje komercinėje sutarčių teisėje nebeatribojama nuo pareigų veikti sąžiningai, bendradarbiauti bei kooperuotis.

Kaip nurodo H. Schulte-Nölke, atsižvelgiant į tai, kad teisingumas yra motyvas teisminei intervencijai į sutartinius santykius, reikia prisiminti, jog jau vien ši sąvoka turi ganėtinai skirtingas reikšmes. Nesiekdamas detaliai analizuoti ar aptarti filosofines diskusijas, jis išskiria procedūrinį, komutatyvųjį ir distribucinį (arba socialinį)[255] teisingumą. Pasak autoriaus, šių skirtingų sampratų egzistavimas patvirtina, kad teismo intervencija į sutartinius santykius gali būti grindžiama įvairiais siekiais, tačiau kartu ir negali būti tikimasi, kad konkrečioje teisinėje sistemoje bus vadovaujamasi tik vienu iš nurodytų teisingumo suvokimu. Priešingai – pasak H. Schulte-Nölke , labiau tikėtina, kad bet kuri egzistuojanti

252 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 5.

253 Vartojimo santykiams kurtų nuostatų poveikis komercinių sutartinių santykių sričiai aptariamas vėlesnėse šio darbo dalyse. Galima paminėti, kad pasak A. C. Yildrim, yra manančių, kad bent jau tarptautiniuose komerciniuose santykiuose sutarčių galiojimas dėl vienai iš šalių nepalankesnių sąlygų neturėtų būti vertinamas, ir *pacta sunt servanda* principo turi būti laikomasi visais atvejais (ši pozicija yra šiuolaikinis absoliutaus XVIII amžiaus liberalizmo atspindys, kuri, autoriaus nuomone, yra ir pavojinga, nes gali nulemti teisėtumo tarptautiniuose komercinių santykių sistemoje problemas). Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 106.

254 Rosenberg, A., *supra* note 69, p. 188-189.

255 Savo ruožtu Th. Wilhelmsson išskiria keturias teisingumo formas: be įvardintų procedūrinio, komutatyvinio, ir distribucinio teisingumo autorius išskiria ir teisingumą, kuriuo remiama socialinė politika, kurios tipiniu pavyzdžiu nurodomos nuostatos, draudžiančios rasizmą ar užtikrinančios lyčių lygybę sutartiniuose santykiuose. Wilhelmsson, Th., *supra* note 102, p. 52.

teisinė sistema bus pagrįsta šių tikslų mišiniu, nors nepaneigtina, kad galimas vyraujančio tikslo nustatymas, kitus pripažįstant subsidiariais ar net konkrečioje situacijoje neaktualiais[256]. Moderniosios sutarčių teisės teorijos bruožai patvirtina aukščiau įvardintą H. Schulte-Nölke mintį. Joje galima rasti tiek klasikinės, tiek sąryšingosios, tiek socialinės sutarčių teisės teorijų idėjų.

Taigi, aptartos sutarčių teisės teorijos atspindi skirtingus požiūrius į sutartinius santykius ir teismo intervencijos į juos legitimumą. Skirtingi konceptualieji pagrindai, kuriais bus grindžiama sutarčių teisė, gali nulemti iš esmės kitokias teisines pasekmes. Teismui, kaip teisingumą vykdančiai institucijai, keliama itin sudėtinga užduotis – taikyti teisės normas, reglamentuojančias teisminę sutarties sąlygų kontrolę, tokiu būdu, kuris, viena vertus, užkirstų kelią nesąžiningų pasekmių, kylančių sutarčių pagrindu, atsiradimui, tačiau kartu nepaneigtų sutarčių laisvės principu grindžiamos rinkos ekonomikos principų ir nemažintų ekonominių santykių efektyvumo. Konkrečiu atveju, sprendžiant teismo intervencijos į sutartinius santykius klausimą, jos legitimumas priklausys nuo pasirinktos ideologijos ar jų mišinio. Vis dėlto, reikšminga, kad kiekvienas pasirinkimas būtų vykdomas sąmoningai, atsižvelgiant ir aiškiai įvardinant, kokiais motyvais vedini teisėjai priima vienokį ar kitokį sprendimą, tam, kad visuomenė galėtų suprasti teisiniuose santykiuose vyraujančius principus.

1.4.2. Šalių autonomija ir nuspėjamumas bei sąžiningumo reikalavimas kaip esminės vertybės komerciniuose sutartiniuose santykiuose

Aptartų sutarčių teisės teorijų skirtumai iliustruoja skirtingus požiūrius į sutarčių teisės nuostatas ir pačios sutarčių teisės tikslus. Atsakymas į klausimą, kaip turėtų būti sprendžiamas teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius klausimas, neabejotinai priklausys nuo pasirinktų vertybinių kriterijų – principinių nuostatų, dominuojančių konkrečiu atveju. Esminiais komercinės teisės principais R. Bragdate įvardina teisinį tikrumą bei nuspėjamumą, pagarbą šalių autonomijai, papročių bei praktikos, vyraujančios prekybininkų visuomenėje, pripažinimą ir lankstumą, reikalingas prisitaikyti prie besikeičiančios praktikos (kartu paminėtinas ir sąžiningumas). Kaip pastebi ši autorė, nors dalis jų apima vienas kitą, neabejotina, kad dažnai šie principai konkuruoja tarpusavyje, tad atsižvelgiant į konkrečiu atveju egzistuojančias aplinkybes, komercinės teisės nuostatų pagalba tenka ieškoti jų pusiausvyrą atitinkančio sprendimo.[257] Anksčiau šiame darbe aptarti socialinių pokyčių nulemti pasikeitimai sutarčių teisės doktrinoje puikiai iliustruoja min-

256 H. Schulte-Nölke paaiškina, kad teisminė intervencija į sutartinius santykius, tais atvejais, kai ji yra procedūrinio teisingumo vykdymas, skirta užtikrinti, kad sprendimus priimtų informuotos šalys (pavyzdžiui, informacijos pateikimo nuostatų laikymosi kontrolė). Komutatyviniu teisingumu siekiama užtikrinti pusiausvyrą tarp šalies įsipareigojimų, prisiimtų sutartimi (pavyzdžiui, teisminė sutarties sąlygų, kuriomis ribojama vienos iš šalių atsakomybė sutarties pažeidimo atveju, kontrolė). Tuo tarpu distribuciniu teisingumu, pasak šio autoriaus, siekiama pagerinti silpnųjų rinkos dalyvių padėtį, dažniausiai tai darant stipriųjų sąskaita (autoriaus pateikiamas pavyzdys – teismų praktika kontroliuojant banko mokesčius, taikomus viršijus overdrafto ribinę sumą). Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 203-205.

257 Bradgate, R., *supra* note 65, p. 4-5.

tį, kad toks pasirinkimas neabejotinai priklauso nuo vyraujančios sutarčių teisės teorijos (arba derinamų teorijų) ir jos ideologijos pagrindu pasirinktos teisinės politikos krypties.

Šalių autonomija ir jos esminė vertybė – sutarčių laisvė bei teisinės sistemos nuspėjamumas yra komercinių sutartinių santykių pagrindas. Šios principinės idėjos dažnai ir konkrečiame komercinės sutarties pagrindu kilusiame ginče priimamą teismo sprendimą. Maksimalus šalių valios autonomijos ir galimybės nuspėti teisinį rezultatą užtikrinimas ir būna tais faktoriais, kurie atskiria bendrosios civilinės teisės nustatytą modelį nuo verslininkų tarpusavyje sudarytų sutartinių santykių reglamentavimo. Vis dėlto, šie principai nėra ir negali būti absoliutūs ir vienu esminių juos ribojančiu veiksniu yra sąžiningumo ikisutartiniuose bei sutartiniuose reikalavimas. Teismo intervencija dėl komercinės sutarties šalies interesų pusiausvyros nebuvimo (pavyzdžiui, dėl neprotingo dydžio netesybų sumažinimo ar esminės nelygybės, sukurtos sutartimi, koregavimo) vykdoma siekiant užkirsti kelią nesąžiningų vienos iš šalių atžvilgiu pasekmių, kylančių sutarties pagrindu, atsiradimui. Tad visais šiais atvejais teismas sprendžia konkurencijos tarp asmens autonomijos ir galimybės prognozuoti sutartinių santykių eigą ir pasekmes bei sąžiningumo principų konkurencijos klausimą. Disertaciniame darbe šios principinės nuostatos aptariamos siekiant atskleisti jų turinio specifiškumą komercinių sutartinių santykių kontekste.

1.4.2.1. Šalių autonomija komerciniuose santykiuose ir galimybė juos prognozuoti (nuspėjamumas)

Nors, kaip minėta, komercinė teisė konceptualiai grindžiama daugeliu vertybių, neretai pirmosiomis ir esminėmis paminimos šalių autonomija (arba sutarčių laisvė) bei nuspėjamumas (arba teisinis tikrumas)[258]. Šalių *autonomija* komerciniuose santykiuose pirmiausia atsispindėjo sutarčių teisėje, kurios centrinėmis doktrinomis yra sutarčių laisvė bei sutarčių šventumas, taip pat atsisakymas kvestionuoti įsipareigojimų adekvatumą ar keisti sutartinius santykius, remiantis sąžiningumu, o toks neintervencionalistinis požiūris grindžiamas argumentais, jog tai palengvina verslo veiklą ir skatina teisinį tikrumą[259]. Bendrąja taisykle pripažįstama idėja, kad šalis turi teisę siekti naudos bei reikalauti griežtai laikytis sudarytų sutarčių ir tik tais atvejais, kai sutarties sąlygomis kita šalis suvaržoma tokia apimtimi, kuri jau vertinama kaip slegianti (angl. „*oppressive*“) ar kitaip nesuderinama su visuomenės tikslais bei pažeidžianti viešą interesą, teismai turėtų įsikišti, paneigdami sutarties neliečiamumą[260]. Pasak G. Šulijos, nagrinėjusio sutarčių laisvės principo tarptautinėje komercinėje teisėje sampratą, „šiuolaikinė verslo teisė yra grindžiama nuostata, kad šalių santykiai neturėtų būti ribojami, nebent šalių susitarimai akivaizdžiai neprotingai varžo vieną iš šalių“[261]. Tad vertybiniu požiūriu komercinė teisė yra neabejotinai didžiąja dalimi grindžiama klasikinio sutarčių teisės laikotarpio idėjomis, kurių esmė – teiginys, kad pats asmuo geriausiai įvertina prisiimamų įsipareigojimų naudą. Toks sutarties sąlygų aiškinimas, įvertinant

258 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 39.

259 Bradgate, R., *supra* note 65, p. 6.

260 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *op. cit.*

261 Šulija, G. Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu. *Teisės problemos*, 2012, 4 (78): 27.

kiekvienos šalies nuomonės subjektyvumą, nėra tik klasikiniu sutarčių teisės laikotarpiu galiojęs principas, o yra būdingas ir moderniajai sutarčių teisei: pavyzdžiui, J. Kiršienė ir P. Astromskis savo publikacijoje akcentuoja, kad „sutarties šalis sutinka mainytis ištekliais ar kitomis vertybėmis, nes įgyjamos reikalavimo teisės naudą ji **subjektyviai** vertina labiau negu mainais prisiimamo įsipareigojimo vykdymo sąnaudas <..>. Galiojančios sutarties sudarymo faktas iš esmės reiškia, jog mažiausiai dvi šalys susitarė dėl teisėto priešpriešinių sąnaudų bei naudos balanso, o tam tikra vertybė yra perduota tai šaliai, kuriai ji yra naudingesnė“[262]. Vienas filosofinių komercinių sutarčių neliečiamumo principo pagrindų – idėja, jog laisvė teisine prasme apima ir laisvę apriboti savo teises[263]. V. Mikelėnas nurodo, kad „šalių autonomijos ribos taip pat yra skirtingos – tai priklauso nuo prievolės pobūdžio ir šalių. Pavyzdžiui, vartojimo sutartyse šalių autonomijos principo ribos yra griežtesnės nei komercinėse“[264]. Taigi, nors šalių autonomija būdinga ir nekomercinio pobūdžio sutartiniams santykiams, verslo santykiuose šis vertybinis kriterijus užima centrinį vaidmenį ir yra paties plačiausio turinio.

Vis dėlto, šalių valios autonomija, neprarasdama savo reikšmės komerciniuose santykiuose, taip pat keičia savo turinį, prisitaikydama prie moderniam laikotarpiui būdingų tendencijų. Kaip pastebi J. H. Dalhuisen, verslininkai (asmenys veikiantys išimtinai profesiniais tikslais) vis dar pabrėžia šio vertybinio kriterijaus svarbą, tačiau ji taikoma kaip tam tikra objektyvi nuostata, taip atspindėdama pasikeitimus sutartiniuose verslo santykiuose – ypač fizinių asmenų veiklos pakeitimą juridinių asmenų veikla. Autorius paaiškina, kad tokiame kontekste ofertos ir akcepto, taip pat bendro susitarimo (angl. „*consensus*“) koncepcijos praranda savo reikšmę, nes buvo pritaikytos santykiams, kuriuose patys asmenys dalyvaudavo tiesiogiai ir susidurdavo vienas su kitu asmeniškai. Kaip jis pastebi, naujaisiais laikais, kai komerciniuose sutartiniuose santykiuose dažniausiai susiduria juridiniai asmenys, sutartį pasirašantys fiziniai asmenys neretai neturi visos, o kartais net ir jokios, informacijos apie jos turinį, nes už jo kontrolę būna atsakingi skirtingi struktūriniai padaliniai arba paslaugas teikiantys teisininkai.[265] Tad, pripažindamas, kad asmens autonomijos principo turinys moderniojoje sutarčių teisėje yra pakitęs ir net komerciniuose sutartiniuose santykiuose jis yra vis labiau grindžiamas objektyvumu, o jo turinys tampa vis abstraktesnis, J. H. Dalhuisen kartu primena, kad šio vertybinio kriterijaus esmė vartojimo santykiuose nėra tokios pat prigimties bei turi skirtingą tikslą. Pasak jo, abiem atvejais turi būti akcentuojama sutarties šalių padėtis bei jos nulemta teisinė apsauga (komerciniuose sutartiniuose santykiuose pabrėžiama profesinė autonomija, o vartojimo – silpnosios sutarties šalies apsauga). Tokiu būdu teisių ir įsipareigojimų turinys, vertinamas konkretaus sutartinio santykio kontekste, tampa vis objektyvesnis (kartu ir aiškesnis). J. H. Dalhuisen daro išvadą, kad tokiu būdu tokia koncepcija šiose sutartinių santykių grupėse veikia skirtingai: komerciniuose santykiuose - kaip objektyvaus turinio nuostata, o vartojimo – kaip

262 Kiršienė, J.; Astromskis P. Sutarties turinys ir jo aiškinimas teisės ekonomikoje. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 853.

263 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 39.

264 Mikelėnas, V., *supra* note 40, p. 198.

265 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 251.

teisės politikos, kuria užtikrinamas viešas interesas, priemonė. Tačiau, kaip nurodo šis autorius, abiem atvejais, sudarant sutartį, turi būti suvokiama, kad sutartinių santykių turinį apims ir tos nuostatos, dėl kurių nebuvo tartasi. Tai reiškia, kad turi būti prisiimta tam tikra aplinkybių, kurių negalima numatyti iš anksto, rizika, o sutartinius santykius apims ir išoriniai socialiniai, etiniai bei kiti faktoriai, ypač situacijose, kuriose egzistuoja tam tikra akivaizdi priklausomybė ar pagrįsti lūkesčiai (pasitikėjimas).[266] Taigi, reikia pripažinti, kad asmens autonomijos ir sutarčių laisvės turinio suvokimas yra neabejotinai pakitęs, nors ir nepraradęs savo esminių idėjų. J. H. Dalhuisen nurodyti šios vertybinės nuostatos pokyčiai leidžia identifikuoti neoklasikinės sutarčių teisės teorijos požymius, nors, reikia pripažinti, kad randama ir sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijų idėjų, ypač, kai asmens autonomija aiškinama atsižvelgiant į išorines sutartinio santykio aplinkybes, o sutarties pagrindu kyla ne tik tos pareigos, kurios numatytos sutartyje. Vis dėlto, nuo senų laikų pripažįstama, kad komercinę veiklą vykdantiems subjektams būtina, kad teisė užtikrintų greitą iškilusių problemų likvidavimo procesą bei aiškius sprendimus, tam kad būtų galima išvengti brangaus ir daug laiko užimančio bylinėjimosi[267]. Neabejojama, kad teismo diskrecija kontroliuoti komercinės sutarties turinį skatina ne tik savo pažeistų teisių gynimą sutarties pagrindu kylančių šalių įsipareigojimų disbalanso atvejais, tačiau ir piktnaudžiavimą teise, siekiant išvengti prisiimtų įsipareigojimų, t. y. tam tikra prasme sudaromos prielaidos nepagrįstam bylinėjimuisi.

Nuspėjamumo (galimybės prognozuoti) kriterijus reikalauja, kad, tiek, kiek tai yra įmanoma, sutarčių nuostatoms būtų suteikiama jų pirminė reikšmė, leidžiant specialų interpretavimą tais atvejais, kai sąlygos turinį nulemia įprasta verslo praktika, bei kad nebūtų sukuriami padariniai, ženkliai nutolstantys nuo šalių ketinimų. Taip pat šio principo taikymas reiškia šalies teisę reikalauti, kad būtų griežtai laikomasi sutarties nuostatų[268]. Kaip pastebi R. Bragdate, teisinio tikrumo principas, visų pirma, reiškia, kad teisė turėtų būti aiški, jos taikymo pasekmės turėtų būti nuspėjamos, o teisės normos retai keičiamos[269]. Tačiau aukščiau aptarti pokyčiai asmens autonomijos komerciniuose sutartiniuose santykiuose sampratoje (ypač – jos ribose) neabejotinai apima ir teisinių santykių nuspėjamumą bei

266 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 251-252.

267 Bradgate, R., *supra* note 65, p. 5.

268 Goode, R. *Commercial Law in the Next Millennium*. Sweet $ Maxwell: London, 1998, p. 14. Galima paminėti, kad tokį neintervencionalistinį komercinės teisės pobūdį kritikuojantis M. W. Hesselink pastebi, kad formalus teisinis tikrumas (tikslus teisinio susitarimo turinio žinojimas) nebūtinai yra reikšmingesnis nei turiningasis teisinis tikrumas (žinojimas, kad ginčo sprendimas bus teisingas), tad keliamas klausimas, kurio iš jų trokšta verslas (Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 38). Vis dėlto, šis autorius nepasisako, kaip teisėjai turėtų įvertinti teisingumą, jei preziumuojama, kad kiekviena komercinės sutarties šalis gali ir privalo savarankiškai įvertinti prisiimamų įsipareigojimų ir gaunamų teisių santykį. Komerciniuose santykiuose susiduriama su dviejų subjektų bent dalinai konkuruojančiais interesais, ir, nors negali būti paneigta pareiga atsižvelgti į kitos sutarties šalies interesus bei draudimas veikti piktnaudžiaujant savo teisėmis, kiekvienu atveju teismo sprendimas bus mažiau palankus vienos iš tokio sandorio šalių atžvilgiu. O teisėjas, būdamas trečiaja šalimi, gali tik ribotai įsigilinti į konkretaus sandorio sudarymo aplinkybes, tarp kurių privalo būti ir atitinkamo verslo sektoriaus sąlygos.

269 Bradgate, R., *op. cit.,* p. 5.

teisinį tikrumą juose. Pripažinus, kad sutarčių laisvė ir *pacta sunt servanda* principai nėra absoliutūs bei kad sutarties pagrindu kyla papildomi įsipareigojimai, net jei šalys to nenorėjo, galima daryti vienareikšmę išvadą, kad net ir komercinių sutartinių santykių šalys negali visiškai prognozuoti savo sutartinių santykių eigos ir galimų ginčų juose rezultatų. Teismo teisė priimti sprendimą nesivadovaujant šalių sudarytos sutarties sąlygomis, kai šios, jo įsitikinimu, nulemia šalių interesų pusiausvyros disbalansą, neabejotinai vykdomos remiantis *inter alia* sąžiningumo principu.

Verslo sutartinių santykių nuspėjamumas turi ypatingą reikšmę valstybės ekonomikai. Kaip nurodo G. Šulija, „jeigu nacionalinių teismų intervencija į komercinius šalių santykius pasirodys besanti pernelyg aktyvi ir teismai neleis įgyvendinti tarpusavio susitarimų visa apimtimi, atitinkama nacionalinė rinka ekonominiu požiūriu gali pasirodyti mažiau saugi. Todėl užsienio subjektai, kurie sudaro didelės vertės komercinius sandorius, savo prekes ir paslaugas siūlys brangiau ir reikalaus papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo, įvertindami teisinę riziką, kad tam tikromis aplinkybėmis kita sandorio šalis remsis imperatyviomis nacionalinės teisės nuostatomis, skolininkui palankia teismų nacionaline praktika ir taip sieks išvengti sutartinių įsipareigojimų vykdymo arba juos sumažinti. Todėl siekiant pritraukti užsienio investicijų ir tarptautinių korporacijų atėjimą į Lietuvos kapitalo rinką, skatinant mūsų šalies ekonomikos patrauklumą užsienio vienetams (ypač didelės vertės sandorių požiūriu), teisinis reguliavimas turi būti nukreipiamas sutarties laisvės principui stiprinti“[270]. Taigi, dažnas teismų įsikišimas į verslininkų sutartinius santykius gali nulemti užsienio komercinės veiklos subjektų siūlomų sąlygų mažesnį palankumą (pavyzdžiui, kainą) bei skatinti juos susilaikyti nuo sandorių atitinkamoje rinkoje sudarymą. Neabejotina, kad asmens nuspėjamumo sutartiniuose santykiuose reikalavimas (kaip ir sutarčių laisvės principas) negali būti laikomas absoliučiu ir yra ginamas ne visais atvejais. Tačiau pateikiama G. Šulijos publikacijos citata iliustruoja būtinybės atsargiai vertinti intervencijos į komercinius sutartinius santykius poreikį. Kaip minėta, tokia teismo kontrolė ir jos ribos dažnai nustatomos vadovaujantis ideologiniais, teisinės politikos kriterijais, tad, juos renkantis, turi būti įvertinamas sutarčių teisės sistemos poveikis valstybės ekonominiams interesams.

1.4.2.2. Sąžiningumas, taikomas komerciniuose sutartiniuose santykiuose

Taigi, vienas iš pagrindinių asmens autonomiją sutartiniuose santykiuose ribojančių teisinių veiksnių yra sąžiningumo reikalavimas. J. Gumbis nurodo, kad sąžiningumas (kaip ir protingumas bei teisingumas) yra sąlyginai nenuginčijamas kriterijus, kuriuo racionalus asmuo gali vadovautis, vertindamas savo veiksmus[271]. Šiam imperatyvui daug dėmesio skir-

270 Šulija, G., *supra* note 261, p. 44.

271 Gumbis, J. Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimtis. *TEISĖ: mokslo darbai.* 2002, 42:64.

ta tiek užsienio teisės doktrinoje[272], tiek Lietuvos teisės moksle[273]. Vis dėlto, komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomo sąžiningumo principo specifiškumo analizės pasigendama. Galima pastebėti, šio imperatyvo turinio ypatumai Lietuvos doktrinoje buvo tirti tik netiesiogiai – neišskiriant šios rūšies sutartiniams santykiams būdingos specifikos[274]. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, pareigos elgtis sąžiningai ir sąžiningų sutarties pagrindu kylančių pasekmių reikalavimas kaip reikšminga sutarčių laisvę ribojantis kriterijus turi savitą sampratą komerciniuose sutartiniuose santykiuose.

Negalima paneigti, kad šis imperatyvas prievoliniuose santykiuose yra beveik[275] visuotinai pripažintas, nors dėl jo turinio vieningos nuomonės ir nėra. Reikia pritarti E. A. Farnsworth, teigiančiam, kad sąžiningumo reikalavimo turinys gali skirtis tiek priklausomai nuo valstybės teisinių tradicijų, tiek nuo istorinio laikmečio, tiek nuo visuomenės bei joje kylančių teisinių ginčų – t. y. nuo to, kokio turinio taisyklės poreikis yra iškilęs.[276] Tai yra neapibrėžto turinio teisės norma, tad jos reikšmė nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju. Taip pat negalima paneigti, kad ši koncepcija, visų pirma, yra tam tikras vertybinis (moralinis) kriterijus. Tokią išvadą galima daryti jau vien iš šio imperatyvo pavadinimo – lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad žodžio „sąžiningas“ reikšmė yra „viską darantis pagal sąžinę, teisingas“[277]. A. Hartkamp teigia, jog sąžiningumas pats savaime yra moralinis standartas, teisinis - etinis principas, reiškiantis dorumą, atvirumą, lojalumą, pareigą atsižvelgti į kitos šalies interesus. Šį imperatyvą A. Hartkamp laiko vartais, per kuriuos moralinės vertybės patenka į teisę[278]. Lietuvos teisės doktrinoje taip pat neabejojama šio teisinio standarto ir moralės ryšiu. Teigiama, kad „sąžiningumo principas yra vienas iš glaudaus teisės ir moralės ryšio įrodymų. Šis principas yra ne tik teisinė, bet ir psichologinė bei moralinė kategorija. Teisėje šie komponentai – psichologinis ir moralinis, yra svarbūs“[279]. Vis dėlto, būtent vertybinis bei psichologinis šio principo pobūdis, subjektyvumas bei neapibrėžtas turinys ir sudaro prielaidas sąžiningumo principo taikymo komerciniuose sutartiniuose santykiuose problematiškumui. Reikalavimas sutartiniuose santykiuose veikti sąžiningai

---

272 Pavyzdžiui, Zimmermann R., Whittaker S., *supra* note 80; Farnsworth, E. A., *supra* note 80; Erp, S. V., *supra* note 80, ir kiti.

273 Drazdauskas, S., *supra* note 43; Norkūnas, A., *supra* note 43; Balčikonis, R., *supra* note 43; Jakaitė, A., *supra* note 43; Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R., *supra* note 43; Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al*., *supra* note 43.

274 Pavyzdžiui, A. Jakaitės moksliniame straipsnyje aptariami bendrosios sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose turinio ir taikymo ypatumai, tad šios autorės analizuojami Lietuvos užsienio teismų praktikos pavyzdžiai neabejotinai svarbūs nagrinėjamai temai. Jakaitė, A., *op. cit*. Taip pat turi būti paminėta ir S. Arlausko ir R. Jakūbausko publikacija, kurioje autoriai aptaria sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos koncepcijų atskyrimo problemą. Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R., *op. cit.*

275 Dažnai pabrėžiamas jos nebūdingumas Anglijos teisei. Pavyzdžiui, R. Zimmermann ir S. Whittaker nurodo, kad Anglijos teisėje bendrosios pareigos sąžiningai derėtis ar sąžiningai vykdyti sutarties pagrindu kylančius įsipareigojimus nėra. Zimmermann, R., Whittaker, S., *supra* note 80, p. 39. Nors, reikia pastebėti, kad ir šioje teisės sistemoje sąžiningumo principo taikymo neišvengiama.

276 Farnsworth, E. A. *supra* note 80, p. 47-64.

277 Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-11-13]. <http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>.

278 Hartkamp, A. *Towards European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004. p. 472.

279 Mikelėnas, V., *supra* note 40, p. 193.

suteikia galimybę teismams interpretuoti sutarties sąlygas, nustatant šalims ar vienai iš jų papildomas – sutartyje neaptartas pareigas. T. y. teisėjas, nustatydamas sutarties sąlygų turinį, gali sukurti sutarties tekste neapibrėžtus šalių įsipareigojimus, nes, jo vertinimu, tik taip gali būti pasiektas sąžiningas rezultatas. Šiuo aspektu ypatingai reikšmingos yra ideologinės nuostatos, kuriomis bus grindžiama komercinė teisė. Vadovaujantis liberaliuoju požiūriu, būdingu tiek klasikiniam, tiek neoklasikiniam laikotarpiui, sąžiningu elgesiu ar sąžiningomis sutarties pagrindu kylančiomis pasekmėmis būtų laikomas griežtas įsipareigojimų, numatytų sutartyje vykdymas. Sąryšingojoje sutarčių teisėje atsakymas priklausytų nuo to, kokia sutartis sudaryta. Pavyzdžiui, verslininkams sudarius ilgalaikio vykdymo sutartį, sąžiningu elgesiu bus laikomas nuolatinis kooperavimasis, pagalba kitai šaliai ne tik vykdyti įsipareigojimus, tačiau ir pasiekti savo tikslus, dėl kurių sudaryta sutartis, taip pat atsižvelgti į po sutarties sudarymo atsiradusias aplinkybes, pakeitusias sutarties pagrindu kylančias pasekmes kontrahento nenaudai. Socialinėje sutarčių teisėje sąžiningumo pareigos apimtis, tikėtina, būtų pati plačiausia, nes tai yra vienas iš esminių šios teorijos imperatyvų. Šiuo atveju galėtų kilti pareiga atsižvelgti net ir į kitos sutarties šalies socialinę padėtį. Taigi, šie skirtingi požiūriai į sąžiningumo principo turinį atskleidžia poreikį atskleisti konceptualiuosius pasirinkimo pagrindus.

Sąžiningumo nuostata laikytina pačia bendriausia, plačiausio turinio elgesio norma, iš kurios vėliau kildinamos prievolės šalių pareigos. Pavyzdžiui, sąžiningumo imperatyvas apima pareigą atsižvelgti į kitos šalies interesus, veikti lojaliai, išlaikyti gautos informacijos konfidencialumą, atskleisti būtiną informaciją. Remiantis Lietuvos kasacinio teismo praktika, pareiga bendradarbiauti ir kooperuotis taip pat kildinama iš sąžiningumo pareigos. Teigiama, kad „nesąžiningumu pripažįstama, kai šalis elgiasi nesąžiningai nebendradarbiaudama su kita šalimi ir nepadėdama jai vykdyti savo pareigų. CK 6.200 straipsnyje nustatyta, kad šalys, vykdydamos sutartį, privalo bendradarbiauti ir kooperuotis“[280]. Pareiga bendradarbiauti neabejotinai pripažįstama ir Europos Sąjungos teisėje bei Sąjungos institucijų iniciatyva rengtuose *soft law* dokumentuose. Pavyzdžiui, *Acquis* principų 7:104 straipsnyje nurodyta, kad skolininkas ir kreditorius privalo bendradarbiauti vienas su kitu ta apimtimi, kiek to galima pagrįstai tikėtis tam, kad būtų įvykdytas įsipareigojimas[281]. Kaip nurodoma šios nuostatos komentare, tai, ar ši pareiga turėtų taikoma tik vartojimo santykiuose, ar ir kitų rūšių sutartiniuose santykiuose, taip pat – ar ji turėtų apimti visą sutarties egzistavimo laiką, ar taikytina tik atskiroms jo stadijoms, buvo reikšmingi teisinės politikos klausimai, kurių sprendimu pasirinkta pati plačiausia bendradarbiavimo pareigos samprata. Nuspręsta neriboti šio imperatyvo taikymo nei pagal subjektą, nei pagal sutartinių santykių etapą. Kaip nurodo *Acquis* principų komentatoriai, vieninteliu ribojimu pasirinktas kitos sutarties šalies pagrįstų lūkesčių standartas.[282] Analizuojant bendradarbiavimo pareigos komerciniuose santykiuose aiškinimą, galima pastebėti tam

280 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-572/2008, *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*.

281 Angl. *„The debtor and the creditor must co-operate with each other to the extent that this can reasonably be expected for the performance of an obligation“*.

282 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H. *Contract II: General provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services. Including a Revision of "Contract I"*. München: Sellier European Law Publishers, 2009, p. 352-354.

tikrus savitumus. Ypatingą reikšmę šios pareigos vykdymas įgyja ilgalaikiuose komerciniuose santykiuose, pavyzdžiui, kylančiuose frančizės, komercinio atstovavimo ar distribucijos sutarčių pagrindu. Šioms sutartims skirtų Europos komercinio atstovavimo, frančizės ir distribucijos principų (angl. „*The Principles of European Law on Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts*“) 1:202 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad komercinio atstovavimo, frančizės ir distribucijos santykiuose ir kituose ilgalaikiuose komerciniuose santykiuose pareiga bendradarbiauti yra esminė ir labai intensyvi. Ji reikalauja ypatingai aktyviai ir lojaliai koordinuoti sutarties šalių pastangas, tam, kad būtų pasiekti sutarties tikslai. Šios nuostatos komentaro autorių nuomone, daugybėje šių principų nuostatų atsispindinti bendradarbiavimo pareiga turėtų būti aiškinama pabrėžiant, kad, kitaip nei kitų rūšių sutarčių, ilgalaikių komercinių sutarčių pagrindu kylanti bendradarbiavimo pareiga apima daugiau nei tik pareigą leisti kitai šaliai įvykdyti jos įsipareigojimus ir gauti sutartyje numatytą naudą.[283] Toks aiškinimas atitinka sąryšingosios sutarčių teisės idėjas – pareigos bendradarbiauti reikšmę ir intensyvumą ilgalaikių komercinių santykių srityje.

Galima paminėti, kad dualistinę privatinės teisės sistemą pasirinkusios Vokietijos sutarčių teisėje sąžiningumas (vok. „*Treu und Glauben*“ verčiama kaip ištikimybė ir pasitikėjimas) apibrėžia būdus, kaip turi būti vykdoma sutartis, taip pat yra išeities tašku papildomoms ar pagalbinėms pareigoms, galinčioms kilti sutarties pagrindu: informavimo, dokumentacijos, bendradarbiavimo, apsaugos, atskleidimo ir pan.[284]. Bendrojoje Vokietijos sutarčių teisėje sąžiningumas nustato elgesio kriterijus, kuriuos turi atitikti šalies elgesys ir pagal kuriuos jis turi būti vertinamas, juo nustatomi doro, lojalaus, atidaus elgesio, veikimo, atsižvelgiant į kitos šalies interesus, standartus, be to, jis reiškia pagrįsto pasitikėjimo apsaugą.[285] Savo ruožtu Vokietijos komercinėje teisėje sąžiningumas suprantamas ne tik kaip pareiga elgtis protingai, tačiau ir kaip pasitikėjimo reikalavimas, **pagrįstas komercine šalių praktika konkrečiame sandoryje**[286]. Taigi, pripažįstami specifiniai šio vertybinio kriterijaus, taikant jį verslo sutartiniams santykiams, požymiai.

Kadangi sąžiningumo principo taikymas gali nulemti tokį sutarties turinio interpretavimą, kai teismas nustato sutartyje neaptartas šalies pareigas, tai gali nulemti šalių galimybės aiškiai prognozuoti sutartinio santykio eigą bei jo pasekmes sumažėjimą, ypač, kai šios pareigos kildinamos remiantis ir moraliniais motyvais. Dėl šių priežasčių tokios sutartyje neaptartos pareigos neabejotinai gali sukelti ir tam tikrą komercinių sandorių šalių nepasitikėjimą teisine sistema. Kaip nurodo G. George, jei kai kuriems sąžiningumas yra viena iš priemonių įgyvendinti šalių ketinimus pasitikėti *ex post* teismo vykdomu sutarties turinio nustatymu, kitiems ši nuostata tik kviečia teisėjus perrašyti sutartis ir sukurti brangiai kainuojantį nepasitikėjimą komerciniais sandoriais[287]. Sąžiningumo principo taikymo tarptautiniuose komerciniuose santykiuose nagrinėjusi E. Ch. Zaccaria akcentuoja, kad, pareigos elgtis sąžiningai turinys nėra aiškus ir tai yra viena esminių šio principo taiky-

283 Hesselink, M. W., *et. al*., *supra* note 89, p. 107.

284 Zimmermann, R.; Whittaker S., *supra* note 80, p. 24.

285 *Ibid*, p. 30.

286 Zaccaria, E. Ch., *supra* note 81, p. 102.

287 Triantis, G. G. The Efficiency of Vague Contract Terms: A Response To The Schwartz-Scott Theory Of U.C.C. Article 2. *Louisiana Law Review*. 2002, 62 (4): 1066.

mo verslo santykiuose problemų. Autorė paaiškina, kad net ir nemėginant suformuluoti aiškios šio elgesio sampratos, pareiga elgtis sąžiningai gali būti suprantama kaip pareiga elgtis protingai, kaip to gali tikėtis kita sandorio šalis, ir prisimena taisyklę: elkis su kitais taip, kaip nori, kad su tavimi elgtųsi, kuri akivaizdžiai demonstruoja sąžiningo ir moralaus elgesio sąveiką. Vis dėlto, autorė pripažįsta, kad neišvengiamai kyla klausimas, kokia apimtimi verslo santykius turėtų reguliuoti moralės standartai.[288] R. A. Eisenberg nuomone, neapibrėžtas sąžiningumo pareigos turinys kelia riziką, jog ši norma bus taikoma remiantis skirtingais standartais ir toks pats šalių elgesys vieno teisėjo bus vertinamas kaip sąžiningas, o kito – ne. Jis pastebi, kad įvairūs autoriai siūlo daug skirtingų kriterijų, kurie galėtų padėti atskleisti sąžiningumo nuostatos turinį. Kita vertus, autorius pastebi, kad objektyvių standartų suformulavimas yra labai sudėtingas procesas ir pabaigoje net ir objektyvūs standartai ir objektyvūs testai apima svarbius subjektyvius elementus.[289] Kaip nurodo F. Chirico, ekonominiu požiūriu galutinis rezultatas, kurio siekiama sutarčių teisės normomis, yra pagalba rinkos operatoriams padidinti jų gerovę (taigi, padidinti ir visos visuomenės gerovę), o teismų užtikrinamas priverstinis sutarčių vykdymas užkerta kelią nepasitikėjimu kontrahentais, atgraso nuo oportunistinio elgesio bei skatina verslą, savo ruožtu sutarčių teisė įgalina asmenis bendradarbiauti, skatina efektyvų informacijos atskleidimą, užtikrina optimalų įsipareigojimų vykdymą bei pasitikėjimą, sumažina sandorių kaštus, puoselėja tvarius santykius. Šios autorės nuomone, tikimasi, kad sąžiningumo pareigos kaip bendrosios sutarčių teisės nuostatos poveikis bus panašus į kitų bendrųjų sutarčių teisės principų, pavyzdžiui, *pacta sunt servanda*. Ji pabrėžia, kad ekonominiu požiūriu abu šie principai yra vertinami ne kaip vertybės savaime, o pagal savo tinkamumą padidinti mainų vertę ir tuo pačiu gerovę.[290] Tokios doktrinos atstovų pastabos dėl sąžiningumo principo turinio neapibrėžtumo ir jo taikymo problematikos, sukeliamos jo subjektyvumo, atskleidžia poreikį atskleisti šio imperatyvo specifiškumą, kai jis yra taikomas komercinių sutartinių santykių vertinimui.

Siekiant išsiaiškinti šio teisinio imperatyvo prasmę Lietuvos sutarčių teisėje bus analizuojama CK 6.158 straipsnio aiškinimo ir taikymo praktika konkrečiai verslo sutartinių santykių kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje galioja bendroji sąžiningumo pareiga, kuri yra numatyta CK 6.158 straipsnyje, o šis straipsnis parengtas remiantis UNIDROIT Principų 1.7 straipsniu, pirmiausiai bus analizuojamas ir šios nuostatos aiškinimas. Savo ruožtu, siekiant ištirti Europos sutarčių teisei būdingos komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomos sąžiningumo nuostatos turinį, bus analizuojami *Acquis* principai, DCFR ir CESL, didžiausią dėmesį sutelkiant į du pastaruosius, nes būtent šiuose dokumentuose numatytos ir išimtinai verslininkų sutartims taikytinos taisyklės. Taip pat paminimos ir komercinių sutartinių santykių sričiai taikomos 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius, nuostatos.

288 Zaccaria, E. Ch., *supra* note 81, p. 102.

289 Eisenberg, R. A., *supra* note 82, p. 16.

290 Chirico, F., *supra* note 22, p. 35.

1.4.2.2.1. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika UNIDROIT Principuose

UNIDROIT Principų 1.7 straipsnis numato: (1) Kiekviena šalis privalo veikti, atsižvelgdama į sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos tarptautinėje prekyboje reikalavimus. (2) Šalys negali susitarti, kad ši pareiga bus netaikoma arba taikoma ribotai[291]. Tad šio straipsnio turinys atskleidžia, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos standartas turėtų būti nustatomas, atsižvelgiant į tarptautinės prekybos taisykles. Oficialiojo UNIDROIT Principų komentaro autoriai pabrėžia, kad šio *soft law* dokumento nuostatos turėtų būti aiškinamos ir taikomos būtent tarptautinės prekybos, o ne nacionalinėse sistemose galiojančių taisyklių kontekste[292]. Nagrinėjamai temai esminę reikšmę turi UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje pateikiama nuoroda į „prekybą", nes būtent šiuo terminu atskleidžiama, kokiems sandoriams taikytina ši nuostata. Oficialiojo UNIDROIT Principų komentaro autoriai aiškiai pripažįsta komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomų standartų ypatumus, teigdami, kad šiame straipsnyje numatytos sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos formulės aiškinimas turi būti vykdomas specialių tarptautinės prekybos praktikos taisyklių šviesoje, nors kartu ir pastebima, kad verslo praktikos standartai skirtingose verslo sektoriuose išties gali ženkliai varijuoti ir net tame pačiame sektoriuje jie gali būti labiau ar mažiau griežti, priklausomai nuo socio-ekonominės aplinkos, kurioje subjektai veikia, taip pat jų dydžio, techninių įgūdžių ir pan.[293].

Kaip minėta, negali būti paneigta, kad sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika yra ir moraliniais kriterijais grindžiamas standartas. Remiantis S. Vogenauer aiškinimu, iš UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje vartojamos terminijos galima spręsti, jog jo taikymas reikalauja tam tikro vertybiniais kriterijais grindžiamo vertinimo. Šiuo aspektu neoficialiojo komentaro autoriai taip pat pastebi, kad tokios nuostatos funkcija yra teisės griežtumo sumažinimas, siekiant nustatyti pusiausvyrą tarp teisinio tikrumo ir turiningojo teisingumo bei rasti teisingus sprendimus išimtiniuose atvejuose.[294] Vis dėlto, neabejotinai akcentuojamas šio standarto objektyvumas. S. Vogenauer pabrėžia, kad UNIDROIT Principų 1.7 straipsnis neturėtų būti taikomas tais atvejais, kai siekiama įgyvendinti silpnosios sutarties šalies teisių gynybos priemones. Be to, autorius paaiškina, kad šis ribojimas taikomas net ir tais atvejais, kai komercinė sutartis sudaryta nelygios derybinės galios šalių. Tad, jo nuomone, akivaizdu, jog tokio UNIDROIT Principuose numatyto standarto turinys negali būti suprantamas tokia pat prasme, kokią jis turi nacionalinėse sistemose numa-

291 Angl. „*(1) Each party must act in accordance with good faith and fair dealing in international trade. (2) The parties may not exclude or limit this duty*"**.**

292 Oficialiajame komentare taip pat akcentuojama, kad nuoroda į sąžiningumą ir sąžiningą dalykinę praktiką tarptautinėje prekyboje, pirmiausiai, pabrėžiama, kad šios dvi koncepcijos neturėtų būti taikomos remiantis skirtingoms nacionalinėms sistemoms įprastais standartais. Paaiškinama, kad gali būti atsižvelgiama į tokius atskirose valstybėse taikomus standartus tik tam, kad būtų pademonstruojama, jog jie yra vyraujantys - bendrai priimti ir taikomi skirtingose valstybėse. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994, p. 2 [žiūrėta 2015-11-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>.

293 *Ibid*.

294 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 211-220.

tytų sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos nuostatų atveju, kuriuose juo dažnai būtent ir siekiama apsaugoti silpnosios sutarties šalies teises bei teisėtus interesus.[295] Toks ribojimas naudotis sąžiningumo imperatyvo neapibrėžtumu, siekiant užtikrinti silpnosios ir dominuojančios sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyrą, darbo autorės nuomone, iliustruoja būtent komercinių santykių specifiškumą, kurio konceptualieji pagrindai – šalių autonomija ir iš jos kildinama sutarčių laisvė, ryškiausiai matoma būtent tarptautinėje komercinėje veikloje. Šio *soft law* dokumento šviesoje derybinės galios disproporcija nelaikoma pagrindu teismui keisti sutarties turinį, jei kiti teisės nuostatų reikalavimai nėra pažeisti.

UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje numatyto elgesio standarto objektyvumas aiškinamas ryšyje su verslo sritimi, kurioje jis taikomas. Pasak S. Vogenauer, tai reiškia, kad jo turinys negali būti interpretuojamas remiantis ta idėja, kad toks jo aiškinimas leidžiamas tik tuo individualiu atveju - konkretaus sutartinio santykio šalims, esant konkrečioms aplinkybėms. Autoriaus manymu, šiuo atveju objektyvumas reiškia tai, kad šio kriterijaus turinys turi būti toks pats visiems konkrečios verslo srities dalyviams. Be to, pasak jo, teisėjų ir arbitrų priimamuose sprendimuose negali būti remiamasi vien asmeniniu jų vertinimu ir moralinėmis nuostatomis, o privalu vadovautis atitinkamoje verslo srityje galiojančiais standartais, nors jis pripažįsta ir tai, kad išlieka diskusija ir dėl tokių standartų turinio, kadangi sunku atsakyti į klausimą, kiek plačiai elgesio taisyklė turi būti pripažinta, kad būtų galima ją laikyti galiojančia tarptautiniu mastu.[296] Toks UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio aiškinimas iliustruoja komercinių santykių specifiškumo pripažinimo reikšmę – t. y. tai, kad verslininkų elgesio vertinimas privalomai turi būti vykdomas jų veiklos srityje galiojančių elgesio standartų šviesoje. Toks taikymas neabejotinai reikalauja itin aukštos teisėjų kvalifikacijos ir komercinės veiklos žinių.

Tad UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje numatyto sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kriterijaus aiškinimas yra vienas iš pavyzdžių, patvirtinančių kad šios elgesio normos turinys priklauso nuo santykių, kuriuose jis taikomas, pobūdžio. Atsižvelgiant į pagrindinę šio *soft law* dokumento taikymo sritį – tarptautinius komercinius sutartinius santykius – nestebina poreikis kiek įmanoma nutolti nuo konkrečiai nacionalinei teisei būdingų vertybių ir vadovautis visuotinai pripažintais kriterijais. Vis dėlto, atsižvelgiant į kiekvienos valstybės norą skatinti ekonomiką, įskaitant ir užsienio subjektų investicijų pritraukimą, ir pripažįstant, kad komerciniams sutartiniams santykiams palanki teisinė aplinka yra vienas iš reikšmingų faktorių, nulemiančių užsienio subjektų apsisprendimą investuoti, net ir nacionalinėje teisėje komerciniams sutartiniams santykiams taikomi vertybiniai standartai turi didelę reikšmę. Be abejo, tai nereiškia, kad teisminė intervencija į verslininkų sutartinius santykius dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo turėtų būti draudžiama visais atvejais. Remiantis šiuo aiškinimu siekiama tik kuo aiškesnių ir labiau prognozuojamų teismo įsikišimo pagrindų, kurie iš esmės būtų pripažinti ne tik nacionalinėje teisėje, tačiau vyrautų globaliame verslo pasaulyje.

295 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 212.

296 *Ibid.*

1.4.2.2.2. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika komerciniuose sutartiniuose santykiuose pagal Europos Sąjungos teisę ir Sąjungos institucijų iniciatyva parengtus *soft law* dokumentus

Sąžiningumą galima pripažinti vienu reikšmingiausiu Europos Sąjungos teisės, taikytinos sutartiniams santykiams, taip pat Sąjungos institucijų iniciatyva rengtų negriežtosios privatinės teisės dokumentų principų. Jis nuosekliai kartojamas tiek privalomo, tiek neprivalomo pobūdžio dokumentuose. Vis dėlto, akcentuojama ir tai, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos sąvoka, numatyta Europos Sąjungos sutarčių teisės dokumentuose, turi būti aiškinama autonomiškai – t. y. atskirai nuo nacionalinėse sistemose priimtos reikšmės[297]. Atsižvelgiant į šiais teisės aktais siekiamo sutarčių teisės vienodinimo regioniniu lygmeniu, savarankiško – su valstybių narių teisės sistemose netapatinamo – jo turinio supratimas negali stebinti. Galima pastebėti, kad toks reikalavimas atitinka aukščiau aptartą UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio komentarą, kuriuo taip pat pabrėžiama, kad šis imperatyvas neturėtų būti aiškinamas nacionalinių teisės sistemų kontekste.

Taigi, ***Acquis* principų** 2:101 straipsnyje nustatyta bendroji sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose pareiga. Jos komentare nurodoma, kad šiuo straipsniu siekiama įteisinti pareigą ikisutartiniuose santykiuose veikti teisingai (arba sąžiningai, angl. „*fair*") ir protingai[298]. Savo ruožtu *Acquis* principų 7:102 straipsnyje numatyta sąžiningumo naudojantis sutartinėmis teisės pareiga: kreditorius privalo sąžiningai naudotis savo teisėmis ir dėl sutarties netinkamo vykdymo galimais teisių gynybos būdais.

Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos turinys aptartas **DCFR** I. – 1:103 straipsnyje: (1) Sąvoka „sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika" reiškia elgesio standartą, kuris yra apibūdinamas nuoširdumu (angl. „*honesty*"), atvirumu (angl. „*openness*") ir atsižvelgimu į kitos sandorio šalies interesus (angl. „*consideration for the interests of the other party*). (2) Prieštaraujančiu sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai laikomas šalies veikimas nenuosekliai su savo ankstesniais pareiškimais ar veiksmais, kai kita šalis savo nenaudai pagrįstai jais pasitikėjo[299]. Sąžiningumo reikalavimas numatytas daugybėje kitų DCFR nuostatų, pavyzdžiui, II.-3:301 straipsnyje, reglamentuojančiame šalių sąžiningumą derybų metu, taip pat III.-3:103 straipsnyje, skirtame sutarties vykdymo stadijoje taikomam sąžiningumui bei sąžiningai dalykinei praktikai. Nors nei DCFR I.–1:103 straipsnyje, kuriame nurodoma šio principo sąvoka, nei jo komentare neužsimenama apie šio elgesio standarto taikymo skirtumus komerciniuose ir kitų rūšių sutartiniuose santykiuose, kitų DCFR nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad šio *soft law* instrumento autoriai siekė tam tikro atribojimo. Aiškiu tokio išskyrimo pavyzdžiu yra verslininkų sudarytos sutar-

297 Kornet, N., *supra* note 108, p. 334.

298 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H., *supra* note 282, p. 65.

299 Angl. *„(1) The expression "good faith and fair dealing" refers to the standard of conduct characterized by honesty, openness and consideration for the interests of the other party to the transaction in question. (2) It is, in particular, contrary to good faith and fair dealing for a party to act inconsistently with that party's prior statements or conduct when the other party has reasonably relied on them to that other party's detriment*". Ši DCFR I.–1:103 straipsnio 1 dalyje nurodyta sąvoka pakartojama ir CESL 2 straipsnio (b) dalyje nurodytoje sąvokoje.

ties sąlygų nesąžiningumo testas, numatytas DCFR II.-9:405 straipsnyje. Remiantis šiuo straipsniu, verslininkų sudarytos sutarties sąlyga laikoma nesąžininga tik tuo atveju, jei ši standartinės sutarties sąlyga, pateikta vienos iš šalių, yra tokios prigimties, jog ženkliai nukrypsta nuo **geros komercinės praktikos** bei prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai[300]. Šiame straipsnyje numatytas nesąžiningumo testas skiriasi nuo tų, kurie aptariami DCFR II.-9:403 ir II.-9:404 (DCFR II.-9:403 straipsnis reglamentuoja sutarties, sudarytos tarp verslininko ir vartotojo sąlygų nesąžiningumą, o II.-9:404 straipsnis reglamentuoja sutarties, sudarytos tarp ne verslo tikslais veikiančių šalių sąlygų nesąžiningumą)[301]. DCFR II.-9:405 straipsnio komentaro autoriai pastebi, kad nuoroda į sąžiningumą ir sąžiningą dalykinę praktiką, kuri yra numatyta visuose trijuose straipsniuose, leidžia spręsti apie tam tikrą turinio kontrolę, vertinant, ar sutarties sąlyga atitinka šį principą, tuo tarpu šio straipsnio pagrindu taikomas elgesio standartas iš esmės skiriasi nuo to, kuris numatytas kituose dviejuose straipsniuose, akcentuojant, kad jo veikimui esminę reikšmę turi tai, kad nesąžiningumas turi būti konstatuotas tik tuo atveju, jei sutarties sąlyga ženkliai nukrypsta nuo geros komercinės praktikos.[302] Toks komerciniams ir kitų rūšių santykiams taikytinų nuostatų atskyrimas randamas ir informavimo pareigas reglamentuojančiose DCFR normose (II.-3:101 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nustatant, kokios informacijos verslininkas gali tikėtis iš kito verslininko, turi būti sprendžiama pagal tai, ar jos nepateikimas nukryptų nuo **geros komercinės praktikos**), taip pat palūkanas, mokėtinas dėl pavėluoto atsiskaitymo, reglamentuojančiose taisyklėse (DCFR III.-3:710 straipsnis) ir kiti. Taigi, nustatant, kokios informacijos atskleidimo komercinių derybų šalis gali tikėtis iš kontrahento verslininko, turi būti atsižvelgiama į aplinkybę, kad komerciniuose sutartiniuose santykiuose tokios informacijos apimtis skiriasi. DCFR riboja verslininko, reikalaujančio informacijos, pagrįstus lūkesčius iki tokios informacijos, kurios tikėjimasis nukryptų nuo geros komercinės praktikos[303]. Vis dėlto, turi būti paminėta ir tai, kad tokiam komercinių sutartinių santykių sričiai taikytinų nuostatų išskyrimui pritaria ne visi teisės mokslo atstovai[304]. Bet kuriuo atveju, matoma, kad pagal DCFR komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomo sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės

300 Angl. *„A term in a contract between businesses is unfair for the purposes of this Section only if it is a term forming part of standard terms supplied by one party and of such a nature that its use grossly deviates from good commercial practice, contrary to good faith and fair dealing*".

301 Detaliau DCFR II.-9:405 straipsnis aptartas šio disertacinio darbo 3.3.3 poskyryje.

302 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 642.

303 Twigg-Flesner, C. Pre-Contractual Duties From the Acquis to the Common Frame of Reference. *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd revised Edition*. Munich: Sellier European law, 2010, p. 105.

304 Pavyzdžiui, M. W. Hesselink pabrėžia, jog DCFR II.-9:405 straipsnyje numatytas testas sukurtas neatsižvelgiant į tai, jog realybėje verslininkai nėra lygiavertės derybinės padėties, pavyzdžiui, sutarties, sudarytos didelės tarptautinės bendrovės ir vieno asmens įmonės. Šis autorius siūlo remtis Vokietijos pavyzdžiu, kur tas pats sutarties sąlygų sąžiningumo testas taikomas tiek komerciniuose, tiek vartotojų sudarytuose sandoriuose. Hesselink, M. W., *supra* note 52, p. 37.

praktikos sampratos esminis skiriamasis požymis, atribojantis nuo kitų rūšių santykiams taikomo standarto, yra geroji komercinė praktika[305].

2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius 7 straipsnio 1 dalies a punkte numatyta, kad, nustatant, ar sutarties sąlyga arba praktika yra labai nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu, kaip apibrėžta pirmoje šio straipsnio pastraipoje, atsižvelgiama į visas konkretaus atvejo aplinkybes, įskaitant labai didelį **nukrypimą nuo gerosios komercinės praktikos, pažeidžiant sąžiningumo ir sąžiningo elgesio principus**. Taigi, šioje nuostatoje sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos standartas taip pat nurodomas kartu su gerosios komercinės praktikos kriterijumi.

Taigi, analizuotų Europos Sąjungos teisės nuostatų, taikytinų komerciniams sutartiniams santykiams, taip pat tokiems santykiams skirtų soft law dokumentų analizė leidžia vertinti, kad, viena vertus, juose sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika neabejotinai pripažinti ir dažnai laikomi imperatyviais reikalavimais, kita vertus, šios koncepcijos specifiškumas – sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos ribos – įvardijamos gerosios komercinės praktikos standartu. C. Twigg-Flessner nuomone, šio kriterijaus pagalba galėtų būti išspręsta Acquis communautaire, kuri tam tikra prasme apima ir DCFR, bei komercinės teisės nesuderinamumo problema[306]. Akivaizdus jo paplitimas rodo pritarimą tokiai nuomonei. Vis dėlto, kas galėtų patekti į jo turinį, aptartuose dokumentuose nėra atskleidžiama. G. Cordero Moss, nurodydama, kad šis standartas yra pagrindinis, kuriuo vartojimo santykiams skirtos teisės normos pritaikomos komerciniams santykiams, kvestionuoja jo pakankamumą taisyklių tinkamam adaptavimui. Vis dėlto, ši autorė aptarė ir galimus gerosios komercinės praktikos turinio aiškinimo šaltinius. Pasak jos, pirmiausia geros komercinės praktikos kriterijaus turinys gali būti nustatomas pagal verslo santykiuose vyraujančių praktiką, kurios dažnu šaltiniu yra Anglijos ar bent bendrosios teisės tradicijos teisės sistema, kartu pastebėdama, jog joje įprasta sutarties turinį interpretuoti pažodžiui ir neatsižvelgiant į privatinės teisės principus, pavyzdžiui, sąžiningumo. Tačiau, jei tokia bendrosios teisės tradicijos „įkvėpta“ sutartis bus interpretuojama civilinės teisės tradicijos teisininkų, jos pagrindu kylantys įsipareigojimai bus koreguojami remiantis minėtu principu. Tai patvirtina, kad komercinė praktika valstybėse narėse nėra vienoda, todėl standarto turinys gali skirtis priklausomai nuo to, kurios valstybės teisinėje sistemoje

305 Sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos nuostata buvo numatyta ir CESL. Šio dokumento įvadinių nuostatų pirmojo skyriaus „Bendrieji principai ir taikymas“ pirmojo skirsnio „Bendrieji principai“ 2 straipsnyje numatyta: 1. Kiekviena šalis privalo veikti vadovaudamasi sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. 2. Šios pareigos pažeidimas gali užkirsti kelią ją pažeidusiai šaliai naudotis arba remtis teise, teisių gynimo priemonėmis arba gynyba, kuriomis ji būtų galėjusi naudotis sutarties nepažeidusi, arba užtraukti atsakomybę už pažeidimu kitai šaliai padarytą žalą. 3. Šalys negali netaikyti šio straipsnio nuostatų arba apriboti ar pakeisti jų poveikio. (Angl. "*Good faith and fair dealing.* 1. *Each party has a duty to act in accordance with good faith and fair dealing.2. Breach of this duty may preclude the party in breach from exercising or relying on a right, remedy or defence which that party would otherwise have, or may make the party liable for any loss thereby caused to the other party. 3. The parties may not exclude the application of this Article or derogate from or vary its effects*").

306 Twigg-Flessner, Ch. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 74.

jis bus taikomas[307]. Kitas šaltinis, kuriuo vadovaujantis galėtų būti nustatomas geros komercinės praktikos kriterijaus turinys, pasak G. Cordero Moss, yra bendrieji principai, nors, autorė pripažįsta, kad ir dėl jų pačių sampratos nėra vieningos nuomonės. Autorė nurodo, kad naudingos informacijos galima būtų rasti visuotinai pripažintuose Transilex Principuose – tarptautinės teisės duomenų bazėje, kurioje detalizuojamos UNIDROIT Principuose bei PECL numatytos bendrosios nuostatos. Kitu naudingu šaltiniu autorė nurodo prekybos papročius, nors kartu ji pripažįsta, kad jų įvertinimas gali būti pakankamai sudėtingas, nes, jei tam tikras elgesys gali būti įprastas vienoje prekybos sferoje, tai nebūtinai reikš, kad tokia praktika yra įprasta kitoje. Tokiais pavyzdžiais laikomos ir INCOTERMS taisyklės bei FIDIC taisyklės.[308]

Tad, neabejotina, kad, remiantis aukščiau aptartomis Europos Sąjungos teisės bei *soft law* dokumentų nuostatomis, asmens elgesio sąžiningumas gali būti įvertintas iš esmės kitaip, nei nekomercinio pobūdžio santykiuose. Vis dėlto, nereikėtų daryti išvados, kad verslo sutartiniuose santykiuose sąžiningumo principo taikymas nesukuria jokios problematikos. Kaip minėta, vien gerosios komercinės praktikos įtraukimas į taisyklių tekstą gali nebūti pakankama priemone vartojimo santykiams kurtų nuostatų pritaikymui komerciniams sutartiniams santykiams. Be to, šiuo aspektu aktualu ir tai, jog tiek DCFR, tiek CESL sąžiningumo verslo santykiuose imperatyvas siejamas ir su pareiga atsižvelgti į kitos šalies interesus, nors tokios pareigos ribos nėra niekur aptartos. Ši tiek socialinei, tiek sąryšingajai sutarčių teisės teorijoms būdinga pareiga yra itin plataus turinio, kurio aiškinimas nulems atsakymus į verslininkams aktualius klausimus. T. y., kokiu mastu komercinės sutarties šalis privalo atsižvelgti į kontrahento interesus ir ar ji privalo jais aktyviai domėtis? T. y., ar privalo į juos atsižvelgti ir tada, kai jie nėra atskleisti? Taip pat – ar ji privalo bloginti savo padėtį, atsižvelgdama į kitos šalies interesus, kai pastaroji nepakankamai pati jais pasirūpino? Ar verslininkas, matydamas, kad jo kontrahentas veikia neapdairiai ir nepakankamai rūpinasi savo interesais, privalo tai padaryti už jį, net kai tai mažina jo paties tokios komercinės sutarties pagrindu gaunamą naudą? Nors vienareikšmių atsakymų negalima pateikti, akivaizdu yra tai, kad ši pareiga neturėtų būti absoliutinama, o sąžiningumas bei sąžininga dalykinė praktika, kurių vienu iš elementu minėta pareiga pripažįstama, neturėtų būti aiškinama komercinei teisei nebūdingais būdais. Ypač tais atvejais, kai sutarties sudarymą mažiau palankiomis sąlygomis nulemia vienos iš sutarties šalių nepakankamas rūpestingumas ir domėjimasis. Tokios šalies kontrahentui neturėtų būti perkeliama pirmosios šalies aktyvaus savo interesų atstovavimo našta.

1.4.2.2.3. Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika Lietuvoje

Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje galioja bendroji sąžiningumo pareiga, kuri yra numatyta CK 6.158 straipsnyje „Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika“. Šis straipsnis parengtas remiantis anksčiau šiame disertaciniame darbe aptartu UNIDROIT Principų 1.7 straipsniu. Tad CK 6.158 straipsnio 1 dalyje nurodyta: kiekviena sutarties šalis turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai. To paties straipsnio 2 dalyje nu-

307 Reikia pastebėti, kad toks skirtingas bet kurio teisinio standarto, numatyto Europos Sąjungos teisės aktų nuostatose, aiškinimas prieštarauja pagrindiniam šios teisės sistemos tikslui – skirtumų valstybių narių sutarčių teisės sistemose mažinimui. Cordero Moss, G., *supra* note 84, p. 75-78.

308 *Ibid*, p. 77-86.

statytas imperatyvus sąžiningumo pareigos pobūdis - aptariama, kad straipsnio 1 dalyje nustatytos pareigos šalys savo susitarimu negali pakeisti ar panaikinti. Atsižvelgiant į tai, kad CK 6.158 straipsnyje numatyta bendroji sąžiningumo pareiga, taikoma visų rūšių civiliuose teisiniuose santykiuose, perkeliant nuostatą iš UNIDROIT Principų, buvo atsisakyta „tarptautinės prekybos praktikos" kriterijaus. Vis dėlto, CK 6.158 straipsnis taikomas ir komerciniuose santykiuose (ir retais atvejais, net turinčiuose tarptautinį elementą), todėl, darbo autorės nuomone, šiais atvejais turėtų būti atsižvelgiama į įprastus verslo standartus – gerąją komercinę praktiką, kaip tai nurodoma UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje.

Kaip minėta, Lietuvos teisės moksle neabejojama teisės ir moralės ryšiu ir teigiama, kad būtent sąžiningumo principas ir yra vienas iš įrodymų. Taip pat paaiškinama, kad „psichologiniu požiūriu sąžiningumas reiškia asmens įsitikinimą, kad jis elgiasi taip, kaip reikalauja teisė ir moralė. Šis sąžiningumo aspektas vadinamas sąžiningumu subjektyviuoju požiūriu. Todėl sprendžiant, asmuo buvo sąžiningas ar ne, reikia aiškintis jo psichologinę būklę, t. y. asmuo žinojo ar galėjo žinoti tam tikras aplinkybes, galėjo ką nors daryti ar nedaryti atsižvelgiant į tokius subjektyvius veiksnius kaip jo amžius, išsimokslinimas, kvalifikacija ir t.t."[309]. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma kad „sąžiningumas – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip žmogaus elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į asmens amžių, išsimokslinimą, patirtį, faktines bylos aplinkybes. Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu šiuos kriterijus"[310]. Toks pat aiškinimas taikomas ir komercinio pobūdžio ginčuose[311]. Vis dėlto, šis psichologinės pusės vertinimas komercinėje sutarčių teisėje yra sunkiai įgyvendinamas. Viena vertus, ji yra subjektyvi – priklausoma nuo konkretaus asmens konkrečių savybių. Antra, komercinių sandorių šalys dažniausiai yra juridiniai asmenys, todėl ši psichologinė pusė yra sunkiai nustatoma - kaip jau buvo aptarta ankstesnėse šio disertacinio darbo dalyse, sutarties sudarymo procese sudalyvauja daug juridinio asmens darbuotojų ir kitų atstovų, prisijungiančių tik vienos iš daugelio reikšmingų sutarties sąlygų derinimo stadijoje, todėl reikėtų nustatyti kiekvieno iš jų valią. Be to, jei tarpusavyje jų valia nesutaptų, būtų itin sunku nuspręsti, kurio iš jų veiksmai ar neveikimas turėtų būti vertinami. Tad, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisėje pripažįstamas tam tikras sąžiningumo kriterijų dualizmas - subjektyviojo ir objektyviojo standartų išskyrimas, o subjektyviojo šios koncepcijos kriterijaus taikymas komerciniuose santykiuose yra problematiškas, darbo autorės nuomone, analizuojamos temos kontekste ypatingai reikšmingas objektyviųjų kriterijų atskleidimas. Taigi, V. Mikelėnas paaiškina, kad „sąžiningumas objektyviuoju požiūriu reiškia asmens elgesio sutikimą su tais kriterijais, kuriuos yra nustačiusi moralė, teisė, nerašytos žmonių bendravimo taisyklės, tradicijos, papročiai ir

309 Mikelėnas, V., *supra* note 40, p. 193.

310 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2013, *D. J.* v. *J. B*.

311 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010, *AB „Alytaus tekstilė"* v. *AB „Rytų skirstomieji tinklai"*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2009, *UAB „Vikata ir Ko"* v. *UAB „Daisruna ir Ko"*.

pan. Taigi jis reiškia protingą elgesį, kai asmens veiksmai vertinami atsakant į klausimą, ar jis turėjo, privalo elgtis vienaip ar kitaip. Siekiant nustatyti, ar jis buvo sąžiningas, būtina taikyti abu kriterijus“ [312]. Darbo autorės nuomone, būtent protingumo reikalavimas kaip vienas iš sąžiningo elgesio elementų yra itin reikšmingas komerciniuose santykiuose, kuriuose tinkamas sąlygų įvertinimas, atidumas, veiksmų logiškumas ir prisiimama rizika yra neatskiriama kiekvieno sandorio dalis.

Analizuojant būtent komerciniams sutartiniams santykiams taikytino sąžiningumo turinį, akivaizdu, jog Lietuvos teisės sistemoje pripažįstama šio pobūdžio santykiams taikytino sąžiningumo reikalavimo turinio specifika. Pavyzdžiui, V. Mikelėnas nurodo, jog „šio principo turinį gali lemti ir prievolės šalys. Pavyzdžiui, tai, kas bus laikoma sąžininga komercinėje sutartyje, gali būti laikoma nesąžininga vartojimo sutartyje (CK 6.188 str.)“[313]. CK 6.158 straipsnio komentare aiškinama, kad jo pavadinime vartojamos sąvokos „sąžiningumas“ ir „sąžininga dalykinė praktika“ yra atskiros. Nurodoma, kad „pastaroji sąvoka reiškia sąžiningumą versle, nes CK reglamentuoja tiek komercines, tiek nekomercines – vartojimo sutartis. Sąžiningumas versle reiškia laikymąsi tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje, pavyzdžiui, prekybos agentas elgiasi nesąžiningai konkuruodamas su savo atstovaujamuoju, veikdamas priešingai jo interesams; pardavėjas elgiasi nesąžiningai nustatydamas labai trumpą terminą pirkėjui ofertai akceptuoti, nors žino, kad per tokį trumpą laiką šitai neįmanoma; šalis elgiasi nesąžiningai nebendradarbiaudama su kita šalimi ir nepadėdama jai vykdyti savo pareigų; šalis elgiasi nesąžiningai vykdydama sutartį neekonomiškai ir t.t.“[314]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje minėtam sąvokų dualizmui pritariama, nurodant, kad „sąvoka „sąžininga dalykinė praktika“ žymi „sąžiningumą versle, reiškiantį tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje, laikymąsi“[315].

Kaip minėta ankstesnėse šio disertacinio darbo dalyse, sąžiningumas komerciniuose sutartiniuose santykiuose vertinamas ir pagal įprastą verslo praktiką. Lietuvos nacionalinei teisei toks kriterijus taip pat yra pažįstamas[316]. Paminėtina kasacinio teismo 2010 metais

312 Mikelėnas, V., *supra* note 40, p. 193.

313 Mikelėnas, V., *op. cit*. Pastebėtina, kad V. Mikelėno cituojamas CK 6.188 straipsnis yra netekęs galios. Galiojanti teisės akto redakcija yra papildyta šeštosios knygos II dalies XVIII[1] skyriumi, skirtu vartojimo sutartims.

314 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 197-198. Įdomu, kad šioje ištraukoje CK šeštosios knygos komentaro autoriai nekomerciniais sandoriais laiko tik vartojimo sandorius, nors turi būti pripažinta, kad galima ir trečia kategorija sandorių rūšis – tokių, kurių nei viena iš šalių neveikia verslo tikslais (nėra verslininkai), pavyzdžiui, asmuo parduoda savo asmeniniais ir šeimos interesais naudotą automobilį kitam asmeniui, planuojančiam jį naudoti tokiais pačiais tikslais.

315 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-572/2008, *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*.

316 Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-594-196/2015*, bankrutavusi akcinė bendrovė Ūkio bankas* v. *Nacionalinis operos ir baleto teatras*; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1416/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Golden capital“* v. *BUAB „Runikos“ investicijų centras ir akcinė bendrovė DNB bankas*.

priimta nutartis, priimta byloje, kurioje buvo pareikštas actio Pauliana ieškinys[317], kuris buvo atmestas, remiantis aplinkybe, kad sudarytas sandoris atitiko įprastą verslo praktiką, nors, reikia pastebėti, kad tai nebuvo vienintelis teismo sprendimą nulėmęs argumentas. Šioje nutartyje apie tokį standartą ne tik užsiminta, tačiau (nors ir minimaliai) atskleistas verslo logikos (tad ir įprastos komercinės praktikos) turinys. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad „Actio Pauliana negali būti aiškinamas taip, kad sudarytų prielaidas ginčyti sandorius, kurie jų sudarymo metu nebuvo draudžiami ir **atitiko įprastą verslo praktiką**, nepaisant to, kad jų sudarymo metu skolininkas turėjo įsipareigojimų ir kitiems kreditoriams, o vėliau jam buvo iškelta bankroto byla <…> Tokius sprendimus dažnai padiktuoja **verslo logika**, kartais tai gali būti vienintelė racionali išeitis išvengti bankroto. Dėl šios priežasties įprastai skolininko turto pirkimo-pardavimo sandoris, pagal kurį mokėtina kaina įskaityta į priešpriešinį reikalavimą, arba jam savo esme analogiškas turto perleidimo už skolą sandoris nėra draudžiamas, jeigu turtas yra perleistas už rinkos kainą. Svarbu, kad toks turto perleidimas ir reikalavimų įskaitymas nepažeistų kitų analogiškoje situacijoje esančių kreditorių teisių, kurie būtų suinteresuoti įsigyti tą patį turtą ir įskaityti savo reikalavimus tokiomis pačiomis ar geresnėmis skolininkui sąlygomis. Priešingai, tokie sandoriai gali būti naudingi skolininkui, kartu ir jo kreditoriams, pvz., kai perleidžiamas tiesiogiai įmonės veikloje nenaudojamas ir taip pajamų nesukuriantis skolininko nekilnojamasis ar kilnojamasis turtas. Kreditoriaus įsipareigojimų sumažinimas tokio turto sąskaita tuo momentu dažniausiai atitinka ir kitų kreditorių interesus, nes taip sumažinami finansiniai įsipareigojimai kreditoriams ir sudaromos prielaidos jiems visiškai įvykdyti“[318]. Naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat, nors ir labai lakoniškai, tačiau paminėta, kad kredito linijos sutarties nuostata dėl pareigos įkeisti turtą tam, kad būtų užtikrintas prievolės vykdymas, atitiko įprastą verslo praktiką, nes finansinių sunkumų turintis skolininkas turi teisę vykdyti veiklą ir siekti atsiskaityti su kreditoriais[319]. Tokia kasacinio teismo praktika patvirtina, kad komerciniuose santykiuose asmens elgesio sąžiningumas negali būti vertinamas atsietai nuo įprastos verslo praktikos, komercinių papročių ir paprasčiausios verslo logikos (be abejo, tiek, kiek jie nepažeidžia imperatyvių teisės aktų reikalavimų). Vėlesnėse

317 CK 6.66 straipsnyje įtvirtintos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išskiriamos actio Pauliana taikymo sąlygos: 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę; 2) ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises; 3) nėra suėjęs vienerių metų ieškinio senaties terminas; 4) skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio; 5) **skolininkas buvo nesąžiningas, nes žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises**; 6) **trečiasis asmuo, sudaręs su skolininku atlygintinį dvišalį sandorį, buvo nesąžiningas;** 7) kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į perleistą pagal ginčijamą sandorį turtą (ar jo vertę) tiek, kiek būtina šiam reikalavimui patenkinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2009, *BUAB „Liūto vaistinė“* v. *UAB „Optivita“*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-587/2008, *BUAB „Multiimpex“* v. *UAB „Eneka“* ir kitos). Kaip matoma, skolininko ir trečiojo asmens sąžiningumas yra dvi savarankiškos ir kartu privalomos actio Pauliana ieškinio tenkinimo sąlygos.

318 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010, *AB „Alytaus tekstilė“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“*.

319 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-65-219/2016, *uždaroji akcinė bendrovė „Roche Lietuva“* v. *bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Kraujo donorystės centras“ ir uždaroji akcinė bendrovė „Primerus vestus“*.

šio darbo dalyse, analizuojant konkrečius, disertacinio darbo autorės pasirinktus teisių gynybos būdus, bus aptartos kelios Lietuvos teismų nutartys, kuriose įprasta verslo praktika taip pat buvo svarbiu kriterijumi, sprendžiant teismo intervencijos į sutartinius santykius klausimą[320]. Vis dėlto, reikia pastebėti ir tai, jog tokie pavyzdžiai yra pakankamai reti.

1.4.2.2.4. Sąžiningumo principo komerciniuose sutartiniuose santykiuose ypatumų ir aikymo ribų identifikavimo poreikis

Remiantis sąžiningumo imperatyvo komerciniuose santykiuose samprata aptartuose *soft law* dokumentuose, taip pat Lietuvos sutarčių teisėje, šios nuostatos taikymas verslo sutartiniuose santykiuose turi ypatumų, nulemtų šių teisinių santykių prigimties. Vis dėlto, moderniojoje sutarčių teisėje, įskaitant komercinių sutarčių teisę, negali būti abejojama šios nuostatos visuotiniu pripažinimu ir paplitimu. E. Ch. Zaccaria nurodo, kad bendrojoje sąžiningumo koncepcijoje jis aiškinamas pabrėžiant, jog tarpusavio pasitikėjimas, bendradarbiavimas, korektiškumas, tolerancija yra glaudžiai susijusi su socialiniais ir kultūriniais visuomenės, taip pat ir verslo, santykiais. Autorė neabejoja, kad komerciniai santykiai taip pat yra negalimi be tarpusavio pasitikėjimo ir tikėjimo, kad kita šalis elgsis racionaliai ir sąžiningai. Kaip ji nurodo, diskredituojantis ir nesąžiningas elgesys yra nenaudingas, nes sumažina taip besielgiančios šalies kreditingumą, t. y. pablogina kredito istoriją (angl. „*reduces credit-worthiness*"). Nepaisant to, ši autorė pabrėžia, kad verslo pasaulyje, kurioje šalys siekia skirtingų tikslų, galioja pagrindinė taisyklė, jog šalys siekia sau naudos ir veikia, atsižvelgdamos pirmiausia į savo interesus. Būtent šiame kontekste, atsižvelgiant į verslo papročius ir vertybių pusiausvyrą komerciniuose santykiuose pareiga elgtis sąžiningai neturi būti pervertinta.[321] Komerciniuose sutartiniuose santykiuose pelno ar kitokios teisėtos naudos siekimas savaime negali būti laikomas nesąžiningu asmens elgesiu, net ir tais atvejais, kai kita sandorio šalis negauna tokio paties pelno ar kito pobūdžio naudos. Negali būti pamiršta, kad komercinių sutartinių santykių šalys veikia profesionaliu lygmeniu, suprasdamos, kad kiekviena iš jų sieks sau maksimaliai gerų sąlygų, ir tol, kol tai nepažeidžia teisės aktų reikalavimų, toks elgesys turi būti teisės ginamas. Todėl sąžiningumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose turinys privalo būti atskleidžiamas vadovaujantis ne tik sąryšingajai ar socialinei sutarčių teisei būdingomis idėjomis, o nustatant tinkamą šių teorijų bei liberaliųjų idėjų pusiausvyrą, kuri kartu turi nepaneigti nei vienos iš sutartinio santykio šalių interesų bei komercinių sutartinių santykių specifikos.

Teismų teisė kontroliuoti šalių sudarytos komercinės sutarties turinį siejama būtent su šalių valios autonomijos ir teisinio nuspėjamumo principų konkurencija su teisingumo bei sąžiningumo idėjomis, tad net ir komerciniuose santykiuose sutarčių laisvė bei teisinis tikrumas nėra neriboti. Sąlygos, kuriomis grindžiama teismų vykdoma komercinių sutarčių turinio kontrolė, skiriasi priklausomai nuo visuomenėje vyraujančių moralinių vertybių, teisėjų turimo verslo veiklos problemų suvokimo bei kitų aplinkybių[322]. Komercinės teisės

320 Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-132-241/2015, *akcinė bendrovė DNB bankas* v. *A. K., R. J.*, analizuota 3.2.4. poskyryje.

321 Zaccaria, E. Ch., *supra* note 81, p. 101-102.

322 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 39.

reglamentavimo ypatumus, t. y. vertybinių kriterijų parinkimą ir taikymą, sąlygoja pačios veiklos požymiai. Komercinių teisinių santykių specifiškumas yra grindžiamas rinkoje vyraujančios verslo praktikos egzistavimu ir jos reikšmės pripažinimu[323]. Todėl negali būti abejojama, kad verslininkai turi specialių poreikių: *pirmiausia*, jiems būtina, kad reikalavimai, kylantys iš jų sutarčių, būtų patenkinami, *antra*, atsižvelgiant į poreikį žinoti savo padėtį, jiems būtina, kad iš komercinių santykių kylančiuose ginčuose priimami teismų sprendimai būtų nuspėjami, *trečia,* jiems reikia, kad teisė būtų pakankamai lanksti, jog galėtų sureaguoti į vėliausią verslo praktiką, *ketvirta*, jie nori, kad komerciniuose santykiuose kylantys ginčai būtų sprendžiami efektyviai, greitai ir nepatiriant didelių išlaidų[324]. Analizuodami sutarties turinį ir jos aiškinimą teisės ekonomikoje, J. Kiršienė ir P. Astromskis akcentuoja, kad „teismo pareiga drausminti ūkio subjektus turi būti nuolatos derinama su valstybės priederme sudaryti palankias verslumo sąlygas ir jokiais savo veiksmais netrukdyti asmens valia plėtojamų ūkinių iniciatyvų“[325]. Pasak J. M. Smits, komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kurių šalys išmano teisę ir yra labiausiai suinteresuotos aiškių ir nuspėjamų visuotinai vienodų taisyklių egzistavimu[326]. Jis remiasi R. E. Scott, pagal kurį, komercinių sutartinių santykių šalims jau sutarties sudarymo metu reikia žinoti, kad teismai, spręsdami galimą ginčą, interpretuos sutartį vienodai (teritorinis aspektas) ir kad jie taip darys ir praėjus tam tikram laiko tarpui (laiko aspektas)[327]. Pasak J. Linarelli, verslo sutartiniuose santykiuose galimybė nuspėti teisines pasekmes yra svarbesnė nei jų teisingumas[328]. J. M. Smits nuomone, tai paaiškina priežastis, dėl kurių verslo sutartinių santykių dalyviai ne tik sudaro detalias sutartis, tačiau ir dažnai atsisako CISG konvencijos taikymo arba renkasi sąlyginai formalią Anglijos teisę[329].

Kaip nurodo J. H. Dalhuisen, nepaneigtina, kad net ir pripažįstant tam tikrų papildomų nei sutartyje nustatytų bei numanomų sąlygų egzistavimą, šalys gali pačios nustatyti savo sutartiniam santykiui taikytinus standartus, jei tik gali iš anksto tokias pareigas numatyti, nors, kaip minėta, jos visada turi susitaikyti su išoriniais etiniais, socialiniais ir efektyvumo kriterijais, kurie ir be šalių valios bus taikomi jų santykiui, nors kartu pripažintina ir tai, jog jų taikymas priklausys nuo šalių iš anksto nustatytų elgesio standartų, šalių padėties, sutarties tipo ir pan. Kaip nurodo autorius, šie kriterijai riboja, tačiau nepaneigia asmens autonomijos kaip vertybės, kuria grindžiama sutarčių teisė. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose tokie kriterijai bus labiau grindžiami objektyviomis nuostatomis, o ne viešąja teisės politika.[330] Kaip nurodo B. Lurger, sutarties šalies teisių apsauga siejama su tokiomis vertybėmis kaip teisingumas, atsižvelgimas į kitos sutarties šalies interesus, sąžiningumas, esminė sutarties šalių interesų lygybė, šalių kooperavimosi pareiga, kurios bendrai įvardijamos kaip šalies

323 Kozolchyk, B., *supra* note 61, p. 33.

324 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 10.

325 Kiršienė, J.; Astromskis P., *supra* note 262, p. 852.

326 Smits, J. M. Party Choice and the Common European Sales Law, or: How to prevent the CESL from becoming a lemon on the law market. *Common Market Law Review*. 2013, 50(1/2): 56.

327 Scott, R. E. The Rise and Fall of Article 2. *Louisiana Law Review.* 2000, 94(3): 1058.

328 Linarelli, J. The Economics of Uniform Laws and Uniform Lawmaking. *Wayne Law Review*. 2003, 48 (4): 1439.

329 Smits, J. M., *op. cit.,* p. 56.

330 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 253.

pareiga veikti ne vien savo interesais, tačiau atsižvelgti ir į kitos sutarties šalies poreikius bei interesus. Tačiau, ši autorė atkreipia dėmesį, kad, nors tokios sutarčių laisvės principą ribojančios idėjos galėtų būti siejamos su altruizmu ir solidarumu, pastarosios vertybės neturėtų būti suprantamos tradicine prasme, būdinga etikai, sociologijai ir viešajai teisei, kur jomis grindžiama turtingųjų turimų gėrybių redistribucija neturtingiesiems.[331] Kaip nurodo Th. Wilhelmsson, akivaizdu, kad vizija apie teisės funkcijas daro poveikį mūsų požiūriui į taisykles, reguliuojančias sutarčių sąlygų sąžiningumą, o pagrindinė teisinė įtampa tarp formalios lygybės bei nuspėjamumo ir teisingumo konkrečiu atveju, tradiciškai atspindėta lotyniškame posakyje *summum ius summa iniuria*[332], reiškianti, kad kraštutinis teisingumas gali nulemti kraštutinį neteisingumą, yra diskusijos dėl sąžiningumo nuostatų sutarčių teisėje esmė. Kaip teisingai nurodo šis autorius, pagrindinis klausimas yra šis: kokį konkrečios sutarties sąlygų nesąžiningumo mastą teisinė sistema yra pasirengusi priimti kaip duoklę *pacta sunt servanda* principo pripažinimui.[333] B. Lurger daro išvadą, kad bendriausia prasme sutarčių teisė išlieka individualistinė ir vis dar yra grindžiama privačios autonomijos principu – nereikalaujama, kad šalys, vykdydamos sutartinius įsipareigojimus, pilnai kooperuotųsi ir visiškai atsisakytų savo interesų ar vadovautųsi altruizmo bei solidarumo, suprantamų tradicine prasme, vertybėmis, tačiau tikimasi, kad asmenys veiks sąžiningai ir atsižvelgs į kontrahentų interesus[334]. Toks individualistinis požiūris gryniausia savo forma (kiek ji yra leistina šiuolaikinėje teisėje) įgyvendinamas būtent komercinių sutarčių srityse. Aukščiau cituotos teisės doktrinos atstovų mintys patvirtina būtinybę komerciniuose sutartiniuose santykiuose sąžiningumo reikalavimo turinį interpretuoti tokiu būdu, kuris nesukurtų prielaidų teismų intervencijai į verslo sutartinius santykius, nesant tam legitimios priežasties – nesuteiktų pagrindo, taikant šią atviro turinio nuostatą, kurti sutarties šalims sutartyje bei teisės aktuose nenumatytas ir tokiems visuomeniniams santykiams nebūdingas pareigas.

Verslo santykių įvairovė ir kiekvienos sutarties rūšies specifiškumas, taip pat nuolatinis naujų rūšių komercinių santykių vystymasis nulemia tai, kad komercinė teisė ne visais atvejais galės pateikti objektyvius kriterijus, pritaikomus kiekvienam verslo sandoriui, ir ginčo atveju atsakymai dažnai priklausys nuo konkrečios bylos aplinkybių. Vis dėlto, negali būti paneigta, kad komercinė teisė konceptualiai grindžiama pirmiausia šalių valios autonomijos bei teisinio tikrumo ir nuspėjamumo principais, todėl, teismui analizuojant komerciniuose sutartiniuose santykiuose kilusį ginčą, kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ir į šiuos vertybinius kriterijus, o prioriteto suteikimas konkuruojantiems principams komerciniuose santykiuose turėtų išlikti išimtiniais iš bendros taisyklės atvejais. Sąžiningas verslininko elgesys pirmiausiai reiškia atidų, rūpestingą, protingumo principu grįstą elgesį. Sąžiningumo principo komerciniuose santykiuose turiniui itin reikšminga pareiga elgtis nuosekliai - laikytis to, kas pažadėta, nenukrypti nuo susiformavusios sutarties vykdymo praktikos, taip pat

331 Lurger, B. The „Social" side of the Contract and the New Principle of Regard and Fairness. *Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2011, p. 285-286.

332 Per daug griežtas įstatymo taikymas gimdo neteisingumą (aukščiausia teisė – didžiausias neteisingumas). Veličkienė, A. T. *Lotynų kalba. Vadovėlis teisininkams. Trečioji pataisyta laida.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 214.

333 Wilhelmsson, Th., *supra* note 102, p. 57.

334 Lurger, B., *op. cit.*, p. 287.

- tinkamai bei laiku informuoti kitą sutarties šalį apie visas sutarties vykdymui reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu pareiga atsižvelgti į kitos šalies interesus savo interesų sąskaita turi būti taikoma ribotai – vengiant plečiamojo aiškinimo ir nekeliant komerciniams sutartiniams santykiams nebūdingų tikslų.

Pirmosios disertacinio darbo dalies apibendrinimas. Komercinės veiklos specifiškumas identifikuojamas pagal jos požymius ir komercinių santykių srityje vyraujančius vertybinius kriterijus. Komercine veikla gali būti laikoma nuolatinė, profesionaliu pagrindu vykdoma veikla, kuri yra siejama su pelno siekimu. Toks jos pobūdis nulemia griežtesnius atidumo bei rūpestingumo reikalavimus ir, atitinkamai, atsakomybės nuostatas. Savo ruožtu, komerciniuose sutartiniuose santykiuose valstybės - jų sąžiningumą kontroliuojančio subjekto - vaidmuo pagrįstai buvo ir yra mažesnis, nes subjektų profesionalumas, žinios ir patirtis nulėmė jų gebėjimą efektyviai savarankiškai (su tam tikromis ribomis) kurti tarpusavio santykius reguliuojančias sutartis, sukuriančias interesų pusiausvyrą atitinkančias pasekmes.

Monistinės privatinės teisės sistemos pasirinkimas nepaneigia komercinių santykių ypatumų ir nesuteikia pagrindo santykius, kylančius iš komercinės sutarties, vertinti taip pat, kaip yra vertinami kitų rūšių sutartiniai santykiai, ypač - vartojimo. Todėl verslininkų sutartinius santykius reglamentuojančios teisės normos laikytinos *lex specialis* bendrosios civilinės teisės nuostatų atžvilgiu ir teisminė komercinės sutarties turinio kontrolė privalo būti vykdoma atsižvelgiant į šių specialiųjų nuostatų prasmę ir tikslus.

Verslo santykių įvairovė, įskaitant ir kiekvienos sutarties rūšies ypatumus, taip pat nuolatinis dinamiškas naujų komercinių santykių vystymasis nulemia tai, kad komercinių sutarčių teisė ne visais atvejais galės pateikti objektyvius, kiekvienam verslo sandoriui pritaikomus kriterijus ir ginčo atveju atsakymai dažnai priklausys nuo konkrečios bylos aplinkybių. Vis dėlto, negali būti paneigta, kad komerciniuose sutartiniuose santykiuose dominuoja šalių valios autonomijos bei teisinio tikrumo ir nuspėjamumo idėjos, todėl, teismui analizuojant kilusį ginčą, kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ir į šiuos vertybinius kriterijus, o prioriteto suteikimas konkuruojantiems principams turėtų išlikti išimtiniais iš bendros taisyklės atvejais, nors kartu negali būti paneigtas ir solidarumu grindžiamų idėjų poveikis šioje sutartinių santykių srityje vyraujančių principų sampratai.

Aptartos skirtingos sutarčių teisės teorijos ir esminės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius klausimu aktualios konkuruojančios vertybinės idėjos iliustruoja, kad pasirinktos teisinės politikos krypties ar, labiau tikėtina, krypčių reikšmė yra itin didelė sutartiniams santykiams ir visos valstybės ekonomikai. Atsižvelgiant į tai, disertacinio darbo III dalyje analizuojant autorės pasirinktų teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius priemonių reglamentavimą ir taikymo praktiką, bus stengiamasi nustatyti, kuriomis sutarčių teisės teorijų idėjomis[335] sąmoningai (o gal ir ne sąmoningai) vadovautasi.

335 Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės konkuruojančios idėjos yra nurodytos būtent klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose, tuo tarpu, pripažįstant, kad neoklasikinė sutarčių teorija laikytina kiek adaptuota, tačiau savo esmės nepraradusia klasikine koncepcija, o modernioji sutarčių teisė taip pat neabejotinai yra tam tikras koncepcijų mišinys, nuostatos dažniausiai bus įvertintos klasikinės, sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijos kontekste.

2. TEISMINĖ KOMERCINIŲ SUTARČIŲ KONTROLĖ, VYKDOMA SILPNOSIOS SUTARTIES ŠALIES INTERESŲ APSAUGOS TIKSLAIS

2.1. Komercinio sutartinio santykio subjekto samprata

Atsižvelgiant į tai, kad dalyje teisinių sistemų komercinės sutarties kvalifikavimas, t. y. jos komercinio pobūdžio nustatymas vykdomas pagal subjektyvųjį kriterijų (arba derinant šį kriterijų su objektyviuoju), komercinės teisės subjekto klausimas turi esminės reikšmės tokių visuomeninių santykių analizei. Todėl tam, kad būtų galima užtikrinti tinkamą teisės normų taikymo procesą, būtina išskirti tokį subjekto statusą kvalifikuojančius požymius, nes vien sutarties šalių vartojama terminija neatsako į klausimą, ar sandoris yra komercinis.

Komercinės teisės doktrinoje nurodomi požymiai, kuriais remiantis komercinės teisės subjektai skiriami nuo sudarančių sandorius ne komerciniais tikslais civilinės teisės subjektų:

1. komercinės teisės subjekto veikla (gamyba, prekyba, paslaugų teikimas, darbų atlikimas ir kt.) turi būti atskirai įteisinta;
2. šią veiklą komercinės teisės subjektas atlieka savo vardu, tuo tarpu kai kiti asmenys komercines operacijas gali atlikti ir kito vardu;
3. savo veiklą komercinės teisės subjektas plėtoja profesionaliu pagrindu (kaip nuolatinį ar pagrindinį verslą);
4. šia savo veikla komercinės teisės subjektas siekia pelno (t. y. materialinės naudos)"[336].

Apibendrindamas aukščiau išvardintus požymius, J. Šatas suformulavo tokią komercinės teisės subjekto sąvoką: „<...> komercinės teisės subjektas (verslininkas, komersantas) yra fizinis ar juridinis asmuo, legaliai profesionaliu pagrindu praktikuojantis gamybinę, paslaugų teikimo ar kitokią komercinę-ūkinę veiklą, siekiant iš jos pelno ar kitokios materialinės naudos ir tuo tikslu sudarantis savo vardu komercinius (t. y. pelno siekiančius) sandorius"[337]. Pagal M. A. Егорова komercinių sandorių subjektais laikomi nustatyta tvarka registruoti asmenys, galintys turėti teisių bei vykdyti įsipareigojimus, kylančius prekybiniuose santykiuose, profesinės veiklos pagrindais dalyvaujantys prekybos apyvartoje, siekiantys gauti pelno ir nešantys savarankišką turtinę atsakomybę[338]. Vis dėlto, atsižvelgiant į šių dienų komercinių sutartinių santykių dinamiškumą ir įvairumą, manytina, kad siejimas išimtinai su prekybine veikla nepagrįstai apriboja šios sąvokos taikymą.

Teisės literatūroje, analizuojant komercinių santykių specifiką, susiduriama su tokiomis sąvokomis kaip „komercinės teisės subjektas", „komersantas" ir „verslininkas", tačiau nėra atskleidžiamas jų santykis. Lietuvos teisės moksle (su retomis išimtimis) šios sąvokos yra

336 Šatas, J., *supra* note 38, p. 8.

337 *Ibid*, p. 8-9. Reikia pastebėti, kad B. Stanislovaitis, pateikdamas komercinės teisės subjekto sąvoką, nurodo, kad „<...> komercinės teisės subjektu yra verslininko (komersanto) statusą turintis teisės subjektas (fizinis ir juridinis asmuo), savininkas arba nuomininkas, kurio pagrindinis tikslas yra pelno siekimas, kuris veiklą vykdo profesiniais pagrindais ir yra įregistruotas kaip verslininkas valstybiniame registre". Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 26. Vis dėlto, šio disertacinio darbo autorės nuomone, tokia sąvoka nebeatitinka šių dienų komercinės teisės aktualijų, nes komercinės teisės subjekto statusas Lietuvos Respublikoje nėra siejamas su registracija.

338 Егорова, М. А., *supra* note 58, p. 46.

vartojamos kaip sinonimai. Komercinės teisės subjektu dažniausiai ir yra įvardijami verslininkai arba komersantai. Štai J. Šatas, analizuodamas komercinės teisės subjektų temą, išskiria sąvokų „verslininkas“ ir „komersantas“ skirtumus, tačiau vėliau daro išvadą, kad jos neturėtų būti atribojamos: „komersantais paprastai vadinami tie asmenys, kurie turi teisę verstis prekių pirkimu ir perpardavimu, o verslininkais - tie subjektai, kurie gamina bei realizuoja materialines vertybes arba teikia paslaugas. Tačiau praktikoje dažniausiai neskiriama jų užsiėmimo specifika ir visi jie apibendrintai vadinami komersantais arba verslininkais”[339]. B. Stanislovaitis, formuluodamas komercinės teisės subjekto sąvoką, taip pat nediferencijuoja sąvokų „verslininkas“ ir „komersantas“, ir komercinės teisės subjektą apibrėžia naudodamas būtent jas[340].

Užsienio valstybių komercinės teisės nuostatose komercinės teisės subjektas taip pat įvardijamas įvairiais terminais. Vokietijos komercinio kodekso 1 straipsnyje vartojama žodis „*Kaufmann*“, kuris reiškia prekybininką. Tuo tarpu sąvoka „*Geschäftsmann*“ (liet. „verslininkas“) nėra vartojama. Tad, remiantis Vokietijos komerciniu kodeksu, prekybininku šio teisės akto prasme pripažįstamas bet kuris asmuo, vykdantis prekybos veiklą[341]. Kaip nurodo J. H. Dalhuisen, Vokietijos komerciniame kodekse vartojama prekybininko sąvoka išlieka didžiąja dalimi nedetalizuota, tačiau teismų praktikoje vertinama taikant verslo veiklos nepriklausomumo ir tokios veiklos pakartotinumo kriterijus[342]. Prancūzijos komercinio kodekso L.110 -1 ir L.110-2 pateikiamas komercinių sandorių sąrašas. Kaip minėta, Prancūzijos teisėje komerciniai sandoriai kvalifikuojami šalių prisiimamų pagal teisių ir įsipareigojimų turinį, t. y. pagal sutarties rūšį. Dėl šios priežasties teisės akte pateikiamas tokios veiklos sąrašas yra pakankamai konkretus, pavyzdžiui, remiantis L.110-1 str. 1 d., komerciniais sandoriais laikomi visi veiksmai įsigyjant kilnojamąjį turtą, turint tikslą jį parduoti, tiek jo neperdirbus, tiek perdirbus[343]. Tačiau objektyviojo komercinės teisės išskyrimo iš bendrosios civilinės teisės santykių kriterijaus pasirinkimas nereiškia, kad šiuo teisės aktu Prancūzijoje nereglamentuojama komercinės teisės subjekto sąvoka. Prancūzijos komercinio kodekso L.121-1 str. numato, kad prekybininkais (pranc. „*commerçants*“) laikomi tokie asmenys, kurie sudaro komercinius sandorius ir tai daro kaip įprastinę profesinę jų veiklą[344]. Tokio įprastinės verslo veiklos kriterijaus taikymas gali būti problematiškas, nes tam tikrais atvejais būtų sunku nustatyti, ar veikla laikytina įprastine, jei sandoris sudaromas su nauju civilinės apyvartos dalyviu arba su seniai dalyvaujančiu tokioje apy-

339 Šatas, J., *supra* note 38, , p. 8.

340 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 26.

341 Vok. „*Kaufmann im Sinne dieses Gesetzbuchs ist, wer ein Handelsgewerbe betreibt*“.

342 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 26.

343 Prancūzijos komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-11]. <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=9414368B4AEA4EA666AF4ED4CAE5B84E.tpdila07v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006133171&cidTexte=LEGITEXT000005634379&dateTexte=20050101>.

344 Pranc. „*Sont commerçants ceux qui exercent des actes de commerce et en font leur profession habituelle*“. Prancūzijos komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-30]. <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=9414368B4AEA4EA666AF4ED4CAE5B84E.tpdila07v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006161246&cidTexte=LEGITEXT000005634379&dateTexte=20050101>

vartoje, tačiau keičiančiu savo veiklos sritį. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, tokio kriterijaus taikymas vertintinas teigiamai, nes padeda atriboti profesionalius verslo sutartinių santykių dalyvius nuo tų, kurie tokiuose santykiuose pasitaiko epizodiškai, pripažįstant, kad pirmajai grupei taikytini griežtesni profesinės veiklos reikalavimai.

Analizuojant Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva parengtų *soft law* dokumentų, skirtų sutartiniams santykiams, nuostatas, galima pastebėti, kad verslininko sąvoka yra detalizuota daugelyje šaltinių. *Acquis* principų 1:202 straipsnyje pateikiama verslininko sąvoka[345]: bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, nepaisant to, ar priklausantis privačiam ar viešajam subjektui, veikiantis tikslais, siejamais su savarankiška prekybos veikla, darbu ar profesija, net jei šioje veikloje šis asmuo neketina uždirbti pelno[346]. Tačiau turi būti atkreiptas dėmesys, kad tokia sąvoka yra perimta iš vartojimo santykius reglamentuojančių direktyvų ir jos aiškinimas siejamas su kitos sutarties šalies – vartotojo faktoriumi. DCFR sąvokose pakartojama *Acquis* principuose pateikiama verslininko sąvoka[347]. Europos Sąjungos teisės aktuose ir neprivalomo pobūdžio dokumentuose, priimtuose Europos Sąjungos institucijų iniciatyva, vartojama itin plati verslininko sąvoka, įtraukiant ne tik privačius juridinius asmenis, tačiau ir viešuosius, taip pat nesiejant verslininko veiklos su pelno siekimu. Kaip minėta ankstesnėse šio disertacinio darbo dalyse, pelno siekimas teisės moksle dažnai įvardijamas privalomu komercinių sandorių požymiu, o jo siekimas – vienu iš kriterijų, kuriais identifikuojamas komercinio teisinio santykio subjekto statusas. Tokios nuomonės laikosi ir LR CK komentaro autoriai, nurodydami, kad „<...> verslininko tikslas – gauti pelno. Be to, verslas yra veikimas savo rizika, todėl verslininkas turi prisiimti visą neigiamų savo veiklos padarinių riziką“[348]. Todėl DCFR nuostatos, kuriomis remiantis verslininko statusas nėra siejamas su pelno siekimu, neabejotinai išsiskiria. Kaip jau buvo aptarta anksčiau šiame darbe, pelno siekimo kriterijus yra įprastas komercinio subjekto statuso ar komercinės veiklos pobūdžio identifikavimo kriterijus: pats žodis „komercija“ lietuvių kalbos žodyne įvardijamas kaip ekonominė veikla, kuria siekiama pelno[349]. Šį kriterijų taiko ir M. A. Егорова, J. Šatas, B. Stanislovaitis, taip pat LR CK Antrosios knygos komentaro autoriai. Disertacinio darbo autorės nuomone, DCFR autorių pasirinkimo nesieti verslininko sąvokos su pelno siekimu priežastimi yra didelis Europos Sąjungos institucijų dėmesys vartotojų teisių apsaugai – t. y. siekiant užtikrinti, kad su vartotoju sutartį sudariusi šalis negalės išvengti vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančių normų taikymo, remdamasi siaura verslininko sąvoka. Tai patvirtina DCFR I.-1:105 straipsnio komentare pateikiami paaiškinimai - atkreipiamas dėmesys, kad pelno siekimo kriterijus tam tikrais atvejais gali būti sunkiai įrodomas, nes verslininkai gali juo manipuliuoti, pavyzdžiui, per-

345 Nors, verčiant į lietuvių kalbą žodį „*business*“, pirmoji jo reikšmė yra ne verslininkas, o verslas, neabejotina, kad šiuo atveju kalbama apie sutarties subjektą – fizinį ar juridinį asmenį, kuris negali būti sutapatinamas nei su objektu, nei su tam tikra veikla.

346 Angl. „*Business means any natural or legal person, irrespective of whether publicly or privately owned, who is acting for the purposes relating to this person's self-employment trade, work or profession, even if this person does not intend to make profit in the course of this activity*“.

347 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 91.

348 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 358.

349 Bendorienė, A. *et al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 384.

keldami pelną tarp susijusių juridinių asmenų, tad šie vidiniai faktoriai neturėtų daryti įtakos, sprendžiant ar vartotojo teisės turėtų būti ginamos, t. y. ar turėtų būti taikomos vartotojų teisių apsaugą užtikrinančios DCFR nuostatos[350]. Toks aiškinimas patvirtina, kad šiame *soft law* dokumente pelno siekimo požymio nenumatymą verslininko apibrėžime nulėmė poreikis užtikrinti kuo efektyvesnę vartotojų teisių apsaugą. Tačiau, remiantis DCFR, ši sąvoka yra taikoma ne tik verslininko – vartotojo sutartiniams santykiams, tačiau ir tiems atvejams, kai abi sutarties šalys yra verslininkai. Šiame negriežtosios teisės dokumente išskiriama ir nuostatų grupė, kuri taikoma išimtinai verslininkų tarpusavio santykiams (vadinamieji „*business to business*“ arba „*b2b*“ atvejai). Pavyzdžiui, nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolė reglamentuojama skirtingai, priklausomai nuo to, kokios šalys ją sudarė - ar sutartis sudaryta verslininko su vartotoju (DCFR II.-9:403 str.), ne verslo šalių (angl. „*non-business parties*“, DCFR II.-9:404), ar verslininkų (DCFR II.-9:405 str.). Pastarojo straipsnio komentare paaiškinama, kad jis taikomas bet kuriems fiziniams ar juridiniams asmenims, nepriklausomai nuo to, ar valdomas privataus ar viešojo subjekto, veikiantis tikslais, siejamais su savarankiška prekybos veikla, darbu ar profesija, net jei šioje veikloje šis asmuo neketina uždirbti pelno[351] – t. y. vartojama ta pati plati DCFR I.-1:105 straipsnyje pateikiama sąvoka. Tuo tarpu, remiantis DCFR nuostatomis, ne verslo šalių sudarytais sandoriais pripažįstami dviejų ar daugiau vartotojų sudaryti sandoriai, taip pat dviejų ar daugiau ne pelno siekiančių organizacijų, nei viena kurių nelaikytina verslininku ir vartotojų, sudaryti sandoriai[352]. Tad, remiantis DCFR, komerciniuose sutartiniuose santykiuose dalyvauja ir tie civilinės apyvartos dalyviai, kurie priklauso viešajam sektoriui – kurių savininkas yra viešasis juridinis asmuo, pvz., valstybė ar savivaldybė. Tokiuose santykiuose taip pat dalyvauja ir tie subjektai, kurie nesiekia pelno. Reikšmingu kriterijumi DCFR nurodomas veiklos pobūdis (kaip nurodoma, veiklos tikslai) – verslininku laikomas asmuo, kuris veikia tikslais, siejamais su savarankiška prekybos veikla, darbu ar profesija. Tad, kaip minėta, komerciniuose sandoriuose, t. y. tuose, kuriuose neegzistuoja konceptualus pagrindas užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, taikoma tokia verslininko sąvoka, kurios tikslas buvo išvengti galimo verslininkų piktnaudžiavimo vartotojų atžvilgiu. Toks reglamentavimas, tikėtina, pasirinktas, siekiant užtikrinti vieningą terminiją visame šiame *soft law* dokumente – patogumo ir sistemingumo tikslu.

Dar vienas reikšmingas DCFR požymis – verslininko statuso nepriklausymas nuo to, ar sandoris priskirtinas jo įprastinės veiklos sričiai. Tokia nuostata skiriasi, pavyzdžiui, nuo anksčiau aptarto Prancūzijos komerciniame kodekse numatyto reglamentavimo. Tad, remiantis DCFR, tam kad šalis būtų laikoma verslininku, nėra aktualu, ar sandoris papuola į jo įprastinės veiklos sritį, pavyzdžiui, jei juridinis asmuo, vykdantis prekybos knygomis veiklą, t. y. net ir pavienio knygyno savininkas, perleidžia nebenaudojamą kompiuterį fiziniam asmeniui, įsigyjančiam šį kompiuterį asmeniniams (arba bent jau didžiąja dalimi asmeniniams) tikslams, toks juridinis asmuo bus laikomas verslininku santykyje su šiuo konkrečiu pirkėju – nėra reikšminga, jog ta veikla nėra pagrindinė ar net įprasta šiam ju-

350 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 93.

351 *Ibid,* p. 642.

352 *Ibid,* p. 640.

ridiniam asmeniui[353]. Šiuo aspektu matomas akivaizdus skirtumas nuo anksčiau aptartoje teisės doktrinoje nurodomo vykdomos veiklos nuolatinumo požymio.

Paminėtina ir 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius, kurios 2 straipsnio 3 dalyje paaiškinama, kad „įmonė – organizacija, išskyrus viešosios valdžios instituciją, vykdanti savo nepriklausomą ekonominę ar profesinę veiklą, net jeigu tą veiklą vykdo vienas asmuo[354]. Ši sąvoka siejama su komercinio sandorio apibrėžimu, numatytu direktyvos 2 straipsnio 1 dalyje: komerciniais sandoriais laikomi įmonių sandoriai arba įmonių ir viešosios valdžios institucijų sandoriai, kurių pagrindu už atlygį turi būti perduotos prekės arba suteiktos paslaugos. Vis dėlto, šioje direktyvoje numatytos sąvokos turi būti vertinamos atsižvelgiant į pakankamai siaurą jos taikymo sritį. Remiantis jos 1 straipsnio 2 dalimi, direktyva taikoma visiems mokėjimams, kuriais atlyginama už komercinius sandorius. Savo ruožtu, šios direktyvos 2 straipsnio 1 dalyje numatytas komercinių sandorių apibrėžimas. Jais laikomi komerciniai sandoriai – įmonių sandoriai arba įmonių ir viešosios valdžios institucijų sandoriai, kurių pagrindu už atlygį turi būti perduotos prekės arba suteiktos paslaugos. Šiuo Europos Sąjungos institucijų priimtu teisės aktu siekiama kovoti su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius, siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą ir taip didinti įmonių, visų pirma, mažų ir vidutinių įmonių, konkurencingumą (1 straipsnio 1 dalis). Tad, neturi būti vertinama, kad Europos Sąjungos teisėje komerciniai sandoriai sietini tik su prekių pirkimu – pardavimu ar paslaugų tiekimu. Tokia siaura sąvoka vartotina tik nustatant, ar sandoris patenka į direktyvos taikymo sritį.

CESL vartojama sąvoka „prekiautojas“ (angl. „*trader*“). 2 straipsnio (e) punkte apibrėžta, kad prekiautojas – fizinis arba juridinis asmuo, veikiantis su prekyba, verslu, amatu arba profesija, kuria tas asmuo verčiasi, susijusiais tikslais. Taigi, sąvoka siejama su „tikslo“ požymiu - asmuo bus laikomas verslininku, jei sutartis bus siejama su jo profesionalia veikla, nepriklausomai nuo to, ar prekės arba paslaugos (jų rezultatai), kurios yra tokios sutarties pagrindu perduodamos arba įgyjamos, yra susijusios su konkrečia sfera, kurioje profesionalas veikia[355]. A. de Boeck vertinimu, vien tai, kad prekės ar paslaugų rezultatai bus panaudoti komercinėje veikloje, nėra pakankamas kriterijus ir šio siūlomo reglamento prasme subjektą reikėtų laikyti verslininku tik išsiaiškinus, kad įsigyjamos prekės ar paslaugų rezultatai bus panaudoti jo produkcijos (plačiąja prasme) gamyboje ar tiekime[356]. Remiantis tokiu šios autorės aiškinimiu, pavyzdžiui, jei kepėjas įsigyja automobilį prekių pristatymo tikslu, šiame sandoryje jis nėra laikomas verslininku, t. y. nuostatos, kurios skirtos komerciniams sandoriams, tokiai sutarčiai neturėtų būti taikomos, o šis kepėjas laikomas ne verslininku, o vartotoju. T. y. A. de Boeck nuomone, tam, kad asmuo galėtų būti laikomas verslininku konkrečiame sandoryje, šis turi patekti į jo įprastinės komercinės veiklos sritį. Taigi, remiantis aptarta doktrinoje, užsienio valstybių teisės aktuose, *soft law*

353 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 93.

354 Angl. *„ 'undertaking' means any organisation, other than a public authority, acting in the course of its independent economic or professional activity, even where that activity is carried out by a single person*“.

355 De Boeck, A., *supra* note 57, p. 791.

356 *Ibid*.

dokumentuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose bei jų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose, skirtuose sutartiniams santykiams, vartotina terminija, galima daryti išvadą, kad komercinių santykių subjektas suprantamas ir apibrėžiamas skirtingai. Vis dėlto, negalima paneigti, kad vyraujantys tokį statusą kvalifikuojantys požymiai gali būti vykdomos įprastinės veiklos pobūdis ar pelno siekimas.

Taigi, komercinių santykių dalyviais gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, tačiau šis statusas suteikiamas ne bet kuriam iš jų. Neabejotina, kad mažiausiai ginčų kyla dėl privataus juridinio asmens subjektiškumo – šie asmenys tradiciškai laikomi komercinės teisės subjektais. Tuo tarpu labiau problematiškais klausimais laikytina viešųjų juridinių asmenų galimybė būti komercinių sutartinių santykių subjektais. Be to, atsižvelgiant į tai, kad fiziniai asmenys civilinėje apyvartoje gali dalyvauti ir kaip vartotojai, ir kaip komercinės teisės subjektai, priskyrimas pirmajai ar antrajai kategorijai taip pat gali būti sudėtingas.

Viešojo juridinio asmens galimybė būti komercinių sutartinių santykių subjektu priklauso nuo pasirinktos komercinės veiklos ar komercinių sandorių apibrėžimo. Remiantis šio disertacinio darbo 1.1.2. dalyje aptartais požymiais, autorės nuomone, taikant *profesionaliu pagrindu vykdomos nuolatinės veiklo*s, kuria *siekiama pelno* kriterijus, viešieji juridiniai asmenys turėtų patekti į komercinės teisės taikymo sritį tik tuo atveju, jei galėtų tenkinti šiuos požymius. Pavyzdžiui, jei valstybės turto pardavimo sandorių vykdymui įsteigiamas specialus viešasis juridinis asmuo, jis, autorės nuomone, gali būti laikomas komercinių sandorių subjektu, nes tokiam asmeniui pagrįstai turėtų būti taikomi turto pardavimo srityje keliami atidumo, rūpestingumo ir veiklos kokybės standartai (pavyzdžiui, pareiga informuoti). Atsižvelgiant į tai, kad toks viešasis juridinis asmuo turtą parduotų siekdamas pelno – t. y. siekdamas kuo didesnės naudos valstybei ir tokia turto pardavimo veikla jam būtų nuolatinė, jis pagrįstai turėtų būti laikomas atitinkamos turto pirkimo – pardavimo rinkos profesionalu. Taip pat reikia pastebėti, kad net ir aukščiau nurodytų požymių neatitinkantys viešieji juridiniai asmenys pagal Lietuvos Respublikos nacionalinį reglamentavimą, perkeltą iš Europos Sąjungos antrinių teisės aktų, gali patekti į atskirų komerciniams sandoriams reglamentuoti skirtų teisės aktų taikymo sritį[357], tačiau komercinės teisės subjektais jie turėtų būti laikomi tik atitinkamo teisės akto, remiantis kuriuo plečiamai aiškinama komercinės teisės subjekto sąvoka, kontekste.

Fizinio asmens teisės ir teisėti interesai dažniausiai ginami vartotojų interesų apsaugai skirtomis teisės normomis, kurios, pirmiausiai, kuriamos socialiniais privatinės teisės tikslais, įgyvendinant socialinės sutarčių teisės idėjas. Vartojimo santykiai konceptualiai grindžiami kitais vertybiniais kriterijais nei komercinė teisė, o vartojimo santykių reglamentavimas yra nulemtas tokio silpnesniais rinkos dalyviais laikomų subjektų teisių ir teisėtų interesų apsaugos prioriteto principo. Tad, priklausomai nuo to, ar fizinio asmens sudaryta sutartis, remiantis jo statusu, bus kvalifikuojama kaip komercinė ar kaip vartojimo, tokios sutarties pagrindu atsirandančios tokio fizinio asmens teisės, kylantys kitos šalies įsipareigojimai ir ginčo teisme rezultatai gali skirtis iš esmės. Fizinis asmuo gali vykdyti komercinę veiklą, tačiau tai nekeičia jo galimybės būti vartotoju – įsigydamas turtą išimtinai tik

357 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo (Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymas). Žin., 2003, Nr. 123-5571; 2012, Nr. 127-6389.

asmeniniams ir šeimos poreikiams, jis neabejotinai bus laikomas vartotoju. Tuo tarpu, jei šį turtą įsigyja neturėdamas tikslo naudoti jį savo asmeniams ir šeimos poreikiams, o užsiima nuolatiniu tokio turto perpardavimu, toks turto pirkimo – pardavimo sandoris nebus laikomas vartojimo sutartimi. Esant tokiai situacijai, komercinio sandorio subjekto sąvoka tampa itin reikšminga, nes sutarties šalies statusas lemia konkrečių teisių ir įsipareigojimų buvimą ar nebuvimą[358].

Sąvokos, vartojamos Lietuvos Respublikos teisės aktuose bei teismų praktikoje. Kaip minėta, remiantis B. Stanislovaičiu, Lietuvos Respublikoje komerciniai sandoriai kvalifikuojami, taikant būtent subjektyvųjį kriterijų, t. y. atsižvelgiant į sutartį sudariusio subjekto statusą. Tokią išvadą jis daro, analizuodamas dabar jau negaliojančio Lietuvos Respublikos prekybos įstatymo[359], taip pat LR CK nuostatas: „subjektyviojo kriterijaus laikosi <...> Lietuvos <...> įstatymai. Čia pagrindinis dėmesys skiriamas sutartį sudariusiam teisės subjektui. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos prekybos įstatymo 2 straipsnyje nurodoma, kad prekybininkai yra įmonininkai, verslo tikslu perkantys ir parduodantys prekes, o prekybinė veikla yra susijusi su prekių pirkimu ir pardavimu. Taigi suprantama, kad tokio teisės subjekto sudaryta sutartis įgyja papildomų bruožų ir reikšmės. Tokią reikšmę Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.185 straipsnio 3 dalis suteikia verslininko sudaromai sutarčiai"[360].

Lietuvos Respublikos teisės aktuose komercinės teisės subjekto sąvoka nėra vartojama. Tačiau šiuo atveju itin aktuali yra Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo (Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymo)[361] 2 straipsnio 6 dalyje pateikiama ūkio subjekto sąvoka, kurioje nurodoma, kad tai yra asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine ar profesine veikla. Ši sąvoka turi būti sistemiškai aiškinama su to paties straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta komercinės sutarties sąvoka. Remiantis ja, komercine sutartimi laikoma ūkio subjektų arba ūkio subjektų ir viešųjų subjektų sutartis, pagal kurią už atlyginimą perduodamos prekės, teikiamos paslaugos ar atliekami darbai. Šiuo atveju esminės reikšmės turi ta aplinkybė, kad šis teisės aktas priimtas perkeliant jau minėtą 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius.

Lietuvos Respublikos pozityviojoje privatinėje teisėje sąvoka „verslininkas" vartojama plačiai. Remiantis CK 2.4 straipsnio 2. dalimi, fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, laikomi verslininkais. CK antrosios knygos komentare nurodoma, kad „Fizinis asmuo civilinių teisinių santykių subjektas gali būti turėdamas dvejopą teisinį statusą: civilinių teisinių santykių dalyvis jis gali būti kaip vartotojas (CK 1.39 str. 1 d.) arba kaip verslininkas"[362]. B. Stanislovaitis pažymi, kad „komercinės ir civilinės teisės subjektiškumo kriterijus - teisės subjekto dalyvavimo civilinėje apyvartoje

358 Dar sudėtingesnis sutarties kvalifikavimas būna tais atvejais, kai toks fizinis asmuo planuoja įsigyjamą objektą naudoti tiek asmeniniais, tiek vykdomo verslo tikslais.

359 Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 10-204.

360 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 150.

361 Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 123-5571; 2012, Nr. 127-6389.

362 Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 22.

pobūdis. Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2.4 straipsnyje apibūdindamas fizinį asmenį kaip teisės subjektą, jam suteikė naują kokybę, pažymėdamas, kad fizinis asmuo, besiverčiantis ūkine komercine veikla, laikomas verslininku. Taip Kodekse fiziniam asmeniui suteiktas komercinis teisinis verslininko statusas“[363].

Vis dėlto, analizuojant CK nuostatų turinį ir CK šeštosios ir antrosios knygos komentaruose pateikiamą CK nuostatų aiškinimą, matomas tam tikras sąvokų nenuoseklumas. Dalies nuostatų ir jų komentare pateikiamų išaiškinimų pagrindu galima daryti išvadą, kad, komercinės veiklos (pagal CK ir komentare vartojamą terminiją – ūkinės komercinės veiklos) subjektais laikomi verslininkai ir privatūs juridiniai asmenys[364]. T. y. iš vartojamos terminijos ir argumentų galima susidaryti įspūdį, kad sąvoka „verslininkai“ neapima privačiųjų juridinių asmenų. Pavyzdžiui, toks aiškinimas pateikiamas CK 6.161 straipsnio 1 dalies, reglamentuojančios viešosios sutarties sampratą, komentare[365], CK 2.176 straipsnio 1 dalies, reglamentuojančios prokūros sąvoką, komentare[366], CK 6.210 straipsnio 2 dalies komentare[367]. Šiose teisės normose vartojama „juridinis asmuo (verslininkas)“, o tokį žodžių junginį paaiškinant išskiriama į dvi kategorijas: vartojama „juridinis asmuo arba verslininkas“, pastarojo sąvoką apibūdinant naudojantis būtent fizinių asmenų subjektiškumui skirtu CK 2.4 straipsniu. Taigi, remiantis šiomis teisės normomis, juridiniai asmenys nepatenka į sąvokos „verslininkas“ turinį. Tačiau, kaip minėta, tokios pozicijos laikomasi ne visame CK. Pavyzdžiui, CK 6.256 straipsnio 4 dalis numato, kad kai sutartinės prievolės neįvykdo ar netinkamai ją įvykdo įmonė (verslininkas), ji atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato ko kita. T. y. pačioje teisės normoje verslininko sąvoka, kaip ir kitose

363 Stanislovaitis, B., *supra* note 37, p. 25.

364 CK 2.34 straipsnio 3 dalis numato, kad privačiaisiais juridiniais asmenimis laikomi juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus, o šios nuostatos komentare detalizuojama, jog „privačiųjų juridinių asmenų tikslas yra tenkinti privačius jų steigėjų interesus. Sąvoka „privatūs interesai“ reiškia bet kokią materialiąją naudą (pelno dalies, turto prieaugio gavimą), kurią gauna ar siekia gauti tiek juridinio asmens dalyviai, steigėjai, tiek juridinio asmens organų nariai“ (Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 99).

365 CK 6.161 str. 1 d. numatyta, kad viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro **juridinis asmuo (verslininkas)**, teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos). Šios nuostatos komentare nurodoma, jog „<...> viena šios sutarties šalis yra juridinis asmuo **arba** verslininkas (2.4 str. 2 d.), užsiimantis ūkine komercine veikla <…>“ (Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *supra* note 41, p. 202).

366 CK 2.176 str. 1 d. numato, kad prokūra yra įgaliojimas, kuriuo **juridinis asmuo (verslininkas**) suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu. Šios nuostatos komentare nurodoma, jog „prokūrą gali išduoti tik juridiniai asmenys **arba** verslininkai (verslininko sąvoka pateikiama 2.4. straipsnio komentare)“ (Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *op. cit.,* p. 341).

367 CK 6.210 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai abi sutarties šalys yra verslininkai **ar** privatūs juridiniai asmenys, tai už termino praleidimą mokamos šešių procentų dydžio metinės palūkanos, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato kitokio palūkanų dydžio. Šios nuostatos komentare nurodoma, kad palūkanų dydis taikomas, „kai abi sutarties šalys yra verslininkai (CK 2.4. str. 2 d.) **arba** privatūs juridiniai asmenys (CK 2.34 str. 3 d.)“ (Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, op. cit.*, p. 281).

aukščiau nurodytose nuostatose, vartojama skliausteliuose. Tačiau jos komentare nurodoma, kad tai yra „specialioji norma, taikoma tik kai skolininkas yra **verslininkas**, t. y. įmonė **ar** fizinis asmuo, užsiimantis verslu (žr. CK 2.4 str. 2 d.)“[368]. Matoma, kad, remiantis tokiu aiškinimu, verslininkais pripažįstami tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Tuo tarpu, nors tokia pati konstrukcija „įmonė (verslininkas)“ vartojama ir CK 6.185 straipsnio 3 dalyje, šios teisės normos komentaro autoriai nurodo, kad „ši norma taikoma tik sudarant komercines sutartis, t. y. kai abi sutarties šalys yra juridiniai asmenys (verslininkai) **arba** fiziniai asmenys, užsiimantys verslu arba profesine veikla“ [369]. Tad, remiantis šios teisės normos komentaru, verslininku nėra laikomas fizinis asmuo, vykdantis ūkinę komercinę veiklą. Akivaizdu, kad toks aiškinimas iš esmės skiriasi nuo anksčiau šioje pastraipoje cituoto CK 6.256 straipsnio 4 dalies komentare nurodomo.

Dalyje CK šeštosios knygos IV dalies „Atskiros sutarčių rūšys“ nuostatų nebeskiriama į atskiras verslininko ir privataus juridinio asmens kategorijas ir pirmoji sąvoka vartojama kaip apibendrinanti: pavyzdžiui, CK 6.342 str. 3 d. numatyta, kad, jeigu privalomus reikalavimus dėl daiktų taros ar pakuotės nustato įstatymai ar kiti teisės aktai, tai pardavėjas – **verslininkas**, privalo perduoti pirkėjui daiktus, kurių tara ir pakuotė atitinka įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytus reikalavimus. Taip pat (vartojant vieną sąvoką) nurodoma ir 6.350 straipsnio 1 dalyje, 6.419 straipsnio 4 dalyje, 6.663 straipsnio 2 dalyje, 6.672 straipsnio 1 dalyje, 6.758 straipsnio 1 dalyje, 6.758 straipsnio 2 dalyje. Šio disertacinio darbo autorės vertinimu, šiose teisės normose sąvoka vartojama kaip apibendrinanti, t. y. neskiriant į dvi komercinės veiklos dalyvių grupes – privačiuosius juridinius asmenis ir fizinius asmenis, užsiimančius verslu ar profesine veikla. Atskirai reikėtų aptarti CK 6.228[1] straipsnio 3 dalį, kuri buvo perkelta į Lietuvos Respublikos nacionalinę teisę, įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus[370]. Remiantis šia nuostata, verslininkas yra fizinis asmuo **arba** juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą.

368 Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 41, p. 358.

369 *Ibid*, p. 233.

370 Pakeitimai priimti įgyvendinant šiuos Europos Sąjungos teisės aktus: Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais [1993] OL L95/29, Europos Parlamento ir Tarybos 1998 m. vasario 16 d. direktyva 98/6/EB dėl vartotojų apsaugos žymint vartotojams siūlomų prekių kainas [1998] OL L 80/27, Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gegužės 25 d. direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų [1999] OL L 171, Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. sausio 14 d. direktyva 2008/122/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su kai kuriais pakaitinio naudojimosi, ilgalaikio atostogų produkto, perpardavimo ir keitimosi sutarčių aspektais [2009] OL L 33/10, Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB [2011] OL L 304/64 (2013 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo Nr. XII-700. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; 2008, Nr. 149-5997; 2011, Nr. 129-6108).

Kitoje dalyje CK nuostatų vartojama verslininko sąvoką pateikiant skliausteliuose, pavyzdžiui, CK 6.766 straipsnio 3 dalis numato: franšizės sutarties šalimis gali būti tik įmonės (verslininkai). Tokia teisinė terminija vartojama ir CK 6.780 straipsnio 7 dalyje, 6.785 straipsnio 2 dalyje, 6.799 straipsnyje, 6.796 straipsnio 2 dalyje, 6.812 straipsnio 1 dalyje, 6.824 straipsnio 2 dalyje, 6.830 straipsnio 3 dalyje, 6.851 straipsnio 2 dalyje. Sistemiškai aiškinant CK nuostatas ir jų oficialių komentarų turinį, autorės vertinimu, vartojant tokią terminiją, išskiriama į atskiras kategorijas – juridinis asmuo (arba dar vadinama įmone) ir verslininkas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismas suformuotoje praktikoje verslininko sąvoka vartojama plačiąja prasme, t. y. verslininko statusas pripažįstamas tiek komerciniais tikslais veikiantiems fiziniams asmenims (įtraukiant net ir privačiųjų juridinių asmenų akcininkus, vadovus, sudarančius verslo sandorius[371]), tiek privatiems juridiniams asmenims[372]. Tokios praktikos laikomasi ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje[373]. Vis dėlto, egzistuoja ir tam tikras nenuoseklumas dėl verslininko ir privataus juridinio asmens kategorijų išskyrimo, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog „CK 6.210 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad 6 procentų dydžio metinės palūkanos už termino praleidimą mokamos, kai abi sutarties šalys yra verslininkai ar privatūs juridiniai asmenys. Taigi įstatymas išskiria **dviejų kategorijų** teisinių santykių dalyvius, kuriems ši norma taikoma, – verslininkus **ir** privačius juridinius asmenis. Verslininkų sąvoka yra pateikta CK 2.4 straipsnyje, tai – fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla. Privačiųjų juridinių asmenų požymiai įtvirtinti CK 2.34 straipsnio 3 dalyje, t. y. jie steigiami tam, kad

371 „Atsakovai buvo **verslininkai,** UAB „ Feranta“, kuri užsiėmė naftos produktų prekyba, akcininkai, atsakovas V. M. – nurodytos bendrovės direktorius (T. 1, b. l. 95), iš V. M. 2007 m. spalio 10 d. rašto UAB Medicinos bankui matyti, kad V. M. prašė paskolos verslui, susijusiam su nekilnojamojo turto projektais“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2011, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas* v. *V. M. ir L. M.*). Tokios pozicijos laikytasi ir vėlesnėje kasacinio teismo praktikoje: pavyzdžiui, civilinėje byloje, kurioje buvo ginčijamas fizinių asmenų sudaryto jų turėtų uždarosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo – pardavimo sandorio galiojimas, pasisakyta: „Teismo vertinimu, atsakovai kaip UAB „Roleda“ įsteigėjai ir atsakingi bei rūpestingi verslininkai turėjo nedelsdami sudaryti perduodamo viso įmonės turto sąrašą ir tinkamai jį perduoti pirkėjui, tačiau elgėsi nesąžiningai ir to nepadarė, nes realiai įmonės vadovu išliko atsakovas R. Š.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2014, *BUAB „Roleda“* v. *D. Š., R. Š., O. F. (O. F.)*).

372 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2013, *E. B., J. S., A. P., K. B. ir L. B*. v. *UAB „Westauto“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2012, *UAB „Nekilnojamojo turto valdymas“* v. *UAB „Palink“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2005, *uždaroji akcinė bendrovė „Telšių keliai“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Švaresta*“.

373 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-493-381/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „Konsela“* v. *bankrutavusi kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“* Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1468/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Lapsta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Dakotas“,* Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-102, *uždaroji akcinė bendrovė „VIB“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Thomas Philipps Baltex*“, Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-628, *uždaroji akcinė bendrovė „Saurida“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Gintarinė nafta“ ir G. L.*

tenkintų privačius interesus“[374]. Pateikta kasacinio teismo ištrauka pademonstruoja, jog, taikant CK nuostatas, kurių komentare verslininko sąvoka yra atskiriama nuo privataus juridinio asmens sąvokos, ši klasifikacija išlaikoma ir teismo motyvacijoje.

Tad galima daryti išvadą, kad tiek Lietuvos Respublikos pozityviojoje teisėje, tiek nacionalinių aukštesnės instancijos teismų sąvoka „verslininkas“ vartojama nenuosekliai – vienais atvejais verslininku laikant tik fizinį asmenį, atitinkantį CK 2.4 straipsnio 2 dalyje nurodytus požymius, kitais – tokiu pripažįstant ir privačius juridinius asmenis. Itin retais atvejais fizinis asmuo, vykdantis komercinę veiklą, neįtraukiamas į verslininko sąvokos turinį. Akivaizdu, kad toks nenuoseklumas nėra pagrįstas ir yra vengtinas. Siekiant išvengti klaidų teisės taikymo veikloje ir sunkumų teisės aiškinime, rekomenduotina CK sąvoką „verslininkas“ vartoti ir ją aiškinti nuosekliai – suteikiant šiai kategorijai tą pačią prasmę. Šio darbo autorės nuomone, pats patogiausias būdas – vartoti verslininko sąvoką įtraukiant abiejų rūšių komercinių sutartinių santykių dalyvius (tiek fizinius asmenis, veikiančius verslo tikslais, tiek privačiuosius juridinius asmenis), nes didžioji dalis komerciniams santykiams taikomų CK normų yra taikomos vienodai tiek privatiesiems juridiniams asmenims, tiek fiziniams asmenims, vykdantiems komercinę veiklą.

2.2. Silpnosios sutarties šalies komerciniuose sutartiniuose santykiuose pripažinimas

Kaip minėta, komercinė teisė ir komerciniai sutartiniai santykiai didžiąja dalimi konceptualiai grindžiami klasikine sutarčių teisės teorija, o jos esminės idėjos, t. y. sutarčių laisvė bei nuspėjamumas, yra fundamentalios komercinės teisės vertybės. Remiantis šia sutarčių teisės teorija, preziumuojama, kad sutartį sudarančios šalys yra bent sąlyginai vienodos derybinės galios, turinčios pakankamai patirties ir informacijos, jog galėtų įvertinti prisiimamų įsipareigojimų naštą ir sutarties pagrindu atsirandančių teisių naudą. Tuo tarpu silpnosios sutarties šalies apsauga vykdoma socialinio teisingumo tikslais, kai siekiama įgyvendinti paskirstomojo teisingumo priemones[375]. Tokia apsauga fundamentaliai grindžiama solidarumo idėja ir tradiciškai įgyvendinama vartojimo santykiuose.

Sutarčių teisėje vartotoju dažniausiai laikomas fizinis asmuo, sudarantis sutartį savo asmeniniais, su ***verslu nesusijusiais***, tikslais. Lietuvos Respublikos pozityviojoje teisėje vartotojo statusas suteikiamas fiziniam asmeniui, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiančiam sudaryti ar sudarančiam sutartis (CK 6.228[1] str. 1 d.). Pavyzdžiui, CESL vartotojas apibūdinamas kaip fizinis asmuo, veikiantis su prekyba, verslu, amatu arba profesija, kuria tas asmuo verčiasi, nesusijusiais tikslais (CESL 2 straipsnio f dalis)[376]. Remiantis bendrąja taisykle, Lietuvoje vartojimo santykiai yra griežtai atribojami nuo komercinių santykių ir toks aiškus išskyrimas yra akivaizdus iš

374 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-527/2014, *akcinė bendrovė LESTO* v. *savivaldybės įmonė „Vilniaus miesto būstas“*.

375 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 33.

376 Angl. „*'consumer' means any natural person who is acting for purposes which are outside that person's trade, business, craft, or profession*“.

vartotojo santykių apibrėžimo. Reikia pastebėti, kad toks griežtas atskyrimas būdingas ir Europos Sąjungos institucijų priimtiems teisės aktams bei jų dokumentams, taip pat jų iniciatyva parengtiems *soft law* dokumentams, o išimtys randamos labai retais atvejais (1986 m. gruodžio 18 d. Europos Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo[377])[378].

Kaip jau aptarta anksčiau, šių laikų komercinė teisė ir jos reglamentuojami visuomeniniai santykiai negalėjo išlikti nepaveikti socialinės sutarčių teisės teorijos (t. y., socialinės sutarčių teisės funkcijos) ir jos fundamentalios vertybės - solidarumo principo. M. W. Hesselink nurodo, kad komercinės teisės ypatumai grindžiami neo–komercializmu – paradigma, reiškiančia, kad verslas yra savitas reiškinys, kuriam esminę svarbą turi teisinio tikrumo reikalavimas. Tačiau, šio autoriaus nuomone, tokia idėja retai atitinka realybę ir Europoje komercinė teisė neišvengė socialinių vertybių poveikio (pavyzdžiui, bendrosios teisingumo pareigos, reiškiančios būtinumą atsižvelgti į kitos sutarties šalies interesus).[379] B. Lurger pastebi, kad vienais iš moderniosios sutarčių teisės požymių yra materialiosios sutarties pusiausvyros užtikrinimas jos sudarymo ir vykdymo momentu, taip pat sutarties privalomumo principo galios sumažinimas silpnosios jos šalies interesais[380]. Tad išsami ir visapusiška komercinių sutartinių santykių analizė, apsiribojant vien tik klasikinės sutarčių teisės idėjomis, yra nebegalima, o socialinės funkcijos poveikis tokiems teisiniams santykiams negali būti ignoruojamas. Ekonominės veiklos įvairovė ir komercinių sandorių gausa yra šiandieninės rinkos ypatybės. Komercinius sandorius ne visada sudaro vienodo derybinio pajėgumo šalys. Natūralu, kad susiduriama su daugybe skirtingų situacijų, kuriose verslo sandorio šalių ekonominė būklė, patirtis konkrečioje verslo veikloje ar turima sandorio sudarymo įvertinimui naudinga informacija nebūna lygiavertė ir toks neproporcingumas gali būti esminis. Vertinant tokį minėtų kriterijų pusiausvyros nebuvimą, komercinės sutarties šalis, veikianti nepalankiomis sąlygomis, lyginant su kontrahentu, gali būti laikoma silpnesne.

Komercinės veiklos subjektų diferencijavimas yra pakankamai įprastas reiškinys. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos institucijų priimtuose teisės aktuose ir dokumentuose ir jų pagrindu priimtuose valstybių narių teisės aktuose[381] komercinės veiklos subjektai skiriami į mažojo ir vidutinio dydžio bendroves, kurios vadinamos SME (angl. „*small and medium-sized enterprises*“[382]), bei dideles bendroves (angl. „*large enterprises*“). Pripažįstama, kad, viena vertus, mažo ir vidutinio dydžio bendrovės yra labai reikšmingi Europos Sąjungos rinkai civilinės apyvartos dalyviai, kita vertus, nuogąstaujama, jog dėl ribotų galimybių

377 Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) [2000] OL L 178/1.

378 Hesselink, M. W, Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 6.

379 *Ibid,* p. 38.

380 Lurger. B., *supra* note 331, p. 284.

381 Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-2993, 2002, Nr. 105-4689; 2007, Nr. 132-5354.

382 Žr. šio disertacinio darbo 2.5. dalį.

jos susiduria su dideliais sunkumais[383]. Dažnai akcentuojama, kad, atsižvelgiant į tai, kad nacionaliniai valstybių narių sutarčių teisės sistemų režimai yra pakankamai skirtingi, vartotojai bei mažo ir vidutinių dydžio bendrovės, nežinodamos kitos valstybės narės sutarčių teisės nuostatų, vengia sudaryti sandorius su kitų valstybių narių subjektais, o tai neabejotinai yra efektyvaus vieningos rinkos funkcionavimo trukdis[384]. Vis dėlto, kaip pastebi M. W. Hesselink, Europos Sąjungos institucijų sutarčių teisės srityje vykdomoje teisinėje politikoje mažo ir vidutinio dydžio verslo subjektai neįvardinti kaip kaip civilinės apyvartos dalyvių kategorija, kuriai taikomos specialios sutarčių teisės taisyklės (kaip tai daroma vartotojų atžvilgiu)[385]. Tai reiškia, kad ir speciali sutarčių teisės priemonėmis užtikrinama apsauga šiam civilinės apyvartos subjektų ratui dėl jų silpnumo nėra taikoma (nors, reikia pastebėti, kad išskiriamos pavienės ir labai retos išimtys[386]). Tokie subjektai Europos Sąjungos institucijų bei valstybių narių (taip pat Lietuvos Respublikos) teisės aktų leidėjų išskiriami, siekiant identifikuoti ūkine ir komercine veikla besiverčiančius fizinius ir juridinius asmenis, kuriems gali būti taikomas specialus teisinis, finansinis ir administracinis režimas, skatinantis jų konkurencingumą rinkoje[387], t. y. įgyvendinamos įvairios paramos suteikimo bei administracinės naštos mažinimo priemonės.

Nors nepaneigtina, kad komerciniuose sutartiniuose santykiuose taip pat gali būti susiduriama su sutarties šalių derybinės galios pusiausvyros trūkumu, esminis klausimas yra, ar šis tokios nelygiaverčių sąlygų konstatavimas sukelia teisines pasekmes ir, jei sutinkame, kad sukelia, kokias? T. y., ar silpnosios sutarties šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugos priemonės taikomos ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, bei, jei taikomos, kokia apimtimi? Ar skiriasi silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos priemonių taikymas vartojimo ir komerciniuose santykiuose? Atsižvelgiant į tai, kad sutartinių vartojimo santykių reglamentavimas pasižymi intervencionalistiniu požiūriu, kuris yra nebūdingas komerciniams sutartiniams santykiams, turi būti atsakyta į klausimą, kokiu mastu vartotojų teisei

383 „Mikroįmonės, mažosios ir vidutinės įmonės (MVĮ) vaidina esminį vaidmenį Europos ekonomikoje. Tai – pagrindinis verslumo įgūdžių, naujovių ir užimtumo šaltinis. Po plėtros 25 valstybių Europos Sąjungoje apie 23 milijonai MVĮ teikia apie 75 milijonus darbo vietų ir sudaro 99 % visų įmonių. Tačiau jos dažnai susiduria su rinkos trūkumais. MVĮ dažnai sunku gauti reikalingą kapitalą ar kreditų, ypač ankstyvajame įmonės steigimo etape. Riboti ištekliai gali sumažinti šiuolaikinių technologijų ar naujovių prieinamumą“. Naujasis MVĮ apibrėžimas. Vartotojo vadovas ir deklaracijos pavyzdys [interaktyvus]. 2006, p. 5 [žiūrėta 2015-05-01]. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_lt.pdf>.

384 Europos Komisijos 2001 m. liepos 11 d. komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Europos sutarčių teisės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-12-20]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0398en01.pdf> (3 straipsnio 30 dalis).

385 Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis, *supra* note 53, p. 11.

386 Europos Tarybos direktyva 1990 m. birželio 13 d. dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB *OL* L 158. Šio teisės akto pagrindu sąvoka „vartotojas“ gali būti pritaikoma ir mažo ir vidutinio dydžio bendrovėms.

387 Europos Komisijos 1994 m. birželio 3 d. Mažų ir vidutinių įmonių (MVĮ) bei amatų sektoriaus paramos integruota programa. COM (207) final [interaktyvus]. 1994, [žiūrėta 2015-05-01]. <http://aei.pitt.edu/2946/1/2946.pdf>.

skirti principai gali būti taikomi grynai komerciniuose santykiuose[388]. Neabejotinai reikia sutikti su O. Cherednychenko, kuri, analizuodama fundamentaliųjų asmens teisių poveikį sutarčių teisei bei silpnosios sutarties šalies apsaugos klausimus, pagrįstai nurodė, kad sutarties šalių nelygiavertės derybinės galios nustatymas yra tik pirmas ir sąlyginai lengvesnis etapas, tuo tarpu daug daugiau diskusijų kelia tokios aplinkybės nustatymo sukuriamos teisinės pasekmės[389]. Pavyzdžiui, R. Bragdate pripažįsta, kad negali būti paneigta, jog mažojo verslo atstovai patenka į situacijas, kai pasinaudojama nepalankia jų padėtimi rinkoje ir, turint omenyje vis didėjantį valdžios institucijų tokių bendrovių svarbos pripažinimą, gali būti pripažįstamas šių rinkos dalyvių teisių apsaugą užtikrinančių teisės aktų poreikis[390]. M. W. Hesselink sutinka, kad mažo ir vidutinio dydžio verslininkai nelaikytini vartotojais, bet, jo nuomone, jie turi būti ginami kaip vartotojai[391]. Tuo tarpu, tokiai vartotojų teisių apsaugos koncepcija grindžiamai teismo vykdomai komercinės sutarties turinio kontrolei nepritaria komercinės teisės mokslo atstovas R. J. A. Hooley, nurodantis, kad skirtumai tarp vartojimo santykių bei komercinių santykių yra fundamentalūs ir vienu iš tokių esminių skirtumų būtent ir yra komercinio sandorio šalių lygiavertės derybinės galios pripažinimas, tuo tarpu vartotojas visais atvejais laikomas silpnąja sutarties šalimi. Priešindamiesi vartojimo santykiams būdingų principų taikymui komerciniams sutartiniams santykiams, šie autoriai teigia, kad toks taikymas neabejotinai sumažintų teisinio tikrumo, kurio tokiuose santykiuose reikalaujama, lygį[392]. Aptartas teisės mokslo atstovų diskursas patvirtina poreikį nustatyti silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos pagrindus ir įvertinti jų pritaikymo komerciniuose santykiuose galimybę.

2.3. Konceptualieji vartotojo teisių apsaugos pagrindai

Atsižvelgiant į tai, kad konceptualieji silpnosios sutarties šalies apsaugos pagrindai neabejotinai geriausiai išplėtoti vartojimo sutarčių teisėje, o komerciniams sutartiniams santykiams savo prigimtimi tokia apsauga yra nebūdinga, disertacinio darbo autorė trumpai aptars vartojimo santykių srityje išskiriamus kriterijus, kuriais pozityviojoje teisėje, teisės doktrinoje ir teismų praktikoje grindžiama tokios silpnosios sutarties šalies, t. y. vartotojo teisių ir teisėtų interesų apsauga. Dažniausiai įvardijama vartotojų teisių apsaugos priežastimi yra prezumpcija, jog vartotojai įprastai negali derėtis su verslininkais ir, pastariesiems naudojantis savo ekonominiu, derybiniu ir (ar) disponuojamos informacijos sukuriamu pranašumu, vartotojams tenka priimti siūlomas mažiau palankias sutarčių sąlygas. S. Haupt nurodo, kad tradiciškai teisės doktrinoje vartotojų teisių apsauga grindžiama

388 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 17.

389 Cherednychenko, O. Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party [interaktyvus]. 2007, p. 252 [žiūrėta 2015-04-13]. <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/20945/full.pdf?sequence=6>.

390 Ši autorė atkreipia dėmesį, kad bendrosios teisės sistemoje teismai ilgą laiką atsisakydavo vien dėl egzistuojančio derybinės galios disbalanso taikyti verslo sutarties turinio kontrolės priemones. Bradgate, R., *supra* note 65, p. 13.

391 Hesselink, M. W., *supra* note 52, p. 37.

392 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *op. cit.,* p. 16.

būtinumu suvaržyti didžiųjų bendrovių monopoliją ir jų reklamos priemonėmis daromą poveikį vartotojų gebėjimui įvertinti tikruosius savo poreikius. Šis autorius pastebi, kad, remiantis tokia teorija, atsižvelgiama ne į konkrečią situaciją, o pabrėžiama bendra ekonomiškai silpna vartotojo padėtis. Vartotojas laikomas mažiau žinančiu ir ekonomiškai menkesniu, lyginant su gamintojais ir prekybininkais, todėl ideali (trokštama) vartotojo nepriklausomybė yra itin toli nuo rinkoje egzistuojančios realybės.[393] Tad, nors ne kiekvienas fizinis asmuo, įsigydamas prekes iš verslininko savo asmeniniams su verslu nesusijusiems poreikiams tenkinti, yra mažiau informuotas ir neturintis patirties konkrečioje verslo srityje ir nebūtinai ekonomiškai silpnesnis, remiantis minėtu aiškinimu, vartotojo statusas jam vis vien bus teisės pripažįstamas, o apsaugos priemonės taikomos, nepriklausomai nuo šio konkretaus vartotojo savybių, t. y. apsaugos priemonės taikomos net ir tais atvejais, kai sutartį sudaro stipresne derybine galia, patirtimi ar finansiniais pajėgumais pasižymintis vartotojas ir silpną derybinę galią turintis nepatyręs ir, pavyzdžiui, nemokumo būsenoje esantis verslininkas.

Lietuvos teisės doktrinoje *inter alia* akcentuojama vartotojo teisė į ekonominių interesų apsaugą, o vartotojo apsauga nuo verslininko piktnaudžiavimo valdžia ir nesąžiningų sutarčių sąlygų nurodoma vienu iš jo ekonominių interesų apsaugos turinį atskleidžiančių principų[394]. D. Bublienė, aptardama nevienodos derybinės galios koncepciją, nurodo, kad „šis pagrindas buvo plėtojamas tiek teisės literatūroje, tiek politiniuose dokumentuose, taip pat buvo pripažįstamas teismų praktikoje. Buvo manoma, kad gerai organizuotas verslas individualiems vartotojams primeta *take-it-or-leave-it* sąlygas ir kad vartotojams sudėtinga apsiginti prieš verslo galią“ [395]. M. W. Hesselink, nurodo, kad Europos sutarčių teisėje įprasta išskirti šiuos elementus, kuriais grindžiamas vartojimo santykių išskirtinumas ir atribojimas nuo komercinių sutartinių santykių: ekonominis vartotojo silpnumas, nekankama informacija, kuria jis disponuoja, nepakankamas vartotojo racionalumas, aplinkybė, kad vartotojas nesiekia pelno, kitų galimybių (t. y. pasirinkimo laisvės) vartotojui nebuvimas, teisinio pagrindo Europos Sąjungos steigimo dokumentuose egzistavimas, teisinio tikrumo užtikrinimo būtinumu grindžiamas poreikis apsaugoti aiškios asmenų kategorijos teises bei komercinės teisės ypatumai (t. y. vartojimo teisei nebūdingi požymiai)[396]. Be to, Europos Sąjungoje vartotojų teisių apsaugos reglamentavimas kartu siejamas ir su poreikiu užtikrinti tinkamą vieningos rinkos funkcionavimą, taip pat keturių Bendrijos laisvių veikimą. Kaip nurodo F. A. Shurr, vartotojų teisių apsaugos politika pirmiausia grindžiama idėja, kad rinkos integracija yra vykdoma vartotojų interesais, stiprinant konkurenciją tarp

393 Haupt, S. Economic Analysis of Consumer Protection in Contract Law. *German Law Review*. 2003, 4(11): 113.

394 Bublienė, D., *supra* note 42, p. 27-28.

395 *Ibid*, p. 35.

396 Reikia paminėti, kad M. W. Hesselink neigia, jog kiekvienas iš šių kriterijų iš tiesų konceptualiai pagrindžia griežtą vartojimo santykių atribojimą nuo komercinių. Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 32.

valstybių narių verslo subjektų ir taip sumažinant prekių kainų lygį bei gerinant teikiamų paslaugų kokybę[397].

Tad apibendrintai galima išskirti šiuos pagrindinius vartotojų teisių apsaugą pagrindžiančius kriterijus. Visų pirma, vartotojo galimybė derėtis su verslininku yra labai ribota ir pastarasis, būdamas ekonomiškai stipresnis, patyręs konkrečios vykdomo verslo šakos atstovas, jam gali primesti sutarties sąlygas. Antra, vartotojas yra mažiau informuotas, tuo tarpu verslininkas disponuoja gausia informacija, nes jis yra atitinkamos komercinės veiklos ekspertas, o sandoris, kurį jis sudaro su vartotoju, šiam verslininkui dažniausiai būna tipinis. Trečia, vartotojas, kurio veikimą nulemia būtinumas vartoti, negali nuspręsti tiesiog nesudaryti sutarties – poreikį formuoja jo fiziologinės[398] savybės. Ketvirta, paveiktas verslininko vykdomos reklamos, vartotojas negali objektyviai įvertinti savo poreikių ir priima sprendimus, vadovaudamasis emocijomis. Penkta, vartotojas sudaro sutartį, nes siekia patenkinti savo asmeninius interesus, o ne siekdamas pasipelnyti. Kitame šios disertacinio darbo dalies poskyryje bus aptariamos tokio pagrindimo pritaikymo komerciniams santykiams galimybės.

2.4. Doktrinoje išskiriamų vartotojų teisės apsaugą legitimuojančių kriterijų pritaikymo komerciniams santykiams pagrįstumas

Neabejotina, kad vartotojo kaip silpnosios sutarties šalies teisių apsaugai Europos Sąjungos teisėje yra skirta ypatingai daug dėmesio. Tai yra labiausiai Europos Sąjungos teisės normomis reglamentuotas[399] civilinės teisės subinstitutas[400]. Dėl šios priežasties nenuosta-

397 Schurr, F. A. The Relevance of the European Consumer Protection Law for the Development of the European Contract. *Victoria University of Wellington Law Review*. 2007, 38: 137-138.

398 Be abejo, fiziniai asmenys negali būti laikomi subjektais, kurių poreikius formuoja tik jų fiziologinės savybės. Vis dėlto, būtent toks požymis nurodomas anksčiau cituojamoje teisės doktrinoje, taip siekiant pabrėžti vartotojo negalėjimą nesudaryti sutarčių, būtinų įgyti išgyvenimui reikalingus objektus. T. y. akcentuojamos tokios fizinio asmens savybės, kurios apibūdina jį kaip fizinį asmenį - tos, be kurių jis gali neišgyventi. Tokiu būdu iliustruojama silpnoji šių asmenų padėtis sutartiniame santykyje ir pagrindžiamas specialus tokių asmenų interesų apsaugos teisinis režimas.

399 Vartotojų teisių apsaugai skirti Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. gegužės 25 d. direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų *OL* L 171, 1999; Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais *OL* L 095, 1993; Europos Parlamento ir Tarybos 1997 m. gegužės 20 d. direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis *OL* L 144, 1997; Europos Tarybos 1985 m. gruodžio 20 d. direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose *OL* L 372, 1985; Europos Parlamento ir Tarybos 1998 m. vasario 16 d. direktyva 98/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainą *OL* L 80, 1998; Europos Tarybos 1990 m. birželio 13 d. direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų *OL* L 158, 1990; Europos Parlamento ir Tarybos 1994 m. spalio 26 d. direktyva 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais *OL* L 280, 1994 ir kiti.

400 Atsižvelgiant į tai, kad studijų procesui skirtoje literatūroje prievolių teisė pripažįstama civilinės teisės specialiosios dalies pošake (Baranauskas, E. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p 100.), sutarčių teisė gali būti laikoma jos institutu, tad vartotojų teisių apsaugai reglamentuoti skirtų teisės normų visuma gali būti laikoma civilinės teisės subinstitutu.

bu, kad toks į silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą orientuotas požiūris negalėjo nepaveikti ir komercinių sutartinių santykių srities. Vis dėlto, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, praktikoje įprasta griežtai atriboti vartojimo santykius nuo komercinių sutartinių santykių[401]. 2001 m. Europos Teisingumo Teismas išaiškino, kad Europos Sąjungos priimamų institucijų teisės aktuose vartojama vartotojo sąvoka apima tik fizinius asmenis ir juridiniai asmenys negali naudotis apsauga[402]. Tad, Europos Sąjungos institucijoms priimant teisės aktus sutarčių teisės srityje, jų taikymo sritis dažniausiai ribojama tik vartotojų sutartiniais santykiais arba tik komerciniais sutartiniais santykiais[403]. Europos Komisija yra aiškiai išreiškusi savo poziciją dėl komercinių santykių ir vartojimo santykių atribojimo ir įvardinusi jį kaip esminį. Kita vertus, negalima teigti, kad institucijos ignoruoja komercinių subjektų įvairovę. Pavyzdžiui, Europos Parlamentas taip pat yra priminęs, kad verslininkų tarpusavio sandoriai sudaromi ne tik didelių bendrovių[404], savo ruožtu, mažųjų ir vidutinių bendrovių pripažinimas Europos Sąjungos teisės aktuose yra nekvestionuotinas[405].

Vis dėlto, siekiant įvertinti vartojimo santykiams būdingos silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos priemonių pritaikymo komerciniams sutartiniams santykiams galimybes, būtina nustatyti, ar silpnosios sutarties šalies interesų apsauga vartojimo ir komerciniuose santykiuose gali būti konceptualiai grindžiama tais pačiais argumentais. Toliau bus aptarti teisės doktrinoje nurodomi vartotojų teisės apsaugą legitimuojantys kriterijai ir įvertintas kiekvieno iš jų pritaikymo komerciniuose sutartiniuose santykiuose pagrįstumas.

2.4.1. Derybinės galios asimetrija

O. Cherendychenko, analizuodama fundamentaliųjų (konstitucinių) asmens teisių, sutarčių teisės nuostatų bei silpnosios sutarties šalies apsaugai skirtų nuostatų sąveiką, kelia klausimą, ar socialinė arba ekonominė nelygybė būtinai nulemia sutarčių, naudingesnių stipriajai sandorio šaliai, sudarymą[406]? Kaip jau nurodyta anksčiau, negalima paneigti, kad ir komerciniuose santykiuose susiduriama su nelygiaverte derybine padėtimi, o atvejai, kai verslo sutartį sudarantis subjektas neturi galimybės derėtis ir sudaro ją kitos šalies primetamomis sąlygomis, egzistuoja. Tad šiuo atveju silpnąja sutarties šalimi laikomas verslininkas

401 Komerciniai ir vartojimo santykiai taip pat skiriami remiantis šiais argumentais: komercinėje teisėje pripažįstama, kad subjektai sudaro sandorius vykdydami savo verslo veiklą, tuo tarpu vartotojas sudaro sandorius asmeniniais tikslais, be to, komercinės teisės normomis verslininkai yra skatinami savarankiškai nustatyti jų tarpusavio santykius reglamentuosiančias taisykles, pripažįstant įprastos verslo praktikos kriterijų, o vartojimo santykiuose įprasta praktika nesureikšminama, išskyrus reikalavimą vartotojui elgtis protingai ir apdairiai (Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 16).

402 2001 m. lapkričio 22 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimas jungtinėje byloje C-541/99 ir C-542/99*, Cape Snc v Idealservice Srl ir Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-9057.

403 Pavyzdžiui, Europos Tarybos 1986 m. gruodžio 18 d. direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo [1986] OL L 382/17.

404 Europos Parlamento 2006 m. kovo 23 d. rezoliucija 2005/2022(INI) dėl Europos sutarčių teisės ir acquis peržiūros: tolesni veiksmai. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2015-04-21]. < http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0109+0+DOC+XML+V0//LT>.

405 Skirstymas į didelės korporacijas, vidutinio, mažo ir mikro dydžio bendroves aptariamas šio darbo 2.1.4. dalyje.

406 Cherednychenko, O., *supra* note 389, p. 252.

turi tik vieną alternatyvą – nesudaryti sutarties su tokiu savo pozicijos nekeičiančiu stipriuoju komercinės rinkos dalyviu ir pasirinkti jo konkurentą. Vis dėlto, reikia pripažinti, kad toks verslininkas turi pasirinkimą ir, jei jo netenkina siūlomos sutarties sąlygos, jis nėra priverstas sudaryti sutartį prieš savo valią (priešingu atveju tokia sutartis galėtų būti pripažinta negaliojančia dėl valios trūkumo, o ne dėl vienos iš šalių silpnos derybinės galios).

Jei sudaromos sutarties sąlygos nėra aiškaus turinio, jos bus aiškinamos pasiūliusios sutarties šalies nenaudai (*contra proferentem* taisyklė)– tad bus taikomos ne silpnosios sutarties teisių apsaugos priemonės, o bendrosios sutarčių aiškinimo nuostatos. Tačiau, jei sąlygos yra aiškios, reikėtų pripažinti, kad asmuo sąmoningai pasirenka sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis ir, būdamas verslininkas, t. y. vykdydamas komercinę veiklą ir prisiimdamas tenkančią riziką, jis gali, o dar svarbiau, privalo įvertinti prisiimamų įsipareigojimų naštą. Tuo tarpu, jei šis verslininkas negali sudaryti sutarties su kitu subjektu, nes rinka yra monopolizuota, jo teisės ir teisėti interesai privalo būti ginami konkurencijos teisės, o ne sutarčių teisės priemonėmis. Nors M. W. Hesselink ir neigia griežtą komercinių ir vartojimo santykių atribojimo pagrįstumą, nagrinėjamu aspektu aktualus šio autoriaus argumentas, kad, jei vartotojų teisių apsaugos reglamentavimas grindžiamas idėja, jog vartotojas yra ekonomiškai silpnesnis subjektas, ekonomistai tokį konceptualų apsaugos pagrindą paneigtų, nurodydami, kad, tais atvejais, kai pasiūlos pusėje rinkos dėsniai tinkamai neveikia, problemos turi būti sprendžiamos konkurencijos teisės normomis, o tuo atveju, jei kalbama tik apie derybinės galios disproporciją, tačiau rinka funkcionuoja tinkamai (t. y. yra konkurencinga), problemą išsprendžia tie patys rinkos dėsniai (kiti tiekėjai pasiūlo geresnes sandorio sąlygas)[407]. Šiuo aspektu ypatingai reikšminga ir ta aplinkybė, kad, tais atvejais, kai rinka yra konkurencinga, o verslininkas, negalėdamas išsiderėti palankesnių sutarties sąlygų ir, nors ir manydamas, kad jos sukuria nepagrįstą naštą jo atžvilgiu, vis tiek sudaro sutartį tokiomis sąlygomis, jo veiksmai patvirtina, kad tokį sprendimą jis priėmė vadovaudamasis racionaliomis priežastimis. T. y. prisiimamų įsipareigojimų našta nusveriama gaunamos naudos, o tai paneigia pačios sutarties nenaudingumą ir teismo intervencijos į jos turinį poreikį. Būtina paminėti, kad esminė tokio pagrindimo sąlyga – tinkamas informuotumas. Tik tinkama apimtimi informuotas verslininkas gali priimti pilnavertį sprendimą ir pasinaudoti savo valios autonomija. Tuo tarpu, jei toks verslininkas, turėdamas būtiną informaciją, veikia neracionaliai, neigiami tokių veiksmų padariniai negali tekti niekam kitam, išskyrus patį neracionalų rinkos dalyvį.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, kad vien derybinės galios ar ekonominės padėties disproporcija nėra pakankamas pagrindas silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos priemonių taikymui komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Teisminė komercinės sutarties turinio kontrolė būtų pagrįsta tuo atveju, jei šalis buvo neinformuota teisės aktuose numatyta apimtimi, suklaidinta arba priversta sudaryti sutartį prieš savo valią. Aiškinant priešingai, teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius priemonės būtų taikomos ir prieš sąžiningus bei derybine galia nepiktnaudžiaujančius verslininkus.

407 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 33.

2.4.2. Informacijos ir specialiųjų žinių asimetrija

Vertinant sutarties (tiksliau – ikisutartinės stadijos) šalių disponuojamos informacijos ir (arba) atitinkamos verslo srities žinių asimetriją, kaip pagrindą vieną iš šalių laikyti silpnąja sandorio šalimi, reikia pripažinti, kad verslo atstovai negali būti laikomi visų komercinės veiklos sričių ekspertais ir iš jų negalima reikalauti išmanyti kiekvieną iš jų, jei tik jie sudaro tokį pavienį savo paties vykdomai verslo veiklai nebūdingą sandorį.

Tais atvejais, kai vienai iš šalių sudaromas komercinis sandoris yra tipinis, o kitai – ne, ir pastaroji nevykdo ir neketina vykdyti tokios verslo veiklos, o sandorį sudaro netiesioginiais komerciniais tikslais[408], pirmoji sutarties šalis gali pagrįstai būti vertinama stipriąja, o antroji – silpnąja. Tokia išvada autorės daroma, atsižvelgiant į tai, kad šiuo atveju pirmoji sutarties šalis – atitinkamos rūšies komercinės veiklos subjektas - dėl nuolatinio tokio pobūdžio sandorių sudarymo turi ekspertinių žinių bei patirties. Kita vertus, net jei tai yra neseniai tokią veiklą pradėjęs rinkos dalyvis, jo kaip stipresnės sandorio šalies kvalifikavimo, autorės nuomone, neturėtų keisti, nes tokia šalis turi pareigą būti informuotai apie siūlomas bei ketinamas pasiūlyti prekes ar paslaugas ir gilintis į planuojamą vykdyti veiklą. Tai reiškia, kad tuo atveju, jei bendrovė įsteigiama tikslu teikti automobilių remonto paslaugas ir, sudarydama sutartį su kita bendrove, kurios vykdomas verslas su tokia veikla nesusijęs (pavyzdžiui, vykdoma prekybos maisto prekėmis veikla, o automobiliu naudojamasi tik nuvežti prekes klientui), ši naujai įsteigta bendrovė jau galėtų būti laikoma stipresne sandorio šalimi, nes ji turi pareigą tinkamai vykdyti automobilių remonto verslą ir kita sandorio šalis ja, kaip profesionale, pagrįstai pasitiki. Tikėtis ar, juolab, reikalauti, kad pastaroji sutarties šalis domėtųsi, ar kita sutarties šalis – profesionalas, yra pakankamai patyrusi, nėra jokio teisinio ar moralinio pagrindo. Kaip pagrįstai nurodo M. W. Hesselink, neracionalu reikalauti iš naujo verslininko tapti apsaugos sistemų specialistu vien dėl tos priežasties, jog jo verslo buveinėje reikia tokią sistemą įrengti[409]. Galima paminėti, kad 1987 m. Prancūzijos kasacinis teismas taip pat išaiškino, kad verslininkas, sudarantis sandorį ne savo profesinės kompetencijos srityje, gali būti laikomas vartotoju, nors tokios nuostatos taikymo sritis itin susiaurinta, teismui apribojus šią taisyklę taikyti sandoriams, kurie tiesiogiai susiję su tokio verslininko vykdoma komercine veikla[410]. Taigi, kaip minėta, vykdomos veiklos pobūdžio nulemta informacijos asimetrija, disertacinio darbo autorės nuomone, gali būti pripažinta tinkamu silpnąją komercinės sutarties šalį identifikuojančiu kriterijumi.

---

408 Netiesioginiais komerciniais tikslais sudaromus sandorius disertacinio darbo autorė įvardina tokius, kuriais sukuriamos teisės yra siejamos ne su pagrindine tokio verslo subjekto veikla (pavyzdžiui, automobilių gamintojo įsigyjamas kavos aparatas, kurį planuojama naudoti biure vaišinant kava klientus).

409 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 35-36.

410 Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis, *supra* note 53, p. 7.

2.4.3. Būtinumas vartoti

Disertacinio darbo autorės nuomone, šis požymis net ir vartojimo santykiuose tik ribotai pagrindžia silpnosios sutarties šalies teisių apsaugą, nes, visų pirma, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, konkurencingoje rinkoje asmuo visada gali pasirinkti subjektą, siūlantį geresnes sutarties sąlygas. Tuo atveju, jei rinka nėra konkurencinga, šią problemą privalu spręsti taikant konkurencijos teisės[411], o ne sutarčių teisės priemones. Kita vertus, vartotojas ne visada (ir net galima būtų teigti, jog net ne dažniausiai) sudaro sutartis su verslininku dėl gyvybiškai svarbių savo poreikių tenkinimo. Reikia pripažinti, kad maitinimasis, rūbų ir būsto įsigijimas didelei daliai visuomenės yra seniai peržengęs vien išlikimo (gyvybės išsaugojimo) ribas, tad reali asmens priklausomybė nuo konkretaus prekių ar paslaugų tiekėjo yra retai pasitaikanti situacija.

Verslo santykiuose šis būtinumas kaip asmens silpnumą sutartiniame santykyje pagrindžiantis kriterijus taip pat gali būti pritaikomas tik ribotai, pavyzdžiui, kitai sutarties šaliai pasinaudojus tokia būtinumo įsigyti būtent iš šio subjekto prekes ar paslaugas, priklausomybe ir primetus itin nepalankias sutarties sąlygas, t. y. egzistuojant sandorio, sudaryto dėl ekonominio spaudimo, pripažinimo negaliojančiu pagrindams. Be to, ribotas tokio kriterijaus pritaikomumas nulemtas ir tos aplinkybės, kad verslo santykyje būtinumas parduoti prekes ar suteikti paslaugas ir uždirbti pajamų dažnai būna ne mažesnis, nei kitos sutarties šalies poreikis jas įsigyti. Todėl, šio disertacinio darbo autorės subjektyviu vertinimu, dėmesio sutelkimas tik į vieno iš subjektų poreikius, nelaikytinas pagrįstu.

2.4.4. Negalėjimas objektyviai įvertinti savo poreikių dėl verslininkų vykdomos reklamos

Darbo autorės nuomone, šis kriterijus verslo santykiuose taip pat gali būti taikomas itin ribotai (jei iš viso gali būti taikomas). Visų pirma, komercinės veiklos vykdymas negali būti prilyginamas asmens vartojimui. Protingas komercinės veiklos planavimas, racionalūs sprendimai yra ne tik sėkmingos veiklos prielaidos. Iš tokią veiklą vykdančių subjektų tikimasi didesnio atidumo ir protingumo, domėjimosi ir sprendimų priėmimo, tik išsiaiškinus visą būtina informaciją. Reklamos turinio ir jos priemonių teisėtumo sąlyga – atitikimas tikrovei, objektyvumas ir neklaidinantis pobūdis. Tad, komercinei informacijai atitinkant šiuos kriterijus, verslininkas turėtų būti laikomas sugebančiu priimti racionalų sprendimą, o jo nepriėmęs vien dėl savo asmeninių savybių (t. y. nesant informacijos klaidinančio pobūdžio), jis neturėtų būti ginamas sutarčių teisės priemonėmis, nors ir sudarė sutartį mažiau palankiomis sąlygomis. Turi būti atkreipiamas dėmesys, kad vartotojui nėra keliami ir negali būti keliami tokie patys atidumo ir rūpestingumo reikalavimai – asmeninėje veikloje priimami sprendimai ne visada gali būti vertinami remiantis vien racionalumo kriterijumi (pavyzdžiui, prabangos prekių įsigijimas). Pripažįstant, kad vartotojas yra pažeidžiamas

411 Neanalizuojant konkurencijos teisėje numatytų priemonių, galima tik trumpai nurodyti, kad tokios rinkos savybės užtikrinamos draudimu neleistinai koncentruotis, monopolizuoti rinką, taip pat kartelių draudimu.

dėl reklamos poveikio jo valios formavimosi procesui ir egzistuojant teisės aktuose nurodytoms sąlygoms, vartotojui, kaip silpnajai sutarties šaliai, suteikiama teisė atsisakyti sutarties. Darbo autorės nuomone, toks sutarčių laisvės principo ribojimas verslo santykiuose negali būti taikomas ta pačia ar net panašia apimtimi kaip vartojimo santykiuose, nesant konceptualaus pagrindo. B. Lurger atkreipia dėmesį, kad disbalanso, sukuriamo asmeninių vienos iš sutarties šalių savybių, situacija savaime nėra pagrindas laikyti ją silpnesne ir todėl taikyti tokios šalies teisių apsaugą užtikrinančias priemones, nes į individualias savybes nukreiptas dėmesys ir tokia apsauga privalo būti suderinta su į konkrečius pavojus sutarčių teisei keliančių situacijų įvertinimu[412]. Tuo tarpu, atvejis, kai komercinės veiklos subjekto sprendimas buvo neracionalus, nes jis atidžiai neįvertino verslininko skleidžiamos (neklaidinančios ir išsamios) reklamos turinio, negali būti laikoma situacija, kai silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos priemonių taikymo poreikis yra nulemtas ne asmeninių tokio verslininko savybių, bet bendros situacijos rinkoje.

2.4.5. Pelno siekimo kriterijaus nebuvimas

Kaip minėta, teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad vartotojas laikomas silpnąja sutarties šalimi dėl tos priežasties, jog jis nesiekia pelno – tenkina savo asmeninius poreikius. Tuo tarpu kita sutarties šalis – verslininkas – veikia profesionaliu pagrindu ir jo siekia. M. W. Hesselink nuomone, šis kriterijus yra netinkamas griežtam vartojimo sutartinių santykių atribojimui nuo komercinių, nes, kaip nurodo šis autorius, pelnas gali būti suvokiamas ir plačiai – ne kaip piniginės naudos siekimas, bet gerovės siekimas apskritai[413]. Kaip minėta, šio darbo autorės nuomone, reikia sutikti su silpnosios sutarties šalies komerciniame sandoryje egzistavimo galimybe. Tačiau šiuo aspektu pelno siekimo kriterijus, kuris vartojimo santykiuose netaikomas, leidžia konceptualiai pagrįsti silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos priemonių taikymo skirtumus – ribotumą, lyginant su vartojimo santykiais.

Neatliekant itin detalios komercinės veiklos ir pelno siekimo, kaip reikšmingo jos elemento, analizės, reikia pabrėžti, kad tokio pobūdžio veikla yra neabejotinai siejama su veikimu savo rizika. Todėl asmenys, savo valia nusprendę vykdyti komercinę veiklą, viena vertus, prisiima tenkančias didesnio atidumo ir rūpestingumo pareigas, kita vertus - tam tikrą riziką, kad jų sprendimai nebus sėkmingi ir pelnas nebus uždirbtas. Tai puikiai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties citata: „Įmonė (verslininkas) yra pelno siekiantis asmuo, savo veikloje sudarantis komercinius sandorius, kurie pasižymi tam tikra rizika, dėl to tokia įmonė savo veikloje turi prisiimti neigiamų padarinių – nuostolių kitai sutarties šaliai - atsiradimo riziką ir tais atvejais, kai sutartinių prievolių tinkamas įvykdymas tampa apsunkintas ne dėl pačios įmonės priklausančių priežasčių. Kiekviena pelno siekianti įmonė veikdama įprastoje verslo srityje turi įvertinti rizikos veiksnius ir dėti pastangas jų poveikio minimizavimui“[414].

412 Lurger, B., *supra* note 331, p. 289.

413 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive, *supra* note 53, p. 35.

414 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-606, *UAB „Kemira GrowHow“* v. *ŽŪB „Anglininkai”, UAB „NORD/LB draudimas”.*

Pelno siekimo kriterijus ir jo netaikymas vartojimo santykiams neturėtų būti suprantamas siaurai – kaip reiškiantis, kad vartojimo santykiuose tokie fiziniai asmenys tradiciškai veikia sau nenaudingu būdu. Priešingai – teisė ir jiems kelia atidumo ir rūpestingumo reikalavimus[415]. Tačiau pelno siekimas, kaip minėta, šiuo atveju reiškia papildomas pareigas ir papildomą riziką. Asmeniui, laisva valia nusprendusiam vykdyti komercinę veiklą, sutarčių laisvės principo galiojimo ribos turi būti taikomos ribotai – t. y. tik tiek, kiek privaloma, o silpnosios sutarties šalies statusas tokiam verslininkui suteikiamas bei jo kaip tokiomis nelygiavertiškomis derybinėmis sąlygomis veikiančios sutarties šalies teisių apsaugos priemonės taikomos, tik jei egzistuoja papildomos aplinkybės.

Tad, remiantis fundamentaliais filosofiniais skirtumais, komercinė teisė laikytina neintervencionalistine ir iš esmės pragmatinio pobūdžio, tuo tarpu vartojimo teisės normos neriboja įsikišimo į vartotojo ir verslininko sudarytą sandorį ir iš esmės yra socialinės politikos priemonės[416]. Kaip minėta, komercinė teisė savo prigimtimi artimiausia klasikinio laikotarpio sutarčių teisės idėjoms, tuo tarpu vartojimo sutarčių teisė – solidarumu grindžiamai socialinei sutarčių teisei. Tai reiškia, kad sprendžiant teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius pagrįstumo klausimą, turi būti atsižvelgiama į esminius vartojimo ir komercinių sutartinių santykių skirtumus. Analizuodama silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos reglamentavimą, B. Lurger kelia klausimą: ar vartotojų teisių apsaugos priemonės turėtų būti taikomos ir verslo sutartiniuose santykiuose, kai sutartį sudaro maža bendrovė ar šalis, kurios patirtis arba žinios atitinkamoje verslo srityje yra menkesnė? Šis klausimas, jos nuomone, gali būti atsakytas dviem būdais. Pirmuoju atveju sprendimas yra labiau orientuotas į sutarties šalies savybes ir priimamas numatant tam tikrus kriterijus, remiantis kuriais sutarties šalis būtų laikoma silpnąja, pavyzdžiui, labai mažo verslo subjektai arba verslo subjektai, veikiantys ne toje prekybos srityje, kurioje vykdoma jų įprastinė komercinė veikla. Antrasis variantas yra labiau siejamas su orientavimusi į tam tikras situacijas arba sutartis ir yra grindžiamas pradine idėja, kad vartotojų teisių apsaugos priemonės komerciniuose sutartiniuose santykiuose nėra taikomos, tačiau tam tikros apsaugos tikslais įteisintos priemonės yra labai panašios ar bent sąlyginai švelnesnės ir yra leistinos, kai susiduriama su situacija, kuri yra pavojinga komercinės sutarties šaliai – klientui. Pagal tokį modelį išvengiama sunkumų, su kuriais susiduriama nubrėžiant aiškią ribą, tarp subjektų, kurie gali ir negali būti laikomi silpnąja sutarties šalimi[417]. B. Lurger pastebi, kad pastarasis sprendimas ir yra randamas Europos Bendrijos teisės aktuose. Remiantis direktyvomis, silpnesnės komercinės sutarties šalies teisių apsauga nustatyta tokiais atvejais, kai sudaroma sutartis, kurios rūšis suponuoja didelį disbalansą tarp jos šalių turimos patirties ar informacijos, kuria disponuojama, arba egzistuoja šalių priklausomybės situacija, pavyzdžiui, draudimo sutartys, komercinio atstovavimo sutartys, pavėluotų mokėjimų ar bankinio pavedimo atvejai. Tik mažoji dalis valstybių narių (Prancūzija ir Graikija) remiasi pirmojo sprendimo modeliu, tuo tarpu didžiojoje dalyje valstybių narių

415 CK 1.5 str. numato bendrąją pareigą veikti protingai.

416 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S., *supra* note 9, p. 16.

417 Lurger, B., *supra* note 331, p. 290.

silpnosios komercinės sutarties šalies apsaugai skirtos teisės normos siejamos su konkrečiomis sutarčių rūšimis.[418]

Atsižvelgiant į kriterijų, kuriais tradiciškai grindžiama vartotojų interesų apsauga sutartiniuose santykiuose, pritaikymo verslo sutartims analizės rezultatus, daroma išvada, kad komerciniuose santykiuose tokie kriterijai pritaikomi ribotai. J. H. Dalhuisen nurodo, kad, jei iš tiesų egzistuoja poreikis atriboti verslininkų ir kitų subjektų sandorius, toks atribojimas turėtų būti daromas taikant skirtingą teisinį režimą. Šio autoriaus nuomone, komercinė teisė turėtų būti mažiau formali ir labiau orientuota į įprastą verslo praktiką, taip pat labiau orientuota į tarptautiškumą[419]. Šio disertacinio darbo autorės vertinimu, siekiant kuo didesnio teisinio tikrumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose užtikrinimo, silpnosios sutarties šalies apsauga turėtų būti siejama ne su individualiomis konkretaus verslininko savybėmis, o su konkrečiomis situacijomis, kai sutartis sudaroma vienai iš šalių esant akivaizdžiai mažiau palankiomis sąlygomis ir jai neturint galimybės tokios disproporcijos išvengti, nors, nepaneigiama ir tai, kad privalo būti atsižvelgiama į konkrečios bylos aplinkybes.

2.5. Silpnosios komercinės sutarties šalies nustatymo problema

Pripažįstant, kad ir verslo sutartiniuose santykiuose viena iš sutarties šalių gali būti laikoma silpnąja, iškyla poreikis nustatyti, kokius kriterijus tokia šalis turėtų atitikti, kad jai galėtų būti suteikiamas šis statusas. Remiantis LR CK 6.228[1] straipsnio 2 dalimi, vartotoju laikomas fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. Tuo tarpu komercinės veiklos subjektu, kaip jau aptarta, gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Bendriausia prasme šie subjektai veikia siekdami pelno. Todėl kriterijus, kurio pagrindu silpnąją sutarties šalį teismas identifikuoja pagal veiklos tikslus, taip pat negali būti pritaikytas.

Kaip minėta, Europos Sąjungos institucijų priimtuose teisės aktuose ir dokumentuose skiriamos mažojo ir vidutinio dydžio bendrovės, kurios vadinamos SME (angl. „*small and medium-sized enterprises*“). Remiantis Europos Komisijos rekomendacijos[420]1 straipsniu, įmone laikomas bet koks ekonominę veiklą vykdantis subjektas, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso. Įmonės apibrėžimas visų pirma apima savarankiškai dirbančius asmenis ir šeimos įmones, užsiimančias amatais ar kita veikla, ir reguliariai ekonominę veiklą vykdančias ūkines bendrijas ar asociacijas. Įmonės skirstomos pagal šiuos kriterijus: bendrovės dydis, metinė apyvarta ir metinė balanso suma[421]. Bendrovės darbuotojų skaičiaus, meti-

418 Lurger, B., *supra* note 331, p. 290.

419 Dalhuisen, J. H., *supra* note 62, p. 25.

420 Europos Komisijos 2003 m. gegužės 6 d. rekomendacija 2003/361/EB dėl mikro-įmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo [2003], OL L 124.

421 Mikroįmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių (toliau kartu - MVĮ) kategorijai priklauso įmonės, kuriose dirba mažiau kaip 250 darbuotojai, o metinė apyvarta neviršija 50 milijonų eurų, ir (arba) kurių metinė balanso suma neviršija 43 milijonų eurų. MVĮ kategorijoje „mažoji įmonė“ apibrėžiama kaip įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 asmenų ir kurios metinė apyvarta ir (arba) metinė balanso suma neviršija 10 milijonų eurų. MVĮ kategorijoje „mikroįmonė“ apibrėžiama kaip įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 asmenų ir kurios metinė apyvarta ir (arba) metinė balanso suma neviršija 2 milijonų eurų (2 straipsnis).

nės apyvartos ir metinės balanso sumos dydžio kriterijai numatyti ir Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme[422]. Tad, gali kilti klausimas, ar itin mažų, mažų ar vidutinių bendrovių kategorijai priklausantis komercinės veiklos subjektas gali būti savaime laikomas silpnąja sutarties šalimi, jei tokia sutartis sudaroma su komercinės veiklos subjektu, neatitinkančiu darbuotojų skaičiaus, metinės apyvartos ir metinės balanso sumos dydžio nuostatų (t. y. viršijančiu teisės aktuose nurodytas ribines vertes).

Iš pirmo žvilgsnio tokie objektyvūs kriterijai gali pasirodyti puikia išeitimi, siekiant nustatyti subjektų, kuriems komerciniuose sutartiniuose santykiuose galėtų būti suteikiamas silpnosios sutarties šalies statusas, ratą. Vis dėlto, M. W. Hesselink pastebi, kad griežtas tokių kriterijų taikymas, suteikiant sutarčių priemonėmis garantuojamą apsaugą, yra problematiškas dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, susiduriama su tam tikru neobjektyvumu: kyla tokios apsaugos kriterijų pagrįstumo klausimas. T. y., kodėl 249 darbuotojus turintis juridinis asmuo turėtų būti vertinamas kitaip, nei turintis 250? Kita vertus, šis autorius pastebi, jog tai gali paskatinti nenatūralų tam tikrų strategijų taikymą, kai komercinės veiklos vykdytojai sąmoningai stengsis turėti ne didesnį nei įstatyme numatytą darbuotojų skaičių, nors pagal savo derybinę galią jie ir nepateks į tų subjektų, kuriems iš tiesų reikia apsaugos, ratą.[423] Taigi, siekdami išvengti stipriosios sutarties šalies statuso, verslininkai gali sąmoningai siekti netenkinti įstatyme nustatytų kriterijų. Be to, šių kriterijų taikymas turi būti įvertintas ir kitos sutarties šalies interesų kontekste. Dažniausiai, informacija apie turimų darbuotojų skaičių, metinę apyvartą ar metinę balanso sumą nebūna itin paprastai ir greitai prieinama (jei iš viso prieinama). Ir, net jei ji ir būtų vieša, reikalavimas domėtis ir surinkti šią informaciją prieš kiekvieną komercinį sandorį būtų neracionalus ir rinkos dalyviams itin sunkiai įgyvendinamas. Tai neabejotinai apsunkintų civilinių sandorių apyvartą. Todėl tokių pareigų nustatymas rinkos dalyviams, šio darbo autorės nuomone, negali būti laikomas pagrįstu.

Šio disertacinio darbo autorės nuomone, vykdomos nuolatinės komercinės veiklos rūšis yra objektyvesnis ir ženkliai labiau pagrįstas kriterijus, suteikiantis galimybę kvalifikuoti silpnąją komercinės sutarties šalį. T. y., remiantis šiuo požymiu, sutarties šalis galėtų būti laikoma stipriąja sandoriuose, kurie įprastai sudaromi jos nuolat vykdomoje veikloje ar veiklose. Ir priešingai – jei verslininkas sudaro pavienį sandorį, kuris nėra įprastas jo veikloje ir jis net neplanuoja šia veikla profesiniu pagrindu nuolat užsiimti, jis pagal bendrą taisyklę neturėtų būti laikomas stipriąja sandorio šalimi, nepriklausomai nuo dydžio (juridinių asmenų atveju). Be abejo, tokios aplinkybės buvimą gali apsunkinti tas faktas, kad priva-

422 Remiantis Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymu, vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų: 1) įmonės metinės pajamos neviršija 40 mln. eurų, 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 27 mln. eurų (3 straipsnio 1 dalis). Maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų: 1) įmonės metinės pajamos neviršija 7 mln. eurų, 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 5 mln. eurų (3 straipsnio 2 dalis). Labai maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų: 1) įmonės metinės pajamos neviršija 2 mln. eurų, 2) įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 1,5 mln. eurų (3 straipsnio 3 dalis). Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-2993, 2002, Nr. 105-4689; 2007, Nr. 132-5354.

423 Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis, *supra* note 53, p. 17.

tūs juridiniai asmenys gali užsiimti bet kuria teisėta verslo veikla[424]. Vis dėlto, šiais laikais verslininkai yra aktyvūs skelbdami informaciją apie savo vykdomą veiklą (ar veiklas), tad tokios aplinkybės įrodymas teisme sunkumus sukelti turėtų tik retais atvejais. Be to, kaip buvo nurodyta, civilinės apyvartos dalyvio pasirinkimas vykdyti tam tikrą komercinę veiklą sukelia tam tikras pasekmes – pareigą būti atidžiam, rūpestingam ir informuotam bei veikti profesionaliai. Mažas darbuotojų skaičius ar finansiniai rodikliai šių pareigų nepanaikina. Du toje pačioje srityje veikiantys verslininkai bus geriausiai informuoti, susipažinę su tokio sandorio reglamentavimu ir geriausiai supras visą sudaromo sandorio esmę, taip pat – sutarties tekstą. Tokią išvadą iliustruoja M. B. M. Loos pateikiamas pavyzdys, remiantis kuriuo, akivaizdu, kad atsakymas į klausimą, ar sutarties sąlyga parengta aiškia ir suprantama kalba, kai tai reikšminga nustatant pagrindą teismo intervencijai dėl vienos iš šalių pateiktų sutarties sąlygų nesąžiningumo, gali skirtis, priklausomai nuo to, kokią veiklą vykdančios šalys ją sudarė - kai du verslininkai veikia toje pačioje verslo srityje, įprastai jiems nekils sunkumų suprasti tokioje veikloje vartojamą terminiją ar žargonus, tuo tarpu, jei jie veikia skirtingose veiklos srityse, pavyzdžiui, skalbimo mašinų gamintojas, įsigyjantis kompiuterį, gali ne visada suprasti kitos šalies vartojamus terminus (savo ruožtu vartotojas gali nesuprasti beveik visais atvejais)[425].

Be to, kyla klausimas, ar bendrovės metinės apyvartos ar balanso sumos, bei turimų darbuotojų skaičius gali savaime eliminuoti tokį verslininką iš galimo silpnosios sutarties šalies subjektų rato, nes, pavyzdžiui, net ir daug juridinių asmenų jungianti bendrovių grupė, kurios pagrindinė veikla - prekyba automobiliais, įsigydama neseniai sukurtą programinę įrangą, negali būti laikoma proporcingai palankioje padėtyje, lyginant su kontrahentu – šios programinės įrangos gamintoju (pardavėju). Be to, jei analizuojama dviejų tame pačiame sektoriuje veikiančių komercinių subjektų sutartis, silpnosios sutarties šalies nustatymas taip pat turėtų būti grindžiamas išimtinai akivaizdžiomis vieno iš subjektų priklausomybės aplinkybėmis ir stipriojo pasinaudojimu tokia padėtimi, priverčiant prieš valią sudaryti sutartį nepalankiomis sąlygomis. Tuo tarpu, jei atitinkamas sektorius yra konkurencingas ir kiekvienas iš subjektų visada gali sudaryti sutartį su kitu konkurentu, nėra pagrindo bent vieną iš jų įvardinti silpnuoju, nes kiekvienam iš jų kyla pareiga būti informuotu, atidžiu bei rūpestingu ir įvertinti prisiimamų įsipareigojimų naštą.

Apibendrinant, reikia pripažinti, kad silpnosios sutarties šalies komerciniame sutartiniame santykyje egzistavimo galimybės neigimas prilygtų verslo sutartinių santykių įvairovės neigimui. Pastaroji yra neabejotina realybė, o ir komercinis sandoris gali būti sudarytas tarp skirtingų subjektų. Tad viena iš tokios sutarties šalių gali būti vertinama silpnąja. Tačiau taip pat neabejotina, kad asmens autonomijos ir verslo santykių nuspėjamumo idėjos vis dar išlieka pamatinėmis komercinių teisinių santykių vertybėmis, o socialinės sutarčių teisės teorijos ir jos reprezentuojamų ideologinių kriterijų poveikis komercinei sutarčių teisei dar nėra toks didelis, kad pakeistų sutarčių laisvės ar teisinio tikrumo poreikį. Šio darbo

424 Remiantis CK 2.74 straipsniu, privatiesiems juridiniams asmenims būdingas bendrasis teisnumas, t. y. jie gali įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyras tas, kurioms atsirasti reikšmingos tokio fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius, giminystė.

425 Loos, M. B. M. *Transparency of Standard Terms under the Unfair Contract Terms Directive and the Proposal for a Common European Sales Law. European Review of Private Law.* 2015, 23(2): 191.

autorės nuomone, tokių pokyčių prognozės yra labai abejotinos. Kaip pastebi B. Lurger, bendriausia prasme net ir pati sutarčių teisė išlieka individualistinė ir vis dar yra grindžiama privačios autonomijos principu – nereikalaujama, kad šalys, vykdydamos sutartinius įsipareigojimus, pilnai kooperuotųsi ir visiškai atsisakytų savo interesų ar vadovautųsi altruizmo bei solidarumo, suprantamų tradicine prasme, vertybėmis, tačiau tikimasi, kad šalys veiks sąžiningai ir atsižvelgs į kitos sutarties šalies interesus[426]. Šis individualizmu grindžiamas požiūris griežčiausia savo prasme pasireiškia būtent komerciniuose sutartiniuose santykiuose.

Remiantis šiais argumentais, disertacinio darbo autorės daroma išvada, kad silpnosios sutarties šalies apsauga, komerciniuose santykiuose vykdoma teismui kontroliuojant sutarties turinį, yra galima bei būtina, tačiau tokios priemonės privalo būti taikomos ribotai. Jų apimtis neturėtų būti tokia pati, kuria sutartiniuose santykiuose gali naudotis vartotojai. Silpnosios sutarties šalies apsauga turi būti vykdoma, atsižvelgiant būtent į komercinių sutartinių santykių specifiką. Kitas labai svarbus aspektas – silpnosios sutarties nustatymo problema. Šioje disertacinio darbo dalyje autorė pagrindė argumentus, kuriais remiantis vien verslo subjekto dydis (įskaitant metinę apyvartą ir (ar) metinio balanso sumą ir darbuotojų skaičių) neturėtų būti lemiamas, priimant sprendimą dėl sutarties šalies derybinio pranašumo nustatymo. Daug reikšmingesnis kriterijus yra sutarties šalies sudaromo sandorio buvimas tipiniu ar netipiniu jos vykdomame versle. Tuo tarpu išankstinis sandorio stipriosios ir silpnosios šalių kvalifikavimas, nesiejant su konkrečios bylos aplinkybėmis, yra kvestionuotinas. Atsižvelgiant į tai, kad pastarosios politikos laikomasi ir Europos Sąjungos institucijų iniciatyva rengtuose dokumentuose (su nedidelėmis išimtimis), šios darbo autorės nuomone, tokia teisės politika ir ja paremtas reglamentavimas yra efektyvus ir teisiškai pagrįstas.

2.6. Informavimas kaip silpnosios komercinės sutarties šalies interesų apsaugos priemonė

Remiantis *Caveat emptor* idėja, pardavėjas, parduodantis prekes pirkėjui, gali neatskleisti turimos informacijos, o ši taisyklė grindžiama principine nuostata, kad šalys veikia tapačiomis ar panašiomis sąlygomis, suteikiančiomis galimybę veikti savo interesais[427]. Nors ši idėja komerciniuose sutartiniuose santykiuose kito mažiausiai, kaip minėta, negali būti neigiama realybė, su kuria susiduria verslo sandorių subjektai. M. W. Hesselink teigimu, ši realybe pasireiškia rinkos netobulumu – t. y. tokiomis situacijomis, kai dėl pasiūlos pusėje esančios galios koncentracijos paklausos pusėje atsiranda neigiamas reiškinys - jai priklausančių subjektų neinformuotumas[428]. Kaip jau aptarta ankstesniuose šio disertacinio darbo poskyriuose[429], silpnosios sutarties šalies egzistavimo komerciniuose santykiuose galimybė

426 Lurger, B., *supra* note 331, p. 287.

427 De Boeck, A., *supra* note 57, p. 794.

428 Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis, *supra* note 53, p. 14.

429 2.5 poskyryje ir kituose.

yra reali, nes informacijos, kurią turi kiekviena iš šalių, disbalansas gali nulemti sutarties sudarymą vienai iš sutarties šalių nepagrįstai nenaudingomis sąlygomis. Šios situacijos gali būti sprendžiamos įvairiomis teisinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, nustatant privalomas informavimo pareigas ikisutartiniuose santykiuose, taip pat – suteikiant teisę atsisakyti sutarties ar ją vienašališkai nesikreipiant į teismą nutraukti, suteikiant teisę teismui pakeisti sutarties sąlygą. Šioje disertacinio darbo dalyje bus aptarti privalomo informacijos suteikimo komerciniuose nustatymo aspektai, aktualūs nagrinėjamai temai.

Informavimo pareigų nustatymas, be abejo, pirmiausia grindžiamas informacijos asimetrijos sukuriamos vienos iš šalių perdėtai nepalankios padėties sutartiniame (ikisutartiniame) santykyje sukūrimu. Be to, teisės doktrinoje nurodoma, kad informavimo pareigomis sumažinama klaidos dėl sutarties dalyko rizika[430]. H. Rosler akcentuoja, kad informavimo pareigos nustatymas iš esmės grindžiamas minimalios intervencijos principu, o informacija laikoma būtina sąlyga racionaliam sprendimui rinkoje priimti[431]. Informavimo pareigų nustatymo aspektus sutartiniuose verslininkų santykiuose analizavusios B. Lurger vertinimu, informavimo pareiga yra pati efektyviausia priemonė, kadangi ji yra švelniausia - t. y. mažiausiai prieštaraujanti sutarčių laisvės principui, nes informuojant pagerinama atsakingo kliento priimamo sprendimo „kokybė“. Tačiau autorė pažymi ir tai, kad po informavimo asmuo yra paliekamas su bendrosiomis sutarčių teisės normomis (įskaitant *pacta sunt servanda*).[432] Tad, remiantis tokiu informavimo pasekmių aiškinimu, informuotam asmeniui netaikomos specialios silpnosios sutarties šalies apsaugą užtikrinančios teisės normos, nes, atstačius pusiausvyrą šalių disponuojamoje informacijoje, nelieka teisinio pagrindo, kuriuo remiantis viena jų turėtų būti laikoma silpnesne.

Pritariant konceptualiam informavimo pareigų nustatymo pagrįstumui, turi būti atsakoma į esminį klausimą: kokiais atvejais komercinių ikisutartinių santykių šalis privalo atskleisti informaciją. Taip pat - kokią dalį disponuojamos informacijos verslininkas turi atskleisti? Siekiant nepažeisti civilinės teisės subjektų lygiateisiškumo principo ir būtinybės užtikrinti visų civilinės apyvartos dalyvių teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą, būtina kelti klausimą, ar egzistuoja kitos sutarties šalies pareiga domėtis? T. y., ar asmuo turi teisę ginti savo teises, kurios pažeistos netinkamu informavimu, jei jis pats išliko pasyvus visą ikisutartinių santykių stadiją? Būtent į šiuos klausimus bus mėginama atsakyti, analizuojant Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva priimtų negriežtosios teisės dokumentų, skirtų sutartiniams santykiams, nuostatas.

430 Shulze, R., *supra* note 88, p. 159.

431 Rosler, H. Protection of the Weaker Party in European Contract Law: Standardized and Individual Inferiority in Multi-Level Private Law. *European Review of Private Law*. 2010, 18 (4): 736.

432 Lurger, B., *supra* note 197, p. 459.

2.6.1. Informavimo pareigos komerciniuose sutartiniuose santykiuose, numatytos Lietuvos sutarčių teisėje ir Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose

Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje galioja bendra informavimo ikisutartiniuose santykiuose pareiga[433]. LR CK 6.163 straipsnio 4 dalyje numatyta sutarties šalių pareiga atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti. Ši pareiga galioja tiek komerciniuose, tiek kitų rūšių santykiuose. Remiantis CK šeštosios knygos komentaru, ši pareiga yra sąžiningumo pareigos sudėtinė dalis[434]. Kokia informacija yra laikoma turinčia esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, priklausys nuo konkrečios vertinamos situacijos. Tai reiškia, kad sąvoka „informacija, turinti esminės reikšmės sutarčiai sudaryti" yra vertinamoji sąlyga, o jos turinys teisėjo nustatomas, atsižvelgiant į konkretaus sandorio aplinkybes. Šio darbo autorės nuomone, viena esminių tokių aplinkybių – vertinamųjų kriterijų – laikytina sandorio rūšis: tuo atveju, jei sudaryta komercinė sutartis, informavimo pareigų turinys turi būti nustatomas atsižvelgiant į šią aplinkybę ir šis kriterijus turi būti analizuojamas vienas iš pirmųjų. Panašios pozicijos laikomasi ir LR CK 6.163 str. 4 d. komentare, kuriame teigiama: „Kokia tai bus informacija, priklauso nuo sutarties rūšies ir pobūdžio, **šalių teisinio statuso**"[435]. Į tą aplinkybę, kad sutarties šalys yra verslininkai, atsižvelgta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-77/2012, kurioje ginčas kilo dėl akcijų perleidimo sutarties galiojimo, pirkėjui teigiant, kad jam nebuvo atskleisti visi įmonės, kurios akcijas jis įsigijo pagal lizingo sutartį prisiimti įsipareigojimai. Šioje nutartyje kasacinis teismas nurodė, kad, remiantis CK 6.163 straipsnio 4 dalimi, tuo atveju, „kai šalys yra verslininkai ir jie sudaro sutartis, tai aplinkybę, kad buvo pateikta visa sutarčiai sudaryti reikalinga informacija, privalo įrodyti ta šalis, kuri turėjo šią informacijos pateikimo pareigą"[436]. Vis dėlto, manytina, kad, remiantis CK 6.163 straipsnio 4 dalimi, tokia pati pareiga kyla ir nekomercinio santykio šaliai, disponuojančiai informacija, turinčia esminės reikšmės sutarčiai sudaryti. Taigi, disertacinio darbo autorės nuomone, nagrinėtoje byloje komercinis sutarties pobūdis nenulėmė esminių CK 6.163 straipsnio 4 dalies taikymo skirtumų.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad nei teisės aktai, nei teismų praktika nepateikia (ir negali pateikti) baigtinio tokios privalomos pateikti informacijos sąrašo, o būsimo sandorio šalys gali skirtingai vertinti informacijos reikšmę sandorio sudarymui, turi būti keliamas klausimas, kuo remdamasis informacija disponuojantis verslininkas turi nustatyti, kokia

433 Informavimo pareigos nustatytos ir atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančiose teisės normose: pavyzdžiui, CK 6.353 straipsnio 1 dalis (pardavėjo pareiga suteikti informaciją apie parduodamus daiktus), 6.645 straipsnio 1 dalis ir 6.674 straipsnio 1 dalis (rangovo pareiga suteikti informaciją iki sutarties sudarymo), 6.719 straipsnio 1 dalis (paslaugų teikėjo pareiga suteikti informaciją iki sutarties sudarymo).

434 Nurodoma, kad „pareiga elgtis sąžiningai vykstant deryboms taip pat apima šalių pareigą suteikti viena kitai žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti". Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 208.

435 *Ibid*.

436 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-77/2012, *BUAB „Eudanas"* v. *UAB „Metva" ir BUAB „Pajūrio turto investicijos"*.

informacija kitos ikisutartinio santykio šalies vertinimu sutarties sudarymui turi esminės reikšmės. Šio disertacinio darbo autorės nuomone, pareiga atskleisti sandorio sudarymui esminės reikšmės turinčią informaciją apima ir pareigą atskleisti kitai ikisutartinių santykių šaliai, kokia informacija yra vertinama kaip turinti esminės reikšmės. Be to, pareiga atskleisti informaciją komerciniuose sutartiniuose santykiuose yra tokios pat svarbos kaip ir pareiga domėtis. Pasyvus komercinio sutartinio sandorio šalies elgesys gali leisti susidaryti pagrįstus lūkesčius, jog šios vertinimu visa esminę reikšmę jai turinti informacija yra atskleista. Atkreiptinas dėmesys, kad pareigą aktyviai domėtis sandorio sudarymui esminę reikšmę turinčiomis aplinkybėmis akcentuoja ir CK Šeštosios knygos (CK 6.163 straipsnio 4 dalies) komentaro autoriai, nurodydami, kad „<...> šios pareigos apimčiai reikšmės turi ir šalių teisinis statusas. Jeigu abi šalys yra verslininkai, pareiga atskleisti informaciją yra mažesnė, nes verslininkai yra profesionalai, jie veikia savo rizika, **todėl patys savo iniciatyva privalo domėtis svarbiomis sutarčiai detalėmis**. Jeigu kita sutarties šalis yra vartotojas, pareiga atskleisti informaciją yra didesnė, nes vartotojas nėra profesionalas, kai kurių svarbių detalių jis neprivalo ir objektyviai negali žinoti“[437]. Šiais aspektais taip pat aktuali Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-415/2014, kurioje teismas įvertino uždarosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo – pardavimo šalies – pirkėjų pasyvumą ir nepripažino, kad jiems nebuvo atskleista esminę reikšmę sandorio sudarymui turinti informacija[438].

Tad, kaip minėta, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje taikomas „esminę reikšmę sutarties sudarymui turinčios informacijos kriterijus“ turi būti aiškinamas ir taikomas atsižvelgiant į komercinių sutartinių santykių pobūdį ir pareigos suteikti informaciją ribas, kurias bent iš dalies nustato kitos sutarties šalies pareiga veikti aktyviai ir nurodyti, kokia informacija ją domina, t. y. jos teirautis. Pritariant cituotam CK šeštosios knygos komentare nurodomam teiginiui, kad verslininkai veikia savo rizika ir turi pareigą domėtis, darytina išvada, kad informavimo pareigos, remiantis LR CK 6.163 straipsniu, komerciniuose ikisutartiniuose santykiuose yra siauresnės apimties nei kitų rūšių ikisutartiniuose santykiuose.

Informavimo pareigos gali būti laikomos viena ryškiausiai matomų Europos Sąjungos teisės, skirtos privatiniams santykiams elementų, atsispindinčiu ir Sąjungos institucijų ini-

437 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *supra* note 41, p. 208.

438 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-415/2014, *R. J.* v. *M. S., A. A.* Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas, kilęs dėl akcijų pirkimo-pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia CK 1.91 straipsnio pagrindu (kaip sudaryta dėl apgaulės). Nagrinėjamoje byloje keltas akcijų pirkimo–pardavimo sutarties nuostatų aiškinimo klausimas, pirkėjams teigiant, kad, pirkdami akcijas, jie pardavėjo buvo apgauti, nuo jų nuslėpta esminė informacija. Lietuvos apeliacinis teismas išaiškino, kad pardavėjas gali rinktis iš kelių alternatyvų: **jis gali pateikti pirkėjui išsamią informaciją, užtikrindamas, kad ji teisinga, taip pat gali sudaryti pirkėjui sąlygas atlikti patikrinimus, perleisdamas jam riziką dėl to, kad šis negavo informacijos dėl savo neapdairumo**. Teismas pažymėjo, kad būtent pastaroji situacija nustatyta ir nagrinėtu atveju, o apeliantai (akcijų pirkėjai) neįrodė, jog jiems buvo trukdoma susipažinti su visa įmonės, kurios akcijos perleidžiamos, dokumentacija. Taigi, Lietuvos apeliacinio teismo vertinimu, žemesnės instancijos teismas turėjo pagrindą atmesti priešieškinį, nes veikdami kaip normaliai rūpestingi ir atidūs žmonės, pirkėjai (apeliantai) turėjo susipažinti su pasirašomo oficialaus dokumento – akcijų pirkimo-pardavimo sutarties, kurioje nurodytos visos esminės sąlygos ir šalių įsipareigojimai, turiniu, kaip ir sužinoti apie realią padėtį įmonėje, jos sudarytas sutartis, finansinius srautus ir t.t.

ciatyva parengtų negriežtosios teisės dokumentų, skirtų sutarčių teisės harmonizavimui, nuostatose. Nors, kaip ir kitais aspektais, didžiausias dėmesys skiriamas vartotojų informavimui, šios pareigos numatytos ir komercinių sutartinių santykių srityje. ***Acquis* principų** 2:201 straipsnyje numatyta bendroji pareiga informuoti apie prekes ar paslaugas. Šioje nuostatoje nurodoma, jog prieš sutarties sudarymą šalis privalo pateikti kitai šaliai tokią informaciją apie prekes ir paslaugas, kurios kita šalis gali pagrįstai tikėtis, atsižvelgiant į kokybės ir efektyvumo (angl. „*performance*“) standartus, kurie įprastai būtų taikomi pagal aplinkybes[439]. Atkreiptinas dėmesys, kad nors, informacija, kurią privaloma pateikti vartotojui, reglamentuojama *Acquis* principų 2:202 straipsnyje, šios nuostatos komentare paaiškinama, jog ji taikoma nepriklausomai nuo šalių statuso – t. y. ji yra taikoma tiek sutartims, sudaromoms su verslininku, tiek sutartims su vartotoju, tačiau tais atvejais, kai sutartis yra sudaroma su vartotoju, ši nuostata bus imperatyvi[440]. Tad, galima daryti išvadą, kad remiantis *Acquis* principais, informavimo pareigos ikisutartiniuose verslo sutartiniuose santykiuose reglamentuojamos liberaliau - t. y. šalims suteikiama teisė nesivadovauti minėta taisykle. Be to, informavimo pareigos verslo santykiuose pagal *Acquis* principų 2:201 straipsnį yra siauresnės apimties, lyginant su ikisutartiniuose santykiuose su vartotojui nustatytomis informacijos pateikimo pareigomis.

DCFR II.-3:101 straipsnis numato bendrąją pareigą informuoti kitą sutarties šalį apie parduodamas prekes, kitą turtą ar paslaugas. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta, kad prieš sutarties dėl prekių ar kito turto tiekimo arba paslaugų teikimo sudarymą, kai prekės ar turto tiekiamos arba paslaugos teikiamos verslininko kitam asmeniui, pirmasis turi pareigą suteikti tokią informaciją apie šias prekes, turtą ar paslaugas, kurios kita šalis gali pagrįstai tikėtis, atsižvelgiant į kokybės ir efektyvumo standartus, kurie, esant tokioms aplinkybėms, įprastai būtų taikomi. Antrojoje šios nuostatos dalyje detalizuojama, kad sprendžiant, kokios informacijos asmuo gali pagrįstai tikėtis, turi būti taikomas šis testas: jei šis asmuo taip pat yra verslininkas, vertinama pagal tai, ar šios informacijos nepateikimas ženkliai nukryptų **nuo geros komercinės praktikos**[441]. Šios nuostatos komentare nurodoma, kad joje dėmesys sutelkiamas į atvejus, kai tiekėjas (pardavėjas ar paslaugų teikėjas) turi informacijos apie prekių, kito turto ar paslaugų kokybę arba veikimo efektyvumą ir šios informacijos atskleidimo kita šalis gali pagrįstai tikėtis. Tačiau kartu atkreipiamas dėmesys, kad nereikalaujama visos tiekėjo turimos informacijos atskleidimo, nes šios normos pagrindu privalu pateikti **tik** tą informaciją, kuri yra būtina įvertinti įsigyjamų prekių, kito turto ar paslaugų

439 Angl. „*Article 2:201:* ***Duty to inform about goods or services***
Before the conclusion of a contract, a party has a duty to give to the other party such information concerning the goods or services to be provided as the other party can reasonably expect, taking into account the standards of quality and performance which would be normal under the circumstances“.

440 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H., *supra* note 345, p. 78.

441 Angl. „*II. – 3:101:* ***Duty to disclose information about goods, other assets and services***
(1) Before the conclusion of a contract for the supply of goods, other assets or services by a business to another person, the business has a duty to disclose to the other person such information concerning the goods, other assets or services to be supplied as the other person can reasonably expect, taking into account the standards of quality and performance which would be normal under the circumstances.
(2) In assessing what information the other person can reasonably expect to be disclosed, the test to be applied, if the other person is also a business, is whether the failure to provide the information would deviate from good commercial practice”.

kokybę ir efektyvumą. Ši nuostata turi būti suprantama ta prasme, kad iš tiekėjo dažniausiai negalima pagrįstai tikėtis informacijos, kurios jis neturi ir neprivalo turėti.[442] Ch. Twigg-Flesner vertinimu, tokios DCFR II.-3:101 straipsnio formuluotės tikslas yra atspindėti, kad santykiuose tarp verslininkų pareiga atskleisti informaciją yra ne tokios plačios apimties[443]. Tad, nors, kaip minėta, šio kriterijaus turinį palikta atskleisti verslininkams, sprendžiantiems pateikti informaciją ar ne, taip pat teismui, sprendžiančiam ginčą, šio disertacinio darbo autorės nuomone, tokia vertinamąja sąlyga siekiama atkreipti dėmesį komerciniams sutartiniams (taip pat ikisutartiniams) santykiams būdingą specifiką. Taigi, remiantis DCFR, ikisutartiniams santykiams tarp verslininkų taikoma speciali informavimo nuostata. Pagrindžiant tokio reglamentavimo pasirinkimą, DCFR II.-3:101 straipsnio 2 dalies komentare paaiškinama, kad tais atvejais, kai tiek prekes, kitą turtą ar paslaugas perduodantis (parduodantis arba teikiantis) asmuo, tiek įsigyjantis asmuo yra verslininkai, taikomas kiek kitoks (modifikuotas) „pagrįstų lūkesčių" testas. T. y. nustatant, kokią informaciją privaloma pateikti, vadovaujamasi „geros komercinės praktikos" kriterijumi. Kartu komentare nurodoma ir tai, kad toks testas grindžiamas idėja, jog ikisutartiniuose verslininkų santykiuose galioja mažiau ikisutartinio informavimo pareigų nei verslininkų santykiuose su vartotojais.[444] Tad akivaizdu, jog ir DCFR autoriai siekė nustatyti liberalesnio pobūdžio teisinį režimą, taikomą komerciniams ikisutartiniams santykiams. Turi būti paminėta, kad tokia DCFR kūrėjų pozicija yra ir kitose šio *soft law* dokumento nuostatose, pavyzdžiui, DCFR IV.-2:101 straipsnyje[445], reglamentuojančioje informavimą ikisutartiniuose komercinio atstovavimo, distribucijos ir franšizės santykiuose. Šios nuostatos komentare taip pat nurodoma, jog būtinos suteikti informacijos siejimu su geros komercinės praktikos kriterijumi siekiama numatyti pagrįstus pareigos suteikti informaciją ribojimus. Kartu pabrėžiama, kad neturi būti vengiama vykdyti sudarytas sutartis tuo pagrindu, kad nebuvo suteikta vienos iš šalių vertinimu svarbi informacija.[446] **CESL** I priedo „Bendroji Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisė" antrasis skyrius skirtas ikisutartinės informacijos teikimui. Pirmasis šio skyriaus skirsnis reglamentuoja ikisutartinę informaciją, kurią prekiautojas turi suteikti vartotojui. Savo ruožtu, antrasis šio skyriaus skirsnis taikomas ikisutartinei informacijai, kurią prekiautojas turi suteikti kitam prekiautojui. Akivaizdu, kad Europos Sąjungos teisės aktų leidėjai aiškiai identifikuoja vartojimo ir komercinių san-

442 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 200.

443 Twigg-Flesner, Ch., *supra* note 303, p. 105.

444 Von Bar, C.; Clive, E., *op., cit.,* p. 202.

445 IV. E. – 2:101 numato, kad tuo atveju, jei šalis dalyvauja derybose dėl sutarties, patenkančios į DCFR IV knygos E dalies (komercinis atstovavimas, distribucija ir franšizė) taikymo sritį, ši šalis privalo kitai šaliai per protingą terminą iki sutarties sudarymo ir ta apimtimi, kiek reikalaujama remiantis gera komercine praktika, suteikti informaciją, kurios pakaktų įgalinti kitą šalį, esant informuotai pagrįsta apimtimi, nuspręsti, sudaryti ar nesudaryti tokio tipo sutartį bei, ar sudaryti ją tokiomis sąlygomis. (Angl. „*IV. E. – 2:101****: Pre-contractual information duty:*** *A party who is engaged in negotiations for a contract within the scope of this Part has a duty to provide the other party, a reasonable time before the contract is concluded and so far as required by good commercial practice, with such information as is sufficient to enable the other party to decide on a reasonably informed basis whether or not to enter into a contract of the type and on the terms under consideration*").

446 Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Volume III*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009, p. 2288.

tykių skirtumus ir jų reglamentavimui numato skirtingas teisės nuostatas. Vis dėlto, CESL komentare atkreipiamas dėmesys, kad jis turėtų būti taikomas tik tuose komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kurie sudaromi su mažomis ir vidutinėmis įmonėmis, nors valstybėms narėms paliekama galimybė išplėsti jo taikymą visiems verslininkams[447]. CESL I priedo antrojo skirsnio antrojo skyriaus 23 straipsnis („Pareiga atskleisti informaciją apie prekes ir susijusias paslaugas“) numato: 1. Prieš prekiautojams sudarant tarpusavio sutartį dėl prekių pardavimo, skaitmeninio turinio tiekimo arba susijusių paslaugų teikimo, prekių tiekėjas ar paslaugų teikėjas turi pareigą tinkamomis priemonėmis kitam prekiautojui atskleisti informaciją apie pagrindines tiektinų prekių, skaitmeninio turinio ar tiektinų susijusių paslaugų savybes, kurią tiekėjas turi arba galima tikėtis, kad turi, ir kurios neatskleidimas kitai šaliai prieštarautų sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai. 2. Nustatant, ar pagal 1 dalį prekių tiekėjas ar paslaugų teikėjas privalo atskleisti informaciją, turi būti atsižvelgiama į visas aplinkybes, ypač: a) ar prekių tiekėjas ar paslaugų teikėjas turėjo specialiųjų žinių; b) į prekių tiekėjo ar paslaugų teikėjo išlaidas atitinkamai informacijai gauti; c) ar prekiautojas būtų galėjęs lengvai gauti informacijos kitomis priemonėmis; d) į informacijos pobūdį; e) į tikėtiną informacijos svarbą kitai šaliai ir f) į gerą verslo praktiką atitinkamoje situacijoje[448]. Šios nuostatos komentare nurodoma, kad ji fundamentaliai grindžiama sąžiningumo principu, kuris, remiantis to paties priedo pirmojo skirsnio pirmojo skyriaus 2 straipsnio 3 dalimi, yra privalomas visoms sutartims, patenkančioms į CESL teisinio taikymo sritį. Kartu šios nuostatos komentaro autoriai G. Howells ir J. Watson daro išvadą, kad jos tekstas leidžia spręsti, jog tokių pozityviųjų pareigų nustatymu įgyvendinama atvirumo ir pareigos atsižvelgti į kitos sandorio šalies interesus (angl. „*openess and consideration for the interests of the other party to the transaction*“) nuostata, esanti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimo dalimi. Savo ruožtu, nustačius, kad prekybininkas neatskleidė informacijos, kurią turėjo atskleisti, bus pripažinta, kad jis pažeidė ir sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos principą.[449] A. De Boeck pastebi, kad įgyvendinant vieną esminių Europos Sąjungos principų – teisėtų lūkesčių principą, CESL antrojo skirsnio antrojo skyriaus 23 straipsnyje numatytos privalomos atskleisti informacijos turinys siejamas su informacijos gavėjo lūkesčiais – t. y. atsižvelgiama į tai, kokią infor-

447 Shulze, R., *supra* note 88, p. 159.

448 Angl. “*Duty to disclose information about goods and related services*
1. Before the conclusion of a contract for the sale of goods, supply of digital content or provision of related services by a trader to another trader, the supplier has a duty to disclose by any appropriate means to the other trader any information concerning the main characteristics of the goods, digital content or related services to be supplied which the supplier has or can be expected to have and which it would be contrary to good faith and fair dealing not to disclose to the other party.
2. In determining whether paragraph 1 requires the supplier to disclose any information, regard is to be had to all the circumstances, including:
(a) whether the supplier had special expertise;
(b) the cost to the supplier of acquiring the relevant information;
(c) the ease with which the other trader could have acquired the information by other means;
(d) the nature of the information;
(e) the likely importance of the information to the other trader; and
(f) good commercial practice in the situation concerned”.

449 Shulze, R., *op. cit.*, p. 159-161.

maciją jis pagrįstai tikisi ar gali tikėtis gauti. Ši autorė paaiškina, kad toks reglamentavimas grindžiamas idėja, jog pardavėjas žino, ar bent jau turi žinoti informaciją apie parduodamas prekes ar siūlomas paslaugas, ir, dažniausiai, turi specialiųjų žinių, jo patiriami informacijos surinkimo kaštai yra labai maži, jis gali įvertinti ir numatyti, kokios informacijos gali tikėtis kita šalis, be to, toks informacijos suteikimas yra grindžiamas gera komercine praktika. Tačiau, kaip pastebi ši autorė, ta pati teisėtų lūkesčių taisyklė gali būti aiškinama ir atvirkščiai – tais atvejais, kai prekiautojas yra maža, patirties neturinti bendrovė, parduodanti prekes ar teikianti paslaugas didelei bendrovei, esančiai šios srities eksperte, galima būtų daryti išvadą, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas neprivalo suteikti minėtos informacijos, nes galima pagrįstai tikėti, kad kita sandorio šalis šią informaciją jau turi[450]. Šios nuostatos komentaro autorių G. Howells ir J. Watson nuomone, pareiga atskleisti informaciją laikytina stipriausia, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas yra didelė korporacija, tačiau jie atkreipia dėmesį, kad net ir tais atvejais, kai prekes tieks ar paslaugas teiks itin maža bendrovė, ji privalės laikytis minimalių informavimo standartų[451]. Be to, A. De Boeck vertinimu, reikalavimas pateikti informaciją, kurią kitos šalies pagrįstais lūkesčiais prekybininkas turėtų turėti, numato papildomą pareigą pastarajam teirautis – išsiaiškinti, kokios informacijos pirkėjas tikisi[452].

Šio disertacinio darbo autorės nuomone, A. de Boeck, G. Howells ir J. Watson aiškiniams gali būti pritaikomas, tačiau, atsižvelgiant į šių dienų gamybos technologijų sudėtingumą ir prekių bei paslaugų įvairovę, didelėje dalyje verslo sektorių pasirinkimas yra toks platus, kad reikalavimas pirkėjui disponuoti informacija ne visais atvejais gali būti laikomas pagrįstu ir tokia situacija galima net ir tais atvejais, kai prekių pirkėjas ar paslaugų gavėjas veikia toje pačioje sferoje kaip pardavėjas ar paslaugų teikėjas. Pavyzdžiui, net ir didmeninės buitinės technikos prekybos veiklą vykdantis subjektas, įsigyjantis šaldytuvus iš neseniai įsteigtos bendrovės (tad preziumuojama, neturinčios daug patirties) jos gaminamus šaldytuvus, gali pagrįstai nesitikėti, kad jie turės atitinkamą technologinę savybę, jei jos neturi didžioji dalis tokių prekių. Tuo tarpu, šią informaciją turint prekių pardavėjui, reikalavimas ją atskleisti, turi būti laikomas teisiškai pagrįstu, nes rezultatas (pirkėjo informuotumas) pasiekiamas mažesniais kaštais. Priešingas aiškinimas paneigtų civilinės teisės subjektų lygiateisiškumo principą ir tenkintų išimtinai mažojo bei vidutinio verslo poreikius stambaus verslo sąskaita. Atsižvelgiant į tai, kad pardavėjas disponuoja (ar bent privalo disponuoti) atitinkama informacija apie prekę (tas pats taikytina ir paslaugoms), jis laikomas esančiu pranašesnėje padėtyje, nepriklausomai nuo to, ar sandorį sudaro su tokią pat derybinę galią ar patirtį šiame verslo sektoriuje turinčiu subjektu. Tad vertinimas, ar informacija privalėjo būti suteikta, priklausys ne tik nuo subjektų, tačiau ir nuo jo pobūdžio

450 De Boeck, A., *supra* note 57, p. 792.

451 Shulze, R., *supra* note 88, p. 159.

452 De Boeck, A., *op. cit.,* p. 793.

– kuo retesnė savybė ir kuo ji reikšmingesnė pirkėjui arba paslaugų gavėjui[453], tuo labiau tikėtina, kad teismas nuspręs, kad kita šalis galėjo pagrįstai tikėtis ją gauti.

Kita vertus, kaip minėta, atsižvelgiant į tai, kad CESL antrojo skirsnio antrojo skyriaus 23 straipsnio taikymas siejamas su teisėtų lūkesčių principu, kaip minėta, pirkėjo pasyvumas leidžia pagrįstai tikėtis, kad pirkėjui esminę reikšmę turinti informacija yra žinoma, todėl jis aktyviai neprašo papildomos informacijos – išlieka pasyvus. Todėl, disertacinio darbo autorės nuomone, ši nuostata numato ne tik pareigą aktyviai atskleisti informaciją, tačiau ir kontrahento pareigą aktyviai ja domėtis. Nors informavimo pareigų nustatymu siekiama ištaisyti informacijos asimetriją tarp prekybininko ir pirkėjo, G. Howells ir J. Watson taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad būtų neefektyvu versti prekybininką teikti informaciją, kurią pirkėjas itin nesunkiai gali gauti kitais būdais, todėl, šių autorių nuomone, teismų praktikai teks išaiškinti, ar pastaroji aplinkybė galės būti pakankama priežastimi nelaikyti tam tikros informacijos nepateikimo informavimo pareigos pažeidimu arba, siekiant nustatyti pusiausvyrą, teismams teks suformuluoti taisyklę, kad tais atvejais, kai pirkėjas naudos įsigyjamą objektą komercinėje veikloje, siekdamas pelno (perparduos ar naudos kitų objektų gamyboje) prekybininkas gali pagrįstai tikėtis, kad pirkėjas bus surinkęs visą jam esminę reikšmę turinčią informaciją.[454]

G. Howells ir J. Watson taip pat pastebi, kad, remiantis 23 straipsniu pardavėjas turi pareigą atskleisti informaciją tik apie esmines prekių, skaitmeninio turinio ar susijusių paslaugų savybes, tačiau ir ši pareiga yra ribota ta apimtimi, kuria prekybininkas informaciją turi ar iš jo galima pagrįstai tikėtis, kad jis ją turi. Šie autoriai atkreipia dėmesį, kad neabejotina, jog tai, kokią informaciją prekybininkas turi, didžiąja dalimi priklausys nuo faktinių aplinkybių, tuo tarpu klausimas, kokią informaciją tikimasi, jog jis turės, priklausys nuo prekybininko savybių, prekių, skaitmeninio turinio ar susijusių paslaugų pobūdžio. Pavyzdžiui, jei prekybininkas kartu yra ir gamintojas, iš jo bus tikimasi turėti daugiau informacijos nei iš paprasto perpardavėjo, taip pat – kuo artesnis ryšys tarp gamintojo ir prekybininko (distributoriaus, frančizės turėtojo), tuo platesnės apimties informacijos gali būti iš pastarojo tikimasi. Kartu, G. Howells ir J. Watson nuomone, kuo didesnis (kalbant apie juridinį asmenį) prekybininkas, tuo labiau iš jo bus tikimasi, kad jis ėmėsi papildomų veiksmų surinkti informaciją.[455] Šio disertacinio darbo autorės nuomonė apie pastarosios taisyklės pagrįstumo ribas aptarta ankstesniame poskyryje.

Siekiant atskleisti CESL būdingą komerciniams ikisutartiniams ir sutartiniams santykiams taikomą teisinį režimą, būtina aptariamą nuostatą palyginti su vartojimo sutartiniams santykiams taikomomis nuostatomis, skirtoms informavimo pareigų reglamentavimui. Šiam tikslui CESL I priede skirti net dešimt atskirų straipsnių, tuo tarpu, kaip minėta, komercinių pirkimo – pardavimo sutarčių reglamentavimui skirtas vienas straipsnis. Lyginant šių dviejų informavimo modelių turinį, akivaizdu, kad vartojimo santykiams taiko-

453 Be abejo, jei planuojama prekę ar paslaugų rezultatus naudoti neįprastu būdu arba neįprastoje veikloje, negali būti tikimasi, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalėjo tai numatyti ir, įvertinęs šią aplinkybę, atskleisti informaciją. Egzistuojant tokioms aplinkybėms, neabejotina, kad pareiga suteikti atitinkamą informaciją kyla tik pirkėjui ar paslaugų gavėjui atskleidus tikslą, kuriam prekė ar paslaugų rezultatai bus naudojami.

454 Shulze, R., *supra* note 88, p. 161-162.

455 *Ibid*, p. 160-161.

mos ženkliai detalesnės nuostatos, tuo tarpu komerciniams sutartiniams santykiams nustatomos tik tam tikros gairės, padedančios įvertinti būtinos atskleisti informacijos apimtį. Taip pat esminis skirtumas – vartojimo ikisutartiniams santykiams taikomų informavimo nuostatų imperatyvumas: CESL I priedo 22 straipsnis numato draudimą vartotojo nenaudai netaikyti šio skirsnio nuostatų, apriboti arba pakeisti jų poveikį. Tuo tarpu ikisutartiniuose santykiuose tarp prekiautojų tokios nuostatos nenumatyta, todėl darytina išvada, kad šalys gali susitarti 23 straipsnio netaikyti. Toks reglamentavimas patvirtina anksčiau šiame disertaciniame darbe darytą išvadą, kad Europos Sąjungos teisės aktų leidėjai aiškiai skiria komercinius sutartinius santykius nuo vartojimo ir tai atsispindi ir informavimo ikisutartiniuose santykiuose pareigų reglamentavime.

Atskirai paminėtinas **CISG konvencijoje** nustatytas reglamentavimas. Šiame tarptautiniame teisės akte privalomas informacijos atskleidimas pirkėjui reglamentuojamas ne numatant, kokia informacija privalo būti pateikta, tačiau aptariant pardavėjo atsakomybės dėl netinkamos kokybės prekių perdavimo klausimą. Tad 35 straipsnio 2 dalies b punkte, numatyta, jog išskyrus atvejus, kai šalys susitarė kitaip, prekės neatitinka sutarties, jeigu jos netinkamos bet kokiai konkrečiai paskirčiai, apie kurią pardavėjas tiesiogiai ar netiesiogiai buvo informuotas sutarties sudarymo metu, išskyrus atvejus, kai iš aplinkybių išplaukia, kad pirkėjas nepasikliovė ar kad jam buvo neprotinga pasikliauti pardavėjo kompetentingumu ir samprotavimais. Tos pačios dalies 3 punkte nurodoma išimtis, kada pardavėjas nebus laikomas atsakingu: pardavėjas neatsako pagal ankstesniojo punkto (a) - (d) papunkčius už bet kokį prekių neatitikimą, jeigu sutarties sudarymo momentu pirkėjas žinojo arba negalėjo nežinoti apie tokį neatitikimą. Tad šioje nuostatoje matomas kiek kitokio reglamentavimo pavyzdys – prekių neatitikimas sutarties reikalavimams pripažįstamas tais atvejais, kai pirkėjas tiesiogiai ar netiesiogiai nurodė pardavėjui paskirtį, kuriai planuojama naudoti prekes, ir šis perdavė prekes, neatitinkančias tokios paskirties. S. Kröll paaiškina, jog tam, kad galėtų būti pritaikytas CISG 35 straipsnio 2 dalies b punkto standartas, turi būti egzistuoti visų trijų sąlygų visuma: informacija apie paskirtį, kuriai planuojama naudoti įsigyjamus objektus, pasitikėjimas pardavėjo žiniomis ir tokio pasitikėjimo pagrįstumas, nors, kaip pastebima, nebūtina, jog pirkėjas būtų informavęs pardavėją apie tokį savo pasitikėjimą pardavėjo žiniomis. Vis dėlto, autorius detalizuoja, jog tam, kad būtų galima taikyti komentuojamą nuostatą, pirkėjas turi būti informavęs apie įsigyjamo objekto naudojimo paskirtį arba žinoti, kad pardavėjas yra apie ją informuotas, todėl, jei pirkėjas pastarosios aplinkybės nežino, nebus pagrindo remtis ir pagrįstu pasitikėjimu didesnėmis pardavėjo žiniomis.[456] Tad tiek iš CISG 35 straipsnio 2 dalies b punkto teksto, tiek iš cituoto šios nuostatos komentaro, galima daryti išvadą, kad CISG informavimo procedūrą ikisutartiniuose pirkimo – pardavimo santykiuose reglamentuoja daugiau aktyvių pareigų nustatydamas pirkėjui, nei, pavyzdžiui, tai daroma CESL. Tačiau nereikėtų daryti išvados, kad pardavėjas tokiuose santykiuose gali išlikti visiškai pasyvus. S. Kröll paaiškina, kad pardavėjas, žinodamas paskirtį, kuriai pirkėjas ketina naudoti prekes, ir tą aplinkybę, kad jo parduodamos prekės nebus šiai paskirčiai tinkamos, privalo prieštarauti tokiai paskirčiai ir tiesiog nesudaryti sutarties. Vis dėlto, minėtos nuostatos komentaro autorius taip pat

456 Kröll, S. *et al*., *supra* note 140, p. 518-519.

atkreipia dėmesį, kad ši CISG 35 straipsnio 2 dalies b punktas suteikia teisę pirkėjui vienašališkai nustatyti sutarties turinį, todėl ji turi būti aiškinama siaurai.[457]

Taigi, akivaizdu, kad pareiga informuoti ikisutartiniuose santykiuose yra pripažįstama visuotinai ir neabejotinai taikoma ir komerciniams sandoriams. Aptartų teisės aktų, dokumentų ir *soft law* instrumentų pavyzdžiai iliustruoja, kad teisė reikalauja iš šalių atskleisti viena kitai sutarties sudarymui svarbią informaciją ir toks reikalavimas kildinamas iš ikisutartiniuose santykiuose galiojančios sąžiningumo pareigos. Kita vertus, informavimo pareigoms komerciniuose ikisutartiniuose santykiuose būdingas išskirtinumas, pagrinde pasižymintis didesniu liberalumu. Vis dėlto, išlieka klausimas, ar informavimo pareigų nustatymu gali būti išsprendžiamos visos problemos – panaikinami ar iš esmės sumažinami pagrindai, kuriais remiantis teisės sistemose vykdoma teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius.

2.6.2. Informavimo kaip silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos priemonės efektyvumo ribotumas

Kaip minėta, informacijos asimetrijos sukuriamas ikisutartinių santykių šalių derybinės padėties disbalansas teisės sistemose sprendžiamas privalomų informavimo pareigų šioje santykių stadijoje nustatymu. Vis dėlto, kyla klausimas, ar šios priemonės yra pakankamai efektyvios, jog sugrąžintų derybinės galios pusiausvyrą ikisutartiniuose santykiuose. Ši problema akcentuojama ir O. Cherednychenko, kuri kelia klausimą, ar tais atvejais, kai silpnoji šalis priėmė laisvą (įskaitant informuotą) sprendimą sudaryti itin rizikingą sandorį, teisminei intervencijai pakanka vien to, kad jis sukelia iš esmės sunkią naštą tokiai silpnajai šaliai. T. y. autorė klausia, ar teisėtos yra rizikingos ir sunkią finansinę naštą silpnajai sutarties šaliai sukeliančios sutartys, o gal būtini papildomi stipriosios sutarties šalies veiksmai kaip intervencijos pagrindas?[458]

B. Lurger pastebi, jog manoma, kad tinkamam silpnosios sutarties šalies apsaugos užtikrinimui vien informavimo pareigos nustatymo neužtenka, tad tiek Europos Sąjungos teisė, tiek nacionaliniuose teisės aktuose dažnai numatomos įvairios nuostatos, suteikiančios teisę vartotojui ar klientui nutraukti sutartį vienašališkai arba atsisakyti sutarties. Nors, autorės vertinimu, šios nuostatos dažnai yra papildančios informavimo pareigų mechanizmą, tam tikrais atvejais jos yra sankcija vienai iš sutarties šalių ypatingai nenaudingų sutarčių atvejais. Jei šios nuostatos yra numatomos ribotai ir atsižvelgiant į jų funkciją, jų poveikis sutarčių laisvės principui priklauso nuo informavimo nuostatų ar privalomo teismo vykdomo sutarties sąlygų pakeitimo. Tačiau kartu B. Lurger atkreipia dėmesį, kad didelis informavimo pareigų skaičius dažnai nepasiekia savo tikslo: klientas yra „apipilamas“ tokiu informacijos kiekiu, kurio negali savarankiškai „apdoroti“ ir rezultatas lieka toks pat, kuris būtų, jei jis nebūtų iš viso gavęs tos informacijos.[459] Vis dėlto, tokie nuogąstavimai savo esme labiau skirti vartojimo santykiams, tuo tarpu komerciniuose ikisutartiniuose

457 Kröll, S. *et al*., *supra* note 140, p. 518.

458 Cherednychenko, O., *supra* note 389.

459 Lurger, B., *supra* note 197, p. 460.

santykiuose šalims keliami didesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai, kurie, šio disertacinio darbo autorės nuomone, neabejotinai apima ir pareigą susipažinti su teikiama informacija, nepriklausomai nuo jos gausos. Savo ruožtu, profesinė kompetencija įgalina verslininką atsirinkti, kuri dalis iš jam pateiktos gausios informacijos yra esminės reikšmės.

Privalomo informavimo nuostatų problematika pasireiškia ir tuo, jog pareiga atskleisti daug informacijos gali sumažinti verslininko iniciatyvą ją rinkti. Pavyzdžiui, jei verslininkas savo iniciatyva (nesant teisės aktuose numatytos pareigos) atlieka tam tikrus mokslinius ar kitos rūšies tyrimus, jis, tikėtina, patiria didelius jų įvykdymo kaštus. Tuo tarpu, jei jis teisės nuostatomis įpareigotas atskleisti itin daug turimos informacijos, įskaitant, pavyzdžiui, bet kokių tyrimų rezultatus, net jei tai neužtikrina prekių ar paslaugų saugumo, jam tampa nebenaudinga ją pačiam rinkti – investuoti į jos surinkimą. Todėl, jei šios savybės nėra esminės sandorio sudarymui, jų atskleidimas neturėtų būti laikomas pareigų, galiojančių ikisutartiniuose santykiuose, pažeidimu, išskyrus tuos atvejus, kai pirkėjas aktyviai domėjosi apie šių savybių nebuvimą arba tokios savybės iš esmės blogina arba keičia parduodamo objekto kokybę, pagrindines charakteristikas arba įprasto naudojimo galimybes.

Lygindama pareigos suteikti informaciją ir teisės atsisakyti sutarties priemones, B. Lurger pastebi, kad pirmosios taikymas padidina konkrečios teisinės situacijos nustatymo kaštus ir veda prie tam tikro teisinio netikrumo bei neefektyvumo, nes klientui pateikiamas itin didelis kiekis informacijos, tuo tarpu antruoju atveju stipriai ribojamas *pacta sunt servanda* principas, nes verslininkas, esantis stipresne sandorio šalimi, nežinos, ar jo su klientu sudaryta sutartis „atlaikys“ teisminę kontrolę[460]. Vis dėlto, manytina, kad ir pastarosios *pacta sunt servanda* principo išimtys nulemia teisinį netikrumą bei neefektyvumą, todėl informavimo nuostatų numatymas, paliekant teisę teismui vykdyti komercinių sandorių turinio kontrolę, siekiant užtikrinti jo šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyrą, laikytinas pagrįstu sprendimu.

Sutinkant su anksčiau išsakyta mintimi, kad informavimo pareigos yra minimalios intervencijos į sutartinius santykius priemonė, šio disertacinio darbo autorė pripažįsta, jog jos labiausiai atspinti komercinių sutartinių santykių ypatumus bei kad jų nauda yra didesnė, nei neigiamos jų numatymo pasekmės. Viena vertus, informacija (jos turėjimas) yra laikoma valios autonomijos principo veikimo sąlyga, reiškiančia, kad tik informuotas asmuo gali priimti laisvą ir pilnavertį sprendimą dėl prisiimamų sutartinių įsipareigojimų. Kita vertus, informavimo priemonės yra būdas sumažinti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius keliamą riziką tais atvejais, kai silpnąją sutarties šalies padėtį nulemia disponuojamos informacijos ar žinių trūkumas. Kitose šio disertacinio darbo dalyse, analizuojant atskiras disertacinio darbo autorės pasirinktas teisinės priemones, kurias naudodami teismai keičia sulygtų sutartinių santykių turinį, bus mėginama įvertinti, ar informavimo pareigų nustatymas galėtų būti efektyvia alternatyva tokios priemonės taikymui komerciniuose sutartiniuose santykiuose.

Antrosios disertacinio darbo dalies apibendrinimas. Komercinių sutartinių santykių sampratai ypatingą reikšmę turi komercinės veiklos subjekto sąvoka, ypač, atsižvelgiant į tai, kad nacionalinėje Lietuvos teisėje verslo sutartinių santykių pobūdis identifikuojamas

460 Lurger, B., *supra* note 331, p. 280.

būtent pagal sutarties šalių statusą. Vis dėlto, Lietuvos Respublikos teisėje sąvoka „verslininkas“ vartojama nenuosekliai – vienais atvejais verslininku laikant tik fizinį asmenį, atitinkantį CK 2.4 straipsnio kriterijus, kitais – tokiu pripažįstant ir privačius juridinius asmenis. Itin retais atvejais fizinis asmuo, vykdantis komercinę veiklą, net neįtraukiamas į verslininko sąvokos turinį. Siekiant išvengti klaidų teisės taikymo veikloje ir sunkumų teisės aiškinime, rekomenduotina pašalinti minėtą nenuoseklumą ir sąvoką „verslininkas“ vartoti įtraukiant abiejų rūšių komercinių sutartinių santykių dalyvius (tiek fizinius asmenis, veikiančius verslo tikslais, tiek privačiuosius juridinius asmenis), nes didžioji dalis komerciniams santykiams taikomų CK normų yra taikomos vienodai tiek privatiesiems juridiniams asmenims, tiek fiziniams asmenims, vykdantiems komercinę veiklą. **S**avo ruožtu, viešieji juridiniai asmenys turėtų būti laikomi komercinės veiklos subjektais tais atvejais, kai jų veikla tenkina komercinės veiklos požymius – kai jie veikia kaip tam tikros srities profesionalai ir sandorių sudarymu siekia pelno.

Vartotojų interesų apsauga sutartiniuose santykiuose tradiciškai grindžiama derybinės galios asimetrija, informacijos ir specialių žinių trūkumu, būtinumu vartoti, verslininkų vykdomos reklamos poveikiu gebėjimui įvertinti savo poreikius ir pelno siekimo kriterijaus nebuvimu. Disertacinio darbo autorės vertinimu, komerciniuose sutartiniuose santykiuose jie ne visi gali būti pritaikyti. Siekiant kuo didesnio teisinio tikrumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose užtikrinimo, silpnosios sutarties šalies apsauga turėtų būti siejama ne su individualiomis konkretaus verslininko savybėmis, o su konkrečiomis situacijomis, kai sutartis sudaroma vienai iš šalių esant akivaizdžiai mažiau palankioje padėtyje ir jai neturint galimybės tokios disproporcijos išvengti. Be abejo, net ir tokios situacijos teismo privalo būti vertinamos konkrečių aplinkybių kontekste. Tačiau kuo objektyvesnių standartų taikymas neabejotinai labiau užtikrina teisinį tikrumą, nes mažina siurprizinių teisinių ginčų rezultatų atsiradimo riziką. Ypatingos reikšmės aplinkybė šiuo aspektu yra sutarties šalies sudaromo sandorio buvimas tipiniu ar netipiniu jos vykdomame versle. Savo ruožtu, vien verslo subjekto dydis (įskaitant metinę apyvartą ir (ar) metinio balanso sumą ir darbuotojų skaičių) neturėtų būti lemiamas kriterijus, nustatant silpnąją komercinės sutarties šalie padėtį.

Silpnoji sutarties šalis komerciniuose sutartiniuose santykiuose neabejotinai gali egzistuoti, tad jos interesų apsauga, vykdoma teismui kontroliuojant sutarties turinį, yra būtina. Vis dėlto, tokios intervencijos į sutartinius santykius priemonės privalo būti taikomos ribotai, atsižvelgiant būtent į komercinių sutartinių santykių ypatumus. Kadangi informavimo pareigų numatymas yra minimalios intervencijos į sutartinius santykius priemonė, jomis užtikrinama komercinių sutartinių santykių specifiškumą atitinkanti verslo sutartinių santykių turinio kontrolė. Privalomos informacijos suteikimo nuostatos gali būti būdu sumažinti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius keliamą riziką tais atvejais, kai silpnąją sutarties šalies padėtį nulemia disponuojamos informacijos ar žinių trūkumas.

3. ATSKIROS TEISMO VYKDOMOS KOMERCINĖS SUTARTIES SĄLYGŲ KONTROLĖS PRIEMONĖS: NETESYBŲ MAŽINIMAS, SUTARTIES PAKEITIMAS AR ATSISAKYMAS DĖL ESMINĖS NELYGYBĖS IR NESĄŽININGŲ VERSLO SUTARČIŲ SĄLYGŲ TESTAS

Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius, siekiant šalių interesų pusiausvyros užtikrinimo, priemonių sąrašas, numatytas skirtingose teisinėse sistemose, yra netrumpas. Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje numatyta teismo galimybė mažinti perdėtai dideles netesybas, esminės įsipareigojimų, kylančių sutarties pagrindu, nelygybės atvejais keisti jos sąlygas ar ją nutraukti, pripažinti sutarties sąlygas nesąžiningomis ir jų netaikyti, kontroliuoti siurprizines bei standartines sutarčių sąlygas, taip pat kontroliuoti šalių susitarimus dėl atsakomybės ribojimo, ir pan. Šiame disertaciniame darbe autorė aptaria tris pasirinktas, jos nuomone, tinkamai teisminės sutarčių sąlygų kontrolės savitumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose iliustruojančias priemones – perdėtai didelių netesybų mažinimo, esminę nelygybė sukuriančių sutarčių sąlygų ir nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės.

3.1. Netesybų, numatytų komercinėse sutartyse, mažinimas

3.1.1. Sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, samprata ir jų atliekamų funkcijų reikšmė teismo vykdomam tokių sumų mažinimui

Sutarties sąlygos, numatančios šalies, pažeidusios sutartį, pareigą sumokėti nukentėjusiajai šaliai tam tikrą konkrečią arba procentine išraiška apibrėžtą pinigų sumą, yra įprastos tiek verslo, tiek kitų rūšių sutartyse. Tokių susitarimų atliekamos funkcijos (kurios bus trumpai aptartos ir šiame poskyryje) nulemia jų patogumą ir populiarumą sutartiniuose santykiuose. Neabejotina, kad teisė tokias nuostatas pripažįsta, nors jų galiojimas arba galimybė jomis remtis priklausys nuo to, ar šalys visiškai suvokė tokio susitarimo esmę ir ar jo veikimas nesukelia nesąžiningų pasekmių, kurios būtų pagrindas šias sumas būtinais atvejais sumažinti[461]. Savo ruožtu, sutartyje nustatytų sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimas yra vienas iš aktualiausių teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius aspektų, ypač atsižvelgiant į tai, jog tokių sumų nustatymas yra įprasta komercinė praktika. Pripažįstant, kad verslo subjektams taikomi griežtesni atidumo ir rūpestingumo standartai bei kad jie veikia savo rizika, įskaitant ir prisiimdami sutartinius įsipareigojimus, tokių sumų mažinimą pagrindžiančių kriterijų identifikavimas tampa itin reikšmingu uždaviniu tiek komercinių sutartinių santykių subjektams, tiek jų ginčus sprendžiantiems teismams.

Lietuvos sutarčių teisėje (CK 6.71 str. 1 d.) numatytos netesybos - įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai). Lietuvos teismų praktikoje paaiškinama, kad netesybos „yra prievolių užtikrinimo būdas, skatinantis skolininką

461 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 962.

įvykdyti prievolę (CK 6.70 ir 6.71 straipsniai), taip pat sutartinės civilinės atsakomybės forma (CK 6.256 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 1 dalis). Netesyboms, kaip prievolių užtikrinimo būdui, taip pat būdinga tai, kad šalys: 1) gali iš anksto, t. y. dar prieš prievolės pažeidimą, nustatyti atsakomybės už prievolės pažeidimą dydį; 2) turi galimybę išieškoti netesybas už patį prievolės pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodinėti patirtų nuostolių; 3) savo nuožiūra formuoja susitarimo dėl netesybų sąlygas: netesybų dydį, skaičiavimo tvarką ir pan.“[462]

Tokia iš anksto aptartų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, samprata taikoma ne visose Europos valstybėse. Lietuvos teisės moksle jau nagrinėtos ir bendrajai teisei būdingos iš anksto aptartų nuostolių (angl. „*liquidated damages*“) nuostatos bei jų santykis su Lietuvos teisėje taikomų netesybų samprata[463]. Ši bendrosios teisės sistemai būdinga teisių gynybos priemonė analizuota ir nacionalinių teismų[464]. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo tyrimu siekiama ne aptarti pačią netesybų sampratą ir jos santykį su kitose jurisdikcijose taikomomis panašaus pobūdžio teisinėmis priemonėmis, o tokių sumų mažinimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose pagrindus, disertaciniame darbe dėmesys telkiamas į kriterijus, kuriais remdamasis teismas gali mažinti tokias sumas, nustatytas verslo sutartyse, bei tokios teismo teisės ribas. Tais atvejais, kai disertaciniame darbe rašoma ne tik apie CK nustatytą prievolės užtikrinimo būdą (netesybas), tačiau kartu ir savo prigimtimi artimas prievolių užtikrinimo priemones, pavyzdžiui, iš anksto sutartimi aptartus nuostolius, vartojamas platesnio turinio ar kuo tiksliau pažodinį cituojamo dokumento tekstą atitinkantis vertimas, pavyzdžiui, „suma, mokėtina sutarties pažeidimo atveju“, „suma, mokėtina pažeidus sutartį“, „sutartinė bauda“[465] ar pan.

Sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, mažinimo pagrįstumas reikšmingai susijęs su jų atliekamomis funkcijomis. Sutartinės baudos neabejotinai atlieka nuostolių, patiriamų dėl sutarties pažeidimo, kompensavimo funkciją. Vienas pagrindinių tokios sutarties sąlygos tikslų – išvengti nuostolių, patirtų dėl sutarties pažeidimo, įrodinėjimo naštos. Be to, šios sumos (nors ir ne visose jurisdikcijose[466]) atlieka ir prevencinę – t. y. atgrasymo nuo

462 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014, *akcinė bendrovė Šiaulių bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „VKK Investicija“*.

463 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J., *supra* note 48; Meškys, E., *supra* note 49; Vitkus, S., Penalty clauses within different legal systems, *supra* note 50; Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai, *supra* note 50.

464 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016, *uždaroji akcinė bendrovė „Namita“* v. *Valstybė garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015, *pagal pareiškėjos Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės „Interperformances Inc.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Šveicarijos Konfederacijos Tičino kantono prekybos, pramonės ir amatų rūmų arbitražo teismo 2013 m. lapkričio 14 d. sprendimą*.

465 Sąvoka „sutartinė bauda“ šiame darbe apima tiek konkrečią pinigų sumą, tiek su pažeidimo trukme sietiną procentinę išraišką.

466 Atgrasymo funkcijos neatlieka iš anksto sutartimi nustatyti nuostoliai (angl. „*liquidated damages*“).

pažeidimo - funkciją[467]. Susitarimas dėl šios sumos turi skatinti tinkamai vykdyti sutartį, ypač, kai numatyta bauda yra didelė, nes kreditoriui tiesiog finansiškai labai nenaudinga pažeisti sutartį[468]. Sumos, mokėtinos pažeidus prisiimtą įsipareigojimą, sutartyse nustatomos ir todėl, kad tam tikrų netekimų taikytina teisė kartais nepripažįsta nuostoliais arba nenumato galimybės jų kompensacijai, pavyzdžiui, ne visose valstybėse numatytas prarastos galimybės, reputacijos pažeidimo ar iki teismo proceso pradžios patirtų teisinių išlaidų kompensavimas[469]. Atsižvelgdamas į tai, P. Hachem išskiria tokias galimas sutartyse nustatytoms sumoms, mokėtinoms sutarties pažeidimo atveju, funkcijas : prievolių vykdymo užtikrinimo, kompensavimo ir minėtų netekimų (angl. „*detriments*“) pašalinimo, kartu pastebėdamas, jog jos yra tarpusavyje itin susijusios ir viena kitą bent iš dalies apimančios, todėl jų atribojimas nėra lengvas[470]. Ne visos nurodytos funkcijos būdingos kiekvienai iš sutarties pažeidimo atveju mokamų sutartyje nustatytų sumų rūšiai.

CK šeštosios knygos komentare nurodoma, kad „netesybų prigimtis yra dvejopa. Pirma, jos yra prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, nes skatina skolininką įvykdyti sutartį. Antra, jos yra civilinės atsakomybės forma (CK 6.258 str.). Taigi netesybos neįvykdžius prievolės padeda kompensuoti kreditoriaus interesą, tačiau jam nereikia įrodyti savo patirtų nuostolių dydžio“[471]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo taip pat išaiškinta, kad „šalių teisė iš anksto susitarti dėl netesybų skirta tam, kad kreditoriui nereikėtų įrodinėti savo patirtų

467 Remiantis P. Benjamin, nors tokios sutartinės baudos randamos ir antikinės Graikijos teisinėje literatūroje, moderniosios kontinentinės teisės išeities tašku neabejotinai laikytina Romos teisė, kurioje kurioje grynai represinio pobūdžio baudinės nuostatos palaipsniui užleido vietą hibridinės (tiek represinės, tiek kompensuojamosios prigimties) sutartinėms baudoms. Benjamin, P. Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law. *International and Comparative Law Quarterly*. 1960, 9(4): 607.

468 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 962.

469 Galima pastebėti, kad, remiantis Lietuvos teismų praktikos analize, galima spręsti, kad netesybos iki teismo patirtų teisinių išlaidų kompensavimo funkcijos neatlieka. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nagrinėtų bylų nesutiko su ginčo šalies argumentu, kad netesybos galėtų kompensuoti išlaidas, patiriamas teisinėms konsultacijoms, reikalingoms dėl sutarties nutraukimo, ir pabrėžė, kad dėl tokių atstovavimo išlaidų gali būti kreipiamasi civilinio proceso tvarka. Lietuvos apeliacinis teismas motyvavo: „Atsakovas nepagrįstai nurodo, jog šalių sutartyje aptartos netesybos už kiekvieno įrenginio atsisakymą buvo skirtos kompensuoti ne sutartyje numatytus dėl sutarties nutraukimo neišvengiamus atsakovo nuostolius, bet papildomas išlaidas, susijusias su sutarties nutraukimo administravimu, teikiamų ryšio paslaugų sustabdymo ir įrangos atsiėmimo organizavimu, naujų pirkėjų ar naudotojų grąžintai įrangai paieška, siekiant ją realizuoti ir sumažinti priešingos šalies nuostolius, **teisinėmis** ir finansinėmis **konsultacijomis** dėl grąžintos įrangos apskaitymo, atsakovo darbuotojų patiriamomis laiko sąnaudomis. <...> **reikalauti priteisti patirtų išlaidų už teisinę pagalbą ar įrodymų užtikrinimą (teisinės konsultacijos, antstolio faktinių aplinkybių konstatavimas ir pan.) priteisimo šalis turi teisę remdamasi bylinėjimosi išlaidų atlyginimą civiliniame procese reglamentuojančiomis teisės normomis** (CPK 88 str. 1 d. 9 p.)“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-966, *uždaroji akcinė bendrovė „Transimeksa“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Varicom“*). Atsižvelgiant į tai, kad, remiantis Lietuvos civilio proceso normomis reglamentuojamų bylinėjimosi išlaidų priteisimas yra apribotas įstatyme numatytomis išlaidų rūšimis, kurios patiriamos ir iki civilinės bylos iškėlimo, darytina išvada, kad Lietuvoje taikoma netesybų samprata apima ne visų netekimų kompensavimo funkciją.

470 Hachem, P., *supra* note 90, p. 629.

471 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 114.

nuostolių dydžio, nes sutartimi sulygtos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurie gali būti pripažinti minimaliais nuostoliais. Vienas netesybų tikslų – sumažinti kreditoriaus įrodinėjimo naštą reikalaujant atlyginti nuostolius. Antra, netesybomis siekiama sukurti teisinį aiškumą tarp šalių dėl civilinės atsakomybės apimties, nes netesybos riboja prievolę pažeidusios šalies atsakomybę tam tikra sutartine ir iš anksto žinoma pinigų suma. Trečia, netesybos skirtos skatinti skolininką laiku ir tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimus“[472]. Kartu, pasak D. Bublienės ir J. Truskaitės – Paškevičienės, „netesybos, kaip ir iš anksto sutarti nuostoliai, atlieka ir sutarties pažeidimo padarinių apibrėžtumo funkciją. Tačiau netesybų atveju ši funkcija yra mažiau išreikšta, nes susitarimas dėl netesybų, kitaip nei susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių, savaime neatima iš kreditoriaus teisės reikalauti ne netesybų, bet nuostolių atlyginimo, jei realiai patirti nuostoliai yra didesni už sutartas netesybas (CK 6.73 str. 1 d.)“[473]. Nors, remiantis aukščiau šioje pastraipoje cituotu kasacinio teismo aiškinimu (t. y. vartojama sąvoka „minimalūs nuostoliai“), galima būtų daryti prielaidą apie netesybų panašumą su anglosaksų teisei būdingų iš anksto aptartų nuostolių (angl. „*liquidated damages*“) samprata, būtina turėti omenyje esminius šių teisinių priemonių skirtumus, ypač, atliekamų funkcijų kontekste. Pagal bendrą taisyklę pirmosioms nebūdinga atgrasymo nuo pažeidimo funkcija ir tais atvejais, kai teismas nustato, kad sutartine bauda siekiama ne tik kompensuoti kreditoriaus nuostolius, tačiau ir atgrasyti nuo pažeidimo, tuo aspektu, jog sutarta suma viršija faktinius nuostolius, jis turi teisę netaikyti tokios sutarties nuostatos, pripažindamas ją šioje teisinėje sistemoje draudžiamu susitarimu dėl baudos (angl. „*penalty*“)[474].

Tad, neabejotina, kad, kitaip nei bendrajai teisei būdingi iš anksto aptarti nuostoliai, Lietuvoje taikomos netesybos konceptualiai suprantamos kaip teisinė priemonė, kuria ne tik siekiama susitarti dėl kompensacijos, pažeidus sutartį, tačiau ir skatinti skolininką tinka-

---

472 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275-248/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Neapolis“, V. G., R. G.*

473 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J., *supra* note 48, p. 37.

474 Reikia paminėti, kad Jungtinių Valstijų teisėje teismų praktikoje pripažįstama išimtis, taikoma komerciniuose santykiuose, šaliai įrodžius sutartinės baudos komercinį pagrįstumą (angl. „*commercial justification*“). Ši taisyklė patvirtinta Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 3 d. sprendime, priimtame byloje *Azimut-Bennetti SpA (Bennetti Division)* v. *Darrell Marcus Healey*. Šioje byloje komercinis teismas pripažino, kad sąlyga yra galiojanti, remdamasis ta aplinkybe, kad ji galėjo būti pateisinta komerciniais ir kompensuojamaisias pagrindais, o sutartis, kurioje ji numatyta, buvo sudaryta šalių, besivadovaujančių ištiestos rankos principu ir atstovaujamų teisininkų. Ch. Hoar tokį aiškinimą, remiantis kuriuo iš anksto aptarti nuostoliai, kai jais siekiama ne tik apibrėžti potencialiai galinčią atsirasti nuostolių sumą, gali būti pateisinami, vadina moderniuoju požiūriu į iš anksto aptartus nuostolius. Hoar, Ch. *An update on liquidated damages in construction contracts, supra* note 91. Šis autorius nurodo, kad, nors buvimas išankstiniu nuostolių dydžio numatymu išlieka tokių sąlygų esminiu požymiu, komercinio pagrįstumo kriterijus gali būti teisine priemone, leidžiančia išsaugoti minėtą nuostatą, kai ja siekiama ne tik kompensuoti. Vis dėlto, Ch. Hoar kartu pastebi, kad komercinių sandorių šalys, numačiusios tokią nuostatą, turėtų būti atsargios – jei kyla abejonių, ar jų nustatyta sąlyga savo prigimtimi apibrėžia galimus nuostolius, kurie būtų patirti pažeidimo atveju, tam, kad galėtų pasinaudoti komercinio pagrįstumo taisykle, jos turėtų jau sutarties sudarymo metu detalizuoti tai dokumentuose. Hoar, Ch. *New developments in liquidated damages*, *supra* note 91.

mai vykdyti prievolę, t. y. atgrasyti jį nuo pažeidimo[475]. Tokia samprata nulemia, kad netesybų suma neprivalo sutapti su kreditoriaus realiai patirtais nuostoliais – t. y. sutarties šalis, kurios nenaudai nustatytos netesybos, yra informuota, kad, jai pažeidus sutartį, gali tekti mokėti sumą, didesnę nei realiai patirti nukentėjusios šalies nuostoliai. Nors, pastebėtina, kad netesybos negali būti tokio dydžio, kuris būtų skirtas išimtinai tik nubausti pažeidėją. Taigi, būtent, kompensacinės ir skatinamosios netesybų funkcijų santykio klausimas ir atsispindi teismo teisės mažinti tokią sumą ribose. B. Pasa pastebi, kad teoriniame lygmenyje sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, atliekamų dviejų pagrindinių funkcijų – kompensavimo ir atgrasymo nuo pažeidimo - klausimas atsispindi ir terminologijoje, pavyzdžiui, *clause pénale, clausola penale, clausula penal, penalty clause, Vertragsstrafe, lump sum indemnity clause, liquidated damages clause, liquidazione forfettaria anticipata del danno, stipulated damages clause, and agreed sum of advanced payment*[476]. T. y., jei vienais atvejais pati sąvoka žymi nuostolių kompensavimo aspektą (pavyzdžiui, angl. „*liquidated damages*“), kitoje terminijoje matomas ir tokios nuostatos kaip tam tikros baudos pobūdis (pavyzdžiui, pranc. „*clause pénale*“).

Tokių sutartų sumų mažinimas laikomas griežtu sutarčių laisvės ir *pacta sunt servanda* principų ribojimu, tad komerciniuose sutartiniuose santykiuose ši teismo vykdoma sutarties sąlygų kontrolė yra itin aktuali. Plėtojant tokių sumų mažinimo pagrindus, t. y. kriterijus, remiantis kuriais suma pripažintina perdėtai didele, visose sistemose sutariama, jog turi būti laikomasi požiūrio, jog toks mažinimas galimas tik išimtiniais atvejais, o riba, kurią turi viršyti šalių sutarta suma, turi būti labai aukštai. Toks pat požiūris atsispindi ir tarptautiniuose projektuose. Pasak P. Hachem, mažinimo mechanizmas neturi būti taikomas tokiu būdu, kuris skatintų skolininkus dažnai ginčyti tokių sutartyse nustatytų sumų pagrįstumą ir taip perkelti įrodinėjimo naštą kreditoriams. Priešingai – turi būti laikomasi nuostatos, jog būtent skolininkas privalo įrodyti sutartos sumos nepagrįstumą bei kad realūs nuostoliai yra itin nereikšmingi arba iš viso nepatirti. Kaip teisingai pastebi šis autorius, rizika, jog nebus galima įrodyti savo teiginių, turi tekti skolininkams ir taip veikti prevenciškai prieš skolininkų standartiniais argumentais grindžiamą taktiką, siekiant sumažinti minėtas sumas.[477] Toks požiūris atitinka komercinių sutartinių santykių dalyvių poreikį kiek galima aiškiau prognozuoti savo sutartinių santykių eigą ir, sutarties pažeidimo atveju, galimas kilsiančias neigiamas pasekmes, t. y. garantuoti kuo efektyvesnį sutarčių laisvės, *pacta sunt servanda* ir teisinio tikrumo principų užtikrinimą.

475 Bendrosios teisės tradicijos šalyse galioja bendroji taisyklė, kad tuo atveju, jei sutarties sąlyga dėl iš anksto aptartų nuostolių savo prigimtimi nėra orientuota tik į kompensavimą, tačiau ir į atgrasymą nuo pažeidimo, ji pripažintina baudine, net ir jei vadinama iš anksto aptartais nuostoliais. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd* v. *New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79. Vis dėlto, kaip pastebi P. D. Baron, egzistuoja reikšmingi šio testo taikymo skirtumai, į kuriuos nemažai dėmesio atkreipia ir jurisprudencijos atstovai. Baron, P. D. The Doctrine of Penalties and the Test of Commercial Justification. *University of Western Australia Law Review*. 2008, 34(1): 47.

476 Pasa, B., *supra* note 92, p. 359.

477 Hachem, P., *supra* note 90, p. 636-637.

3.1.2. Sutartinių baudų mažinimas, remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl sutarčių sąlygų, numatančių sutartimi suderintą sumą, mokėtiną neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo, projektu

Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisijos, toliau – UNCITRAL komisija, veikloje sutartyje nustatytų sumų, mokėtinų neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo, klausimai susilaukė nemažai dėmesio. Vienuoliktoje sesijoje ši institucija įtraukė iš anksto aptartus nuostolius (angl. „*liquidated damages*“) bei civilinės teisės tradicijai būdingas baudines nuostatas (angl. „*penalty clauses*“) į savo naująją programą kaip lygiavertę vykdomų tarptautinės prekybos tyrimo dalį. Šie klausimai nuosekliai nagrinėti tolesnėje UNCITRAL komisijos veikloje ir aptarti jos sesijose. Šios veiklos rezultatu laikytinas ir Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl sutarčių sąlygų, numatančių sutartimi suderintą sumą, mokėtiną neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo, projektas (angl. „*Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance*“)[478] (toliau – Konvencijos projektas). UNCITRAL 1982 m. Metiniame pranešime, kuriame ir paskelbtas Konvencijos projektas, akcentuojama, jog iš anksto aptarti nuostoliai ir civilinės teisės tradicijai būdingos baudinės nuostatos dažnai sutinkamos tarptautinėje prekyboje, tačiau, dėl tos priežasties, jog egzistuoja esminiai šių dviejų sistemų nuostatų aiškinimo ir taikymo skirtumai, galimas reikšmingas netikrumas dėl tokios sutarties nuostatos, kol nenustatoma taikytina teisė. Šiuo dokumentu siekta išspręsti minėtą problemą unifikuojant taisykles globaliu lygmeniu[479]. Konvencijos projekto nuostatos atspindi jo autorių norą sukurti teisinį dokumentą, patrauklų kuo platesniam įvairių teisinių sistemų atstovų ratui. Šio dokumento komentare paaiškinama, kad Konvencija galėtų būti taikoma tiek toms nuostatoms, kuriomis siekiama kompensuoti kreditoriaus nuostolius, tiek toms, kurių tikslas yra atgrasyti skolininką nuo pažeidimo[480]. Tad, remiantis tokiu aiškinimu, Konvencijos projekte nustatytos nuostatos savo prigimtimi atitinka ir Lietuvos sutarčių teisėje numatytų netesybų sampratą.

Visų pirma, reikėtų pabrėžti, kad Konvencijos projekte numatyta, kad jos taikymas nepriklauso nuo komercinio ar nekomercinio sutarties šalių pobūdžio. Todėl galima vertinti, kad nuostatos nebuvo kurtos išimtinai taikymui komerciniams sutartiniams santykiams – t. y. jų rengime buvo atsižvelgta į ne tik į sutartinių santykių, kurių abi šalys yra verslininkai, prigimtį ir jos nulemtus ypatumus (didesnę sutarčių laisvės, *pacta sunt servanda* ir teisinio

478 *Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law*. [interaktyvus]. New York, 1982, XIII: 27-29. [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.

479 *Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance.* Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, Volume XIII [interaktyvus]. 1982, p. 27-28. [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.

480 *Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance*.Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, Volume XIII [interaktyvus]. 1982, p. 29. [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.

tikrumo principų reikšmę). Vis dėlto, neabejotina, kad šios idėjos turėjo labai didelę reikšmę Konvencijos projekto kūrime.

Konvencijos projekto C[23] straipsnyje aptarta teisė sumažinti sutartimi nustatytą sumą, mokėtiną sutarties pažeidimo atveju. Pirmojoje straipsnio dalyje nurodyta bendroji taisyklė, kad sutarta suma negali būti teismo ar arbitražo tribunolo sumažinta. Šios nuostatos komentare paaiškinama, kad toks principas yra grindžiamas poreikiu užtikrinti teisinį tikrumą tarptautiniuose prekybos sandoriuose. Tad, kaip matoma, išimtinis sutartinių baudų mažinimo pobūdis grindžiamas būtent poreikiu užtikrinti efektyvų komercinių sutartinių santykių principinių įdėjų veikimą tarptautinėje prekyboje. Antrojoje šio straipsnio dalyje nurodoma bendrosios taisyklės išimtis. Teigiama, kad, sutarta suma gali būti sumažinta, jei įrodyta, kad ji yra ženkliai neproporcinga (angl. „*grossly disproportionate*“) kreditoriaus patirtiems nuostoliams ir jei sutarta suma negali būti pagrįstai laikoma tikraisiais iš anksto šalių nustatytais nuostoliais, kuriuos tikėtina dėl pažeidimo būtų patyręs kreditorius[481]. Tad, remiantis Konvencijos projekto C[23] straipsnio formuluotės analize, taikomi šie kriterijai, kuriais remiantis nustatoma, kad egzistuoja teisinis pagrindas sumažinimui: sutartos sumos ir realių nuostolių santykis bei sutartos sumos pagrįstumas sutarties sudarymo momentu. Atsižvelgiant į tai, kad tekste vartojamas jungtukas „ir“, galima daryti išvadą, kad reikalaujama abiejų kriterijų visuma. Tad nepakaktų, kad suma atrodė proporcinga sutarties sudarymo metu, jei pažeidimas nesukėlė tokių nuostolių, kurių santykis su sutarta suma atrodytų protingas. Nors, reikia pastebėti, komentare ši aplinkybė nėra aptarta.

Konvencijos projekto G straipsnio 2 dalies komentare paaiškinama, kad, egzistuojant išskirtinėms išimtinėms sąlygoms, sutarta suma, mokėtina sutarties pažeidimo atveju, gali būti sumažinta, jei tenkinamos šios sąlygos: pirma, suma turi iš esmės viršyti (angl. „*grossly exceed*“) realius nuostolius, patirtus kreditoriaus. Tokios sumos priteisimas, komentaro autorių nuomone, reikštų nepagrįstą kreditoriaus praturtėjimą ir nesąžiningai nubaustų skolininką. Antra, sutarta suma neturėtų būti tokia, kurios negalima būtų pagrįstai laikyti iš anksto numatytais potencialiai kilsiančiais kreditoriaus nuostoliais. Paaiškinama, kad toks ribojimas grindžiamas požiūriu, jog susitarimai, kuriais siekiama tik kompensuoti sutarties pažeidimo sukeltus nuostolius turėtų būti gerbiami.[482] Tad, remiantis Konvencijos projektu, sutartinės baudos dydžio proporcingumo įvertinimas vykdomas atsižvelgiant į jos santykį su faktiniais nukentėjusios šalies patirtais nuostoliais (t. y. vertinamos aplinkybės, egzistuojančios sutarties pažeidimo metu, kurios, galimai nebuvo žinomos šalims sutarties sudarymo metu), tiek sutartinės baudos santykį su nuostolių, kuriuos šalys galėjo numatyti sutarties sudarymo momentu, dydžiu (t. y. vertinamos aplinkybės, egzistavusios sutarties sudarymo metu).

---

481 Angl. *(1) The agreed sum shall not be reduced by a court or arbitral tribunal.*
(2) However, the agreed sum may be reduced if it is shown to be grossly disproportionate in relation to the loss that has been suffered by the obligee, and if the agreed sum cannot reasonably be regarded as a genuine pre-estimate by the parties of the loss likely to be suffered by the oblige“.

482 *Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance.* Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, Volume XIII [interaktyvus]. 1982, p. 33. [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.

3.1.3. Sutartinių baudų mažinimas, remiantis 1983 m. Vieningomis taisyklėmis, taikytinomis sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo

1983 m. Vieningos taisyklės, taikytinos sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo[483] (angl. „*Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance*"), toliau – Vieningos taisyklės, UNCITRAL komisijos priimtos taip pat siekiant unifikuoti praktiką tarptautiniuose komerciniuose ginčuose dėl tokių sąlygų, mokėtinų kaip kompensacija už nuostolius arba kaip bauda, galiojimo ir taikymo[484]. Kaip nurodo P. Hachem, ta aplinkybė, kad pasirinkta Vieningąsias taisykles patvirtinti ne konvencijos, o rekomendacijų nacionaliniams įstatymų leidėjams pavidalu, paaiškina, kodėl priėmimo procese nesusidurta su didesniais sunkumais, nors Vieningosios taisyklės nesusilaukė tokio pripažinimo ir sėkmės, kurios tikėtasi. Neatsižvelgiant į tai, kad, šio autoriaus nuomone, jomis išspręstos bendrosios teisės ir civilinės teisės tradicijų skirtumų keliamos problemos, Vieningosiomis taisyklėmis nebuvo remiamasi rengiant UNIDROIT Principus, PECL bei DCFR.[485]

Nors, kaip minėta, remiantis preambulės tekstu, šių rekomendacinio pobūdžio taisyklių priėmimo tikslas buvo unifikuoti praktiką tarptautiniuose *komerciniuose* ginčuose, dokumento 2 straipsnio c dalyje nurodoma, kad civilinis ar komercinis sutarties šalių pobūdis neturėtų būti vertinami, nustatant, ar ginčas patenka į šių Vieningų taisyklių taikymo sritį. Tad, galima vertinti, kad kaip ir Konvencijos projektas, šios taisyklės nebuvo kurtos išimtinai taikymui komerciniams sutartiniams santykiams – t. y. jų rengime taip pat buvo atsižvelgta ne tik į sutartinių santykių, kurių abi šalys yra verslininkai, prigimtį ir jos nulemtus ypatumus. Vis dėlto, būtina pabrėžti, kad Vieningų taisyklių 4 straipsnio turinys leidžia daryti išvadą, kad jomis nėra siekiama užtikrinti vartotojų teisių apsaugą. Jame numatyta, kad Vieningos taisyklės nėra taikomos sutartims, sudarytoms dėl prekių ar kitų nuosavybės teisės objektų ar paslaugų, įsigyjamų asmeninių šeimos ar namų kitos šalies poreikių tenkinimo, išskyrus tuos atvejus, kai sutarties sudarymo momentu šalis nežinojo ir neturėjo žinoti, kad sutartis sudaryta, siekiant patenkinti tokius poreikius.

Taigi, Vieningų taisyklių 8 straipsnis numato: „sutartyje nurodyta suma neturi būti teismo ar arbitražo teismo sumažinta, išskyrus tuos atvejus, kai ši susitarta suma yra iš esmės neproporcinga (angl. „*substantially disproportionate*"), atsižvelgiant į kreditoriaus patirtus nuostolius"[486]. Tad, remiantis šio straipsnio tekstu, pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovaujantis nustatomas sutartinės baudos dydžio pagrįstumas arba nepagrįstumas yra

483 Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisijos Vieningos taisyklės, taikytinos sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2016-01-23]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/contract/vol14-p272-273-e.pdf>.

484 Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos svetainė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-24]. <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1983Uniform_rules.html>.

485 P. Hachem pastebi, kad šis taisyklių rinkinys yra itin pažangus, o jo nepopuliarumas nulėmė nuostatų dėl iš anksto sutartų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, vystymosi tarptautiniu lygmeniu stagnaciją. Hachem, P., *supra* note 90, p. 632-633.

486 Angl. „*The agreed sum shall not be reduced by a court or arbitral tribunal unless the agreed sum is substantially disproportionate in relation to the loss that has been suffered by the oblige*".

jos santykis su faktiškai dėl sutarties pažeidimo nukentėjusios šalies patirtais nuostoliais. T. y., analizuojamos sutarties pažeidimo momentu egzistavusios aplinkybės ir sutartinė bauda gali būti sumažinta net ir tuo atveju, jei sutarties sudarymo metu jos dydis buvo protingas ir pagrįstas. Atsižvelgiant į šį ypatumą, Vieningų taisyklių ir Konvencijos projekto siūlomi sutartinių baudų mažinimo sprendimai skiriasi.

3.1.4. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai, numatyti UNIDROIT Principuose

Remiantis ta aplinkybe, kad UNIDROIT Principuose nustatyta itin plati sumos, mokėtinos pažeidus sutartį, samprata, į kurią patenka ir netesybos, taip pat į tai, kad šis negriežtosios teisės dokumentas skirtas pagrinde komerciniams sutartiniams santykiams reguliuoti, disertaciniame darbe bus aptartas jame numatytas tokių sumų mažinimo reglamentavimas. UNIDROIT Principų 7.4.13 straipsnio „Sutartas mokėjimas už sutarties pažeidimą“ (angl. „*agreed payment for non - performance*“) 2 dalyje numatyta galimybė mažinti šalių sutartą dėl jų sudarytos sutarties pažeidimo mokėtiną sumą: nurodoma, kad, neatsižvelgiant į priešingą šalių susitarimą, tais atvejais, kai nustatyta suma yra perdėtai didelė, lyginant su pažeidimo sukelta žala ir kitomis aplinkybėmis, ji gali būti sumažinta iki protingo dydžio[487]. Oficialiajame UNIDROIT Principų komentare paaiškinama, jog, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui šia teise, numatyta galimybė sumažinti šalių sutartimi sulygtą sumą tais atvejais, kai ji yra perdėtai didelė, lyginant su netekimais, patirtais dėl sutarties pažeidimo bei atsižvelgiant į kitas aplinkybes[488]. Kaip pastebi E. McEndrick, tokia nuostata potencialių sandorių šalims ir teisininkams yra siunčiama žinutė apie galimybės susitarti dėl sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sumų dydžio ribas[489].

Remiantis UNIDROIT Principų 7.4.13 straipsnio 2 dalies tekstu, vertinimas, ar sutartinė bauda yra perdėtai didelė ir dėl to mažintina, turėtų būti daromas atsižvelgiant į sutartos sumos ir sukeltų nuostolių santykį bei kitas aplinkybes. Šio *soft law* dokumento oficialiajame komentare paaiškinamas „perdėtai didelės sumos“ kriterijaus turinys. Nurodoma, kad, remiantis UNIDROIT Principais, sutarta suma, mokėtina sutarties pažeidimo atveju, gali būti sumažinta tik tuo atveju, jei ji yra perdėtai didelė, t. y. tokia akivaizdžiai atrodytų bet kuriam protingam asmeniui, bet kartu pastebima, kad turi būti atsižvelgta į santykį tarp sumos, kuri sutarta, ir faktinių netekimų[490]. E. McEndrick akcentuoja, kad sąvokos „akivaizdžiai“ ir „bet kuriam“ nurodo, kad tais atvejais, kai kyla abejonė dėl to, ar suma

487 Angl. „*However, notwithstanding any agreement to the contrary the specified sum may be reduced to a reasonable amount where it is grossly excessive in relation to the harm resulting the non-performance and to the other circumstances*“.

488 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 329 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

489 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 1023.

490 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 232 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>.

laikytina perdėtai didele, suma neturėtų būti teismo mažinama[491]. Toks šio kriterijaus aiškinimas leidžia spręsti, kad, remiantis UNIDROIT Principais, sutartinės baudos gali būti mažinamos tik tuo atveju, jei sumos neproporcingumas yra toks akivaizdus, jog dėl jo net neturėtų kilti ginčas (suma atrodo perdėtai didelė kiekvienam protingam asmeniui). Vis dėlto, jau pati aplinkybė, kad tarp šalių yra kilęs ginčas dėl sutartinės baudos dydžio reiškia, kad ne kiekvienam asmeniui aišku, kad ta suma yra per didelė. Pati sąvoka „akivaizdus" yra vertinamojo pobūdžio ir dažno ginčo, kilusio dėl sutartinės baudos dydžio, atveju vienai iš šalių ši suma neatrodys „akivaizdžiai perdėtai didelė". Be abejo, gali pasitaikyti situacijų, jog reikalaujantis tokią sumą sumokėti asmuo piktnaudžiaus – reikalaus ją sumokėti, net ir suprasdamas, kad ji yra akivaizdžiai per didelė, tačiau, darbo autorės nuomone, tokie atvejai bus reti, nes verslininkas, suprasdamas, kad, kontrahentui kreipusis į teismą dėl baudos sumažinimo, ji ne tik bus sumažinta, tačiau jam teks ir atlyginti kitos šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas, bus skatinamas elgtis racionaliai ir nesinaudoti savo teise piktnaudžiaujant - reikalaujant priteisti nepagrįstai didelę sumą dėl sutarties pažeidimo.

Kaip minėta, šalių sutartimi sulygtos sumos, mokėtinos už sutarties pažeidimą, mažinimas leistinas tik tuo atveju, kai ši suma yra perdėtai didelė (angl. „*grossly excessive*") – santykis tarp sutartyje numatytos sumos ir realiai patirtų nukentėjusios šalies netekimų yra akivaizdžiai neproporcingas, taip pat atsižvelgiama į kitas aplinkybes. Tad, ginčus sprendžiantiems teismams ir arbitrams keliama sunki užduotis nustatyti tokio santykio teisėtumo ribas. E. McEndrick nurodo, kad lygindamas šalies patirtus nuostolius ir šalių sutartą sumą, teismas neprivalo atsižvelgti į tai, kad sutartį pažeidusi šalis negalėjo numatyti, kad kils tokio dydžio nuostoliai. T. y. vertinama, ar suma pagrįsto dydžio ne sutarties sudarymo momentu, tačiau sutarties pažeidimo momentu. Tuo tarpu žodžių junginio „kitomis aplinkybėmis" turinys neatskleidžiamas. Įdomu, kad pavyzdžiu E. McEndrick pateikia šalių derybinės galios pusiausvyrą – kuo aiškesnis balansas, tuo mažiau teismas turėtų pagrindo intervencijai[492]. Atkreiptinas dėmesys, kad autorius nekomentuoja, kokiais kriterijais vertina derybinės galios pusiausvyros buvimą ar nebuvimą – t. y. kokiais pagrindais teismas turėtų nustatyti, jog sutartiniame santykyje vienos iš sutarties šalių derybinė padėtis laikytina silpnąja[493].

Komentuodamas UNIDROIT Principų 7.4.13 straipsnio 2 dalį, E. McEndrick nurodo, kad teisminio iš anksto nustatytų sutarties pažeidimo atvejais mokėtinų sumų peržiūrėjimo galimybė yra labai ribota, tam, kad būtų išlaikyta sutarčių laisvė ir būtų užtikrintas kuo didesnis teisinis tikrumas komerciniuose sandoriuose[494]. Taigi, tokia sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atvejų, mažinimo pagrindų samprata sudaro prielaidas daryti pagrindinę išvadą: remiantis UNIDROIT Principais, sumos, mokėtinos pažeidus sutartį, gali būti mažinamos tik išimtiniais atvejais, kai jų neadekvatumas yra akivaizdus. Tuo tarpu, kilus abejonei, teismas neturėtų mažinti sutartinės baudos dydžio, nes nėra tenkinamos visos tokią intervenciją legitimuojančios sąlygos. Toks iš anksto sutartų sumų, mokamų pažei-

491 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 1030.

492 *Ibid*, p. 1030-1031.

493 Disertacinio darbo atlikta silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos komerciniuose sutartiniuose santykiuose analizė aptarta šio darbo II dalyje.

494 Vogenauer, S., *op.cit.*, p. 1029.

dus sutartį, dydžio kontrolės aiškinimas atitinka komercinei teisei būdingą griežtą požiūrį į teismo intervencijos į sutartinius santykius ribas. Vis dėlto, ta aplinkybė, kad šių sumų dydžio proporcingumas ir pagrįstumas bus vertinamas lyginant jas su sutarties pažeidimo metu egzistuojančia situacija, leidžia daryti išvadą, kad galimybė prognozuoti galimo ginčo rezultatus yra ribota.

3.1.5. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtoje rezoliucijoje Nr. (78) 3 dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje

1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komitetas, priėmė rezoliuciją dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje[495] (angl. „*Relating to penal clauses in civil law*") Nr. (78) 3, toliau – Rezoliucija (78) 3. Remiantis jos preambule, priėmimą nulėmė Europos Tarybos tikslas pasiekti didesnį valstybių narių vieningumą, ypatingai – priimant bendras teisines taisykles, būtinybė nustatyti teisminę sutartinių baudų kontrolę, kai nustatytos sumos yra akivaizdžiai perdėtai didelės, ir tai, kad sutartinės baudos yra dažniausios sutarčių sąlygos, numatomos sutarties pažeidimo atvejams[496]. Ši Rezoliucija 78 (3) Lietuvos sutarčių teisei turi ypatingos reikšmės, nes CK normos, reglamentuojančios netesybas, parengtos pagal ją[497].

Rezoliucijos (78) 3 7 straipsnyje aptarta ir teismo teisė sumažinti šalių sulygtą baudą: „Sutartyje nustatyta suma gali būti sumažinta, jei ji yra aiškiai per didelė. Ypatingai, sumažinimas gali būti atliktas, kai pagrindinis įsipareigojimas buvo dalinai įvykdytas. Suma negali būti sumažinta žemiau nuostolių, mokėtinų už sutarties pažeidimą, ribos. Bet kuri nuostata, numatanti priešingas šiame straipsnyje nustatytoms taisyklėms, bus laikoma negaliojančia"[498]. Rezoliucijos 78 (3) aiškinamajame memorandume nustatytas sąrašas kriterijų, remiantis kuriais ginčą sprendžiantis subjektas turėtų įvertinti, ar sutarta suma, mokėtina sutarties pažeidimo atveju, nėra akivaizdžiai perdėtai didelė (angl. „*manifestly excessive*"). Tokiais kriterijais pripažįstami: iš anksto įvertintų (angl. „*pre-estimated*") nuostolių ir realiai patirtų nuostolių santykis, šalių teisėti interesai, įskaitant asmens, kuriam įsipar-

---

495 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje. [interaktyvus]. 1978 [žiūrėta 2015-04-01]. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2733994&SecMode=1&DocId=660588&Usage=2>.

496 L. A. Di Matteo nurodo, kad Rezoliucija priimta siekiant tam tikro civilinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės požiūrio į sutartines baudas. DiMatteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages, *supra* note 93, p. 652.

497 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 114.

498 Angl. „*The sum stipulated may be reduced by the court when it is **manifestly excessive**. In particular, redaction may be made when the principal obligation has been performed in part. The sum may not be reduced below the damages payable for failure to perform the obligation.Any stipulation contrary to the provisions of this article shall be void*".

eigojama, neturtinius interesus[499], sutarties rūšis, aplinkybės, kuriomis ji sudaryta, ypač – socialinė ir ekonominė sutarties šalių padėtis, aplinkybė, kad sutartis sudaryta pagal vienos iš šalių standartinę sutarties formą, taip pat – ar sutarties pažeidėjas veikė nesąžiningai[500].

Atkreiptinas dėmesys, kad Rezoliucijos 78 (3) taikymas komerciniams ir nekomerciniams sutartiniams santykiams nėra išskirtas, tačiau, atsižvelgiant į nurodytų mažinimo kriterijų sąrašą, galima spręsti, kad komercinis sutarties pobūdis (rūšis) galėtų būti reikšmingu kriterijumi. Kita vertus, galima spręsti, kad nuoroda į socialinę ir ekonominę sutarties šalių aplinką suponuoja ekonomiškai silpnesnės sutarties šalies prioritetinę apsaugą. Tikėtina, kad turtinė šalies padėtis galėtų būti kriterijus, remiantis kuriuo šios Rezoliucijos (78) 3 kontekste teismas galėtų mažinti sutartines baudas. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, komercinis sutarties pobūdis turėtų nulemti kitokių kriterijų nei kitų rūšių sutartiniuose santykiuose taikymą[501].

3.1.6. Sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, mažinimo pagrindai pagal PECL ir DCFR

PECL. Iš anksto sutartos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju, sumažinimo galimybė numatyta ir PECL, nors nei šio *soft law* dokumento tekste, nei komentare nėra aptarti sumų, mokėtinų pažeidus komercinę sutartį, mažinimo ypatumai. PECL 9:509 str. 2 d. numatyta, kad nepriklausomai nuo susitarimo, numatančio priešingai, tokia suma gali būti sumažinta iki protingo dydžio, kai ji yra perdėtai didelė lyginant su nuostoliais, patirtais dėl sutarties pažeidimo, taip pat atsižvelgiant į kitas aplinkybes[502]. PECL principų komentare paaiškinama, kad šalis gali prašyti sumažinti sutartimi sulygtą perdėtai didelę, lyginant su realiais nuostoliais, sumą, mokėtiną dėl sutarties pažeidimo, net ir tuo atveju, jei ši suma sutarties sudarymo metu atrodė protinga. Be to, akcentuojama, kad teismas turėtų gerbti šalių susitarimą ir siekį atgrasyti nuo pažeidimo ir nesumažinti sumos iki realių nuostolių, tad rekomenduotina šią sumą nustatyti per vidurį[503].

Tad, kaip ir UNIDROIT Principų, šio *soft law* dokumento pagrindu sutartinių baudų mažinimo pagrįstumas vertinamas sumą lyginant su faktiškai patirtais, o ne sutarties sudarymo metu numatytais nuostoliais, todėl galimybė teisminio ginčo, kilusio dėl tokios sutartyje numatytos sumos dydžio, rezultatų prognozavimo galimybė yra ribota. Vis dėlto, kaip minėta, šio negriežtosios teisės dokumento komentaro autoriai akcentuoja poreikį

499 L. Di Matteo atkreipia dėmesį į neturtinių interesų kriterijų, nurodydamas, kad taip galima kompensuoti mažiau tikslius iš anksto numatytus nuostolius, kurie yra iš esmės neproporcingi realiai patirtiems nuostoliams. DiMatteo, L. A. A. Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages, *supra* note 93, p. 653-654.

500 Di Matteo, L. A. *Law of International Contracting*. Kluwer Law International: Nyderlandai, 2009, p. 78.

501 Šio disertacinio darbo autorės nuomone, komercinės sutarties šalies pripažinimas silpnąja sutarties šalimi neturėtų būti grindžiamas vien jos ekonomine galia. Detali silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos komerciniuose sutartiniuose santykiuose analizė aptarta šio darbo II dalyje.

502 Angl. „*However, despite any agreement to the contrary the specified sum may be reduced to a reasonable amount where it is grossly excessive in relation to the loss resulting from the non-performance and the other circumstances*.

503 Lando, O. *et al*., *supra* note 86, p. 454.

užtikrinti ne tik kompensacinės, tačiau ir skatinamosios tokių sumų funkcijos veikimą. Dėl šios priežasties negalima daryti išvados, kad intervencija į sutartinius santykius, remiantis šiuo *soft law* dokumentu, nelaikoma išimtimi, kuri turėtų būti taikoma retais atvejais.

DCFR. Sutartinių baudų mažinimo aspektu DCFR nėra išskiriamos komerciniams ir kitų rūšių sutartiniams santykiams taikytinos nuostatos. Tai reiškia, kad tiek verslo, tiek kitokioje sutartyje nustatyta suma gali būti sumažinta remiantis tuo pačiu DCFR straipsniu[504].

DCFR III. – 3:712 str. „Suma, nustatyta už pažeidimą" numatyta:

1. Tais atvejais, kai sutartyje yra nustatyta sąlyga, kad skolininkas, pažeidęs sutartį, privalo sumokėti nustatytą sumą kreditoriui, kreditorius turi teisę į šią sumą nepriklausomai nuo realiai patirtų nuostolių dydžio.
2. Vis dėlto, nepaisant sąlygos, numatančios priešingai, sutartyje arba kitame juridiniame akte nustatyta suma gali būti sumažinta iki protingo dydžio, jei ji yra ženkliai per didelė lyginant su realiai patirtais nuostoliais bei atsižvelgiant į kitas aplinkybes[505].

DCFR komentatoriai pripažįsta, kad šalių nevaržoma laisvė nustatyti sumą, mokėtiną pažeidimo atveju, gali paskatinti piktnaudžiavimą tokia teise ir, tais atvejais, kai egzistuoja didelė neatitiktis tarp realiai patirtų nuostolių bei nustatytos sumos, ji turėtų būti sumažinta, net jei suma atrodė pagrįsta susitarimo momentu. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad teisminės kontrolės galimybė numatyta tik tiems atvejams, kai šalis piktnaudžiauja, teismas turėtų naudotis teise sumažinti sutartą sumą tik tada, kai yra aišku, jog sutartyje nurodyta suma iš esmės (angl. „*substantially")* viršija realius nuostolius. Jie akcentuoja, kad teisė sumažinti yra ribota, nes teismas privalo gerbti šalių siekį nustatyti sumą, kuri atliktų prevencinę funkciją (atgrasytų), todėl neturėtų mažinti sumos iki realių nuostolių. DCFR komentaro autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad teismas turėtų nustatyti tam tikrą tarpinę sumą.[506] Toks teismo teisės kontroliuoti sumas, mokėtinas sutarties pažeidimo atveju, iš esmės sutampa su nustatytu UNIDROIT Principuose ir PECL – realiai patirtų nuostolių dydis neabejotinai turi esminės reikšmės sutartyje nustatytos sumos pagrįstumui įvertinti. Be to, ne tik kompensacinės, tačiau ir skatinamosios tokių sutartinų baudų funkcijos pabrėžimas komentare leidžia daryti išvadą, kad mažinimo galimybės yra ribotos ir teismai neturėtų mažinti iki tokių dydžių, kurie neveiktų prevenciškai ir skatintų sutarčių nesilaikančių subjektų oportunistinį elgesį. Pastebėtina, kad DCFR komentaro autoriai atriboja tokios nuostatos taikymą nuo nuostolių įrodinėjimo, teigdami, kad vertinant, kokia suma turėtų būti laikoma perdėtai (nepagrįstai) didele, turi būti atsižvelgiama į santykį tarp sumos ir kreditoriaus

504 Priešingai nei, pavyzdžiui, palūkanos, mokamos praleidus piniginę prievolę, nustatytą komercinėje sutartyje, kurios reglamentuojamos atskirame straipsnyje – DCFR III. – 3:710.

505 Angl. „*III. – 3:712: „Stipulated payment for non-performance"*
(1) Where the terms regulating an obligation provide that a debtor who fails to perform the obligation is to pay a specified sum to the creditor for such non-performance, the creditor is entitled to that sum irrespective of the actual loss.
(2) However, despite any provision to the contrary, the sum so specified in a contract or other juridical act may be reduced to a reasonable amount where it is grossly excessive in relation to the loss resulting from the non-performance and the other circumstances".

506 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 962-963.

realiai patirtų nuostolių ir tokia analizė skiriasi nuo priteistinų nuostolių dydžio vertinimo, kai esminę reikšmę turi šalies pažeidėjos galimybė iš anksto numatyti tokio dydžio nuostolių kilimo galimybę[507]. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad viena iš tokių sumų funkcijų yra išvengti faktiškai patirtų nuostolių įrodinėjimo teisme, kitai sutarties šaliai ginčijant sutartinės baudos dydį, pirmajai šaliai neįrodžius tikslių patirtų nuostolių, negali būti savaime sprendžiama apie sumos dydžio nepagrįstumą. Tai yra itin reikšminga komerciniuose sutartiniuose santykiuose, nes užtikrina didesnį teisinį tikrumą ir nuspėjamumą[508].

Taigi, remiantis šiame disertacinio darbo poskyryje aptartų dokumentų analize, galima vertinti, kad Europos Sąjungos institucijų iniciatyva sukurtų *soft law* dokumentų nuostatose vyrauja sutartinių baudų mažinimo kaip išimtinės priemonės samprata ir tai atitinka tradicinio sutarčių teisės laikotarpio idėjas – *pacta sunt servanda* principą bei minimalios teismo intervencijos reikalavimą. Vis dėlto, komercinių sutartinių santykių sričiai taikytinos tos pačios dokumentų nuostatos, kurios taikomos ir kitų rūšių sutartiniams santykiams, tad aiškaus sutartų sumų, mokėtinų dėl sutarties pažeidimo, mažinimo skirtumų neidentifikuojama. Nors galima spėti, kad komercinis sutarties šalių statusas, t. y. tokiems asmenims keliami atidumo ir protingumo reikalavimai bei prisiimta verslo veiklos rizika gali būti tomis papildomomis aplinkybėmis, leidžiančiomis vertinti intervencijos pagrįstumą.

3.1.7. Netesybų, numatytų komercinėje sutartyje, mažinimas Lietuvos sutarčių teisėje

3.1.7.1. Netesybų mažinimo pagrindai

Lietuvos sutarčių teisėje netesybų sumažinimas vykdomas CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir CK 6.258 straipsnio 3 dalies pagrindu. CK 6.73 straipsnio 2 dalyje numatyta: „*Jeigu netesybos aiškiai per didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos*". Savo ruožtu, CK 6.258 straipsnio 3 dalyje nurodoma: „*Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau*

507 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 963.

508 Galima pastebėti, kad CISG konvencijoje (kuri nepriskirtina Europos Sąjungos teisės aktams ar *soft law* dokumentams, tačiau yra reikšmingas tarptautinis sutarčių teisės nuostatas reglamentuojantis dokumentas) teisė teismui sumažinti sutartyje numatytą, jos pažeidimo atveju mokėtiną, sumą taip pat tiesiogiai nenumatyta. Pasak neoficialiojo UNIDROIT Principų komentaro autorių, CISG taikymo atveju šios sumos būtų vertinamos nebent taikytinos nacionalinės teisės priemonėmis. Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 1025. Vis dėlto, B. Zeller nuomone, tokios vienareikšmės išvados daryti nevertėtų. Jo nuomone, tokios sutarčių nuostatoms galėtų būti pritaikytos CISG nuostatos, reglamentuojančios sutarčių laisvę ir nuostolių kompensavimą, taip pat – bendruosius principus, pavyzdžiui, sąžiningumą. Zeller, B. Penalty Clauses: Are They Governed by the CISG. Pace International Law Review. 2011, 23(1): 14. Savo ruožtu, paminėtina, kad ***CESL*** ir ***Europos komercinio atstovavimo, frančizės ir distribucijos principuose*** nėra numatytų nuostatų, remiantis kuriomis būtų galima mažinti perdėtai didelės sumas, mokėtinas pažeidus sutartį.

jos negali būti mažesnės už nuostolių, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. Netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos“. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje yra pažymėta, netesybų mažinimo klausimas turi būti sprendžiamas taikant ir CK 6.251 straipsnį: „netesybų, kaip civilinės atsakomybės, sumažinimą reglamentuoja CK 6.251 straipsnis, kuriame nustatyta, į ką turi būti atsižvelgiama, kai teismas nukrypsta nuo visiško nuostolių atlyginimo principo: atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis, tarpusavio santykiai, ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinų ir sunkių padarinių. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pripažįstama, kad, sprendžiant dėl konkrečių netesybų dydžio, atsižvelgtina į tokius kriterijus: sutarties dalyko vertę, sutartinių santykių pobūdį (komercinis ar nekomercinis), neįvykdytos prievolės terminą, priskaičiuotą delspinigių (netesybų) sumą, šalių sąžiningumą ir kitas aplinkybes“[509].

Sąvokų „*aiškiai per didelės*“ bei „*neprotingai didelės*“ turinys pozityviojoje teisėje neatskleistas. Dėl to Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad „kriterijus, kuriuos taikant sprendžiama, ar netesybos ne per didelės, nustato ir pagal juos vertina netesybas teismai, nagrinėdami konkrečias bylas, bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio pareiga – formuoti vieningą teismų praktiką. Pagal formuojamą praktiką nurodytos aplinkybės vertintinos atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes <...>, remiantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais bei siekiant nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros“[510].

Spręsdamas netesybų dydžio pagrįstumo klausimą, kasacinis teismas taiko labai įvairius kriterijus. Atsižvelgiama į šalių 1) sutartinių santykių pobūdį ir sutarties tikslus, 2) tikruosius sutarties šalių ketinimus, 3) sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, 4) šalių statusą, t. y. į tai, ar šalys yra vartotojai, 5) kreditoriaus patirtų nuostolių dydį, 6) CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus, 7) sutarties šalių interesų pusiausvyrą, 8) skolininko elgesį, 9) bankų mokamų palūkanų dydį, 10) CK 6.251 straipsnyje, reglamentuojančiame visiško nuostolių atlyginimo principą, nustatytus kriterijus: atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį, šalių tarpusavio santykius, tai, ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinų ar sunkių padarinių[511]. Taip pat atsižvelgiama į tai, kieno iniciatyva parengtos sutarties sąlygos, įskaitant sąlygą dėl netesybų[512]. Galima paminėti, kad Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje atsižvelgta ir į tai, kad reikalavimams dėl netesybų taikomas

509 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Europa Bauchemie“* v. *akcinė bendrovė „Via sportas“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-145/2012, *S. Š.* v. *H. A. P.*

510 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304, *J. N.* v. *T. M. (T. M.) ir V. M.*

511 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015, *D. J. ir S. J.* v. *M. A.*

512 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Stogrysta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Garantas“, uždaroji akcinė bendrovė „Garantas investment“, uždaroji akcinė bendrovė „Birutės 24“, uždaroji akcinė bendrovė „Dariaus ir Girėno 20“, uždaroji akcinė bendrovė „Gudų 13“, uždaroji akcinė bendrovė „Naugarduko 97“, uždaroji akcinė bendrovė „Savanorių 124“, uždaroji akcinė bendrovė „Ševčenkos 19“.*

sąlyginai neilgas (6 mėnesių) ieškinio senaties terminas[513]. Taigi, kaip ir Rezoliucijoje (78) 3, kuria remiantis ir buvo priimtos CK nuostatos, reglamentuojančios netesybas, kriterijų, kurių pagrindu teismas vertina netesybų dydžio pagrįstumą, sąrašas yra labai platus.

Esminiu kriterijumi, kurio pagrindu teismas vertina netesybų dydį, pripažįstamas netesybų santykis su patirtais nuostoliais[514]. Visų pirma, nuostolių dydis yra žemiausia riba, iki kurios, remiantis CK 6.73 straipsnio 2 dalimi ir 6.258 straipsnio 3 dalimi, teismas gali sumažinti netesybas. Be to, nuostolių ir netesybų santykis yra reikšmingas nustatant, ar netesybos nėra baudinės, nes Lietuvos teisėje nustatytas jų draudimas. Aptardamas baudinių netesybų sampratą, kasacinis teismas yra pasisakęs, kad „netesybų CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostata dėl netesybų įskaitymo panaikina teisinį pagrindą kreditoriui iš skolininko reikalauti baudinių netesybų, t. y. ir nuostolių, ir netesybų visos sumos tuo pat metu, bet neatima teisės į protingo dydžio sutartines netesybas, joms viršijant byloje įrodytus kreditoriaus nuostolius[515]. Tad baudinėmis netesybomis laikomos tik tokios, kurios neprotingai viršija patirtus nuostolius, savo ruožtu, tokių netesybų reikalaujantis kreditorius pripažįstamas veikiančiu nesąžiningai. Vis dėlto, pasitaiko atvejų, kai teismai konstatuoja kreditoriaus nesąžiningumą ir pagrindą netesybų mažinimui, remdamiesi tuo faktu, kad reikalaujamų netesybų suma tiesiog nesutapo su patirtais nuostoliais – juos viršijo. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš savo bylų padarė išvadą, kad kreditorius naudojosi teise skaičiuoti netesybas nesąžiningai, t. y. ja piktnaudžiaudamas, nes reikalavo iš skolininko (sutartinę prievolę pažeidusio kontrahento) **didesnių netesybų mokėjimo nei yra jo realūs patirti nuostoliai**[516]. Taigi, vadovaujantis tokiu Lietuvos apeliacinio teismo aiškinimu, galima būtų daryti išvadą, kad netesybos negali viršyti patirtų nuostolių. Tačiau toks aiškinimas akivaizdžiai prieštarauja anksčiau šiame poskyryje aptartai Lietuvos teisinei sistemai būdingai netesybų sampratai. Šis teismų praktikos nenuoseklumas, be abejo, turėtų būti šalinamas, atsižvelgiant į Lietuvos privatinei teisei būdingą skatinamąją netesybų funkciją bei pripažįstant, kad vien tai, kad patirti nuostoliai yra mažesni nei sutartyje nustatytų netesybų suma, jos nelaikytinos baudinėmis.

3.1.7.2. Komercinio sutarties pobūdžio reikšmė sprendžiant netesybų mažinimo klausimą

Lietuvoje komercinis sutarties pobūdis pripažįstamas svarbiu kriterijumi, vertinant pagrindo teismo intervencijai į tokius sutartinius santykius buvimą ar nebuvimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pažymima „kad, sprendžiant dėl priteistinų sutartinių netesybų dy-

513 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014, *akcinė bendrovė Šiaulių bankas v. uždaroji akcinė bendrovė „VKK Investicija“,* Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-624, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas v. bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Verantas“*.

514 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015, *D. J. ir S. J.* v. *M. A.*

515 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304, *J. N.* v. *T. M. (T. M.) ir V. M.*

516 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas, priimtas civilinėje byloje Nr. 2A-890, *A. Ž. ir ko uždaroji akcinė bendrovė* v. *akcinė bendrovei LITGRID.*

džio, svarbu atsižvelgti į tai, jog netesybos nustatytos šalių valia jų sudarytoje sutartyje, įvertinti konkrečių **sutartinių santykių pobūdį**[517]. Ypatingai dažnai šiose bylose teismai remiasi tuo, kad „**abi sutarties šalys – privatūs verslo subjektai, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys numatyti įsipareigojimų nevykdymo padarinius ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas**“[518]. Savo ruožtu, remiantis šiomis aplinkybėmis, daroma išvada, kad „teismas neturėtų iš esmės paneigti šalių valios dėl atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą“[519]. Tokios sumos proporcingumo klausimas būna aktualus ir užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo Lietuvos Respublikoje bylose, kuriose viena iš šalių remiasi tokio sprendimo prieštaravimu viešajai tvarkai. Vienoje iš tokių bylų kasacinis teismas pasisakė, jog „iš anksto aptartų nuostolių kaip netesybų formos sulygta specifinėje sutartyje, sudarytoje profesionalaus žaidėjo ir jo agento. Byloje nenustatyta aplinkybių, sudarančių pagrindą suinteresuotą asmenį – profesionalų žaidėją – laikyti silpnesniąja civilinių teisinių santykių šalimi. Todėl šalių sudaryta sutartis gali būti vertinama kaip sudaryta profesionalų, išmanančių tokių sutarčių specifiką, turinčių patirtį ir derybinę galią sudarant tokias sutartis, taip pat turinčių galimybę šias sutartis sudarant, vykdant ar nutraukiant pasitelkti kvalifikuotus reikiamos srities teisininkus. Tokių šalių suderinta valia dėl netesybų neturėtų būti paneigiama nesant išskirtinių aplinkybių, dėl kurių būtų pagrindas konstatuoti svarbiausių ir pagrindinių teisės nuostatų pažeidimą, o tokių aplinkybių nagrinėjamoje byloje nenustatyta“[520]. Taigi, akivaizdu, kad teismų praktikoje yra aiškiai pripažintas verslo sutartinių santykių specifiškumas ir jo nulemtos sutartinių netesybų kontrolės ribos.

Vis dėlto, reikia pastebėti, kad randama ir tam tikro nenuoseklumo, pastebimo teisės doktrinos atstovų. Analizuodamas teismų praktiką netesybų mažinimo bylose, S. Vitkus

---

517 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Europa Bauchemie“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Via sportas“*.

518 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Manfula“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Ekoresursai“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Europa Bauchemie“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Via sportas“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1281, *Danske Bank A/S* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Kennedy Forbes“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-624, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Verantas“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-321, *AB DNB lizingas* ir *AB DNB bankas* v. *UAB „Aukštaitijos bravorai“, D. V. ir I. K.*

519 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008, *Baltarusijos Respublikos Prezidento reikalų valdybos valstybinės gamybos ir prekybos unitarinė įmonė „Belaja Rus“* v. *Britų Virginijos salų bendrovė Westintorg Corp.,* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008, *UAB „Kaduva“* v. *UAB „Okadeta“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409, *UAB „Miaras“* v. *A. D. individuali įmonė.*

520 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015, *pagal pareiškėjos Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės „Interperformances Inc.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Šveicarijos Konfederacijos Tičino kantono prekybos, pramonės ir amatų rūmų arbitražo teismo 2013 m. lapkričio 14 d. sprendimą.*

atkreipia dėmesį, kad „Lietuvoje pasitaiko pavyzdžių[521], kuomet teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas sutartines baudas (netesybas) nekreipdami dėmesio į sutartinių santykių komercinį pobūdį ar net visai nepaminėdami fakto, jog sutarties šalys yra verslininkai“[522]. Neabejotina, kad ir pavieniai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje randami atvejai, kai teismas be pagrindo neatsižvelgia į tai, kad sutartį sudariusios šalys yra verslininkai, kenkia teisiniam tikrumui komercinėje praktikoje, todėl turėtų būti vengtini.

Lietuvos teismų praktikoje, grindžiant tokios teismo intervencijos į sutartinius santykius legitimumą, remiamasi idėja, kad sutartimi sulygtų netesybų mažinimas yra vykdomas nepagrįsto praturtėjimo prevencijos ir viešosios tvarkos užtikrinimo tikslais: „Netesybų mažinimas taip pat gali būti nulemtas siekio įgyvendinti neteisėto praturtėjimo prevenciją arba **siekio užtikrinti viešosios tvarkos apsaugą**“ [523]. Taip pat ne kartą pasisakyta, kad „neprotingai didelės netesybos gali būti vertinamos kaip **viešosios tvarkos pažeidimas, jeigu jos reikštų lupikavimo įteisinimą**“[524]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pripažinęs, kad šalių teisė susitarti dėl netesybų, *inter alia* dėl jų dydžio, yra sutarties laisvės principo išraiška. Tokiu susitarimu yra išreiškiama šalių valia nustatyti tam tikras priemones, skatinančias skolininką įvykdyti prievoles ir kompensuojančias kitai šaliai atsiradusius nuostolius dėl prievolės neįvykdymo ar jos netinkamo įvykdymo. **Nors šis konsensualizmo principas yra vienas fundamentalių principų komerciniams santykiams reguliuoti, tam tikrais atvejais, esant pakankamam pagrindui – apsaugoti silpnesnės šalies, visuomenės, kreditoriaus interesą, viešąją tvarką ir kt., valstybė gali kištis į šalių sutartinius santykius ir nustatyti tam tikrus apribojimus**“[525].

Sąvokos „viešoji tvarka“ turinys, taikytinas civiliniuose teisiniuose santykiuose, teisės aktuose nėra aptartas. Todėl jis atskleidžiamas teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Taikydamas CK 1.81 straipsnį, t. y. analizuodamas sandorių, prieštaraujančių viešajai tvarkai ar gerai moralei galiojimo klausimą, kasacinis teismas yra pasisakęs, kad „šios formuluotės turinys yra įvairialypis, šių teisinių vertybių kategorijų turinys gali kisti. <...> „viešoji tvarka“ apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, o princi-

521 Šis autorius remiasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 19 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-409/2006, *UAB „Šilo takas“* v. *A. Sinkevičiaus individuali įmonė*, Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-1314, *uždaroji akcinė bendrovė „Vaineta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Airinė“*.

522 Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai, *supra* note 50, p. 110.

523 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011, *AB „Kauno energija“* v. *UAB Kauno termofikacijos elektrinė*.

524 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008, *pagal pareiškėjo Baltarusijos Respublikos prezidento reikalų valdybos valstybinės gamybos ir prekybos unitarinės įmonės „Belaja Rus“ pareiškimą*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006, *pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited pareiškimą*.

525 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2013, *pagal uždarosios akcinės bendrovės „Istpro“ reikalavimą, tretieji asmenys – uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas, AS „Reverta“, bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Verantas“ bankroto byloje peržiūrėjimo.*

pai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose. Sąvoka „gera moralė“ taip pat yra vertinamoji; kilus geros moralės taikymo klausimui, teismui privalu taikyti bylos nagrinėjimo metu pripažįstamus moralės standartus vadovaujantis objektyviuoju protingumo kriterijumi“ [526]. CK antrosios knygos komentaro autoriai, atskleisdami viešosios tvarkos Lietuvos privatinėje teisėje sampratą, ją aptaria nukreipdami dėmesį ir į teisingumo principo sampratą, ir pažymi, kad „visuomenės pagrindą sudaro teisingumas. Juo turi būti grindžiami ir civilinių teisinių santykių dalyvių veiksmai, taigi ir sudaromi sandoriai. Teisingumo kriterijus yra moralės normos, kurių tikslas – užtikrinti visų visuomenės narių interesų derinimą, apsaugoti ekonomiškai ir fiziškai silpnesnių visuomenės narių interesus, užkirsti kelią piktnaudžiauti teise, todėl, vertinant sudarytus sandorius, reikia vadovautis ne tik teisės, bet ir geros moralės, kurios kriterijus yra gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas, normomis“[527]. Tad, remiantis aukščiau nurodytu kasacinio teismo išaiškinimu, vertinant, ar šalių sulygtos netesybos prieštarauja viešajai tvarka, turi būti analizuojama, ar jis prieštarauja pagrindiniams principams, kuriais grindžiama teisinė sistema. Disertacinio darbo autorės nuomone, komerciniuose sutartiniuose santykiuose kylančiuose ginčuose turi būti taikomi būtent šios rūšies teisiniuose santykiuose vyraujantys principai. Atsižvelgiant į verslo sutartiniuose santykiuose dominuojantį asmens autonomijos principą ir jo ryškiausią išraišką – sutarčių laisvę, atkreiptinas dėmesys į Lietuvos apeliacinio teismo praktiką netesybų mažinimo klausimu, kurioje nurodoma, kad teismo intervencija turėtų būti laikoma pagrįsta esant išskirtinėms aplinkybėms, kurių nesant, komercinės sutarties sąlygų atitiktis viešajai tvarkai neturėtų būti vertinama. Lietuvos apeliacinis teismas, spręsdamas ginčą, kilusį dėl netesybų nustatytų verslininkų sudarytoje sutartyje, sumažinimo, pasisakė, kad „**verslo subjektų susitarimai, nesant išskirtinių aplinkybių, dėl kurių būtų pagrindas konstatuoti pagrindinių, svarbiausių teisės nuostatų pažeidimą, nėra viešosios tvarkos dalykas.** <...> **Konstatuotina, kad, pirma, šioje konkrečioje byloje netesybų klausimas apskritai nevertintinas kaip viešosios tvarkos dalis, nes netesybos buvo privačių verslo subjektų laisvo susitarimo dalykas, antra, nėra pagrindo pripažinti, kad pirmosios instancijos teismas, nežiūrint to, jog žymiai sumažino priteistinas netesybas, apelianto Siemens teigimu, visgi priteisė neprotingai dideles netesybas, kurios turėtų būti vertinamos kaip lupikavimas**“[528].

Kaip jau minėta, tais atvejais, kai kreditorius reikalauja priteisti netesybas, o ne nuostolius, jam nekyla pareiga įrodyti patirtų nuostolių dydį. Ši netesybų savybė akcentuojama ir teismų praktikoje[529]. Atsižvelgiant į šią taisyklę, taip pat į tai, kad nuostolių ir netesybų

526 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2014, *L. K.* v. *UAB „Vlantana“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „SNORAS Development“* v. *M. M.*

527 Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 184-185.

528 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1934/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Urbico“* v. *Siemens Osakeyhtiö, veikiantis per Siemens Osakeyhtiö Lietuvos filialą.*

529 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409, *UAB „Miaras“* v. *A. D. individuali įmonė.*

santykis laikomas esminiu kriterijumi nustatant, ar sulygtos netesybos nėra neprotingai didelės, susiduriama su teisiniu netikrumu – ar naudojantis teise neįrodinėti patirtų nuostolių dydžio, teismui galint netesybų mažinimo klausimą spręsti *ex officio*, nebus priimtas siurprizinis teismo sprendimas, kuriuo netesybos sumažinamos. Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014, teismas, atsižvelgdamas į tai kad, kreditorius neįrodinėjo patirtų nuostolių dydžio, o realūs piniginiai nuostoliai nebuvo aiškiai apibrėžti, darė išvadą, kad bylą nagrinėjantis teismas buvo laisvas nustatyti, **jo manymu, protingą netesybų dydį, jei šalių sutarta suma yra akivaizdžiai per didelė**[530]. Remiantis tokiu Lietuvos apeliacinio teismo aiškinimu, kreditoriui neįrodinėjant jo patirtų nuostolių dydžio, jam tenka rizika, kad teismas, spręsdamas netesybų mažinimo klausimą, nesant byloje jokių įrodymų, patvirtinančių patirtų nuostolių dydį, sumažins sutartyje nustatytas netesybas, nes sąvoka „akivaizdžiai per didelės" teisės aktuose yra nesukonkretinta ir vertinama kiekvienoje konkrečioje byloje atskirai. Toks „akivaizdumas" yra subjektyvus ir, nors dydis gali atrodyti adekvatus verslininkui, nuolat susiduriančiam su griežtomis sutartinę atsakomybę reglamentuojančiomis sutarčių sąlygomis, ta pati suma gali pasirodyti neprotinga teisėjui.

Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje pažymėta, kad „realiai patirtų nuostolių įrodinėjimas būtinas ir tikslingas siekiant išvengti sutartų netesybų dydžio sumažinimo iki realiai patirtų nuostolių (ar net daugiau) ir sutarties laisvės principo pažeidimo, **tačiau ne tuo atveju, kai pagal bylos faktines aplinkybes, verslo praktiką bei teismų išaiškinimus sulygtas delspinigių dydis yra adekvatus, atitinkantis sąžiningumo ir teisingumo principus**"[531]. Tad, teismui, sprendžiančiam netesybų mažinimo klausimą, reikia įvertinti, ar šalių sutarta netesybų suma yra ***akivaizdžiai*** per didelė – nėra neadekvati ir pažeidžianti sąžiningumo ir teisingumo principus, neatitinkanti verslo praktikos. Atsižvelgiant į tai, kad netesybų mažinimo klausimą teismas gali spręsti *ex officio*, galima tokia situacija, kad šalys net nežino, jog bylą sprendžiantis teisėjas abejoja netesybų dydžio adekvatumu ir tai tampa joms žinoma tik tada, kai sprendimas jau yra priimtas.

Šiuo atveju turėtų būti keliamas klausimas, ar nesant šalies reikalavimo, teismas turėtų vertinti netesybų dydį, nustatytą komercinėje sutartyje – spręsti netesybų mažinimo klausimą *ex officio*. Disertacinio darbo autorės nuomone, bylose, kylančiose iš verslo sutartinių santykių, ta aplinkybė, kad skolininkas nesiremia aplinkybe, kad sutartyje nustatytos netesybos yra neprotingai didelės ir neprašo jų sumažinti, remdamasis CK 6.73 straipsnio 2 dalimi ar CK 6.258 straipsnio 3 dalimi, teismas neturėtų vertinti, kad sulygtų netesybų dydis yra akivaizdžiai neprotingo dydžio. Atsižvelgiant į tai, kad komercinių sutartinių santykių dalyviams keliami griežtesni atidumo bei rūpestingumo reikalavimai, manytina, kad ta aplinkybė, kad skolininkas civiliame procese nėra aktyvus ir neteikia argumentų bei jo argumentus patvirtinančių įrodymų, pagrindžiančių sutartyje nustatytų netesybų dydžio neadekvatumą ir prieštaravimą teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams bei

530 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446, *dėl kreditoriaus uždarosios akcinės bendrovės „Istpro" reikalavimo, tretieji asmenys – uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas, AS „Reverta", bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Verantas" bankroto byloje peržiūrėjimo*.

531 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014, *akcinė bendrovė Šiaulių bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „VKK Investicija"*.

įprastai verslo praktikai, turėtų būti pagrindas teismo vertinimui, kad sutartyje nustatytų netesybų dydžio neatitiktis minėtiems reikalavimams nėra akivaizdi ir nagrinėjamoje byloje nėra teisinio pagrindo teismo intervencijai – netesybų mažinimui. Disertacinio darbo autorės nuomone, toks teisminės netesybų kontrolės ribų aiškinimas atitinka ir P. Hachem poziciją, jog būtent skolininkas privalo įrodyti sutartos sumos nepagrįstumą, ir tai, kad santykis tarp netesybų ir nuostolių sumos yra neproporcingas, nes rizika, jog nebus galima įrodyti savo teiginių pagrįstumo, turi tekti būtent skolininkams ir veikti prevenciškai prieš oportunistinį jų elgesį (sutartimi nustatytų netesybų mažinimo klausimą keliant ne dėl įsitikinimo, kad sulygtos netesybos yra neadekvataus dydžio, tačiau tik siekiant išvengti teisėtai kilusios sutartinės atsakomybės)[532].

Kitas svarbus klausimas netesybų mažinimo bylose yra teismo, mažinančio sutartimi sulygtų netesybų dydį, pareigos pagrįsti parinktą dydį ribos. Teismų praktikoje nurodoma, kad teismo nutarties panaikinimui nepakanka to, kad joje netesybos mažintos vien abstrakčiai nurodant, kad tam tikra sutartyje nustatyta procentinė išraiška, mokama už pradelstą mokėjimą, yra akivaizdžiai per didelė, prieštaraujanti įstatymui, sąžiningumo ir protingumo principams[533]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nesutikdamas su kasatoriaus išdėstytais argumentais dėl apeliacinės instancijos teismo pareigos detaliai motyvuoti nustatytą netesybų dydį, nurodė, jog naudodamasis įstatymo suteikta diskrecija mažinti netesybas nepažeidžiant minimalios ribos – realiai patirtų nuostolių, „darydamas vienokią ar kitokią išvadą teismas turi remtis byloje surinktais įrodymais ir teismo procesinio sprendimo motyvuojamojoje dalyje privalo glausta forma nurodyti nustatytas bylos aplinkybes, įrodymų, kuriais grindžia savo išvadas apie nustatytas aplinkybes, įvertinimą, argumentus, dėl kurių atmetė kuriuos nors įrodymus, taip pat įstatymus ir kitus teisės aktus bei kitus teisinius argumentus, kuriais vadovavosi darydamas išvadas (CPK 331 straipsnio 4 dalis)“[534]. Tad tokia kasacinio teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad teismo motyvai dėl ribos, iki kurios jis mažino sutartimi sulygtą netesybų dydį, gali būti labai lakoniški – neatskleidžiantys konkrečios tokios parinktos sumos pagrįstumo. Vis dėlto, kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad „teismo padaryta išvada dėl netesybų mažinimo turi būti atitinkamai motyvuota ir pagrįsta konkrečiomis bylos aplinkybėmis“[535]. Manytina, kad teismo motyvai turėtų apimti ne tik mažinimo pagrindų egzistavimo, tačiau ir teismo parinkto sąžiningo netesybų dydžio pagrindimą. Tokią nuomonę patvirtinta kita kasacinio teismo nutartis, kurioje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, jog civilinėje byloje teismai, konstatavę,

532 Hachem, P., *supra* note 90, p. 636-637.

533 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62, *UAB „Kauno audinių projektas“* v. *UAB „Pergamas“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-628/2008, *V. K., J. K.* v. *V. B., L. B.*

534 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446, *dėl kreditoriaus uždarosios akcinės bendrovės „Istpro“ reikalavimo, tretieji asmenys – uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas, AS „Reverta“, bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Verantas“ bankroto byloje peržiūrėjimo.*

535 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2013, *dėl kreditoriaus uždarosios akcinės bendrovės „Istpro“ reikalavimo, tretieji asmenys – uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas, AS „Reverta“, bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Verantas“ bankroto byloje peržiūrėjimo*.

jog ginčo šalių sutartyje nustatytos netesybos (2 proc. delspinigių už kiekvieną pradelstą atsiskaityti dieną) yra aiškiai per didelės, nenurodė, kokiais kriterijais remdamiesi ir dėl kokių šios konkrečios bylos aplinkybių sumažino sutartines netesybas būtent iki 0,02 proc. dydžio.[536]. Tad, atsižvelgiant į tai, kad teismų pozicija dėl parinkto protingo netesybų dydžio nelaikytina nuoseklia, disertacinio darbo autorės nuomone, teisinio tikrumo principo užtikrinimo tikslu teismai turėtų stengtis kuo aiškiau atskleisti savo sprendimų motyvus ir aptarti ne tik netesybų mažinimo pagrindų egzistavimą, tačiau ir dydžio, iki kurio jos sumažinamos, parinkimą.

Analizuojant Lietuvos teismų praktikoje taikomus kriterijus, kuriais remiantis teismas vertina sutartimi nustatytų netesybų dydžio pagrįstumą, reikėtų išskirti teismų praktikos pavyzdžius, kuriuose neapsiribojama netesybų sumos palyginimu su patirtais nuostoliais, tačiau netesybų dydžio sąžiningumas analizuojamas visų sutarties sąlygų kontekste. Pavyzdžiui, vienoje iš nutarčių, spręsdamas netesybų dydžio pagrįstumo klausimą, Lietuvos apeliacinis pažymėjo, kad teismas atsižvelgė ir į tokias kreditoriaus nurodytas aplinkybes kaip objektas, atsiskaitymo ypatumai, kuriomis remiantis buvo susitarta dėl žymiai griežtesnės civilinės atsakomybės[537]. Sutarties sąlygų tarpusavio ryšys kaip kriterijus, remiantis kuriuo nustatoma, ar netesybos, palyginus su nuostoliais, nėra pernelyg didelės, minimas ir kitose bylose[538]. Derybos dėl komercinės sutarties sąlygų dažniausiai vyksta šalims aktyviai siekiant protingo teisių ir įsipareigojimų balanso, tad šalys kompromiso (t. y. abipusių nuolaidų) pagalba susitaria dėl joms priimtinų sutarties sąlygų, įskaitant prievolių tinkamo vykdymo užtikrinimą, atsižvelgdamos į sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų tinkamo vykdymo reikšmę. Dėl šios priežasties teismo praktika, kurioje vertinama sutartų sąlygų visuma, disertacinio darbo autorės nuomone, ypatingai teigiamai veikia tiek teisinio tikrumo principo veikimą, tiek sąžiningos teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros komercinėse sutartyse užtikrinimą. Žinojimas, kad teismas, vykdydamas sutartų netesybų kontrolę, vertins visos sutarties turinį, skatins šalis sudaryti teisių ir įsipareigojimų pusiausvyrą atitinkančią sutartį. Tuo pačiu, kreditoriai, sudarę tokią sutartį, galės pagrįstai tikėtis, kad teismas nemažins joje nustatytų netesybų, skolininkui pažeidus sutartas sąlygas.

Reikšmingu kriterijumi, kuriuo remdamasis teismas vertina komercinėje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo pagrįstumo klausimą, yra skolininko elgesys – tiek sutarties sudarymo metu, t. y. derantis dėl netesybų dydžio, tiek sutarties vykdymo metu. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas atsižvelgė į tai, kad verslininkas, „sudarydamas su kreditoriumi (banku) papildomus susitarimus ir juos pasirašydamas, atsakovas **neprašė ir nekeitė sutarčių sąlygos dėl delspinigių dydžio[539]. Teismo vertinimu, tai buvo viena iš bylos**

536 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. *3K-7-409, UAB „Miaras“* v. *A. D. individuali įmonė.*

537 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1468, *uždaroji akcinė bendrovė „Lapsta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Dakotas*“.

538 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas, priimtas civilinėje byloje Nr. 2A-890, *A. Ž. ir ko uždaroji akcinė bendrovė* v. *akcinė bendrovei LITGRID*, Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-358-553/2015*, ūkininkas A. Š.* v. *UAB „Skeneris“*.

539 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014, *akcinė bendrovė Šiaulių bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „VKK Investicija*“.

aplinkybių, kuri patvirtino, kad, jog sulygtas dydis nebuvo neprotingas. Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas, atsižvelgdamas į tai, kad paskola buvo paimta verslo tikslais, patys atsakovai buvo verslininkai - bendrovės, užsiimančios naftos produktų prekyba, akcininkai, vienas iš atsakovų taip pat buvo nurodytos bendrovės direktorius, pritarė žemesnės instancijos teismų sprendimams nemažinti sutartimi sulygtų netesybų ir atkreipė dėmesį į tai, jog „atsakovai **laisva valia pasirašė kredito sutartis, kuriose buvo nurodyti delspinigių dydžiai, t. y. šalys dėl delspinigių dydžio buvo susitarusios sutartyje laisva valia ir toks susitarimas šalims turėjo įstatymo galią. Be to, atsakovai, sudarydami su banku papildomus susitarimus ir juos pasirašydami, nekeitė sutarčių sąlygos dėl delspinigių dydžio** <...>. **Sutarties nuostata dėl delspinigių yra aiškiai ir suprantamai suformuluota**[540]. Šioje byloje teismas, ne tik įvertino, kad skolininkai nesiderėjo dėl kitokio delspinigių dydžio, tačiau ir tai, jog jie, atsižvelgiant į verslininko statusą ir patirtį derybose, galėjo ir turėjo tinkamai suvokti sutarties pažeidimo padarinius, nes sutarties sąlygos, numatančios pareigą mokėti netesybas, formuluotė buvo aiški ir suprantama. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nagrinėtų bylų taip pat atsižvelgė į tai, kad nei sutarties pasirašymo metu, nei vėliau atsakovas jokių pretenzijų dėl joje nustatyto netesybų dydžio nereiškė[541]. Kitoje byloje šis teismas rėmėsi ta aplinkybe, kad „**atsakovas (rangovas) nuo momento, kai buvo pasirašyta ši sutartis, neginčijo jos sąlygų; taip pat nepareikšdamas jokių pretenzijų priėmė kreditoriaus (užsakovo) jam pateiktas apmokėti PVM sąskaitas faktūras**“[542]. Vėlesnėje savo praktikoje Lietuvos apeliacinis teismas taip atsižvelgė į tai, kad, pratęsiant sutarties galiojimo terminą ieškovas nekėlė netesybų dydžio klausimo[543]. Darbo autorės nuomone, tokia teismų praktika skatina sutarties šalis būti aktyviomis derybų metu ir užkerta kelią piktnaudžiavimui, kai skolininkas sąmoningai nesidera dėl netesybų sąlygų, siekdamas kuo greičiau sudaryti sutartį, kad kita šalis pradėtų ją vykdyti (pavyzdžiui, perduotų parduodamą turtą ar suteiktų paslaugas), nors iš anksto žino, kad sutarties pažeidimo atveju nevykdys reikalavimo sumokėti netesybas ir reikalaus teismo jas mažinti, nepriklausomai nuo egzistuojančių aplinkybių. Be to, teismų dėmesys sutarties sąlygų (teksto) aiškumui laikytinas pozityvia tendencija, skatinančia šalis, viena vertus, rūpintis kitos šalies informuotumu – siūlyti aiškias sutarties sąlygas, kita vertus, sudaro šalims galimybę būti informuotoms apie neigiamas pasekmės, kilsiančias pažeidus sutartį.

Neabejotina, kad netesybų mažinimo klausimui reikšmingi ne tik skolininko, tačiau ir kreditoriaus veiksmai. Atsižvelgiant į tai, kad kooperavimas ir bendradarbiavimas laikytini vienomis iš esminių sąžiningumo principo nulemtų kiekvieno sutartinių santykių dalyvių pareigų, tais atvejais, kai kreditorius geranoriškai bendradarbiauja su skolininku, teismai atsižvelgia ir į šią aplinkybę bei jos kontekste sprendžia netesybų mažinimo klausimą. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi susiklosčiusia komercinės

540 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2011, *UAB Medicinos bankas* v. *V. M. ir L. M.*

541 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1281, *Danske Bank A/S* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Kennedy Forbes“*.

542 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1468, *uždaroji akcinė bendrovė „Lapsta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Dakotas“*.

543 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-493-381/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „Konsela“* v. *bankrutavusi kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“*.

sutarties vykdymo praktika, kuri rodė, kad kreditorius atsižvelgė į skolininko prašymus, siekė bendradarbiauti išsaugant sutartis, atidėjo vertės dengimo mokėjimus pagal sutartį[544]. Panašiomis aplinkybėmis rėmėsi ir Lietuvos apeliacinis teismas, kuris, pritardamas pirmosios instancijos teismo sprendimui atmesti ieškinį dėl netesybų mažinimo, pagrįstai esminėmis bylai pripažino aplinkybes, kad sutartis buvo sudaryta tarp verslo subjektų, netesybos buvo sutartinės ir ieškovas, nesilaikęs prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, du kartus prašė atidėti paskolos mokėjimą, tad tokiu būdu iš esmės pats didino sutarties nevykdymo teisinių padarinių atsiradimo riziką, tuo tarpu atsakovas sudarė ieškovui labai palankas sąlygas naudotis suteikta paskola ir įvykdyti sutartį - pareiga mokėti įmokas ir palūkanas ieškovui buvo numatyta tik po trijų mėnesių nuo sutarties sudarymo, kreditorius du kartus pagal skolininko prašymą pratęsė paskolos grąžinimo terminus[545].

Taigi, Lietuvos teismų praktikos netesybų mažinimo bylose analizė sudaro prielaidas pritarti D. Bublienės, ir J. Truskaitės – Paškevičienės nuomonei, remiantis kuria „pagal Lietuvos teisę teismas, vertindamas netesybų dydį ir spręsdamas dėl pagrindų jas mažinti, neapsiriboja aplinkybėmis, kurios egzistavo sutarties sudarymo metu, bet daugiausia dėmesio skiria būtent sutarties vykdymo ir jos pažeidimo aplinkybėms (*inter alia*, įvykdytai prievolės daliai ir kreditoriaus patirtų nuostolių dydžiui)“ [546]. Savo ruožtu B. Pasa pastebi, kad civilinės teisės tradicijos šalyse įprasta, kad teisėjai tikrina sutartyje nustatytos sumos, mokėtinos dėl sutartis pažeidimo, pagrįstumą jos taikymo momentu, o ne sutarties sudarymo momentu ir tai reiškia, kad suma gali atrodyti pagrįsto dydžio sutarties pažeidimo momentu, nors sutarties sudarymo momentu buvo perdėtai didelė[547]. Tokia Lietuvos teismų praktika atitinka sąryšingosios sutarčių teisės teorijos idėjas, remiantis kuriomis, sutarties vykdymo metu ir net sutarties pažeidimo metu egzistuojančios aplinkybės ir šalių bendradarbiavimo ir kooperavimosi pareigų vykdymas yra tokios pat reikšmingas sutarties pažeidimo įvertinimui kaip sutarties šalių valia jos sudarymo momentu bei sulygtos sutarties sąlygos.

Kaip jau nurodyta, Lietuvos teismų praktikoje, ginčuose, kylančiuose dėl komercinėje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, teismai akcentuoja skolininko, kaip verslininko, galimybę numatyti sutartimi prisiimtų įsipareigojimų nevykdymo padarinius[548]. Viena vertus, tai susiję su CK 6.256 str. 4 d., kurioje numatyta, kad neįvykdžiusi prievolės įmonė

544 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-321, *AB DNB lizingas ir AB DNB bankas* v. *UAB „Aukštaitijos bravorai“, D. V. ir I. K*.

545 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-493-381/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „Konsela“* v. *bankrutavusi kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“*.

546 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J., *supra* note 48, p. 41.

547 Pasa, B., *supra* note 92, p. 360-361.

548 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Europa Bauchemie“* v. *akcinė bendrovė „Via sportas“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-321, *AB DNB lizingas* ir *AB DNB bankas* v. *UAB „Aukštaitijos bravorai“, D. V. ir I. K*., Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1281, *Danske Bank A/S* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Kennedy Forbes“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-624, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Verantas“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Manfula“* v. *uždaroji akcinė bendrovė Ekoresursai“*.

(verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę. Kita vertus, toks aiškinimas atitinka ir tinkamo sutartį sudarančių asmenų informuotumo, kaip prielaidos tiek asmens autonomijos įgyvendinimui, tiek sąžiningumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose užtikrinimui, idėją. Neabejotina, kad toks aiškinimas atitinka ir Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva parengtų negriežtosios teisės dokumentų, skirtų sutartiniams santykiams, tendencijas, remiantis kuriomis tinkamas informacijos suteikimas laikomas neatsiejama sutartinių santykių dalimi.

Reikia paminėti, kad Lietuvos teismai atsižvelgia ir į komercinę praktiką, kuri nurodoma reikšmingu kriterijumi, vertinant sutartinės baudos dydžio pagrįstumą, tiek UNIDROIT Principuose, tiek DCFR. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas, darydamas išvadą, kad nėra pagrindo mažinti sutartimi sulygtas netesybas, atsižvelgė į tai, jo byloje nebuvo įrodymų, patvirtinančių „kad netesybų dydis nebūtų atitikęs Kredito sutarties pasirašymo metu **kreditavimo rinkoje taikytų netesybų normų**“[549]. Galima pastebėti, kad šis kriterijus yra paminėtas ir nacionalinėje jurisprudencijoje. G. Šulija nurodo, kad „vertinant sutarties sąlygų sąžiningumą ar protingumą, derėtų atsižvelgti ne tik į šalių tarpusavio padėtį <...>, bet ir į tam tikros šakos verslo praktiką sudarant tokio pobūdžio sutartis“[550]. Taigi, tokia teismų praktika vertintina itin pozityviai, nes, viena vertus atitinka *soft law* dokumentų, atspindinčių šiuolaikinės sutarčių teisės tendencijas, nuostatas (komercinės praktikos kriterijaus akcentavimą), kita vertus, neabejotinai teigiamai veikia teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kurių dalyviai gali tikėtis, kad jų sutartyse įprastos nuostatos nebus teismų pripažįstamos neteisėtomis.

Atsižvengiant į tai, kad, kaip minėta, Vokietijos ir Prancūzijos priimti komerciniai kodeksai, naudinga juose nustatytą reglamentavimą palyginti su Lietuvos teisinėje sistemoje taikomu netesybų mažinimo modeliu. Vokietijos civilinėje teisėje sutartinės baudos mažinamos Vokietijos civilinio kodekso 343 straipsnio pagrindu, tačiau komerciniuose santykiuose taikoma specialioji taisyklė. Remiantis Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsniu, bauda, numatyta komercinėje sutartyje neturėtų būti sumažinta ir minėtas Vokietijos civilinio kodekso straipsnis netaikomas. Tad užtikrinamas maksimalus *pacta sunt servanda* principo veikimas, atspindintis klasikinės sutarčių teisės teorijos idėjas. S. Vitkaus nuomone, toks reglamentavimas galėtų būti naudingas Lietuvos nacionalinei teisei. Jis nurodo, kad „Lietuvoje sutartiniuose komerciniuose santykiuose teisinis tikrumas bei sutarčių laisvės principas galėtų būti sustiprinti, kaip teisminės mažinimo galios išimtį, numatant lygiavertę derybinę padėtį užimančius verslininkus. Tokiu būdu pagal šalių profesionalumą diferencijuotas reguliavimas galėtų dar geriau užtikrinti pusiausvyrą tarp silpnesniosioms šalims reikalingos teisėtų interesų apsaugos ir stipresniosioms šalims (verslininkams) reikalingos sutarčių laisvės“[551]. Vis dėlto, Vokietijoje taikomos išimties komercinėse sutartyse nustatyto ribojimo mažinti sutartines sumas, mokėtinas pažeidimo atveju, egzistavimas ne visų autorių vertinamas pozityviai. Pavyzdžiui, F. Faust nuomone, tokia išimtis sukuria di-

549 Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1281, *Danske Bank A/S v. uždaroji akcinė bendrovė „Kennedy Forbes“*.

550 Šulija, G., *supra* note 261, p. 44.

551 Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai, *supra* note 50, p. 110.

delę naštą verslininkams, kurie yra ginami tik tokiu atveju, jei nustatyta baudos suma pripažįstama negaliojančia kitais pagrindais, tačiau ne dėl to, jog yra neproporcingo pažeidimui dydžio. Tačiau F. Faust kartu pastebi, kad sumažinimo galimybė vis dėlto egzistuoja ir išimtiniais atvejais, remiantis bendruoju sąžiningumo principu, numatytu Vokietijos civilinio kodekso 242 straipsnyje, kreditoriui gali būti nepriteista visa sutartyje nustatyta suma. Reikia pastebėti, kad, remiantis F. Faust, Vokietijoje komerciniuose sutartiniuose santykiuose kilus ginčui dėl baudos dydžio, teismas negali jos mažinti iki protingo dydžio, tačiau turi sumažinti tik iki to dydžio, kuris neprieštarautų sąžiningumo principui[552]. Tai reiškia, kad sąžiningumo principui neprieštaraujanti suma gali būti ženkliai didesnė nei protinga suma – šie kriterijai Vokietijos privatinėje teisėje nėra sutapatinami. Manytina, kad šiuo aspektu sumų, mokėtinų pažeidus sutartį, dydžio pagrįstumo vertinimo kriterijai Lietuvoje ir Vokietijoje skiriasi, nes Lietuvoje, tikėtina, protingas dydis ir sąžiningas dydis būtų suprantami taip pat.

Prancūzijos komercinėje teisėje numatyta galimybė mažinti verslininkų sudarytoje sutartyje nustatytas sumas, mokėtinas pažeidimo atveju. Analizuodamas tokių nuostatų sampratą Prancūzijos teisėje, M. Cannarsa pastebėjo, jog Prancūzijos komercinio kodekso L. 442-6, I, 2 straipsnyje net numatoma atsakomybė gamintojui, prekybininkui ar kitam verslininkui reikalaujančiam ar ketinančiam reikalauti kitos komercinio sutartinio santykio šalies vykdyti įsipareigojimus, kurie sukuria reikšmingą šalių teisių ir įsipareigojimų disbalansą. Jo nuomone, tikėtina, kad sutarties nuostata, numatanti perdėtai didelę baudos sumą, būtų vertinama kaip sukelianti tokį įsipareigojimų disbalansą ir, papildomai prie sumos sumažinimo, net galėtų nulemti civilinės atsakomybės kreditoriui taikymą[553]. Tad, galima situacija, kad teismas ne tik sumažins sutartinės baudos dydį, tačiau kartu nuspręs, kad kreditoriui, reikalavusiam nepagrįstai didelės sumos, mokėtinos dėl sutarties pažeidimo, kilo civilinė atsakomybė.

Taigi, Lietuvos Respublikos nacionalinis netesybų reglamentavimas atitinka aptartas *soft law* dokumentų nuostatas, skirtas iš anksto sutartyje aptartų sumų, mokėtinų dėl sutarties pažeidimo, teisminės kontrolės aspektu. Vis dėlto, nustatytas teismų praktikos nenuoseklumas leidžia daryti išvadas apie poreikį formuluoti kuo aiškesnius kriterijus, kuriais remiantis teismai turėtų priimti sprendimą dėl teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius teisėtumo. Visų pirma, disertacinio darbo autorės nuomone, pritartina anksčiau aptartai užsienio teisės doktrinoje išsakytai pozicijai, kad įrodinėjimo našta turi tekti ne kreditoriui, kurio naudai numatytos netesybos, tačiau skolininkui, teigiančiam, kad sutartyje numatytas netesybų dydis yra nepagrįstai didelis. Antra, manytina, kad privačių asmenų verslo susitarimų sąlygos, numatančios pareigą mokėti netesybas, pagal bendrą taisyklę neturėtų būti laikomos viešojo intereso objektu, jei nėra išskirtinių sąlygų – visą teisinę sistemą pagrindžiančių principų pažeidimo. Trečia, atsižvelgiant į komercinių sutartinių santykių dalyviams taikomus griežtesnius atidumo ir rūpestingumo reikalavimus, nesant išimtinių sąlygų, teismai neturėtų vertinti verslininkų sudarytoje sutartyje nustatyto dydžio *ex officio*, nes skolininko, turinčio pareigą mokėti netesybas, reikalavimo jas mažinti nebuvimas leidžia daryti išvadą, kad sutartas netesybų dydis nėra akivaizdžiai per didelis. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai teismui kyla abejonė, ar konkrečioje byloje egzistuoja pa-

552 Faust, F., *supra* note 94, p. 294-295.

553 Cannarsa, M., *supra* note 95, p. 304.

grindas mažinti netesybas, turėtų būti sprendžiama, jog sutartų netesybų dydis nėra akivaizdžiai neteisėtas ir nėra teisinio pagrindo jas mažinti. Be to, remiantis privatinės teisės tendencijomis, atsispindinčiomis aptartuose negriežtosios teisės dokumentuose, teismai privalo atsižvelgti į konkrečioje verslo srityje įprastą netesybų nustatymo praktiką.

Savo ruožtu, dėl tos priežasties, kad šiuolaikinei privatinei teisei būdinga tendencija stiprinti sutarties šalių informuotumą, sprendžiant netesybų mažinimo klausimą, skatintina atsižvelgti į sutarties šalies galimybę sužinoti apie pareigą mokėti netesybas. T. y., viena vertus, turi būti analizuojamas netesybas numatančios sąlygos turinys – jos aiškumas, kita vertus, turi būti įvertintas kitos šalies elgesys – domėjimasis šia sutarties nuostata. Toks teisminės netesybų kontrolės aiškinimas atitiktų komercinėje sutarčių teisėje dominuojantį poreikį užtikrinti teisinį tikrumą ir efektyvų *pacta sunt servanda* principo veikimą. Vis dėlto, reikia pripažinti ir tai, kad informavimas ikisutartinėje stadijoje netesybų mažinimo atveju tik iš dalies sumažina vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką, nes, pripažįstant, kad šiuo klausimu reikšmingos (ar net reikšmingiausios) teismo vertinamos aplinkybės, egzistavusios sutarties pažeidimo, o ne jos sudarymo momentu, komercinių sutartinių santykių šalys neturi galimybės, informuodamos kitą šalį (tiksliau – atkreipdamos dėmesį į griežtas netesybas reglamentuojančias sutarties nuostatas), panaikinti prielaidas vėlesnei teisminei sutarties sąlygos dėl netesybų kontrolei.

Taigi, teismai, spręsdami netesybų mažinimo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykiams dalyvius taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Vis dėlto, pastebėtina, kad teismų praktikoje egzistuoja tam tikras nenuoseklumas dėl įrodinėjimo, kad netesybos yra neprotingai didelės, naštos paskirstymo taip pat netesybų dydžių komercinėse sutartyse priskyrimo viešosios tvarkos objektui. Be to, atvejai, kai teismas netesybų mažinimo klausimą sprendžia net ir nesant komercinės sutarties šalies prašymo, t. y. *ex officio*, neatitinka šios rūšies sutartinių santykių dalyviams esminę reikšmę turinčių civilinės apyvartos stabilumo ir teisinio tikrumo principų. Todėl apibendrinant, galima vertinti, kad Lietuvos Respublikos nacionalinis netesybų reglamentavimas ir šių nuostatų taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis.

3.2. Esminė nelygybė kaip pagrindas vienašališkai pakeisti komercinę sutartį ar jos atsisakyti

3.2.1. Sutarties šalių įsipareigojimų pusiausvyros ir esminės nelygybės samprata

Sutarčių laisvės principas suteikia teisę asmenims laisvai pasirinkti sudaromų sutarčių sąlygas, tiek, kiek jos neprieštarauja imperatyvioms įstatymo nuostatoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei. Savo ruožtu, sutarčių teisėje nėra bendrosios taisyklės, kurios pagrindu būtų reikalaujama, kad šalių viena kitai perduodami objektai būtų tos pačios vertės, nors kai kuriose sistemose[554] yra numatytos išimtinės situacijos, kai įsipareigojimų disbalansas

554 Tarp jų ir Lietuva (CK 6.228 straipsnis), Vokietija (Vokietijos civilinio kodekso 138 straipsnio 2 dalis), Prancūzija (Prancūzijos civilinio kodekso 1674 straipsnis).

gali sukurti asmeniui teisę atsisakyti sutarties[555], reikalauti pripažinti ją negaliojančia arba pakeisti jos sąlygas. Vienos iš tokių išimčių ir yra esminės nelygybės (angl. „*gross disparity*“) bei nesąžiningo pasinaudojimo (angl. „*unfair exploitation*“) nuostatos. Jų istorinės raidos pradžia sietina su Romos teisėje sukurtu *laesio enormis* teisių gynybos būdu, reiškusiu pardavėjo, perleidusio žemės sklypą už mažesnę nei pusė realios jo kainos, teisę atsisakyti sutarties[556]. Tuo tarpu bendrajai teisei yra žinomos neleistinos įtakos (angl. „*undue influence*“) ir nesąžiningų sandorių (angl. „*unconscionable bargains*“)[557] sampratos, kurios, nors ir nėra visiškas atitikmuo aukščiau įvardytiems teisių gynybos būdams, tačiau iš esmės yra artimos savo pagrindais ir pasekmėmis[558].

Esminės nelygybės bei nesąžiningo pasinaudojimo samprata yra neatsiejama nuo įsipareigojimų pusiausvyros suvokimo. Kaip nurodo S. Drazdauskas „<...> diskusija dėl šalių įsipareigojimų lygiavertiškumo, kaip būtino teisėtos sutarties požymio, yra bene tokia pat sena kaip ir pati sutarčių teisė“[559]. Konceptualiuosius sutartinių mainų lygiavertiškumo doktrinos pagrindus analizavęs J. Gordley, nurodo, kad ši idėja juristų ir filosofų buvo plėtojama remiantis dviem pagrindiniais šaltiniais – Aristotelio „Nikomacho etika“ ir romėnų teise - Justiniano „Corpus iuris civilis“. Pasak J. Gordley, dar prieš Aristotelio teksto žinomumo paplitimą, romėnų teisėje sukurtos *laesio enormis*, kuri savo egzistavimo pradžioje buvo skirta tik žemės pirkimo – pardavimo sandoriams, taikymo sritis Europoje praplėsta ir kitų rūšių sandoriams, tuo tarpu Aristotelio idėjos buvo panaudotos tokio teisės gynybos būdo pagrindimui.[560] Tačiau, reikia pastebėti, kad tai buvo išimtis iš bendrosios taisyklės. *Laesio enormis* doktrinos kilmę detaliai analizavęs R. Westbrook nurodo, kad klasikinėje romėnų teisėje, taikytoje pirkimo – pardavimo santykiams, galiojo bendroji taisyklė, numačiusi, jog sandorio galiojimui nebūtina, kad daikto kaina būtų adekvati, todėl *laesio enormis*, kaip minėtos taisyklės išimties, pagrindai buvo labai netvirti[561]. Kaip pastebi A. C. Yildrim, Justiniano kodekso nuostata, numačiusi *laesio enormis* gynybos būdą, buvo specialioji taisyklė, priimta tais laikais, kai įstatymų leidėjas buvo labiau suinteresuotas apsaugoti žemės, o ne pinigų vertę[562]. Pasak H. R. Hahlo, priežastis, dėl kurios *laesio enormis* teisių gynybos būdas buvo taikomas tik ginant žemės sklypą pardavusio savininko teises,

555 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 507.

556 Lee, R. W. *The elements of Roman law: with a translation of the Institutes of Justinian*. 4th ed. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 311.

557 Neleistinos įtakos (angl. „*undue influence*“) ir nesąžiningų sandorių (angl. „*unconscionable bargains*“) sąvokų vertimas iš anglų į lietuvių kalbą pateiktas remiantis A. Drazdausko disertaciniu darbu. Drazdauskas, S., *supra* note 14, p. 231.

558 M. W. Hesselink net nurodo, kad beveik visi (o gal net ir visi) M. Eisenberg knygoje „Foundational Principles of Contract Law“ pateikti išaiškinimai apie nesąžiningų sandorių sampratą Jungtinėse Amerikos Valstijose gali būti pritaikyti nesąžiningo pasinaudojimo, numatyto CESL 51 straipsnyje, suvokimui. Hesselink, M. W. Unconscionability, Unfair Exploitation and the Nature of Contract Theory - Comments on Melvin Eisenberg's ‘Foundational Principles of Contract Law'. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series*. 2013, 3: 3.

559 Drazdauskas, S., *op. cit.,* p. 229.

560 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1588.

561 Westbrook, R. *The Origin of Laesio Enormis*. [interaktyvus]. p. 39 [žiūrėta 2016-02-10]. <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/rida/file/2008/03.Westbrook.pdf>.

562 Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 94.

buvo ta, kad vėlyvuoju Romos imperijos laikotarpiu egzistavusios ekonominės sąlygos nulėmė valstiečių ir nedidelių ūkių savininkų priklausomybę nuo stambių žemės sklypų (lot. „*latifundia*“) savininkų, galėjusių įvairiais spaudimo būdais priversti pirmiau įvardintoms grupėms priklausančius asmenis parduoti jiems žemės sklypus už itin mažą kainą. Autorius nurodo, kad būtent siekis kovoti su tokiu socialiniai neteisingu elgesiu nulėmė *laesio enormis* atsiradimą.[563] Be to, A. C. Yildrim atkreipia dėmesį, kad remiantis Justiniano kodekse numatyta *laesio enormis* taisykle, pakako nustatyti mainų neproporcingumą (objektyvųjį kriterijų), tuo tarpu pardavėjo asmeninės savybės (subjektyvusis kriterijus) nebuvo aktualios. Be to, pasak A. C. Yildrim, svarbu, kad remiantis Justiniano kodeksu, įsipareigojimų vertės neatitikimas suteikė teisę atsisakyti sutarties, tačiau nedarė jos niekine, nors sandorių negaliojimo pagrindai tuo metu romėnų teisėje jau buvo išplėtoti. Autoriaus nuomone, tai patvirtina, kad esminė nelygybė nelaikyta tokios pat reikšmės kaip kiti sandorių negaliojimo pagrindai.[564]

Mainų lygiavertiškumo doktrinai ypatingą reikšmę turi ir teisingos kainos (angl. „*just price*“) suvokimas, kuris neabejotinai priklauso nuo konkretaus laikmečio. Pavyzdžiui, viduramžiais teisinga kaina laikyta tokia, kurią gavęs daiktą pagaminęs asmuo galėtų išgyventi pats ir paremti savo šeimą ta apimtimi, kokia yra tinkama pagal jo padėtį visuomenėje, tuo tarpu jei už savo darbą ir išlaidas jis reikalavo didesnės sumos, buvo pripažįstama, kad jis padarė godumo nuodėmę[565]. Šiuolaikinėje sutarčių teisėje mainų lygiavertiškumo samprata yra glaudžiai susijusi su rinkos kainos kriterijumi[566], tuo tarpu šalies turtinė padėtis pati savaime nedaro įtakos objekto kainai taikomiems standartams. Teisingos kainos doktrinos taikymo šiuolaikinėje teisėje ypatumus nagrinėjęs A. Perrone nurodo, jog šiuolaikinei sutarčių teisei ši doktrina yra pakankamai svetima ir šią idėją iliustruoja N. Irti teiginiu, kad kainos nėra nei teisingos, nei neteisingos, o kainos atitikimas teisingumo principui priklauso nuo jos nustatymo proceso teisėtumo. Vis dėlto, autorius atkreipia dėmesį į tai, kad realybėje, nors ir sutarčių laisvės principas turėtų varžyti teismų intervenciją, teismai stengiasi palaikyti turiningojo teisingumo užtikrinimą sutartiniuose santykiuose ir net pozityviojoje teisėje sutarčių laisvės principas nėra vienintelis taikytinas sutartinei kainai (tą patvirtina ir esminės nelygybės nuostatos egzistavimas).[567] Savo ruožtu, Th. Pfeiffer pabrėžia, kad teisingos kainos kriterijus objektyviąja prasme neegzistuoja, nes tai, ar kaina yra tinkama, visada nulems individualios sutarties šalių preferencijos ir pasirinkimai, todėl teismo intervencija laikytina teisėta tik susitarimuose dėl per didelės ir akivaizdžiai neteisingos kainos[568]. Pasak B. Kozolchyk, teisingos kainos koncepcijos atmetimas Prancūzijos civilinėje teisėje yra nulemtas to, kad ji laikyta viduramžiams būdingos ekonomikos teorijos dalimi, bei tuo, kad teisėje imta vadovautis J. Lock, J. Bentham, J. Tourgot palaikyta principine taisykle, jog sutarčių laisvės principo ribojimai daro žalingą poveikį komerci-

563 Hahlo, H. R., *supra* note 97, p. 431.

564 Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 94.

565 Kozolchyk, B., *supra* note 61, p. 10-11.

566 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1618-1619.

567 Perrone, A., *supra* note 99, p. 1-2.

568 Shulze, R., *supra* note 88, p. 278.

jai[569]. Tuo tarpu A. Perrone teisingos kainos doktrinos taikymo būtinumui pritaria ir siūlo tam tikras jos nustatymo metodikas, grindžiamas ekonomikos principais[570].

Taigi, šios autorių mintys patvirtina, kad aptariamo teisių gynybos būdo taikymas yra sudėtingas procesas dėl pačios nevienareikšmiškai vertinamos sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų pusiausvyros sampratos. J. Gordley, kuris pripažįsta tokio lygiavertiškumo būtinumą bei tai, kad disbalansas reikalauja teisinio gynybos būdo taikymo, kartu pabrėžia, kad toks pripažinimas nereiškia, kad teismai turėtų jį taikyti kas kartą, kai įsipareigojimai neproporcingi. Autorius nurodo, kad teismai turėtų įsikišti tik tais atvejais, kai kaina yra aiškiai neproporcinga, bet ir nukentėjusioji sutarties šalis patyrė didelius netekimus bei turi mažiau galimybių apsaugoti savo interesus, nes, aiškinant šią koncepciją priešingai, bus sukurtas dar didesnis nelygiavertiškumas nei tas, kurio stengiamasi išvengti.[571] Tokia mintis neabejotinai atitinka komerciniams sutartiniams santykiams būdingus principus bei tinkamai suderina klasikinio laikotarpio ir socialinei sutarčių teisės teorijų idėjas.

Analizuojant šiuolaikinei sutarčių teisei būdingą *laesio enormis* sampratą, išskirtinos šio teisinio gynybos būdo variacijos. T. Chochrin ir R. Lazauskaitės straipsnyje „*Laesio enormis* doktrina Lietuvos sutarčių teisėje“ aptariamos skirtingos *laesio enormis* rūšys: grynoji ir kvalifikuotoji. Pasak autorių, remiantis pirmąja koncepcija, teisminės intervencijos pagrindu laikomas pats šalių įsipareigojimų nelygiavertiškumas ir nereikalaujama nustatyti papildomų aplinkybių, savo ruožtu antrojoje, tam, kad egzistuotų pagrindas teisminei sutarties turinio kontrolei (sąlygų keitimui, sutarties atsisakymui ar pripažinimui negaliojančia – priklausomai nuo konkrečių teisės akte ar *soft law* dokumente numatytų teisių gynybos būdų), nepakanka vien šalių sutartinių įsipareigojimų neproporcingumo, tačiau privaloma nustatyti ir jį sukėlusias priežastis - perdėtą naudą gaunančios sutarties šalies pasinaudojimą kitos šalies nepatyrimu, sunkia ekonomine padėtimi ir pan. Reikia paminėti, kad T. Chochrin ir R. Lazauskaitė įvardina ir trečiąją rūšį, neatitinkančią nei grynosios, nei kvalifikuotosios *laesio enormis* doktrinos – tam tikrą šių doktrinų kompromisą, atspindėtą UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnyje, kuris ir yra perkeltas į Lietuvos nacionalinę teisę).[572] S. Drazdauskas pastebi, kad diskusija dėl kvalifikuotosios ir grynosios *laesio enormis* rūšių pranašumo yra neišsemiama, bei kad „vargu, ar apskritai galima būtų visiškai atmesti kurią nors vieną iš dviejų pozicijų. Be išlygų laikant, kad vien mainomos vertės akivaizdus neatitikimas gali būti savaime pagrindas sutartį pripažinti negaliojančia, iš tiesų būtų neatsižvelgta į sutartį supančius šalių socialinius ryšius, kurie kartais gali vienai iš šalių suteikti didesnę naudą, nei mainomo objekto vertė. Kita vertus, reikalaujant visais atvejais įrodyti, jog įgyjant pranašumą buvo pasinaudota šalies silpnumu sutarties sudarymo metu, būtų užkirstas kelias pripažinti sutartį negaliojančia tais atvejais, kai esminė šalių įsipareigojimų nelygybė yra vienintelis teismui prieinamas įrodymas, jog kitos šalies silpnumu buvo pasinaudota. Įrodyti, kad šalies silpnumu kita šalis pasinaudojo, paprastai yra sunku. UNIDROIT Principai apibrėžiantys esminę nelygybę kaip sutarties negaliojimo

569 Kozolchyk, B., *supra* note 61, p. 10.

570 Perrone, A., *supra* note 99, p. 1-16.

571 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1627.

572 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R., *supra* note 47, p. 1165-1166.

pagrindą puikiai suderina abi minėtas doktrininės pozicijas ir pateikia išties žavų principinį sprendimą“[573].

Toliau šioje disertacinio darbo dalyje bus aptartos esminės nelygybės ir nesąžiningo pasinaudojimo nuostatos, numatytos UNIDROIT Principuose, Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva parengtuose negriežtosios teisės dokumentuose ir Lietuvos nacionalinėje teisėje. Savo ruožtu, paminėtina, kad CISG konvencija sutarties galiojimo klausimų, įskaitant esminės nelygybės ar neteisėto pasinaudojimo pagrindu, nereglamentuoja[574].

3.2.2. Esminė nelygybė pagal UNIDROIT Principus

Esminės nelygybės nuostata įtvirtinta 1994 m. ir 2004 m. UNIDROIT Principų redakcijų 3.10 straipsnyje. 2010 metų redakcijoje šis straipsnis numatytas 3.2.7 straipsnyje.

Taigi, 1994 m. ir 2004 m. UNIDROIT Principų 3.10 bei atitinkamai 2010 m. redakcijos 3.2.7 straipsnyje numatyta:

1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog
   a. viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra neįžvalgi[575], neinformuota[576], nepatyrusi, neturi derybų patirties, ir
   b. į sutarties prigimtį ir tikslą.
2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos turinčios šalies prašymu teismas turi teisę sutartį ar atskirą jos sąlygą atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.
3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie

573 Drazdauskas, S., *supra* note 14, p. 232-234.

574 Teisės doktrinoje yra manančių, jog tai yra vienas iš šios konvencijos trūkumų. Keyes, M.; Wilson, Th. *Codifying Contract Law.* Ashgate Publishing Limited: Surrey, 2014, p. 45.

575 Atsižvelgiant į anglų kalbos žodyne pateikiamas žodžių „*provident*“ ir „*improvident*“ reikšmes, UNIDROIT Principuose šis žodis “improvident” vartojamas, siekiant apibūdinti asmens nebuvimą įžvalgiu – negebėjimą numatyti ar naudotis įžvalgomis, tvarkant savo reikalus. Butterfield, J., *supra* note 121, p. 820 ir 1305. Anglų – lietuvių kalbos žodyne žodžio „*improvident*“ pirmoji nurodoma reikšmė – neįžvalgus. Piesarskas, B. *Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas*. Trečias pataisytas leidinys. Vilnius: Alma littera, 2000, p. 455.

576 Atsižvelgiant į anglų kalbos žodyne pateikiamą šio žodžio „*ignorant*“ reikšmę, UNIDROIT Principuose šis žodis vartojamas, siekiant apibūdinti asmens žinių ar informacijos trūkumą, neišmanymą. Butterfield, J., *op. cit.,* p. 811. Anglų – lietuvių kalbos žodyne žodžio „*ignorant*“ pirmuoju ir antruoju numeriu nurodomos reikšmės – nemokšiškas, neišprusęs, nežinantis, neišmanantis. Piesarskas, B., *op. cit.,* p. 449. Disertacinio darbo autorės nuomone, ši sąvoka UNIDROIT Principuose apima ne tik nežinojimą, tačiau ir neišmanymą, tačiau, patogumo tikslu disertaciniame darbe bus vartojama nežinojimo sąvoka.

savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė. Atitinkamai taikoma UNIDROIT Principų 3.13 straipsnio 2 dalies nuostata[577].

Visų pirma, pabrėžtina, kad, remiantis šiuo UNIDROIT Principų straipsniu, esminė nelygybė privalo egzistuoti jau sutarties sudarymo momentu. Vėlesnis aplinkybių pasikeitimas negali būti pagrindas šios nuostatos taikymui (tokiu atveju taikomas kitas teisių gynybos būdas). Taigi, 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnyje numatytas teisių gynybos būdas gali būti taikomas, kai nustatoma, kad sutartis ar atskira jos sąlyga sutarties sudarymo momentu nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Ši sąlyga yra privaloma - jos nenustačius, šio UNIDROIT Principų straipsnio taikymas negalimas. Savo ruožtu vienos šalies nesąžiningas pasinaudojimas tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra neįžvalgi, neinformuota, nepatyrusi, neturi derybų patirties, ir sutarties prigimtis bei tikslas yra nors ir neprivalomos sąlygos, tačiau laikomos tokiomis, kurios, tais atvejais, kai konkrečiame santykyje egzistuoja ir yra įrodytos, tampa privalomos atsižvelgti. Tai reiškia, kad esminė nelygybė UNIDROIT Principų pagrindu gali būti konstatuota net ir tuo atveju, jei jos nenustatytos, tuo tarpu, kai jos egzistuoja ir yra įrodytos, teismas arba arbitražo teismas privalo į tai atsižvelgti, įvertindamas sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų pusiausvyrą. Kitos sutarties šalies žinojimas apie kontrahento silpnąją padėtį nulėmusias aplinkybes bei jos pasinaudojimas šiomis žiniomis taip pat nėra būtinos sąlygos esminės nelygybės UNIDROIT Principų pagrindu konstatavimui. Taigi, minimalus reikalavimas šios nuostatos taikymui yra perdėtas pranašumas, kuris yra siejamas tik su sutarties turiniu[578].

Vis dėlto, ne bet koks įsipareigojimų disbalansas gali būti laikomas atitinkančiu 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnyje apibūdintą situaciją, t. y. vien įsipareigojimų neproporcingumas nelaikomas pakankamu pagrindu esminės nelygybės taikymui. Oficialiajame UNIDROIT Principų komentare paaiškinama, kad šioje nuostatoje vartojama perdėto pranašumo (angl. „*excessive advantage*“) sąvoka pažymi, jog net ir reikšmingas kainos ar kito elemento skirtumas, nulemiantis įsipareigojimų neproporcingumą, yra nepakankamas pagrindas sutarties atsisakymui ar pakeitimui šio straipsnio pagrindu. Perdėtas pranašumas aiškinamas taip, jog disbalansas turi būti toks, kuris šokiruotų protingo

577 Angl. „*3.10 „Gross disparity”*
(1) A party may avoid the contract or an individual term of it if, at the time of the conclusion of the contract, the contract or term unjustifiably gave the other party an excessive advantage. Regard is to be had, among other factors, to
(a) the fact that the other party has taken unfair advantage of the first party's dependence, economic distress or urgent needs, or of its improvidence, ignorance, inexperience or lack of bargaining skill, and
(b) the nature and purpose of the contract.
(2) Upon the request of the party entitled to avoidance, a court may adapt the contract or term in order to make it accord with reasonable commercial standards of fair dealing.
(3) A court may also adapt the contract or term upon the request of the party receiving notice of avoidance, provided that that party informs the other party of its request promptly after receiving such notice and before the other party has acted in reliance on it. The provisions of Article 3.13(2) apply accordingly”.

578 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 512-513.

asmens sąmonę.[579] Galima manyti, kad toks straipsnio aiškinimas reiškia, kad disproporcija turėtų būti tokia, jog bet kuriam protingam asmeniui ji būtų akivaizdi. Toks kriterijus primena sutartinių sumų, mokėtinų dėl sutarties pažeidimo, vertinimą, aptartą darbo 3.1.4 poskyryje. Oficialiajame komentare taip pat paaiškinama, kad pranašumas turi būti ne tik perdėtas, tačiau jis turi būti ir nepateisinamas, o tai, ar šis reikalavimas bus tenkinamas, priklausys nuo konkrečios bylos aplinkybių[580]. Taigi, įsipareigojimų nelygiavertiškumas, tais atvejais, kai jo atsiradimą nulėmė teisėtos priežastys, nelaikytinas pagrindu pripažinti esminę nelygybę, todėl teismo intervencija į tokius sutartinius santykius neturėtų būti vykdoma. Tai ypač reikšminga komerciniams sandoriams, kurių šalims keliami griežtesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai, įskaitant tinkamą prisiimamų įsipareigojimų rizikos įvertinimą. Kita vertus, reikia paminėti ir tai, kad šios sąlygos įrodinėjimas gali būti pakankamai problematiškas. Tokiose bylose įrodinėjimo našta tenka šaliai, teigiančiai, kad sutarties pagrindu ji gauna neproporcingai mažą naudą ir nėra teisėtų tokį neproporcingumą nulėmusių priežasčių. Savo ruožtu kitai šaliai gali būti nežinoma, kodėl pirmoji sutiko su tokiomis sutarties sąlygomis, t. y. kokiomis priežastimis ji pateisino mainų nelygiavertiškumą. Tai reiškia, kad sudaromos prielaidos piktnaudžiauti šiuo teisių gynybos būdu, nuslepiant įsipareigojimų nelygiavertiškumą pateisinusias priežastis, tais atvejais, kai jos žinomos tik tai šaliai, kuri remiasi esminės nelygybės sąlygomis.

2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose numatytos aplinkybės, nors ir neprivalomos, tačiau taip pat svarbios šios nuostatos taikymui – nors esminė nelygybė UNIDROIT Principų pagrindu gali būti konstatuota ir jų nenustačius, tais atvejais, tokios aplinkybės egzistuoja, į jas turi būti atkreiptas ypatingas teismo ar arbitražo teismo dėmesys. Nagrinėjamos temos kontekste reikšmingi UNIDROIT Principų 3.2.7. straipsnio 1 dalies a punkte numatyti kriterijai, kuriais nustatoma silpnesnė sutarties šalies padėtis. J. du Plessis išskiria dvi silpnumą pagrindžiančių kriterijų grupes: (i) silpnumas, kylantis dėl tam tikrų kritinių aplinkybių (priklausomybė, sunki ekonominė padėtis, skubūs poreikiai ir pan.), ir (ii) silpnumas, nulemtas asmeninių savybių (neįžvalgumas, nežinojimas, nepatyrimas, derybinės patirties trūkumas). Nors, autorius pastebi ir tai, kad šiame *soft law* dokumente šalies, siekiančios apginti savo teises 3.2.7 straipsnio pagrindu, naudai nenustatytos jokios prezumpcijos, tad jai tektų pareiga šias aplinkybes įrodyti.[581] Pasak A. C. Yildrim, nors UNIDROIT Principų 3.10 straipsnyje (autorius komentuoja ankstesnės redakcijos nuostatą) remiamasi subjektyviais šalies trūkumais kaip pagrindu esminei nelygybei, šios savybės nėra privalomos sąlygos esminės nelygybės pagal šį *soft law* dokumentą konstatavimui, o yra tik tam tikri aspektai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama ir šių aspektų sąrašas nėra baigtinis (vartojamas žodžių junginys „tarp kitų faktorių“)[582]. Kita vertus, oficialiajame 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų komentare paaiškinama, kad

579 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 108-109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

580 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

581 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 514.

582 Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 109.

šio straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės yra tos, į kurias reikia atkreipti ypatingą dėmesį[583]. Taigi, kaip minėta, tais atvejais, kai jos yra nustatytos, ginčą sprendžiantis teismas ar arbitražo teismas turėtų į jas atsižvelgti.

Galima pastebėti, kad, aiškindami 2010 m. UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio 1 dalies a punkte numatytų reikalavimų, kurie vadinami nelygiaverte derybine padėtimi (angl. „*unequal bargaining position*"), prasmę, oficialiojo šio *soft law* dokumento komentaro autoriai pabrėžia, kad šalies priklausomybė nuo kontrahento ar geresnė derybinė padėtis, nulemta pačios rinkos sąlygų, nėra pakankamas pagrindas šio straipsnio taikymui[584]. J. du Plessis nuomone, tarptautinių komercinių sutartinių santykių kontekste ypatingos reikšmės turi tai, kad tokios priklausomybės, kuri nurodyta 2010 m. UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio 1 dalies a punkte, pobūdis gali būti ekonominis, pavyzdžiui, motininės ir dukterinės bendrovės ar finansinės institucijos ir jos kliento santykiai. Tačiau, autorius paaiškina, kad taisyklė, jog geresnės derybinės padėties, nulemtos rinkos sąlygų, nepakanka šio straipsnio taikymui, dėl tos priežasties, jog nuspręsta palikti tam tikrą galimybę pasinaudoti palankiomis rinkos sąlygomis, net kai jos tokiomis tapo nepagrįstai (nors kartu pastebima, kad tokios situacijos galėtų patekti į konkurencijos teisės taikymo sritį).[585] Pasak J. du Plessis, jei sudarydama sutartį šalis įvertina, kad jos sprendimas apima ir tam tikrą riziką, ir vėliau kita sutarties šalies gauna tam tikrą naudą, tokia nauda turėtų būti laikoma įgyta pagrįstai[586]. Kaip nurodo M J. Bonell, kadangi esminės nelygybės pagal UNIDROIT Principus konstatavimui silpnosios sutarties šalies priklausomybė nuo kitos sutarties šalies turi būti nulemta ne rinkos situacijos, aptariamo UNIDROIT Principų straipsnio taikymas tampa ypatingai problematiškas monopolinėse ir oligopolinėse rinkose, kuriose būtent tokia situacija ir egzistuoja[587]. Galima pastebėti, kad subjektyviųjų silpnosios sutarties šalies savybių numatymas UNIDROIT Principuose atitinka esmines socialinės sutarčių teisės doktrinos nuostatas, remiantis kuriomis tokios šalies interesai turi būti ginami sutarčių teisės normomis, užkertančiomis kelią kontrahento pasinaudojimui. Vis dėlto, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad šiame *soft law* dokumente šios doktrinos poveikis yra labai ribotas, nes jis, visų pirma, yra kurtas tarptautiniams komerciniams sutartiniams santykiams reguliuoti, kurių šalys įprastai būna patyrusios ir informuotos.

Reikia pripažinti, kad subjektyviosios silpnosios sutarties šalies savybės, į kurias reikia atsižvelgti (kai tokios sąlygos egzistuoja), sprendžiant esminės nelygybės taikymo klausimą, nėra labai detaliai aptartos oficialiajame šio *soft law* dokumento komentare. Tokiu būdu paliekama daug erdvės interpretavimui praktikoje. Pavyzdžiui, nežinojimą (angl. „*ignorance*"), remdamasis arbitražo teismo sprendime pateiktu paaiškinimu, J. du Plessis paaiškina taip, jog UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio taikymui reikšminga ne tai, kuo

583 Ang. „*special regard must be had*". UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

584 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

585 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 514.

586 *Ibid*, p. 516.

587 Bonell, M. J., *supra* note 100, p. 89.

silpnosios šalies buvo subjektyviai tikima, tačiau tai, kas objektyviai jai turėjo būti žinoma. T. y., jei šalis sutarties sudarymo momentu nežinojo tam tikrų aplinkybių, tačiau pagrįstai galėjo būti tikimasi, kad ji šią informaciją apie tikrąją situaciją surinks, ji negalėtų tikėtis šiame straipsnyje numatyto teisių gynybos būdo taikymo.[588] Toks aiškinimas atitinka J. Gordley mintis, kuris savo tyrime nurodo, kad esminis aspektas, vertinant asmens neinformuotumo ir suvaržymo kaip *laesio enormis* taikymo pagrindo, egzistavimą, yra atsakymas į klausimą, ar toks asmuo galėjo pats apsaugoti savo interesus: kas nulėmė, jog jis nežinojo apie rinkos kainą ir kaip jis galėjo to išvengti, jei prieš tai nustatoma, kad sandoris jam tikrai nenaudingas[589]. Remiantis tokiu aiškinimu, vien tik silpnosios sutarties šalies vyraujančių rinkos kainų ar kitų reikšmingų sandoriui aplinkybių nežinojimas, kai jis yra nulemtas jos pačios neveikimo, pavyzdžiui, nesidomėjimo, nebus pagrindas vėliau piktnaudžiauti ir remtis savo nežinojimu, siekiant sutarties atsisakymo ar pakeitimo. Kita vertus, jei stipresnioji derybų šalis suvokia, kad kita šalis negali pati surinkti informacijos apie rinkoje vyraujančias jos įsigyjamo objekto kainas, siekdama išvengti vėlesnės teismo intervencijos nesąžiningo pasinaudojimo pagrindu, turėtų informuoti apie rinkos kainas. Nors, iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti, kad, remiantis šiuo aiškinimu, toks reikalavimas prieštarautų pačiai verslo logikai, manytina, kad tais atvejais, kai stipriosios sandorio šalies perleidžiamas objektas įvertintas didesne nei rinkos kaina dėl aiškių priežasčių, ji tiesiog turėtų jas atskleisti silpnajai sandorio šaliai.

Aiškindami 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio 1 dalies b punkte numatytus faktorius – sutarties prigimtį ir tikslą, oficialiojo komentaro autoriai nurodo, kad egzistuoja situacijos, kai perdėtas pranašumas negali būti pateisintas, net jei kita šalis ir nepasinaudojo kontrahento silpnąja derybine padėtimi, o toks negalėjimas pateisinti sutarties sąlygomis sukuriamo pranašumo dažnai priklausys nuo sudarytos sutarties prigimties ir tikslo[590]. J. du Plessis pastebi, kad sutarties prigimties ir tikslo faktorių aiškinimas yra pakankamai sudėtingas. Autorius preziumuoja, kad tokiu kriterijumi siekta nukreipti į tarptautinės praktikos pripažinimą ar mąstymą, sietiną su konkrečių sutarčių prigimtimi ir rūšimi. T. y., jei sutartyje nukrypstama nuo sąlygų, kurios įprastos tokios rūšies sutartims, jos gali reikšti perdėtą nepagrįstą pranašumą, net jei sutarties sudarymo metu neegzistavo sutarties šalies silpnoji padėtis.[591] Galima pastebėti, kad toks šios nuostatos aiškinimas priartina teisių gynybos būdą, taikomą dėl esminės nelygybės, prie teisių gynybos būdo, taikomo sutartyje numačius siurprizines sąlygas, numatyto ir 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnyje.

---

588 Nors, autorius pastebi, kad oficialiajame šios nuostatos komentare pateikiamas pavyzdys galėtų suponuoti kitokias išvadas, jo nuomone, minėtu pavyzdžiu siekta iliustruoti derybinės patirties trūkumą. Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 515.

589 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1630.

590 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

591 Nors, autorius pastebi, kad oficialiajame šios nuostatos oficialiajame komentare pateikiamas pavyzdys galėtų suponuoti kitokias išvadas, jo nuomone, minėtu pavyzdžiu siekta iliustruoti derybinės patirties trūkumą. Vogenauer, S., *op. cit.,* p. 516**.**

Remdamasis 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų tekstu ir oficialiuoju jo komentaru J. du Plessis, teigia, kad šios nuostatos taikymui nenustatytas aiškus reikalavimas, jog geresnėje derybinėje padėtyje buvusi sutarties šalis žinotų ir net turėtų žinoti apie silpnesnę kontrahento padėtį nulėmusias priežastis[592]. Taigi, esminės nelygybės pagrindu sutarties ar jos sąlygos gali būti atsisakyta arba ji gali būti pakeista net ir tuo atveju, jei stipriosios santykio šalies veiksmai ar neveikimas nepažeidė teisės normų ar bendrųjų teisės principų ir, atsižvelgiant į egzistavusias aplinkybes, net negalėjo būti pagrįstai tikimasi kitokio jos elgesio. Tačiau, remiantis U. Drobnig aiškinimu, toks asmuo galėtų gintis, argumentuodamas, jog realaus žinojimo apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančius veiksnius nebuvimas leidžia daryti išvadą, kad pasinaudojimas nebuvo nesąžiningas ir kad jo nauda yra gauta ne be pagrindo.[593] Kadangi remiantis UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsniu, išimtiniais atvejais esminė nelygybė gali būti nustatyta net ir tada, kai šalis nepasinaudoja savo stipresne padėtimi ikisutartiniuose santykiuose, o silpnesnės šalies priklausomybė gali būti nulemta sudaromos sutarties prigimties ir tikslo, pasak M. J. Bonell, sutarties ar jos sąlygos galiojimas priklausys nuo to, ar ji atitinka bendrąją komercinę praktiką ir ar jos sąlygos panašios į kitų tokių sutarčių, sudarytų lygiavertę derybinę galią turinčių subjektų[594]. Akivaizdu, kad toks 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio 1 dalies aiškinimas reikalauja, kad ginčus, kylančius dėl šios nuostatos taikymo, spręstų atitinkamą sutartinių santykių sritį išmanantys teisėjai ir arbitrai.

Nors UNIDROIT Principai kurti komercinėms tarptautinėms sutartims reglamentuoti, juose numatyta esminės nelygybės nuostata sulaukė ne tik šios teisės srities specialistų dėmesio, tačiau ir jų kritikos. A.C. Yildrim nurodo, kad 1994 m. ir 2004 m. redakcijų UNIDROIT Principų 3.10 straipsnis sukėlė tradicinę diskusiją tarp teisės ekspertų, kuri atspindi prieštaravimą tarp dviejų esminių tarptautinės komercinės teisės principų: viena vertus, tarptautinėje komercinėje teisėje plačiai paplitusi profesionalios kompetencijos prezumpcija, kita vertus, UNIDROIT Principų 3.10 straipsnyje numatytas nepalankiomis sąlygomis sudariusios sutarties šalies teisių gynybos būdas yra taikomas, kai nustatomas neįžvalgumas, neinformuotumas, patirties ar derėjimosi įgūdžių trūkumas[595]. R. Hill kelia klausimą, ar šio UNIDROIT Principų straipsnio taikymo atveju, pardavėjas, pardavęs prekes už mažą kainą dėl tos priežasties, jog jam laikinai trūko lėšų, vėliau turėtų galimybę teismo tvarka reikalauti sutartyje numatytą kainą pakelti tuo pagrindu, kad jis buvo sunkioje ekonominėje padėtyje ir turėjo neatidėliotinų poreikių? Taip pat – ar šios nuostatos tikslas yra užtikrinti, kad visi sandoriai būtų sudaryti kainomis, labai nenutolstančiomis nuo vyraujančios vidutinės kainos, ir ar taip siekiama apsaugoti silpnųjų derybų šalių teises? Autorius atsako, kad tuo atveju, jei atsakymas yra teigiamas, tokia nuostata nukrypsta nuo dabartinės (straipsnis parengtas 1996 metais) komercinės praktikos, nes kiekviename sandoryje viena ar kita šalis gali turėti stipresnę ar silpnesnę padėtį konkrečiu derybų dėl sutarties sąlygų momentu ir tai gali nulemti labai įvairios priežastys, pavyzdžiui, pirkėjo

592 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 515.

593 J. du Plessis kartu pastebi ir tokios pozicijos sunkų suderinimą su oficialiajame UNIDROIT principų komentare pateikiamais išaiškinimais. Vogenauer, S., *op. cit.*, p. 515-516.

594 Bonell, M. J., *supra* note 100, p. 89.

595 Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 94.

poreikis įsigyti konkrečias prekes, alternatyvių pirkėjų ar pardavėjų pasiekiamumas, pinigų srautų poreikiai, pasiūlos bei paklausos situacija ir pan. R. Hill atkreipia dėmesį ir į tai, kad visiškai lygiavertės derybinės galios turėjimas apskritai nėra dažnas ir viena šalis, turinti stipresnę derybinę galią sutarties sudarymo momentu, gali būti silpnesne sandorio šalimi jos vykdymo momentu.[596] Tai kelia riziką, kad teisminės intervencijos į sutartinius santykius atvejai taps ne išimtimi, o bendrąją taisykle. Aukščiau nurodytos mintys, kuriomis kvestionuojamas tokio teisių gynybos būdo taikymo pagrįstumas, patvirtina, kad silpnosios sutarties šalies padėties komerciniuose sutartiniuose santykiuose nustatymas dažnai yra problematiškas, ypač atsižvelgiant į komercinėje teisėje galiojančią profesinės kompetencijos prezumpciją.

Vis dėlto, UNIDROIT Principai, įskaitant dėl esminės nelygybės taikomą teisių gynybos būdą numatančią nuostatą, susilaukė ir palaikymo. Pavyzdžiui, M. J. Bonell nurodo, jog, nors, tradiciškai buvo manoma, kad tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu sutartys sudaromos patyrusių verslininkų ir kompetentingų profesionalų, besilaikančių išplėtotų geros komercinės praktikos principų, ši idėja buvo kvestionuojama remiantis įvairiomis priežastimis, įskaitant tuo, kad negalėjo būti paneigti tarptautinėje prekyboje dalyvaujančių verslininkų išsilavinimo ir techninių įgūdžių skirtumai bei faktas, jog ne mažiau tikėtina, kad verslininkai pasiduos pagundai pasinaudoti silpnesne ar priklausoma kitos šalies padėtimi. Todėl, šio autoriaus nuomone, UNIDROIT Principuose pateiktas realistiškesnis tarptautinių komercinių santykių įvertinimas, tuo pačiu suteikiant galimybę užtikrinti komercinių sutartinių santykių sąžiningumą.[597] Atsižvelgiant į tai, kad ši nuostata perkelta ir į Lietuvos Respublikos nacionalinę teisę, matyti, kad sulaukta ir daugiau pritarimo.

3.2.3. Nesąžiningas pasinaudojimas Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose (PECL, DCFR) ir CESL

PECL 4:109 straipsnyje „Perdėta nauda arba nesąžiningas pranašumas“ numatyta:

1. Šalis gali atsisakyti sutarties, jei jos sudarymo momentu
   a. Šalis buvo priklausoma nuo ar turėjo pasitikėjimu pagrįstą santykį su kita sutarties šalimi, buvo sunkioje ekonominėje padėtyje ar turėjo neatidėliotinų poreikių, buvo neįžvalgi, neinformuota, nepatyrusi ar neturinti derybų įgūdžių, ir
   b. Kita šalis žinojo ar galima buvo pagrįstai tikėtis, kad ji žinos šias aplinkybes ir, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes ir jos tikslą, pasinaudojo pirmosios sutarties šalies padėtimi gaudama perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą.
2. Šalies, turinčios teisę atsisakyti sutarties, reikalavimu, jei tai yra tinkama, teismas gali pakeisti sutartį, tam, kad ji atitiktų tokias sąlygas, kurios galėjo būti sutartos, jei būtų laikomasi sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimų.

596 Hill, R. A Businessman‘s View of Unidroit Principles. *Journal of International Arbitration*. 1996, 13(2): 165-166.

597 Bonell, M. J., *supra* note 100, p. 89.

3. Teismas gali pakeisti sutartį ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą dėl nesąžiningo išnaudojimo, prašymu, jei ši šalis be nepagrįsto uždelsimo po pranešimo gavimo informuoja šį pranešimą pateikusią šalį ir ši šalis dar nepradėjo veikti pasitikėdama šia aplinkybe.[598]

Atsižvelgiant į tai, kad DCFR II.-7:207 straipsnis „Nesąžiningas pasinaudojimas" kildinamas iš PECL 4:109 straipsnio[599], o CESL 51 straipsnis buvo perimtas iš minėtos DCFR nuostatos, šiuose dokumentuose numatytos taisyklės šioje disertacinio darbo dalyje aiškinamos kartu, tačiau atsižvelgiant ir į šių nuostatų skirtumus: ne tik skirtingą PECL numatyto straipsnio pavadinimą, tačiau ir tai, jog PECL 4:109 straipsnyje stipriosios sutarties šalies subjektyviosios savybės įvardinamos kaip žinojimas ar turėjimas žinoti, tuo tarpu DCFR (taip pat ir CESL) nurodomas tokios šalies žinojimas arba pagrįstas tikėjimasis, kad ši šalis žinos. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, praktiniame šių nuostatų taikyme toks skirtumas neturi didelės reikšmės[600].

DCFR II.-7:207 straipsnis „Nesąžiningas pasinaudojimas" numato iš esmės analogišką PECL 4:109 straipsniui nuostatą:

1. Šalis gali atsisakyti sutarties, jeigu sutarties sudarymo metu
   a. Šalis buvo priklausoma nuo ar turėjo pasitikėjimu pagrįstą santykį su kita sutarties šalimi, buvo sunkioje ekonominėje padėtyje ar turėjo neatidėliotinų poreikių, buvo neįžvalgi, neinformuota, nepatyrusi ar neturinti derybų įgūdžių, ir
   b. Kita šalis žinojo ar galima buvo pagrįstai tikėtis, kad ji žinos šias aplinkybes ir, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes ir jos tikslą, pasinaudojo pirmosios sutarties šalies padėtimi gaudama perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą.
2. Šalies, turinčios teisę atsisakyti sutarties, reikalavimu, jei tai yra tinkama, teismas gali pakeisti sutartį, tam, kad ji atitiktų tokias sąlygas, kurios galėjo būti sutartos, jei būtų laikomasi sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimų.

---

598 Angl. „*4:109 - Excessive benefit or unfair advantage*
(1) A party may avoid a contract if, at the time of the conclusion of the contract:
(a) it was dependent on or had a relationship of trust with the other party, was in economic distress or had urgent needs, was improvident, ignorant, inexperienced or lacking in bargaining skill, and
(b) the other party knew or ought to have known of this and, given the circumstances and purpose of the contract, took advantage of the first party's situation in a way which was grossly unfair or took an excessive benefit.
(2) Upon the request of the party entitled to avoidance, a court may if it is appropriate adapt the contract in order to bring it into accordance with what might have been agreed had the requirements of good faith and fair dealing been followed.
(3) A court may similarly adapt the contract upon the request of a party receiving notice of avoidance for excessive benefit or unfair advantage, provided that this party informs the party who gave the notice promptly after receiving it and before that party has acted in reliance on it".

599 Shulze, R., *supra* note 88, p. 279.

600 Galima paminėti, kad M. W. Hesselink atkreipė dėmesį į dar vieną skiriamąjį bruožą - į tai, kad CESL 51 straipsnyje nenumatytas derybinių įgūdžių trūkumas kaip subjektyvioji silpnosios sutarties šalies savybė, esanti pagrindu straipsnio taikymui. Be to, šis autorius nurodo, kad CESL 51 straipsnio pagrindu taikomas testas yra mažiau griežtas, nei PECL 4:109 straipsnio ar DCFR II.-7:207 straipsnio, nes sąvoka nesąžiningas pranašumas nurodyta be žodžio „šiurkštus" (angl. „*grossly*"). Hesselink, M. W., *supra* note 558, p. 3.

3. Teismas gali pakeisti sutartį ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą dėl nesąžiningo išnaudojimo, prašymu, jei ši šalis be nepagrįsto uždelsimo po pranešimo gavimo informuoja šį pranešimą pateikusią šalį ir ši šalis dar nepradėjo veikti pasitikėdama šia aplinkybe[601].

Nors jau tyrimo pradžioje buvo pabrėžta ta aplinkybė, kad **CESL** projektas Europos Parlamente nesusilaukė palaikymo, nes nuspręsta šiame Sąjungos privatinės teisės harmonizavimo etape apsiriboti nuotoliniu būdu sudarytoms sutartims skirtu teisės aktu, atsižvelgiant į tai, kad CESL 51 straipsnis yra perimtas iš DCFR – t. y. šiame straipsnyje numatyta tokia pat taisyklė kaip ir DCFR II.-7:207 straipsnio 1 dalyje (nuostatos 1 dalis pakartota pažodžiui[602]), teisės doktrina, susijusi su šia nuostata, yra itin naudinga ir PECL bei DCFR aiškinimui. Dėl šios priežasties šiame poskyryje CESL 51 straipsniui ir jurisprudencijoje pateikiamiems jo išaiškinimams bus skiriama nemažai dėmesio.

Visų pirma, reikia paminėti, kad pasak A. Perrone, DCFR II.-7:207 straipsnis yra teisingos kainos doktrinos, taikant procedūrinį, o ne turiningąjį teisingumo kriterijų, pavyzdys[603]. Tai reiškia, kad esminę reikšmę turi ne pačios sutarties sąlygos, tačiau sutarties sudarymo aplinkybės. Toks pat aiškinimas galimas PECL 4:109 straipsnio 1 dalies bei CESL 51 straipsnio atžvilgiu. Savo ruožtu, nesąžiningo pasinaudojimo nuostata nesiekiama užtikrinti susitarimų atitikimo imperatyviems teisės aktams ar moralės standartams, tad net jei sutartis ar atskira jos sąlyga juos pažeistų, šis straipsnis galėtų būti taikomas tik tuo atveju, jei būtų nustatyta iškreipta asmens valia (angl. „*vitiated consent*“)[604]. Sandorių negaliojimo dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms ir geros moralės nuostatoms nėra sprendžiami ir PECL bei DCFR – abu šie Europos *soft law* dokumentai palieka šių sandorių negaliojimo pagrindų reguliavimą nacionalinėms sistemoms.

---

601 Angl. „*Unfair exploitation*
(1) A party may avoid a contract if, at the time of the conclusion of the contract:
(a) the party was dependent on or had a relationship of trust with the other party, was in economic distress or had urgent needs, was improvident, ignorant, inexperienced or lacking in bargaining skill; and
(b) the other party knew or could reasonably be expected to have known this and, given the circumstances and purpose of the contract, exploited the first party's situation by taking an excessive benefit or grossly unfair advantage.
(2) Upon the request of the party entitled to avoidance, a court may if it is appropriate adapt the contract in order to bring it into accordance with what might have been agreed had the requirements of good faith and fair dealing been observed.
(3) A court may similarly adapt the contract upon the request of a party receiving notice of avoidance for unfair exploitation, provided that this party informs the party who gave the notice without undue delay after receiving it and before that party has acted in reliance on it".

602 Angl. „*Unfair exploitation*
A party may avoid a contract if, at the time of the conclusion of the contract:
(a) that party was dependent on, or had a relationship of trust with, the other party, was in economic distress or had urgent needs, was improvident, ignorant, or inexperienced; and
(b) the other party knew or could be expected to have known this and, in the light of the circumstances and purpose of the contract, exploited the first party's situation by taking an excessive benefit or unfair advantage".

603 Perrone, A., *supra* note 99, p. 9.

604 Shulze, R., *supra* note 88, p. 277.

Taigi, remiantis PECL 4:109 straipsnio 1 dalies, DCFR II.-7:207 straipsnio 1 dalies ir CESL 51 straipsnio taikymui būtina šių sąlygų visuma:

1. Privaloma nustatyti bent vieną iš straipsnyje įvardintų subjektyviųjų silpnosios sutarties šalies savybių: šalis buvo priklausoma nuo kitos šalies arba turėjo pasitikėjimu pagrįstą santykį su kita sutarties šalimi arba buvo sunkioje ekonominėje padėtyje arba turėjo neatidėliotinų poreikių arba buvo neįžvalgi arba neinformuota arba nepatyrusi arba neturinti derybų įgūdžių (pastaroji savybė į CESL 51 straipsnį buvo neįtraukta)[605].
2. Privaloma nustatyti kitos šalies žinojimą ar žinojimą, kurio galima buvo pagrįstai tikėtis (PECL atveju – turėjimą žinoti).
3. Privaloma nustatyti pasinaudojimą pirmosios sutarties šalies padėtimi, gaunant perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes ir jos tikslą.

Pasak Th. Pfeiffer, nesąžiningo pasinaudojimo nuostatos tikslas yra apibrėžti tris neteisingo pasinaudojimo elementus: pirmiausia, tai yra iškreipta šalies, kuria pasinaudota, derybinė padėtis, apibūdinama tokiais požymiais kaip priklausomybė, neatidėliotina skuba ar nekompetencija, antra, subjektyvūs reikalavimai, taikomi pasinaudojančiai šaliai, t. y. žinojimas arba tikėtasis žinojimas apie pasinaudojimą, ir trečia, įsipareigojimų pusiausvyros neatitinkantis sutarties turinys, sietinas su perdėta nauda arba neteisingu pasinaudojimu silpnąja šalimi. Pirmieji du elementai yra siejami su subjektyviais vertinimo požymiais, tuo tarpu trečiasis yra objektyvus.[606]

Taigi, subjektyvieji silpnąją sutarties šalies padėtį patvirtinantys požymiai, remiantis CESL 51 straipsniu, siejami su valios trūkumu. Šios nuostatos komentare nurodoma, kad trūkumas turėtų būtų toks rimtas, jog patvirtintų, kad šalis negalėjo tinkamai atstovauti savo interesų[607]. Pasitikėjimo santykiu (angl. „*relationship of trust*“) laikoma situacija, kai šalis remiasi kitos šalies patarimu dėl sutarties sudarymo tokiu būdu, jog nesivadovauja nepriklausomu savo pačios sprendimu[608]. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, ši subjektyvioji šalies savybė turi būti aiškinama, remiantis argumentais panašiais į tuos, kurie taikytini šalies neįžvalgumui. T. y. turi būti aiškinamasi, dėl kokios priežasties šalis neįvykdė pareigos įvertinti sudaromos sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų naštą bei prisiimamą riziką ir ar pagal egzistavusias sutarties sudarymo metu aplinkybes buvo galima tikėtis, kad ji tokį vertinimą atliks. Sunkia ekonomine padėtimi (angl. „*economic distress*“) CESL 51 straipsnio komentare apibūdinama situacija, kai šaliai gresia pavojus, jog ji taps nemokia arba negalės vykdyti savo įsipareigojimų artimoje ateityje[609]. Reikia pastebėti, kad informacija apie kontrahento ekonominę padėtį kitai sutarties šaliai gali būti pagrįstai

605 Kaip ir UNIDROIT Principuose, toks subjektyviųjų silpnosios sutarties šalies savybių numatymas atitinka esmines socialinės sutarčių teisės doktrinos nuostatas, tačiau ir šių *soft law* dokumentų bei projekto nuostatose, skirtose nesąžiningam pasinaudojimui, nereikėtų priskirti vien šiai doktrinai, nes griežtos nesąžiningo pasinaudojimo sąlygos akivaizdžiai atspindi klasikinio ir neoklasikinio laikotarpio sutarčių teisės nuostatas – ribotą teisminę sutarčių turinio kontrolę.

606 Shulze, R., *supra* note 88, p. 280.

607 *Ibid*.

608 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 508.

609 Shulze, R., *op. cit.*, p. 280.

nežinoma ir neprieinama ir iš išoriškai sudaromo įspūdžio gali būti nenuspėjama. Todėl ir šis kriterijus turi būti taikomas atsižvelgiant ir abiejų sutarties šalių interesus.

Neatidėliotinu poreikiu (angl. „*urgent need*“) CESL komentaro autoriai apibūdina tokią, kai gresianti situacija nulemia kritinę padėtį ar labai prie jos priartėja. Neatidėliotinas poreikis turi būti tokio pobūdžio, jog šalis neturėtų kito reikšmingo pasirinkimo nei sudaryti sutartį su jos padėtimi pasinaudojančiu kontrahentu, tačiau, kaip ir UNIDROIT Principuose, CESL komentare pabrėžiama, jog vien susiklosčiusios rinkos sąlygos (pavyzdžiui, vienai iš sutarties šalių pavojingas konkrečių prekių trūkumas), nėra pakankamas pagrindas.[610] Toks aiškinimas atitinka ir klasikinio bei neoklasikinio sutarčių teisės laikotarpio idėjas ir komercinių sutartinių santykių specifiką, kurių dalyviams keliamas reikalavimas domėtis bei išmanyti rinkos, kurioje veikiama, sąlygas, iš anksto numatyti pokyčius joje ir tinkamai jiems pasirengti.

Remiantis CESL 51 straipsniu, asmuo laikomas neįžvalgiu, jei nepasirūpina tiek, kiek įprasta, nors, kaip pastebima komentare, vien iš formuluotes nėra visiškai aišku, ar tai turi būti neįžvalgumas, egzistuojantis konkrečios sutarties sudarymo metu, ar bendra asmens savybė. Pastebima, kad kiti šiame straipsnyje nurodyti kriterijai žymi šalies padėtį, tad galima būtų spėti, kad tuo vadovautasi aiškinant ir nežinojimo aspektą, tačiau kartu daroma, išvada, kad akivaizdus tinkamo rūpinimosi trūkumas konkrečioje situacijoje taip pat gali nulemti valios trūkumą[611]. Tad, remiantis tokiu aiškinimu, asmens neįžvalgumas šio teisių gynybos būdo kontekste dažniausiai būna susijęs su jo bendro gebėjimo numatyti ir suvokti reikšmingas aplinkybes trūkumu, tačiau, jis gali būti taikomas ir tokiu atveju, jei asmens įžvalgumas yra kritiškai apribotas tik konkrečiame teisiniame santykyje. Atsižvelgiant į tai, kad CESL 51 straipsnio (taip pat DCFR II.-7:207 ir PECL 4:109 straipsnių) taikymui privaloma nustatyti visų anksčiau nurodytų sąlygų visumą, toks plečiamasis aiškinimas laikytinas racionaliu.

CESL 51 straipsnio komentare paaiškinama, kad asmens nežinojimas žymi jo žinių apie sutartį ir jos objektą trūkumą, t. y. nežinojimas turi būti toks, kad asmuo neturėtų reikšmingo supratimo apie sutartį ar esmines jos dalis, teisines, ekonomines ir kitokias pasekmes ar visų šių kriterijų svarbius aspektus. Autoriai paaiškina, kad iš esmės šis kriterijus taikomas tada, kai asmuo, sudarydamas sutartį, iš tikrųjų nesupranta savo veiksmų reikšmės. Tačiau komentare taip pat atkreipiamas dėmesys ir į tai, jog vien teisinės terminijos supratimo ar techninių žinių apie specifines perkamo objekto savybes trūkumas nėra pakankamas, jei asmuo turi bendrą vidutinio asmens supratimą apie savo veiksmų pasekmes.[612] Be to, kaip jau buvo nurodyta aptariant 1994 m. ir 2004 m. redakcijų UNIDROIT Principų 3.10 straipsnį, šalies nežinojimo kriterijus aiškintinas, atsižvelgiant į J. Gordley mintį, kad turi būti nustatyta, kas jį nulėmė ir kaip ši šalis galėjo to išvengti[613]. Disertacinio

610 Shulze, R., *supra* note 88, p. 280-281.

611 *Ibid*, p. 281.

612 Pavyzdžiui, šis standartas yra taikomas, kai asmuo nežino, kad pirkimo – pardavimo sutarties objektas turi standartinę kainą. Aiškinimas, CESL komentaro autorių pateiktas apie neišmanymą, *mutatis mutandis* taikytinas ir **nepatyrimui** – vien ta aplinkybė, kad asmuo neturi patirties, nėra pakankamas pagrindas šio straipsnio taikymui. *Ibid*.

613 Gordley, J., *supra* note 98, p. 1630.

darbo autorės nuomone, toks pat aiškinimas turėtų būti taikomas ir komercinės sutarties šalies neįžvalgumui. T. y. tais atvejais, kai silpnąją sutarties šalies padėtį nulėmė jos pačios neveikimas, nesąžiningo pasinaudojimo nuostatoje numatytas teisių gynybos būdas neturėtų būti taikomas.

Panašios pozicijos laikomasi ir PECL 4:109 straipsnio komentare, kuriame pabrėžiama, kad sutarties šalies silpnumas ir esminis poreikis turi būti aiškinami ir taikomi taip, kad šis teisių gynybos būdas nebūtų taikomas tais atvejais, kai nėra jokios priežasties, dėl kurios šalis, sudariusi sutartį nepalankiomis sąlygomis, labiau nepasirūpino savo interesais, nes, aiškinant priešingai, sutartiniuose santykiuose kiltų didelė teisinio netikrumo grėsmė. Pasak autorių, jis turėtų būti taikomas tik tuo atveju, jei šalis gali įvardinti konkretų poreikį, silpnumą ar negalėtų paaiškinti, kas įvyko.[614] Vis dėlto, paskutinis aspektas – negalėjimas paaiškinti, kas įvyko, yra pakankamai neaiškaus turinio ir, disertacinio darbo autorės nuomone, jo taikymas gali būti problematiškas. Atsižvelgiant į tai, kad sutarties šalis visada gali klaidinti teismą, tiesiog teigdama, kad negali paaiškinti, kokios priežastys nulėmė tą faktą, kad ji sudarė sutartį atitinkamomis sąlygomis, tokiu aiškinimu sudaromos prielaidos nesąžiningų asmenų piktnaudžiavimui. Turi būti atkreiptas dėmesys į tai, kad įrodinėjimo našta dėl konkrečių aplinkybių, esančių pagrindu nesąžiningo pasinaudojimo nuostatos taikymui, tenka asmeniui, siekiančiam šiame straipsnyje numatyto sutarties pakeitimo ar atsisakymo, todėl teisė neturėtų pripažinti tinkamais argumento, kad šalis tiesiog negali paaiškinti, kas įvyko. Kita vertus, šaliai, siekiančiai pasinaudoti šiuo teisių gynybos būdu, kyla pareiga įrodyti ir bet kurį iš pirmųjų dviejų kriterijų – konkretų poreikį ir silpnumą, nes analizuojamuose straipsniuose nenumatytos jokios jos įrodinėjimo naštą lengvinančios prezumpcijos.

Pranašumu pasinaudojančios šalies žinojimą ar pagrįstą tokio žinojimo lūkestį PECL 4:109 straipsnio komentaro autoriai aiškina nustatydami pakankamai griežtus šios sąlygos reikalavimus, t. y. nurodoma, kad sutartiniuose santykiuose būtų sukurtas nepagrįstas teisinis netikrumas, jei teisminė intervencija į vienai iš šalių ypatingai naudingomis sąlygomis sudarytas sutartis būtų vykdoma ir tais atvejais, kai įgyjančiai pranašumą šaliai nebuvo priežasčių žinoti apie kitos šalies silpnąją padėtį. Paaiškinama, kad tik tada, kai ji turėtų žinoti, jog kita sutarties šalis nėra tokioje padėtyje, kurioje galėtų tinkamai apsaugoti savo interesus, ji turėtų atsižvelgti į šiuos silpnosios šalies interesus.[615] Pasak CESL komentaro autorių, pasinaudojanti šalis turi realiai žinoti apie netinkamą kitos šalies derybinę padėtį arba iš jos gali būti pagrįstai tikimasi tai žinoti. Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad stipriajai derybų šaliai gali būti sunku identifikuoti kontrahento neįžvalgumą, patirties trūkumą, nežinojimą, todėl šios stipriosios šalies žinojimas, kurio iš jos tikimasi, turi būti vertinamas su atitinkamu atsargumu. Be to, kita šalis turi pasinaudoti situacija – t. y. ji turi sąmoningai pasinaudoti kontrahento padėtimi, tam, kad pasiektų sutarties sudarymą perdėtai naudingomis sąlygomis. Tuo tarpu perdėtos naudos kriterijus turi būti įvertinamas, atsižvelgiant į bendrą situaciją rinkoje.[616] Šiuo aspektu matomas skirtingas reglamentavimas nei numatytojo 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnyje, remiantis kuriuo esminės

614 Lando, O. *et al*., *supra* note 86, p. 261-262.

615 *Ibid*, p. 262.

616 Shulze, R., *supra* note 88, p. 281-282.

nelygybės nuostata gali būti pritaikyta ir tokiu atveju, jei kita šalis nežinojo ir neturėjo žinoti apie subjektyviąsias kontrahento savybes ar padėtį, nulėmusią jo negalėjimą priimti pilnavertį sprendimą.

Perdėta nauda („*excessive benefit*“), remiantis PECL komentaru, laikomi tokie atvejai, kai vienos iš šalių gaunama nauda yra akivaizdžiai per didelė, lyginant su įprastomis tokioms sutartims kainomis arba mainais gaunamais objektais, tačiau kartu pastebima, jog tais atvejais, kai kainų pakilimą nulemia pasiūlos trūkumas, šis straipsnis netaikytinas, net ir jei kita šalis galėjo uždirbti nenormaliai didelį pelną. Savo ruožtu labai nesąžiningas pranašumas (angl. „*grossly unfair advantage*“) paaiškinamas kaip pagrindas, suteikiantis galimybę taikyti PECL 4:109 straipsnį net ir tada, kai piniginiu aspektu šalių įsipareigojimų disbalansas nėra didelis, tačiau didelis nesąžiningas pranašumas įgytas kitais būdais.[617] Pavyzdžiui, jei stiprioji sandorio šalis pasinaudoja kontrahento pasitikėjimu, suprasdama, kad pastarasis negali objektyviai įvertinti sandorio aplinkybių, galima bus taikyti šį PECL straipsnį, net kai silpnoji šalis pagal savo ekonominę padėtį gali įvykdyti sutarties pagrindu kylančius įsipareigojimus. Perdėto pranašumo reikalavimas DCFR II.-7:207 straipsnio komentare aiškinamas taip pat kaip ir PECL 4:109 straipsnio. Savo ruožtu, DCFR autorių nuomone, perdėta nauda siejama su sutarties rezultatu, jei jos pagrindu kylantys įsipareigojimai būtų įvykdyti, atsižvelgiant į pasinaudojančios šalies ekonominį pelną, tuo tarpu nesąžiningo (neteisingo) pranašumo sąvoka yra bendresnio pobūdžio, kartu apimanti kitus sutarties aspektus bei papildomas sutarties sąlygas[618].

Tiek PECL 4:109 straipsnio, tiek DCFR II.-7:207 straipsnio komentarų autoriai akcentuoja ir šalies prisiimamoms rizikos mastą, teigdami, kad šalis neturėtų naudotis šiuo teisių gynybos būdu, jei sutarties tik vienai iš šalių naudingomis sąlygomis sudarymą nulėmė kitos šalies prisiimta rizika – t. y. sutartis nelaikytina buvusia nesąžininga jos sudarymo momentu, net jei vėliau vienai iš šalių ji tapo nenaudinga.[619] Toks aiškinimas atitinka esmines klasikinio bei neoklasikinio laikotarpio sutarčių teisės nuostatas ir yra ypatingai reikšmingas komercinių sutartinių santykių stabilumo ir teisinio tikrumo šios rūšies teisiniuose santykiuose užtikrinimui, nes būtent verslininkai laikomi teisės subjektais, veikiančiais savo rizika ir toleruojančiais pačią didžiausią jos laipsnį. Tuo pačiu aukštesni atidumo ir rūpestingumo standartai reiškia pareigą tinkamai įvertinti sandorio sukeliamą riziką ir susilaikyti nuo nepriimtinai rizikingų sutarčių arba, jas sudarius, prisiimti tokio veikimo neigiamas pasekmės.

Th. Pfeiffer nurodo, kad DCFR II.-7:207 straipsnio formuluotė ir UNIDROIT Principuose reglamentuojama esminės nelygybės taisyklė, nors ir yra labai panašios, skiriasi keliais svarbiais požymiais. UNIDROIT Principų nuostata savo turiniu yra platesnė, nes numatyta galimybė konstatuoti esminę nelygybę, atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą, be to, remiantis 3.2.2 poskyryje aptartais išaiškinimais, šio *soft law* dokumento pagrindu kitos šalies žinojimas arba turėjimas žinoti apie pasinaudojimą silpnąja sutarties šalimi nėra privaloma sąlyga 2010 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.2.7 straipsnio taikymui[620]. Diser-

617 Lando, O. *et al*., *supra* note 86, p. 262.

618 Shulze, R., *supra* note 88, p. 282.

619 Lando, O. *et al*., *op. cit.*, p. 263, Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 508.

620 Shulze, R., *op. cit.*, p. 279.

tacinio darbo autorės nuomone, šio teisių gynybos būdo taikymui komerciniuose sutartiniuose santykiuose naudą gaunančios šalies žinojimo ar pagrįsto tokio žinojimo tikėjimosi reikalavimas turi ypatingą reikšmę, nes būtent jis (kartu su sąmoningu pasinaudojimu) nustato tam tikrą pusiausvyrą tarp abiejų sutarties šalių interesų. Tokiu būdu užtikrinama, kad teisminė intervencija įsipareigojimų nelygiavertiškumo pagrindu bus vykdoma tik tuo atveju, kai stiprioji sandorio šalis suvokė, kad jos veiksmai bus neteisėti ir nusprendė nuo jų nesusilaikyti. Tokiai pozicijai pritariama ir DCFR komentare, kurio autorių nuomone, suteikus pagrindą atsisakyti tik vienai iš šalių naudingos sutarties (taip pat ją keisti), jei naudą gaunanti šalis nežinojo ir iš jos pagrįstai negalėjo būti tikimasi, kad ji žinos, jog kita sutarties šalis yra silpnesnėje padėtyje, sutartiniuose santykiuose būtų sukeltas nepagrįstas teisinis netikrumas. Autoriai atkreipia dėmesį, kad tokiomis aplinkybėmis iš stipriosios šalies negali būti pagrįstai tikimasi kaip nors ypatingai atsižvelgti į silpnosios sutarties šalies interesus.[621] Taigi, nors būtent UNIDROIT Principai buvo kurti komerciniams sutartiniams santykiams reguliuoti, o PECL, DCFR ir CESL nuostatose, reglamentuojančiose nesąžiningą pasinaudojimą, nenumatytos specialiosios taisyklės, taikytinos būtent verslo sutartiniams santykiams, disertacinio darbo autorės nuomone, šie dokumentai labiau užtikrina teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis.

Kita vertus, nors nei PECL 4:109, nei DCFR II.-7:207, nei CESL 51 straipsnyje neišskirta ir komentare neaptarta šios nuostatos taikymo komerciniams sutartiniams santykiams specifika, disertacinio darbo autorės nuomone, skirtingas taikymas gali būti vykdomas skirtingai aiškinant šiose nuostatose nurodytas sąlygas, t. y. skirtumus identifikuojant per aukščiau aptartus subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus. Todėl galima daryti išvadą, kad dėl nesąžiningo pasinaudojimo taikomas teisių gynybos būdas, numatytas PECL, DCFR (taip pat CESL) atitinka komercinių sutartinių santykių ypatumus ir tinkamu mastu užtikrina *pacta sunt servanda* principo veikimą, kartu paliekant galimybę teismo intervencijai į sutartinius santykius, egzistuojant išimtinėms situacijoms.

3.2.4. Esminė nelygybė, kylanti komercinės sutarties pagrindu, Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje

CK 6.228 straipsnio „Esminė šalių nelygybė“ 1 dalyje numatyta, kad šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. 2 dalyje nurodyta, kad teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus. Šio

621 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 508.

straipsnio 3 dalyje numatyta teismo galimybė pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė. Kaip minėta, ši nuostata Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje perkelta iš UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio[622], todėl jos aiškinimas yra grindžiamas ir šiuo dokumentu. Sutarties atsisakymo ar keitimo, taip pat sandorio negaliojimo pagrindo dėl esminės nelygybės 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas[623] nenumatė, tad šios nuostatos istorija Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje siejama su CK priėmimu.

Taigi, tam, kad galėtų būti taikomas CK 6.228 straipsnis, turi būti nustatyta, ar sutarties sudarymo metu sutartis ar jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Tai yra privaloma sąlyga, tad jos nenustačius, negali būti taikomas minėtame straipsnyje numatytas teisių gynybos būdas. CK 6.228 straipsnio komentare nurodoma, kad tam, kad galima būtų taikyti šioje nuostatoje numatyta teisių gynybos būdą, „šalių tarpusavio prievolių neatitikimas turi būti esminis - jų padėtis turi būti tokia nelygi, kad **šokiruotų, t. y. protingas žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nebūtų sudaręs**. Todėl aplinkybė, kad tam tikros sąlygos yra palankesnės vienai šaliai, pavyzdžiui, daiktas pirktas mažesne nei rinkos kaina, dar nėra pakankamas pagrindas taikyti šį straipsnį“[624]. Toks aiškinimas akivaizdžiai atspindi UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio komentare aptartą perdėto pranašumo apibūdinimą[625]. Kaip minėta, galima vertinti, kad toks įsipareigojimų disbalanso aiškinimas reiškia, kad disproporcija turėtų būti tokia, jog bet kuriam protingam asmeniui ji būtų akivaizdi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad „CK 6.228 straipsnio 1 dalyje suteikta teisė šaliai atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos ar sąlygų, jeigu tai nulemia didelę šalių prievolių neatitiktį, kai viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelę, palyginti su jos prievolėmis, naudą, o kita šalis negauna nieko arba jos nauda yra neproporcingai maža, palyginus su kitos šalies prievole, ir tokia nelygybė dėl tarpusavio prievolių neatitikties turi būti jau sudarant sutartį. **Praktikoje tai turėtų būti tokia nelygi šaliai padėtis, jog protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų**“[626]. Šiame kontekste turi būti pripažinta, kad vienos iš sutarties šalių atžvilgiu itin griežtos sutarties sąlygos nėra imperatyviai draudžiamos. Taip pat turi būti suvokiama, kad sutartiniuose santykiuose ne visais atvejais kiekviena iš šalių turi galimybę sudaryti sutartį išimtinai tomis sąlygomis, kurios jai atrodo pakankamai palankios. Turima omenyje, kad šalis vertina visų sutarties sąlygų visumą ir pati pasirenka,

622 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *supra* note 41, p. 191 ir 304.

623 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas įstatymu Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo 1964 m. liepos 7 d.) // Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138).

624 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *op. cit.,* p. 304-305.

625 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994, p. 78 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>.

626 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, *R. J.* v. *E. Ž.*

kurios nuostatos jai turi esminę reikšmę (t. y. kurios nulemia sprendimą sudaryti sutartį). Jei šaliai svarbiausiu aspektu yra objekto kaina, net ir ypatingai griežtos atsakomybės sąlygos ar trumpi atsiskaitymo terminai jai gali būti nepakankamai reikšmingomis sąlygomis, kad ji atsisakytų sudaryti sutartį. Visais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tą aplinkybę, kad sutarties šalis turėjo galimybę iš viso nesudaryti tos konkrečios sutarties. Pritartina G. Šulijai, teigiančiam, kad „iš tiesų gali pasitaikyti atvejų, kai šalis, nors ir nesutikdama su griežtomis sutarties nuostatomis, prisiima sutartinius įsipareigojimus, nes vienintelis būdas sudaryti sutartį – priimti kitos sutarties šalies siūlomas sutarties nuostatas. Taip šalis, sutikdama su pasiūlytomis sutarties nuostatomis, prisiima su sandorio įvykdymu susijusią komercinę riziką“[627]. Disertacinio darbo autorės nuomone, priešingas aiškinimas paneigtų didelės dalies komercinių sutarčių sudarymo prasmę, nes šalys retai kada yra visiškai identiškos derybinės padėties.

Ankstesnėje kasacinio teismo praktikoje pasitaikydavo nutarčių, kuriose buvo nurodoma, kad „šaliai suteikiama teisė atsisakyti sutarties, kai ji lemia didžiulį šalių prievolių neatitikimą – viena šalis gauna naudą, **o kita šalis negauna nieko**“[628]. Tačiau tai neatitiko nei CK 6.228 straipsnio komentare pateikiamo šios teisės normos aiškinimo, nei UNIDROIT Principais nustatytos taisyklės. Neabejotina, kad CK 6.228 straipsnis gali būti taikomas ne tik tada, kad sutarties pagrindu viena iš šalių negauna nieko, tačiau ir tais atvejais, kai jos gaunama nauda yra šokiruojančiai per maža. S. Drazdauskas savo disertaciniame darbe taip pat atkreipė dėmesį į minėtą kasacinio teismo praktiką. Jo nuomone, „toks teismo aiškinimas yra per daug suabsoliutintas ir perdėtas. Žinoma, žymus atotrūkis tarp šalių įsipareigojimų (esminė nelygybė) nėra ir, matyt, negali būti, apibrėžtas konkrečiomis aritmetinėmis proporcijomis. Net pakankamai didelis skirtumas tarp sutarties kainos ir objekto rinkos vertės nebūtinai turi rodyti esminę sutarties šalių nelygybę“[629]. Vėlesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, disertacinio darbo autorės žiniomis, šios pastraipos pradžioje cituojamas esminės nelygybės aiškinimas nebesutinkamas. Priešingai, kasacinis teismas akcentuoja, kad „CK 6.228 straipsnio 1 dalyje suteikta teisė šaliai atsisakyti sutarties arba tam tikros sąlygos ar sąlygų, jeigu tai nulemia didelę šalių prievolių neatitiktį, kai viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelę, palyginti su jos prievolėmis, naudą,

627 Šulija, G., *supra* note 65, p. 27.

628 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-128/2005, *AB Rytų skirstomieji tinklai* v. *UAB „Senamiesčio ūkis“*. Šioje kasacinio teismo nutartyje esminę nelygybę reglamentuojantis CK 6.228 straipsnis tik paminimas ir pateikiamas šis trumpas įsipareigojimų pusiausvyros nebuvimo išaiškinimas, tačiau nėra detalizuojama, kodėl esminės nelygybės sąlyga laikomas būtent visiškos naudos negavimas. Tai, kad CK 6.228 straipsnio pagrindu šaliai suteikiama teisė atsisakyti sutarties, kai ji lemia didžiulį šalių prievolių neatitikimą – viena šalis gauna naudą, o kita šalis negauna nieko, išaiškinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 31 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3k-3-33/2005, *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ filialas Vilniaus elektros tinklai* v. *UAB „Bendruva“*. Šioje byloje kasacinis teismas rėmėsi ta aplinkybe, kad UAB „Bendruva“ sutarties pagrindu negavo naudos, o vietoje jos patyrė nuostolius. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad „tokiu atveju šalių prievolių neatitikimas yra esminis“.

629 Drazdauskas, S., *supra* note 14, p. 236-237.

o kita šalis **negauna nieko arba jos nauda yra neproporcingai maža, palyginus su kitos šalies prievole**“[630].

Kaip jau aptarta, analizuojant UNIDROIT Principų 3.2.7, PECL 4:109, DCFR II.-7:207 ir CESL 51 straipsnius, visais atvejais įsipareigojimų nelygiavertiškumas turi egzistuoti jau sutarties sudarymo metu. Tai matoma ir CK 6.228 straipsnio formuluotėje. Vis dėlto, esminės nelygybės susiformavimo momentas ne visais atvejais yra lengvai nustatomas. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui teko ištaisyti žemesnės instancijos teismų padarytas teisės taikymo klaidas, atkreipiant dėmesį į tai, jog „esminė šalių nelygybė turi būti (egzistuoti) sutarties sudarymo metu, o ne jos vykdymo ar pabaigos momentu. Dėl to bylą nagrinėję teismai ne tik nesant teisinio pagrindo taikė esminės šalių nelygybės institutą, bet ir jį taikė netinkamai, nes vertindami CK 6.228 straipsnyje įtvirtintos esminės šalių nelygybės buvimą, nepagrįstai rėmėsi investavimo laikotarpiu, bet ne sandorių sudarymo metu buvusia ekonomine krize, kaip pagrindu nustatyti egzistavusią esminę šalių nelygybę“[631]. Taigi, jei gaunama nauda priklauso nuo aplinkybių, kurios atsiranda jau sutarties vykdymo metu, ir šalys negalėjo būti tikros, ar tai įvyks, CK 6.228 straipsnis neturėtų būti taikomas. Toks aiškinimas taip pat susijęs su šalies prisiimamos rizikos kriterijumi.

Įdomu, kad remiantis viena iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, sutarties sąlyga, sukurianti esminę nelygybę, turi būti esminė – t. y. CK 6.228 straipsnio taikymo sritis apribojama esminėmis sutarčių sąlygomis[632]. T. Chochrin ir R. Lazauskaitė nepritaria Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvadai, kad esminė nelygybė gali būti sukurta tik esminių sutarties sąlygų, teigdami, kad, remiantis CK 6.162 straipsniu, esminių sutarties sąlygų nuostatos taikomos tik vienu tikslu – sutarties sudarymui. Šių autorių nuomone, toks dirbtinis sutarties sąlygų atskyrimas negali būti pagrindas esminės nelygybės nustatymui, o reikšmę turi tik tai, ar konkrečioje byloje tenkinamos esminės nelygybės sąlygos – jei egzistuoja nepateisinamas įsipareigojimų disbalansas ir pasinaudojimo kriterijus, nesvarbu, kurios rūšies sutarties sąlygos jį sukuria.[633] Disertacinio darbo autorės nuomone, tokiam T. Chochrin ir R. Lazauskaitės aiškinimui reikėtų pritarti. Galima pastebėti, kad ir pati objekto kaina gali nebūti esmine sutarties sąlyga (išskyrus įstatymo numatytas išimtis).

Įdomu, kad CK 6.228 straipsnio komentare, nors ir nedetalizuojant, tačiau paminimi šio straipsnio taikymo skirtumai komerciniams ir vartojimo santykiams. Nurodomas pavyzdys, remiantis kuriuo „**esant tam tikroms komercinės sutarties sąlygoms gali būti nepripažinta, kad yra esminė nelygybė, nes verslininkai veikia savo rizika ir privalo**

630 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, *R. J.* v. *E. Ž.* Taip pat, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1-330/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *V. P*. Taip pat pasisakyta ir Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-636, *R. R.* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Naideka“*.

631 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2014, *G. P.* v. *AB DNB bankas*.

632 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, *R. J.* v. *E. Ž.* Esminė sąlyga nurodoma ir Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 7 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 2A-636, *R. R.* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Naideka“*, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 2 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 2A-1-330/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *V. P*.

633 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R., *supra* note 47, p. 1179.

būti apdairūs. Tačiau kai tokios pat sąlygos įtrauktos vartojimo sutartį, gali būti pripažinta esant esminę šalių nelygybę. Pavyzdžiui, vartojimo pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga, reiškianti, kad nustatomas labai trumpas garantinis terminas, gali būti pripažinta pažeidžiančia vartotojo interesus. Tokia nuostata aiškinama aplinkybe, kad šalių nelygybė turi būti ne tik esminė, bet ir nepateisinama. Tokia esminė šalių nelygybė gali būti pateisinama ar ne, reikia spręsti atsižvelgiant šalių padėtį. Jeigu viena šalis įgijo esminį pranašumą nesąžiningai pasinaudojusi savo patirtimi, kitos šalies nepritekliais, ekonominiais sunkumais, priklausomybe, nepatyrimu ir t. t., tokia nelygybė nepateisinama ir galima taikyti šį straipsnį“[634]. Taigi, nors CK šeštosios knygos komentare pateikiamas labai lakoniškas aiškinimas ir konceptualiai nuostatos taikymo skirtumai šiose teisinių santykių rūšyse neanalizuojami, šis nurodomas pavyzdys leidžia teigti, kad CK 6.228 straipsnio taikymo skirtumai yra pripažįstami.

Tam tikrą sumaištį dėl CK 6.228 straipsnio taikymo komerciniuose sutartiniuose santykiuose sukėlė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005, kurioje teismas pažymėjo, jog „<...> atsakovo nurodytos faktinės bylos aplinkybės, kad atsakovas buvo verčiamas pasirašyti sutartį sau nenaudingomis sąlygomis, nes ieškovas buvo monopolistas tiekiant ir transportuojant dujas Lietuvoje, **neturi teisinės reikšmės nustatant šalių esminę nelygybę CK 6.228 straipsnio pagrindu, jei ginčijamos komercinėmis sąlygomis sudaryto sandorio sąlygos, t. y. kai sandorio šalys yra pelno siekiantys juridiniai asmenys“** [635]. Ši nutartis leidžia daryti pakankamai dviprasmiškas išvadas. Aukščiau pacituotas sakinys leidžia vertinti, kad, remiantis kasacinio teismo praktika, komerciniams sutartiniams santykiams CK 6.228 straipsnis netaikomas. Tą patvirtina aplinkybė, jog vertinimo net nekeičia monopolinė stipriosios sutarties šalies padėtis. Būtent tokią išvadą savo straipsnyje daro T. Chochrin ir R. Lazauskaitė, kurie, remdamiesi minėta nutartimi, nurodo, kad dėl CK 6.228 straipsnio taikymo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs**, jog šis straipsnis netaikytinas sutartims, sudarytoms tarp pelno siekiančių juridinių asmenų, net jei viena iš šalių silpnesnė ir ekonomiškai priklausoma nuo kitos šalies ir yra priversta sudaryti sutartį nesąžiningomis sąlygomis, nes stiprioji šalis turi monopolį rinkoje**[636]. Taigi, galima būtų daryti išvadą, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje nutartyje pažymėjo, kad silpnesnė sutarties šalies padėtis ir stipriosios sutarties šalies primestos kontrahentui nepalankios sutarties sąlygos neturi teisinės reikšmės **CK 6.228 straipsnio taikymui, nes abi šalys yra pelno siekiantys juridiniai asmenys**. Kita vertus, toje pačioje nutartyje vėliau pasisakyta, kad „šioje byloje atsakovo tikslas ginčo šalių teisiniuose santykiuose yra dujų pirkimas su tikslu tiekti šilumą jos gavėjams, iš kurių didžioji dalis - vartotojai - fiziniai asmenys ir šiuo aspektu atsakovas galėtų būti pripažintinas silpnesne šalimi ieškovo atžvilgiu. Tačiau įvertinus ginčo šalių teisinius argumentus ir teismų nustatytas faktines bylos aplinkybes, vien dėl to, kad ieškovas yra silpnesnė sutarties šalis, nėra teisinio pagrindo pripažinti ginčijamą

634 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 305.

635 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005, *AB „Lietuvos dujos“* v. *AB „Kauno energija“*.

636 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R., *supra* note 47, p. 1172.

įsiskolinimų mokėjimo sutarties 3.5 punktą negaliojančiu, nes atsakovas neįrodė kitų CK 6.228 straipsniui taikyti būtinų sąlygų“[637]. Ši analizuojamos kasacinio teismo nutarties citata leidžia vertinti, kad, pasak teismo, atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad galutiniai tiektų dujų gavėjai yra vartotojai, atsakovas galėtų būti pripažintinas silpnesne šalimi ieškovo atžvilgiu, tačiau nebuvo įrodytos kitos CK 6.228 straipsnio sąlygos. Taigi, iki galo nesuprantama, ar šios nutarties pagrindu galima spręsti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo suformuluota taisyklė, apribojanti CK 6.228 straipsnio taikymą pelno siekiančių juridinių asmenų atžvilgiu. Minėta nutartis aptarta ir S. Drazdausko, kuris analizavo kasacinio teismo praktikoje pateiktus šalies priklausomybės, kaip vieno iš silpnumą rodančių požymių, aiškinimą. Nors S. Drazdauskas pastebi, kad toks aiškinimas iš esmės atitinka UNIDROIT Principų 3.10 str. komentare pateikiamą interpretaciją, remiantis kuria didesnė derybų galia, kurią šalis turi dėl rinkoje užimamos padėties nėra pakankama laikyti, šalis yra priklausoma nuo kontrahento, jo nuomone, tokia kasacinio teismo „interpretacija neturi užkirsti galimybės taikyti Civilinio kodekso 6.228 str. (tiek ir UNIDROIT Principų 3.10 str.) tada, kai monopolinę padėtį rinkoje turinti šalis išnaudoja šią savo galią, siekdama sudarytoje sutartyje su kita šalimi nustatyti esminės nelygybės požymius atitinkančias sąlygas. Todėl teismo nurodymas, jog komercinėse sutartyse monopolinė padėtis neturi jokios reikšmės taikant 6.228 str. yra per griežtas“[638].

Vis dėlto, vėlesnė kasacinio teismo praktika leidžia daryti išvadą tik dėl CK 6.228 straipsnio taikymo komerciniams santykiams nebūdingumo, t. y. tai, kad šios rūšies sutartinių santykių sričiai teismo intervencija dėl esminės nelygybės yra galima, tačiau ji pateisinama tik išimtiniais atvejais. Tokia išvada daroma remiantis kasacinio teismo praktikoje nurodyta CK 6.228 straipsnio paskirtimi - „ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, **nors tam tikrais atvejais ir verslo subjektą**), kuri **privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis**)“[639]. Šiuo aspektu paminėtina ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, kurioje pasisakyta, jog „tiek ieškovas, tiek apeliantas, sudarydami sutartį buvo **du lygiaverčiai juridiniai asmenys, veikiantys savo rizika ir privalantys būti apdairūs**, **tačiau tai nereiškia, kad negalima pakeisti šalių sudarytos sutarties, jeigu kai kurios jos sąlygos pažeidžia šalių pusiausvyrą, ar suteikia kuriai nors šaliai pranašumą**“[640].

---

637 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005, *AB „Lietuvos dujos“* v. *AB „Kauno energija“*.

638 Drazdauskas, S., *supra* note 14, p. 237-238.

639 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010, *uždaroji akcinė bendrovė „Miaras“* v. *A. D. individuali įmonė*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2012, *G. A., J. S., J. B., E. P., D. M*. v. *UAB „Šiaurinė žvaigždė“*.

640 Reikia pastebėti, kad Lietuvos apeliacinis teismas rėmėsi ta aplinkybe, kad nagrinėjama byla buvo bankroto, tad viešasis interesas suponavo pareigą prioritetine tvarka ginti kreditorių interesus. Tačiau toks argumentas nėra visiškai suderinamas CK 6.228 straipsnio taikymo sąlygomis, nes, kaip minėta, sąlygos, esančios pagrindu esminės nelygybės taikymui, turi egzistuoti jau sutarties sudarymo metu, tuo tarpu nagrinėjamoje situacijoje bankroto byla iškelta vėliau nei buvo sudaryta ginčo sutartis (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-832/2013, *uždaroji akcinė bendrovė „PLOVEX“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „REALM JURIDICAL“*).

Vis dėlto, net ir pripažinus, kad CK 6.228 straipsnio taikymo komerciniams sutartiniams santykiams galimybę, neabejotina, jog Lietuvos teismų praktikoje, sprendžiant šio straipsnio taikymo klausimą, atsižvelgiama į komercinį sutarties pobūdį, verslininko statusą ir tokiems asmenims keliamus aukštesnius atidumo ir rūpestingumo reikalavimus. Teismai, siekdami nustatyti, ar egzistuoja pagrindas teismo intervencijai dėl esminės nelygybės, atsižvelgia į tai, kad šalis, reikalaujanti taikyti šį teisių gynybos būdą, yra komercinio sutartinio santykio dalyvis, ir jos subjektyviąsias savybes aiškina šios aplinkybės kontekste. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas vertino, kad sutarties sudarymo metu esminės šalių nelygybės nebuvo, nes šalis veikė kaip **verslininkas** – uždarosios akcinės bendrovės akcininkas bei direktorius, nebuvo nuo kitos šalies priklausomas ir sutartį sudarė gera valia. Santykiuose su kita sutarties šalimi šis asmuo **veikė savo verslo interesais, todėl jam turi būti keliami didesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai, jis privalo veikti apdairiai**[641]. Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje remtasi ta aplinkybe, kad, atsižvelgiant į šalies statusą (buvimą verslininku), ji suprato sudaromos sutarties sąlygas bei prisiimamą riziką. Teismas nurodė, kad „sudarant sutartį jis buvo **verslininkas, vienintelis UAB „Neto“ akcininkas ir direktorius nuo šios įmonės įsteigimo**. Taigi svarbių, sudėtingų sandorių, be kita ko, analogiškų sutarčių su bankais ir kitais kontrahentais sudarymas, vertinamas kaip įprastų atsakovui funkcijų vykdymas. Todėl kolegija sprendžia, jog atsakovui neabejotinai turėjo **būti suvokiama laidavimo asmeniniu turtu už įmonės prievoles esmė ir rizika**. Poreikį sudaryti kredito sutartį lėmė apelianto **siekis gauti pelno**, kurį, apelianto nuomone, garantavo kredito sutarties sudarymo metu vystytas nekilnojamojo turto projektas.[642]“. Panašiai išaiškinta ir kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje[643]. Taigi, tokia teismų praktika patvirtina, kad CK 6.228 straipsnyje numatyto teisių gynybos būdo taikymo komercinių sutartinių santykių srityje specifika atsispindi daugiausiai subjektyviųjų sutarties šalies, reikalaujančios tokio gynybos būdo taikymo, savybių aiškinime.

Paminėtina dar viena Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, kurioje teismas atsižvelgė į įprastą tokiuose sutartiniuose santykiuose praktiką. Teismas nurodė, kad „laidavimas yra vienas iš prievolių užtikrinimo būdų, todėl akivaizdu, kad laidavimo sutartimi pats laiduotojas tiesiogiai jokios naudos negauna. **Praktikoje yra įprasta, kad bankai, teikdami finansavimą įmonėms, reikalauja prievolių įvykdymo užtikrinimo (turto įkeitimo, akcininkų laidavimo ir pan.)**. Apeliantas buvo UAB „Juodasis alksnis“ **vadovas ir akcininkas, Laidavimo sutartis buvo sudaryta verslo tikslais, t. y. siekiant gauti įmonei kreditą**. Laidavimo sutartyje yra aiškiai apibrėžta laiduotojo atsakomybė. Todėl nėra jokio pagrindo teigti, kad Laidavimo sutarties sąlygos yra nesąžiningos, nulemiančios didelę šalių prievolių neatitiktį, ir kad joks protingas ir apdairus žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų. Nurodytos aplinkybės nesuteikia teisės apeliantui atsisakyti vykdyti

641 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-239/2013, *akcinė bendrovė DnB NORD bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Derustos prekyba“, E. S., A. P.*

642 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1-330/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *V. P.*

643 Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-734/2012, *D. V. ir uždaroji akcinė bendrovė „Trinapolis“* v. *Nordea Bank Finland Plc, veikiantis per Lietuvos skyrių.*

Laidavimo sutartį CK 6.228 straipsnio pagrindu“[644]. Toks CK 6.228 straipsnio aiškinimas, kai atsižvelgiama ir į atitinkamoje verslo sutartinių santykių srityje įprastą praktiką, atitinka komercinių sutartinių santykių stabilumo ir teisinio tikrumo juose poreikius, nes verslininkai, nenukrypdami nuo susiformavusių papročių (įprastos praktikos) gali labiau prognozuoti sudarytų sutarčių vykdymo procesą ir galimų teisinių ginčų dėl jo baigtį.

CK 6.228 straipsnio 1 dalyje nurodomos aplinkybės, kurios nors ir nėra privalomos, tačiau į kurias turi būti atsižvelgta, vertinant, ar egzistuoja pagrindas šio straipsnio taikymui: į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. Reikia pastebėti, kad pati CK 6.228 straipsnio formuluotė galėtų sukelti abejonių, ar šios sąlygos, vis dėlto, nėra privalomos, tam, kad galėtų būti konstatuota esminės nelygybės situacija. Vartojamas žodžių junginys „*turi būti atsižvelgiama*“ sudaro įspūdį, kad teismas, spręsdamas, ar egzistuoja esminė sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų nelygybė, privalo nustatyti nurodytas aplinkybes. Vis dėlto, nagrinėjamu atveju turi atsakyta į klausimą, ar teismas gali konstatuoti esminę nelygybę tais atvejais, kai nei viena iš nurodytų sąlygų konkrečioje situacijoje neegzistuoja, tačiau sutarties pagrindu kylančių prievolių neatitikimas yra esminis. CK 6.228 straipsnio komentare nurodoma, kad tai yra „tik pavyzdinis sąrašas 3 kriterijų, į kuriuos būtina atsižvelgti taikant šį straipsnį. Sprendžiant, ar šalių nelygybė esminė, būtina atsižvelgti daugelį faktinių aplinkybių — sutarties rūšį, pobūdį, tikslą, šalių tarpusavio santykius, jų patirtį, elgesį derantis, verslo etikos reikalavimų laikymąsi ir t. t. Taigi tai yra fakto klausimas“[645]. Toks aiškinimas taip pat iš esmės atitinka UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio komentarą[646]. Atsižvelgiant į tai, kad CK 6.228 straipsnis parengtas remiantis UNIDROIT Principais, taip pat atsižvelgiant į šio *soft law* dokumento išaiškinimus, pateiktus teisės doktrinoje (aptartoje disertacinio darbo 3.2.2 poskyryje), disertacinio darbo autorės nuomone, CK 6.228 straipsnio taikymui šios sąlygos nėra privalomos, tačiau, tais atvejais, kai jos egzistuoja, teismas turi pareigą į jas atsižvelgti. Tokios nuomonės laikosi ir S. Drazdauskas, kuris nurodė, jog nors CK 6.228 straipsnio komentare nėra aptartas klausimas, ar egzistuojant vien esminei įsipareigojimų nelygybei, tačiau nesant pasinaudojimo šalies silpnumu, galima taikyti šį teisių gynybos būdą, ir darė išvadą, kad, „atsižvelgiant į aprašytą argumentaciją dėl UNIDROIT Principų 3.10 str. aiškinimo, esminė nelygybė turėtų būti pagrindas sutartį pripažinti negaliojančia, net jeigu šalies silpnumu nebuvo pasinaudota, tačiau nėra jokių aplinkybių, kurios racionaliai pateisintų nelygybės buvimą sutartyje“[647].

Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, toks reglamentavimas neužtikrina teisinio tikrumo ir stabilumo teisiniuose santykiuose, ypač – komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Kaip jau aptarta anksčiau, diskusijos dėl mainų nelygiavertiškumo sampratos

644 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-132-241/2015, *akcinė bendrovė DNB bankas* v. *A. K., R. J.*

645 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 305.

646 Yildrim, A. C., *supra* note 96, p. 109.

647 Drazdauskas, S., *supra* note 14, p. 235-236.

patvirtina, kad nustatyti tikrąją sutarties įsipareigojimų vertę teisėjui, nesančiam ne tik sutarties šalimi, tačiau ir apskritai dažnai neturinčiam patirties tokių teisinių santykių srityje, yra labai sunku, ypač, atsižvelgiant į civilinės apyvartos objektų įvairumą ir jų kūrimo dinamiką. Daiktų pirkimo – pardavimo sutartys jau nėra vienvaldiškai dominuojančios rinkoje ir vis didesnę reikšmę įgyja nematerialūs objektai, įskaitant paslaugas, kurių vertės ar sukuriamos naudos nustatymas gali būti reikšmingai sudėtingesnis. Todėl disertacinio darbo autorės nuomone, Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje rekomenduotina pakeisti CK 6.228 straipsnį, numatant papildomas privalomas sąlygas: stipriosios sutarties šalies žinojimą arba pagrįstą tokio žinojimo tikėjimąsi bei pasinaudojimą silpnosios sutarties šalies padėtimi.

Paminėtina kasacinio teismo nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2012, kurioje esminė nelygybė taikyta komercinėms reikmėms išnuomoto žemės sklypo nuomos sutarties sąlygai, nustačiusiai nuomos mokestį bei nuomos terminą. Šioje byloje svarbi ta aplinkybė, kad nuomotojai, reikalavę sutarties pakeitimo, nedalyvavo jos sudaryme, t. y. nuomos objekto savininkai po sutarties sudarymo pasikeitė, nes ieškovams buvo atkurta nuosavybės teisė į minėtą sklypą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pabrėžęs, kad CK 6.228 straipsnis taikytinas atsižvelgiant į šioje nuostatoje nurodytas aplinkybes, tarp jų – sudarytos sutarties prigimtį ir tikslą, ir įvertinęs sudarytos sutarties sąlygas, įsipareigojimų pusiausvyros nebuvimą nustatė taikydamas būtent šį kriterijų – komercinės nuomos sutarties tikslą[648], o ne subjektyviąsias nuomotojų savybes. Šiuo atveju ieškovų subjektyviosios savybės negalėjo turėti įtakos sutarties sudarymui, nes, kaip minėta, jie šiame procese negalėjo dalyvauti dėl objektyviųjų priežasčių. Savo ruožtu, sutartį sudariusiu asmenų - Utenos apskrities viršininko administracijos ir atsakovo subjektyviosios savybės bei tai, ar atsakovas nesąžiningai pasinaudojo kitos sutarties šalies padėtimi, nebuvo analizuojamos. Reikia pastebėti, šioje byloje susidarė komplikuota situacija, nes tiek pirmosios, tiek antrosios instancijos teismas sutartiniams santykiams taikė netinkamą teisės normą – CK 6.204 straipsnį. Kasacinis teismas ištaisė šią žemesnės instancijos teismų klaidą ir sprendė būtent CK 6.228 straipsnio taikymo klausimą. Tačiau, kaip minėta, esminė nelygybė gali būti konstatuota tik tuo atveju, jei sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų disbalansas egzistavo sutarties sudarymo metu. Tai reiškia, kad tuo atveju, jei ginčas kilo dėl nuomos mokesčio dydžio, į klausimą, ar šis nesukuria esminės nelygybės, turi būti atsakoma remiantis aplinkybėmis, egzistavusiomis sutarties sudarymo metu. Tuo tarpu šią bylą sprendęs apeliacinės instan-

648 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „sutartis priskirtina prie komercinės paskirties sutarčių. **Komercinės sutarties tikslas – pelno gavimas**, šiuo atveju būdingas ne tik nuomininkui, siekiančiam jam tinkamomis sąlygomis išsinuomoti žemės sklypą ir juo naudotis nustatyta tvarka, tačiau ir ieškovams – žemės sklypo savininkams, turintiems tikslą išnuomoti turimą turtą įvertinus turto vertę, kurią labiausiai lemia žemės sklypo vieta <...> ir kuo artimesnei rinkos nuomos kainai. Protingi sąžiningos verslo praktikos reikalavimai suponuoja išvadą, kad šiuo atveju sudaryta žemės nuomos sutartis turi atitikti abiejų sutarties šalių interesus, tiek nuomininko <...>, dalyvavusio sudarant sutartį, tiek nuomotojo teises perėmusių ieškovų, siekiančių ekonomiškai naudingų jiems priklausančio žemės sklypo nuomos sąlygų, tenkinančių savininkų interesus. <...> Sutarties sąlyga dėl nuompinigių dydžio, kaip jau minėta, turi būti nustatyta abiem sutarties šalims (šiuo atveju – nuomininkui ir nuomotojo teisių perėmėjams) komerciškai priimtinomis ir naudingomis sąlygomis“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2012, *Ž. K., A. C., J. V., K. V.* v. „*Vilniaus Sigma*“).

cijos teismas nurodė: „Ieškovai pateikė į bylą UAB „Baltijos auditas" atliktą žemės sklypo 4,8000 ha ploto (duomenys neskelbtini) km. rinkos vertės nustatymo ataskaitą, pagal kurią vertinamojo turto rinkos vertė 2008-03-27 buvo 614000 Lt"[649]. Kasacinis teismas rėmėsi tuo pačiu įrodymu[650]. Tuo tarpu sutartis, kurioje buvo nustatytos ginčytos sąlygos, buvo sudaryta 2006 m. kovo 16 d. Taigi, matoma, kad nuomos mokestis turėjo būti vertinamas remiantis nuomojamo turto verte, egzistavusia sutarties sudarymo metu.

Kaip ir netesybų mažinimo atveju, teismai, keisdami sutarties sąlygas CK 6.228 straipsnio pagrindu, privalo motyvuoti, kodėl nustatomos būtent tokios naujosios sutarties sąlygos. Pažeidus šią pareigą, gali būti vertinama, kad minėta CK nuostata taikyta netinkamai[651]. Tačiau skirtingai nei teisminės netesybų kontrolės atveju, Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje teismui nenumatyta teisė spręsti CK 6.228 straipsnyje numatytų teisių gynybos būdų taikymo klausimą *ex officio*. Tai yra patvirtinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatavęs, kad „remiantis teisiniu reglamentavimu, teismas turi teisę išnagrinėti sutarties sąlygą ir ją atitinkamai pakeisti CK 6.228 straipsnio pagrindu **tik esant šalies prašymui**, jai įrodinėjant šios materialiosios teisės normos taikymo pagrindus konkrečiu atveju. <...> **teismas *ex officio*, nesant šalių prašymo, negali pakeisti šalių pasirinktų pažeistų teisių gynybos būdų ir konstatuoti esminės šalių nelygybės** kaip pagrindo pakeisti šalių laisva valia sutartyje suderintą palūkanų dydį"[652].

CK 6.228 straipsnio aiškinimui ir taikymui didelę reikšmę turėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimai vadinamosiose SASO sandorių bylose, kuriose neprofesionalieji investuotojai reikalavo taikyti minėtą CK straipsnį jų su komerciniais bankais sudarytoms sutartims. Byloje buvo sprendžiamas neprofesionalaus investuotojo padėties klausimas, t. y. ar galima jį laikyti sutarties silpnąja šalimi ir atitinkamai taikyti 6.228 straipsnį. Taigi, išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad „Pagal CK 6.228 straipsnį atsisakyti sutarties sąlygos kasatorė[653] galėtų tik įrodžiusi, kad sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė **kitai šaliai** perdėtą pranašumą. **Tai, kad ieškovė yra neprofesionalioji**

649 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1596-431/2011, *Ž. K., A. C., J. V., K. V.* v. „*Vilniaus Sigma*.

650 Kasacinis teismas nurodė, kad „nuomotojams priklausančių nuompinigių dydį, kai nuomininkas sudaryta sutartimi buvo įsipareigojęs mokėti akivaizdžiai neatitinkančius rinkos sąlygas nuompinigius, teismai pagrįstai nustatė vadovaudamiesi ieškovų pateikta UAB „Baltijos auditas" atlikta žemės sklypo vertės nustatymo ataskaita (žemės sklypo **rinkos vertė 2008 metais buvo 614 000 Lt**) ir siedami sklypo rinkos vertės dydį su Sutarties sąlygomis (10 punktas), nustatančiomis nuompinigių apskaičiavimo tvarką (t. y. remdamiesi Molėtų rajono savivaldybės tarybos 2009 m. spalio 22 d. sprendimu Nr. B1-165 nustatytu 2 procentų žemės vertės nuomos mokesčio tarifu komercinės paskirties žemei)" (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2012, *Ž. K., A. C., J. V., K. V.* v. „*Vilniaus Sigma*).

651 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2014, *G. P.* v. *AB DNB bankas.*

652 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2014, *G. P.* v. *AB DNB bankas*.

653 Šioje byloje kasacinis teismas nustatė, kad nebuvo pagrindo kasatorę vertinti kaip vartotoją. Remiantis CK 2.4 straipsnio komentaru, fiziniai asmenys civiliniuose teisiniuose santykiuose dalyvauja kaip vartotojai arba verslininkai (Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys, supra* note 41, p. 22). Todėl darytina išvada, kad šioje byloje ginčo sandoris, kasatorės sudarytas su verslo veiklą vykdančiu banku, gali būti laikomas komerciniu.

banko klientė, suteikia jai FPRĮ nustatytą apsaugą, tačiau įrodyti perdėtą banko pranašumą nagrinėjamoje byloje tenka kasatorei. Šią aplinkybę galėtų patvirtinti banko nesąžiningumo faktas arba iš anksčiau susiklostę pasitikėjimo santykiai tarp banko darbuotojų ir ieškovės, dėl ko ji nekritiškai sutiko sudaryti minėtus sandorius. Teisėjų kolegijos požiūriu, remiantis bylos duomenimis, iš anksčiau susiklosčiusiais pasitikėjimo santykiais negali būti laikomi kasatorės sūnaus pažintis su banko filialo valdytoju ir kasatorės sūnui pristatytas investavimo prospektas. Todėl bylą nagrinėję teismai pagrįstai sprendė, kad kasatorė neįrodė, jog yra CK 6.228 straipsnyje nustatytos sąlygos dėl banko perdėto pranašumo investavimo į SASO ir paskolos sutartyse"[654]. Kaip matoma, kasacinis teismas išaiškino, kad vien neprofesionalaus investuotojo statusas santykyje su komerciniu banku savaime nereiškia CK 6.228 straipsnyje nurodomos silpnesnės tokios šalies padėties. Kasatorei neįrodžius citatoje paminėtų ar kitų CK 6.228 straipsnyje nurodytų aplinkybių, teismas nusprendė, kad nėra pagrindo taikyti šioje nuostatoje nurodomą teisių gynybos būdą. Vėliau šioje nutartyje pateiktu išaiškinimu ne kartą vadovautasi ir kitose bylose[655].

Galima paminėti, kad T. Chochrin ir R. Lazauskaitė nurodo, kad CK 6.228 straipsnis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo taikomas ne tik kaip teisių gynybos būdas, tačiau kaip ir teisinis standartas, kuriuo remiantis vertinamas šalių elgesys, ir pastebi, jog šiuo aspektu tai primena sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimus.[656] Kaip minėta, CK 6.228 straipsnio (ir, disertacinio darbo autorės nuomone, bet kokios teismo vykdomos sutarčių sąlygų kontrolės) vienas iš tikslų yra užtikrinti sąžiningumo principo laikymąsi[657], todėl, šių nuostatų sąsaja yra neabejotina.

Taigi, nacionalinėje Lietuvos Respublikos teisėje CK 6.228 straipsnyje numatytas teisių gynybos būdas taikomas tiek komerciniams, tiek kitų rūšių sutartiniams santykiams, tačiau aiškiai identifikuojama, kad, taikant jį pirmosios rūšies teisiniams santykiams, atsižvelgiama į verslo sutartinių santykių specifiškumą. Į šių teisinių santykių ypatybes atsižvelgiama taikant subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus, numatytus CK 6.228 straipsnio 1 dalyje.

Analizuojant, kaip sutarties šalis galėtų apsisaugoti nuo teismo intervencijos į sutartinius santykius CK 6.228 straipsnio pagrindu, ir sprendžiant, ar informavimo pareigų ikisutartinėje stadijoje griežtinimas sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius tikimybę, galima vertinti, kad atsakymas negalėtų būti vienareikšmis. Viena vertus, atsižvelgiant į tai, kad šalies neinformuotumas nėra laikomas būtina sąlyga CK 6.228 straipsnio taikymui, tačiau, tais atvejais, kai jis įrodomas, tokia silpnosios sutarties šalies savybė tampa reikšminga aplinkybe esminio įsipareigojimų neproporcingumo

654 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-168-687/2015, *L. S.* v. *AB DNB bankas*.

655 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-253-969/2015, *Ž. B. , V. D. , D. D. , E. K. , B. K. , R. K. , A. K., A. K., Z. K., E. L. , K. M. , J. P., Z. R., R. R. , R. S., V. S. , I. S., A. Š. , R. V. , A. V.* v. *AB DnB NORD bankas,* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-248/2015*, I. S.* v. *akcinė bendrovė DNB bankas*.

656 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R., *supra* note 47, p. 1176.

657 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *supra* note 41, p. 304.

nustatymui, išankstinis šalies informavimas sumažintų teismo intervencijos tikimybę. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad šalies neinformuotumas nėra būtina sąlyga CK 6.228 straipsnio taikymui, taip pat į tai, kad teisės normoje numatytos kitos silpnąją sutarties padėtį nulemiančios aplinkybės, nesusijusios su informacijos ar žinių trūkumų, taip pat yra laikomos reikšmingomis, vertinant minėto straipsnio taikymo pagrįstumą, ikisutartinis informavimas gali neturėti reikšmės vėlesnės teismo vykdomos sutarties sąlygų kontrolės legitimumui. Be to, tokia pati išvada darytina ir atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad, remiantis iš 1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio perimtu reglamentavimu, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje nenustatytos papildomos privalomos sąlygos - stipriosios sandorio šalies žinojimas apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ar pagrįstas tikėjimasis apie tokį žinojimą, taip pat pasinaudojimas kontrahento padėtimi ar savybėmis, tam, kad galėtų būti nustatytas pagrindas CK 6.228 straipsnio taikymui. Tai reiškia, kad net ir informavus kontrahentą apie jam nežinomas aplinkybes, tačiau jam nusprendus sudaryti sutartį iš esmės neproporcingai mažai palankiomis sąlygomis, pats įsipareigojimų nelygiavertiškumas gali teismo būti laikomas pakankamu pagrindu vėlesniam šios šalies sutarties ar jos sąlygos atsisakymui arba pakeitimui. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos atsisakymo arba pakeitimo dėl esminės įsipareigojimų nelygybės reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis. Nors teismai, spręsdami teismo intervencijos legitimumo klausimą, remiasi komerciniu sutarties pobūdžiu ir aukštesniais verslo santykių dalyviams taikomais atidumo ir rūpestingumo standartais, atsižvelgiant į tai, kad esminė sutartinių įsipareigojimų nelygybė, esanti pagrindu sutarties atsisakymui ar sąlygų pakeitimui, gali būti konstatuota net ir tuo atveju, jei nenustatytas stipriosios sandorio šalies žinojimas apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ar pagrįstas tikėjimasis apie tokį žinojimą, taip pat pasinaudojimas kontrahento padėtimi ar savybėmis, šiuo aspektu Lietuvos Respublikos sutarčių teisė neatitinka stabilumo ir teisinio tikrumo komerciniuose santykiuose poreikių.

3.3. Nesąžiningos komercinių sutarčių sąlygos

3.3.1. Konceptualieji nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolės pagrindai

Atsižvelgiant į galimą itin platų nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės suvokimą, jos analizė pirmiausiai turėtų būti pradėta nuo jos sampratos. Bet kokia teismo intervencija į sutartinius santykius yra vykdoma remiantis kartu ir sąžiningumo principo užtikrinimo tikslu. Net ir tuo atveju, jei sutarties sąlyga pažeidžia imperatyvias teisės nuostatas, teismas, užkirsdamas kelią jos taikymui teisiniuose santykiuose, siekia sąžiningų pasekmių kitos sutarties šalies, trečiųjų asmenų ar visos visuomenės atžvilgiu. Vis dėlto, sąvoka „nesąžiningos sutarčių sąlygos“ ir jų kontrolė moderniojoje sutarčių teisėje yra įgavusios ir atskirą prasmę, žyminčią konkrečių teisių (dažniausiai - vartotojų teisių) gynimo būdų taikymo

sritį. Tokios sutarties sąlygų nesąžiningumo kontrolės atsiradimo priežastys nėra savarankiškos ir jau yra aptartos šiame disertaciniame darbe. Kaip nurodo nesąžiningų sutarties sąlygų reglamentavimą analizavusi P. Nebbia, jau nuo Antrojo pasaulinio karo pasikeitimai vartojimo pobūdyje bei gerovės valstybės idėjos iškilimas tapo pagrindu dramatiškiems teisinio reguliavimo pasikeitimams Europoje, o technologinis progresas, pokyčiai pardavimo ir distribucijos metoduose bei didėjantis masinės gamybos metodų ir standartinių sutarties sąlygų naudojimas radikaliai pakeitė ekonominę ir socialinę aplinką - pripažinta, kad pirkėjai nebeturi pakankamai žinių ir įgūdžių įvertinti įsigyjamo objekto kokybę, mažmeninę prekybą vykdančio pardavėjo veikla apsiriboja perdavimu tų objektų, kuriuos įsigyti pirkėjas jau yra įtikintas gamintojo reklamos, o įsipareigojimų pusiausvyra tarp pirkėjo bei pardavėjo gali būti pažeista standartinių sutarties sąlygų pagrindu sudarytų sutarčių[658]. Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės nuostatos yra vienas iš ryškiausių socialinės sutarčių teisės teorijos, aptartos disertacinio darbo 1.3.1.3 poskyryje, taikymo elementų.

Egzistuoja skirtingi nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės modeliai. Th. Wilhelmsson išskiria keturis: pirmuoju autorius įvardina tokius atvejus, kai pripažįstama, kad nesąžiningos sutarčių sąlygos nesukuria savarankiškų sutarčių teisės problemų ir turi būti sprendžiamos bendrosiomis teisės nuostatomis, tad specialus tokių sąlygų reguliavimas nelaikomas būtinu ir teisinėje sistemoje nėra nustatomas. Remiantis antruoju modeliu, nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolė taikoma tik standartinėms sutarčių sąlygoms. Trečiajame modelyje kontrolės taikymo sritis taikoma tik vartojimo sutartims, grindžiant tipiniu derybinės galios pusiausvyros tarp šalių nebuvimu ir sutarties šalies valios bei primestų standartinių verslininko sąlygų konfliktu. Paskutinis modelis, vadinamas bendruoju sutarčių sąlygų sąžiningumo modeliu, yra plačiausio taikymo – šiuo atveju sutarties sąlygų sąžiningumo testas taikomas tiek individualiai aptartoms, tiek neaptartoms, taip pat standartinėms sutarčių sąlygoms, nepriklausomai nuo to, ar jos įtrauktos į komercinę, ar vartojimo sutartį.[659] Disertacinio darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į skirtingose teisės sistemose egzistuojantį reglamentavimą ir vėliau šiame disertacinio darbo poskyryje aptariamus *soft law* dokumentų nuostatomis siūlomus nesąžiningų sutarties sąlygų sukuriamų problemų sprendimo būdus, gali būti klasifikuojama pagal skirtingus kriterijus, tad nuoseklus galimų kontrolės modelių sąrašas galėtų būti labai ilgas:

1. Pirmuoju kriterijumi gali būti laikomas specialiųjų teisės normų, skirtų būtent nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei, numatymas teisės sistemoje. Jei sąvokos „nesąžiningos sutarties sąlygos“ (angl. „*unfair contract terms*“) bei „nesąžininga komercinė praktika“ („*unfair commercial practices*“) suprantamos itin plačiai, išimtinai nesąžiningoms sutarties sąlygoms taikytinas reglamentavimas nekuriamas. Tad sutarties sąlygų sąžiningumas teismo kontroliuojamas ne specialiosiomis tokiam testui sukurtomis nuostatomis, o bendrųjų sutarčių teisės ir net kitų civilinės teisės normų pagrindu, įskaitant ir ankstesniuose poskyriuose aptartas priemones (iš anksto sutartų sumų, mokėtinų pažeidus sutarties pagrindu kylančius įsipareigojimus, bei esminės nelygybės, sukurtos sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų, kontrolę). Tuo tarpu, pripažinus, kad nesąžiningos sutarties sąlygos yra atskira su-

658 Nebbia, P., *supra* note 101, p. 23.

659 Wilhelmsson, Th., *supra* note 102, p. 53-54.

tarčių teisės problema, kurios sprendimui reikia savarankiško teisių gynybos būdo, teisės sistemoje numatomos specialiosios teisės normos. Kaip bus aptarta vėliau, akivaizdžiu tokios teisės sistemos pavyzdžiu yra Europos Sąjungos teisė, kurioje specialiosios nesąžiningų sutarties sąlygų testo nuostatos yra itin išplėtotos. Vienas ir esminių pavyzdžių - Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB direktyva dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 (toliau - Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva)[660].

2. Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės modeliai gali būti klasifikuojami ir pagal tai, kokioms sutarties sąlygoms, skirstant pagal susitarimo dėl tokios sąlygos įtraukimo procesą, kontrolė taikoma: t. y. visoms sutarties sąlygoms, tik individualiai neaptartoms vienos iš šalių iš anksto parengtoms sutarties sąlygoms ar tik standartinėms vienos iš šalių naudojamoms sutarties sąlygoms.
3. Dar viena galima klasifikacija išskirtina remiantis kitu sutarties sąlygų skirstymu: t. y., ar į kontrolės taikymo sritį patenka visos sutarties sąlygos. Neretai sistemose numatomos tokios kontrolės išimtys, pavyzdžiui, nurodant, kad nevertinamas sutartyje nustatytos kainos adekvatumas.
4. Ketvirtoji klasifikacija galima remiantis sutarčių, kurioms taikoma aptariama kontrolė, rūšimis – tik vartojimo, vartojimo ir dviejų nekomerciniais tikslais veikiančių asmenų, ar visų rūšių, įskaitant ir komercinius sutartinius santykius.
5. Galimas skirstymas ir pagal tai, ar kontrolė vykdoma visų rūšių sutartiniams santykiams, taikant tas pačias teisės normas, ar komercinių sutarčių nesąžiningumo testui sukuriant atskiras teisės nuostatas.

---

660 Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB direktyva dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančia Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 (Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva) [2005] OL L 149/22. Tyrimo kontekste aktualus šios direktyvos 5 straipsnis, kuriame aptarta nesąžininga komercinės praktika:

1. Nesąžininga komercinė veikla draudžiama.

2. Komercinė veikla yra nesąžininga, jeigu: a) prieštarauja profesinio atidumo reikalavimams ir b) iš esmės iškreipia arba gali iš esmės iškreipti vidutinio vartotojo, kurį produktas pasiekia arba kuriam yra skirtas, arba, kai komercinė veikla nukreipta į tam tikrą vartotojų grupę, vidutinio grupės nario ekonominį elgesį siūlomo produkto atžvilgiu.

3. Komercinė veikla, kuri gali iš esmės iškreipti ekonominį elgesį tik aiškiai identifikuojamos grupės vartotojų, kurie dėl savo proto arba fizinės negalios, amžiaus arba patiklumo yra tokios praktikos arba peršamo produkto ypač lengvai pažeidžiami tokiu būdu, kurį galima pagrįstai tikėtis prekybininką iš anksto numačius, vertinama vidutinio tos grupės nario atžvilgiu. Tai nepažeidžia bendros ir teisėtos reklamos praktikos naudoti perdėtus pareiškimus arba pareiškimus, kurių nereikia suprasti tiesiogine prasme.

4. Visų pirma nesąžininga komercinė veikla yra ta, kuri: a) yra klaidinanti, kaip nurodyta šios direktyvos 6 ir 7 straipsnyje, arba b) yra agresyvi, kaip nurodyta šios direktyvos 8 ir 9 straipsnyje.

5. Tokios komercinės veiklos, kuri bet kuriomis aplinkybėmis laikoma nesąžininga, sąrašas pateikiamas I priede. Tas pats sąrašas galioja visose valstybėse narėse, ir jį galima keisti tik peržiūrint šią direktyvą.

Neabejotina, kad toks klasifikacijų sąrašas nėra baigtinis ir ši aplinkybė tik patvirtina, jog įstatymų leidėjas ar negriežtosios teisės dokumento rengėjai teisės normų ar kitų teisinių taisyklių kūrimo procese turi nelengvą užduotį parinkti tinkamiausią sutarties sąlygų sąžiningumą užtikrinantį modelį. Šiame darbe sąvoka „nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė *siaurąja prasme*“ bus vartojama žymint modelį (būdingą ir Europos Sąjungos teisei), kuriame sutarties sąlygų sąžiningumas vertinamas specialiųjų teisės normų pagrindu, skirtų būtent nesąžiningoms sutarčių sąlygoms bei nesąžiningai komercinei praktikai, anglų kalba įvardinamoms („*unfair contract terms*“) ir („*unfair unfair commercial practices*“). Savo ruožtu, nesąžiningų sutarties sąlygų kontrole *plačiąja prasme* bus laikomas modelis, kuriame sutarties sąlygų sąžiningumas teismo vertinamas taikant ne tik specialiąsias tokiai kontrolei skirtas, tačiau ir bendrajai sutarčių teisei priklausančias teisės normas.

Tais atvejais, kai pasirenkama kurti specialiąsias nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei skirtas taisykles, jų taikymo sritį pakankamai įprasta apriboti standartinėmis ar bent individualiai neaptartomis iš anksto vienos iš šalių parengtoms sąlygoms taikytinomis sutarčių teisės nuostatomis. Neretai pati nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės sąvoka tapatinama su standartinių sutarties sąlygų kontrolės sąvoka. Standartinių sutarties sąlygų kontrolė yra klasikinė tema diskusijose, kuriose sutarčių laisvės principas kritikuojamas dėl savo fiktyvumo[661]. Pasak H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens, standartinių sutarties sąlygų sąžiningumo kontrolės tikslas yra ne išvengti be pagrindo įgyto pranašumo - tokia teisminė sutarties sąlygų kontrolė padeda išvengti dalinai netinkamo rinkos veikimo, nulemto sandorio šalių disponuojamos informacijos asimetrija. Atsižvelgiant į tai, kad pasitaiko atvejų, kai informacijos apie standartinių sąlygų turinį surinkimo kaštai viršija sandorio pagrindu gaunamą naudą, tampa racionalu tokias standartines sutarties sąlygas ignoruoti (t. y. į jas neatsižvelgti, jomis nesidomėti), o šias sąlygas siūlantiems asmenims tampa paranku nebesiūlyti geresnių sąlygų. Remdamiesi šiais argumentais, autoriai daro išvadą, kad pati rinka, nesant teisminės intervencijos, negali išspręsti šių problemų.[662] Vis dėlto, vienos iš šalių iš anksto parengtų kontrahentui pateikiamų (dažniausiai – standartinių) sutarties sąlygų naudojimas savaime nėra žalingas. Priešingai – jų naudojimu sumažinami sutarties rengimui ir deryboms patiriami kaštai bei sudaromos prielaidos šalims didžiausią dėmesį skirti esminę reikšmę kiekvienai iš jų turintiems teisėms bei įsipareigojimams[663]. Tokių sąlygų naudojimo sukuriama problematika, kaip minėta, yra susijusi su tuo, kad viena iš šalių puikiai žino sutarties sąlygas, nes pati jas parengė, o kita šalis turi su jomis susipažinti, galimai patirti papildomas išlaidas jų turinio ar teisinių pasekmių išsiaiškinimui ir pan. Sutartinių santykių praktika parodė, kad neigiama tokių sąlygų naudojimo pusė yra tai,

661 De Boeck, A.; Von Hoecke, M. The Interpretation of Standard Clauses in European Contract Law. *Standard contract terms in Europe: a basis for and a challenge to European contract law*. Austin (Tex.): Wolters Kluwer Law & Business; Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008, p. 225.

662 Schäfer, H. B.; Leyens, P., *supra* note 103, p. 117-118.

663 Nurodydamas, kad kaip ir nacionalinėse sistemose, kai kuriose tarptautinio verslo srityse tradiciškai pripažįstamos standartinės sutartys, šių santykių kontekste M. J. Bonell išskiria standartinių sutarties sąlygų naudojimo privalumus: 1) sandorio sudarymui patiriamų kaštų sumažinimas, 2) didesnis sutarties sąlygų nespėjamumo ir teisinio tikrumo laipsnis ir 3) kalbos barjerų sumažinimas ar net pašalinimas. Bonell, M. J., *supra* note 100, p. 77.

kad ne visi asmenys skaito visą pateiktos sutarties tekstą. Nors iš pirmo žvilgsnio toks jų elgesys gali pasirodyti nepateisinamas, teisėje pripažįstama, kad taip yra ne visais atvejais. H. Schulte-Nölke iš anksto vienos iš šalių parengtų sutarties sąlygų sukuriamą pavojų grindžia situacine išankstinio sutarties sąlygų suformulavimo nulemta nepalankia padėtimi (angl. „*situational disadvantage due to pre-formulation*"[664]). Pasak šio autoriaus, teisminės sutarties sąlygų sąžiningumo kontrolės priemonės turėtų būti taikomos tik tokioms sąlygoms, kai šalis, nusprendusi jų neskaityti, būtų laikoma besielgiančia racionaliai – t. y. sąlygoms, kurių skaitymo bei derėjimosi dėl jų efektyvi teisinė sistema nereikalauja. H. Schulte-Nölke nurodo, kad į nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės taikymo sritį neturėtų patekti nuostatos, į kurias efektyvioje teisinėje sistemoje tikimasi, jog bus atkreiptas šalių dėmesys[665]. Tad, toks aiškinimas akivaizdžiai pademonstruoja, kad moderniojoje sutarčių teisėje pripažįstamos situacijos, kai sutarties šalis gali būti laikoma veikusia pakankamai apdairiai ir protingai, net ir tais atvejais, kai ji sudarydama sutartį susipažino ne su visomis joje numatytomis nuostatomis.

Taigi, įstatymų leidėjui pripažinus, kad vienos iš šalių iš anksto parengtų sąlygų naudojimas suvaržo kitos sutarties šalies laisvo apsisprendimo dėl sutarties sąlygų galimybę, teisės sistemose sukurtos tokį suvaržymą koreguojančios priemonės, viena kurių ir yra nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė. Be abejo, pirminis tokios teisinės apsaugos priemonių tikslas – apsaugoti vartotojų teises bei teisėtus interesus. Tačiau sisteminis sutarčių teisės pobūdis – nuolatinė teisės normų sąveika nulemia, kad visiškas vartojimo ir komercinių sutarčių teisinio reglamentavimo atribojimas tampa neįmanomas[666]. Vartojimo santykių

664 Pasak autoriaus, tai situacija, kai vienai iš šalių pateikiamos kitos šalies (įprastai esančios patyrusia atitinkamoje veikloje) iš anksto parengtos sutarties sąlygos, dažniausiai sudarančios ilgą sutarties tekstą. Pateikusiai šaliai, be abejo, sutarties sąlygos yra puikiai žinomos, tuo tarpu sąlygas gaunanti šalis yra nepalankesnėje, nors ir įveikiamoje, padėtyje – ji susiduria su dilema – ar jai reikėtų visas šias sąlygas skaityti, kreiptis į ekspertus pagalbos ir tokiu būdu patirti papildomų kaštų ir sugaišti laiką iki sutarties sudarymo. Autorius pabrėžia, kad atsakymas į šį klausimą labai priklausys nuo sutarties rūšies, tačiau kartu atkreipia dėmesį, kad jau negali būti paneigtas faktas, jog asmenys retai skaito visą sutartį (net ir komercinio pobūdžio) ir pateikia smulkesniu šriftu nurodytų sąlygų, dažnai laikomų ne tokiomis reikšmingomis, pavyzdį. Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 208.

665 H. Schulte-Nölke nuomone, vertinant, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, galėtų būti atsižvelgiama į tai, ar galėjo būti pagrįstai tikimasi, jog protingi asmenys kreipsis teisinio patarimo dėl tokio turinio sąlygos. Tais atvejais, kai teisinės išlaidos, patiriamos tokiai sąlygų peržiūrai ir deryboms dėl jų, yra santykinai mažos, lyginant su sandorio verte, atidus verslininkas turėtų tokias išlaidas laikyti būtina investicija. Kai kuriose sistemose nustatytas ribojimas, taikomas bendrovėms, viešai skelbiančioms savo finansinius rodiklius ar turinčioms tam tikrą reikšmingą kiekį darbuotojų (Olandija), H. Schulte-Nölke vertinimu, nėra efektyvus, nes įpareigoja tokias šalis derėtis net ir labai smulkiuose sandoriuose arba dėl sąlygų, kurių vertė yra itin nedidelė. Todėl šis autorius efektyvesniu pripažįsta reikšmingos sandorio sumos, kurią pasiekus sutarties sąlygų nesąžiningumo testas nebūtų taikomas, nustatymą. *Ibid,* p. 208-213.

666 Vartojimo sutarčių teisės ir komercinių sutarčių teisės sistemų sąveiką ir tiesioginį vartojimo sutartiniams santykiams skirtų teisės normų taikymą atvejams, kai vartotojas įsigijo prekes ne iš asmens, kurio atžvilgiu pageidauja pareikšti reikalavimą, aptaria N. Reich. Autorė atkreipė dėmesį į bylas, kuriose toks tiesioginis poveikis gali būti įžvelgiamas. Reich, N. Diverse Approaches to Consumer Protection Philosophy. *Essays on Comparative Commercial and Consumer Law* [interaktyvus]. 1992, p. 269-274 [žiūrėta 2016-03-15]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.beal/escnderl0001&div=19&start_page=245&collection=beal&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>.

reglamentavimui skirtų nuostatų įtaka verslo sutartiniams santykiams tampa vis akivaizdesnė. Pavyzdžiui, B. Kleirsbilck požiūriu, toks atribojimas yra net nereikalingas. Šio autoriaus nuomone, 1993 m. balandžio 5 d. Europos Tarybos direktyvos Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais ir Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos taikymo sritis turėtų būti praplėsta ir komerciniams sutartiniams santykiams.[667] Nors, reikia paminėti, kad tokia „ekspansija" kelia nemažai diskusijų. Tai, ar išplėsti nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės ribas ir sutartiniams santykiams, kylantiems tarp verslininkų, yra kontraversiškas politinis klausimas[668]. Disertacinio darbo autorės subjektyviu vertinimu, nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemones nagrinėjamos temos kontekste yra itin aktualios. Ypatingą reikšmę turi ta aplinkybė, kad Europos Sąjungos institucijų iniciatyva parengtuose privatiniams santykiams skirtuose *soft law* dokumentuose tapo įprasta atriboti nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemones, taikomas komerciniuose ir kitų rūšių sandoriuose. Skirtingas reglamentavimas sudaro prielaidas ištirti teisės normų skirtumus ir nustatyti būtent komerciniams sutartiniams santykiams taikytinų taisyklių ypatumus.

3.3.2. Teisminė nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolė UNIDROIT Principuose

Skirtingai nuo DCFR ar CESL, UNIDROIT Principuose nėra specialiųjų nuostatų, taikytinų nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei, suprantant ją siaurąja prasme – t. y. nėra nuostatų, kuriose būtų minimos tokios sąlygos, anglų kalba įvardinamos kaip „*unfair contract terms*". Atsižvelgiant į tai, kad tokių nuostatų kontrolė labiausiai išplėtota būtent vartojimo sutartinių santykių srityje, o UNIDROIT Principai šiems santykiams netaikomi, specialiųjų nesąžiningas sutarčių sąlygas reglamentuojančių nuostatų nebuvimas negali stebinti. Vis dėlto, nereikėtų daryti išvados, kad sutarties sąlygų sąžiningumo klausimas šiuo *soft law* dokumentu nesprendžiamas.

Nagrinėjamu klausimu aktualūs UNIDROIT Principų (2004 ir 2010 m. redakcijų) 2.1.19-2.1.20 straipsniai[669], reglamentuojantys standartines ir siurprizines sutarčių sąlygas. UNIDROIT Principų 2.1.19 straipsnio 2 dalyje pateikiama standartinių sutarties sąlygų sąvoka – jomis laikomos vienos iš sutarties šalių iš anksto bendram pakartotiniam naudojimui parengtos sąlygos, naudojamos be derybų su kita sutarties šalimi. Taigi, UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnyje numatytos dvi sąlygos, kurių visuma turi būti nustatyta, tam, kad sutarties sąlyga būtų laikoma standartine: jos parengimas iš anksto bei naudojimas pakartotinai. T. Naude pastebi, kad, jei pirmosios sąlygos interpretavimas nesukelia sunkumų, antrosios turinys nėra toks aiškus, atsižvelgiant į tai, kad iš anksto vienos iš šalių parengtos sąlygos gali būti rengiamos kaip standartinės, tačiau panaudotos pirmą kartą arba priešingai - parengtos ne kaip standartinės (tik vienam konkrečiam sandoriui), tačiau naudotos to asmens veikloje nuolat. Šios autorės nuomone, standartinių sutarties sąlygų sąvoka turėtų būti aiškinama plečiamai, įtraukiant abi nurodytas hipotetines situacijas – t.

667 Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais [1993] OL L95/29. Keirsbilck, B., *supra* note 104, p. 262.

668 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 641.

669 1994 m. redakcijoje šios nuostatos buvo numatytos 2.19-2.20 straipsniuose.

y., net ir naudojant tokias sąlygas pirmą kartą, esminę reikšmę turi šalies siekis naudoti jas pakartotinai. Kita vertus, jei sutarties sąlygos buvo naudojamos pakartotinai, tačiau šalis, jas rengdama, tokio tikslo neturėjo, jos vis tiek priskirtinos standartinėms.[670] Reikia pastebėti, kad nei šiame negriežtosios teisės dokumente, nei jo komentare neaptariama, kaip šis siekis naudoti pakartotinai ar net pats pakartotinis naudojimas turėtų būti įrodomas šalies, kuriai šios sąlygos buvo pateiktos. Pirmuoju atveju jai būtų itin sudėtinga žinoti kontrahento planus ir siekius, antruoju – ji gali neturėti informacijos apie kitus šio asmens sandorius ir jų sąlygas (ypač, jei jos konfidencialios[671]).

Taigi, remiantis UNIDROIT Principais, teismo intervencija į sutartinius santykius, kilusius standartinių sutarties sąlygų pagrindu, galima tais atvejais, kai susiduriama su siurprizinėmis sutarčių sąlygomis – t. y. tokios sutarties sąlygos laikomos neįpareigojančiomis. Oficialiajame šio *soft law* dokumento 2.1.20 straipsnio komentare paaiškinamos siurprizinių sutarties sąlygų reglamentavimo specifiškumo priežastys. Nurodoma, kad, pagal bendrą taisyklę, šalis, sutikusi su kitos sutarties šalies standartinėmis sąlygomis, yra jų saistoma, nepriklausomai nuo to, ar ji iš tikrųjų detaliai žino jų turinį arba pilnai suprato jų reikšmę. Tačiau UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnyje numatyta svarbi minėtos taisyklės išimtis, kuria siekiama išvengti situacijų, suteikiančių galimybę standartines sutarties sąlygas pateikiančiai šaliai neteisėtai pasinaudoti kitos šalies padėtimi, kai šiai nežinant jai primetamos tokios sutarties sąlygos, su kuriomis vargu, ar būtų sutikusi, jei tik būtų apie jas žinojusi.[672] Taigi, siurprizinių sutarties sąlygų kontrolės priemonėmis siekiama apginti teises asmens sudariusio sutartį, kurioje įtraukta jam nepalanki tokio tipo sutartims nebūdinga nuostata, nebuvusi šiam asmeniui žinoma sutarties sudarymo metu.

Oficialiajame UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnio komentare atskleidžiama, kokia sąlyga laikoma siurprizine: tai yra sąlyga, kurios pagal jos turinį protingas asmuo (atsižvelgiant ir į jo subjektyviąsias savybes) tokio tipo sutarties sąlygose nebūtų tikėjęsis. Kartu paaiškinama, kad, analizė turi būti įvairiapusiška: viena vertus, sprendžiant, ar sąlyga yra neįprasta, turi būti atsižvelgiama į dažniausiai naudojamas atitinkamoje verslo sferoje, kita vertus - į individualias tarp šalių vykusias derybas.[673] Taigi, ar buvo galima tikėtis atitinkamos sutarties sąlygos, priklausys ir nuo objektyviai tam tikroje rinkoje, kuriai priskirtinas sandoris, susiformavusios praktikos, ir nuo konkretaus sandorio sudarymo aplinkybių. T. Naude taip pat nurodo daugybę kriterijų, padedančių nustatyti siurprizinį sutarties sąlygos pobūdį: sutarties sąlyga gali būti laikoma siuprizine, kai ji neatitinka derybų metu aptartų sąlygų arba šalies skelbtos reklaminės informacijos, kai ji suteikia standartines sąlygas naudojančiai šaliai teisę vykdyti sutartį iš esmės kitaip, nei numatyta pirminiame

670 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 384-385.

671 Komercinėse sutartyse įprasta numatyti sąlygą, kurios pagrindu sutarties tekstas laikomas konfidencialiu.

672 Komentare taip pat nurodoma, kad kiti straipsniai, kuriais siekiama apsaugoti ekonomiškai silpnesnius ar mažiau patyrusius rinkos dalyvius, numatyti esminę nelygybę ir *contra preferentem* taisykles numatančiose UNIDROIT principų nuostatose. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 68 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

673 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 68-69 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

pasiūlyme, taip pat, jei ši sąlyga suteikia jai neįprastai plačią sutarties vykdymo diskreciją arba kai sutarties sąlyga neatitinka sutartimi siekiamų tikslų, siurprizine laikytina sąlyga, numatanti papildomus neįprastus tokioms sutartims įsipareigojimus, taip pat sąlyga, kuri itin nukrypsta nuo praktikoje įprastai naudojamų taisyklių ir jų reikšmės, sąlyga, kurios įtraukimas negali būti logiškai pagrįstas ir kitos[674]. Disertacinio darbo autorės nuomone, toks sutarties sąlygų siurprizinio pobūdžio aiškinimas tinkamai atspindi komercinių sutartinių santykių ypatumus – įprastos verslo praktikos reikšmę, taip pat skatina sutarties šalių sąžiningumą ikisutartiniuose santykiuose, įpareigojant tinkamai informuoti ir veikti nuosekliai – nesant teisėto pagrindo nenukrypti nuo derybų metu aptartų bendradarbiavimo sąlygų.

Kitas kriterijus reikšmingas vertinant, ar sąlyga yra siurprizinė, yra jos tekstas bei būdas, kuriuo ji išdėstyta. Oficialiajame UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnio komentare nurodoma, kad sprendžiant, ar sąlyga yra siurprizinė, didesnis dėmesys turi būti atkreipiamas ne tiek į formuluotes ar pateikimo būdus, įprastus tokio tipo standartinėse sutartyse, tačiau į profesinius sąlygas gaunančios šalies įgūdžius bei patirtį, nes sutarties sąlygų aiškumo lygis priklausys nuo to, ar ši šalis priskirtina tai pačiai profesinei kategorijai, kaip ir standartines sutarties sąlygas naudojanti šalis.[675] Toks sutarties sąlygos turinio aiškinimas neabejotinai atspindi UNIDROIT Principų - būtent komerciniams sutartiniams santykiams rengto negriežtosios teisės dokumento - pobūdį, taip pat - komerciniuose sutartiniuose santykiuose galiojančią profesinės kompetencijos prezumpciją. Viena vertus, negali būti tikimasi, kad komercinių santykių dalyviai išmanys bet kurioje verslo sferoje vartojamus terminus, kita vertus, iš jų gali tikimasi tinkamo verslo srities, kurioje jie įprastai veikia, sąvokų ar įprastos kalbos žinojimo. Tuo tarpu šalis, naudojanti standartines sutarties sąlygas, žinodama, kad kontrahentui sudaromas sandoris nėra įprastas dėl tos priežasties, jog jis veikia kitoje srityje, turi pareigą pateikti tokias sutarties sąlygas, kurios yra aiškios ir suprantamos. Tai reiškia, kad, jei verslininko naudojamos standartinės sutarties sąlygos yra pritaikytos sandoriams, kurių abi šalys veikia toje pačioje srityje, ir vartojama terminija yra sudėtinga, remiantis UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsniu, sąlygas naudojančiai šaliai kyla pareiga jas adaptuoti (supaprastinti), kai sandoris sudaromas su asmeniu, įprastai veikiančiu kitame verslo sektoriuje. Priešingu atveju jai tenka vėlesnės teismo intervencijos, pripažinus, kad standartinėse sutarties sąlygose buvo įtrauktos siurprizinės sąlygos, rizika. Pastebėtina, kad toks aiškinimas atitinka disertacinio darbo 2.5 poskyryje aptartą kriterijų, kuriuo remiantis siūloma kvalifikuoti vienos iš komercinės sutarties šalių padėtį silpnąja – t. y. sutarties šalies sudaromo sandorio buvimą tipiniu ar netipiniu jos vykdomame versle. Nors standartinių sutarčių sąlygų kontrolės priemonių tikslas nėra apsaugoti silpnosios sutarties šalies interesus, cituoti šio *soft law* dokumento oficialaus ir neoficialaus komentarų autorių argumentai patvirtina siūlomo kriterijaus pagrįstumą – vykdomos nuolatinės veiklos reikšmę.

---

674 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 400-402.

675 Oficialiajame 2010 metų UNIDROIT Principų komentare paminima, kad tarptautinių sandorių kontekste svarbiu gali būti ir kalbos faktorius. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 69 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

Remiantis UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnio 1 dalimi, šalis negali remtis siurpriziniu sutarties sąlygos pobūdžiu, jei ji aiškiai su tokia sąlyga sutiko. Oficialiajame šios nuostatos komentare paaiškinama, kad galimybė remtis aplinkybe, kad sutarties sąlyga yra siurprizinė, išnyksta, jei standartines sutarties sąlygas pateikianti šalis į ją atkreipia kontrahento dėmesį ir pastaroji su tokia sąlyga sutinka.[676] Pasak T. Naude, pakanka, kad šalys tik aptarė standartinę sutarties sąlygą, net ir jei viena iš jų negalėjo daryti įtakos sąlygos turiniui - ji vis tiek negali remtis ta aplinkybe, kad sutarties sąlyga yra siurprizinė[677]. Toks aiškinimas akivaizdžiai atspindi konceptualiuosius standartinių siurprizinių sutarties sąlygų kontrolės pagrindus – informacijos apie sutarties sąlygas asimetriją. Tai reiškia, kad, jei sutarties sąlygų turinys jas gaunančiai šaliai yra žinomas, nėra pagrindo taikyti UNIDROIT Principų 2.1.20 straipsnyje numatytam teisių gynybos būdą.

Taigi, vertinant siurprizinių sutarties sąlygų kontrolę reglamentuojančias UNIDROIT Principų nuostatas bei jų aiškinimą, darytina išvada, kad šio *soft law* dokumento pagrindu tokios sąlygos vertinamos, tinkamai atsižvelgiant į komercinių sutartinių santykių ypatumus ir nesuteikiant pernelyg plačios diskrecijos teismui kontroliuoti verslininkų sudarytos sutarties turinį. Sutarties sąlygos siurprizinis pobūdis nustatomas ypatingai atkreipiant dėmesį į tokiuose sandoriuose įprastas sutarčių nuostatas, sutarties sąlygas gavusios šalies priklausymą ar nepriklausymą sandorio, kuris sudaromas, srities profesionalams (nuolatinį veikimą konkrečioje verslo srityje) bei derybų metu suderintas bendradarbiavimo nuostatas. Taip suderinamos tiek socialinei sutarčių teisei, tiek klasikiniam laikotarpiui būdingi principai - apsaugomi komercinės veiklos dalyviai, dėl objektyvių priežasčių disponuojantys mažesnės apimties informacija, skatinamas sąžiningumas derybose bei užtikrinama galimybė komercinės sutarties šalims prognozuoti sutarties vykdymo eigą ir iš tokios sutarties kylančių ginčų galimas baigtis – t. y. stabilumas bei teisinis tikrumas civilinėje apyvartoje.

3.3.2. Teisminė nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolė Europos Sąjungos institucijų iniciatyva priimtuose negriežtosios teisės dokumentuose (DCFR ir PECL) bei CESL

Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė (suprantant ją siaurąja prasme) Europos Sąjungoje yra labai išplėtota. Tai, be abejo, nulėmė šiai teisės sistemai būdingas ypatingas dėmesys, skiriamas vartotojų teisių apsaugai. Vis dėlto, apsaugos išplėtimas komercinių sutartinių santykių sričiai, numatant tik šios rūšies santykiams taikytinas specialiąsias – griežtesnes - taisykles, atspindi dar vieną šiai teisės sistemai būdingą ypatumą. M. B. M. Loos ir H. Schelhaas aukštesnio slenksčio, kurį peržengus teismas galėtų pripažinti komercinės sutarties sąlygas nesąžiningomis, nustatymą pateisina tuo, kad verslininkai laikomi pakartotinai rinkoje dalyvaujančiais subjektais, todėl ir labiau patyrusiais sutarčių sudaryme. Iš to seka,

676 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 69 [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

677 Vogenauer, S., *supra* note 85, p. 385.

kad, priešingai nei vartotojams, jiems dažniausiai nereikia didelio masto teisinės apsaugos nuo sutarties sąlygų nesąžiningumo. Tačiau, pasak šių autorių, nelygiavertė derybinė padėtis egzistuoja ir komercinių sutartinių santykių srityje ir tam tikro lygio apsauga nuo nesąžiningų sutarties sąlygų taip pat yra būtina.[678] Taigi, kaip nurodo H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens, teisinio standartinių sutarties sąlygų reguliavimo poreikis šių laikų teisėje negali būti paneigtas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad tokia teisminė kontrolė yra aiški intervencija į privačią autonomiją, esančią visos Europos Sąjungos teisinės ir ekonomikos sistemų pagrindu, kontrolė turi būti pagrįsta ir apibrėžta[679]. Toks reikalavimas įgyja dar didesnę prasmę komerciniuose sutartiniuose santykiuose, kuriuose galimybė prognozuoti yra esminės reikšmės.

DCFR nesąžiningoms sutarčių sąlygoms skirti II.-9:401 - II.-9:410 straipsniai[680], kurių didesnė dalis yra skirta būtent vartotojo apsaugai nuo verslininko pasiūlytų nesąžiningų sutarties sąlygų, tuo tarpu komercinių sutarčių sąlygų kontrolei skirta ženkliai mažiau dėmesio. Pastebėtina, kad šios nuostatos turi būti aiškinamos ir taikomos sistemiškai – kartu su kitomis susijusiomis šio *soft law* dokumento nuostatomis, įskaitant DCFR II.-3:106 straipsnį, reglamentuojantį teikiamos kontrahentui informacijos aiškumą ir formą,

DCFR II. - 9:402 straipsnio pirmoji dalis numato individualiai neaptartas sutarties sąlygas pateikiančio asmens pareigą užtikrinti, kad jos būtų parengtos ir išreikštos aiškia, suprantama kalba. Antroji straipsnio dalis numato, kad vartotojo ir verslininko sudarytos sutarties sąlyga, kuri yra verslininko pateikta pažeidžiant šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytą pareigą, gali būti laikoma nesąžininga pati savaime[681]. Taigi, šioje nuostatoje aiškiai nustatomas vartotojų teisės apsaugos prioritetinis vaidmuo – vienas iš privatinei teisei skirtų Europos Sąjungos teisės bei Bendrijos institucijų iniciatyva priimtų *soft law* dokumentų, skirtų sutartiniams santykiams, nuostatų esmingiausių požymių. DCFR II. - 9:402 straipsnio komentare paaiškinama, kad jis yra kildinamas iš 1993 m. balandžio 5 d. Europos Tarybos direktyvos Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais,

---

678 Loos, M. B. M.; Schelhaas, H., *supra* note 105, p. 117.

679 Schäfer, H. B.; Leyens, P *supra* note 103, p. 98.

680 DCFR II.-9:401 straipsnis nustato imperatyvų šių sąlygų pobūdį, II.-9:402 apibrėžia skaidrumo pareigą, įtraukiant individualiai nesuderintas sutarčių sąlygas, II.-9:403 straipsnyje detalizuojama nesąžiningumo sąvoka sutartyse, sudarytose tarp verslininko ir vartotojo, II.-9:404 straipsnyje detalizuojam ta pati sąvoka, tačiau taikoma sutartims, sudarytoms tarp dviejų ne verslo tikslais veikiančių asmenų, tuo tarpu nagrinėjamai temai aktualiausiame - II.-9:405 straipsnyje aptarta nesąžiningumo sąvoka, taikant ją verslininkų sutarytoms sutartims. DCFR II.-9:406 straipsnyje nurodomos sutarčių sąlygos, kurioms nesąžiningumo testas yra netaikomas, II.-9:407 aptartos aplinkybės, į kurias atkreiptinas dėmesys, vertinant sutarties sąlygos nesąžiningumą, II.-9:408 straipsnyje nurodytos sąlygos nesąžiningumo sukeliamos pasekmės, II.-9:409 straipsnyje aptartas verslininko į sutartį, sudarytą su vartotoju, įtrauktos sąlygos dėl išimtinės visų ginčų, kylančių iš tokios sutarties, nustatymo pagal verslininko veiklos vietą, nesąžiningumas, II.-9:410 straipsnyje nurodytos vartojimo sutarčių sąlygos, kurių nesąžiningumas yra preziumuojamas.

681 Angl. „*Duty of transparency in terms not individually negotiated*
(1) A person who supplies terms which have not been individually negotiated has a duty to ensure that they are drafted and communicated in plain, intelligible language.
(2) In a contract between a business and a consumer a term which has been supplied by the business in breach of the duty of transparency imposed by paragraph (1) may on that ground alone be considered unfair".

o jo tikslas – užtikrinti, kad kitos sutarties šalies pateikiamos sutarties sąlygų pagrindu kylančios teisės ir įsipareigojimai galėtų būti suprantami be papildomos pagalbos.[682] Remiantis M. B. M. Loss, pateikiamų sąlygų skaidrumo principas apima du esminius aspektus: visų pirma, prekybininkas privalo užtikrinti, kad kita šalis turės galimybę susipažinti su sutarties sąlygomis prieš jos sudarymą, antra, sąlygos turi būti suprantamos „vidutiniam" asmeniui, jei jis nusprendžia pasinaudoti šia susipažinimo su siūlomomis sutarties sąlygomis galimybe[683]. Taigi, sutarties sąlygų skaidrumo principas taikomas visų rūšių sutartiniams santykiams, tačiau skiriasi jo apimtis. Jei vartojimo santykiuose neaiškios vartotojui sąlygos savaime laikomos nesąžiningomis, komerciniuose sutartiniuose santykiuose netinkamas sutarties sąlygos suformulavimas savaime nebus pagrindu pripažinti sutarties sąlygos nesąžininga (papildomos aplinkybės, kurios yra privalomos, aptariamos vėliau).

DCFR II. – 9:405 straipsnis numato, kad pagal vienos iš šalių standartines sąlygas parengtos verslininkų sudarytos sutarties sąlyga laikoma nesąžininga, jei ji savo prigimtimi šiurkščiai nukrypsta nuo geros komercinės praktikos, prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai[684]. Kaip nurodoma šios nuostatos komentare, DCFR II. – 9:405 straipsnis, kuriuo nustatyta ribota sutarties turinio kontrolė, laikomas pačiu liberaliausiu, lyginant jį su nesąžiningas sąlygas vartojimo sutartiniuose santykiuose bei sutartiniuose santykiuose tarp ne verslo tikslais veikiančių asmenų reglamentuojančiomis šio *soft law* dokumento nuostatomis[685]. DCFR II. – 9:405 straipsnyje numatytas reglamentavimas atitinka *Acquis* principų 6:301 straipsnio 2 dalyje numatytą taisyklę, kurios komentare paaiškinama, kad standartinių sutarties sąlygų kontrolės išplėtimas komercinėms sutartims grindžiamas idėja, kad pats individualiai neaptartų sutarties sąlygų egzistavimas leidžia daryti prielaidą apie jų naudotojo galimybę apriboti kitos sutarties šalies gebėjimą naudotis sutarčių laisve, tad teismo kontrolė yra pagrįsta ir ji negali būti apribota tik vartojimo santykiams. Vis dėlto, nurodoma, kad *Acquis* principų 6:301 straipsnio 2 dalis apriboja ją tokia apimtimi, kuria iš šalių gali būti tikimasi geriau pasirūpinti savo interesais ir kuriose griežtų ir greitai taikomų taisyklių poreikis yra stipresnis.[686] Be to, remiantis DCFR II. – 9:405 straipsnio komentaru, šios nuostatos pagrindu vykdoma sutarties turinio kontrolė grindžiama ne bendrąja derybinės galios disproporcija, o prielaida, kad iš anksto vienos iš šalių parengtų sutarties sąlygų naudojimas įgalina ją apriboti kitos sutarties šalies laisvę[687].

Aptardami DCFR II. – 9:405 straipsnio taikymo sritį, šios nuostatos komentaro autoriai paaiškina, kad ji taikoma tik verslininkų sudarytoms sutartims, parengtoms pagal standartines vienos iš šalių nuolat naudojamas sutarčių sąlygas, todėl atvejai, kai viena iš šalių iš anksto parengia sutarties sąlygas, tačiau tik vienam konkrečiam sandoriui, šis straipsnis

682 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 629.

683 Loos, M. B. M., *supra* note 425, p. 180.

684 Angl. „*Meaning of "unfair" in contracts between businesses*
A term in a contract between businesses is unfair for the purposes of this Section only if it is a term forming part of standard terms supplied by one party and of such a nature that its use grossly deviates from good commercial practice, contrary to good faith and fair dealing".

685 Von Bar, C.; Clive, E., *op. cit.,* p. 641.

686 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H., *supra* note 345, p. 235.

687 Von Bar, C.; Clive, E., *op. cit.*

netaikomas[688]. Tai reiškia, kad į DCFR II. – 9:405 straipsnio taikymo sritį neturėtų patekti sutarčių, nors ir rengtų išimtinai vienos iš šalių, tačiau nesiekiant naudoti ir nenaudojant pakartotinai, sąlygos. Toks aiškinimas leidžia vertinti, kad nesąžiningomis sutarties sąlygomis šio *soft law* dokumento autoriai laiko tik tokias, kurios jau kuriamos siekiant jas pakartotinai naudoti kaip standartines, tuo tarpu, kai sutartis rengiama individualiam atvejui, jai sutarties sąlygų nesąžiningumo kontrolės priemonės netaikytinos. Tai reiškia, kad analogiško turinio sutarties sąlygos teisėtumas bus vertinamas atsižvelgiant į jos rengimo aplinkybes. Tačiau, reikia pastebėti, kad tokios taisyklės pritaikymas atskirais atvejais gali būti sudėtingas. Kaip nurodo H. Schulte-Nölke, šį testą taikant tik standartinėms sutarčių sąlygoms, jo taikymo sritis, atsižvelgiant į siekiamus tikslus, gali būti per siaura. Sutarties šaliai, kuriai pateikiamos sutarties sąlygos, nėra jokio skirtumo, ar jos kontrahento buvo parengtos tik vienam konkrečiam sandoriui, ar naudotos daugiau kartų. Be to, kaip teisingai pastebi šis autorius, tokiam asmeniui gali būti sunku ar net neįmanoma nustatyti, ar šios sąlygos buvo dar kada nors panaudotos.[689] Disertacinio darbo autorės nuomone, tokie nuogąstavimai yra pagrįsti. Informacijos apie sutarties sąlygas asimetrija, esanti pagrindine standartinių nesąžiningų sutarties sąlygų atsiradimo priežastimi, egzistuoja ne tik tais atvejais, kai sutartys yra rengiamos pakartotiniam (nuolatiniam) naudojimui – sutarties sąlygas parengusi šalis visais atvejais yra tinkamai su jomis susipažinusi, o kontrahentas, kuriam jos pateiktos, turi vienodas galimybes, taip pat vienodas jam teisės keliamas atidumo pareigas, nepriklausomai nuo to, ar jis yra pirmas ir vienintelis, kuriam šios sąlygos bus pateiktos.

Taigi, siekiant atskleisti nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės, taikomos sutartiniams santykiams tarp verslininkų, ypatumus, DCFR II. – 9:405 straipsnio nuostata palygintina su kitų rūšių sutartiniams santykiams taikomais nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolę reglamentuojančiais šio *soft law* dokumento straipsniais. Tiek DCFR II. – 9:403 straipsnyje, tiek DCFR II. – 9:404 straipsnyje nurodoma, kad iš anksto parengtų sutarties sąlygų nesąžiningumu laikoma situacija, kai jos sukuria kitai sutarties šaliai (atitinkamai vartotojui arba ne verslo tikslais veikiančiam asmeniui) nenaudingas sąlygas bei prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai. Savo ruožtu, DCFR II. – 9:405 straipsnyje pirmasis kriterijus nenumatytas[690] ir, kaip nurodoma šios nuostatos komentare, nors visuose trijose nuostatose remiamasi atitikimu sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai, verslininkų sutartims taikomas standartas skiriasi iš esmės. Komentaro autoriai kartu paaiškina, kad atitikties geros komercinės praktikos reikalavimams standartas kildinamas iš Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose 3 straipsnio 3 dalies.[691], Taigi, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose 3 straipsnio 3 dalies nuostata numato, kad valstybės narės turi numatyti, kad susitarimas dėl mokėjimo

688 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 642.

689 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 211.

690 T. y. sutarties sąlygos nesąžiningumas komerciniuose sutartiniuose santykiuose nustatomas, jei standartinė sutarties sąlyga savo prigimtimi šiurkščiai nukrypsta nuo geros komercinės praktikos, prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai, o nepalanki sutarties šaliai padėtis nėra minima.

691 Von Bar, C.; Clive, E., *op. cit.*

dienos ar dėl pavėluoto mokėjimo pasekmių, neatitinkantis šios direktyvos 3 straipsnio 1 dalies b–d punktų ir 2 dalies nuostatų, negali būti priverstinai vykdomas, taip pat iš jo negali kilti reikalavimas kompensuoti nuostolius, jei įvertinus visas aplinkybes**, įskaitant gerą komercinę praktiką** ir produkto pobūdį, tai yra labai neteisinga kreditoriaus atžvilgiu. Nustatant, ar susitarimas yra labai neteisingas kreditoriaus atžvilgiu, *inter alia* bus atsižvelgta į tai, ar skolininkas turi objektyvią priežastį nukrypti nuo 1 dalies b–d punktų ir 2 dalies nuostatų. Jei nusprendžiama, kad toks susitarimas yra labai neteisingas, taikomos įstatymu nustatytos sąlygos, išskyrus tuos atvejus, kai nacionalinis teismas nusprendžia, jog būtų teisinga taikyti kitokias sąlygas. Kaip jau aptarta šio disertacinio darbo 1.3.3.2.2 dalyje, kas laikytina gera komercine praktika DCFR nėra atskleista. Remiantis G. Cordero Moss, šio kriterijaus turinys gali būti nustatomas pagal verslo santykiuose vyraujančių praktiką, remiantis bendraisiais teisės principais, taip pat verslo papročiais[692].

DCFR II. – 9:407 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, vertinant sutarties sąlygos nesąžiningumą šio DCFR skyriaus kontekste, turi būti atsižvelgiama į šio *soft law* dokumento II. – 9:402 straipsnyje numatytą skaidrumo pareigą, sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų prigimtį, sutarties sudarymo metu egzistavusias aplinkybes, kitas sutarties sąlygas bei sąlygas kitų sutarčių, nuo kurių analizuojama sutartis priklauso. *Acquis* principų komentare (kuriame pateiktas paaiškinimas pažodžiui pakartotas DCFR komentare), pabrėžiama, kad vertinamas konkrečiai sutarties sąlygos, o ne visos sutarties priimtinumas (nesąžiningumas), tačiau kartu pastebima, kad kitų sutarties sąlygų ir kitų sutarčių, nuo kurių ši sutartis priklauso, sąlygos yra įtrauktos į kriterijų, į kuriuos atsižvelgtina taikant nesąžiningumo testą, sąrašą. Remiantis tokiu aiškinimu, sutarties sąlygas pateikusi šalis negali pateisinti konkrečios sąlygos joje įtraukimo, remdamasi kitomis kontrahentui naudingomis sutarties sąlygomis, išskyrus atvejus, kai tarp šių sąlygų ir tos, kurios nesąžiningumas yra tiriamas, yra aiškus ryšys. Komentaro autoriai pateikia pavyzdį, kad žema kaina negali pateisinti nesąžiningos sutarties sąlygos, išskyrus atvejus, kai jos nustatymas yra individualaus susitarimo rezultatas. Tad, kaip jie nurodo, straipsnio tekste pateikta nuoroda į kitas sutarties sąlygas ar kitas susijusias sutartis žymi tik tai, kad jos gali būti padariusios įtaką šiai sutarties sąlygai.[693] Tokį aiškinimą galėjo nulemti DCFR numatytų nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei skirtų nuostatų taikymo sritis – t. y. šalims derantis dėl sutarties sąlygų, įprastai kiekviena iš jų sutinka su tam tikrais kompromisais – vienų sąlygų sąskaita sutinka su kitomis. Todėl ir tokios derybų rezultatu esančios sutarties sąlyga negali būti vertinama izoliuotai (t. y. neatsižvelgiant į visų nuostatų visumą – visas sutarties pagrindu kylančias teises ir įsipareigojimus). Tuo tarpu DCFR II.-9:401 - II.-9:410 straipsniai skirti vienos iš šalių pakartotiniam naudojimui parengtoms sutarčių sąlygoms. Tai reiškia, kad nevyksta derybos dėl sutarties nuostatų ir teisių bei įsipareigojimų visumą nustato išimtinai viena iš sutarties šalių. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, sutarties sąlygos visais atvejais sąžiningumas privalo būti vertinamas visų šios sutarties sąlygų kontekste. Manytina, kad visos sutarties sąlygos yra susijusios, todėl turi būti vertinamos sistemiškai. Pareiga atsižvelgti į visas sutarties nuostatas, net jei nesąžiningų sutarties sąlygų testas taikomas tik vienai iš jų, užtikrina didesnį vertinimo objektyvumą, kuris yra nukreiptas į sutarties

692 Cordero Moss, G., *supra* note 84, p. 75-86.

693 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H., *supra* note 345, 238.

nuostatų visumą. Be to, sunku būtų rasti argumentus, paneigiančius tokios visos sutarties analizės naudą, lyginant su pavienių sąlygų įvertinimu.

PECL specialiosios nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonės nėra numatytos. Kaip ir UNIDROIT Principuose, kontrolė vykdoma bendrosiomis sutarčių teisės nuostatomis. Paminėtinas PECL 2:104 straipsnis (1998 metų redakcijoje - 5.103 A straipsnis) reglamentuojantis individualiai nederintas sutarčių sąlygas. Pirmojoje šio straipsnio dalyje numatyta, kad sutarties sąlygos, kurios nebuvo individualiai suderintos, gali būti panaudotos prieš apie jas nežinančią šalį tik tuo atveju, jei šia sąlyga besinaudojanti šalis ėmėsi protingų žingsnių, siekdama atkreipti į jas kitos šalies dėmesį prieš sutarties sudarymą. Antroji straipsnio dalis numato, kad sutarties tekste pateikta nuoroda į sutarties sąlygas nelaikoma tinkamu šalies dėmesio atkreipimu net ir tuo atveju, jei šalis pasirašo dokumentą[694]. Remiantis PECL 2:104 straipsnio komentaru, tais atvejais, kai sutarties šalys sudaro sutartį ne šalims aiškiai susitarus dėl jos sąlygų, o vienai iš šalių naudojant standartines arba individualiai neaptartas iš anksto jos parengtas sąlygas, jos įpareigoja kontrahentą tik tuo atveju, jei prieš sutarties sudarymą į šias sąlygas buvo atkreiptas tinkamas dėmesys. Kartu paaiškinama, kad šis reikalavimas laikomas įvykdytu, kai standartinės sąlygos yra įtrauktos į pasirašomos sutarties dokumentą arba atspausdintos kitoje laiško, kuriuo buvo atsiųstas pasiūlymas (oferta) pusėje ar išdėstytos atskirame dokumente, kai šalis pateikė aiškią nuorodą į šį dokumentą sutartyje.[695] Nagrinėjamos temos kontekste taip pat aktualu, kad, remiantis šio straipsnio komentaru, individualiai neaptarta sąlyga gali būti laikoma įpareigojančia, net jei šalis apie ją nežinojo, kai tokios sąlygos egzistavimą nulemia tam tikroje verslo srityje susiformavę papročiai, pavyzdžiui, jei pardavėjas ar paslaugų tiekėjas priklauso tam tikrai asociacijai, kuri yra viešai paskelbusi nariams privalomas taisykles, jų nuostatos gali tapti privalomomis ir asociacijos nario klientui (PECL 1:105 straipsnis).[696] Disertacinio darbo autorės nuomone, šiuo atveju aktualia aplinkybe turėtų būti šalies, kuriai sąlyga buvo pateikta, priklausymas ar nepriklausymas konkrečiai verslo sričiai. Kaip minėta, iš verslininkų negali būti tikimasi išmanyti visų verslo sričių, todėl net ir didelės bendrovės, sudarydamos atsitiktinį sandorį, gali būti laikomos dėl objektyvių priežasčių turinčiomis nepakankamą žinių kiekį apie šioje srityje egzistuojančius verslo papročius.

694 Angl. „2:104 (ex art. 5.103 A) - Terms not individually negotiated
(1) Contract terms which have not been individually negotiated may be invoked against a party who did not know of them only if the party invoking them took reasonable steps to bring them to the other party's attention before or when the contract was concluded.
(2) Terms are not brought appropriately to a party's attention by a mere reference to them in a contract document, even if that party signs the document".

695 Lando, O. *et al*., *supra* note 86, p. 149.

696 *Ibid*, p. 150.

Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė numatyta **CESL** 8 skyriuje[697]. Remiantis CESL 79 straipsnio 1 dalimis, vienos iš šalių pateikta sutarties sąlyga, esanti nesąžininga, remiantis CESL 8 skyriaus 2 ir 3 dalimis, šalies neįpareigoja. Kaip ir DCFR atveju, CESL komentare nurodoma, kad nesąžiningų sutarties sąlygų neįpareigojantis pobūdis (t. y. negaliojimas), kildinamas iš vartotojų teisių apsaugai skirtos iš 1993 m. balandžio 5 d. Europos Tarybos direktyvos Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[698]. Taigi, ši nuostata yra dar vienas vartojimo santykiams skirtų normų išplėtimo komerciniams sutartiniams santykiams pavyzdys. Reikšmingas skirtumas nuo DCFR yra tas, kad CESL gali būti taikomas ne tik standartinėms sutarčių sąlygoms[699].

CESL 86 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad sutarties, sudarytos verslininkų, sąlyga laikoma nesąžininga, jei, atsižvelgiant į CESL 8 skyriaus tikslus: (a) ji yra individualiai nesuderinta, remiantis CESL 7 straipsnyje pateikta reikšme, ir (b) ji yra tokio pobūdžio, jog šiurkščiai nukrypsta nuo geros komercinės praktikos, prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad, vertinant sutarties sąlygos nesąžiningumą, CESL 8 skyriaus 3 dalies tikslais turi būti atsižvelgiama į (a) sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų prigimtį, (b) sutarties sudarymo metu egzistavusias aplinkybes, (c) kitas sutarties sąlygas ir (d) sąlygas kitų sutarčių, nuo kurių analizuojama sutartis priklauso[700]. Taigi, kaip ir DCFR atveju, esminis kriterijus, skiriantis verslininkų sutartiniams santykiams taikytiną taisyklę nuo kitų rūšių sutartiniams santykiams skirtų nuostatų – geros komercinės praktikos kriterijus. D. Mazeaud ir N. Sauphanor-Brouillaud, komentuodami nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų reglamentavimą CESL paaiškina, kad, nors nesąžiningumo testas, kuris taikomas verslininkų sudarytų sutarčių turinio kontrolei, reikšmingai skiriasi nuo vartojimo santykiams taikomo, jo ištakos kildinamos iš vartojimo santykių reglamentavimui skirtos *acquis,* savo ruožtu šiurkščiai nukrypstančios

697 CESL 79 straipsnis reglamentuoja nesąžiningų sutarties sąlygų pasekmes, 80 straipsnyje numatytos išimtys, kada nesąžiningumo testas nėra taikomas, 81 straipsnyje aptartas imperatyvus šio skyriaus nuostatų pobūdis, 82 straipsnyje numatyta vartojimo sutartiniams santykiams taikytina pareiga užtikrinti pateikiamų individualiai nesuderintų sutarties sąlygų aiškumą (skaidrumą), 83 straipsnyje pateikiamas nesąžiningumo sąvokos, taikytinos vartojimo sutartiniuose santykiuose, apibrėžimas, 84 straipsnyje nurodytas „juodasis“ vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas, t. y. sąlygos, kurios visais atvejais laikomos nesąžiningomis, 85 straipsnyje nurodytas „pilkasis“ vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas, t. y. sąlygos, kurių nesąžiningumas yra preziumuojamas, 86 straipsnyje pateikiamas nesąžiningumo sąvokos, taikytinos komerciniuose sutartiniuose santykiuose, apibrėžimas.

698 Shulze, R., *supra* note 88, p. 377.

699 Šis skirtumas H. Schulte-Nölke vertinamas itin pozityviai. Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 211.

700 Angl. „*CESL 86 „Meaning of "unfair" in contracts between traders"*
1. In a contract between traders, a contract term is unfair for the purposes of this Section only if:
(a) it forms part of not individually negotiated terms within the meaning of Article 7; and
(b) it is of such a nature that its use grossly deviates from good commercial practice, contrary to good faith and fair dealing.
2. When assessing the unfairness of a contract term for the purposes of this Section, regard is to be had to:
(a) the nature of what is to be provided under the contract;
(b) the circumstances prevailing during the conclusion of the contract;
(c) the other contract terms; and
(d) the terms of any other contract on which the contract depends".

nuo geros komercinės praktikos standartas perimtas iš komerciniams sutartiniams santykiams skirtos 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius 7 straipsnio 1 dalies.[701] Šios direktyvos 7 straipsnyje „Nesąžiningos sutarties sąlygos ir praktika" numatyta: 1. Valstybės narės numato, kad sutarties sąlyga arba praktika, susijusi su mokėjimo diena arba laikotarpiu, delspinigių už pavėluotą mokėjimą palūkanų norma ar išieškojimo išlaidų kompensavimu yra nevykdytina arba iš jos kyla reikalavimas kompensuoti nuostolius, jei ji yra **labai nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu**. **Nustatant, ar sutarties sąlyga arba praktika yra labai nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu, kaip apibrėžta pirmoje pastraipoje, atsižvelgiama į visas konkretaus atvejo aplinkybes, įskaitant**: a) labai didelį nukrypimą nuo gerosios komercinės praktikos, pažeidžiant sąžiningumo ir sąžiningo elgesio principus; b) produkto arba paslaugos pobūdį; ir c) tai, ar skolininkas turi objektyvią priežastį nukrypti nuo teisės aktuose nustatytų delspinigių už pavėluotą mokėjimą palūkanų normos, mokėjimo laikotarpio, kaip nurodyta 3 straipsnio 5 dalyje, 4 straipsnio 3 dalies a punkte, 4 straipsnio 4 dalyje ir 4 straipsnio 6 dalyje, arba nuo nustatytos sumos, kaip nurodyta 6 straipsnio 1 dalyje. 2. Taikant 1 dalį, sutarties sąlyga arba praktika, dėl kurios negalimas delspinigių už pavėluotą mokėjimą nustatymas, **laikoma labai nesąžininga**. 3. Taikant 1 dalį preziumuojama, kad sutarties sąlyga arba praktika, dėl kurios negalimas 6 straipsnyje nurodytas išieškojimo išlaidų kompensavimas, yra labai **nesąžininga**.[702]

Pasak G. McMeel, šiurkštaus nukrypimo nuo geros komercinės praktikos kriterijumi CESL autoriai siekė nustatyti aukštesnį barjerą teisminei intervencijai nei reikšmingo disbalanso standartas, kuris taikomas vartojimo santykiams[703]. Kaip pastebi N. Kornet, geros komercinės praktikos kriterijus yra standartas, grindžiamas komercine praktika ir priimtino verslininkų tarpusavio elgesio supratimu. Nors ir pripažindama, jog galimi tokio suvokimo skirtumai, priklausantys nuo veiklos srities ir kitų aplinkybių, autorė daro išvadą, kad CESL 86 straipsnis žymi tam tikrą objektyvų kriterijų, nes šios nuostatos tekste, skirtingai nei CESL 31 straipsnyje, nepateikiama nuoroda į konkrečią situaciją.[704] H. Schulte-Nölke jį aiškina, taikydamas tam tikrą įprastos sąlygos standartą (kartu pripažindamas, kad ne kiekvienas nukrypimas nuo jo bus laikomas nesąžininga sutarties sąlyga). Taigi, pasak šio autoriaus, kuo didesnis nukrypimas nuo praktikoje įprastų nuostatų ir kuo mažiau tokį nukrypimą pateisinančių priežasčių, tuo didesnė tikimybė, jog sutarties sąlyga bus pripažinta nesąžininga. Tokiais atvejais vertinimui reikšmingi konkrečiame verslo sektoriuje susiformavę papročiai ir įprasta praktika, tačiau net ir dažnas tam tikros sutarties sąlygos naudojimas rinkoje neužkerta kelio jos pripažinimui nesąžininga.[705] Savo ruožtu, atsižvelgiant į tai, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos samprata Europos Sąjungos teisėje

701 Shulze, R., *supra* note 88, p. 364.

702 Disertacinio darbo autorės nuomone, toks, nors ir oficialus 7 straipsnio vertimas gali būti netikslus. Turėtų būti keliamas klausimas, ar šio straipsnio 1 dalies 3 punkte nurodomi delspinigiai neturėtų būti pakeisti palūkanomis, atsižvelgiant ir į šio įstatymo taikymo sritį, ir į angliškame tekste vartojamą sąvoką „*statutory rate of interest for late payment*".

703 McMeel, G., *supra* note 107.

704 Kornet, N., *supra* note 108, p. 334.

705 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 213-214.

bei Sąjungos institucijų iniciatyva parengtuose *soft law* dokumentuose aptarta disertacinio darbo 1.3.3.2.2 poskyryje, šiame poskyryje ji detaliau neanalizuojama.

Skirtingai nei vartojimo santykiams, komercinių sutartinių sąlygų vertinimui CESL nepateikiami vadinamieji „juodieji" ir „pilkieji" sutarčių sąlygų sąrašai – t. y. nenurodytos sąlygos, kurios savaime laikytinos nesąžiningomis, bei sąlygos, kurių nesąžiningumas preziumuojamas. Tačiau, pasak N. Kornet, jau vien šių vartojimo santykiams taikytinų sąrašų įtraukimas į CESL gali kelti verslininkų susirūpinimą dėl potencialaus jų poveikio komerciniams santykiams, nes kai kurių valstybių narių nacionalinių teismų praktikoje pastebėta tendencija atsižvelgti į tokias vartojimo santykiams skirtas nuostatas, sprendžiant ginčus, kylančius iš komercinių sutarčių. Kaip nurodo ši autorė, jei teisėjai CESL skaitys ir taikys protekcionistinės teisės politikos kontekste, jie gali būti linkę ieškoti gairių minėtuose sąrašuose ir tai gali nulemti tam tikrą netikrumą komerciniuose santykiuose[706]. Be abejo, tokie nuogąstavimai būtų buvę pagrįsti, jei Europos Parlamentui pritarus CESL, jį taikydami komercinių sutartinių santykių srityje kylančius ginčus sprendžiantys teisėjai būtų ėmę vadovautis verslo santykiams nebūdingais principais. Tačiau negali būti paneigta, kad „juodieji" ir „pilkieji" sutarčių sąlygų sąrašai gali būti ir naudingomis gairėmis, leidžiančiomis pradėti ginčo sąlygos galimo nesąžiningumo vertinimą, ypač, jei viena iš sutarties šalių akivaizdžiai laikytina silpnąja. Šiuo aspektu reikšminga, kad remiantis CESL 86 straipsniu, tuo atveju, jei ginčas sprendžiamas dėl verslininkų sudarytos sutarties sąlygos, patenkančios į vieną į minėtų sąrašų, teisėjai privalo tikrinti, **ar tokia sąlyga šiurkščiai nukrypsta nuo geros komercinės praktikos**. Tokiu būdu CESL rengėjai siekė „kompensuoti" vartojimo santykiams skirtų nuostatų poveikį ir atstatyti tinkamą komerciniuose santykiuose dominuojančių vertybinių nuostatų pusiausvyrą.

Kaip pastebi H. Schulte-Nölke, pakankamai nelengva nuspręsti, kokios individualios sutarties sudarymo ar vykdymo aplinkybės galėtų daryti įtaką sutarties sąlygų sąžiningumo vertinimui, pavyzdžiui, ar pateisinančia aplinkybe laikytinos sutarties šalies, pateikusios itin griežtas sutarties sąlygas, intensyvios aktyvios pastangos išaiškinti kitai sutarties šaliai jų turinį. Taip pat – ar skirtųsi sutarties sąlygų sąžiningumo vertinimas, jei būtų įrodyta, kad sutarties šalis, reikalaujanti pripažinti sutarties sąlygą nesąžininga, pati netinkamai vykdė sutartį ir gal net padarė esminį jos pažeidimą tyčine kaltės forma. Autorius pastebi, kad tai, kaip šie klausimai bus atsakyti, priklausys nuo konkrečioje teisinėje sistemoje, kurios teismai spręs ginčą, vyraujančių politinių pažiūrų bei vertybinių nuostatų.[707] Be minėtų ekonominių ir teisinių sutarties sudarymo metu egzistavusių aplinkybių, kitų tos pačios sutarties sąlygų bei kitų šalių sudarytų sutarčių nuostatų, gali būti analizuojami ir *Acquis* principų komentare nurodyti kriterijai: ar sutarties sąlyga nesukuria perdėto kontrahento teisių apsunkinimo arba nepagrįsto sutarties sąlygas pateikusios šalies teisių pagerinimo[708].

Remiantis CESL 80 straipsnio 1 dalimi, vienos iš šalių pateikiamų sutarties sąlygų nesąžiningumo testas netaikomas sutarties sąlygoms, atspindinčioms dispozityvias CESL nuostatas, taikytinas nesant šalių susitarimo konkrečiu klausimu. Tokia taisyklė atrodo pakankamai pagrįsta. Kaip nurodo H. Schulte-Nölke, aiškindamas, kodėl CESL nustatyta ši

706 Kornet, N., *supra* note 108, p. 335.

707 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 214-215.

708 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H. *supra* note 282, p. 322.

išimtis iš sutarties sąlygų nesąžiningumo testo, priešingas reglamentavimas suteiktų teisę ir pareigą teismams vertinti sąžiningumą tų sutarties sąlygų, kurios nėra sukurtos šalių valia, o yra įstatymų leidybos proceso rezultatas. Kaip teisingai pastebi šis autorius, tai yra gan akivaizdus įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių kompetencijos atskyrimas ir bent jau paprastų sutarčių teisės taisyklių atžvilgiu teismai yra ribojami sprendimų, priimtų įstatymų leidžiamosios valdžios.[709]

Kaip ir DCFR II. – 9:406 straipsnio 2 dalyje, CESL 80 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė neišplečiama sutarties sąlygoms, nustatančioms sutarties dalyką bei kainą, jei šios sąlygos išreikštos aiškiai ir suprantamai. Taigi, remiantis CESL 80 straipsnio 2 dalimi, vartojimo sutartyje nustatytai kainai bei sutarties dalykui netaikomas sutarties sąlygų nesąžiningumo testas, jei verslininkas laikėsi CESL 82 straipsnyje numatytos sutarties sąlygų skaidrumo (t. y. aiškumo) pareigos. Nagrinėjamu atveju reikšminga tai, kad, remiantis CESL 80 straipsnio 3 dalimi, komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikoma kitokia taisyklė: minėtas testas netaikomas sutartyje nustatytai kainai bei sutarties dalykui, tačiau nuostatos tekste aiškios nuorodos į pareigą laikytos skaidrumo reikalavimo nėra[710]. DCFR komentare toks reglamentavimas paaiškinamas pirmiausiai tuo, kad teisminė daiktų ar paslaugų kokybės bei kainos kontrolė yra nesuderinama su rinkos ekonomikos poreikiais. Antra, nurodoma, kad tokia kontrolė turėtų būti grindžiama teisiniais kriterijais, kurie neegzistuoja arba netinkamu bei apsunkinančiu taikymu kriterijų, kurie egzistuoja, tačiau kurie skirti labai retiems atvejams, kai kokybė arba kaina negali būti nustatyta iš sutarties (DCFR atveju tai būtų II. – 9:104 ir II. – 9:108 straipsniai).[711] H. Schulte-Nölke nuomone, sutarties sąlygoms, numatančioms sutarties dalyką ir kainą, taikomos išimties priežastys yra akivaizdžios – pagal bendrą taisyklę teisėjams nėra suteikti įgaliojimai vykdyti viešąją kainų, egzistuojančių rinkoje, kontrolę[712]. Reikia paminėti, kad išimties sutarties sąlygoms dėl kainos pritaria ne visi autoriai. Pavyzdžiui, M. W. Hesselink nuomone, tokiam apribojimui nėra pagrindo nei vartojimo, nei komerciniuose sutartiniuose santykiuose[713]. Galima tik pastebėti, kad šio disertacinio darbo 3.2 poskyryje aptartas teisių gynybos būdas, kuriame teismui tokia teisė yra suteikta (kuris numatytas ir pačiame CESL), tad, reikia pripažinti, kad teisėje yra numatytos išimtinės situacijos, kai teismams suteikiama teisė tikrinti ir sutartinių kainų adekvatumą. Kaip nurodo H. Schulte-Nölke, tiek turiningojo nesąžiningumo testo išimtys, tiek jo formuluotė, t. y. sąvokos „šiurkščiai" vartojimas CESL parodo aiškų šio dokumento rengėjų nenorą įteisinti per didelio masto teisminę intervenciją. Autorius pažymi, kad šios išimtys yra ypatingai reikšmingos ir atskleidžia tokio sutarties sąlygų sąžiningumo testo *raison d'ĕtre*[714]. Disertacinio

709 Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 201.

710 M. B. M. Loos kvestionuoja tokios išimties pagrįstumą. Loos, M. B. M., *supra* note 425, p. 191.

711 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 646. S. Šią išimtį analizęs S. Wittaker, nurodo, kad tokiu reglamentavimu siekiama nubrėžti ribą tarp teismo teisės peržiūrėti standartinių sutarčių (vartojimo) sąžiningumą ir pačių tokio sandorio pasekmių sąžiningumą. Tačiau, kaip pastebi šis autorius, tokios išimties taikymas praktikoje sukėlė sunkumų. Whittaker, S. Unfair Contract Terms, Unfair Prices and Bank Charges Case. *Modern Law Review*. 2011, 74: 122.

712 Schulte-Nölke, H., *op. cit*.

713 Hesselink, M. W., *supra* note 54, p. 226.

714 Schulte-Nölke, H., *op. cit*.

darbo autorės nuomone, tokios išimties numatymas yra pateisinamas, o komerciniuose sutartiniuose santykiuose jos pagrįstumas yra aukščiausio laipsnio. Kiekviena iš sutarties šalių geriausiai žino savo poreikius ir konkrečių kontrahento įsipareigojimų jai sukuriamą naudą (vertę), todėl tretieji asmenys (įskaitant ir teismą) tik ribotais atvejais turi galimybę pateikti objektyvų vertinimą. Be to, turi būti atsižvelgiama ir į tai, kad šalys sutartimi sukuriamą naudą įvertina jos sudarymo metu, tuo tarpu teismas tokią analizę atlieką jau po kurio laiko. Taigi, visų praeityje egzistavusių aplinkybių nustatymas yra ypatingai sudėtingas (jei apskritai įmanomas). Be to, komerciniuose sutartiniuose santykiuose esminę reikšmę turi jų dalyviams taikomi aukštesni atidumo, rūpestingumo bei protingumo standartai. Kiekvienas verslininkas, sudarydamas sutartį įvertina (bent jau neabejotinai privalo tinkamai įvertinti) sutarties dalyką ir kainą, todėl sutarties sudarymas savaime turėtų būti laikomas patvirtinimu, kad šios esminės reikšmės sąlygos kiekvienai iš šalių yra priimtinos, tad tuo pačiu ir sąžiningos. Akcentuotina, kad nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolė konceptualiai grindžiama siekiu išvengti netinkamo rinkos veikimo, nulemto sandorio šalių **disponuojamos informacijos asimetrija**, o dėl sutarties sąlygų, kuriose aptartas sutarties dalykas ir sutarties kaina, ji neturėtų egzistuoti, nes kiekviena iš šalių privalo jomis domėtis - tinkamai įvertinti prisiimamų įsipareigojimų naštą. Todėl, disertacinio darbo autorės nuomone, tokios nuostatos pagrįstai pašalintos iš nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės taikymo srities.

Teisės moksle analizuotos ir papildomos išimčių, taikytinų komercinių sutarčių sąlygų nesąžiningumo testui, galimybės. Daug dėmesio susilaukė maksimalios sandorio sumos, kurią pasiekus sutarties sąlygų nesąžiningumas nebūtų vertinimas, numatymas. H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens nuomone, tokios sumos nustatymas galimai sumažintų nuogąstavimą dėl jos taikymo didelės vertės komerciniams sandoriams, pavyzdžiui, vadinamiesiems susijungimų ir įsigijimų (angl. „*mergers and acquisitions*“, trumpinamų „*M&A*“) sandoriams. Pritarimą tokios ribos nustatymui autoriai grindžia tuo pagrindu, kad didelės vertės sandoriuose šalys atkreipia dėmesį net ir į standartines sutarties sąlygas, o informacijos apie jas surinkimo kaštai, lyginant su pačia sandorio verte, nebūna dideli. Kaip minėta, šių autorių nuomone, teisminė kontrolė turėtų būti leidžiama tik tais atvejais, kai nesidomėjimas standartinėmis sutarties sąlygomis yra racionalus – t. y. jų turinio aiškinimosi kaštai viršija paties sandorio naudą - verslininkų sutarčių sąlygos turėtų būti vertinamos tik tada, kai peržengiama ši riba.[715] Pritariant tokiems argumentams, turėtų būti akcentuojama, kad komerciniuose sutartiniuose sandoriuose susipažinimas ne su visomis sutarties sąlygomis prieš ją sudarant neturėtų būti laikomas įprastu ir skatintinu elgesiu, ypač, kai sudaromi verslininko veiklai reikšmingi, taip pat didelės vertės sandoriai. Disertacinio darbo autorės nuomone, tokio nesidomėjimo teisėtumas (t. y. neigiamų pasekmių nebuvimas tokio neveikimo atvejais) komerciniuose santykiuose gali būti pateisinamas tik išimtiniais atvejais ir tik sudarant sandorius dėl nedidelės vertės objektų, kai visų sutarties sąlygų nežinojimas nekelia reikšmingos rizikos, nes, kaip jau daug kartų pakartota šiame

715 Schäfer, H. B.; Leyens, P., *supra* note 103, p. 101, 118. Galima paminėti, kad M. W. Hesselink išreiškė palankią savo nuomonę apie tokios išimties svarstymą. Hesselink, M. W., *supra* note 55, p. 10. H. Schulte-Nölke tokios išimties nustatymą taip pat laiko efektyvia. Schulte-Nölke, H., *supra* note 56, p. 212-213.

darbe, verslininkams tradiciškai keliami aukštesni protingumo, atidumo ir rūpestingumo reikalavimai.

Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei skirtose CESL nuostatose nėra aiškiai atsakyta į klausimą, ar tokia teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius gali būti vykdoma *ex officio*. Europos Teisingumo Teismo praktikoje pripažinta, kad teismai turi teisę ir pareigą tikrinti vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumą, net ir nesant šalies reikalavimo. Sprendime, priimtame sujungtose *Océano Grupo Editorial SA* v. *Roció Murciano Quintero* (C-240/98) ir *Salvat Editores SA* v. *José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) ir *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98) bylose, Europos Teisingumo Teismas teisę vertinti sutarties sąlygų nesąžiningumą *ex officio* grindė Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyvoje 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[716] numatytos apsaugos pamatine idėja, pagal kurią santykyje su verslininku (pardavėju ar paslaugų teikėju) vartotojas yra silpnoji šalis tiek savo derybine galia, tiek žiniomis, o tai, pasak teismo, gali nulemti vartotojo sutikimą su iš anksto verslininko parengtomis sąlygomis, neturint galimybės daryti įtakos jų turiniui. Europos Teisingumo Teismas taip pat akcentavo, kad šios direktyvos tikslai nebūtų pasiekti, jei vartotojas būtų įpareigotas iškelti sutarties sąlygų nesąžiningumo klausimą teisme, nes bylose, kuriose ginčo sumos dažnai yra nedidelės, bylinėjimosi išlaidos gali būti už jas didesnės ir tai gali sulaikyti vartotoją nuo nesąžiningos sutarties sąlygos taikymo ginčijimo. Pabrėždamas riziką, kad dėl teisės nežinojimo vartotojas neginčys teisme jo nenaudai taikomos nesąžiningos sutarties sąlygos, Europos Teisingumo Teismas darė išvadą, kad vartotojų teisių apsaugos efektyvumas gali būti užtikrintas tik nacionaliniams teismams pripažįstant, jog jie turi teisę vertinti tokias sąlygas *ex officio*[717]. Šiais argumentais Europos Teisingumo Teismas rėmėsi ir savo sprendimuose, priimtuose *Cofidis SA* v. *Jean-Louis Fredout* (C-473/00)[718] ir *Asturcom Telecomunicaciones SL* v. *Cristina Rodríguez* Nogueira (C-40/08)[719] bylose. Iškėlęs klausimą, ar tokia pati taisyklė turėtų galioti ir iš komercinės sutarties kylančiuose ginčuose, ir išanalizavęs motyvus, kuriais remdamasis Europos Teisingumo Teismas ją suformulavo (trumpai aptartus aukščiau šioje pastraipoje), M. B. M. Loos, darė išvadą kad tais pačiais argumentais galima vadovautis ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, ypač atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad Europos Komisija CESL taikymo sritį buvo apribojusi tiems komerciniams sandoriams, kurių bent viena iš šalių yra maža ar vidutinė įmonė. Atsižvelgdamas į tai, kad sandoryje, sudaromame tarp didelės korporacijos ir mažos ar vidutinės įmonės, pastaroji gali būti priversta sudaryti sutartį jai nepalankiomis sąlygomis bei kad fizinių asmenų, sudarančių sutartis ne asmeniniais tikslais, interesų nesaugo

716 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, *supra* note 41, p. 239.

717 Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas sujungtose bylose *Océano Grupo Editorial SA* v. *Roció Murciano Quintero* (C-240/98) ir *Salvat Editores SA* v. *José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) ir *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98), [2000] ECR-I-04941, 25-27 pastraipos.

718 Teisingumo Teismo 2002 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Cofidis SA* v. *Jean-Louis Fredout* (C-473/00), ECR 2002 I-10875.

719 Teisingumo Teismo 2009 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Asturcom Telecomunicaciones SL* v. *Cristina Rodríguez* Nogueira (C-40/08), [2009] ECR I-09579.

vartotojų teisės nuostatos, M. B. M. Loos neatmeta galimybės, kad Europos Teisingumo Teismas išplėstų savo suformuotos taisyklės taikymo sritį ir komerciniams sandoriams. Savo ruožtu, pasak šio autoriaus, jei Europos Sąjungos įstatymų leidėjas mano, kad tai būtų per didelė intervencija, jis turėtų tai aiškiai išreikšti teisės normos forma nurodydamas, jog komerciniuose sutartiniuose santykiuose sutarties sąlyga neįpareigoja tik tuo atveju, jei viena iš šalių aiškiai rėmėsi jos nesąžiningumu.[720] Darbo autorė sutinka, kad, siekiant aiškumo, teismo teisė vertinti komercinės sutarties sąlygų nesąžiningumą *ex officio* turėtų būti aiškiai aptarta teisės aktuose. Tuo tarpu verslininkų sudarytų sutarčių sąlygų nesąžiningumo testas, kai nei viena šalis tokiu sąlygos pobūdžiu nesiremia, disertacinio darbo autorės nuomone, turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kai nustatytas akivaizdus objektyvių aplinkybių nulemtas vienos iš šalių neinformuotumas, esantis pagrindu ją laikyti silpnąja sutarties šalimi, t. y. taikant disertacinio darbo 2.5 poskyryje aptartą kriterijų, kuriuo remiantis siūloma kvalifikuoti vienos iš komercinės sutarties šalių padėtį silpnąja – t. y. sutarties šalies sudaromo sandorio buvimą tipiniu ar netipiniu jos vykdomame versle ir šio požymio nulemtą disponuojamos informacijos bei žinių disproporcija. Tokiu būdu būtų pasiekti nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonių tikslai – siekis panaikinti informacijos disbalanso nulemtą nepalankią derybinę padėtį.

3.3.3. Teisminė nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrolė Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje

Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė taikoma ir Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje. Iki CK 6.228[4] straipsnio priėmimo vartojimo sutartiniuose santykiuose šis teisių gynybos būdas taikytas remiantis CK 6.188 straipsniu, parengtu pagal Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[721]. 2014 m. įsigaliojo CK 6.228[4] straipsnis, skirtas nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolei, kuris taip pat buvo priimtas įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus, savo ruožtu CK 6.188 straipsnis neteko galios.

Lietuvoje komercinių sutarčių sąlygų nesąžiningumo kontrolės aspektu ypatingai reikšmingas Mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymo 9

720 Loos, M. B. M. *Standard Contract Terms Regulation in the Proposal for a Common European Sales Law. Comment to Nils Jansen*. [interaktyvus]. 2012, p. 794-795 [žiūrėta 2016-03-17]. <https://www.researchgate.net/publication/257143561_Standard_contract_terms_in_CESL>.

721 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 239.

straipsnis[722], kuriame atskleidžiama, kokios sutarčių sąlygos laikytinos nesąžiningomis šio įstatymo taikymo kontekste. Be abejo, privalo būti atkreiptas dėmesys ir į šio įstatymo taikymo sritį, kuri yra ganėtinai siaura[723]. Šiame teisės akte numatytas sutarties sąlygų nesąžiningumo siaurąja prasme kontrolės būdas. Taigi, remiantis šia nuostata, galimas komercinės sutarties sąlygos pripažinimas nesąžininga ir netaikymas bei nuostolių, sukeltų tokia sutarties sąlyga, priteisimas. Šio straipsnio 3-4 dalyse numatytos sąlygos, kurios savaime laikytinos nesąžiningomis (atitikmuo vartojimo sutartiniuose santykiuose taikomam „juodajam" sąrašui). Disertacinio darbo autorės žiniomis, teismų praktikos, kurioje ši nuostata būtų detaliai aiškinta, Lietuvos nacionalinėje teisėje nėra.

Nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų kontrolei aktualios ir CK 6.185 straipsnio, reglamentuojančio sutarčių standartines sąlygas, CK 6.186 straipsnio, skirto netikėtoms (siurprizinės) sutarčių standartinės sąlygoms, nuostatos, taip pat CK 6.211 straipsnis, reglamentuojantis atsakomybę naikinančias sąlygas, bei kitos su jais tiesiogiai susijusios teisės normos. Pastebėtina, kad CK 6.211 straipsnis bei 6.186 straipsnio 3 dalis paminėti ir DCFR komentare, analizuojant nesąžiningų verslininkų sudarytos sutarties sąlygų kontrolės priemones, numatytas Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėse sistemose[724].

Taigi, kaip ir UNIDROIT Principuose, Lietuvos nacionalinėje teisėje nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų kontrolė vykdoma standartinių siurprizinių sutarties sąlygų draudimu. CK 6.185 straipsnio 1 dalyje pateikiamas standartinių sutarties sąlygų apibrėžimas - jomis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taiko-

722 9 straipsnis „Kreditoriaus atžvilgiu nesąžiningos komercinių sutarčių sąlygos ir nesąžininga komercinė praktika" numato:
1. Jeigu kreditorius mano, kad komercinės sutarties sąlyga ar komercinė praktika, susijusi su mokėjimo diena ar laikotarpiu, komercinėje sutartyje ar šiame įstatyme nustatytų palūkanų dydžiu ar išieškojimo išlaidų kompensavimu, yra **nesąžininga jo atžvilgiu**, kilus ginčui, jis turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą ar neteisminę ginčų nagrinėjimo instituciją dėl tokios komercinės sutarties sąlygos ar komercinės praktikos pripažinimo nesąžininga ir reikalauti atlyginti nuostolius.
2. Nustatant, ar komercinės sutarties sąlyga ar komercinė praktika yra **nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu**, atsižvelgiama į visas konkretaus atvejo aplinkybes, įskaitant:
1) nukrypimą nuo **gerosios komercinės praktikos**, pažeidžiant sąžiningumo ir sąžiningo elgesio principus;
2) prekės, paslaugos ar darbų pobūdį;
3) aplinkybę, ar skolininkas nukrypo nuo šiame įstatyme nustatytų palūkanų dydžio, šio įstatymo 4 straipsnyje, 5 straipsnio 1, 3 ar 4 dalyje nustatyto mokėjimo laikotarpio arba nuo šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje nustatytos išieškojimo išlaidų sumos dėl objektyvių priežasčių.
3. Komercinės sutarties sąlyga ar komercinė praktika, dėl kurios negalima nustatyti palūkanų, yra **nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu**.
4. Taikant šio straipsnio 2 dalį, preziumuojama, kad komercinės sutarties sąlyga ar komercinė praktika, dėl kurios negalima kompensuoti išieškojimo išlaidų, yra **nesąžininga kreditoriaus atžvilgiu**.

723 Mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymo tikslas – nustatyti atsiskaitymo terminus už pagal komercines sutartis perduotas prekes, suteiktas paslaugas ir atliktus darbus, nustatyti palūkanų už pavėluotus mokėjimus dydį, jų skaičiavimo tvarką ir kreditoriaus teises, kai sumokama pavėluotai (1 straipsnio 1 dalis). Šis įstatymas taikomas visoms tarp ūkio subjektų arba ūkio subjektų ir viešųjų subjektų sudarytoms komercinėms sutartims, pagal kurias už atlyginimą perduodamos prekės, teikiamos paslaugos ar atliekami darbai ir atliekami mokėjimai (1 straipsnio 2 dalis).

724 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 643.

mos sudaromose sutartyse. Remiantis šio straipsnio 2 dalimi, sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti. Tuo tarpu nagrinėjamu klausimu neabejotinai aktualiausia yra šio straipsnio 3 dalis, numatanti, jog tais atvejais, kai abi sutarties šalys yra **įmonės (verslininkai)**, laikoma, kad šio straipsnio 2 dalyje numatyta supažindinimo pareiga tinkamai įvykdyta, jeigu:

1) sutarties standartines sąlygas parengusi šalis įteikia jas kitai šaliai raštu iki sutarties pasirašymo ar ją pasirašant;

2) iki sutarties pasirašymo praneša kitai šaliai, kad sutartis bus sudaroma pagal sutarties standartines sąlygas, su kuriomis kita šalis gali susipažinti standartines sutarties sąlygas parengusios šalies nurodytoje vietoje;

3) pasiūlo kitai šaliai, jei ši pageidautų, atsiųsti tų sąlygų kopiją.

Šios nuostatos komentare nurodoma, kad tai yra trys galimi tinkamo supažindinimo su standartinėmis sutarties sąlygomis būdai ir, jei bent vienu iš jų pasinaudota, laikoma, jog sąlygas pateikianti šalis tinkamai įvykdė supažindinimo su jomis pareigą[725]. Remiantis tokiu šios nuostatos aiškinimu, net ir tuo atveju, jei savo parengtas standartines sutarties sąlygas pateikianti šalis nesinaudojo vienu iš nurodytų supažindinimo būdų, savaime nereiškia, kad ji pažeidė savo pareigas. Verslininkui, sudarančiam sutartį su kitu komercinių santykių dalyviu, suteikiama laisvė pasirinkti supažindimo su standartinėmis sutarties sąlygomis būdą. Taigi, akivaizdu, jog, kaip ir įprasta, komerciniams sutartiniams santykiams taikomos nuostatos yra liberalesnės. Be to, kaip nurodoma CK 6.185 straipsnio 2 dalies komentare, „tinkamos galimybės susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis pobūdis skiriasi, nelygu sudaromos sutarties rūšis. Jeigu sudaroma komercinė sutartis, reikalavimai yra švelnesni, jeigu vartojimo sutartis – reikalavimai griežtesni“ [726].

Tinkamo verslininko supažindinimo su standartinėmis sutarties sąlygomis bei sutarties sąlygos pripažinimo siurprizine klausimus yra sprendęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pastebėtina, kad šių aspektų analizei ypatingai reikšminga teismų praktika būtent draudimo teisiniuose santykiuose. Tai nulėmė ta aplinkybė, kad verslo sutartiniuose santykiuose įprasta mažinti veiklos riziką draudžiantis, o remiantis kasacinio teismo išaiškinimu, „draudimo taisyklės yra standartinės, bendros sąlygos, paprastai taikomos visiems draudėjams, sudarantiems atitinkamos draudimo rūšies sutartį su tuo pačiu draudiku, o draudimo polise nurodomi ne bendri, bet konkrečią sutartį individualizuojantys duomenys <...>. Draudimo sutarties šalys įprastai nesidera dėl sutarties sąlygų, nes draudimo sutartis sudaroma pagal draudiko parengtas standartines draudimo rūšies taisykles prisijungimo būdu (CK 6.160 straipsnio 2 dalis, 6.185 straipsnio 1 dalis), todėl kilus abejonių dėl sutarties sąlygų jos aiškintinos draudėjo naudai. Draudimo rūšies taisyklėse, be kitų reikalavimų, turi būti aiškiai nustatyti draudžiamieji ir nedraudžiamieji *įvykiai*[727]. Vadovaujantis civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, sutarties laisvės, teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių principais, draudikas, turėdamas įstatymo suteiktą teisę parengti draudimo rū-

725 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 233-234.

726 *Ibid*, p. 233.

727 Žodžiu „įvykiai“ papildė disertacinio darbo autorė.

šies taisykles, privalo užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą ir jų suderinamumą, taisyklėse pateiktos sąvokos turi būti kiek įmanoma aiškiau atskleistos, konkretizuotos“[728].

Taigi, analizuodamas verslininkų sudarytų sutarčių pagrindu kilusius ginčus, kuriuose buvo reikalauta pripažinti sutarties sąlygą siurprizine, kasacinis teismas yra akcentavęs komercinių sutartinių santykių dalyviams taikomus griežtesnius atidumo reikalavimus ir atitinkamai griežčiau vertinęs intervencijos į tokius santykius legitimumą. Vienoje iš bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „**juridinis asmuo (verslininkas), užsiimdamas komercine veikla, dažniau nei vartotojas sudaro sandorius, yra įgijęs sutartinių santykių patirtį, geriau susipažinęs su savo kaip sutartinių santykių subjekto teisėmis, todėl jam keliami aukštesni rūpestingumo ir apdairumo reikalavimai nei vartotojui**“[729]. Kitoje byloje kasacinis teismas nurodė, kad „ieškovas turėjo galimybę susipažinti su visomis draudimo taisyklių sąlygomis pasirašydamas draudimo liudijimą, taigi draudėjui, kaip **protingai veiklą planuojančiai verslo įmonei**, toks reikalavimas negalėjo būti netikėtas (siurprizinis)”[730]. Kaip minėta, visų rūšių (tad ir komerciniuose) sutartiniuose santykiuose standartinės sąlygos privalo būti aiškios, suprantamos ir tinkamai atskleistos (t. y. šalis turi būto su jomis supažindinta). Visų šių aplinkybių įrodinėjimo našta tenka standartines sąlygas parengusiai šaliai[731]. Tačiau, kai sąlygas parengęs verslininkas įrodo, kad kita sutarties šalis buvo su sąlygomis supažindinta vienu iš CK 6.185 straipsnyje numatytų būdų, aplinkybė, kad supažindinimas nebuvo tinkamas, tenka tai teigiančiai sąlygas gavusiai šaliai[732].

728 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje 2014 m. spalio 21 d. Nr. 3K-3-450/2014, uždaroji akcinė bendrovė „Vilsarma“ v. uždaroji akcinė bendrovė draudimo kompanija „PZU Lietuva“.

729 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689/2006, *S. D.* v. *UAB DK „PZU Lietuva“*.

730 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217/2006, *UAB „Elko Kaunas”* v. *UAB „Draudimo kompanija Neris”*.

731 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2008, *uždaroji akcinė bendrovė „Galinta ir partneriai“* v. *uždaroji akcinė bendrovė draudimo kompanija „PZU Lietuva“*. Reikia paminėti, kad CK šeštosios knygos komentare nurodoma, kad „pareiga įrodyti, kad nebuvo sudaryta galimybė tinkamai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis, tenka šaliai, kuri jas ginčija“ ir pateikiama nuoroda į tris Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 3 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2000, *UAB „Pozicija”* v. *AB „Lietuvos draudimas”,* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 22 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2000, *S. L.* v. *AB „Lietuvos draudimas“*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-911/2000, *N. P.* v. *UAB „Ergo Lietuva”* (Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, 2001, p. 234). Tačiau nei vienoje iš šių nutarčių kasacinis teismas nepasisakė, kad įrodinėjimo dėl tinkamo nesupažindinimo našta tenka standartines sutarties sąlygas gaunančiai ir jas ginčijančiai šaliai. Priešingai – kasacinio teismo 2000 m. gegužės 3 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2000, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „aplinkybę, kad su standartinėmis sutarties sąlygomis kita sutarties šalis buvo tinkamai supažindinta, turi įrodyti standartines sutarties sąlygas parengusi šalis“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2000, *UAB „Pozicija”* v. *AB „Lietuvos draudimas”*).

732 Kasacinis teismas nurodė, kad „draudikui įrodžius, kad buvo atlikti veiksmai, pagal įstatymą numatyti supažindinimo pareigai atlikti, šalis, kuri teigia, kad nebuvo tinkamai supažindinta su sutarties sąlygomis, turi įrodyti, kad supažindinimas nebuvo tinkamas“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689/2006, *S. D.* v. *UAB DK „PZU Lietuva“*.

CK 6.186 straipsnio 3 dalis, numato, kad pagal kitos šalies pasiūlytas standartines sąlygas sudariusi sutartį prisijungimo būdu šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jeigu sutarties standartinės sąlygos, nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš jos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamas teises ar galimybes, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams. Atkreiptinas dėmesys, kad šios nuostatos komentare numatyta, kad šis teisių gynybos būdas taikomas tuo atveju, jei nustatoma dviejų sąlygų **visuma** – netinkamas supažindinimas su naudojamomis standartinėmis sąlygomis ir pačiame straipsnyje nurodytos nepalankią šalies, kuriai šios sąlygos pateikiamos, padėtį nulemiančios aplinkybės[733]. Tai pabrėžiama ir kasacinio teismo praktikoje, kurioje nustatyta, kad „CK 6.186 straipsnyje įtvirtintų nuostatų tikslas – nustatyti papildomas garantijas šaliai, kuri sudaro sutartį prisijungimo būdu pagal kitos šalies parengtas standartines sąlygas. CK 6.186 straipsnio 1 dalis gali būti taikoma **tik tada, kai yra dvi sąlygos**: pirma, standartines sutarties sąlygas parengusi šalis neįvykdė CK 6.185 straipsnio 2 dalyje nurodytos pareigos, t. y. nesudarė tinkamos galimybės kitai šaliai susipažinti su standartinėmis sąlygomis; antra, sąlygos, su kuriomis prisijungusi šalis aiškiai nesutinka, yra netikėtos, t. y. tokios, kurių ji negalėjo protingai tikėtis būsiant ateityje. Sprendžiant, konkreti sąlyga yra netikėta (siurprizinė) ar ne, reikia atsižvelgti į jos turinį, formuluotę, išraiškos būdą (CK 6.168 straipsnio 2 dalis). Be to, turi būti atsižvelgiama į prisijungusios sutarties šalies patirtį, tarp šalių susiklosčiusius santykius, kitas aplinkybes, taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijus (CK 1.5 straipsnis)“[734]. Taigi, remiantis šia nuostata sutarties sąlygos gali būti teismo pakeistos arba sutartis nutraukta, tik tuo atveju, jei standartinėmis sąlygomis sukuriama itin nepalanki sutarties šaliai padėtis - iš jos atimtos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamos teises ar galimybės, panaikinta ar apribota sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinį atsakomybė, nustatyta sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžianti sąlyga, arba sąlyga ar visa sutartis prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams **ir** šaliai nebuvo sudaryta galimybė susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis (komerciniuose santykiuose šis supažindimo tinkamumas tikrinamas pagal CK 6.185 straipsnio 3 dalį). CK 6.186 straipsnio 3 dalies komentare nurodyta, kad „esant šioms abiem sąlygoms, prisijungusi šalis turi teisę reikalauti pakeisti sutarties sąlygas arba nutraukti sutartį, remdamasi CK 6.228 straipsniu[735]. Taigi, remiantis tokiu aiškinimu, galima daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos teisėje tam tikrais atvejais nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė ir dėl esminės nelygybės taikomas teisių gynybos būdas gali būti sutapatinti (bent jau komercinių sutarčių standartinių sąlygų kontekste). Pastebėtina, kad tokiu atveju, tinkamai nesupažindinta su standartine sutarties sąlyga šalis, egzistuojant CK 6.228 straipsnyje numatytiems esminės

733 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 236.

734 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2008, *UAB „Interselas“* v. *UAB „IF draudimas“*.

735 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, op. cit.*

nelygybės požymiams, gali ne tik reikalauti standartinės sutarties sąlygos netaikyti, tačiau ir ją pakeisti. Taip užtikrinamas *favor contractus* principo veikimas.

Nesąžiningų sutarties sąlygų kontrole pripažintinos ir civilinę atsakomybė apribojančių ar panaikinančių sutarčių sąlygų kontrolės priemonės. Kaip nurodo R. Lazauskaitė, „Lietuvoje viena iš sąlygų rūšių, kurių ir įtraukimas į sutartį, ir turinys kontroliuojamas sąžiningumo požiūriu, yra atsakomybę iš anksto ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos. Sprendžiant iš minėtas sąlygas reglamentuojančių LR CK normų, abiejų formų kontrolė šioms nuostatoms taikoma, nepriklausomai nuo to, ar jos yra standartinės, ar individualiai suderėtos, įtvirtintos komercinėse ar vartojimo sutartyse“[736]. Reikia pastebėti, jog po šios disertacijos parengimo, įgyvendinant Europos Sąjungos teisės nuostatas, CK buvo pakeistas – panaikintas CK 6.188 straipsnis ir teisės aktas papildytas XVIII[1] skyriumi „Vartojimo sutartys“. Nagrinėjamu klausimu aktualus 6.228[4] straipsnio 2 dalies 1 punktas, kuriame nustatyta prezumpcija, kad nesąžiningos yra individualiai neaptartos sutarties sąlygos, kuriomis panaikinama arba apribojama verslininko civilinė atsakomybė už žalą, padarytą dėl vartotojo gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, ar už žalą, padarytą vartotojo turtui. Vartojimo santykių atveju tokie susitarimai patenka į vadinamąjį „pilkąjį“ nesąžiningų sutarties sąlygų sąrašą ir atitinka Europos Sąjungos teisei būdingą siaurąją nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės sampratą. Tuo tarpu komercinių sutarčių sąlygoms, kuriomis ribojama ar pašalinama civilinė atsakomybė, vis dar taikytinos bendrosios sutarčių teisės nuostatos, nes specialiųjų teisės normų tokiems atvejams nacionalinėje teisėje nenumatyta.

Taigi, remiantis CK 6.211 straipsniu, sutarties sąlygos, kurios panaikina ar apriboja šalies atsakomybę už sutarties neįvykdymą arba leidžia ją įvykdyti tokiu būdu, kuris iš esmės skiriasi nuo to, kurio protingai tikėjosi kita šalis, negalioja, jeigu jos, atsižvelgiant į sutarties prigimtį bei kitas aplinkybes, yra nesąžiningos[737]. Kaip nurodoma šios nuostatos komentare, ja „teismui suteikiama teisė savo nuožiūra vertinti, ar šalies sąlygos, panaikinančios ar ribojančios atsakomybę, yra nesąžiningos. Sutarties laisvės principas leidžia šalims susitarti ir tarpusavio civilinės atsakomybės klausimus, jeigu tokie susitarimai nėra aiškiai nesąžiningi ir iš esmės nepažeidžia šalių tarpusavio interesų pusiausvyros[738]. Taip pat reikia paminėti, kad CK 6.211 straipsnio komentare nurodoma, kad sprendžiant klausimą, ar sutarties sąlyga, kuria panaikinama ar ribojama civilinė atsakomybė, turi būti atsižvelgiama į konkrečias bylos aplinkybes ir be kitų nurodytų aplinkybių (sutarties pobūdį, jos sudarymo būdą, tikslą, šalių tarpusavio santykius, lūkesčius, ketinimus), būtina atsižvelgti į sutarties rūšį – komercinė ar vartojimo[739]. Tai patvirtina, kad komercinis sutarties pobūdis ir griežtesnių atidumo bei rūpestingumo reikalavimų taikymas gali turėti esminę reikš-

736 Lazauskaitė, R., *supra* note 19, p. 66.

737 Su šia nuostata neabejotinai susijęs CK 6.252 straipsnis, kurio pirmojoje dalyje numatytas šalių susitarimo dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo negaliojimas ir draudimas apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą. Antroji šio straipsnio dalis numato šalių teisę savo susitarimu negali pakeisti imperatyviųjų teisės normų, nustatančių civilinę atsakomybę, jos formą ar dydį.

738 Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, supra* note 41, p. 282.

739 *Ibid*.

mę, analizuojant teismo intervencijos į sutartinius santykius dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo klausimą. Vis dėlto, neabejotina, kad šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar pašalinimo yra neatsiejamai susiję su pačios civilinės atsakomybės institutu ir negali būti analizuojami atskirai. Dėl šios priežasties detali teismo intervencijos dėl tokių nuostatų nesąžiningumo analizė nebus atlikta, laikant, kad šie aspektai yra už disertacinio darbo autorės pasirinktų tyrimo ribų. Be to, disertacinio darbo autorės įsitikinimu, į didelę dalį klausimų jau atsakyta R. Lazauskaitės disertacijoje „Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai“[740], ypač atsižvelgiant į šios teisės mokslo atstovės pateiktus Lietuvos Respublikos teismų praktikos pavyzdžius.

Galima paminėti, kad, kaip ir Lietuvoje, Vokietijos sutarčių teisėje galioja bendrosios teisės normos, kurių pagrindu nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolė taikoma tiek vartojimo, tiek komercinėms sutartims. Be to, kaip pastebima DCFR komentare, ne visos Vokietijos civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios nesąžiningas sutarčių sąlygas, tiesiogiai taikomos ir komercinėms sutartims, ypač Vokietijos civilinio kodekso 309 straipsnyje numatytas „juodųjų“ ir 308 straipsnyje numatytas „pilkųjų“ nesąžiningų sutarčių sąlygų sąrašai[741], kurie skirti vartojimo sutartiniams santykiams. Vis dėlto, jei vartojimo santykiuose į minėtą sąrašą patenkanti sąlyga savaime laikoma nesąžininga, komerciniuose santykiuose teisėjas tokios sąlygos negaliojimą gali tirti.[742] Kaip jau nurodyta anksčiau, verslo santykių atstovai nuogąstauja dėl tokios vartojimo santykiams skirtų nuostatų įtakos komerciniams santykiams. Tuo tarpu Prancūzijoje kasacinis teismas pateisino komercinių sutarčių sąlygų sąžiningumo kontrolę pavieniais atvejais, remdamasis Prancūzijos civilinio kodekso 1131 straipsniu ir *causa* doktrina, nors nacionalinėje šios valstybės teisėje nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolei skirtų nuostatų taikymo sritis apribota vartojimo santykiais (1996 m. spalio 22 d. Prancūzijos kasacinio teismo sprendimas byloje *Société Banchereau* v. *Société Chronopost*[743]). Vis dėlto, *Acquis* principų komentare pastebima, kad vėlesnėse Prancūzijos kasacinio teismo bylose buvo nustatyti minėtoje byloje suformuotos taisyklės ribojimai[744]. Pasak M. Cannarsa, Prancūzijoje vienas iš paskutinių prievolių teisės reformos pasiūlymų buvo praplėsti nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės taikymą ir kitoms sutartims (ne tik

740 Lazauskaitė, R., *supra* note 19.

741 Von Bar, C.; Clive, E., *supra* note 87, p. 643.

742 *Ibid*, p. 643-644.

743 *Société Banchereau* v. *Société Chronopost* byloje buvo analizuojama bendrovės Société Chronopost parengta standartinė jos veikloje naudojama sutarties sąlyga, kuria apribota atsakomybė dėl esminio sutarties pagrindu kilusio įsipareigojimo netinkamo įvykdymo ar neįvykdymo. Prancūzijos kasacinio teismo 1996 m. spalio 22 sprendimas byloje Nr. 93-18632*, Société Banchereau* v. *Société Chronopost*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-13]. <https://www.courdecassation.fr/IMG///CO_arret9318632_961022_EN.pdf>. P. Delebecque yra nurodęs, kad sutarčių teisės teorijos nuostatų, skirtų sutartiniams atsakomybės ribojimo atvejams, sutarties sąlygos, numatančios esminį sutarties pagrindu kylantį įsipareigojimą, pobūdis yra labai reikšmingas tuo aspektu, kad teismų praktika sutapatina jo neįvykdymą su griežta kaltės forma ir užkerta kelią skolininkui pasinaudoti tokia sutarties sąlyga sukuriamu pranašumu. Case Société Banchereau v. Société Chronopost Subsequent developments. [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2016-03-13]. <https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/french/case.php?id=1134>.

744 Ajani, G.; Schulte-Nölke, H., *supra* note 345, p. 236.

vartojimo)[745]. 2016 m. vasario 10 d. priimtas, 2016 m. spalio 1 d. turintis įsigalioti sutarčių teisę reformuojantis įstatymas (ordonansas), kurio pagrindu bus ne tik įstatymo forma įteisintos kai kurios Prancūzijos kasacinio teismo suformuluotos taisyklės, tačiau ir nustatytos tam tikros naujovės, įskaitant ir teisių gynybos būdą, taikytiną reikšmingo įsipareigojimų, kylančių frančizės ar distribucijos sutarties, sudarytos pagal vienos iš šalių iš anksto parengtas individualiai nederintas sąlygas, pagrindu[746].

Analizuojant, ar griežtesnės informavimo ikisutartiniuose santykiuose taisyklės galėtų sumažinti teismo intervencijos dėl sutarties sąlygų nesąžiningumo tikimybę, reikia pripažinti, kad atsakymas priklauso nuo to, kokias priežastis laikysime nulemiančiomis nesąžiningų sutarties sąlygų atsiradimą. Pripažįstant, kad pagrindinis tokios kontrolės priemonėmis siekiamas tikslas yra ištaisyti informacijos apie sutarties sąlygas asimetrijos sukuriamą šalių interesų pusiausvyros nebuvimą, atrodytų, kad atsakymas į šios pastraipos pradžioje iškeltą klausimą neabejotinai turėtų būti teigiamas – jei informacija suteikiama iki sutarties sudarymo momento, asimetrija turėtų neegzistuoti. Kita vertus, vadovaujantis teiginiu, kad ne visais atvejais būtinas visos sutarties teksto skaitymas, pripažįstame, kad šalis, kuriai sąlygos pateikiamos susipažinti, turi teisę bent dalimi jų nesidomėti, nes šios sąlygos sutarties sudarymo metu gali nebūti esminės reikšmės. Vadovaujantis tokiu aiškinimu, nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės testas gali būti panaudotas prieš sąžiningą sandorio šalį, ikisutartiniuose santykiuose tinkamai informavusią apie siūlomas, nors ir griežtas, sutarties sąlygas. Tokiu būdu sudaromos prielaidos pasyvios šalies, nesidominčios visomis sudaromos sutarties sąlygomis, piktnaudžiavimui – jos galimybei vėliau ginčyti sutarties sąlygas teisme, remiantis jų nesąžiningumu. Vis dėlto, analizuojamos temos kontekste privalo būti akcentuojami komercinių sutartinių santykių ypatumai, vienas iš kurių yra verslininkams taikomi griežtesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai. Taigi, net ir sutinkant, kad verslininko ir vartotojo arba dviejų vartotojų ikisutartiniuose santykiuose gali pasitaikyti situacijų, kai neturi būti tikimasi, kad sutarties šalis, susipažins su visa jai pateikiama informacija ir visomis sutarties sąlygomis, toks pasyvumas ikisutartiniuose verslo santykiuose beveik niekada negali būti pateisinamas. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad papildomų imperatyvių informavimo nuostatų įtraukimas sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl sąlygų nesąžiningumo tikimybę, jei būtų pripažinta, kad komercinio sutartinio santykio šalis privalo susipažinti su jai pateikiamomis sąlygomis ir informacija.

Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos pripažinimo nesąžininga reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismai, spręsdami teismo intervencijos legitimumo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykiams dalyvius taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Savo ruožtu, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos teisėje nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės būdų reglamentavimas didžiąja dalimi yra perimtas

745 Cannarsa, M., *supra* note 95, p. 306.

746 Toulouse, G. Franchise & Distribution Networks Alert. [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2016-05-22]. <http://united-kingdom.taylorwessing.com/documents/get/345/franchise-distribution-networks-alert-february-2016.pdf>.

iš Europos Sąjungos teisės sistemos, Lietuvos sutarčių teisės nuostatos šiuo aspektu atitinka Europos Sąjungos teisės tendencijas. Remiantis tuo, kad teismų praktikoje, vertinant verslininkų sudarytos sutarties sąlygų nesąžiningumą, atsižvelgiama į tokiuose santykiuose taikytinus elgesio standartus, atskiros teisės normos, reglamentuojančios komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomą sąlygų nesąžiningumo testą, nėra būtinos, nes tokios kontrolės tikslai nacionalinėje teisėje pasiekiami ir šiuo metu.

Trečiosios disertacinio darbo dalies apibendrinimas. Informavimo pareigų ikisutartiniuose santykiuose griežtinimas ne visais atvejais gali sumažinti intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo tikimybę:

- Sprendžiant netesybų mažinimo klausimą, skatintina atsižvelgti į sutarties šalies galimybę sužinoti apie pareigą mokėti netesybas – svarbus ir netesybas numatančios sąlygos turinio aiškumas. Ne mažiau reikšmingas ir kitos šalies elgesys – domėjimasis šia sutarties nuostata. Vis dėlto, disponavimas informacija apie netesybų sąlygas ikisutartinėje stadijoje sumažina vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką tik iš dalies, nes, pripažįstant, kad šiuo klausimu iš esmės reikšmingos aplinkybės, egzistavusios sutarties pažeidimo, o ne jos sudarymo momentu, komercinių sutartinių santykių šalys neturi galimybės, informuodamos kitą šalį (tiksliau – atkreipdamos dėmesį į griežtas netesybas reglamentuojančias sutarties nuostatas ir gaudamos jos patvirtinimą, kad tokios sąlygos tenkina), panaikinti prielaidas vėlesnei teisminei sutarties sąlygos dėl netesybų kontrolei.
- Analizuojant, ar informavimo pareigų ikisutartinėje stadijoje griežtinimas sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl esminės nelygybės tikimybę, galima vertinti, kad ikisutartinis informavimas gali neturėti reikšmės vėlesnės teismo vykdomos sutarties sąlygų kontrolės legitimumui. Tokia išvada daroma atsižvelgiant į tai, kad, visų pirma, šalies neinformuotumas yra neprivaloma sąlyga CK 6.228 straipsnio taikymui. Antra, remiantis šia teisės norma, silpnąją sutarties šalies padėtį galima nustatyti ir dėl aplinkybių, nesusijusių su informacijos ar žinių trūkumu.
- Pripažįstant, kad pagrindinis nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonėmis siekiamas tikslas yra ištaisyti informacijos apie sutarties sąlygas asimetrijos sukuriamą šalių interesų pusiausvyros nebuvimą, darytina išvada, kad ikisutartinis informavimas gali būti efektyvi priemonė vėlesnės teismo intervencijos rizikos sumažinimui. Analizuojamos temos kontekste privalo būti akcentuojama, kad sutarties šalies pasyvumas (nesidomėjimas jai pateikiamomis sutarties sąlygomis) verslo ikisutartiniuose santykiuose negali būti laikomas tinkamu – t. y. verslininkui taikomus atidumo ir protingumo reikalavimus atitinkančiu elgesiu. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad papildomų imperatyvių informavimo nuostatų įtraukimas efektyviai sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl sąlygų nesąžiningumo tikimybę tik tuo atveju, jei būtų pripažinta, kad komercinio sutartinio santykio šalis privalo susipažinti su visomis jai pateikiamomis sąlygomis ir informacija.

Manytina, kad Lietuvos Respublikos nacionalinis reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas ne visais atvejais užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis:

- CK netesybų reglamentavimas ir šių nuostatų taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis. Teismai, spręsdami netesybų mažinimo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Vis dėlto, teismų praktikoje atsiradęs nenuoseklumas dėl įrodinėjimo naštos, pripažinimo, kad komercinėje sutartyje sulygto netesybų dydžio vertinimas yra viešosios tvarkos dalykas, taip pat teismo teisė spręsti netesybų mažinimo klausimą *ex officio*, disertacinio darbo autorės nuomone, neatitinka šios rūšies sutartinių santykių dalyviams esminę reikšmę turinčių civilinės apyvartos stabilumo ir teisinio tikrumo principų.
- Atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad, remiantis iš UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio perimtu reglamentavimu, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje nenustatytos papildomos privalomos sąlygos - stipriosios sandorio šalies žinojimas apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ar pagrįstas tikėjimasis apie tokį žinojimą, taip pat pasinaudojimas kontrahento padėtimi ar savybėmis, tam, kad galėtų būti nustatytas pagrindas CK 6.228 straipsnio taikymui, Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos atsisakymo arba pakeitimo dėl esminės įsipareigojimų nelygybės reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismo intervencija esminės nelygybės pagrindu galima ir tuo atveju, kai stipresne sandorio šalimi laikytinas komercinių sutartinių santykių dalyvis nepažeidė jokių teisėje jam keliamų pareigų.
- Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos pripažinimo nesąžininga reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismai, spręsdami teismo intervencijos legitimumo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Be to, nemaža dalis tokią kontrolę reglamentuojančių teisės normų yra perkeltos iš Europos Sąjungos teisės, kurioje skirtingas verslo ir kitų rūšių sutartinių santykių vertinimas yra aiškiai pripažįstamas.

IŠVADOS

Atlikta analizė leidžia konstatuoti, kad disertacinio darbo įvade nurodytas tikslas buvo pasiektas, suformuoti uždaviniai įgyvendinti, o ginamieji teiginiai buvo patvirtinti. Tai pagrindžia žemiau pateiktos disertacinio darbo išvados, kurios, siekiant aiškumo ir patogumo, buvo suskirstytos išlaikant disertacinio darbo įvade pateiktą ginamųjų teiginių tvarką:

1. **Dėl komercinių sutartinių santykių srityje vyraujančių principų**
    1.1. Nepaneigiant reikšmingo sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijų idėjų poveikio, ir to, kad teisinė politika komercinių sutartinių santykių srityje turi būti vykdoma derinant šių sutarčių teisės teorijų bei klasikinio laikotarpio sutarčių teisės konceptualiuosius pagrindus, komerciniuose sutartiniuose santykiuose vis dar dominuoja klasikiniam laikotarpiui būdingiausi šalių valios autonomijos bei teisinio tikrumo ir nuspėjamumo principai, todėl, teismui sprendžiant komerciniuose sutartiniuose santykiuose kilusį ginčą, kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ir į šiuos vertybinius kriterijus, o prioriteto suteikimas su jais konkuruojančioms solidarumu grindžiamoms idėjoms (įskaitant pareigą aktyviai domėtis kitos sutarties šalies interesais, patirtimi bei ekonomine padėtimi, atkreipti nepatyrusios sutarties šalies dėmesį į griežtas sutarties sąlygas ir pan.) šios rūšies teisiniuose santykiuose turėtų išlikti išimtiniais iš bendros taisyklės atvejais.
2. **Dėl sąžiningumo principo, kaip kertinės teisminę sutarčių kontrolę legitimizuojančio, tačiau kartu ir ribojančio teisinio kriterijaus turinio ypatumų komerciniuose santykiuose**
    2.1. Komerciniuose santykiuose esminiais sąžiningumo principo elementais – t. y. pagrindiniais sąžiningo elgesio vertinimo kriterijais turi būti laikomi protingumas bei pareiga veikti nuosekliai - laikytis to, kas pažadėta, nenukrypti nuo susiformavusios sutarties vykdymo praktikos ir tinkamai bei laiku informuoti kitą sutarties šalį apie visas reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu pareiga atsižvelgti į kitos šalies interesus savo interesų sąskaita (mažinant savo naudą) turi būti taikoma ribotai – vengiant plečiamojo aiškinimo ir nekeliant komerciniams sutartiniams santykiams nebūdingų tikslų. Ypatingą reikšmę toks sąžiningumo principo, taikytino komerciniuose sutartiniuose santykiuose, aiškinimas įgyja, kai vienos iš šalių nepalankią padėtį nulemia jos pačios neveikimas (nepakankamas domėjimasis ir pan.). Šiuo aspektu tampa būtina nustatyti, kas nulėmė silpnąją padėtį - ar objektyvios aplinkybės (tai, kad ji neveikia šioje konkrečioje rinkoje ir kita šalis yra ir privalo būti geriau informuota), ar tai, kad ji nepakankamai domėjosi sudaromos sutarties sąlygomis.
3. **Dėl silpnosios komercinės sutarties šalies sampratos ir tokios šalies teisių bei teisėtų interesų apsaugos komerciniuose santykiuose**
    3.1. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose taip pat galimi atvejai, kuomet viena iš šalių pripažįstama silpnąja, tad jos interesų apsauga, vykdoma teismui kontroliuojant sutarties turinį, yra neišvengiama. Vis dėlto, tokios interven-

cijos į sutartinius santykius priemonės privalo būti taikomos ribotai, atsižvelgiant būtent į komercinių sutartinių santykių ypatumus.

3.2. Silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos poreikis vartojimo santykiuose grindžiamas ribota vartotojo galimybe derėtis su verslininku, informacijos ir specialiųjų žinių trūkumu, jo fizinių savybių nulemta būtinybe vartoti, reklamos poveikiu ir sandorių sudarymu ne pelno tikslu. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose prioritetinės silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos poreikis turi būti grindžiamas tokios šalies disponuojamos informacijos ir žinių trūkumų, tuo tarpu kiti aukščiau nurodyti kriterijai neturėtų būti taikomi.

3.3. Juridinio asmens dydis (įskaitant metinę apyvartą ir (ar) metinio balanso sumą bei darbuotojų skaičių) neturėtų būti lemiamas kriterijus nustatant silpnąją komercinės sutarties šalies padėtį. Šie požymiai, pirmiausiai, skirti su smulkaus ir vidutinio dydžio verslininkų veiklos skatinimu susijusioms finansinėms bei ekonominėms priemonėms, todėl komercinių sutartinių santykių reglamentavimui ir silpnosios tokios sutarties šalies nustatymui jie neturėtų daryti įtakos.

3.4. Analizuojant, kokiais kriterijais turėtų būti nustatoma geresnė komercinių sutartinių santykių šalies derybinė padėtis, daroma išvada, kad tokių santykių ypatumus geriausiai atitinka vykdomos nuolatinės komercinės veiklos požymis, kartu susijęs ir su disponuojamos informacijos ir specialiųjų žinių suteikiama palankesne padėtimi. T. y. sutarties šalis galėtų būti laikoma stipriąja tuose sandoriuose, kurie įprastai sudaromi jos nuolat vykdomoje veikloje, nes tokia šalis turi ar bent jau iš jos pagrįstai gali būti tikimasi turėti daugiau informacijos bei specialiųjų žinių atitinkamoje verslo srityje. Tuo tarpu verslininko, sudarančio savo nuolatinei veiklai nebūdingą pavienį tokios rūšies sandorį santykyje su tokios veiklos profesionalu, padėtis gali būti kvalifikuojama silpnąja.

4. **Dėl informavimo ikisutartiniuose santykiuose nuostatų griežtinimo, siekiant sumažinti vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką**

4.1. Atsižvelgiant į tai, jog informavimo pareigų numatymas yra minimalios intervencijos į sutartinius santykius priemonė, jomis užtikrinama komercinių sutartinių santykių ypatumus atitinkanti verslo sutartinių santykių turinio kontrolė. Privalomos informacijos suteikimo nuostatos gali būti būdu sumažinti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius keliamą riziką tais atvejais, kai silpnosios sutarties šalies padėtį nulemia būtent disponuojamos informacijos ar žinių trūkumas.

4.2. Informavimas ikisutartinėje stadijoje netesybų mažinimo atveju Lietuvos Respublikos teisėje vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką sumažintų tik iš dalies, nes, pripažįstant, kad šiuo klausimu iš esmės reikšmingos aplinkybės, egzistavusios sutarties pažeidimo, o ne jos sudarymo momentu, komercinių sutartinių santykių šalys neturi galimybės,

informuodamos kitą šalį (tiksliau – atkreipdamos dėmesį į griežtas netesybas reglamentuojančias sutarties nuostatas), panaikinti prielaidas vėlesnei teisminei sutarties sąlygos dėl netesybų kontrolei.

4.3. Atsižvelgiant į tai, kad šalies neinformuotumas yra neprivaloma sąlyga CK 6.228 straipsnio taikymui, taip pat į tai, kad teisės normoje numatytos kitos silpnąją sutarties padėtį nulemiančios aplinkybės, nesusijusios su informacijos ar žinių trūkumų, taip pat laikomos reikšmingomis, vertinant minėto straipsnio taikymo pagrįstumą, ikisutartinis informavimas gali neturėti reikšmės vėlesnei teismo vykdomai sutarties sąlygų ekvivalentiškumo kontrolei.

4.4. Dėl tos priežasties, kad pagrindinis nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonėmis siekiamas tikslas yra ištaisyti informacijos apie sutarties sąlygas asimetrijos sukuriamą šalių interesų pusiausvyros nebuvimą, ikisutartinis informavimas yra efektyvus būdas vėlesnės teismo intervencijos rizikos sumažinimui, o papildomų imperatyvių informavimo nuostatų įtraukimas sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl sąlygų nesąžiningumo tikimybę, tačiau tik tuo atveju, jei būtų pripažinta, kad komercinio sutartinio santykio šalis privalo susipažinti su visomis jai pateikiamomis sąlygomis ir informacija.

5. **Dėl Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje vykdomos teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės dėl neprotingo dydžio netesybų, esminės nelygybės ir nesąžiningų sutarčių sąlygų konceptualaus pagrįstumo, aiškumo ir nuoseklumo bei galimybės prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis**

5.1. Lietuvos Respublikoje teismai, spręsdami netesybų mažinimo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Tačiau teismų praktikoje, formuojamoje tokio pobūdžio bylose, egzistuoja nenuoseklumas dėl įrodinėjimo naštos ir pripažinimo, kad komercinėje sutartyje sulygto netesybų dydžio vertinimas yra viešosios tvarkos dalykas. Toks nenuoseklumas šalintinas, pripažįstant, kad komercinėje sutartyje sulygtų netesybų dydis neturi būti laikomas viešosios tvarkos objektu, bei tai, kad netesybų dydis yra neprotingas ir turi būti sumažintas, privalo įrodyti šia aplinkybe besiremianti šalis, t. y. skolininkas.

5.2. Teismo teisė spręsti netesybų mažinimo klausimą *ex officio*, t. y. net ir tais atvejais, kai pati sandorio šalis, iš kurios reikalaujama priteisti netesybas, šia aplinkybe nesiremia ir neįrodinėja netesybų dydžio neprotingumo, be legitimaus pagrindo mažina komercinių sutartinių santykių dalyvių galimybę prognozuoti sutarties vykdymo eigą ir iš sutarties kylančių ginčų baigtis. Tai, kad skolininkas, būdamas verslininkas ir galėdamas įvertinti sutartimi prisiimtų įsipareigojimų sukuriamą naštą, teisme neprašo sumažinti netesybas, laikytina patvirtinimu, kad sulygtas netesybų dydis nėra akivaizdžiai neprotingas ir nėra pagrindo tokiai teismo intervencijai į komercinius sutartinius santykius.

5.3. Atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad, remiantis iš 1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio perimtu reglamentavimu, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje nenustatytos papildomos privalomos sąlygos - stipriosios sandorio šalies žinojimas apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ar pagrįstas tikėjimasis apie tokį žinojimą, taip pat pasinaudojimas kontrahento padėtimi ar savybėmis, tam, kad galėtų būti nustatytas pagrindas CK 6.228 straipsnio taikymui, nacionalinis sutarties ar jos sąlygos atsisakymo arba pakeitimo dėl esminės įsipareigojimų nelygybės reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismo intervencija esminės nelygybės pagrindu galima ir tuo atveju, kai stipresne sandorio šalimi laikytinas komercinių sutartinių santykių dalyvis nepažeidė jokių teisėje jam keliamų pareigų, o sąlyga neprieštarauja sutarties, kurioje ji numatyta, prigimčiai ir tikslui.

5.4. Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos pripažinimo nesąžininga reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismai, spręsdami teismo intervencijos legitimumo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Be to, nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonės siaurąja prasme yra perimtos iš Europos Sąjungos teisės akto, skirto būtent komercinių sutartinių santykių reglamentavimui, todėl jame atsižvelgiama į verslo sutartiniams santykiams aktualų geros komercinės praktikos standartą.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis padarytomis išvadomis, rekomenduojama tobulinti Lietuvos Respublikos nacionalinį reglamentavimą:

1. Siūloma pakeisti CK 6.228 straipsnį, numatant papildomas privalomas sąlygas – kitos šalies žinojimą apie silpnąją sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes arba pagrįstą tokio žinojimo lūkestį, taip pat pasinaudojimą tokia sutarties šalies padėtimi, gaunant perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą. Siūloma 6.228 straipsnio redakcija:

   „6.228 straipsnis. Esminė šalių nelygybė

   1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis ~~nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis~~ *buvo priklausoma nuo kitos šalies* ~~jos priklauso~~, ~~turi~~ *turėjo* ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, ~~yra~~ buvo ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, ~~veikia~~ *veikė* neapdairiai, ~~neturi~~ *neturėjo* derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. *Šio straipsnio pagrindu šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos tik tuo atveju, jei kita šalis žinojo ar galima buvo pagrįstai tikėtis, kad ji žinos silpnąją sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ir, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes, jos prigimtį ir tikslą, pasinaudojo pirmosios sutarties šalies padėtimi, gaudama perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą.*

   2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.

   3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė“.

Be to, remiantis disertacinio darbo išvadomis, siūloma tobulinti teisės normų taikymo praktiką:

2. Nenuoseklus sąvokos „verslininkas“ aiškinimas, perimtas iš teisės doktrinos, sudaro prielaidas klaidoms teisės taikymo veikloje bei sunkumams teisės aiškinime, todėl turėtų būti pašalintas. Siūloma šią sąvoką vartoti vadovaujantis ne vien CK 2.4 straipsnio 2 dalimi, tačiau, pirmiausiai, ir 6.228[1] straipsnyje pateikta sąvoka, pripažįstant, kad verslininko statusas suteikiamas ne tik fiziniams asmenims, veikiantiems komercinės – ūkinės veiklos tikslais, tačiau ir juridiniams asmenims ar kitoms organizacijoms, ar jų padaliniams, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantiems sudaryti ar sudarantiems sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai.
3. Atsižvelgiant į komercinių sutartinių santykių dalyviams taikomus griežtesnius atidumo ir rūpestingumo reikalavimus, nesant išimtinių sąlygų, teismai neturėtų

vertinti verslininkų sudarytoje sutartyje nustatyto dydžio *ex officio*, o skolininko, turinčio pareigą mokėti netesybas, reikalavimo jas mažinti nebuvimas turi būti vertinamas kaip patvirtinimas, kad sutartas netesybų dydis nėra akivaizdžiai per didelis. Taip pat, tais atvejais, kai teismui kyla abejonė, ar konkrečioje byloje egzistuoja pagrindas mažinti netesybas, turėtų būti sprendžiama, jog sutartų netesybų dydis nėra akivaizdžiai neteisėtas ir nėra teisinio pagrindo jas mažinti, nes vien tik abejones keliantis netesybų dydis nėra laikomas akivaizdžiai neprotingu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos mokėjimų, atliekamų pagal komercines sutartis, vėlavimo prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 123-5571; 2012, Nr. 127-6389.
3. Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 10-204 (negaliojantis).
4. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-2993, 2002, Nr. 105-4689; 2007, Nr. 132-5354.
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas įstatymu Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo 1964 m. liepos 7 d.) // Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138).
6. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. I-331 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 70.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTIKA:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016, *uždaroji akcinė bendrovė „Namita“* v. *Valstybė garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba.*
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-65-219/2016, *uždaroji akcinė bendrovė „Roche Lietuva“* v. *bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Kraujo donorystės centras“ ir uždaroji akcinė bendrovė „Primerus vestus“*.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „SNORAS Development“* v. *M. M.*
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015, *pagal pareiškėjos Jungtinių Amerikos Valstijų bendrovės „Interperformances Inc.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Šveicarijos Konfederacijos Tičino kantono prekybos, pramonės ir amatų rūmų arbitražo teismo 2013 m. lapkričio 14 d. sprendimą*.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-253-969/2015, *Ž. B. , V. D. , D. D. , E. K. , B. K. , R. K. , A. K., A. K., Z. K., E. L., K. M. , J. P. , Z. R., R. R. , R. S., V. S. , I. S., A. Š. , R. V. , A. V.* v. *AB DnB NORD bankas.*
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-248/2015, *I. S.* v. *akcinė bendrovė DNB bankas.*

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015, *D. J. ir S. J.* v. *M. A.*
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-168-687/2015, *L. S.* v. *AB DNB bankas.*
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275-248/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Neapolis“, V. G., R. G.*
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-527/2014, *akcinė bendrovė LESTO* v. *savivaldybės įmonė „Vilniaus miesto būstas“*.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje 2014 m. spalio 21 d. Nr. 3K-3-450/2014, uždaroji akcinė bendrovė „Vilsarma“ v. uždaroji akcinė bendrovė draudimo kompanija „PZU Lietuva“.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „SNORAS Development“* v. *M. M.*
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Manfula“* v. *uždaroji akcinė bendrovė Ekoresursai“.*
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2014, *BUAB „Roleda“* v. *D. Š., R. Š., O. F. (O. F.).*
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Stogrysta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Garantas“, uždaroji akcinė bendrovė „Garantas investment“, uždaroji akcinė bendrovė „Birutės 24“, uždaroji akcinė bendrovė „Dariaus ir Girėno 20“, uždaroji akcinė bendrovė „Gudų 13“, uždaroji akcinė bendrovė „Naugarduko 97“, uždaroji akcinė bendrovė „Savanorių 124“, uždaroji akcinė bendrovė „Ševčenkos 19“.*
16. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2014, *L. K.* v. *UAB „Vlantana“*.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/201, *G. P.* v. *AB DNB bankas.*
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446, *dėl kreditoriaus uždarosios akcinės bendrovės „Istpro“ reikalavimo, tretieji asmenys – uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas, AS „Reverta“, bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Verantas“ bankroto byloje peržiūrėjimo.*
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2013, *D. J.* v. *J. B.*
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013, *UAB „Erdana“* v. *UAB „Pajūrio metalo konstrukcijos*“.

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2013, *E. B., J. S., A. P., K. B. ir L. B.* v. *UAB „Westauto“*.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2012, UAB „Nekilnojamojo turto valdymas“ v. UAB „Palink“.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2012, UAB „Nekilnojamojo turto valdymas“ v. UAB „Palink“.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2012, *V. K. ir N. K.* v. *Danske bank A/S*.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Europa Bauchemie“* v. *akcinė bendrovė „Via sportas“*.
26. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-1314, *uždaroji akcinė bendrovė „Vaineta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Airinė“*.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2012, *G. A., J. S., J. B., E. P., D. M.* v. *UAB „Šiaurinė žvaigždė“*.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-145/2012, *S. Š.* v. *H. A. P.*
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2012, *Ž. K., A. C., J. V., K. V.* v. „*Vilniaus Sigma*“.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-77/2012, *BUAB „Eudanas“* v. *UAB „Metva“ ir BUAB „Pajūrio turto investicijos“*.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62, *UAB „Kauno audinių projektas“* v. *UAB „Pergamas“*.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2011, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas* v. *V. M. ir L. M.*
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011, *AB „Kauno energija“* v. *UAB Kauno termofikacijos elektrinė*.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010, *AB „Alytaus tekstilė“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“*.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409, *UAB „Miaras“* v. *A. D. individuali įmonė*.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010, *R. J.* v. *E. Ž.*
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2009, *UAB „Vikata ir Ko“* v. *UAB „Daisruna ir Ko“*.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-628/2008, *V. K., J. K.* v. *V. B., L. B.*
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-572/2008, *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“.*
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos_2008 m. gruodžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-587/2008, *BUAB „Multi-impex“* v. *UAB „Eneka“* ir kt.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2008, *UAB „Interselas“* v. *UAB „IF draudimas“*.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008, *Baltarusijos Respublikos Prezidento reikalų valdybos valstybinės gamybos ir prekybos unitarinė įmonė „Belaja Rus“* v. *Britų Virginijos salų bendrovė Westintorg Corp.*
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008, *UAB „Kaduva“* v. *UAB „Okadeta“.*
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2009, *BUAB „Liūto vaistinė“* v. *UAB „Optivita“*.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008, *pagal pareiškėjo Baltarusijos Respublikos prezidento reikalų valdybos valstybinės gamybos ir prekybos unitarinės įmonės „Belaja Rus“ pareiškimą*.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2008, *uždaroji akcinė bendrovė „Galinta ir partneriai“* v. *uždaroji akcinė bendrovė draudimo kompanija „PZU Lietuva“.*
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007, *J. N.* v. *T. M. (T. M.) ir V. M.*
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689/2006, *S. D.* v. *UAB DK „PZU Lietuva“.*
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-409/2006, *UAB „Šilo takas“* v. *A. Sinkevičiaus individuali įmonė.*
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217/2006, *UAB „Elko Kaunas”* v. *UAB „Draudimo kompanija Neris”.*
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006, *pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited pareiškimą.*
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005, *AB „Lietuvos dujos“* v. *AB „Kauno energija“.*

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2005, *uždaroji akcinė bendrovė „Telšių keliai“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Švaresta“*.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-128, *AB Rytų skirstomieji tinklai* v. *UAB „Senamiesčio ūkis“*
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-33, *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ filialas Vilniaus elektros tinklai* v. *UAB „Bendruva“*.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-606, *UAB „Kemira GrowHow“* v. *ŽŪB „Anglininkai”, UAB „ NORD/LB draudimas”*.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-911/2000, *N. P.* v. *UAB „Ergo Lietuva”*.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2000, *S. L.* v. *AB „Lietuvos draudimas“*.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2000, *UAB „Pozicija”* v. *AB „Lietuvos draudimas”*.
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-594-196/2015*, bankrutavusi akcinė bendrovė Ūkio bankas* v. *Nacionalinis operos ir baleto teatras.*
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-493-381/2015, *uždaroji akcinė bendrovė „Konsela“* v. *bankrutavusi kredito unija „Vilniaus taupomoji kasa“*.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-132-241/2015, *akcinė bendrovė DNB bankas* v. *A. K., R. J.*
63. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1-330/2015, *akcinė bendrovė „Swedbank“* v. *V. P.*
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1416/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Golden capital“* v. *BUAB „Runikos“ investicijų centras ir akcinė bendrovė DNB bankas*.
65. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014*, akcinė bendrovė Šiaulių bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „VKK Investicija“*.
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1468/2014, *uždaroji akcinė bendrovė „Lapsta“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Dakotas“*.
67. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1281, *Danske Bank A/S* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Kennedy Forbes“*.
68. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-966, *uždaroji akcinė bendrovė „Transimeksa“* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Varicom“*.

69. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas, priimtas civilinėje byloje Nr. 2A-890, *A. Ž. ir ko uždaroji akcinė bendrovė* v. *akcinė bendrovei LITGRID.*
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. gegužės 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-636, *R. R.* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Naideka".*
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-415/2014, *R. J.* v. *M. S., A. A.*
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-624, *uždaroji akcinė bendrovė Medicinos bankas v. bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Verantas".*
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. vasario 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-321, *AB DNB lizingas* ir *AB DNB bankas* v. *UAB „Aukštaitijos bravorai", D. V. ir I. K.*
74. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-832/2013, *uždaroji akcinė bendrovė „PLOVEX"* v. *uždaroji akcinė bendrovė „REALM JURIDICAL.*
75. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-239/2013, *akcinė bendrovė DnB NORD bankas* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Derustos prekyba", E. S., A. P.*
76. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-102, *uždaroji akcinė bendrovė „VIB"* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Thomas Philipps Baltex".*
77. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1934/2012, *uždaroji akcinė bendrovė „Urbico"* v. *Siemens Osakeyhtiö, veikiantis per Siemens Osakeyhtiö Lietuvos filialą.*
78. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-734/2012, *D. V. ir uždaroji akcinė bendrovė „Trinapolis"* v. *Nordea Bank Finland Plc, veikiantis per Lietuvos skyrių.*
79. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-628, *uždaroji akcinė bendrovė „Saurida"* v. *uždaroji akcinė bendrovė „Gintarinė nafta" ir G. L.*
80. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-358-553/2015, *ūkininkas A. Š.* v. *UAB „Skeneris".*

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI:

1. Europos Parlamento 2015 m. gruodžio 9 d. pasiūlymas dėl direktyvos dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų. COM(2015) 635 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-23]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52015PC0635>.
2. Europos Komisijos 2011 m. spalio 11 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės. COM(2011) 635 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-08]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0635&from=en>.

3. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. vasario 16 d. direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius [2011] OL L 48/1.
4. Europos Komisijos 2010 m. liepos 1 d. Žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms. COM(2010)348 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:en:PDF>.
5. Europos Komisijos 2010 m. gegužės 19 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos skaitmeninė darbotvarkė". COM(2010) 245 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245&from=LT>.
6. Europos Komisijos 2010 m. kovo 3 d. komunikatas „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija". COM(2010) 2020 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbimai/2020m_europa.pdf>.
7. Europos Parlamento 2006 m. kovo 23 d. rezoliucija 2005/2022(INI) dėl Europos sutarčių teisės ir acquis peržiūros: tolesni veiksmai. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2015-04-21]. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0109+0+DOC+XML+V0//LT>.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB direktyva dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančia Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 (Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva) [2005], OL L 149/22.
9. Europos Komisijos 2003 m. gegužės 6 d. rekomendacija 2003/361/EB dėl mikroįmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo [2003], OL L 124.
10. Europos Komisijos komunikatas 2003 m. vasario 12 d. Europos Parlamentui ir Tarybai „Nuoseklesnė Europos sutarčių teisė. Veiksmų planas". COM(2003) 68 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0068:FIN:EN:PDF>.
11. Europos Komisijos 2001 m. liepos 11 d. komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Europos sutarčių teisės [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-12-20]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0398en01.pdf>.
12. 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose [2000] OL L 200/35.
13. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) [2000] OL L 178/1.
14. Europos Komisijos 1994 m. birželio 3 d. Mažų ir vidutinių įmonių (MVĮ) bei amatų sektoriaus paramos integruota programa. COM (207) final [interaktyvus]. 1994, [žiūrėta 2015-05-01]. <http://aei.pitt.edu/2946/1/2946.pdf>.

15. Europos Tarybos direktyva 1990 m. birželio 13 d. dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB *OL* L 158.
16. Europos Tarybos 1986 m. gruodžio 18 d. direktyva 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo [1986] OL L 382/17.

TARPTAUTINIAI TEISĖS AKTAI

1. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010 [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.
2. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2004 [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>.
3. The Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>.
4. Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisijos Tarptautinio komercinio arbitražo pavyzdinis įstatymas (su 2006 metų pakeitimais). [interaktyvus]. 2006. [žiūrėta 2016-04-15]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf>.
5. Jungtinių Tautų Tarptautinės Prekybos Teisės Komisijos Vieningos taisyklės, taikytinos sutarčių sąlygoms dėl sutartos sumos, mokėtinos neįvykdžius įsipareigojimo [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2016-01-23]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/contract/vol14-p272-273-e.pdf>.
6. Jungtinių Tautų konvencija „Dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių". *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 102-2283.
7. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 1994 [žiūrėta 2015-04-15]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>.
8. Draft United Nations Convention on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. *Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law*. [interaktyvus]. New York, 1982, XIII: 27-29. [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.
9. 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje [interaktyvus]. 1978 [žiūrėta 2015-04-01]. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2733994&SecMode=1&DocId=660588&Usage=2>.

UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISĖS AKTAI:

1. Jungtinių Amerikos Valstijų antroji sutarčių teisės redakcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. <http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_(second)_of_contracts.htm>.
2. Jungtinių Amerikos Valstijų vieningasis komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-13]. < https://www.law.cornell.edu/ucc>.

3. Prancūzijos civilinis kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-05-11]. <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwie0qHgz9bMAhXJDxoKHZrYD3AQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.legifrance.gouv.fr%2Fcontent%2Fdownload%2F1950%2F13681%2Fversion%2F3%2Ffile%2FCode_22.pdf&usg=AFQjCNFaxXYN5o0MbX_g_KJBefEE5lwqmA&sig2=cfQO-zT0gi-unUJX42dq9g>.
4. Prancūzijos komercinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-11]. <https://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1960/13727/version/3/file/Code_29.pdf>.
5. Vokietijos civilinis kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-13]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.
6. Vokietijos komercinis kodeksas. [žiūrėta 2015-02-13]. <https://archive.org/stream/germancommercial00germuoft/germancommercial00germuoft_djvu.txt/>.

EUROPOS TEISINGUMO TEISMO SPRENDIMAI:

1. Europos Teisingumo teismo 2009 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Asturcom Telecomunicaciones SL* v, *Cristina Rodríguez* Nogueira (C-40/08), [2009] ECR I-09579.
2. Europos Teisingumo teismo 2002 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje *Cofidis SA* v. *Jean-Louis Fredout* (C-473/00), [2002] ECR 2002 I-10875.
3. Europos Teisingumo teismo 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas jungtinėje byloje C-541/99 ir C-542/99*, Cape Snc v Idealservice Srl ir Idealservice MN RE Sas v OMAI Srl* [2001] ECR I-9057.
4. Europos Teisingumo teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas sujungtose bylose *Océano Grupo Editorial SA* v. *Roció Murciano Quintero* (C-240/98) ir *Salvat Editores SA* v. *José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) ir *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98), [2000] ECR-I-04941.

UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMŲ PRAKTIKA:

1. *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division)* v. *Darrel Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm).
2. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd* v. *New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.
3. *Société Banchereau* v. *Société Chronopost* [1996]; 93-18632.
4. The Commercial Bank of Australia Limited v. Amadio [1983]; 151 CLR 447.

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. Ajani, G.; Schulte-Nölke, H. *Contract I: pre-contractual obligations, conclusion of contract, unfair terms.* München: Sellier European Law Publishers, 2007.
2. Ajani, G.; Schulte-Nölke, H. *Contract II: General provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services. Including a Revision of "Contract I*. München: Sellier European Law Publishers, 2009.
3. Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija,* 2013, 20(4): 1368-1390.

4. Atiyah, P. S. An Introduction to the Law of Contract. Fifth Edition. Clarendon Press: Oxford, 1995.
5. Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013.
6. Baffi, E. Efficient Penalty Clauses with Debiasing: Lessons from Cognitive Psychology. *Valparaiso University Law Review*. 2013, 47(4): 993-1018.
7. Balčikonis, R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33): 164–183.
8. Baranauskas, E. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
9. Baron, P. D. The Doctrine of Penalties and the Test of Commercial Justification. *University of Western Australia Law Review*. 2008, 34(1): 42-58.
10. Beale, H. G.; Bishop, W. D.; Furmston, M. P. *Contract. Cases & Materials. Fifth Edition*. Oxford: Oxford University Press 2006.
11. Beale, H. G. *Chitty on contracts. Twenty – ninth edition. Volume I. General principles*. London: Sweet & Maxwell, p. 2004.
12. Benjamin, P. Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law. *International and Comparative Law Quarterly*. 1960, 9(4): 600-627.
13. Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
14. Bonell, M. J. *An international restatement of contract law: the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. 3rd edition. Ardsley; New York: Transnational Publishers Inc., 2005.
15. Bonell, M. J. Policing the International Commercial Contract against Unfairness under the UNIDROIT Principles. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1995, 3: 73-91.
16. Bradgate, R. *Commercial law.* London: Butterworths: Lexis Nexis™, 2000.
17. Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*, 2013, 87: 34-45.
18. Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
19. Cairns, W. *Introduction to European Union law*. 1997, London; Sydney: Cavendish Publishing, 1997.
20. Cannarsa, M. Contractual Penalties in French Law. *European Review of Private Law.* 2015, 15 (3): 297–307.
21. Chen - Wishart, M. *Contract law*. Oxford, New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008.
22. Cherednychenko, O. Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party [interaktyvus]. 2007, [žiūrėta 2015-04-13] <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/20945/full.pdf?sequence=6>.

23. Chirico, F. The function of European Contract Law: An Economic Analysis. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 31-44.
24. Chochrin, T.; Lazauskaitė, R. The doctrine of *laesio enormis* in Lithuanian contract law. *Jurisprudencija*. 2014, 21 (4): 1163–1185.
25. Cordero Moss, G. Consumer Protection Except for Commercial Practice: A Satisfactory Regime for Commercial Contracts? *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd Revised Edition.* Munich: Sellier European Law Publishers. 2009.
26. Cryer R., *et. al. Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011.
27. Dalhuisen, J. H. *Dalhuisen on transnational and comparative commercial, financial and trade law. 3rd edition*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.
28. De Beck, A. B2B Information Duties in the Feasibility Study: Analysis of Article 23. *European Review of Private Law*. 2011, 19 (6): 787–797.
29. De Boeck, A.; Von Hoecke, M. The Interpretation of Standard Clauses in European Contract Law. *Standard contract terms in Europe: a basis for and a challenge to European contract law*. Austin (Tex.): Wolters Kluwer Law & Business; Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008, p. 201-244.
30. Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753.
31. Di Matteo, L. A. *Law of International Contracting*. Kluwer Law International: Nyderlandai, 2009.
32. Di Matteo, L. A. Penalties as Rational Response to Bargaining Irrationality. *Michigan State Law Review*. 2006, 2006(4): 883-924.
33. Dominguez, E. L.The Interaction of Civil Law and Commercial Law. *Louisiana Law Review*. 1982, 42(5): 1629-1642.
34. Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008
35. Drazdauskas, S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-09-10], <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2167795>.
36. Eisenberg, R. A. Good Faith Under The Uniform Commercial Code—A New Look At An Old Problem. *Marquette Law Review*. 1971, 54(1). 1-18.
37. Erp S. V. Good faith: A concept „unworkable in practice"? *Tilburg foreign law review*. 1991-1992, 1(3): 215-226.
38. Farnsworth E. A. Good Faith and Fair Dealing under the UNIDROIT Principles, Relevant International Conventions, and National Laws. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1995, 3: 47-64.
39. Faust, F. Contractual Penalties in German Law. *European Review of Private Law*. 2015, 23(3): 285–296.
40. Feinman, J. M. Relational contract theory in context. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 737-748.

41. Goode, R. *Commercial Law in the Next Millennium*. Sweet $ Maxwell: London, 1998.
42. Goode, R., *et al. Transnational commercial law: text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
43. Gordley, J. Equality in Echange. *California Law Review*. 1981, 69(6): 1587-1656.
44. Grosheide, W. The Duty to Deal Fairly in Commercial Contracts. *General Clauses and Standards in European Contract Law. Comparative Law, EC Law and Contract Law Codification*. Kluver Law International: Hague, 2006, p. 197 – 204.
45. Grundmann, S. *Constitutional Values and European Contract Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008.
46. Grundmann, S. The Future of Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2011, 7(4): 490–527.
47. Gudel, P. J. Relational Contract Theory and the Concept of Exchange. *Buffalo Law Review*. 1998, 46(3):763-798.
48. Gumbis, J. Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimtis. *TEISĖ: mokslo darbai.* 2002, 42:55-65.
49. Hachem, P. The Future of Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation. *The European Journal of Law Reform*. 2011, 13 (3 - 4): 629-640.
50. Hahlo, H. R. Unfair Contract Terms in Civil Law Systems. *Canadian Business Law Journal*. 1980, 4(4): 429-441.
51. Hartkamp, A. *Towards European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004.
52. Haupt, S. Economic Analysis of Consumer Protection in Contract Law. *German Law Review*. 2003, 4(11): 1137-1164.
53. Hesselink, M. W. *CFR & Social justice. A short study for the European Parliament on the values underlying the draft Common Frame of Reference for European private law: what roles for fairness and social justice?* Munich: Sellier, 2008.
54. Hesselink M. W., *et. al. Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC)*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
55. Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2007, 3: 3-28.
56. Hesselink, M. W., *et. al*. Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC). Oxford: Oxford University Press, 2006.
57. Hesselink, M. W. *The new European Private Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
58. Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive. *Centre for the Study of European Contract Law. Working Paper Series*. 2009, 6: 4-41.
59. Hesselink, M. W. Unfair Prices In The Common European Sales Law. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2014 (13): 225-236.

60. Hesselink, M. W. Unfair Terms in Contracts between Businesses. *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper.* 2011, 11:1-16.
61. Hesselink, M. W. Unconscionability, Unfair Exploitation and the Nature of Contract Theory - Comments on Melvin Eisenberg's 'Foundational Principles of Contract Law'. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series*. 2013, 3:1-9.
62. Hesselink, M. W. Unfair Prices in The Common European Sales Law. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2014, 13, p. 225-236.
63. Hill, R. A Businessman's View of Unidroit Principles. *Journal of International Arbitration*. 1996, 13(2):163-170.
64. Hoar, Ch. *An update on liquidated damages in construction contracts*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2016-01-28]. <http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&hitguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&rank=9&spos=9&epos=9&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>.
65. Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials*. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press, 2009.
66. Yildrim, A. C. Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? *Murdoch University eLaw Journal*. 2008, 15(1): 94-114.
67. Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011, (79), 76-91.
68. Jarašiūnas, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011, 18(4): 1323–1347.
69. Keirsbilck, B. Interaction between Consumer Protection Rules on Unfair Contract Terms and Unfair Commercial Practices: Perenicova and Perenic. *Common Market Law Review*. 2013, 50(1): 247-263.
70. Keyes, M.; Wilson, Th. *Codifying Contract Law.* Ashgate Publishing Limited: Surrey, 2014.
71. Kiršienė, J.; Astromskis P. Sutarties turinys ir jo aiškinimas teisės ekonomikoje. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 851-862.
72. Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.
73. Kornet, N. The Interpretation and Fairness of Standardized Terms: Certainty and Predictability under the CESL and the CISG Compared. *European Business Law Review*. 2013, 24(3): 319-340.
74. Kozolchyk, B. Commercialization of Civil Law and the Civilization of Commercial Law. *Louisiana Law Review*. 1979, 40(1): 3-48.
75. Kröll, S, *et al. UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*. München: C.H. Beck; Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011.
76. Lando, O. *et al. Principles of European contract law. Parts I And II.* Hague; London; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 2000-2002.

77. Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
78. Lee, R. W. The elements of Roman law: with a translation of the Institutes of Justinian. 4th ed. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 311.
79. Linarelli, J. The Economics of Uniform Laws and Uniform Lawmaking. *Wayne Law Review*. 2003, 48 (4): 1-41.
80. Loos, M. B. M.; Schelhaas, H. Commercial Sales: The Common European Sales Law Compared to the Vienna Sales Convention. *European Review of Private Law*. 2013, 21(1): 105-130.
81. Loos, M. B. M. Transparency of Standard Terms under the Unfair Contract Terms Directive and the Proposal for a Common European Sales Law. *European Review of Private Law*. 2015, 23(2): 179-194.
82. Loos, M. B. M. *Standard Contract Terms Regulation in the Proposal for a Common European Sales Law. Comment to Nils Jansen*. [interaktyvus]. 2012, p. 776-796 [žiūrėta 2016-03-17]. <https://www.researchgate.net/publication/257143561_Standard_contract_terms_in_CESL>.
83. Lurger, B. The Future of European Contract Law between Freedom of Contract, Social Justice and Market Rationality. *European Review of Contract Law*. 2005, 1(4): 442-468.
84. Lurger, B. The „Social" side of the Contract and the New Principle of Regard and Fairness. *Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2011.
85. Macneil, I. R. Contracts Adjustment of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. *Northwestern University Law Review*. 1977-1978, 72(6): 854-905.
86. Mak, Ch. *Fundamental rights in European contract law: a comparison of the impact of fundamental rights on contractual relationships in Germany, the Netherlands, Italy, and England.* Austin (Tex.): Kluwer Law International, 2008.
87. McMeel, G. *Unfair Contract Terms Provisions in CESL*. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2016-03-16]. <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462448/IPOL-JURI_NT(2012)462448_EN.pdf>.
88. Menski, W. *Comparative law in a global context: the legal systems of Asia and Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
89. Meškys, E. Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76-99.
90. Mikelėnas, V. Naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ruošimo pagrindiniai principai. *Lietuvos teisės kūrimo principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Lietuvos teisininkų draugija: Vilnius, 1995, p. 14-17.
91. Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
92. Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2001.
93. Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Vilnius: Justitia, 2001.

94. Munday, R. Accounting for an encounter. *Comparative legal studies: traditions and transitions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 3-28.
95. Murray, R. *Contract Law. The Fundamentals*. London: Sweet & Maxwell, 2008.
96. Nebbia, P. Unfair contract terms in European law: a study in comparative and EC law. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.
97. Norkūnas, A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2003, 42(34): 5–11.
98. O'Gorman, D. P. The Restatement (Second) of Contracts' Reasonably Certain Terms Requirement: A Model of Neoclassical Contract Law and a Model of Confusion and Inconsistency. *University of Hawai'i Law Review*. 2014, 36(1), p. 169-270.
99. Pasa, B. The European Law of 'Contractual Penalties'. *European Review of Private Law*. 2015, 23(3): 355–383.
100. Perrone, A. The Just Price Doctrine and Contemporary Contract Law: Some Introductory Remarks. *Orizzonti del Diritto Commerciale*. 1981, 3: 1-16.
101. Pieterse, J. N., Globalization as Hybridisation. *International sociology*. 1994, 9(2): 161-184.
102. Purnhagen, K. *Varieties of European economic law and regulation: Liber Amicorum for Hans Micklitz.* Cham: Springer, 2014.
103. Reich, N. Diverse Approaches to Consumer Protection Philosophy. *Essays on Comparative Commercial and Consumer Law*. 1992, p. 245-276. [žiūrėta 2016-03-15]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.beal/escnderl0001&div=19&start_page=245&collection=beal&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>.
104. Rosenberg, A. Contract's Meaning and The Histories Of Classical Contract Law. *McGill Law Journal*. 2013, 59(1): 165-210.
105. Rosenfeld, M. Contract and Justice: The Relation between Classical Contract Law and Social Contract Theory. *Iowa Law Review*. 1985, 70(4): 769-900.
106. Rosler, H. Protection of the Weaker Party in European Contract Law: Standardized and Individual Inferiority in Multi-Level Private Law. *European Review of Private Law*. 2010, 18 (4): 729-756.
107. Sandgren, C. Social Law of Contract. *Scandinavian Studies in Law*. 1993, 37: 157-192.
108. Schurr, F. A. The Relevance of the European Consumer Protection Law for the Development of the European Contract. *Victoria University of Wellington Law Review.* 2007, 38: 137-138.
109. Schäfer, H. B.; Leyens, P. Judicial Control of Standard Terms and European Private Law. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers. 2010, p. 97-119.
110. Schulte-Nölke, H. No Market for Lemons: On the Reasons for a Judicial Unfairness Test for B2B Contracts. *European Review of Private Law*. 2015, 23 (2): 195-216.
111. Scott, R. E. The Case for Formalism in Relational Contract. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 847-876.
112. Selelionytė – Drukteinienė, S.; Jurkevičius, V.; Kadner, Th. G., *et. al.* The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21(4): 959-990.

113. Shulze, R. *Common European Sales Law (CESL): commentary*. München; Baden-Baden: C.H. Beck: Hart: Nomos, 2014.
114. Smith, A. S. *Contract Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
115. Smits, J. M. Party Choice and the Common European Sales Law, or: How to prevent the CESL from becoming a lemon on the law market. *Common Market Law Review*. 2013, 50 (Special Issue): 51–68.
116. Soloveičikas, D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? *Jurisprudencija*. 2007 4(94): 35-43.
117. Stanislovaitis, B. *Komercinė teisė*. Eugrimas: Vilnius, 2005.
118. Staskonis, V. Komercinė teisė civilinės teisės sistemoje. *Lietuvos teisės kūrimo principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Lietuvos teisininkų draugija: Vilnius, 1995, p. 32-35.
119. Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*. Kaunas: Technologija, 1998.
120. Šulija, G. Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu. *Teisės problemos*, 2012, 4(78): 25-48.
121. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
122. Triantis. G. G. The Efficiency of Vague Contract Terms: A Response To The Schwartz-Scott Theory Of U.C.C. Article 2. *Louisiana Law Review*. 2002, 62(4):1065-1079.
123. Twigg-Flessner, C. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
124. Twigg-Flesner, C. Pre-Contractual Duties From the Acquis to the Common Frame of Reference. *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd revised Edition*. Munich: Sellier European law, 2010.
125. Vileita, A. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
126. Vitkus, S. Penalty clauses within different legal systems. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2013 (1): 153-162.
127. Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015 (3): 99-114.
128. Vogenauer, S. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford; New York (N.Y.): Oxford University Press, 2015.
129. Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Volume I*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009.
130. Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Volume III*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009.
131. Westbrook, R. *The Origin of Laesio Enormis*. [interaktyvus]. p. 39 [žiūrėta 2016-02-10]. <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/rida/file/2008/03.Westbrook.pdf>.
132. Wilhelmsson, Th. *Social Contract Law and European Integration*. Dartmouth: Dartmouth Publishing Company Limited, 1995.

133. Wilhelmsson, Th. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica international*. 2008, XIV: 51-57.
134. Whittaker, S. Unfair Contract Terms, Unfair Prices and Bank Charges Case. *Modern Law Review*. 2011, 74: 106-122.
135. Zaccaria, E. Ch. The Dilemma of Good Faith in International Commercial Trade. *Macquarie Journal of Business Law*. 2004, 1(101): 101-112.
136. Zeller, B. Penalty Clauses: Are They Governed by the CISG. *Pace International Law Review*. 2011, 23(1): 1-14.
137. Zimmermann R.; Whittaker S. Good faith in European contract law: surveying the legal landscape. *Good faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press. 2008, p. 7-62.
138. Zweigert, K. Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
139. Quigley, C. *European Community contract law. The Effect of legislation on contractual rights, obligations and remedies.* Volume 1, London; the Hague; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 1997.
140. Егорова, М. А. *Коммерческие договоры: учебное пособие*. Москва: Волтерс Клувер, 2011.
141. Толкачев, А.Н. *Коммерческое право: учебное пособие*. Москва: Перспектива, 2005.

KITI ŠALTINIAI:

1. Bendorienė, A. *et al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.
2. Butterfield, J. *Collins English dictionary: complete and unabridged. Enrich your language. 6th ed.* Glasgow: Collins, 2003.
3. Case Société Banchereau v. Société Chronopost Subsequent developments. [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2016-03-13]. <https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/french/case.php?id=1134>.
4. Europos sutarčių teisė vartotojams ir įmonėms: Europos sutarčių teisės ekspertų grupės atliktos galimybių studijos, skirtos suinteresuotoms šalims ir teisės praktikams, rezultatai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/feasibility_study_final.pdf>.
5. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl sutarčių sąlygų, numatančių sutartimi suderintą sumą, mokėtiną neįvykdžius sutartinio įsipareigojimo projektas [interaktyvus]. 1982 [žiūrėta 2016-01-18]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/yearbooks/yb-1982-e/yb_1982_e.pdf>.
6. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos svetainė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-24]. <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1983Uniform_rules.html>.
7. Introduction to the Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-30]. <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomments.html>.
8. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-04]. <http://lkz.lt/startas.htm>.

9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuomonė Europos Komisijai Dėl Komisijos Žaliosios knygos dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-07-01]. <http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0052/contributions/228_lt.pdf>.
10. Naujasis MVĮ apibrėžimas. Vartotojo vadovas ir deklaracijos pavyzdys [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2015-05-01]. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_lt.pdf>.
11. Piesarskas, B. *Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas*. Trečias pataisytas leidinys. Vilnius: Alma littera, 2000.
12. Toulouse, G. *Franchise & Distribution Networks Alert* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2016-05-22]. <http://united-kingdom.taylorwessing.com/documents/get/345/franchise-distribution-networks-alert-february-2016.pdf>.
13. Veličkienė, A. T. *Lotynų kalba. Vadovėlis teisininkams. Trečioji pataisyta laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Viktorija Budreckienė

TEISMINĖS KOMERCINIŲ SUTARČIŲ TURINIO KONTROLĖS RIBOS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2016

Daktaro disertacija rengta 2012-2016 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:
prof. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:
doc. dr. Solveiga Palevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Nariai:
prof. dr. Ramūnas Birštonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);
prof. dr. Aleksei Kelli (Tartu universitetas, Estijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);
doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);
doc. dr. Agnė Tikniūtė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. gruodžio 8 d. 13 val. Mokolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.
Adresas: Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2016 m. lapkričio 8 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius), Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

Viktorija Budreckienė

TEISMINĖS KOMERCINIŲ SUTARČIŲ TURINIO KONTROLĖS RIBOS

SANTRAUKA

Tyrimo problematika. Pusiausvyros tarp asmens autonomijos ir solidarumo principų paieškos yra vienas aktualiausių sutarčių teisės klausimų. Šių principų konkurencija yra itin aktuali ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, nors tradiciškai jie siejami su klasikiniam sutarčių teisės laikotarpiui būdinga mažiausiai apribota sutarčių laisve. Vis dėlto, sąryšingosios[747] ir socialinės sutarčių teisės teorijų poveikis verslo sutartiniams santykiams yra nepaneigiamas, todėl pripažįstama, kad asmens autonomiškumas privalo būti derinamas su minėtų koncepcijų vertybiniais pagrindais. Visa tai patvirtina, kad sutarčių laisvės principo ribojimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose klausimas buvo ir, tikėtina, išliks aktualiu mokslinio diskurso objektu.

Nacionalinėse įvairių valstybių teisės sistemose numatyti specifiniai sutarties šalies teisių gynimo būdai, sudarantys prielaidas teisminei komercinių sutarčių turinio kontrolei, t. y. suteikiantys teismui, sprendžiančiam tokiuose santykiuose kilusį ginčą, galimybę nukrypti nuo sulygtų sutarties sąlygų. Jei teisminės verslo[748] sutarčių turinio kontrolės dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms legitimumas neturėtų kelti abejonių, tokios intervencijos, vykdomos dėl sutarties pagrindu kylančių teisių ir pareigų pusiausvyros nebuvimo (t. y. šalių interesų disbalanso), kelia daug probleminių klausimų. Viena vertus, minėtos pusiausvyros ir sąžiningų pasekmių, kylančių sutarčių pagrindu, užtikrinimas yra demokratinėje valstybėje funkcionuojančios teisinės sistemos tikslas. Todėl, tais atvejais, kai net ir egzistuojant akivaizdžiam sutartimi nustatytų teisių ir pareigų disbalansui, *pacta sunt servanda* principui suteikiamas prioritetas, nukenčia silpnesni komercinės apyvartos dalyviai, sudarę sutartis nepalankiomis sau sąlygomis. Tokių asmenų teisių ir teisėtų interesų apsauga yra visuotinai pripažinta valstybių pareiga. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad teisė nepateikia aiškių ir konceptualiai pagrįstų kriterijų, kuriais remiantis turėtų būti vertinama iš komercinės sutarties kylančių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyra, tais atvejais, kai minėtos priemonės taikomos nesant teisėto pagrindo, nukenčia asmenys, prieš kuriuos naudojamasi šiais teisių gynybos būdais. To rezultatas – nepasitikėjimas civiline apyvarta, stabilumo joje trūkumas ir civilinės apyvartos lėtėjimas. Todėl neabejotina, kad turi būti keliamas klausimas, kokiais kriterijais remdamiesi teisinių santykių dalyviai ir jų ginčus sprendžiantys teismai turi vertinti įsipareigojimų pusiausvyrą verslo sutartiniuose santykiuose. Kaip turi būti sprendžia-

747 Angliškos sąvokos „*relational*“ vertimas „sąryšingumo“ arba „sąryšingoji“ sutarčių teisė yra vartojamas remiantis E. Klimo ir V. Jurgaičio publikacija: Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.

748 Atsižvelgdama į tai, kad sąvoka „komercinės sutartys“ dažnai aiškinama tiesiog apibūdinant jas „verslo sutartimis“ (pavyzdžiui, Grosheide, W. The Duty to Deal Fairly in Commercial Contracts. *General Clauses and Standards in European Contract Law. Comparative Law, EC Law and Contract Law Codification.* Kluver Law International: Hague, 2006, p. 197) ir sutikdama su tokios terminijos vartojimu, šiame disertaciniame darbe autorė „komercinė (- is) sutartis (sandoris)“ bei „verslo sutartis (sandoris)“ vartos kaip sinonimus.

mi iš komercinių sutarčių kylantys ginčai, kai viena šalis sudarytos sutarties pagrindu gavo akivaizdžiai mažesnę ekonominę naudą nei kontrahentas? Kokiose situacijose reikėtų daryti išvadą, kad egzistuoja esminė komercinės sutarties pagrindu kilusių teisių ir įsipareigojimų nelygybė arba susitarta dėl nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų ir yra pagrindas teisminei tokios sutarties turinio kontrolei (intervencijai)? Atsakymų į šiuos klausimus paieškose ypatingai reikšmingu aspektu tampa silpnosios komercinės sutarties šalies samprata ir tokią šalį identifikuojantys teisiniai kriterijai.

Komercinius sutartinius santykius reglamentuojančių teisės normų turinį, šių normų aiškinimo ir taikymo specifiškumą nulemia šių santykių dalyvių poreikiai, o pačios komercinės teisės tikslu laikomas siekis palengvinti verslo šalių sandorių sudarymo ir vykdymo procesą[749]. Tokio santykio šalys, vertindamos savo įsipareigojimų ir teisių apimtis bei naudą, įskaitant iš šių santykių kylančių ginčų tikėtinas baigtis, esminiu kriterijumi laiko sudarytos sutarties turinį. Tad dėl teismo galimybės nukrypti nuo komercinės sutarties turinio kylančios praktinės problemos, pirmiausia, susijusios su tuo, kad šiomis priemonėmis siekiama pakeisti sukurtą teisinį santykį ir po jo sukūrimo tarp šalių nusistovėjusią teisinę tvarką. Dėl šios priežasties tie atvejai, kai ginčas sprendžiamas nukrypstant nuo sulygtos sutarties sąlygų, gali daryti neigiamą poveikį komercinių sutartinių santykių stabilumui ir nuspėjamumui juose. Remiantis teisinio tikrumo idėja - pamatine komercinių sutartinių teisinių santykių vertybe, reikalaujama teisinius santykius reglamentuoti tokiu būdu, kuris neskatintų piktnaudžiauti teise ar nesudarytų prielaidų nepagrįstai riboti kitų asmenų veikimo laisvę. Priešingu atveju susiduriama su komercinių sutartinių santykių šalių, prieš kurias tokios teismo intervencijos į sutartinius santykius priemonės taikomos, nepasitikėjimu komercine apyvarta ir tokio nepasitikėjimo įtaka jų sprendimams, lėtinantiems verslo santykių dinamiką bei mažinantiems sandorių skaičių, taip prisidedant ir prie valstybės ekonomikos lėtėjimo. Pavyzdžiui, Lietuvos teisėje teismui suteikta teisė sumažinti sutartimi sulygtas netesybas *ex officio*, tačiau kartu pripažįstama, kad pagrindas netesybų mažinimui yra tik *akivaizdus* jų neprotingumas ar perdėtas dydis. Todėl tie atvejai, kai teismas baudos sumą ar delspinigių dydį laiko akivaizdžiai neprotingai dideliu ir sumažina, nesant ginčo šalies reikalavimo, sukelia reikšmingą teisinį netikrumą civilinėje apyvartoje, nes šios sutartimi sulygtos netesybų sumos neadekvatumas gali būti konstatuojamas net ir tuo atveju, kai skolininkas nemano, kad ji yra per didelė. Tai ženkliai sumažina komercinių sutartinių santykių dalyvių galimybę prognozuoti kontrahento įvykdyto sutarties pažeidimo atveju jam kilsiančias neigiamas pasekmes (tuo pačiu ir sutarties pažeidimų tikimybę), todėl verčia nepasitikėti teisine sistema. Kita vertus, per griežtas požiūris į teismo galimybę vertinti komercinės sutarties pagrindu kylančių jos šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyrą ir, priimant sprendimą, nukrypti nuo sulygtos sutarties sąlygų gali nulemti dalies rinkos dalyvių piktnaudžiavimą teise ir nesąžiningų bei vienai iš šalių perdėtai nenaudingų pasekmių, kylančių iš sutarties, egzistavimą. Dėl šių priežasčių teisei keliama ypatingai sudėtinga užduotis - rasti tinkamiausias ir efektyviausias, komercinių santykių specifiškumo nepaneigiančias, visų komercinės apyvartos dalyvių interesų derinimo priemones, užtikrinančias šių interesų pusiausvyrą. Šios priemonės,

749 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 9.

savo ruožtu, privalo atspindėti visuomenės poreikius bei užtikrinti skaidrią ir prognozuojamą teismų praktiką ginčuose, kylančiuose iš komercinių sutartinių santykių.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, formuluojama pagrindinė ***tyrimo mokslinė problema*** – kokiais atvejais teismas, siekiantis užtikrinti komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyrą, turi teisę nukrypti nuo tokios sutarties sąlygų jas keisdamas arba jų netaikydamas.

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl tos priežasties, jog tyrimo objektu pasirinkti visuomeniniai santykiai, susiklostantys teismui dėl jos šalių interesų disbalanso kontroliuojant ir keičiant jau *sudarytos* sutarties turinį, šiuo darbu bus analizuojama sutartinių teisinių santykių stadija, tuo tarpu ikisutartiniai santykiai tyrime bus aptariami ir tiriami tik ta apimtimi, kuria bus siekiama ištirti ir įvertinti alternatyvius sprendimus sudarant prielaidas išvengti teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės prisiimtų įsipareigojimų bei gaunamos naudos pusiausvyros aspektu, taip pat ta apimtimi, kiek asmens elgesys ar egzistuojančios aplinkybės ikisutartinėje stadijoje gali daryti įtaką vėlesnei teismo vykdomai komercinių sutarčių turinio kontrolei. Kitais aspektais ikisutartiniai verslininkų santykiai laikytini esančiais už tyrimo ribų. Taip pat turi būti paminėta tai, kad, nors disertaciniame darbe tiriami *komercinių* sutarčių turinio kontrolę ribojantys veiksniai, atsižvelgiant į tai, kad net ir verslo sutartinių santykių reglamentavimui, tokių teisės normų taikymui ir aiškinimui vartotojų teisių apsaugai skirtos nuostatos daro neabejotiną poveikį, atskirose disertacinio darbo dalyse paminimi vartojimo sutartiniai santykiai bei juos reglamentuojančios teisės normos ir jų taikymo praktika[750].

Darbo aktualumas ir naujumas. Lietuvos Respublikoje pasirinkta monistinė privatinės teisės sistema, tad komercinių sutartinių santykių sritis reglamentuojama tomis pačiomis nuostatomis, kurios yra skirtos ir kitų rūšių sutartiniams santykiams, ir tik retais atvejais verslininkų sudarytiems sandoriams taikomos specialiai jiems kurtos teisės normos. Didžioji dalis teisės normų, kurių pagrindu vykdoma teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo, yra skirtos visų rūšių sutartiniams santykiams. Vis dėlto, komerciniai sutartiniai santykiai turi tik jiems būdingų ypatumų ir šį jų specifiškumą nulemia daugybė veiksnių – tokių santykių dalyvių profesionalumas, jiems keliami aukščiausi atidumo ir rūpestingumo standartai, viena vertus, reiškia sąlyginį jų autonomiškumą – gebėjimą tinkamai pasirūpinti savo interesais, kita vertus, jie suponuoja ir kitokias atsakomybės nuostatas – pareigų nevykdymo pasekmes. Nors šie ypatumai Lietuvos teisėje yra neabejotinai pripažįstami, Lietuvos teisės moksle komercinių sutartinių santykių sričiai skirta itin mažai dėmesio, o verslininkų sudarytos sutarties pagrindu kylančių įsipareigojimų pusiausvyros užtikrinimo problemos nagrinėjamos tik netiesiogiai (konkretūs komercinės teisės šaltiniai bei teisės mokslo darbai, kuriuose analizuojami atskiri su disertacinio darbo tema susiję aspektai, aptarti darbo dalyje „Tyrimų apžvalga“). Be to, priklausomai nuo taikomos sutarčių teisės koncepcijos, aktualieji teismo intervencijos į sutartinius santykius klausimai gali būti sprendžiami visiškai skirtingais būdais – vyraujant liberaliajam požiūriui toks teismo įsikišimas bus labiausiai ribotas, o dominuojant solidarumu grindžiamoms teorijoms, teismo diskrecija kontroliuoti sutarties pagrindu kylančių

750 Disertacinio darbo autorė, nekvestionuodama tos aplinkybės, kad vartotojų teisių apsauga yra itin plataus turinio valstybės socialinės bei ekonomikos politikos dalis, šiame disertaciniame darbe paminės tik vartojimo sutartinius santykius reglamentuojančias teisės normas bei jų taikymo praktiką.

pasekmių sąžiningumą gali būti itin plati. Disertacinio darbo autorės žiniomis, iki šiol Lietuvos ir užsienio teisės moksle nebuvo atliktas kompleksinis mokslinis tyrimas, kuriame teismo intervencija į verslininkų sutartinius santykius būtų analizuota tiek aptariant komercinių sutartinių santykių sampratą, atskleidžiant jos specifiškumą nulemiančius veiksnius, įskaitant silpnosios sutarties šalies sampratą, tiek per atskirų sutarčių teisės doktrinų prizmę pristatant besiskiriantį požiūrį į sutarties laisvės principo ribojimus, tiek analizuojant pasirinktų teisėje numatytų konkrečių sutarties turinio kontrolės priemonių taikymo komerciniuose santykiuose ypatumus. Tai leidžia daryti išvadą apie mokslinės analizės būtinumą šioje srityje tiek globaliąja, tiek nacionaline prasme. Taigi, šio disertacinio darbo *aktualumą* patvirtina tai, kad juo siekiama užpildyti spragas, egzistuojančias teisės doktrinoje teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės, vykdomos dėl jos šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros nebuvimo, tema.

Disertacijos *naujumą* patvirtina tai, kad šis darbas yra pirmasis, kuriame, lyginant Lietuvos Respublikos sutarčių teisės, Europos Sąjungos teisės bei Europos Sąjungos institucijų iniciatyva parengtų ir kitų negriežtosios teisės dokumentų nuostatas, nuosekliai aptariamos teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės priemones reglamentuojančios teisės normos ir teismų praktikoje suformuluotos taisyklės, atskleidžiamos jų taikymo problemos ir siūlomi šių problemų sprendimo būdai.

Tyrimo tikslas - nustatyti teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės, vykdomos siekiant užtikrinti jos šalių interesų pusiausvyrą, ribas.

Tikslui pasiekti keliami šie ***uždaviniai***:

1. Atskleisti komercinių sutartinių santykių sampratą, šių teisinių santykių reglamentavimo ypatumus pagrindžiančius veiksnius ir tokiuose santykiuose dominuojančius vertybinius kriterijus, nulemiančius teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribojimą.
2. Atskleisti teisminės komercinės sutarties turinio kontrolės, vykdomos dėl silpnosios tokios sutarties šalies interesų gynimo, pagrindus.
3. Nustatyti netesybų, esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų testo teisinio reglamentavimo bei teismų praktikos atvejus, kai komerciniuose sutartiniuose santykiuose neužtikrinamos teisminės sutarčių turinio kontrolės ribos.

Disertacinio darbo **reikšmę** galima atskleisti įvairiais *praktiniais* aspektais. Visų pirma, tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, kuriančiam sutartinius santykius reglamentuojančias teisės normas: aptartos skirtingos sutarčių teisės doktrinos padės nustatyti gaires, kuriomis remiantis bus vadovaujamasi įstatymų ir poįstatyminio teisės aktų leidybos veikloje, savo ruožtu, darbe nurodytos rekomendacijos padės pašalinti teisės normų trūkumus. Atsižvelgiant į itin plačią teisminės valdžios diskreciją sutartinių santykių srityje, disertaciniame darbe pateikta analizė, nustatyti trūkumai ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės iš komercinių sutartinių santykių kylančius ginčus sprendžiantiems teisėjams nustatyti teisminę komercinių sutarčių kontrolę bei jos ribas pagrindžiančius kriterijus ir formuoti nuoseklią bei nuspėjamą teismų praktiką, kurioje efektyviai užtikrinama tiek silpnųjų, tiek stipriųjų rinkos dalyvių interesų pusiausvyra. Tokios pasekmės neabejotinai darytų teigiamą įtaką verslo sutartinių santykių dinamikai ir plėtrai. Disertacinis darbas gali turėti pasekmių ir praktinėje teisinėje veikloje, ypač – komercinių sutartinių santykių,

kurių šalys, pasitelkusios tyrimo rezultatus, gali pasirinkti sutarčių sąlygas, keliančias mažesnę vėlesnio teismo nukrypimo nuo jų riziką.

Be to, sutartinių santykių dinamika, kurią atspindi mokslo atstovų tyrimų rezultatai bei Europos Sąjungos institucijų ir jų iniciatyva priimti dokumentai, nulemia, jog egzistuoja naujo mokslinio tyrimo poreikis, kuris neabejotinai privalo apimti ir Lietuvos teismų plėtojamą praktiką[751], esančią vienu reikšmingiausių sutarčių teisės šaltiniu. Intensyvėjantys Europos Sąjungos institucijų inicijuojami sutarčių teisės vienodinimo procesai nulemia poreikį analizuoti Lietuvos Respublikos sutarčių teisės sistemą šiam procesui skirtų dokumentų kontekste. Atkreiptinas dėmesys, jog *soft law* dokumentuose bei Europos Sąjungos teisėje siūlomi teisinio reguliavimo modeliai pasirinkti, derinant skirtingų valstybių narių sutarčių teisės normas, tačiau Lietuvos Respublikos sutarčių teisės reguliavimas minėtuose dokumentuose iš esmės nėra atspindėtas (arba nuorodos į tam tikrus Lietuvos nacionalinio teisinio reglamentavimo pavyzdžius daromos tik pavieniais atvejais). Dėl šios priežasties šių dokumentų taikymo Lietuvos Respublikoje ypatumai turi būti detaliai analizuojami, atsižvelgiant į šios konkrečios sutarčių teisės sistemos bruožus. Kartu tyrimas galimai bus naudingas ir Lietuvos Respublikos teisinės sistemos atspindėjimui sutarčių teisės harmonizavimo Europos Sąjungoje procese, nes atkreips dėmesį į sutarčių teisės sistemos teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje.

Taigi, atliktas tyrimas bus naudingas tiek teisės kūrėjams, siekiantiems pašalinti dabartinio teisinio reguliavimo spragas bei trūkumus, tiek teisės taikytojams, siekiantiems išvengti klaidų teismų praktikoje bei ieškantiems sprendimų pozityviosios teisės koregavimui teismų praktikos būdu. Mokslinis darbas taip pat aktualus dėstant civilinės ir sutarčių teisės disciplinas. Dėl tos priežasties, jog komercinių sutartinių santykių šalių interesų pusiausvyros užtikrinimo problematika Lietuvos teisės moksle beveik nebuvo analizuota (išskyrus atskirus aspektus, kurie dažniausiai aptariami netiesiogiai), manytina, kad šis tyrimas iš dalies pašalina Lietuvos Respublikos nacionalinės doktrinos kompleksinių tyrimų šiuo klausimų stoką. Tikimasi, kad disertacinis darbas kvies jurisprudencijos atstovus toliau analizuoti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius sritį ir paskatins tyrimus šioje srityje.

Šis tyrimas buvo atliekamas remiantis principiniu išeities tašku – teiginiu, kad komerciniuose sutartiniuose santykiuose, lyginant su kitų rūšių sutartiniais santykiais, dominuoja plačiausios apimties autonomiškumas ir mažiausiai ribota sutarčių laisvė. Nors modernioji sutarčių teisė negali būti tapatinama su klasikiniu laikotarpiu klestėjusia doktrina ir socialinės bei sąryšingosios sutarčių teisės koncepcijų įtaka šiandieniniam reglamentavimui bei teisės taikymo praktikai, išnagrinėta literatūra patvirtino, kad jų poveikis nebuvo toks, kuris paneigtų minėtą principinę idėją. Todėl galima teigti, kad tyrimas buvo atliktas vadovaujantis būtent liberaliosios koncepcijos paradigma.

Atsižvelgiant į aukščiau pagrįstą tiriamosios darbo problemos aktualumą, naujumą ir autorės išskirtus reikšmingiausius temos aspektus, formuluojami ***ginamieji disertacijos teiginiai***:

1. Nepaisant solidarumu grindžiamų socialinių sutarčių teisės tikslų pripažinimo, šiuolaikinėje sutarčių teisėje komercinių sutartinių santykių srityje asmens autono-

751 Tyrime analizuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnės instancijos teismų praktika, paskelbta iki 2016 m. balandžio 30 d.

mija bei jos esminis principas – sutarčių laisvė, taip pat sutartinių santykių nuspėjamumas ir teisinis tikrumas išlieka dominuojančiomis vertybinėmis idėjomis.

2. Asmens sąžiningumas laikytinas kertiniu jungiančiu teisiniu kriterijumi, užtikrinančiu tiek teismo teisę kontroliuoti komercinės sutarties turinį, tiek pareigą susilaikyti nuo nepagrįsto teismo įsikišimo į šios rūšies sutartinius santykius.
3. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose sutarties šalis silpnąja turėtų būti pripažįstama taikant tokios šalies ir jos kontrahento vykdomos nuolatinės komercinės veiklos požymį, susijusį su disponuojamos informacijos ir specialiųjų žinių suteikiama palankesne padėtimi.
4. Informavimo pareigų ikisutartinėje stadijoje griežtinimas ne visais atvejais gali sumažinti vėlesnės teisminės komercinių sutarčių kontrolės riziką.
5. Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė dėl neprotingo dydžio netesybų, esminės nelygybės ir nesąžiningų sutarčių sąlygų ne visais atvejais yra nuosekli ir konceptualiai pagrįsta aiškiais kriterijais, užtikrinančiais teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis.

Dėl tos priežasties, kad komercinės sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros užtikrinimo bei teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribų tema yra itin plati, apimanti daugybę aspektų, šio darbo objektu yra pasirinkti, autorės subjektyvia nuomone, reikšmingiausi temos klausimai, reikalaujantys nuoseklios ir gilios mokslinės analizės, nulėmę ir ***disertacinio darbo struktūrą***:

Siekiant nuosekliai ištirti kriterijus, kuriais remiantis grindžiama teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius, *pirmoji* disertacinio darbo dalis skirta komercinio sutartinio santykio reglamentavimo specifiškumą lemiantiems veiksniams. Siekiant apsibrėžti tyrimo ribas, jis pradedamas komercinių sutartinių santykių sampratos ir komercinės veiklos požymių identifikavimu ir aptarimu, monistinės bei dualistinės privatinės teisės sistemų skirstymo analize. Atsižvelgiant į tai, kad teisminė verslininkų sudarytos sutarties turinio kontrolė bei jos ribos priklauso nuo teisinės politikos - vertybinių kriterijų, kuriais grindžiama sutarčių teisė, disertaciniame darbe aptariami skirtingi požiūriai, atsispindintys klasikinėje, sąryšingojoje, socialinėje ir moderniojoje sutarčių teisės teorijose. Atskirai aptariami pagrindiniai konkuruojantys principai – asmens autonomijos bei nuspėjamumo ir sąžiningumo, kurių pusiausvyros paieškos ir atspindi teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius ribų nustatymo problemiškumą. Sąžiningumo principui skirta ypatingai daug dėmesio, nes, viena vertus, šis imperatyvas yra vienas iš reikšmingiausių teismo teisės kontroliuoti sutarties turinį pagrindų, kita vertus, jis kartu yra ir ribojantis teismo teisę keisti ar nutraukti sutartinius santykius veiksnys, nes visais atvejais reikalaujama išlaikyti abiejų sutarties šalių interesų pusiausvyrą – pasiekti rezultatą, kuris būtų sąžiningas abiejų sutartinio santykio šalių interesų atžvilgiu.

Antroji disertacinio darbo dalis skiriama silpnosios sutarties šalies verslo sutartiniuose santykiuose nustatymo problematikai. Šioje dalyje aptariama, koks asmuo teisėje pripažįstamas komercinių sutartinių santykių subjektu ir kas patenka į sąvokos „verslininkas“ turinį nacionalinėje Lietuvos teisėje. Toliau analizuotas asmens pripažinimo silpnąja komercinio sutartinio santykio šalimi aspektas, be to, siekiant atskleisti požymius, kuriais remiantis

toks šalies statusas gali būti nustatomas komerciniuose sutartiniuose santykiuose, ir, atsižvelgiant į tai, kad būtent vartojimo sutartiniuose santykiuose silpnosios sutarties šalies teisių apsaugos reglamentavimas yra labiausiai išplėtotas, aptariami vartotojų teisių apsaugos poreikį nulėmę veiksniai bei tiriamas jų pritaikymo verslo sutartiniams santykiams pagrįstumas. Antrojoje disertacinio darbo dalyje taip pat tiriamos problemos, su kuriomis susiduriama nustatant silpnąją komercinės sutarties šalį. Šios dalies pabaigoje aptariamas informavimo ikisutartinėje stadijoje pareigų nustatymas, kaip silpnosios sutarties šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugos priemonė.

Trečioje ir paskutinėje disertacinio darbo dalyje analizuojamos trys pasirinktos teismo vykdomos komercinės sutarties sąlygų kontrolės priemonės, disertacinio darbo autorės laikomos tipinėmis ir geriausiai iliustruojančiomis nagrinėjamą temą: (i) netesybų, numatytų komerciniuose sandoriuose, mažinimo, (ii) komercinės sutarties pakeitimo ar nutraukimo dėl esminės nelygybės ir (iii) nesąžiningų verslo sutarčių sąlygų kontrolės.

Nors teisminė sutarties turinio kontrolė apima ir daugiau priemonių, tačiau ribota disertacinio darbo apimtis bei doktorantūros studijų trukmė nulėmė būtinybę tyrime pasirinkti ir analizuoti, disertacinio darbo autorės subjektyviu vertinimu, aktualiausias tokios kontrolės priemones. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo darbu nesiekiama analizuoti sutarties nutraukimo ar pakeitimo dėl pasikeitusių aplinkybių atvejų, kai teisminė komercinių sutarčių turinio kontrolė vykdoma egzistuojant sutarties įvykdymo apsunkinimą vienai iš šalių nulemiančioms aplinkybėms, atsiradusioms arba tokiai šaliai tapusioms žinomomis jau po sutarties sudarymo, kai šių aplinkybių šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, kontroliuoti, taip pat kai tokia šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos[752]. Disertacinio darbo autorė siekia nagrinėti būtent tuos atvejus, kai nukrypimas nuo šalių sulygto sutartinio „scenarijaus“ (dažniausiai – rašytinės sutarties sąlygų), vykdomas, nesant vėlesnių kardinalių pokyčių, kurių šalys negalėjo numatyti ar daryti įtakos jų atsiradimui. Taip pat itin reikšminga, jog, šia tema yra parengta aktuali daktaro disertacija[753]. Taigi, dėl po sutarties sudarymo momento atsiradusių aplinkybių pasikeitimo vykdomos teisminės sutarčių turinio kontrolės priemonės yra už šio tyrimo ribų. Taip pat reikia paminėti ir tai, kad šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar pašalinimo nebuvo detaliai detalizuoti ir ši teisminės sutarties turinio kontrolės priemonė tik trumpai aptariama disertacinio darbo 3.3 poskyryje, kiek tai yra susiję su nesąžiningų komercinių sutarčių sąlygų kontrole. Vis dėlto, disertacinio darbo autorės nuomone, šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar pašalinimo yra neatsiejamai susiję su pačios civilinės atsakomybės institutu ir negali būti analizuojami atskirai, tuo tarpu civilinės atsakomybės klausimai laikytini nepatenkančiais į šio disertacinio darbo objektą. Be to, disertacinio darbo autorės įsitikinimu, į didelę dalį klausimų jau atsakyta R. Lazauskaitės disertacijoje „Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai“[754], ypač atsižvelgiant į

752 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalis (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

753 Zapolskis, P. *Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Baltijos kopija, 2012.

754 Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

šios teisės mokslo atstovės pateiktus Lietuvos Respublikos teismų praktikos pavyzdžius. Dėl šios priežasties detali teismo intervencijos dėl tokių nuostatų nesąžiningumo analizė nebuvo atlikta, laikant, kad šie aspektai yra už disertacinio darbo autorės pasirinktų tyrimo ribų.

Lietuvos Respublikos sutarčių teisės normų bei teismų praktikos analizė Europos Sąjungos teisės bei Sąjungos institucijų iniciatyva rengtų ir kitų negriežtosios teisės dokumentų nuostatų kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad disertaciniame darbe Lietuvos Respublikos sutarčių teisės nuostatos nuosekliai lyginamos ne su užsienio valstybių teisės sistemose galiojančiomis teisės normomis bei formuojama teismų praktika, o su Europos Sąjungos teisės aktų bei Sąjungos institucijų iniciatyva rengtų *soft law* bei kitų dokumentų, taip pat kitų negriežtosios teisės dokumentų, skirtų sutarčių teisės vienodinimui, nuostatomis, tikslinga aptarti tokios tyrimo krypties pasirinkimo priežastis.

Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, nacionalinė teisė nebegali būti analizuojama neatsižvelgiant į šios Bendrijos institucijų priimtų ir jų iniciatyva sukurtų teisės aktų bei dokumentų turinį. Ši teisinė sistema yra itin aktuali Lietuvos Respublikos nacionalinei teisei, ypač atsižvelgiant į tai, kad dalis teisės aktų pasižymi tiesioginio taikymo pobūdžiu arba buvo perkelti į nacionalinę teisę. Neabejotina, kad Europos Sąjungos teisinė sistema yra itin savita ir reikšmingai skiriasi nuo bet kurios valstybės nacionalinės teisinės sistemos. Ji *sricto sensu* nėra priskiriama tarptautinės teisės sričiai, o laikoma *sui generis*[755] teisės sistema. Antriniai Europos Sąjungos teisės aktai didžiąja dalimi skiriami ne privatinės teisės santykiams ir ilgą šios valstybių sąjungos gyvavimo laiką šie klausimai buvo reglamentuojami tik itin retais atvejais, pripažįstant, kad ši sritis yra palikta valstybių narių kompetencijai. Vis dėlto, egzistuojantis valstybių narių sutarčių teisės nesuderinamumas ir nevienodumas Europos Sąjungos institucijų buvo ir vis dar yra laikomas viena svarbiausių kliūčių efektyviam Europos Sąjungos vieningos rinkos funkcionavimui, todėl jau kurį laiką matomas poreikis kurti vieningas (nors ir nebūtinai privalomas) sutarčių teisės nuostatas. Reikia paminėti, kad sutarčių teisės sistemų harmonizavimo nauda yra pripažįstama ne visų. Pavyzdžiui, F. Chirico pažymi, jog, nors tarpvalstybinių sandorių kaštai teoriškai yra laikomi faktoriumi, skatinančiu harmonizuoti sutarčių teisę, atsižvelgiant į šį konkretų Europos sutarčių teisės atvejį, detalūs tokių kaštų dydžiai nebuvo nustatyti ir abejotina, ar jie galėtų būti tiksliai įvertinti. Be to, pasak šios autorės, efektyvus vidaus rinkos funkcionavimas priklauso ne tik nuo privatinės teisės (įskaitant sutarčių teisę), tačiau ir nuo viešosios teisės normų, reguliuojančių rinkos veikimą[756], tad abejojama, ar potencialus harmonizavimo poveikis nėra pervertintas. Šiame disertaciniame darbe nebus tiriamas Europos Sąjungos iniciatyvų vienodinti sutarčių teisę pagrįstumas ir tokio vienodinimo priemonių reali nauda. Vis dėlto, tyrimas vykdytas remiantis Europos Sąjungos teisėje pripažįstama pozityvaus tokių procesų poveikio prezumpcija, atsispindinčia šiai teisės sistemai priskirtuose šaltiniuose bei *soft law* dokumentuose.

755 Cairns, W. *Introduction to European Union law*. 1997, London; Sydney: Cavendish Publishing, 1997, p. 81. Soloveičikas, D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? *Jurisprudencija*. 2007 4(94): 35, ir kiti.

756 Chirico, F. The function of European Contract Law: An Economic Analysis. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 29.

Taigi, atsižvelgdamos į poreikį šalinti kliūtis vieningos rinkos tinkamam funkcionavimui ir siekdamos užtikrinti teisinį tikrumą Bendrijoje, Europos Sąjungos institucijos inicijavo valstybėse narėse galiojančių skirtingų sutarčių teisės sistemų vienodinimo procesą. Šių iniciatyvų dėka buvo priimti įvairūs privalomo bei neprivalomo pobūdžio teisės aktai ir dokumentai, skirti ir komercinių sutarčių teisės klausimams. Nors didžiausio dėmesio neabejotinai susilaukė vartotojų interesų apsauga, poreikis neapsiriboti tik šių subjektų ratui skirtomis teisės nuostatomis tapo akivaizdus.

Be to, privatinės teisės moksle ypatingą reikšmę turi negriežtosios teisės dokumentų, skirtų civilinės teisės harmonizavimui, nuostatos, kuriose atskirais (nors ir retais) atvejais numatomos išimtinai verslininkų sutartiniams santykiams reglamentuoti skirtos nuostatos. Reikšmingu minėtų Europos Sąjungos institucijų iniciatyvų harmonizuoti privatinę teisę rezultatu yra ir šiai teisės sričiai skirti *soft law* dokumentai: Europos Sutarčių teisės principai (angl. „*Principles of European Contract Law*“, toliau - PECL)[757] bei Bendros pagrindų sistemos projektas (angl. „*Draft Common Frame of Reference*“, toliau - DCFR). PECL 1:101 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad šis *soft law* dokumentas yra skirtas būti taikomas kaip bendrosios sutarčių teisės taisyklės Europos Bendrijose[758]. Tuo tarpu DCFR rengimo procese kompetentingi teisės mokslo atstovai, analizuodami ir lygindami tiek Europos Sąjungos antrinių teisės šaltinių nuostatas, tiek atskirų valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžius, sukūrė itin savitą ir modernų tyrimų rezultatus apibendrinantį negriežtosios teisės dokumentą. Disertaciniame darbe analizuojamas ir 2011 m. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės, toliau – CESL[759]. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad nors šio reglamento projekto rengimo momentu siekta sukurti plačiai sutartinių santykių sričiai taikytiną priemonę, vėlesnis pasiūlymo dėl direktyvos, taikytinos tik tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių vartojimo pardavimo sutarčių[760] paskelbimas leidžia daryti išvadą, kad šiame Sąjungos intergracijos etape net ir neprivalomo pobūdžio pirkimo – pardavimo teisės sistemos sukūrimui dar nėra pasirengta. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad CESL buvo įtrauktos specialiosios taisyklės, taikytinos būtent verslininkų sudarytų sutarčių sričiai, disertacinio darbo

757 PECL parengti Europos sutarčių teisės komisijos, į kurią įtraukti tuo metu Europos Sąjungai priklausiusių valstybių narių teisės ekspertai (daugiausiai akademikai, iš kurių dalis buvo ir teisininkai praktikai). PECL kurti siekiant išspręsti Europos Sąjungoje galiojančių teisinių sistemų skirtumų sukeliamas problemas, be to, buvo atkreiptas dėmesys ir į teisės studijų, sietų pagrinde su konkrečia nacionaline teisės sistema, skirtumus, kurie taip pat laikyti kliūtimi Bendrijos funkcionavimui. Introduction to the Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-30]. <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomments.html>.

758 Angl. „*Article 1:101 (ex art. 1.101) - Application of the Principles: (1) These Principles are intended to be applied as general rules of contract law in the European Communities*“.

759 Pasak F. Möslein, CESL savo prigimtimi laikytinas direktyvos bei *soft law* dokumento hibridu, nes, jei Europos Sąjungos institucijos jam būtų pritarusios, jis būtų patvirtintas Europos Sąjungos teisės akto forma, jo nuostatos nebūtų buvusios privalomos, o sutartinių santykių dalyviams būtų suteikta teisė jas pasirinkti (anglų kalboje vartojama sąvoka „*optional*“) (Purnhagen, K. *Varieties of European economic law and regulation: Liber Amicorum for Hans Micklitz.* Cham: Springer, 2014, p. 79).

760 Europos Parlamento 2015 m. gruodžio 9 d. pasiūlymas dėl dėl tam tikrų internetinio ir kitokio nuotolinio prekių pardavimo sutarčių aspektų. COM(2015) 635 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-23]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52015PC0635>.

autorė tyrime aptarė ir šio pasiūlymo turinį, vertindama jį kaip Europos Sąjungos valstybių narių sutarčių teisės ekspertų darbą, atspindintį tam tikrą jų kompromisą dėl geriausių sprendimų sutarčių teisėje, nors ir nepriimtą planuota teisine forma. Kita vertus, neabejotina, kad šio dokumento analizė ir su juo susijusius išvados turi būti daromos atsižvelgiant į po jo paskelbimo vykusius pokyčius.

Taip pat išskirtini UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai[761] (toliau – UNIDROIT Principai), kurti būtent *verslininkų* sudarytoms sutartims reguliuoti, todėl jų nuostatos bei šių nuostatų oficialiuose ir neoficialiuose komentaruose pateikiami aiškinimai dažnai atspindi komercinių sutartinių santykių reglamentavimo ypatumus ir juos nulėmusias priežastis. Šis *soft law* dokumentas buvo itin reikšmingas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) rengime, todėl jo turinio analizė yra labai svarbi ir nagrinėjamos temos kontekste.

Taigi, atliktame tyrime Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės nuostatos analizuojamu klausimu lygintos būtent su pasirinktų *soft law* dokumentų ir Europos Sąjungos teisės sistemos taisyklėmis, o ne konkrečių valstybių nacionaline teise. Tuo tarpu atskirų valstybių narių teisės nuostatos bus paminimos tik siekiant iliustruoti tam tikros teisinės taisyklės pavyzdį, tačiau nemėginant atlikti išsamios šių valstybių pozityviosios teisės, teismų praktikos ar teisės doktrinos konkrečiu aspektu analizės.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Disertacinio darbo autorė atliko stažuotę Amsterdamo universiteto Europos sutarčių teisės studijų centre, kuriam vadovauja profesorius M. W. Hesselink. Šiame Europos Sąjungos teisės srityje gausiai tyrimus vykdančiame institute buvo surinkti darbui itin reikšminti literatūros šaltiniai. Tyrimų rezultatai skelbti trijose disertacinio darbo autorės publikacijose[762] mokslo recenzuojamame leidinyje „Social transformations in contemporary society" bei pristatyti trijose tarptautinėse mokslinėse konferencijose[763]. Tyrimo metu pasiekti rezultatai taip pat buvo panaudoti vedant „Civilinės teisės bendrosios dalies" seminarus ir vadovaujant „Civilinės teisės" moksliniam būreliui Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatai 2016 m. birželio 15 d. buvo apsvarstyti ir aprobuoti Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto posėdyje.

---

761 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010, p. 108-109 [žiūrėta 2016-03-02]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.

762 Budreckienė, V. Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013 (1): 24-33. Budreckienė, V. Good faith and fair dealing in the commercial contract law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2014 (2): 24-32. Budreckienė, V. Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2015 (3): 155-169.

763 Pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2013 m. birželio 5 d., Mykolo Romerio universitete. Pavadinimas „Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position"; pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2014 m. birželio 5 d., Mykolo Romerio universitete. Pavadinimas „Good faith and fair dealing in the commercial contract law", pranešimas anglų kalba tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje „Socialinių transformacijų raiška", 2015 m. birželio 4-5 d., Mykolo Romerio universitetas. Pavadinimas: „The legitimacy of judicial intervention in commercial contractual relations in classical, relational and social contract law theories".

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos jurisprudencijoje nebuvo vykdyti tyrimai teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl šalių interesų pusiausvyros nebuvimo tema, todėl šis disertacinis darbas yra pirmas toks mokslinis tyrimas, kuriame ši tema buvo analizuota kompleksiškai – tiriant tiek teoriniu lygmeniu identifikuojamus konceptualiuosius tokios teisminės komercinės sutarties turinio kontrolės pagrindus, tiek sąlyginai naują - silpnosios šalies verslo sutartiniuose santykiuose sampratą ir tokio subjekto specifiškumą, tiek ir konkrečius dėl komercinės sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų disbalanso taikomus teisių gynybos būdus (t. y. tokios kontrolės priemones). Be to, teisės moksle Lietuvos nacionalinis reglamentavimas ir teismų praktika minėtu aspektu nebuvo lyginta su Europos Sąjungos teisės šaltiniuose bei negriežtosios teisės dokumentuose pateikiamais verslo sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimo būdais[764]. Atsižvelgiant į intensyvėjančias Europos Sąjungos institucijų vienodinimo iniciatyvas sutartinių santykių srityje, Lietuvos teisėje galiojančių taisyklių atitiktis Europos Sąjungos teisės tendencijoms yra itin aktuali.

Lietuvos teisės moksle komercinių sutarčių temai skirta nedaug dėmesio. Komercinės teisės pagrindai, komercinės veiklos ir komercinio sutartinio santykio subjektų požymiai aptarti R. Stanislovaičio[765] ir J. Šato[766]. Tačiau, reikia paminėti, kad teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius ribų problematika šiuose šaltiniuose nenagrinėta. Kiti Lietuvos jurisprudencijos atstovai yra pasisakę atskirais su nagrinėjama tema susijusiais aspektais. Sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijų esminius aspektus (taip pat sąžiningumo principą) savo publikacijoje trumpai aptarė E. Klimas ir V. Jurgaitis[767], liberalesnių nuostatų taikymas komerciniuose sutartiniuose santykiuose epizodiškai paminimas studijų procesui skirtuose leidiniuose[768], taip pat – CK šeštosios knygos komentare[769]. D. Bublienė yra aptarusi nevienodos derybinės galios koncepciją[770]. Lietuvos teisės moksle nemažai dė-

764 Reikia paminėti, kad Europos regionui priklausančių valstybių nacionalinių teisės sistemų, taip pat *soft law* instrumentų kontekste Lietuvos reglamentavimą analizavo D. Ambrasienė, S. Palevičienė, A. Dambrauskaitė, S. Selelionytė - Drukteinienė, A. Tikniūtė. Ambrasienė, D. *et al*. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia. 2013. Disertacinio darbo temos analizei reikšminga šio tyrimo dalis, kurioje atlikta sąžiningumo principo analizė, taip pat trumpas sąryšingumo sutarčių teisės teorijos aptarimas, tačiau teisminės komercinių sutarčių kontrolės priemonės šiame tyrime nebuvo analizuotos.

765 Stanislovaitis, B. *Komercinė teisė*. Eugrimas: Vilnius, 2005, Stanislovaitis, B. *Lietuvos komercinė teisė: parengta pagal naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą*. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2003.

766 Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*. Kaunas: Technologija, 1998.

767 Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.

768 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 198.

769 Pavyzdžiui, Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 233. Tiek CK šeštosios knygos komentaras, tiek antrosios knygos komentaras yra aktualūs verslininko sampratos Lietuvos teisėje atskleidui. Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 22, 99 ir kt.

770 Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 35.

mesio skirta sąžiningumo principo analizei[771]. Vis dėlto, komerciniuose sutartiniuose santykiuose taikomo sąžiningumo principo specifiškumo analizės pasigendama. Galima pastebėti, kad šio imperatyvo turinio ypatumai Lietuvos doktrinoje buvo tirti tik netiesiogiai – neišskiriant šios rūšies sutartiniams santykiams būdingos specifikos. Paminėtina, kad, nors A. Jakaitės moksliniame straipsnyje aptariami bendrosios sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose turinio ir taikymo ypatumai, šios autorės analizuojami Lietuvos užsienio teismų praktikos pavyzdžiai neabejotinai svarbūs nagrinėjamai temai[772]. Taip pat turi būti paminėta ir S. Arlausko ir R. Jakūbausko publikacija, kurioje autoriai aptaria sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos koncepcijų atskyrimo problemą[773]. Išskirtina S. Drazdausko daktaro disertacija tema „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“[774], kurioje analizuotas tiek sąžiningumo principo turinys, tiek *laesio enormis* teisių gynybos būdas, tačiau šis mokslinis tyrimas nebuvo skirtas komercinių sutartinių santykių specifiškumo nustatymui, todėl teismo intervencijos į verslininkų sudarytų sutarčių pagrindu kylančius santykius klausimai minimi tik pavieniais atvejais. Esminės nelygybės samprata analizuota T. Chochrin bei R. Lazauskaitės publikacijoje „The doctrine of *laesio enormis* in Lithuanian contract law“[775]. Paminėtina, kad joje autoriai atkreipia dėmesį ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdį, aktualų teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius, temai. Netesybų sampratos ir jų mažinimo klausimais yra pasisakiusios D. Bublienė ir J. Truskaitė – Paškevičienė[776], taip pat E. Meškys[777]. Reikšmingos S. Vitkaus publikacijos, ypatingai tuo aspektu, jog autorius, aiškindamas netesybų mažinimo nuostatas, atkreipia dėmesį ir į verslo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų poreikius[778].

771 Drazdauskas, S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-09-10], <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2167795>; Norkūnas, A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*. 2003, 42(34): 5–11, Balčikonis, R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33): 164–183; Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011 (79): 76-91; Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (4): 1368-1390; Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 288-297.

772 Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011 (79): 76-91.

773 Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (4): 1368-1390.

774 Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.

775 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R. The doctrine of laesio enormis in Lithuanian contract law. *Jurisprudencija*. 2014, 21 (4): 1165-1166.

776 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*. 2013, 37: 34-45.

777 Meškys, E. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76-99.

778 Vitkus, S. Penalty clauses within different legal systems. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2013 (1), p. 153-162; Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015 (3), p. 99-114.

Nesąžiningų sutarties sąlygų aspektu reikšminga R. Lazauskaitės disertacija „Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai“[779].

Užsienio teisės šaltiniuose randama publikacijų, skirtų būtent komercinių sutartinių santykių specifikai. Daug dėmesio įvairiais su teismo intervencija į tokius santykius susijusiais klausimais yra skyręs M. W. Hesselink, analizavęs tiek sąžiningumo principo turinį[780], tiek verslininko kaip silpnosios sutarties šalies sampratą[781], tiek teisių gynimo būdo, taikomo dėl esminės šalių įsipareigojimų nelygybės (nesąžiningo pasinaudojimo)[782], tiek nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų reglamentavimą[783]. Atkreiptinas dėmesys, kad šio autoriaus tyrimai yra didelė dalimi skirti būtent *soft law* dokumentų ir Europos Sąjungos teisės šaltinių analizei, todėl jie yra ypatingai reikšmingi disertacinio darbo temos kontekste. Dėl tos pačios priežasties svarbus ir H. Schulte-Nölke nesąžiningų komercinės sutarties sąlygų reglamentavimo tyrimas[784], taip pat - A. de Boeck atlikta informavimo pareigų analizė[785]. Komercinių sutartinių santykių bei tokių santykių dalyvio sampratai reikšmingi М.А. Егорова[786], А.Н. Толкачев[787], R. J. A. Hooley bei L. S. Sealy[788], B. Kozolchyk[789], J. H. Dalhuisen[790], R. Good su kitais autoriais parengtas[791], E. L. Dominguez[792], R. Brag-

779 Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

780 Hesselink, M. W. CFR & Social justice. A short study for the European Parliament on the values underlying the draft Common Frame of Reference for European private law: what roles for fairness and social justice? Study centre for European Contract Law. *Working Papers Series* Munich: Sellier, 2008.

781 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive. *Centre for the Study of European Contract Law.* Working Paper Series. 2009, 6: 4-41; Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2007, 3: 3-28

782 Hesselink, M. W. Unfair Prices In The Common European Sales Law. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2014 (13): 225-236.

783 Hesselink, M. W. Unfair Terms in Contracts between Businesses. *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper*. 2011, 11:1-16.

784 Schulte-Nölke, H. No Market for Lemons: On the Reasons for a Judicial Unfairness Test for B2B Contracts. *European Review of Private Law.* 2015, 23 (2): 195-216.

785 De Boeck, A. B2B Information Duties in the Feasibility Study: Analysis of Article 23. *European Review of Private Law* 2011, 19(6): 787–797.

786 Егорова, М.А. Коммерческие договоры: учебное пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2011.

787 Толкачев, А.Н. Коммерческое право: учебное пособие. Москва: Перспектива, 2005.

788 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

789 Kozolchyk, B. Commercialization of Civil Law and the Civilization of Commercial Law. *Louisiana Law Review* [interaktyvus]. 1979, 40(1): 3-48.

790 Dalhuisen, J. H. Dalhuisen *on transnational and comparative commercial, financial and trade law. 3rd edition*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.

791 Goode, R., *et al. Transnational commercial law: text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

792 Dominguez, E. L.The Interaction of Civil Law and Commercial Law. *Louisiana Law Review*. 1982, 42(5): 1629-1642.

date[793] darbai. Sutarčių teisės teorijas arba atskirus reikšmingus joms aspektus yra aptarę H. G. Beale[794], P. S. Atiyah[795], M. Rosenfeld[796], A. Rosenberg[797], I. R. Macneil[798], M. Chen – Wishart[799], O'Gorman[800], P. Gudel[801], J. M. Feinman[802], R. E. Scott[803], CH. Mak[804], Th. Wilhelmsson[805], S. Grundmann[806], C. Sandgren[807] bei kiti. Sąžiningumo nuostata susilaukė dėmesio ir užsienio teisės mokslo doktrinoje[808], tačiau, kaip ir Lietuvoje, komerciniams sutartiniams santykiams taikomo imperatyvo turinys aptariamas itin retai. Paminėtini E. Ch. Zacharia[809], R. A. Eisenberg[810], C. Twigg-Flessner[811], G. Cordero Moss[812] darbai.

793 Bradgate, R. Commercial law. London: Butterworths: Lexis Nexis™, 2000, p. 4-5.

794 Beale, H. G. *Chitty on contracts. Twenty – ninth edition. Volume I. General principles*. London: Sweet & Maxwell, 2004. p. 1-011.

795 Atiyah, P. S. *An Introduction to the Law of Contract*. Fifth Edition. Clarendon Press: Oxford, 1995.

796 Rosenfeld, M. Contract and Justice: The Relation between Classical Contract Law and Social Contract Theory. *Iowa Law Review*. 1985, 70 (4): 769-900.

797 Rosenberg, A. Contract's Meaning and The Histories Of Classical Contract Law. *McGill Law Journal*. 2013, 59(1): 165-210.

798 Macneil, I. R. Contracts Adjustment of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. *Northwestern University Law Review*. 1977-1978, 72 (6): 854-905.

799 Chen - Wishart, M. *Contract law*. Oxford, New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008, p. 16.

800 O'Gorman, D. P. The Restatement (Second) of Contracts' Reasonably Certain Terms Requirement: A Model of Neoclassical Contract Law and a Model of Confusion and Inconsistency. *University of Hawai'i Law Review*. 2014, 36 (1): 169-270.

801 Gudel, P. J. Relational Contract Theory and the Concept of Exchange. *Buffalo Law Review*. 1998, 46(3):763-798.

802 Feinman, J. M. Relational contract theory in context. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 737-748.

803 Scott, R. E. The Case for Formalism in Relational Contract. *Northwestern University Law Review.* 2000, 94(3): 847-876.

804 Mak, Ch. *Fundamental rights in European contract law: a comparison of the impact of fundamental rights on contractual relationships in Germany, the Netherlands, Italy, and England*. Austin (Tex.): Kluwer Law International, 2008.

805 Wilhelmsson, Th. *Social Contract Law and European Integration*. Dartmouth: Dartmouth Publishing Company Limited, 1995.

806 Grundmann S. *Constitutional Values and European Contract Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008.

807 Sandgren, C. Social Law of Contract. *Scandinavian Studies in Law*. 1993, 37: 157-192.

808 Pavyzdžiui, Zimmermann R., Whittaker S. *Good faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008; Good Faith and Fair Dealing under the UNIDROIT Principles, Relevant International Conventions, and National Laws. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1995, 3: 7-62; Erp S. V. Good faith: A concept „unworkable in practice"? *Tilburg foreign law review*. 1991-1992, 1(3): 215-226; ir kiti.

809 Zaccaria, E. Ch. The Dilemma of Good Faith in International Commercial Trade. *Macquarie Journal of Business Law*. *Macquarie Journal of Business Law*. 2004, 1(101): 101-112.

810 Eisenberg, R. A. Good Faith Under The Uniform Commercial Code—A New Look At An Old Problem. *Marquette Law Review*. 1971, 54(1). 1-18.

811 Twigg-Flessner, C. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

812 Cordero Moss, G. Consumer Protection Except for Commercial Practice: A Satisfactory Regime for Commercial Contracts? *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd Revised Edition.* Munich: Sellier European Law Publishers. 2009.

Ypatingą reikšmę turi UNIDROIT Principų[813], PECL[814], DCFR[815], CESL[816] komentarai, kuriuose aptartos tyrimui aktualios šių instrumentų nuostatos. Taip pat paminėtinas Europos komercinio atstovavimo, frančizės ir distribucijos principų komentaras[817], reikšmingas dėl tos priežasties, jog tai yra komercinių sutarčių sričiai skirtas Europos Sąjungos *soft law* dokumentas, todėl jo komentare pateikti aiškinimai atspindi verslo sutartinių santykių specifiką. Be aukščiau paminėtų autorių atskiras teismo intervencijos į sutartinius santykius priemones analizavo ir daugelis kitų autorių: iš anksto sutartų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, temą tyrė P. Hachem[818], Ch. Hoar[819], B. Pasa[820], L. A. Di Matteo[821], F. Faust[822], M. Cannarsa[823] ir kiti autoriai. Esminės nelygybės arba nesąžiningo pasinaudojimo temą analizavo A. C. Yildrim[824], H. R. Hahlo[825], J. Gordley[826], A. Perrone[827], M J. Bonell[828]

---

813 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010. [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>, Vogenauer, S. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford; New York (N.Y.): Oxford University Press, 2015.

814 Lando, O. *et al*. *Principles of European contract law. Parts I And II*. Hague; London; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 2000-2002,

815 Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Munich: Sellier European Law Publishers.

816 Shulze, R. Common European Sales Law (CESL): commentary. München; Baden-Baden: C.H. Beck: Hart: Nomos, 2014.

817 Hesselink, M. W., *et. al*. *Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC)*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

818 Hachem, P. The Future of Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation. *The European Journal of Law Reform*. 2011, 13 (3 - 4): 629-640.

819 Hoar, Ch. *New developments in liquidated damages*. [interaktyvus]. 2010, [žiūrėta 2016-01-28]. <http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&hitguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&rank=3&spos=3&epos=3&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>, Hoar, Ch. *An update on liquidated damages in construction contracts*. [interaktyvus]. 2012, [žiūrėta 2016-01-28]. < http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&hitguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&rank=9&spos=9&epos=9&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>

820 Pasa, B. The European Law of 'Contractual Penalties'. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 355–383.

821 Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753; Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753.

822 Faust, F. Contractual Penalties in German Law. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 285–296.

823 Cannarsa, M. Contractual Penalties in French Law. *European Review of Private Law.* 2015, 15 (3): 297–307.

824 Yildrim, A. C., Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? *Murdoch University eLaw Journal.* 2008, 15(1): 94-114.

825 Hahlo, H. R. Unfair Contract Terms in Civil Law Systems. *Canadian Business Law Journal*. 1980, 4(4): 429-441.

826 Gordley, J. Equality in Exchange. *California Law Review*. 1981, 69(6): 1587-1656.

827 Perrone, A. The Just Price Doctrine and Contemporary Contract Law: Some Introductory Remarks. *Orizzonti del Diritto Commerciale*. 1981, 3: 1-16.

828 Bonell, M. J. Policing the International Commercial Contract against Unfairness under the UNIDROIT Principles. *Tulane Journal of International and Comparative Law.* [1995, 3]: 73-91.

ir kiti. Nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolę tyrė P. Nebbia[829], Th. Wilhelmsson[830], H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens[831], B. Kleirsbilck[832], M. B. M. Loos ir H. Schelhaas[833], , G. McMeel[834], N. Kornet[835] bei kiti.

829 Nebbia, P. *Unfair contract terms in European law: a study in comparative and EC law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007, p. 23.

830 Wilhelmsson, Th. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica international.* 2008, XIV: 51-57.

831 Schäfer, H. B.; Leyens, P. Judicial Control of Standard Terms and European Private Law. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 117-118.

832 Keirsbilck, B. Interaction between Consumer Protection Rules on Unfair Contract Terms and Unfair Commercial Practices: Perenicova and Perenic. *Common Market Law Review*. 2013, 50 (1): 247-263.

833 Loos, M. B. M.; Schelhaas, H. Commercial Sales: The Common European Sales Law Compared to the Vienna Sales Convention. *European Review of Private Law*. 2013, 21(1): 105-130.

834 <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462448/IPOL-JURI_NT(2012)462448_EN.pdf>.

835 Kornet, N. The Interpretation and Fairness of Standardized Terms: Certainty and Predictability under the CESL and the CISG Compared. *European Business Law Review*. 2013, 24(3): 319-340.

DARBO METODOLOGIJA

Disertacinis darbas rengtas vadovaujantis kokybinės metodologijos požiūriu[836].

Jurisprudencijoje pastebimas ypatingas dėmesys *lyginamajam metodui*, kurio naudojimas turi daug privalumų. Visų pirma, jis įgalina tyrėją skirtingose teisinėse sistemose rasti bendrybes, kai siekiama skatinti teisės aktų harmonizavimą, įgyvendinti tam tikrą teisės reformą ar tiesiog patikrinti, ar konkreti teisinė idėja yra laikoma teisinga visose šiose skirtingose teisinėse sistemose, t. y. ji atspindi tam tikrą vieningą požiūrį į elgesio vertinimą, ar, vis dėlto, egzistuoja skirtingas jos vertinimas, reiškiantis jos būdingumą tik konkrečiai sistemai[837]. Kaip teisingai nurodoma S. Selelionytės – Drukteinienės, V. Jurkevičiaus ir Th. G. Kadner publikacijoje, lyginamasis metodas suteikia galimybę pasinaudoti kitų jurisdikcijų patirtimi, ypatingą naudą gaunant tada, kai sprendžiami sudėtingi, itin aktualūs ar visiškai nauji klausimai, į kuriuos jau buvo atsakyta kitose jurisdikcijose[838].

Lyginamojo metodo naudojimo įvairiapusiškumą nulėmė pasirinktos tyrimo kryptys. Pirmiausia, autorė siekė Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje taikomas teisines taisykles, susijusias su teismo vykdomu komercinės sutarties šalių interesų pusiausvyros užtikrinimu, sugretinti su Europos Sąjungos teisine sistema bei *soft law* dokumentuose nurodytomis teisinėmis taisyklėmis. Toks gretinimas nuosekliai atliekamas beveik visame darbe. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės moksle jau nurodomi lyginamojo metodo ypatumai, taikant jį Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės sistemų tyrimuose. Nurodoma, kad jei lyginamosios teisės dalykui skirtoje studijų proceso literatūroje dažnai akcentuojamos ribotos skirtingų sistemų atskirų aspektų sulyginimo galimybės, tai Europos Sąjungos lygmeniu (taip pat ir tarptautiniu) šis problematiškumas yra dar akivaizdesnis, ypač atsižvelgiant į šioms teisės sistemoms būdingas savitas institucijas, jų sudarymo bei įgaliojimų skirtumus nuo nacionalinėms sistemoms būdingųjų.[839] Antra, lyginamasis metodas naudotas gretinant vartojimo sutartinius santykius su komerciniais sutartiniais santykiais kriterijų, kuriais doktrinoje grindžiama silpnosios sutarties šalies interesų apsauga, aspektu. Be to, disertacinio darbo autorė tarpusavyje lygino ir atskiras teisines priemones, kuriomis vykdoma teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius dėl jos šalių interesų pusiausvyros disbalanso – perdėtai didelių netesybų mažinimą, sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolę. Visa tai patvirtina, jog lyginamojo metodo naudojimas turėjo tyrimui esminės reikšmės.

Kartu su lyginamuoju metodu naudoti ir kiti itin reikšmingi mokslinio tyrimo metodai. Naudojant *dokumentų analizės* metodą, rinkti ir analizuoti Lietuvos Respublikos bei Europos Sąjungos teisės aktai, Europos Sąjungos institucijų iniciatyva rengti ir kiti negriežtosios

836 Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, p. 32-35.

837 Cryer R., *et. al*. *Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 28.

838 Selelionytė – Drukteinienė, S.; Jurkevičius, V.; Kadner, Th. G., *et. al*. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21(4): 990. Šioje publikacijoje tirtas lyginamojo metodo poveikis Lietuvos privatinei teisei.

839 Cryer R., *et. al. Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 28.

teisės dokumentai, skirti sutarčių teisės nuostatų vienodinimui, tarptautiniai sutarčių teisės aktai, taip pat Lietuvos teismų bei Europos Sąjungos teisingumo teismo bylos. Metodas taip pat naudotas ir mokslinių straipsnių, monografijų, studijų procesui skirtų leidinių ir kitų mokslo darbų analizei. Pasitelkus *sisteminę analizę*, įgalinančią nagrinėti tikrovės reiškinius kaip atskirus komponentus ir kaip visumą[840], tirtos Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisei priskirtinos teisės normos, taip pat *soft law* dokumentuose numatytos taisyklės, kurių pagrindu nustatomi komerciniai sutartiniai santykiai bei vykdoma teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius. Naudojant *abstrakcijos metodą* išskirtos esminės klasikinei, sąryšingajai, socialinei ir moderniajai sutarčių teisės teorijoms būdingos nuostatos. Tai buvo naudinga vėliau šių ideologinių koncepcijų kontekste įvertinti teisės aktuose, *soft law* dokumentuose ir teismų praktikoje suformuluotas taisykles. Naudojantis *analitiniu - kritiniu metodu* pateikta šiandieninio teisinio reguliavimo, remiantis kuriuo teismas turi teisę nukrypti nuo sudarytos komercinės sutarties sąlygų dėl jos šalių įsipareigojimų disbalanso, ir teismų praktikos šiuo aspektu kritika, taip pat pateikiami galimi probleminių aspektų sprendimo būdai – pasiūlyti nustatytus trūkumus galimai pašalinsiantys teisės normos, reglamentuojančios sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės, papildymas bei teismų praktikos verslininko sąvokos aiškinimo bei komercinėje sutartyje sulygtų netesybų mažinimo *ex officio* tobulinimas. *Istorinis metodas* pasitelktas siekiant atskleisti XIX a. klestėjusio sutarčių teisės modelio ir jam būdingos sutartinių santykių šalių teisių ir pareigų pusiausvyros turinį ir šios koncepcijos istorinę raidą, jos pokyčius vėliau išplėtotose sąryšingojoje bei socialinėje sutarčių teisės doktrinose. *Teleologinis metodas* buvo naudojamas, siekiant išsiaiškinti perdėtai didelių netesybų mažinimą, sutarties pakeitimą ar atsisakymą dėl esminės nelygybės bei nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolę įtvirtinančių teisės normų tikslus. Tai sudarė prielaidas atskleisti tikrąjį šių teismo intervenciją į komercinius sutartinius santykius dėl šalių teisių ir pareigų pusiausvyros nebuvimo reglamentuojančių teisės normų turinį ir prasmę.

840 Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 192.

IŠVADOS

Atlikta analizė leidžia konstatuoti, kad disertacinio darbo įvade nurodytas tikslas buvo pasiektas, suformuoti uždaviniai - įgyvendinti, o ginamieji teiginiai buvo patvirtinti. Tai pagrindžia žemiau pateiktos disertacinio darbo išvados, kurios, siekiant aiškumo ir patogumo, buvo suskirstytos išlaikant disertacinio darbo įvade pateiktą ginamųjų teiginių tvarką:

1. **Dėl komercinių sutartinių santykių srityje vyraujančių principų**
   1.1. Nepaneigiant reikšmingo sąryšingosios ir socialinės sutarčių teisės teorijų idėjų poveikio, ir to, kad teisinė politika komercinių sutartinių santykių srityje turi būti vykdoma derinant šių sutarčių teisės teorijų bei klasikinio laikotarpio sutarčių teisės konceptualiuosius pagrindus, komerciniuose sutartiniuose santykiuose vis dar dominuoja klasikiniam laikotarpiui būdingiausi šalių valios autonomijos bei teisinio tikrumo ir nuspėjamumo principai, todėl, teismui sprendžiant komerciniuose sutartiniuose santykiuose kilusį ginčą, kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ir į šiuos vertybinius kriterijus, o prioriteto suteikimas su jais konkuruojančioms solidarumu grindžiamoms idėjoms (įskaitant pareigą aktyviai domėtis kitos sutarties šalies interesais, patirtimi bei ekonomine padėtimi, atkreipti nepatyrusios sutarties šalies dėmesį į griežtas sutarties sąlygas ir pan.) šios rūšies teisiniuose santykiuose turėtų išlikti išimtiniais iš bendros taisyklės atvejais.
2. **Dėl sąžiningumo principo, kaip kertinės teisminę sutarčių kontrolę legitimizuojančio, tačiau kartu ir ribojančio teisinio kriterijaus turinio ypatumų komerciniuose santykiuose**
   2.1. Komerciniuose santykiuose esminiais sąžiningumo principo elementais – t. y. pagrindiniais sąžiningo elgesio vertinimo kriterijais turi būti laikomi protingumas bei pareiga veikti nuosekliai - laikytis to, kas pažadėta, nenukrypti nuo susiformavusios sutarties vykdymo praktikos ir tinkamai bei laiku informuoti kitą sutarties šalį apie visas reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu pareiga atsižvelgti į kitos šalies interesus savo interesų sąskaita (mažinant savo naudą) turi būti taikoma ribotai – vengiant plečiamojo aiškinimo ir nekeliant komerciniams sutartiniams santykiams nebūdingų tikslų. Ypatingą reikšmę toks sąžiningumo principo, taikytino komerciniuose sutartiniuose santykiuose, aiškinimas įgyja, kai vienos iš šalių nepalankią padėtį nulemia jos pačios neveikimas (nepakankamas domėjimasis ir pan.). Šiuo aspektu tampa būtina nustatyti, kas nulėmė silpnąją padėtį - ar objektyvios aplinkybės (tai, kad ji neveikia šioje konkrečioje rinkoje ir kita šalis yra ir privalo būti geriau informuota), ar tai, kad ji nepakankamai domėjosi sudaromos sutarties sąlygomis.
3. **Dėl silpnosios komercinės sutarties šalies sampratos ir tokios šalies teisių bei teisėtų interesų apsaugos komerciniuose santykiuose**
   3.1. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose taip pat galimi atvejai, kuomet viena iš šalių pripažįstama silpnąja, tad jos interesų apsauga, vykdoma teismui kontroliuojant sutarties turinį, yra neišvengiama. Vis dėlto, tokios interven-

cijos į sutartinius santykius priemonės privalo būti taikomos ribotai, atsižvelgiant būtent į komercinių sutartinių santykių ypatumus.

3.2. Silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos poreikis vartojimo santykiuose grindžiamas ribota vartotojo galimybe derėtis su verslininku, informacijos ir specialiųjų žinių trūkumu, jo fizinių savybių nulemta būtinybe vartoti, reklamos poveikiu ir sandorių sudarymu ne pelno tikslu. Komerciniuose sutartiniuose santykiuose prioritetinės silpnosios sutarties šalies interesų apsaugos poreikis turi būti grindžiamas tokios šalies disponuojamos informacijos ir žinių trūkumų, tuo tarpu kiti aukščiau nurodyti kriterijai neturėtų būti taikomi.

3.3. Juridinio asmens dydis (įskaitant metinę apyvartą ir (ar) metinio balanso sumą bei darbuotojų skaičių) neturėtų būti lemiamas kriterijus nustatant silpnąją komercinės sutarties šalies padėtį. Šie požymiai, pirmiausiai, skirti su smulkaus ir vidutinio dydžio verslininkų veiklos skatinimu susijusioms finansinėms bei ekonominėms priemonėms, todėl komercinių sutartinių santykių reglamentavimui ir silpnosios tokios sutarties šalies nustatymui jie neturėtų daryti įtakos.

3.4. Analizuojant, kokiais kriterijais turėtų būti nustatoma geresnė komercinių sutartinių santykių šalies derybinė padėtis, daroma išvada, kad tokių santykių ypatumus geriausiai atitinka vykdomos nuolatinės komercinės veiklos požymis, kartu susijęs ir su disponuojamos informacijos ir specialiųjų žinių suteikiama palankesne padėtimi. T. y. sutarties šalis galėtų būti laikoma stipriąja tuose sandoriuose, kurie įprastai sudaromi jos nuolat vykdomoje veikloje, nes tokia šalis turi ar bent jau iš jos pagrįstai gali būti tikimasi turėti daugiau informacijos bei specialiųjų žinių atitinkamoje verslo srityje. Tuo tarpu verslininko, sudarančio savo nuolatinei veiklai nebūdingą pavienį tokios rūšies sandorį santykyje su tokios veiklos profesionalu, padėtis gali būti kvalifikuojama silpnąja.

4. **Dėl informavimo ikisutartiniuose santykiuose nuostatų griežtinimo, siekiant sumažinti vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką**

4.1. Atsižvelgiant į tai, jog informavimo pareigų numatymas yra minimalios intervencijos į sutartinius santykius priemonė, jomis užtikrinama komercinių sutartinių santykių ypatumus atitinkanti verslo sutartinių santykių turinio kontrolė. Privalomos informacijos suteikimo nuostatos gali būti būdu sumažinti teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius keliamą riziką tais atvejais, kai silpnosios sutarties šalies padėtį nulemia būtent disponuojamos informacijos ar žinių trūkumas.

4.2. Informavimas ikisutartinėje stadijoje netesybų mažinimo atveju Lietuvos Respublikos teisėje vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius riziką sumažintų tik iš dalies, nes, pripažįstant, kad šiuo klausimu iš esmės reikšmingos aplinkybės, egzistavusios sutarties pažeidimo, o ne jos sudarymo momentu, komercinių sutartinių santykių šalys neturi galimybės, informuodamos kitą šalį (tiksliau – atkreipdamos dėmesį į griežtas netesybas

reglamentuojančias sutarties nuostatas), panaikinti prielaidas vėlesnei teisminei sutarties sąlygos dėl netesybų kontrolei.

4.3. Atsižvelgiant į tai, kad šalies neinformuotumas yra neprivaloma sąlyga CK 6.228 straipsnio taikymui, taip pat į tai, kad teisės normoje numatytos kitos silpnąją sutarties padėtį nulemiančios aplinkybės, nesusijusios su informacijos ar žinių trūkumų, taip pat laikomos reikšmingomis, vertinant minėto straipsnio taikymo pagrįstumą, ikisutartinis informavimas gali neturėti reikšmės vėlesnei teismo vykdomai sutarties sąlygų ekvivalentiškumo kontrolei.

4.4. Dėl tos priežasties, kad pagrindinis nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonėmis siekiamas tikslas yra ištaisyti informacijos apie sutarties sąlygas asimetrijos sukuriamą šalių interesų pusiausvyros nebuvimą, ikisutartinis informavimas yra efektyvus būdas vėlesnės teismo intervencijos rizikos sumažinimui, o papildomų imperatyvių informavimo nuostatų įtraukimas sumažintų vėlesnės teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl sąlygų nesąžiningumo tikimybę, tačiau tik tuo atveju, jei būtų pripažinta, kad komercinio sutartinio santykio šalis privalo susipažinti su visomis jai pateikiamomis sąlygomis ir informacija.

5. **Dėl Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje vykdomos teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės dėl neprotingo dydžio netesybų, esminės nelygybės ir nesąžiningų sutarčių sąlygų konceptualaus pagrįstumo, aiškumo ir nuoseklumo bei galimybės prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis**

5.1. Lietuvos Respublikoje teismai, spręsdami netesybų mažinimo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Tačiau teismų praktikoje, formuojamoje tokio pobūdžio bylose, egzistuoja nenuoseklumas dėl įrodinėjimo naštos ir pripažinimo, kad komercinėje sutartyje sulygto netesybų dydžio vertinimas yra viešosios tvarkos dalykas. Toks nenuoseklumas šalintinas, pripažįstant, kad komercinėje sutartyje sulygtų netesybų dydis neturi būti laikomas viešosios tvarkos objektu, bei tai, kad netesybų dydis yra neprotingas ir turi būti sumažintas, privalo įrodyti šia aplinkybe besiremianti šalis, t. y. skolininkas.

5.2. Teismo teisė spręsti netesybų mažinimo klausimą ex officio, t. y. net ir tais atvejais, kai pati sandorio šalis, iš kurios reikalaujama priteisti netesybas (skolininkas), šia aplinkybe nesiremia ir neįrodinėja netesybų dydžio neprotingumo, be legitimaus pagrindo mažina komercinių sutartinių santykių dalyvių galimybę prognozuoti sutarties vykdymo eigą ir iš sutarties kylančių ginčų baigtis. Tai, kad skolininkas, būdamas verslininkas ir galėdamas įvertinti sutartimi prisiimtų įsipareigojimų sukuriamą naštą, teisme neprašo sumažinti netesybas, laikytina patvirtinimu, kad sulygtas netesybų dydis nėra akivaizdžiai neprotingas ir nėra pagrindo tokiai teismo intervencijai į komercinius sutartinius santykius.

5.3. Atsižvelgiant į tą aplinkybę, kad, remiantis iš 1994 m. redakcijos UNIDROIT Principų 3.10 straipsnio perimtu reglamentavimu, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje nenustatytos papildomos privalomos sąlygos - stipriosios sandorio šalies žinojimas apie silpnąją kitos sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ar pagrįstas tikėjimasis apie tokį žinojimą, taip pat pasinaudojimas kontrahento padėtimi ar savybėmis, tam, kad galėtų būti nustatytas pagrindas CK 6.228 straipsnio taikymui, nacionalinis sutarties ar jos sąlygos atsisakymo arba pakeitimo dėl esminės įsipareigojimų nelygybės reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas tik iš dalies užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismo intervencija esminės nelygybės pagrindu galima ir tuo atveju, kai stipresne sandorio šalimi laikytinas komercinių sutartinių santykių dalyvis nepažeidė jokių teisėje jam keliamų pareigų, o sąlyga neprieštarauja sutarties, kurioje ji numatyta, prigimčiai ir tikslui.

5.4. Lietuvos Respublikos nacionalinis sutarties ar jos sąlygos pripažinimo nesąžininga reglamentavimas ir taikymas teismų praktikoje laikytinas užtikrinančiu teisinį tikrumą civilinėje apyvartoje ir galimybę prognozuoti verslo sutartiniuose santykiuose kylančių ginčų baigtis, nes teismai, spręsdami teismo intervencijos legitimumo klausimą, atsižvelgia į komercinį sutarties pobūdį ir aukštesnius verslo santykių dalyviams taikomus atidumo ir rūpestingumo standartus. Be to, nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės priemonės siaurąja prasme yra perimtos iš Europos Sąjungos teisės akto, skirto būtent komercinių sutartinių santykių reglamentavimui, todėl jame atsižvelgiama į verslo sutartiniams santykiams aktualų geros komercinės praktikos standartą.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis padarytomis išvadomis, rekomenduojama tobulinti Lietuvos Respublikos nacionalinį reglamentavimą:

1. Siūloma pakeisti CK 6.228 straipsnį, numatant papildomas privalomas sąlygas – kitos šalies žinojimą apie silpnąją sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes arba pagrįstą tokio žinojimo lūkestį, taip pat pasinaudojimą tokia sutarties šalies padėtimi, gaunant perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą. Siūloma 6.228 straipsnio redakcija:

   „6.228 straipsnis. Esminė šalių nelygybė

   1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis ~~nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis~~ *buvo priklausoma nuo kitos šalies* ~~jos priklauso~~, ~~turi~~ *turėjo* ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, ~~yra~~ buvo ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, ~~veikia~~ *veikė* neapdairiai, ~~neturi~~ *neturėjo* derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. *Šio straipsnio pagrindu šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos tik tuo atveju, jei kita šalis žinojo ar galima buvo pagrįstai tikėtis, kad ji žinos silpnąją sutarties šalies padėtį nulemiančias aplinkybes ir, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes, jos prigimtį ir tikslą, pasinaudojo pirmosios sutarties šalies padėtimi, gaudama perdėtą pranašumą ar nesąžiningą naudą.*

   2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.

   3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė“.

Be to, remiantis disertacinio darbo išvadomis, siūloma tobulinti Lietuvos Respublikos teisės normų taikymo praktiką:

2. Nenuoseklus sąvokos „verslininkas“ aiškinimas, perimtas iš teisės doktrinos, sudaro prielaidas klaidoms teisės taikymo veikloje bei sunkumams teisės aiškinime, todėl turėtų būti pašalintas. Siūloma šią sąvoką vartoti vadovaujantis ne vien CK 2.4 straipsnio 2 dalimi, tačiau, pirmiausiai, ir 6.228[1] straipsnyje pateikta sąvoka, pripažįstant, kad verslininko statusas suteikiamas ne tik fiziniams asmenims, teisės aktų nustatyta tvarka veikiantiems komercinės – ūkinės veiklos tikslais, tačiau ir juridiniams asmenims ar kitoms organizacijoms, ar jų padaliniams, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantiems sudaryti ar sudarantiems sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai.
3. Atsižvelgiant į komercinių sutartinių santykių dalyviams taikomus griežtesnius atidumo ir rūpestingumo reikalavimus, nesant išimtinių sąlygų, teismai neturėtų vertinti verslininkų sudarytoje sutartyje nustatyto dydžio *ex officio*, o skolininko,

turinčio pareigą mokėti netesybas, reikalavimo jas mažinti nebuvimas turi būti vertinamas kaip patvirtinimas, kad sutartas netesybų dydis nėra akivaizdžiai per didelis. Taip pat, tais atvejais, kai teismui kyla abejonė, ar konkrečioje byloje egzistuoja pagrindas mažinti netesybas, turėtų būti sprendžiama, jog sutartų netesybų dydis nėra akivaizdžiai neteisėtas ir nėra teisinio pagrindo jas mažinti, nes vien tik abejones keliantis netesybų dydis nėra laikomas akivaizdžiai neprotingu.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Budreckienė, V. Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013 (1): 24-33.
2. Budreckienė, V. Good faith and fair dealing in the commercial contract law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2014 (2): 24-32.
3. Budreckienė, V. Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2015 (3): 155-169.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Vardas, pavardė	Viktorija Budreckienė
Kontaktinė informacija:	viktorija.budreckiene@gmail.com

Išsilavinimas

2012 m. - 2016 m.	Teisės krypties doktorantūros studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Privatinės teisės institutas)
2008 m. - 2010 m.	Teisės krypties magistrantūros studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Civilinės ir komercinės teisės katedra) Suteiktas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis (Civilinės teisės specializacija)
2004 m. – 2008 m.	Teisės krypties bakalauro studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas) Suteiktas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis

Pedagoginio darbo patirtis

2011 m. vasario mėn. - iki dabar	Lektorė Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Privatinės teisės institutas). Dėstomi dalykai: civilinė teisė (bendroji dalis).

Darbo patirtis:

2010 m. gruodžio mėn. – iki dabar	Advokatė, advokatų kontora „Raulynaitis, Žemkaus kienė ir partneriai“
2008 m. rugpjūčio mėn. – 2010 m. gruodžio mėn.	Advokato padėjėja, advokatės Loretos Paulavičienės kontora
2007 m. spalio mėn. – 2008 m. rugpjūčio mėn.	Teisininkė, uždaroji akcinė bendrovė „LAISVAS IR NEPRIKLAUSOMAS KANALAS“

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Viktorija Budreckienė

THE LIMITS OF JUDICIAL COMMERCIAL CONTRACTS CONTENT CONTROL

Summary of Doctoral Thesis
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2016

The doctoral thesis was prepared during the period of 2012-2016 and is defended at Mykolas Romeris University under the right to organize doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania No. V-1019 dated on June 8, 2011.

Scientific supervisor:
Prof. Dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S).

The doctoral thesis will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:
Assoc. Prof. Dr. Solveiga Palevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S)

Members:
Prof. Dr. Ramūnas Birštonas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S);
Prof. Dr. Aleksei Kelli (Tartu University, Republic of Estonia, Social Sciences, Law, 01 S);
Assoc. Prof. Lina Novikovienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S);
Assoc. Prof. Agnė Tikniūtė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, 01 S).

The public defense of the doctoral thesis will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on the December 8th, 2016 at 13.00 PM in the auditorium I-414 of Mykolas Romeris University.

Address: Ateities str. 20, LT-08303, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral thesis was sent out on November 8th, 2016.

The doctoral thesis is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius,) and the libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius) and Vytautas Magnus University (K. Donelaičio str. 52, Kaunas).

Viktorija Budreckienė

THE LIMITS OF JUDICIAL COMMERCIAL CONTRACTS CONTENT CONTROL

Summary

Problem analyzed in the doctoral thesis. The search for the balance between personal autonomy and solidarity principles is one of the most relevant issues of contract law. The competition between them is especially essential in commercial contractual relations, though traditionally they are associated with the least restricted contract freedom developed in classical contract law period. Nevertheless, the impact of the relational and social contract law theories for commercial contractual relations is undeniable; therefore, it is recognized that personal autonomy must correspond to the moral standards of the above mentioned concepts. Thus, the issue of the restriction of principle of freedom in commercial contractual relations has been and is expected to remain relevant in academic discussion.

Different national legal systems determine specific remedies which enable judicial control of the content of commercial contracts, i.e., which enable the court which has to resolve the dispute in such relations to derogate from earlier agreed contract terms. Even though the legitimacy of judicial control over the content of commercial contracts when their terms violate imperative law standards does not raise questions, such judicial intervention carried out due to the lack of balance between rights and obligations determined by the contract (i.e. misbalance between parties‘ interests) raise a lot of problematic issues. On the one hand, ensuring of the above mentioned balance and fair outcome based on the contract is the goal of any democratic state‘s legal system. Therefore, in cases when *pacta sunt servanda* principle gets priority despite the fact that there is a clear misbalance between rights and obligations determined by the contract, the weaker participants of the commercial activity who signed the contract under extremely unfavourable conditions are placed at disadvantage. The protection of such people‘s rights and legitimate interests is state‘s generally accepted duty. On the other hand, considering the fact that law does not provide clear and conceptually based criteria to assess the balance between rights and obligations described by commercial contracts, in cases when above mentioned remedies are applied without legitimate ground, participants of transactions against whom these legal instruments are used are placed at disadvantage. The outcome of this is mistrust with civil turnover, its lack of stability and deceleration. Thus, it certainly must be discussed which criteria should be applied by contract parties and courts settling these disputes to assess the balance of obligations in commercial contractual relations. How should commercial contract disputes be resolved when one party due to contract terms has obtained clearly smaller economic benefit than the counter-party? Which situations allow to draw a conclusion that there is essential inequality of rights and obligations based on commercial contract terms or that unfair contract terms were agreed, which is the basis for judicial control (intervention) of the contract content? While trying to find the answers to these questions, the concept of the weaker commercial contract party and the criteria identifying such party become essential.

The content of legal provisions stipulating commercial contractual relations, the specificity of application and interpretation of these provisions are determined by the needs of the parties, while the goal of commercial law is the effort to simplify the process of conclusion and performance of a contract for business parties[841]. The parties of such relations, assessing the extent and benefit of their obligations and rights, including predictable outcomes of possible disputes, focus mostly on the content of a contract. Thus, problems created by the fact that court is entitled to derogate from the content of a contract are primarily related to the fact that these remedies are applied to change already created judicial relations and practice established between parties afterwards. Therefore, the cases when a dispute is being settled by derogating from agreed contract terms may have a negative influence on stability and predictability of commercial contractual relations. According to the idea of legal certainty, which is the significant value of commercial contractual legal relations, it is obligatory to regulate legal relations in the way which would not encourage to abuse law or would not restrict unnecessarily the activity freedom of other people. Otherwise, the contract parties against which such judicial intervention into contractual relations is applied start to mistrust commercial turnover, which in turn influences their decisions decelerating the dynamics of business relations and reducing the number of contracts, thus influencing the deceleration of state economy. For example, Lithuanian law allows the court to reduce contractual penalties *ex officio,* however, it is also defined that the basis for the reduction of penalties is only their *obvious* unreasonableness or exaggerated amount. Thus, such cases, when the court considers the penalty sum or default interest being obviously unreasonably too high and reduces it even without the injured party's demand, raise significant legal uncertainty in civil turnover as such inadequacy of the agreed penalty sum can be declared even if the debtor does not consider it to be too high. It significantly reduces the ability for commercial contractual relation parties to predict negative outcomes in case the counter-party violates the contract (as well as the likelihood of the violation of the contract itself). In this way, it raises mistrust with existing legal system. On the other hand, too strict approach towards the right of the court to assess the balance between rights and obligations of the commercial contract parties and derogate from agreed contract terms may encourage abuse of law by certain entrants and unreasonably unfavourable and unfair outcomes for one contract party. Due to this, the task of law is to find the most reasonable and effective instruments which do not deny the specificity of commercial relations, correspond to the interests of all commercial turnover parties, and ensure the balance between these interests. These instruments must as well reflect public needs and ensure transparent and predictable judicial practice in commercial contractual disputes.

Based on the above, the ***main problem analyzed in this research*** can be formulated as follows – in which cases does the court seeking to ensure the balance of the interests of commercial contract parties has the right to deviate from the terms of the contract by amending or not applying them.

It should also be considered that as the research object is societal relations which arise when the court changes the content of a *concluded* commercial contract due to the misba-

841 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 9.

lance of its parties' interests, this thesis analyses the contractual stage. For this reason, pre-contractual relations are discussed and analysed only when it helps to examine and assess alternative solutions which could allow to escape judicial control of the content of commercial contracts, also when personal conduct or the circumstances in the pre-contractual stage may influence the control of the content of commercial contracts implied by court. Other than that, pre-contractual commercial relations are considered to be beyond the research object. It should also be mentioned that even though the author researches the factors which restrict the control of the content of *commercial* contracts, taking into account the fact that consumer protection has influence over the statutory legislation of commercial contractual relations, as well application and explanation of such legislation, legal rules designed for consumer contractual relations and case law of their application are mentioned in certain parts of the thesis[842].

Research relevance and novelty. The Republic of Lithuania uses monistic private law framework which means that commercial contractual relations are regulated by the same legal rules which are developed for other kinds of contractual relations and only in rare cases specifically issued legislation for commercial contracts is applied. The biggest part of grounds of the judicial control of the commercial contracts content due to the misbalance between parties' interests are applied in all kinds of contractual relations. Nevertheless, commercial contractual relations have certain peculiarities and this specificity is determined by many factors. Parties' professionality, highest standards of care and consideration, on the one hand, mean their conditional autonomy, i.e. the ability to protect their own interests; on the other hand, they cause different liability - the outcomes of deviation from obligations. Although these peculiarities are undoubtedly recognised in Lithuanian law, legal scholars of Lithuanian pay little attention to the area of commercial contractual relations, while the problems which occur in cases of ensuring the balance between contractual obligations are examined only indirectly (specific commercial legal sources and academic papers which analyse different aspects related to the thesis are discussed in "Research Overview"). Furthermore, depending on the contract law doctrine applied, topical cases of court intervention into contractual relations may be settled in totally different manner. When liberal approach is applied, court intervention is the most restricted, however, if theories based on solidarity dominate, judicial discretion to control the fairness of contractual outcomes may be particularly wide. Relating on the data available for the author of the thesis, no complex academic research has been carried out which would analyse judicial intervention into commercial contractual relations by discussing the concept of commercial contractual relations, revealing the factors determining its specificity, including the concept of the weaker contract party, as well as different approaches to restriction of contract freedom principle determined by different contract law doctrines, and analysing the peculiarities of application of certain legal remedies which are used to control the content of contracts in commercial relations. This shows the necessity of academic analysis

842 The author of this thesis does not question the fact that consumer protection is a part of wide scope state social and economic policy. However, in this thesis only some legal norms related to consumer contractual relations and cases of their application in the case law shall be mentioned.

in this area in both global and national level. Thus, the *relevance* of this thesis is proven by the fact that it seeks to fill gaps in legal doctrine related to the judicial control of the content of commercial contracts, which is performed due to absence of balance between parties' rights and obligations.

According to the author, no academic research on the thesis topic has been done till issuing this dissertation. The *novelty* of the doctoral thesis is confirmed by the fact that it is the first academic thesis which thoroughly discusses legislation and rules developed in case law which stipulate measures to judicially control the content of commercial contracts, reveals the problems of their application and suggests solutions by comparing provisions of Lithuanian Republic contract law, European Union law, in addition to both documents which are created under the initiative of European Union institutions and other *soft law* documents.

The purpose of the research – to determinate the limits of the judicial control which is executed in order to ensure the balance of the interests of contract parties.

In order to achieve the purpose the following ***goals are set***:

1. To reveal the concept of commercial contractual relations, the factors underlying its peculiarities and dominating value criteria, determining the limits of judicial control on commercial contracts content.
2. To reveal the grounds of judicial control of commercial contracts which is executed in order to ensure the interests of weaker contract party.
3. To determine the cases of legislation and court practice of contract penalties, gross disparity and unfair contract terms control when the limits of judicial control on commercial contracts content are not ensured.

The **significance** of the doctoral thesis may be revealed through various *practical* aspects. Firstly, the results will be helpful for Lithuanian legislator while creating legislation regulating contractual relations. Different contract law doctrines discussed in the dissertation will help to determine guidelines for legislation, while provided recommendations will help to remove deficiencies in it. Taking into account especially broad judicial discretion in contractual relation field, the doctoral thesis provides analysis, determines deficiencies and solutions, which will help judges who hear cases of commercial contractual relations to determine the criteria which are grounds for judicial control of commercial contracts and its limits, as well, to establish consistent and predictable judicial practice with effectively ensured balance between the interests of the weaker and stronger parties. These outcomes would definitely have a positive effect on the dynamics and expansion of commercial contractual relations. The results of doctoral thesis may influence legal practice, especially related to commercial contractual relations, enabling the parties to choose contract terms based on research results in order to minimise the risk of later court intervention in case of a dispute.

In addition, the dynamics of contractual relations, which is reflected by academic research results and documents passed by European Union institutions or created on their initiative determine that there is a need for new academic research which should definitely include Lithuanian case-law[843], which is one of the most significant sources of contract law.

843 The author analyzes case law of The Supreme Court and other lower courts announced up till April 30, 2016.

Intensifying processes of contract law unification and harmonisation initiated by European Union institutions create the need to analyse the system of Lithuanian contract law in accordance to the documents regulating this process. It should also be taken into consideration that legal regulation models suggested by *soft law* documents and European Union law reflect the compromise of different Member States' legislation, however, regulation of Lithuanian contract law is not particularly reflected in the above mentioned documents (or references to certain examples of Lithuanian national regulation are provided only occasionally). Therefore, application of these documents in the Republic of Lithuania must be thoroughly analysed considering the peculiarities of this particular contract law system. The research may also be beneficial for the reflection of Lithuanian law system in the process of European Union contract law harmonisation as it will draw attention to legislation of this particular contract law system.

As a result, the conducted research will be beneficial for both legislators who try to address deficiencies and rectify shortcomings of current legislation and for users of law who try to avoid mistakes in case law and search for solutions in order to correct the legislation by using case law. The dissertation is also relevant for teaching civil law and contract law. As the topic of ensuring the balance between the interests of commercial contractual relations parties in legal science of Lithuania has been discussed briefly (certain aspects discussed indirectly), it could be stated that this research partially removes the lack of complex research in this area in Lithuanian national doctrine. It is expected that the doctoral thesis will invite jurisprudence members to further analyse the topic of court intervention into commercial contractual relations and encourage research in this area.

This research was conducted on the basis of the primary starting point – the statement that, in comparison with other kinds of contractual relations, commercial contractual relations are characterised by the widest autonomy and the least restricted contractual freedom. Although modern contract law cannot be identified only with classic contract law doctrine and the influence of social and relational contract law theories on current legislation and law application is undeniable, the research confirmed that the impact has not been such as to rule out the abovementioned primary idea. Thus, it may be stated that the research was conducted following the paradigm of liberal concept.

Based on the relevance and the novelty of the research problem and the essential aspects of analyzed topic, the following ***defended statements*** are formulated:

1. Despite the recognition of the social purposes of contract law which are based on solidarity, the idea of personal autonomy and its core principal – freedom of contracts remain dominating values of contemporary contract law in the field of commercial contracts.
2. Good faith should be considered to be a cornerstone criteria connecting and ensuring both – the right of the court to control the content of commercial contract and the obligation to refrain from undue judicial interference in this type of contractual relationship.
3. In the field of commercial contracts the weaker contract party should be determined by applying the criteria of such party's and its counterparty's executed perma-

nent business activity, which is also related to the beneficial position determined by the amount of possessed information and special knowledge.

4. Not in all cases the information duties set in the pre-contractual stage can reduce the risk of subsequent judicial control on commercial contract content.
5. In Lithuanian Republic the judicial control of commercial contract content executed in the cases of unreasonable contractual penalty amounts, gross disparity and unfair contract terms not in all cases is consistent and conceptually based on clear criteria ensuring legal certainty in civil turnover and the ability to predict the outcomes of litigation in commercial contractual relations.

As the topic of ensuring of the balance between the rights and obligations of commercial contract parties as well as the restrictions of judicial control of commercial contracts content is very broad and includes many aspects, the research object of this dissertation includes, according to the author's subjective opinion, the most significant issues which require continuous and thorough academic analysis. The ***structure of the doctoral thesis*** was determined by them:

Having the aim to thoroughly analyse the criteria based on which court interferes with commercial contractual relations, the *first* part of the doctoral thesis is dedicated to the factors which determine the specificity of legislation of commercial contractual relation. In order to determine the limits of the research, it begins with the conception of commercial contractual relations, identification and review of the characteristics of commercial activity, analysis of classification of private law systems into monistic and dualistic. Taking into account the fact that judicial control of the content of commercial contracts as well as its extent depend on legal policy - moral criteria on which contract law is based - the doctoral thesis discusses different approaches reflected in classic, relational, social, and modern theories of contract law. Also the basic competing principles, i. e. personal autonomy, predictability, and fairness, balancing of which create the need to determine the extent of court intervention into commercial contractual relations, are discussed separately. A particular emphasis is put on the principle of fairness as, on the one hand, it mostly justifies the assigned power of court to control the content of a contract, on the other hand, it also restricts the judicial power to change or terminate contractual relations because the judge is always obliged to maintain balance between both contract parties' interests and reach the decision which would be fair for both parties.

The *second* part of the thesis is dedicated to the problems of determination of the weaker contract party in commercial contractual relations. It discusses what characteristics allow to consider a person to be a participant of commercial contractual relations, and what is covered by the conception of a businessman in Lithuanian national law. Also the recognition of a person as being the weaker party of commercial contractual relations is analysed. In addition, having the aim to reveal the characteristics which allow to recognise such status in commercial contractual relations and focusing on the fact that the protection of the weaker party's rights is most widely regulated in consumer contractual relations, the underlying factors causing the need for protection of consumer rights as well as their reasonable application in commercial contractual relations are analysed. The second part of the thesis also addresses the difficulties which appear in order to determine the weaker

party. At the end of the second part, the dissertation discusses the obligation to provide information at the pre-contractual stage, which is one of the ways to protect the weaker party's rights and legitimate interests.

The *third* and the last part of the doctoral thesis analyses three selected instruments of judicial control applied to commercial contractual terms. According to the author of the thesis, the following three instruments are typical and illustrate best the researched topic: (i) reduction commercial contractual penalties, (ii) amendment or termination of a commercial contract on the basis of gross disparity, and (iii) control of unfair commercial contract terms.

Although judicial control of the contract content includes more instruments, the limits of a doctoral thesis determined the need to choose and analyse, according author's subjective opinion, the most relevant ones. It is also important to mention that this dissertation does not analyse amendment or termination of a contract in cases of changed circumstances[844]. The goal of the author is to analyse the cases when the deviations from contractual „plan" (in most cases written contract terms) appear without any critical changes which arise after the conclusion of the contract and which could not be predicted or influenced by parties. It is also worth mentioning that a relevant doctoral thesis on this topic has been prepared[845]. Thus, the instruments of judicial control of a contract caused by changed circumstances are beyond the limits of this research. Also it is important to point out that agreements between parties on the restriction or elimination of civil liability were not analysed in detail and this instrument of judicial control of the content of a contract is briefly discussed in subsection 3.3 only as far as it concerns control of unfair terms of commercial contracts. Still, the author of the thesis believes that such parties' agreements on restriction or elimination of civil liability are closely related to the institution of civil liability and cannot be analysed separately, while the issues of civil liability are considered to be beyond the area of this research. In addition, the author of the thesis believes that the majority of the answers are given by R. Lazauskaitė in her dissertation[846], especially referring to the provided examples of Lithuanian case law. Therefore, no detailed analysis of court intervention due to the unfairness of such provisions was conducted, being understood that these aspects are beyond the author's chosen research limits.

Analysis of legislation and case law of the Republic of Lithuania in the context of legal documents passed by the European Union institutions or under their initiative and other *soft law* documents. It is meaningful to discuss the reasons why this doctoral thesis compares Lithuanian contract law issues with European union law and with documents issued under the initiative of its institutions and other *soft law* documents, which are meant for unification or harmonisation of contract law, rather than with foreign countries' legislation or established case law.

844 Article 6.204 (2) of Civil code of Lithuania.

845 Zapolskis, P. *Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui (The impact of change in circumstances on the performance of contract)*. Doctoral dissertation. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Baltijos kopija, 2012.

846 Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai (Contractual liability limitations that depend on the will of the parties)*. Doctoral dissertation. Social Sciences, Law (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011.

After the Republic of Lithuania entered the European Union, national law cannot longer be analysed without reference to the content of the legislative and other documents passed or initiated by the institutions of this Community. This legal system is highly important to Lithuanian national law precisely because some of the legal acts are applied directly or were transferred into national legal system. There is no doubt that European Union legislative framework is specific and significantly different from any national legislative framework. It is not *sricto sensu* attributed to international law, but is viewed as *sui generis* legal system. Secondary European Union legislation is dedicated mostly not to the private legal relations, and over the lengthy period of this Union's existence, these issues were regulated in very rare cases admitting that this area is under the competence of Member States. Nevertheless, inconsistencies and differences existing in Member States' contract law systems are viewed by European institutions as one of the main obstacles for effective single European market operation, thus, there is the need to create common (though not necessarily obligatory) contract law provisions. This doctoral thesis does not analyse the relevance of European Union initiatives to unify or harmonize contract law or real benefits of it. Nevertheless, this research is based on positive presumption of such processes, which is recognised by the European Union and reflected in its law and *soft law* documents.

Thus, in order to remove obstacles for the proper operation of single market and to ensure legal certainty in the Community, European Union institutions initiated unification and harmonization processes of different contract law systems which exist in Member States. These initiatives led to issuing different legally binding and *soft law* documents, which could also be applied for commercial contract law. Although protection of consumer rights has been of the utmost importance, the need to step beyond this legislative framework became obvious.

In addition, *soft law* documents which aim to harmonise civil law are highly important sources in the activity of legal scholarship in the area of private law. The provisions of them sometimes (however, rarely) provide rules which are created and should be applied exclusively in commercial contractual relations. A significant result of the above mentioned initiatives to harmonise private law are the following *soft law* documents: "*Principles of European Contract Law*", hereinafter PECL and "*Draft Common Frame of Reference*", hereinafter – DCFR. Article 1:101 (1) of PECL specifies that this *soft law* document should be applied as common contract law rules in the European Union. While DCFR has been prepared by analysing and comparing both European Union secondary sources of statutory provisions and examples of statutory regulations in different Member States. This way the drafters - competent legal scholars created a very distinctive and modern document which summarises results of their research. The doctoral thesis also analyses the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law, hereinafter - CESL, however, even though at the preparation stage of this project there has been the aim to create the instrument which could be widely used in the area of contractual relations, later proposed directive, which is applied only on certain sales contracts, leads to the conclusion that at this stage of Union integration it has not been properly prepared for the creation of even optional sales law framework. Nevertheless, taking into account that CESL included specific rules applicable to commercial contracts, the author of the thesis

discussed the content of this proposal as one of the documents proposed by Member States law experts, as it reflects some compromise of the best contractual solutions even though it was not adopted as it had been planned. On the other hand, it is certain that all the analysis and conclusions relating this document should be made by taking into consideration the changes which appeared after its publication.

The Principles of UNIDROIT International Commercial Contracts (hereinafter Principles of UNIDROIT) must also be emphasised, as they were created for the regulation of commercial contracts, therefore, their provisions, official and non-official commentaries often reflect the peculiarities of regulation of commercial contractual relations as well as the underlying causes. This *soft law* document has been especially significant for the drafting of the Lithuanian Civil Code, for this reason, the analysis of its content is highly important for this thesis.

In conclusion, the research compares national legislation of the Republic of Lithuania with selected *soft law* documents and European Union legal system rather than with different national legal systems of Member States. Several provisions of Member States national laws and case law examples are mentioned only to illustrate a certain legal rule, however this thesis does not in detail analyse these countries' positive law, case law or legal doctrine.

Approbation of research results. The author of this thesis had an internship in Amsterdam University, Centre for the Study of European Contract Law, which is directed by Prof. Martijn W. Hesselink. As this institution is known for numerous researches in the field of European contract law, during the internship the author gathered a significant part of literature which was essential in her research.

The results of the research had been published in 3 publications[847] in a scientific peer-reviewed journal "Social transformations in contemporary society", also presented in 3 scientific conferences[848]. What is more, research results had also been used in the activity of Civil law club and in lectures of Civil law for second year law students in Mykolas Romeris University. The results of the research have been approved in the meeting of Private Law Institute in Mykolas Romeris University on June 15th, 2016.

---

847 Budreckienė, V. Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013 (1): 24-33. Budreckienė, V. Good faith and fair dealing in the commercial contract law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2014 (2): 24-32. Budreckienė, V. Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2015 (3): 155-169.

848 Presentation in the International Scientific Conference for Young Researchers "Social Transformations in Contemporary Society 2013", June 5th, 2013, Mykolas Romeris university. Title: "Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position"; Presentation in the International Scientific Conference for Young Researchers "Social Transformations in Contemporary Society 2014", June 5th; 2014, Mykolas Romeris university. Title: "Good faith and fair dealing in the commercial contract law", Presentation in the International Scientific Conference for Young Researchers "Social Transformations in Contemporary Society 2015", June 5th, 2015, Mykolas Romeris university. Title: "The legitimacy of judicial intervention in commercial contractual relations in classical, relational and social contract law theories".

RESEARCH OVERVIEW

This doctoral thesis is the first research in Lithuanian jurisprudence in which the limits of judicial control on commercial contract content considering the balance of contractual obligations is analyzed complexly - by analyzing the conceptual grounds of such judicial control on commercial contract content in theoretical level, also - discussing relatively new concept and specificity of weaker party in commercial contractual relations, and analyzing the specific remedies applied in cases of contractual imbalance arising as a result of commercial contract (i. e. the measures of such judicial control).

In Lithuanian legal scholarship the area of commercial contracts has been given little attention. The basis of business law, the features of commercial activity and businessmen are discussed by R. Stanislovaitis[849] and J. Šatas[850]. However, it has to be noted that the topic of judicial intervention into commercial contractual relations and limits of it have not been analyzed by them. Other Lithuanian legal scholars have dealt with separate aspects related to the topic analyzed in this thesis. The essential ideas of relational and social contract theories have been shortly discussed by E. Klimas ir V. Jurgaitis[851], the application of more liberal rules on business contracts have episodically been mentioned in study process literature[852], also - in the commentary of the sixth book of Lithuanian Civil Code[853]. D. Bublienė has discussed the concept of unequal bargaining position[854]. There are several Lithuanian scholars who have analyzed the good faith concept[855]. However, there had been a lack of interest in the specifics of application of good faith notion in commercial contractual relations. It can be noted that in most cases such peculiarities have been analyzed only indirectly - without excluding the specifics of such relations. The research on good faith in the pre-contractual stage of A. Jakaitė should be mentioned as this scholar discussed several case law (Lithuanian and foreign) examples which are important in respect of questions analyzed in this doctoral thesis[856].

849 Stanislovaitis, B. *Komercinė teisė*. Eugrimas: Vilnius, 2005, Stanislovaitis, B. *Lietuvos komercinė teisė: parengta pagal naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą*. Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 2003.

850 Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*. Kaunas: Technologija, 1998.

851 Klimas, E.; Jurgaitis, V. 2011. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1): 329-346.

852 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 198.

853 For example, Mikelėnas, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 233. Mikelėnas, V. *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 22, 99 and others.

854 Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 35.

855 Drazdauskas, S. *Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje.* [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2012-09-10], *<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2167795>;* Norkūnas, A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija***.** 2003, 42(34): 5–11, Balčikonis, R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33): 164–183; Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011 (79): 76-91; Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (4): 1368-1390; Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.; Dambrauskaitė, A., *et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 288-297.

856 Jakaitė, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika. *TEISĖ*. 2011 (79): 76-91.

S. Arlauskas and R. Jakūbauskas have dealt with separation of good faith and fair dealing notions.[857] The doctoral thesis of S. Drazdauskas should also be mentioned as this scholar has analyzed both - the notion of good faith and the remedy of *laesio enormis,* however, this research has not been intended for the analysis of commercial contractual sphere[858]. *Laesio enormis* remedy has also been analyzed T. Chochrin and R. Lazauskaitė [859]. The reduction of penalties has been discussed by D. Bublienė and J. Truskaitė – Paškevičienė[860], also E. Meškys[861]. The publications of S. Vitkus have been important due to the fact that this scholar draws attention to the interests of businessmen in cases of reduction of penalty clauses[862]. R. Lazauskaitė has analyzed unfair contract terms[863].

Separate aspects of judicial control over the content of commercial contract have been analyzed by foreign scholars. The publications of M. W. Hesselink should be stressed out as this scholar has analyzed the content of good faith[864], the concept of weaker party of commercial contract[865], undue influence[866], also - the regulation of terms of unfair commercial contracts[867]. It should be noted that M. W. Hesselink often discussed and compared the rules found in European union law and *soft law* (including CESL). For the same reason the researches of H. Schulte-Nölke on unfair contract terms[868] and A. de Boeck on information

857 Arlauskas, S.; Jakūbauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija.* 2013, 20 (4): 1368-1390.

858 Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Doctoral dissertation. Social Scielces, Law (01 S). Vilnius: Vilnius University, 2008.

859 Chochrin, T.; Lazauskaitė, R. The doctrine of *laesio enormis* in Lithuanian contract law. *Jurisprudencija*. 2014, 21 (4): 1165-1166.

860 Bublienė, D.; Truskaitė – Paškevičienė, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*. 2013, 37: 34-45.

861 Meškys, E. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76-99.

862 Vitkus, S. Penalty clauses within different legal systems. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2013 (1), p. 153-162; Vitkus, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015 (3), p. 99-114.

863 Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys sutartinės atsakomybės ribojimai (Contractual liability limitations that depend on the will of the parties)*. Doctoral dissertation. Social Sciences, Law (01 S). Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011.

864 Hesselink, M. W. CFR & Social justice. A short study for the European Parliament on the values underlying the draft Common Frame of Reference for European private law: what roles for fairness and social justice? Study centre for European Contract Law. *Working Papers Series* Munich: Sellier, 2008.

865 Hesselink, M. W. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C. On consumer, commercial and general contract law after the consumer rights directive. *Centre for the Study of European Contract Law.* Working Paper Series. 2009, 6: 4-41; Hesselink, M. W. SMEs in European Contract Law: Background Note for the European Parliament on the Position of Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) in a Future Common Frame of Reference (CFR) and in the Review of the Consumer Law Acquis. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2007, 3: 3-28

866 Hesselink, M. W. Unfair Prices In The Common European Sales Law. *Centre for the Study of European Contract Law Working Paper*. 2014 (13): 225-236.

867 Hesselink, M. W. Unfair Terms in Contracts between Businesses. *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper*. 2011, 11:1-16.

868 Schulte-Nölke, H. No Market for Lemons: On the Reasons for a Judicial Unfairness Test for B2B Contracts. *European Review of Private Law.* 2015, 23 (2): 195-216.

obligations[869] have been of particular importance. The concept of the participant of commercial contractual relations has been discussed by M. A. Егорова[870], А.Н. Толкачев[871], R. J. A. Hooley and L. S. Sealy[872], B. Kozolchyk[873], J. H. Dalhuisen[874], R. Good with other scholars[875], E. L. Dominguez[876], R. Bragdate[877]. The contract theories or separate aspects of them have been analyzed by H. G. Beale[878], P. S. Atiyah[879], M. Rosenfeld[880], A. Rosenberg[881], I. R. Macneil[882], M. Chen – Wishart[883], O'Gorman[884], P. Gudel[885], J. M. Feinman[886], R. E. Scott[887], CH. Mak[888], Th. Wilhelmsson[889], S. Grundmann[890], C. Sandgren[891] and others. Good faith

869 De Boeck, A. B2B Information Duties in the Feasibility Study: Analysis of Article 23. *European Review of Private Law* 2011, 19(6): 787–797.

870 Егорова, М.А. Коммерческие договоры: учебное пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2011.

871 Толкачев, А.Н. Коммерческое право: учебное пособие. Москва: Перспектива, 2005.

872 Hooley, R. J. A.; Sealy, L. S. *Commercial Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

873 Kozolchyk, B. Commercialization of Civil Law and the Civilization of Commercial Law. *Louisiana Law Review* [interaktyvus]. 1979, 40(1): 3-48.

874 Dalhuisen, J. H. *Dalhuisen on transnational and comparative commercial, financial and trade law*. *3rd edition*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.

875 Goode, R., *et al. Transnational commercial law: text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

876 Dominguez, E. L.The Interaction of Civil Law and Commercial Law. *Louisiana Law Review*. 1982, 42(5): 1629-1642.

877 Bradgate, R. Commercial law. London: Butterworths: Lexis Nexis™, 2000, p. 4-5.

878 Beale, H. G. *Chitty on contracts. Twenty – ninth edition. Volume I. General principles*. London: Sweet & Maxwell, 2004. p. 1-011.

879 Atiyah, P. S. *An Introduction to the Law of Contract*. Fifth Edition. Clarendon Press: Oxford, 1995.

880 Rosenfeld, M. Contract and Justice: The Relation between Classical Contract Law and Social Contract Theory. *Iowa Law Review*. 1985, 70 (4): 769-900.

881 Rosenberg, A. Contract's Meaning and The Histories Of Classical Contract Law. *McGill Law Journal*. 2013, 59(1): 165-210.

882 Macneil, I. R. Contracts Adjustment of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. *Northwestern University Law Review*. 1977-1978, 72 (6): 854-905.

883 Chen - Wishart, M. *Contract law*. Oxford, New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008, p. 16.

884 O'Gorman, D. P. The Restatement (Second) of Contracts' Reasonably Certain Terms Requirement: A Model of Neoclassical Contract Law and a Model of Confusion and Inconsistency. *University of Hawai'i Law Review*. 2014, 36 (1): 169-270.

885 Gudel, P. J. Relational Contract Theory and the Concept of Exchange. *Buffalo Law Review*. 1998, 46(3):763-798.

886 Feinman, J. M. Relational contract theory in context. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 737-748.

887 Scott, R. E. The Case for Formalism in Relational Contract. *Northwestern University Law Review*. 2000, 94(3): 847-876.

888 Mak, Ch. *Fundamental rights in European contract law: a comparison of the impact of fundamental rights on contractual relationships in Germany, the Netherlands, Italy, and England*. Austin (Tex.): Kluwer Law International, 2008.

889 Wilhelmsson, Th. *Social Contract Law and European Integration*. Dartmouth: Dartmouth Publishing Company Limited, 1995.

890 Grundmann, S. *Constitutional Values and European Contract Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008.

891 Sandgren, C. Social Law of Contract. *Scandinavian Studies in Law*. 1993, 37: 157-192.

notion has been also been discussed by foreign scholars[892], however, as in Lithuanian legal scholarship, the peculiarities of the application in commercial contractual relations have been mentioned very rarely. The publications of E. Ch. Zacharia[893], R. A. Eisenberg[894], C. Twigg-Flessner[895], G. Cordero Moss[896] should be noted. The commentaries of UNIDROIT Principles[897], PECL[898], DCFR[899], CESL[900] have been particularly important for the explanations of rules applied in cases of judicial control over commercial contract content. The comments of Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC)[901] rules have been essentially important due to the fact that this s*oft law* document is created for the application particularly in commercial contractual sphere. The agreed payments for non-performance has been analyzed by P. Hachem[902], Ch. Hoar[903], B. Pasa[904], L. A. Di Mat-

892 For example, Zimmermann R., Whittaker S. *Good faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008; Good Faith and Fair Dealing under the UNIDROIT Principles, Relevant International Conventions, and National Laws. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1995, 3: 7-62; Erp S. V. Good faith: A concept „unworkable in practice"? *Tilburg foreign law review*. 1991-1992, 1(3): 215-226; and others.

893 Zaccaria, E. Ch. The Dilemma of Good Faith in International Commercial Trade. *Macquarie Journal of Business Law*. *Macquarie Journal of Business Law*. 2004, 1(101): 101-112.

894 Eisenberg, R. A. Good Faith Under The Uniform Commercial Code—A New Look At An Old Problem. *Marquette Law Review*. 1971, 54(1). 1-18.

895 Twigg-Flessner, C. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

896 Cordero Moss, G. Consumer Protection Except for Commercial Practice: A Satisfactory Regime for Commercial Contracts? *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. 2nd Revised Edition.* Munich: Sellier European Law Publishers. 2009.

897 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. Rome: UNIDROIT, 2010. [žiūrėta 2016-01-09]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles1994/1994fulltext-english.pdf>, Vogenauer, S. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford; New York (N.Y.): Oxford University Press, 2015.

898 Lando, O. *et al*. *Principles of European contract law. Parts I And II*. Hague; London; Boston (Mass.): Kluwer Law International, 2000-2002,

899 Von Bar, C.; Clive, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Munich: Sellier European Law Publishers.

900 Shulze, R. Common European Sales Law (CESL): commentary. München; Baden-Baden: C.H. Beck: Hart: Nomos, 2014.

901 Hesselink M. W., *et. al*. *Commercial agency, franchise and distribution contracts (PEL CAFDC)*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

902 Hachem, P. The Future of Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation. *The European Journal of Law Reform*. 2011, 13 (3 - 4): 629-640.

903 Hoar, Ch. *New developments in liquidated damages*. [interaktyvus]. 2010, [žiūrėta 2016-01-28]. <http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&hitguid=I448EADD0D8D111DFA3E1F8F379F3BCF1&rank=3&spos=3&epos=3&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>, Hoar, Ch. *An update on liquidated damages in construction contracts*. [interaktyvus]. 2012, [žiūrėta 2016-01-28]. < http://login.westlaw.co.uk.skaitykla.mruni.eu/maf/wluk/app/document?&srguid=i0ad69f8e00000152a5b113f21316dc7e&docguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&hitguid=IF6F702D096F611E1826FC31C6A6595E9&rank=9&spos=9&epos=9&td=9&crumb-action=append&context=4&resolvein=true>

904 Pasa, B. The European Law of 'Contractual Penalties'. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 355–383.

teo[905], F. Faust[906], M. Cannarsa[907] and others. Gross disparity and unfair exploration been discussed by A. C. Yildrim[908], H. R. Hahlo[909], J. Gordley[910], A. Perrone[911], M. J. Bonell[912] and others. Unfair contract terms control have been analyzed by P. Nebbia[913], Th. Wilhelmsson[914], H. B. Schäfer, H. B. ir P. Leyens[915], B. Kleirsbilck[916], M. B. M. Loos it H. Schelhaas[917], G. McMeel[918], N. Kornet[919] and others.

905 Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753; Di Matteo, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*. 2008, 38(4): 634-753.

906 Faust, F. Contractual Penalties in German Law. *European Review of Private Law.* 2015, 23(3): 285–296.

907 Cannarsa, M. Contractual Penalties in French Law. *European Review of Private Law.* 2015, 15 (3): 297–307.

908 Yildrim, A. C., Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? *Murdoch University eLaw Journal.* 2008, 15(1): 94-114.

909 Hahlo, H. R. Unfair Contract Terms in Civil Law Systems. *Canadian Business Law Journal*. 1980, 4(4): 429-441.

910 Gordley, J. Equality in Exchange. *California Law Review*. 1981, 69(6): 1587-1656.

911 Perrone, A. The Just Price Doctrine and Contemporary Contract Law: Some Introductory Remarks. *Orizzonti del Diritto Commerciale*. 1981, 3: 1-16.

912 Bonell, M. J. Policing the International Commercial Contract against Unfairness under the UNIDROIT Principles. *Tulane Journal of International and Comparative Law.* 1995, 3: 73-91.

913 Nebbia, P. *Unfair contract terms in European law: a study in comparative and EC law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007, p. 23.

914 Wilhelmsson, Th. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica international.* 2008, XIV: 51-57.

915 Schäfer, H. B.; Leyens, P. Judicial Control of Standard Terms and European Private Law. *Economic Analysis of the DCFR: the Work of the Economic Impact Group within CoPECL*. München: Sellier European Law Publishers, 2010, p. 117-118.

916 Keirsbilck, B. Interaction between Consumer Protection Rules on Unfair Contract Terms and Unfair Commercial Practices: Perenicova and Perenic. *Common Market Law Review*. 2013, 50 (1): 247-263.

917 Loos, M. B. M.; Schelhaas, H. Commercial Sales: The Common European Sales Law Compared to the Vienna Sales Convention. *European Review of Private Law*. 2013, 21(1): 105-130.

918 McMeel. G. Unfair Contract Terms Provisions in CESL. [interaktyvus]. 2012 [žiūrėta 2016-03-16]. <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462448/IPOL-JURI_NT(2012)462448_EN.pdf>.

919 Kornet, N. The Interpretation and Fairness of Standardized Terms: Certainty and Predictability under the CESL and the CISG Compared. *European Business Law Review*. 2013, 24(3): 319-340.

METODOLOGY

The thesis was prepared in accordance with the terms of the qualitative methodology[920].

There is a noticeable attention in jurisprudence for the *comparative method*. The use of this method has several benefits. It enables a scholar to find common rules when the aim is to promote the harmonization of laws, implement a legal reform or just evaluate if particular legal idea is held to be correct in all different legal systems, i. e. it reflects unified approach to the assessment of particular behavior, or still there is a difference in such assessment, meaning it is inherent only to a specific system[921]. We should agree to S. Selelionytė – Drukteinienė, V. Jurkevičius and Th. G. Kadner, who state that comparative method "provides access in other jurisdictions. This can be particularly welcome and helpful when it comes to solving difficult, highly topical, or new legal issues that haven't already been addressed and dealt with in other jurisdictions[922].

The versatility of comparative method use has been determined by the chosen research directions. First of all, the author compared legal rules of judicial control over commercial contract content applied in Lithuanian national legal system with legal rules of European Union and *soft law* documents. Such comparison is consistently carried out in major part of thesis. It should be noted that the specifics of comparative method is stressed out, when it is applied in the research of European Union or international law. As the limits of comparison of particular aspects of different legal systems are often stressed out in study literature, such issue is even more obvious in respect of European Union law (and international law), especially taking into the consideration the distinctive institutions, also differences of their constitution and powers.[923] Secondly, this method has been used by comparing the grounds of weaker party protection in consumer law and commercial law. What is more, the author of this thesis compared separate legal rules of judicial control of commercial contract content in respect of parties' obligations imbalance – reduction of penalty clauses, amendment or termination of a commercial contract on the basis of gross disparity, and control of unfair commercial contract terms. All this confirms that the use of the comparative method was essential for the research.

Along with the comparative method the author used other research methods which were also highly important. By using the *document analysis method* the author collected and analysed Lithuanian Republic and European union legislation, *soft law* documents prepared on European Union institutions' initiative and other *soft law* instruments which are intended for the harmonization of contract law, international projects, as well as the case law of Lithuanian courts and the European Court of Justice. The method was also used for the analysis of scholarly articles, monographs, the literature of study process and other

920 Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, p. 32-35.

921 Cryer R., *et. al*. *Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 28.

922 Selelionytė – Drukteinienė, S.; Jurkevičius, V.; Kadner, Th. G., *et. al*. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*. 2013, 21(4): 990.

923 Cryer R., *et. al*. *Research methodologies in EU and international law*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2011, p. 28.

scholarly works. The *systematic analysis method* enabled to examine legal rules which are the grounds for the determination of obligations balance in commercial contractual relationship and for the judicial intervention into them. By using the *abstract method* the author identified the essential provisions inherent to classical, relational, social and modern contract law theories. This was useful in the assessment of legislation, *soft law* instruments and case law rules in the context of such ideological concepts. Using the *analytical - critical method* the criticism of present-day regulation on the basis of which the court has the right to deviate from a commercial contract terms because of its parties' obligations imbalances and the case law on this respect has been presented, as well possible solutions of problems identified - the author offered the amendments of gross disparity norm as well the improvement of case law which may potentially eliminate the identified shortcomings in respects of interpreting the concept of entrepreneur and the reduction *ex officio* of penalties agreed in commercial contract. The historical *method* was invoked in order to reveal the XIX century classical contract law model and contractual obligations balance concept inherent to it, its changes in later developed relational and social doctrines of contract law. The *teleological method* was used to determine the intentions of the legislator and the purposes of legal provisions which are the grounds for the reduction of excessively large penalties, the contract modification or termination because of gross disparity and unfair contract terms.

CONCLUSIONS

The analysis allows to state that the purpose of this thesis has been achieved, the goals have been implemented and the defended statements have been confirmed. This is supported by the following conclusions of the dissertation, which for the purposes of convenience, are presented in the order corresponding the sequence of the defended statements:

1. **On the principles prevailing in the commercial contractual relations**
   1.1. Without denying the significant impact of ideas of relational and social contract law theories and the fact that legal policy in commercial contractual relations must be implemented by combining conceptual framework of these contract doctrines and classical contract law, in the area of commercial contractual relations the principles of party autonomy, legal certainty and predictability still prevail. For this reason, when the court passes a decision in commercial contractual dispute, the above-mentioned criteria should be taken into account and the priority to the principle of solidarity should be given only in exceptional cases.
2. **On the principle of good faith as the cornerstone criteria which legitimizes but also limits the judicial control of commercial contracts content**
   2.1. In the commercial contractual relations the essential elements of good faith principle, i. e., the main assessment criteria of behavior corresponding good faith should be reasonableness and the duty to act consistently - keep your promises, not to deviate from previous contract performance practice, as well, properly and timely inform other party to a contract about all important circumstances. However, the duty to take into account the interests of the other party at the expense of your own interests (by reducing the benefit to be received) has to be applied limitedly - by avoiding wide interpretation and without seeking of goals which are not inherent to the commercial contractual relationships. Such understanding of good faith in commercial contractual relations becomes essentially significant in cases when the weaker position of one of the contract party's is caused by its own inaction (lack of interest and similar). In such cases it must be determined what caused the weaker position of one of the parties - whether there were objective circumstances (the fact that it does not operate in respective trade sector and the other party has an obligation to be better informed) or the lack of interest and actions of party itself.
3. **On the conception of weaker party in commercial contractual relationships and the protection of such party interests**
   3.1. Cases when one of the parties is considered to be in a weaker position are also possible in commercial contractual relations, so the protection of such party when the court controls the content of the commercial contract is inevitable. However, the measures of such intervention into contractual relations have to be applied in a limited manner, taking into consideration the peculiarities of such relations.

3.2. In consumer contract law the need for the protection of weaker party is grounded by limited ability of the consumer to negotiate with a businessman, the lack of information and special knowledge, the need to consume which is determined by his physical characteristics, the impact of advertisements and the fact that he concludes the contracts without the purpose to gain profit. In commercial contractual relationships the need of priority protection of weaker party interests has to be grounded on the lack of information and special knowledge of such party, yet other criteria should not be applied.

3.3. The size of legal entity (including its yearly turnover and (or) yearly balance and the amount of employees) should not be decisive criteria in the process of determining weaker party position in the commercial contractual relationship. These criteria, firstly, are intended to be used as finance and economic measures of small and medium size business promotion. For this reason they should not influence the regulation of commercial contractual relations and the weaker party determination in them.

3.4. When analyzing which criteria could mean the stronger party position in commercial contractual relationship it has been concluded that the peculiarities of such relations are best reflected by the factor of permanent commercial activity which also is closely related to the better position determined by the available information and special knowledge. This means that a party should be considered as having the stronger position in those transactions which are normally concluded in its permanent business activity, because such party has or at least it can reasonably be expected for it to have more information and special knowledge in the respective trade sector. Whereas, the position of a businessman who concludes a single and incidental contract in a business field which is extraneous for him, should be considered as weaker.

4. **On stricter information duties in pre-contractual relations in order to reduce the risk of subsequent judicial intervention in commercial contractual relations**

4.1. Taking into consideration the fact that information duties are considered to be the measures of minimum intervention into contractual relations, such provisions ensure judicial control over business contract content to correspond the peculiarities of commercial contractual relations. Mandatory information duties may be a way to reduce the risk of subsequent judicial intervention in commercial contractual relations in cases when the weaker position of a party is determined specifically by the lack of information or knowledge.

4.2. In cases of reduction of penalties in Lithuanian law information in the pre-contractual stage only partly reduces the risk of subsequent judicial intervention in commercial contractual relations and it is resulted by the fact that the circumstances which exist at the moment of breach of contract (not the conclusion of the contract) are recognized as essentially important, so parties cannot eliminate the preconditions of subsequent judicial intervention into the content of the contract simply by informing the other party (preci-

sely, by drawing the attention of the other party to strict penalty terms of the contract).

4.3. Taking into consideration that lack of information is not the mandatory precondition for the application of the Article 6.228 of the civil code of Lithuania, also that in this provision there are other circumstances which are recognized as determining the weaker position of the party and they are not related to the lack of information, the provisions of information in the pre-contractual stage may have no effect on subsequent judicial control on the ground of contractual balance.

4.4. In cases of the judicial control on unfair contract terms the provisions of information in the pre-contractual stage is an effective way to reduce the risk of subsequent judicial control, because the main purpose of such measures is to rectify the imbalance which is the result of the information asymmetry. However, additional information provisions could reduce the risk of subsequent judicial control on contract terms only if it will be recognized that a party to commercial contractual relation is obliged to read all terms of the contract and draw attention to all the information that is provided.

5. **On the conceptual reasonableness, transparency, consistency and predictability of litigation outcomes in cases of judicial control over commercial contract content regarding the unreasonable penalty clauses, gross disparity and unfair contract terms in Lithuanian law**

5.1. In cases of reduction of penalties judges of Lithuania take into account the commercial nature of the contract and the higher standards of care and diligence applied to businessmen. However, there is a particular inconsistency in the case law regarding burden of proof and recognition that judicial evaluation of penalty clauses in commercial contracts is also a matter of public policy. Such inconsistency should be eliminated, as the amount of penalties stated in commercial contract should not be regarded as an object of public policy, as well, it should be admitted that unreasonableness of penalty amount should be proven by the party which invokes such argument, i. e. the debtor.

5.2. The right of the court to evaluate the amount of the penalty *ex officio,* i. e. even in cases when the party of the contract which has the obligation to pay the penalty (the debtor) does not rely on this circumstance and does not prove the unreasonableness of penalty amount, without any legal ground reduces the ability of commercial contract parties to predict the performance process of the contract and possible outcomes of litigation in cases of conflicts. The fact that the debtor, being a businessman who is definitely able and has an obligation to evaluate the burden of contractual obligations, does not object on the amount of penalty and does not request to reduce it, should be regarded as an acknowledgement that the amount is not unreasonable and there are no grounds for the judicial intervention on this matter.

5.3. Based on regulation adopted from the Article 3.10 of 1994 UNIDROIT Principles, in Lithuanian law there are no additional mandatory preconditions

– knowledge or reasonably expected knowledge of stronger party about counter-parties' weaker position, as well – taking advantage of this position for the invocation of Article 6.228 of the civil code of Lithuania. Taking this into consideration, national regulation of gross disparity and application of it in case law should be regarded as only partly ensuring legal certainty and predictability of litigation outcomes in commercial contractual relations, as judicial intervention on the ground of gross disparity is possible even if the party which is regarded to be in a stronger position did not violate any legal obligations and the contract term does not contradict the nature and purpose of the contract itself.

5.4. Lithuanian national unfair contract terms legislation and the application of such provisions in case law ensure legal certainty in civil turnover ant the predictability of litigation outcomes in commercial contractual relations, because in the process of evaluating the legitimacy of the judicial intervention judges take into consideration the commercial nature of the contract and higher standards of care and diligence applied in such relations. What is more, the control of unfair contract terms in the narrow sense are adopted from European Union legal document, which is applied to commercial relations namely. For this reason the good commercial practice which is important in such relations is taken into account.

RECOMMENDATIONS AND SUGGESTIONS

Based on the conclusions the author of this thesis recommends to amend Lithuanian national regulation:

1. It is suggested to amend Article 6.228 of the Civil Code of Lithuania by setting additional preconditions - the knowledge of the other party or reasonable expectation fort the party to know about circumstances causing weaker position of counterparty and exploitation of the weaker party's situation by taking an excessive benefit or grossly unfair advantage. Suggested wording of the Article 6.228:

   "Article 6.228. Gross disparity of parties

   1. A party may refuse from the contract or a separate condition thereof if at the time of the conclusion of the contract, the contract or its condition unjustifiably gives the other party excessive advantage. In such cases, among other circumstances, regard must also be paid to the fact that one party ~~has taken unfair advantage of the other's~~ was in a dependent position with *another party*, or had economic difficulties, urgent needs, or ~~of the latter's~~ was economic*ally* weak~~ness~~, *was in a position of* lack of information or experience, ~~his inadvertence~~ *was inadvertent* or inexperienced in negotiations; regard shall also be taken of the nature and purpose of the contract. *A party is entitled to refuse from the contract or a separate condition under this Article only if the other party knew or could reasonably be expected to have known about circumstances causing weaker position of the party and, given the circumstances and purpose of the contract, exploited the first party's situation by taking an excessive benefit or grossly unfair advantage*.

   2. Upon the request of the party entitled to claim for invalidity of a contract or a separate condition thereof on the grounds established in the preceding Paragraph of this Article, a court may revise the contract or its condition and adapt them respectively in order to make the contract or its separate condition meet the requirements of fairness and reasonable standards of fair dealing practices.

   3. The court may modify the contract or separate conditions thereof also on the request of the party who has received a notice of the refusal from the contract if this party upon receiving the notice has immediately informed the other party about his request into the court, and the latter still has not refused from the contract".

What is more, based on the conclusions of this thesis the author recommends to improve the case law in Lithuanian Republic:

2. Inconsistent use of term "businessman" which is adopted from the case law should be eliminated as it creates preconditions for the mistakes in the application of laws and difficulties in the interpretation of them. It is suggested to use this term in accordance not only with Article 2.4 (2) of the Civil Code of Lithuania, bus also and, first of all, with definition set in the Article 6.228^1 recognizing that the status of businessman is granted not only to natural persons who, in accordance with the procedure established by the law, are engaged in commercial activities, but also to

all legal persons and other organizations or their subdivisions which seek to conclude or conclude contracts with trade, business, craft or professional purposes, including persons operating on behalf or for the benefit of them.

3. Taking into consideration higher standards of care and diligence applied to the participants of commercial contractual relations the judges should not evaluate the amount of penalty set in the commercial contract *ex officio* and the absence of debtor's request to reduce the amount of the penalty should be considered as confirmation that agreed amount is not obviously excessive. Also, in cases then the judge has doubts whether there are grounds for the reduction of penalty, it should be concluded that the amount is not obviously excessive and there are no grounds to reduce it, because a penalty amount which only raises doubts (but not is obviously too high) should not be considered as unreasonable.

LIST OF PUBLICATIONS

1. Budreckienė, V. Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013 (1): 24-33.
2. Budreckienė, V. Good faith and fair dealing in the commercial contract law. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2014 (2): 24-32.
3. Budreckienė, V. Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2015 (3): 155-169.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Name, surname	Viktorija Budreckienė
Contacts:	viktorija.budreckiene@gmail.com

Education

2012 - 2016	Doctoral Studies in Law Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Institute of Private Law)
2008 - 2010	Master Studies in Law Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Civil and Commercial Law Department) Master's degree (Civil Law specialization)
2004 – 2008	Bachelor Studies in Law Mykolas Romeris University (Faculty of Law) Bachelor's degree

Lecturing experience

December 2010 - to date	Lecturer Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Institute of Private Law). Subjects: civil law (general part).

Work experience:

December 2010 – to date	Attorney at law, law firm „Raulynaitis, Žemkauskienė ir partneriai“
August 2008 – 2010 December	Assistant of attorney at law, the law firm of Loreta Paulauskienė
October 2007– August 2008	Lawyer, JSC „LAISVAS IR NEPRIKLAUSOMAS KANALAS“

Budreckienė Viktorija
TEISMINĖS KOMERCINIŲ SUTARČIŲ TURINIO KONTROLĖS RIBOS: daktaro disertacija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. 288 p.

Bibliogr. 214-231, 258 p.

ISBN 978-9955-19-821-5 (internete)
ISBN 978-9955-19-820-8 (spausdintas)

Disertacijoje „Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės ribos“ autorė tiria teisės aktuose, teismų praktikoje, soft law bei kituose dokumentuose nustatytus teisminės intervencijos į komercinius sutartinius santykius dėl teisių ir įsipareigojimų pusiausvyros nebuvimo pagrindus bei kriterijus apibrėžiančius tokios teisminės kontrolės ribas. Darbe analizuojama komercinių sutartinių santykių samprata, verslininko, taip pat silpnosios komercinės sutarties šalies samprata, atskirose sutarčių teisės teorijose vyraujantys požiūriai į tokią kontrolę. Disertacijoje tiriamos trys autorės pasirinktos teisminės komercinių sutarčių kontrolės, vykdomos siekiant užtikrinti jos šalių interesų pusiausvyrą, priemonės – netesybų mažinimo, esminės nelygybės ir nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės. Nustačiusi, kad dėl galiojančio nacionalinio Lietuvos reguliavimo bei teismų praktikoje formuojamų taisyklių gali būti pažeisti teisinio tikrumo ir nuspėjamumo principai, autorė teikia siūlymus dėl tobulinimo.

In doctoral thesis “The limits of judicial commercial contracts content control” the author analyses the grounds of judicial control of commercial contract content executed in order to ensure the balance of parties’ rights and obligations, as well, the criteria limiting such control, defined in legislation, case law, soft law and other documents. The author analyses the conception of commercial contractual relations, as well, the conception of businessman and weaker party of commercial contractual relation, different approaches towards such judicial control defined in contract law theories. The research includes three instruments of commercial contractual content control used in cases of ensuring the balance of interests chosen by the author – reduction of penalties, gross disparity and unfair contract terms control. After the conclusion that some of the national Lithuanian legislation and rules defined in case law can violate the principles of legal certainty and predictability, the author provides several suggestions for the improvement.

Budreckienė, Viktorija
TEISMINĖS KOMERCINIŲ SUTARČIŲ TURINIO KONTROLĖS RIBOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

ISBN 978-9955-19-821-5 (internete)
ISBN 978-9955-19-820-8 (spausdintas)

Maketavo Laura Tekorienė

2016 10 25
Tiražas 20 egz. Užsakymo Nr. 09653
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltic Printing House".
Svajonės g. 40, LT-94101, Klaipėda
www.balticprinting.com

Spausdino UAB „Baltijos kopija"
Kareivių g. 13B, Vilnius
El. paštas info@kopija.lt
www.kopija.lt